

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені К. Д. УШИНСЬКОГО

Лінгвістичні науки

Збірник наукових праць

№ 31

Видається з липня 2005 року

Виходить два рази на рік

Одеса
«Астропринт»
2020

Засновник: Державний заклад: «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Головний редактор збірника — **Тетяна Корольова**, доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

Редакційна колегія:

Наталія Бігунова, д-р філол. наук, проф., завідувачка кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів ОНУ імені І. І. Мечникова (м. Одеса, Україна);

Віктор Бріцин, д-р філол. наук, проф. Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України (м. Київ, Україна);

Ольга Валігура, д-р філол. наук, проф., завідувачка кафедри східної філології, Київський національний лінгвістичний університет (м. Київ, Україна);

Марія Вереш, канд. філол. наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу, Ужгородський національний університет (м. Ужгород, Україна);

Володимир Гущенко, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри загального, германського та слов'янського мовознавства, Слов'янський державний педагогічний університет (м. Слов'янськ, Україна);

Андреа Громінова, д-р філософії, проф., зав. кафедри русистики факультету філософії і гуманітарних наук, Університет Святих Кирила і Методія (м. Трнава, Словаччина);

Микола Гуменний, д-р філол. наук, проф., академік АН ВШ України, зав. кафедри української та зарубіжної літератури, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Ян Гжесек, д-р гуманістичних наук, проф., Познанський університет ім. Адама Міцкевича (м. Познань, Польща);

Тетяна Єременко, канд. філол. наук, професор, завідувачка кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Іван Зимоля, д-р філол. наук, проф. кафедри теорії та практики перекладу, Ужгородський національний університет (м. Ужгород, Україна);

Микола Зимоля, д-р філол. наук, проф., академік Академії наук вищої школи України, завідувач кафедри германських мов і перекладознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (м. Дрогобич, Україна);

Олександр Ліаді, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри методик дошкільної та початкової освіти, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький, Україна);

Сергій Михида, д-р філол. наук, проф. кафедри української та зарубіжної літератури, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький, Україна);

Ришард Стефаняк, д-р гуманістичних наук, проф., віце-президент Ченстоховського університету імені Яна Длугоша (м. Ченстохова, Польща);

Інна Ступак, д-р філол. наук, проф. кафедри західних і східних мов та методики їх навчання, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Володимир Сулим, канд. філол. наук, професор кафедри міжкультурної комунікації та перекладу, Львівський національний університет імені Івана Франка (м. Львів, Україна);

Олег Тищенко, д-р філол. наук, проф., зав. кафедри технічного перекладу, Львівський національний університет імені Івана Франка (м. Львів, Україна);

Миросяла Фабиан, д-р філол. наук, проф. кафедри англійської філології, Ужгородський національний університет (м. Ужгород, Україна);

Анешка Чайковська, д-р філол. наук, проф., декан філологічного факультету, Ченстоховський університет імені Яна Длугоша (м. Ченстохова, Польща);

Наталія Чендей, канд. філол. наук, доцент кафедри англійської філології, Ужгородський національний університет (м. Ужгород, Україна);

Анастасія Юмрукуз, канд. філол. наук, доцент, завідувачка кафедри західних і східних мов та методики їх навчання, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

Заступник головного редактору: **Наталія Жмасава**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

SCIENTIFIC RESEARCH ISSUES

OF SOUTH UKRAINIAN
NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY
NAMED AFTER K. D. USHYNKY

Linguistic Sciences

Collection of scientific works

№ 31

Issued since 2005

Frequency: beannual

Odesa
“Astroprint”
2020

Editorial Board:

Natalia Bigunova, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Foreign Languages of Humanities Faculties, Odesa I. I. Mechnikov National University;**Viktor Britsyn**, Doctor of Philology, Professor, O. O. Potebnia Institute of Linguistics of National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine);**Olga Valigura**, Doctor of Philology, Professor, Head of Eastern Philology Department, Kyiv National Linguistic University (Kyiv, Ukraine);**Mariya Veresh**, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation Theory and Practice, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);**Volodymyr Glushchenko**, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the General, Germanic and Slavic Linguistics, Slovyansk State Pedagogical University (Slovyansk, Ukraine);**Andrea Grominova**, Doctor of Philosophy, Professor at the Department of Russian Studies, University of St. Cyril and Methodius (Trnava, Republic of Slovakia);**Mykola Gumeny**, Academician of the National Academy of Sciences of Higher School of Ukraine, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the Ukrainian and Foreign Literature, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" (Odesa, Ukraine);**Jan Grzesiak**, Doctor of Humanities, Professor, Adam Mickiewicz University (Poznan, Poland);**Tetiana Yerenenko**, Candidate of Philology, Professor, Head of the Department of Germanic Philology and Methods of Foreign Languages Teaching, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" (Odesa, Ukraine);**Ivan Zimomrya**, Doctor of Philology, Professor at the Department of Translation, Theory and Practice, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);**Mykola Zymomria**, Academician of the National Academy of Sciences of Higher School of Ukraine, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the Germanic Languages and Translation Studies, Drohobych State Pedagogical University of Ivan Franko (Drohobych, Ukraine);**Olexander Iliadi**, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Methods of Preschool and Primary Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Kropyvnytskyi, Ukraine);**Serhii Mykhyda**, Doctor of Philology, Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Kropyvnytskyi, Ukraine);**Ryszard Stefaniak**, Doctor of Philology, Professor, Vice-President at the Jan Dlugosz University in Czestochowa (Czestochowa, Poland);**Inna Stupak**, Doctor of Philology, Professor at the Department of Western and Oriental Languages and Teaching Methods, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" (Odesa, Ukraine);**Volodymyr Sulim**, Candidate of Philology, Professor at the Department of Intercultural Communication and Translation, Lviv National University named after Ivan Franco (Lviv, Ukraine);**Oleh Tyshchenko**, Doctor of Philology, Professor at the Department of Technical Translation, Lviv State University of Life Safety (Lviv, Ukraine);**Myroslava Fabian**, Doctor of Philology, Professor at the Department of English Philology, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);**Ahneska Chaikovska**, Doctor of Philology, Professor, Dean at the Faculty of Philology at Jan Dlugosz University in Czestochowa (Czestochowa, Poland);**Natalia Chendey**, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of English Philology, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);**Anastasiia Yumrukuz**, Candidate of Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department of the Western and Oriental languages and Methods of their Teaching, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" (Odesa, Ukraine)Deputy editor-in-chief: **Natalya Zhmayeva**, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" (Odesa, Ukraine)

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

«Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки» друкується з 2005 року, згідно зі свідоцтвом про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 9983. За цей час вийшло тридцять номерів Наукового вісника ПНПУ вищевказаного напрямку, у яких представлені результати наукових досліджень лінгвістів України та зарубіжжя.

В грудні 2015 року та серпні 2020 року «Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки» був перереєстрований як фахове видання, протоколи ВАК України від 21.12.2015 р. за № 13/28, 21.09.20 р. за № 1188.

Основна цільова аудиторія журналу — провідні вчені, академіки, члени-кореспонденти, професори, доктори та кандидати наук, доценти, докторанти, аспіранти, наукові співробітники, магістранти, та ін. За 15 років у виданні було надруковано статті сучасних українських та зарубіжних мовознавців за такими напрямками:

- типологічне та зіставне мовознавство;
- перекладознавство;
- конкретно-мовні особливості індоєвропейських, тюркських та східних мов;
- етимологія;
- історія мов;
- сучасні методи дослідження неблизькоспоріднених мов;
- машинний переклад;
- аналіз та синтез мовлення та інші.

Збірник друкується два рази на рік. За роки видання значно поширилась кількість мов, на яких можна надсилати статті: українська, російська, англійська, німецька, французька, китайська, корейська і турецька.

Друковане видання «Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки» має свій веб-сайт <http://www.lingstud.od.ua>, де можна ознайомитися з історією журналу, складом редакційної колегії, новинами щодо найближчих випусків, а також з архівом журналів за останні 15 років, де представлено повні тексти наукових статей.

Велику допомогу редакційній колегії у підготовці матеріалів для збірника надає секція теоретичної та прикладної лінгвістики Південного наукового центру НАН і МОН України, яка була створена у 2005 році на базі кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики.

Творчий підхід колективу редакційної колегії до вирішення широкого круга завдань, які ставить перед ними робота над матеріалами вісника, сприяє підвищенню якості видання та значущості збірника наукових праць «Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки» для лінгвістів Південного регіону України. Хочеться побажати нашим авторам творчих успіхів, подякувати їм за співробітництво і виразити надію на подальшу успішну співпрацю.

УДК 81'25+82'192+347.78.034[811.111+811.161.2]

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ПІСНІ УКРАЇНСЬКИМИ ВІДЕОБЛОГЕРАМИ

Владислава Аккурт

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: Akkurt.VY@pdpu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3542-3428>

Олександр Прокопенко

здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: Procopenko.AI@pdpu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4230-1699>

Римма Пастир

здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: pastir0910@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5053-3639>

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються особливості й проблеми перекладу текстів англomовних пісень, та способи їх перекладу українською мовою блогером UkrTrashDub. З глобальним впливом американської культури на точку зору української молоді дослідження набуває все більшої актуальності в наш час. В ході порівняльного аналізу оригінального тексту й тексту перекладу було виявлено, що основними труднощами при сприйнятті і,

відповідно, перекладі пісень слугують мовні реалії та відтворення форми тексту оригіналу. Розглядаючи способи перекладу текстів пісень, автори зупиняються на римованому способі перекладу, зосередженому на досягненні максимально можливої адекватності перекладу. Особливу увагу приділено соціальному фактору, що мотивує існування подібного виду перекладу.

Попри глибоке розуміння ідейно-тематичної спрямованості оригіналу, перекладач повинен зуміти знайти досить адекватні словесні засоби для передачі образної системи тексту-оригіналу та специфіки мови автора. Крім того, при перекладі віршованого тексту дуже важливим є збереження його ритмічної організації (перш за все віршованого розміру) і системи рим (чоловічих, жіночих, дактилічних, гіпердактилічних), що, однак, далеко не завжди можливо.

У рамках дослідження було визначено основні особливості, проблеми та засоби перекладу англійських пісень українською мовою. До основних особливостей можна віднести: нестабільний віршований розмір; великий вплив культури носіїв мови тексту оригіналу; велику кількість зображених у текстах пісень реалій культури носіїв мови оригіналу. Проблемами перекладу текстів пісень виступають: збереження оригінальної форми; адаптація та/або передача іншомовних реалій і різниці у мовах, що формує підхід до написання віршів. Виходячи зі спостережень та порівняння, можна зробити висновок, що основні особливості перекладу текстів англійських пісень пов'язані зі збереженням оригінальної форми.

Ключові слова: переклад пісень, труднощі перекладу, лінгвістична адаптація, рима, ритм, форма, мовні реалії.

Вступ. З XIX ст. розпочався процес глобалізації, тобто процес економічної та культурної уніфікації та взаємної інтеграції. Більшість експертів в різних галузях зазначають, що цей процес вже не можливо зупинити. Для глобалізації характерні дві основні сторони: економічна (збільшення взаємозалежності національних економік усього світу) та культурна (поширення ідей, значень та цінностей у світі з розширенням та збагаченням культурних стосунків). І нерідко частиною глобалізації вважається так звана «американізація», тобто вплив США на поп-культуру, бізнес-моделі, мову і політику інших країн. Такий вплив мотивує людей різних поглядів, з різних етнічних, соціальних та вікових груп вивчати англійську мову, бо окрім того, що з XXI ст. англійська — це офіційно визнана мова міжнародного спілкування, вона є й засобом отримання доступу до різних продуктів американської культури. Однак кількість людей, що не володіють англійською, в українському суспільстві дуже велика: за рейтингом компанії EF (Education First) у 2019 році Україна посіла 49 місце зі 100

країн, отримавши індекс 52.13, та потрапила у групу з низьким рівнем володіння англійською мовою. Але, не дивлячись на це, рівень споживання продуктів американської культури (книг, фільмів та музики) не падає, а тільки зростає. Окрім вищезазначеного, глобалізації сприяє розвиток інформаційних технологій, що формує середовище, у якому буде дуже високий рівень споживання продуктів американської культури навіть без розуміння англійської мови.

Актуальність дослідження. Серед елементів популярної культури музика майже ніколи не адаптується під інші культури у мовному аспекті, бо для її споживання розуміння тексту пісні не є обов'язковим: процес споживання музики пов'язаний не на розумінні посилення автора, а на сприйманні її (музики) мелодичної та ритмічної складових. Відсутність необхідності мовної адаптації для здійснення процесу споживання характеризує саме музику, що й відділяє її від кінематографа та літератури, де розуміння мови (у випадку кіно — усної та писемної, а у випадку літератури — писемної) є невіддільним (частина/ознака) елементом для споживання непідготовленою масовою аудиторією цих продуктів культури. Хоча для споживання музики потреба в мовній адаптації відсутня, попит на переклад текстів пісень все ж є, що і зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета дослідження — визначити особливості перекладу англійських пісень українською, проблеми, що з'являються при перекладі цього типу текстів.

Матеріалом дослідження слугувала пісня «Feel Good Inc» британського гурту «Gorillaz» та її переклад відеоблогером UkrTrashDub українською мовою.

Методи дослідження. В роботі використовувалися порівняльний аналіз текстів оригіналу і перекладу та описовий метод.

Завдання дослідження: виявити та проаналізувати особливості перекладу та проблеми перекладу англійських пісень українською.

Результати та дискусія. Комбінація культури бардів та авторської пісні, а також нинішня популярність репу серед молоді створює у мешканців України попит на переклад текстів американських пісень, що є необхідною умовою для більш цілісного та позитивного/негативного впливу на музику.

Варто мати на увазі, що переклад пісень зазвичай має аматорське походження: відсутність необхідності в мовній адаптації музики для

її сприйняття масовим споживачем формує відсутність попиту компаніями, що надають користувачам доступ до музики, на переклад, що здійснюється професійними перекладачами на замовлення. Амасторів, що здійснюють переклад текстів англomовних пісень, можна розділити на два типи:

1) разові, що мотивуються різними цілями (навчальними, публіцистичними або просто симпатією до конкретної музичної композиції/виконавця та бажанням поділитись її/його значенням із суспільством);

2) систематичні, до яких ми й відносимо блогерів, що діляться так званим «контентом» (від створення власноруч відео до великих статей).

Переклад тексту пісень має свої особливості. Однак, перш ніж ми зможемо визначити засоби для здійснення самого перекладу, необхідно зрозуміти, що ж таке пісня як об'єкт мовного дослідження? Пісня як явище — це словесно-музичний твір. Одночасно з цим пісня — це поетичний жанр. І незалежно від того, чи ми розглядаємо пісню як жанр або як окремий твір, пісні належать до художньої літератури, а, отже, і переклад пісень — це художній вид перекладу.

Згідно з визначенням В. Н. Комісарова: «художнім перекладом називається переклад творів художньої літератури» (Комиссаров, 2000: 215). Суть художнього перекладу, як і будь-якого іншого перекладу, полягає у відтворенні мовними засобами всього того, що написано мовою оригіналу. Специфіка та особливості проблем, що виникають при такому виді перекладу, визначаються специфікою самого художнього тексту (в нашому випадку — пісні), його суттєвими відмінностями серед інших типів текстів.

Художній текст спирається на образне віддзеркалення світу з досягненням певного естетичного впливу, створення художнього образу. Подібна орієнтованість на передачу естетичної інформації відрізняє художній вид мовлення від інших видів, де інформативний зміст — первинний.

Переклад з однієї мови на іншу не слід розглядати як заміну однієї мови іншою. У перекладі стикаються реальності різних культур, особистості письменників, склади творчого мислення. Переклад співаної поезії, як частини культури, передбачає також і впровадження тексту перекладу в літературний процес та культуру тієї мови, якою здійснено переклад. Це літературний процес, що вимагає великих

творчих зусиль з боку перекладача. Адже у цьому випадку важливо не тільки передати зміст вихідного тексту, але і при цьому зберегти естетичну і прагматичну функції тексту, його поетичну організованість.

Т. А. Казакова відзначає, що «художній переклад є іншомовною подобою вихідного художнього тексту, що відповідає літературно-комунікативним вимогам і уявленням суспільства на певному історичному етапі» (Казакова, 2002: 21–22). Художній переклад спирається на мовну творчість перекладача, його літературний талант. Перекладач повинен сприймати текст як незалежний оглядач і виявляти можливі труднощі при його прочитанні. Оскільки будь-який текст допускає можливість декількох варіантів перекладу, перекладач, як творець художнього тексту мовою перекладу, повинен мати на увазі, що обраний ним варіант має бути саме художнім, і він обов'язково має містити можливість всіх тих тлумачень, які допускає текст оригіналу. Здійснюючи художній переклад, важливо показати індивідуальний стиль автора, авторську естетику (Сдобников, 2007: 136).

Віршований переклад має свої специфічні особливості й методи передачі інформації при роботі з текстом. Перекладацькі проблеми під час роботи з поетичним текстом можна умовно розділити на дві групи, перша з яких пов'язана з особливостями національного й авторського поетичного мислення, а друга — з особливостями форми вірша, яка охоплює структуру мови та залежить від сформованих у кожного народу традицій. У поезії індивідуальність автора та його рідної мови проявляються в максимальному ступені.

Переклад пісень сучасних виконавців різних музичних напрямків і жанрів є окремою сферою перекладу. Ключовим моментом є визначення реципієнта такого перекладу. Зазвичай це шанувальник виконавця або просто слухач. Англomовна пісня для українськомовного слухача — це музична композиція, що супроводжується текстом англійською мовою, тобто текст являє собою другорядний аспект сприйняття пісні. Реципієнту необхідна суть тексту без втрати сенсу, ключових моментів, ідеї, тому переклад тексту має бути максимально наближений до оригіналу, без стилістичних вільностей автора, що зумовить збереження можливості реципієнта самому проаналізувати текст і зробити свої висновки про композицію.

Професійний перекладач повинен передати настрій і думки автора, при цьому якнайкраще зберегти формальну й семантичну скла-

дову оригінального тексту. Перекладачеві бажано не тільки володіти мовою вихідного тексту, а й мати хоча б мінімальні музичні уміння. При перекладі пісень необхідно брати до уваги стилістичні особливості й граматичну структуру мови-оригіналу. Так, коли перекладач бере в руки текст оригіналу, переосмислює його і приступає до роботи, він нерідко зустрічає жаргонні слова, різні обороти та граматичні структури, які диктують розмір тексту і музичну форму пісні. Відомо, що в середньому слова в англійській мові коротші, ніж їх аналоги в українській. Саме тому текст оригіналу коротший, ніж переклад. Головне при цьому зберегти первісний зміст і комунікативну інтенцію автора пісенного тексту.

Тематика сучасної англомовної пісні почала формуватися ще з 1960-х років, коли в текстах з'являлись теми соціального характеру: самотність, протест проти війни та засилля техніки, індивідуальне самовдосконалення, конфлікт поколінь. Англомовні пісні є потужним засобом пропаганди англійської мови та американської/англійської культури з властивими їм цінностями та ідеалами. Тексти англомовних пісень мають «культурологічну стійкість», оскільки вони існують у просторі культури. До однієї з важливих причин стійкості цих текстів слід віднести їх актуальність в рамках певної соціально-політичної ситуації й широкий суспільний резонанс тієї чи іншої пісні. Слід відзначити, що характер змісту текстів пісень, що можна віднести до поп-музики, має здебільшого розважальний характер. Традиційна англомовна пісня складається з двох або трьох куплетів і приспіву, тобто має так звану структуру, що складається з двох частин. Текст пісні, у більшості випадків, відбиває емоційно-чуттєвий зміст, розповідаючи історію (нарративний текст), описуючи якийсь пейзаж (дескриптивний текст) або повідомляючи про думки, оцінку чи міркування автора (аргументативний текст).

Тексти характеризуються досить вільною метрикою, у якій варіюється кількість наголошених складів. Така неоднорідність зумовлена тим, що при музичному виконанні, в силу того, що «мелодійний рядок» довше віршованого, є можливість або «розтягнути» короткий рядок, проспівавши його довше, або «стиснути» довгий, проспівавши його швидше. Домінантною в англомовних пісенних текстах є ритмічна структура мелодійної складової, тобто комбінація вокальної мелодії та її ритміки, якій і підпорядковується ритм вербального ком-

понента, тобто тексту. Найчастіше використовуються такі стандартні способи римування, як парний і перехресний. У синтаксичному плані англомовні пісні неоднорідні. У них присутні риси як високого, так і розмовного, «зниженого» стилю, причому можливе співіснування того й іншого стилів в одному тексті. Найбільш помітними рисами текстів англомовних пісень слід вважати паралельні конструкції в поєднанні з різними видами повтору, а також часте вживання питальних речень, що говорить про присутність рис діалогізму, або діалогічності.

При роботі з текстами розглядаються такі особливі категорії тексту і показ їх в перекладі, як присутність або відсутність ліричного героя, особистість і образ автора, його сприйняття світу. Всі перераховані особливості повинні зображатися в тексті перекладу. Переклад передбачає також аналіз відбитих в пісенних текстах екстралінгвістичних ситуацій, в яких опиняються герої, образ їхніх дій і думок. Вироблена стратегія роботи передбачає виявлення особливостей, властивих художньому і віршованого перекладу текстів, на основі чого здійснюється їх порівняльний аналіз.

В цілому слід відзначити, що проблеми віршованого перекладу можна умовно розділити на дві групи. Перша пов'язана безпосередньо з особливостями авторського й національного поетичного мислення. Друга ж — з особливостями форми вірша, що зумовлені як структурою мови, так і традиціями, що склалися у кожного народу окремо.

Вільна композиція й умовний характер вірша пісні не завжди дають можливість знайти прямі метричні відповідності, так що в першу чергу перекладачеві слід передати співвідношення між ритмом й інтонацією, а не розмір з усіма його метричними одиницями. Розглянемо більш детально на матеріалі нашого дослідження. Ознайомившись з текстом оригіналу, можна побачити, що у контексті йде мова про речі, які люди роблять для того, щоб почувати себе добре. Зокрема пісня зосереджена на темній стороні задоволення, як погані звички та залежність, проте проглядає важлива деталь: продукт, що споживається масовою аудиторією, і є причиною залежності, або об'єктом поганої звички, надається споживачу корпорацією під назвою «Feel Good Inc», на землі котрої мешкають люди, до яких звертається ліричний герой — гурт лідера Gorillaz, що виконують ці пісню. Тож, ця лірика містить у собі не стільки міркування на тему природи людської залеж-

ності, скільки міркування щодо ролі великих компаній у формуванні таких залежностей та звичок та їх критику. У приспіві ж йде мова про вітряк, який прямував до «справжньої» землі, на якій мешкає ліричний герой до того, як раніше згадана корпорація отримала контроль над місцем, де люди мешкають зараз. Ліричний герой оспівує любов і свободу, які назавжди залишилися на землі вітряків, до котрої ліричний герой і запрошує усіх людей в «корпорації». Але, схоже на те, що герой болісно усвідомлює неминуче знищення тієї «справжньої» землі й не докладає жодних зусиль, щоб дістатися до вітряка. Також рядок про звертання вітряка можна інтерпретувати таким чином, що кохання — це єдина річ, що по-справжньому змушує світ обертатися.

У першій строфі другого куплету до нас звертається інший герой цієї пісні — лідер корпорації “Feel Good” (та сама “Feel Good Inc.” що і є назвою пісні). Він з неповагою розповідає про громадян, які вишиковуються в чергу, щоб послухати ліричного героя. “Laughing gas these hazmats, fast cats. / Lining them up like ass cracks. / Lay these ponies at the track. / It's my chocolate attack.” Лідер називає гурт (Gorillaz — це гурт, а не сольний виконавець) «поні» й показує, що він застосовує їх як свою «шоколадну атаку». Можливо, це ще посилення на сюжет роману «1984» Джорджа Орвелла, де шоколад використовувався як засіб відволікання уваги від ознак тоталітарного уряду оточення звичайних людей. У другій частині строфи згадується мультфільм “Care Bear”; “Care Bear” — мультфільм про купу антропоморфних тварин, які співали веселі пісні. Тут лідер корпорації називає Gorillaz “Care Bears”, тобто «Ведмедями, що наглядають», що знов відсилає нас до того, як уряд корпорації застосовує гурт, дозволяючи їм грати свої пісні у своїх власних цілях. “Watch me as I gravitate”, що означає «Дивись як я тяжію» це метафора сили та влади лідера: ми можемо лише слідкувати за ним, але нічого не можемо вдіяти.

Перш за все, звернемо увагу на те, як автор перекладу UkrTrashDub зберіг форму оригіналу. Спочатку у пісні є інтро, яке далі ще повторюється. Це рядки “Shake it, shake it, shake it, feel good. / Shake it, shake it, shake it, feel good. / Shake it, shake it, shake it, feel good. / Shake it, shake it, shake it, feel good. / Shake it, shake it, shake it, feel good. / (change) shake it (change), shake it / (change), shake it (change), feel good. / (change) shake it (change), shake it / (change), shake it (change), feel good”. Тут ми маємо в ціло-

му десять рядків. У тексті перекладу на відміну від цього ми маємо вісім рядків: «Почу-почу-почувайся добре / Почу-почу-почувайся добре / Почу-почу-почувайся добре / Почу-почу-почувайся добре / Почу- (зміни) Почу- (зміни) почу- (зміни) почувайся (зміни) / (Зміни) Почу- (зміни) почу- (зміни) почувайся (зміни)». Структура рим другої половини вступу, де можна побачити слова “(change)” змінено з АВАВ на АА; до того, тут можна спостерігати опущення: рядки, що відповідають В у структурі, були опущені (мова йде про “(change), shake it (change), feel good”), тому у перекладі маємо на два рядки менше. Також можна виділити заміну, що комбінована з членуванням: багаторазово повторюваний рядок “Shake it, shake it, shake it, feel good” у тексті перекладу виглядає як «Почу-почу-почувайся добре»; замість еквівалента виразу “shake it” застосовано слово «Почувайся» яке було членовано по складах і у такому вигляді багаторазово повторено: «Почу-почу-почувайся добре». Мета цього — створити таку ж саму ритмічну фігуру, як і в оригіналі, де ми можемо спостерігати чіткий хорей, але розтягнутий таким чином, що перша половина звучить удвічі коротше.

Якщо звернути увагу на структуру рим всередині строфи, у даному випадку першого куплету, то можна помітити, що рима йде за структурою АА ВВ СС: “City’s breaking down on a camel’s **back**. / They just have to go ‘cause they don’t know **wack**. / So while you fill the streets, it’s appealing to **see**. / You won’t get out the county ‘cause you’re damned and **free**. / You’ve got a new horizon. It’s ephemeral **style**. / A melancholy town where we never **smile**”. У перекладі ми можемо побачити, що ця структура зберігається: «Місто це руйнується в прах і **вщент**. / Тікають від незнання — це знайомий **сюжет**. / Приємно бачити, як на вулицях **ви** / Ніхто вас не прогавить, бо ви вільні й **дурні**. / Новий ось горизонт, але не **назавжди**. / Меланхолійне місто, всі без **посмішки**». Можемо спостерігати застосування перестановки: “You won’t get out the county ‘cause you’re damned and **free**” — «Ніхто вас не прогавить, бо ви **вільні** й дурні»; “So while you fill the streets, **it’s appealing to see**” — «**Приємно бачити**, як на вулицях ви». Мета застосування цих трансформацій — збереження рими.

Після йде популярний у сучасній англійській музиці елемент, так званий «предприспів»: невеликий фрагмент, що служить у якості мосту між куплетом та приспівом, плавно збільшуючи динаміку тво-

ру. У нашому випадку це рядки “And all I wanna hear is the message **beep**. / My dreams, they've gotta kiss me / ‘Cause I don't get to sleep, no”. В оригіналі ми маємо три рядки зі структурою рими А В А, тобто перший та третій рядки римуються між собою. У перекладі ж була застосована трансформація сполучення, тому замість трьох рядків ми маємо два; “And all I wanna hear is the message **beep**. / My dreams, they've gotta kiss me / ‘Cause I don't get to **sleep**, no” у перекладі перетворилось на «І все, що хочу я, повідомлення **звук**. / Але мрії не побачу, адже не **засну**, ні». Також тут помітний антонімічний переклад з додаванням: “My dreams, they've gotta kiss me” — «**мрії не побачу**».

Якщо розглядати приспів, маємо структуру АА СD ВВ А Е, де, як можна помітити, римуються лише перші два рядки (також з ними римуються сьомий та п'ятий і шостий. Інші рядки не римуються: “Windmill, windmill for the **land**. / Turn forever hand in **hand**. / Take it all in on your **stride**. / It is ticking, falling **down**. / Love forever. Love is **free**. / Let's turn forever, you and **me**. / Windmill, windmill for the **land**. / Is everybody **in**?”). У перекладі ця структура трохи змінена і виглядає як АА ВВ СС А D, тобто у перекладі приспів більш римований, ніж в оригіналі: «Ледве крутиться **вітряк**. / Ніби даючи нам **знак**: / Все одно, який наш **шлях**. / Ринуть може на **очах**. / Любов вільна **назавжди**. / Давай любити я і **ти**. / Ледве крутиться **вітряк**. / Чи тут зі мною **всі**?». Тут можна помітити опущення: “Windmill, windmill for the land” — «Ледве крутиться **вітряк**». Слово «вітряк» застосовується лише один раз. Мета цього, як і всіх інших трансформацій, що виділяємо, — збереження поетичної форми. Також був опущений рядок “Turn forever hand in hand”. На його місці у тексті перекладу можна побачити рядок «Ніби даючи нам **знак**:», тобто було застосовано додавання. Мета цього — також збереження форми твору.

Розбираючи другий куплет, ми можемо спостерігати таку структуру у першій строфі — АА ВВ СС D E: “Laughing gas these **hazmats**, fast **cats**. / Lining them up like ass **cracks**. / Lay these ponies at the **track**. / It's my chocolate **attack**. / Shit, I'm stepping in hotter this **year**. / Care Bear reppin' it harder this **year**. / Watch me as I **gravitate**. / **Ha-ha-ha-ha-ha**”. У перекладі ця структура майже не зазнала змін, і має вигляд АА ВВ СС D; останні два рядки оригінальної строфи сполучені у тексті перекладу в один: «Веселячий газ враз **труїть нас**. / Вже поставили у ряд **вас**. / Щось помітив мій **радар**. / Шоколадний це **удар**. / Дідько, в

серці **корпорації я**. / У екрани дивимось **без знання**. / Глянь, як левітую я, ха-ха-ха-ха-ха!». Також треба відмітити, що у тексті перекладу збережено внутрішню риму першому рядка: “Laughing gas these **hazmats**, fast **cats**” — «Веселячий газ **враз** **труїть нас**». Згадування мультфільму «Care Bear» у тексті перекладу відсутнє, тобто була застосована трансформація опущення. Вона була застосована тут через різницю культурних реалій, бо мультфільм, що згадується в тексті оригіналу, не є відомим серед україномовних людей та не мають аналогів в українській культурі. Наступні дві строфи куплету мають структуру АА В С DD В С EE F G: “Yo, we gon' ghost **town**, / This **Motown**. / With your **sound** / You're in the **blink**. / Gon' bite the **dust**. / Can't fight **with us**. / With your **sound** / You kill the **Inc**. / So don't stop, get it, **get it, get it** / Until you're **cheddar head**. / And watch the way I **navigate**. / **Ha-ha-ha-ha-ha**”. У тексті перекладу у випадку з цими двома строфами було активно застосовано трансформацію сполучення, тому кількість та структура рим рядків змінилась і виглядає: А В С D EE F. Майже усі рими перемістились з кінців рядків у їх середину, і у кінці римуються лише п'ятий та шостий рядки: «Йдем в місто **смуток**, дай **руку**. / З цим звуком, в цей момент. / Їдять хай **пил**, немає **сил**. / Зі звуком **цим**, ти зробиш **все**. / Тож не **стій**, йти далі **маєш**. / Всіх поки не **здолаєш**. / І дивись, як я **кормую**, ха-ха-ха-ха-ха!». І знов було використано опущення іншопольтурної реалії: “**Motown**” — це легендарний музичний лейбл, тобто компанія, що випускала музику в країні тексту оригіналу. Після свого заснування у 1959 р. лейбл був зосереджений на видавництві музики артистів, які виконували певний тип соул та фанк музики у зручній для масового слухача формі. Потім цей піджанр отримав назву «мотаун». Це згадування має велику роль, бо так само як Fell Good Inc., звинувачується в експлуатації простого споживача, простих людей. Але через те, що ні культура бізнес-сторони музичної індустрії, ні музика, що видавалась лейблом “Motown”, не знайома україномовному слухачу, це згадування також було опущено в перекладі UkrTrashDub. Також треба відмітити, що переклад, здійснений UkrTrashDub, не сильно відходить від оригінальної структури пісні, і усі відхилення мотивовані збереженням форми оригіналу.

Висновки. В умовах поетичного перекладу еквівалентність, що розуміється як максимально можлива лінгвістична близькість текстів оригіналу і перекладу, може вступати в суперечність з міркуваннями

щодо адекватності перекладу: чим більший ступінь близькості двох різномовних текстів, тим менше, адекватний переклад; та навпаки, відмова від максимальної схожості мовного матеріалу текстів оригіналу й перекладу є умовою досягнення адекватності перекладу. Відтворювальний переклад вважається майже єдино можливим видом перекладу поетичних текстів. Форму вірша становить комплекс співзалежних та взаємопов'язаних елементів. До них входять: ритм, мелодія, стилістика, смисловий, образний та емоційний зміст слів та їх поєднань. При віршованому перекладі завжди потрібно найбільш точно відтворювати усі елементи, що перераховані вище. Однак основною ознакою поетичного перекладу є його умовно-вільний характер. У випадку, коли форма виходить на перший план, смислові нюанси «приносяться в жертву» заради рими або розміру віршованого тексту.

Отже, для успішного перекладу віршованого тексту пісні перекладачеві необхідно, перш за все, ознайомитися з системою образів автора вихідного тексту, а також обов'язково намагатися зберегти: число рядків, метр і розмір, чергування та характер рим, характер перенесень, характер лексем, тип порівнянь, особливі способи та переходи тонів.

Результати даного дослідження будуть корисними у подальших наукових розвідках сучасної теми україномовного блогу та при викладанні дисциплін лінгвітичної спрямованості.

ЛІТЕРАТУРА

- Казакова Т. А. Художественный перевод. Санкт-Петербург : Санкт-Петербургский институт внешнеэкономических связей, экономики и права, 2002. 113 с.
- Комиссаров В. Н. Общая теория перевода. Москва : Высшая школа, 2000. 348 с.
- Сдобников В. В. Теория перевода: учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков. Москва : АСТ: Восток—Запад, 2007. 444 с.
- Gorillaz — Корпорація «Задоволення» (Feel Good Inc. Ukrainian Cover) [UkrTrashDub]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=m7LRSCF38sA> (дата звернення 01.08.2020).
- Gorillaz — Feel Good Inc lyrics. URL: <https://genius.com/Gorillaz-feel-good-inc-lyrics> (дата звернення 30.07.2020).

ОСОБЕННОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ПЕСЕН УКРАИНСКИМИ ВИДЕОБЛОГЕРАМИ

Владислава Аккурт

кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: Akkurt.VY@pdu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3542-3428>

Александр Прокопенко

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: Procopenco.AI@pdu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4230-1699>

Римма Пастыр

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: pastir0910@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5053-3639>

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются особенности и проблемы перевода текстов англоязычных песен и способы их перевода на украинский язык блогером UkrTrashDub. С приходом американской культуры и влиянием ее на украинскую молодежь исследование приобретает все большую актуальность в наше время. В ходе сравнительного анализа оригинального текста и текста перевода было выявлено, что основными трудностями при восприятии и, соответственно, переводе песен служат языковые реалии и воспроизведение формы текста оригинала. Рассматривая способы перевода текстов песен, авторы останавливаются на рифмованном способе перевода, сосредоточенном на достижении максимально возможной адекватности перевода. Особое внимание уделено социальному фактору, который мотивирует существование подобного вида перевода.

Несмотря на глубокое понимание идейно-тематической направленности оригинала, переводчик должен суметь найти достаточно адекватные словесные средства для передачи образной системы текста-оригинала и специфики языка автора. Кроме того, при переводе стихотворного текста очень важным является сохранение его ритмической организации и системы рифм, что, однако, далеко не всегда возможно.

В рамках исследования были определены основные особенности, проблемы и средства перевода англоязычных песен на украинский язык. К основным особенностям можно отнести: нестабильный стихотворный размер; огромное влияние культуры носителей языка текста оригинала; большое количество изображенных в текстах песен реалий культуры носителей языка оригинала. Проблемами перевода текстов песен выступают: сохранение оригинальной формы; адаптация и/или передача иноязычных реалий и разница в языках, что формирует подход к написанию стихов. Исходя из сравнения, можно сделать вывод, что основные особенности перевода текстов англоязычных песен связанные с сохранением оригинальной формы.

Ключевые слова: перевод песен, трудности перевода, лингвистическая адаптация, рифма, ритм, форма, языковые реалии.

FEATURES AND PROBLEMS OF TRANSLATION OF ENGLISH-LANGUAGE SONGS BY UKRAINIAN VIDEO BLOGGERS

Vladyslava Akkurt

Candidate of Philology, Senior Lecturer at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”

Odesa, Ukraine

e-mail: Akkurt.VY@pdpu.edu.ua

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-3542-3428>

Alexander Procopenco

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”

Odesa, Ukraine

e-mail: Procopenco.AI@pdpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4230-1699>

Rymma Pastyr

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”

Odesa, Ukraine

e-mail: pastir0910@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5053-3639>

SUMMARY

The article deals with features and problems of translating texts of English-language songs and ways of translating them into Ukrainian by the blogger UkrTrashDub. With the advent of American culture and its influence on Ukrainian youth, research is becoming increasingly relevant in our time. In the course of a comparative analysis of the original, it was revealed that linguistic realities and reproduction of the form of the original text are the main difficulties in the perception and translation of songs.

Despite a deep understanding of the ideological and thematic orientation of the original text, the translator must be able to find adequate verbal means and the specifics of the author's language.

In addition, when translating is a poetic text, it is very important to preserve its rhythmic organization and rhyme system, which, however, is not always possible. Speaking about the ways of translating lyrics, the authors dwell on the rhymed method of translation, focusing on achieving the maximum possible adequacy of the translation. Particular attention is paid to the social factor that motivates the existence of this type of translation. As part of the study, the main features, problems and means of translating English-language songs into Ukrainian were identified. The main features include: unstable poetic meter; the huge

influence of the culture of native speakers of the original text; a large number of the realities of the culture of the native speakers of the original language depicted in the lyrics. The problems of translating lyrics are: preservation of the original form; adaptation and/or transmission of foreign language realities and the difference in languages, which forms the approach to writing poetry. It can be concluded that the main features of the translation of English songs are related to the preservation of the original form.

Key words: song translation, translation difficulties, linguistic adaptation, rhyme, rhythm, form, linguistic realities.

REFERENCES

Kazakova, T. A. (2002). Khudozhestvennyi perevod [Literary translation]. Saint Petersburg: Sankt-Peterburgskii institut vneshneekonomicheskikh svyazei, ekonomiki i prava [in Russian].

Komissarov, V. N. (2000). Obshchaia teoriia perevoda [General theory of translation]. Moscow: Vysshiaia shkola [in Russian].

Sdobnikov, V. V. (2007). Teoriia perevoda: uchebnik dlia studentov lingvisticheskikh vuzov i fakultetov inostrannykh iazykov [Translation theory: a textbook for students of linguistic universities and faculties of foreign languages]. Moscow: ACT: Vostok—Zapad [in Russian].

Gorillaz — Корпорація «Задоволення» (Feel Good Inc. Ukrainian Cover) Home [UkrTrashDub]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=m7LRSCF38sA>

Gorillaz — Feel Good Inc lyrics. Retrieved from URL: <https://genius.com/Gorillaz-feel-good-inc-lyrics>.

Стаття надійшла до редакції 03.08.2020

УДК 81'25:81'373=111

ВІДТВОРЕННЯ ТРОПІВ У ПЕРЕКЛАДІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ КИТАЙСЬКОЮ ПОЕТИЧНОГО ТВОРУ Е. А. ПО “DREAMS”

Вероніка Бялік

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна

e-mail: veronikabyalik@icloud.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4688-1355>

Ілона Дерік

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу і теоретичної
та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна

e-mail: ilonaderik@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1476-2391>

АНОТАЦІЯ

Переклад художньої літератури, а зокрема — переклад поетичних творів відіграє надзвичайно важливу роль у сучасному перекладознавстві. У процесі світової глобалізації все більше людей вивчають іноземні мови і проявляють глибокий інтерес до культурного надбання інших країн, зокрема і до літератури. Цим пояснюється підвищена зацікавленість читачів у поезії іноземних авторів. Складність художнього перекладу обумовлена тим, що перекладач не лише повинен володіти основними навичками перекладу, а й повинен мати творчі здібності і фонові знання задля повного відтворення всіх художніх засобів, що зустрічаються у тексті оригіналу.

Метою роботи є аналіз відтворення тропів у перекладі з англійської мови китайською поетичного твору Е. А. По “Dreams” задля виявлення тактик, прийомів і трансформацій, що дозволяють відтворити художні засоби у перекладі. У ході дослідження було використано такі методи: теоретичний, порівняльний та описовий. За результатами проведеного дослідження було встановлено, що у поетичному творі “Dreams” були ви-

користані такі художні засоби як епітет, метафора, уособлення, порівняння і риторичне запитання.

Незважаючи на відмінність менталітетів англійського і китайського народів, для перекладу всіх вищезгаданих художніх засобів перекладач використовував тактику збереження національно-культурного колориту. Саме завдяки цій тактиці йому вдалося повною мірою здійснити бажаний емоційний вплив на читачів і передати настрій і світовідчуття автора оригіналу. У п'яти випадках з дванадцяти перекладач вдавався саме до трансформації додавання задля поглиблення емоційного впливу на реципієнта. Можемо стверджувати, що перекладач не тільки досяг поставленої мети і зміг здійснити основну функцію художнього твору — естетичний вплив на читача, а й зміг відтворити одинадцять із дванадцяти використаних художніх засобів.

Ключові слова: художній переклад, поетичний твір, тропи.

Вступ. За своєю природою переклад багатогранний, це нескінченний процес пізнання і відтворення сенсу, оскільки мова — жива, відкрита система, яка постійно рухається і змінюється. У процесі створення перекладу «за образом і подібністю» оригіналу діють ті ж закони, що і в біології. Перш за все, закон спадковості і мінливості: зберігаючи риси оригіналу, переклад, так чи інакше, заломлюється через призму часу і особистості перекладача, який залишає на глині мови свій неповторний відбиток. І в цьому — запорука безсмертя кожного твору.

Крім літературного досвіду, переклад несе в собі важливий урок толерантності, особливо необхідної сьогодні, коли у світі вкрай гостро відчувається розрізненість і навіть катастрофічна ворожість як міжнаціональна, так і загальнолюдська. По суті, переклад — це спроба довести, що люди, які живуть в різний час і на різному просторі, мають різні культурні традиції і говорять на різних мовах, здатні знайти спільну мову й існувати у світі в єдності і гармонії. Художній переклад являє собою не тільки передачу змісту тексту оригіналу, метою перекладача є збереження саме тієї емоції, яку автор хотів викликати у реципієнта. Задля досягнення емоційного впливу перекладач вдається до відтворення різноманітних лексичних образних засобів шляхом використання перекладацьких операцій і трансформацій.

Актуальність роботи зумовлена підвищеним інтересом сучасного перекладознавства до перекладу поетичних творів, а саме до відтворення перекладачем емоційного впливу на читача шляхом застосування художніх засобів.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз відтворення тропів у перекладі з англійської мови китайською поетичного твору Е. А. По “Dreams”. Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань:

- встановити основні лексичні образні засоби, які використовує Е. А. По у поетичному творі “Dreams”;
- встановити відображені перекладачем тропи;
- встановити тактики і прийоми перекладу, які використовував перекладач.

Матеріали та методи дослідження. Відповідно до предмета дослідження та визначених завдань використано такі методи: теоретичні; порівняльний метод; описовий. Матеріалом дослідження слугував поетичний твір Е. А. По “Dreams” (збірка «Тамерлан», 1827 рік) в оригіналі і в перекладі китайською мовою.

Результати та дискусія. У загальних теоріях перекладу поняття поетичного перекладу охоплено власне поняттям перекладу. В. Н. Комісаров визначає переклад як «вид мовного посередництва, при якому зміст іншомовного тексту оригіналу передається на іншу мову шляхом створення цією мовою комунікативно-рівноцінного тексту» (Комісаров, 1990). У спеціальних теоріях перекладу поняття поетичного перекладу охоплено загальним поняттям художнього перекладу. Відповідно до жанрово-стилістичної класифікації поетичний переклад розглядається як вид художнього перекладу, головна функція якого — «естетичний вплив на реципієнта» (Алексєєва, 2004).

Також слід зазначити, що художній переклад — один з найскладніших видів перекладу. Це зумовлено тим, що перекладачу недостатньо лише відтворити зміст твору оригіналу, а й надзвичайно важливо передати весь спектр емоцій і почуттів.

Перекладач художнього твору — це справжній митець, який допомагає читачам зануритись в атмосферу культури, познайомитись із літературним надбанням і духовними цінностями інших країн. При літературному перекладі вступають в контакт не тільки дві мови, а й дві культури, що часто викликає труднощі в процесі перекладу.

Переклад поезії — надзвичайно актуальна тема для сучасних мовознавців і перекладачів, адже процес перекладу віршованих творів потребує детального вивчення й аналізу першотвору. Варто зазначити, що переклад художніх творів, і зокрема поезії, не може бути бук-

вальним і дослівним. Такий вид перекладу має бути більш гнучким і вільним. Перекладач має застосовувати різноманітні художні засоби задля збереження естетичності твору. Автор, який взявся за таку непросту справу як переклад поезії з іноземної мови, повинен бути наділений особливими талантами, як то: філологічним чуттям, почуттям стилю, знанням тонкощів мови і, безумовно, справжнім поетичним талантом. Але і такий підхід може спричинити втрату повного або часткового зв'язку (смысловий або стилістичний) між оригіналом і новоявленим поетичним твором. Шляхом нашого дослідження ми маємо змогу виявити і зіставити використані автором першотвору і перекладачем художні засоби.

Матеріалом нашого дослідження є переклад поетичного твору видатного митця, поета і прозаїка — Е. А. По. Поетичний канон По налічує трохи більше півсотні творів, серед яких ми знаходимо лише дві відносно довгі поеми — «Тамерлан» і «Аль Аарааф». Решта — порівняно невеликі ліричні вірші різного ґатунку. Томас Еліот якось зауважив, що з усіх віршованих творів Едгара По «лише півдужини мали справжній успіх. Однак ні один вірш, жодна поема в світі не мали більш широкого кола читачів і не осіли настільки міцно в людській пам'яті, ніж ці нечисленні вірші По».

Вся поетична спадщина Едгара По, за винятком декількох окремих віршів, написаних після 1845 р., зосереджена в чотирьох збірниках: «Тамерлан та інші вірші» (1827), «Аль Аарааф, Тамерлан та інші вірші» (1829), «Вірші» (1831), «Ворон і інші вірші» (1845).

По бачив головний сенс діяльності людської свідомості в осягненні Вищої Істини, недоступної традиційному раціоналістичному пізнанню (Ковальов, 1989). Особливість поетичних творів Е. А. По в тому, що образи в його поезії універсальні, позбавлені визначеності, сюжету і покликані стимулювати уяву читача за допомогою емоційного підтексту («містичного сенсу»). «В невизначеності — душа поезії, — писав видатний американський критик В. В. Брукс, — він прагнув досягнути «невідоме, туманне, незбагненне». Образи його поезії не викликали в пам'яті картини дійсності, але викликали асоціації неясні, віддалені, зловісні або меланхолійні, величні і сумні» (Е. А. По, 2002).

У вірші «Dreams» По наголошує на тому, що молодість — це апогей життя. У міру того, як ми дорослішаємо, нас охоплюють трагічні

і травматичні переживання; думки з позитивних перетворюються на негативні. А маленькі діти, навпаки, можуть перебувати «у моменті» і повною мірою насолоджуватись життям.

Метою нашого дослідження є аналіз засобів відтворення тропів поетичного твору «Dreams» у перекладі з англійської китайською.

Троп — вживання слова в переносному його значенні для характеристики будь-якого явища за допомогою вторинних смислових відтінків, притаманних цьому слову і вже безпосередньо пов'язаних з його основним значенням. Співвіднесення прямого і переносного значення слів ґрунтується на схожості порівнюваних явищ, на їх контрасті або суміжності. Звідси виникають різні види тропів, які детально класифікувалися в старовинних риториках і теоріях словесності. Основні види тропів — метафора, заснована на схожості або контрасті явищ, метонімія, заснована на суміжності, і синекдоха, заснована на співвідношенні частини і цілого.

До тропів належать як різні види перенесення значення, так і епітет, порівняння, гіпербола, літота, іронія. Троп представляє собою загальне явище мови, надзвичайно розширює межі вживання слова, що використовує безліч його вторинних відтінків.

У поезії були використані такі художні засоби як епітет, метафора, уособлення, порівняння і риторичне запитання. Проаналізуємо кожен з вищезгаданих художніх засобів:

1. Епітет. Чіткого визначення поняття «епітет» не існує, хоча в сучасних лінгвістичних і поетичних словниках підкреслюється, що епітет обов'язково повинен носити експресивний, тропічний (метафоричний) характер, давати особі, явищу чи предмету додаткову художню характеристику у вигляді прихованого порівняння, яке легко вгадується (Веселовський, 1989). В системі епітетів відображається стиль письменника, епохи, даного літературного напрямку (напр., «солодкоголосий співак», «хладний прах» характерні для сентименталізму, «жовта зоря», «снігове вино» належать поетичній системі). При цьому властивість «поетичності» набувають навіть найбільш тривіальні визначення, що опиняються в контексті поетичного і, ширше, художнього тексту: таким чином автор може досягати певного емоційного ефекту, тобто реалізовувати основне завдання художнього тексту (Літературний енциклопедичний словник, 1987).

Епітет характеризує, оцінює, індивідуалізує предмет або явище, переносить на нього своє значення, беручи безпосередню участь у створенні художнього образу (Веселовський, 1989).

Розглянемо епітети, використані Е. По у поетичному творі “Dreams”:

- “beam Of an Eternity” *китайською мовою перекладено як “永恒之光芒”*. В даному випадку була використана тактика збереження колориту. Перекладач застосував перекладацьку трансформацію — перестановку.

- “Hopeless sorrow” *перекладено як “忧伤和绝望”*. Це свідчить про те, що перекладач вдавсь до заміни частини мови і не відтворив вищезгаданий епітет.

- “cold reality” *перекладено як “清冷萧瑟的尘世”*. В даному випадку перекладач використав тактику збереження колориту і повною мірою відтворив епітет. А задля збереження рими використав додавання і перестановку.

- “chaos of deep passion” *китайською перекладено як “强烈激情的纷乱浑”*. Перекладач використав тактику збереження колориту і такі трансформації як додавання і перестановка. Епітет відтворено повною мірою.

- “wild hour” *перекладено як “癫狂之时”*. Перекладач лише використав додавання присвійної частини “之”, що обумовлено особливостями граматики китайської мови.

- “fleeting, shadowy, misty strife” *перекладено китайською як “短暂朦胧的斗争”*. Перекладач використав опущення прикметника, але епітет було відтворено.

2. Метафора. Метафора — троп або механізм мови, який полягає у вживанні слова, що позначає певний клас предметів, явищ. Для характеристики або найменування об'єкта, який входить до іншого класу, або найменування іншого класу об'єктів, аналогічного даному в будь-якому відношенні. У розширювальному сенсі термін метафора застосовується до будь-яких видів вживання слів у непрямому значенні. Метафора — найбільш поширений засіб утворення нових значень, велика частина наших повсякденних понять за своєю суттю метафорична. Наша побутова мова рясніє метафорою (Уртминцева, 1997).

Огляд літератури з теорії метафори, який наводиться в роботах Арнольд І. В., Арутюнової Н. Д., Баранова А. Н., Бахтіна М. М., Блека М.,

Виноградова В. В., Нікітіна М. В., Вовка В. Н. та ін., показує, наскільки широкий розкид думок щодо всіх основних моментів теорії. Слід відразу зазначити, що існуючі відмінності в підходах не є наслідком неправильного розуміння суті питання. Безумовно, в позиціях багатьох дослідників є спірні положення, але головне, що визначає принципові розходження в думках, — це складність самого предмета дослідження.

Нинішній теоретичний плюралізм пов'язаний з поступовим перемиканням основної уваги дослідників з вивчення мови як стабільної системи зі стійкими мовними значеннями на становище мови як творчого процесу комунікації (Толочин, 1996).

Метафора вважається багатьма найголовнішим тропом і настільки характерна для поетичної мови, що саме слово це іноді вживається як синонім образності мови, тобто слова, що використовуються у метафорі, мають не пряме, а переносне значення. У метафорі якась одна або кілька властивостей переносяться на предмет або явище з іншого предмета або явища, але ці останні не виступають у тропі безпосередньо, а лише мають на увазі. Метафора — приховане порівняння. На відміну від простого порівняння, що має два члена, метафора акцентує увагу тільки на другому (Абрамович, 1965). Метафора є нерозчленованим порівнянням. Крім словесної метафори, велике поширення в художній творчості мають метафоричні образи або розгорнуті метафори. Іноді весь твір цілком являє собою метафоричний образ.

Розглянемо використані метафори у поетичному творі «Dreams»:

- “higher Heaven” *перекладено як “高运的天国”*. Перекладач використав тактику збереження колориту, зазначену метафору було відтворено.

- “waking life” *перекладено як “清醒生活”*. Перекладач використав тактику збереження колориту і підібрав еквівалентний відповідник до даного словосполучення.

- “my young life were a lasting dream” *перекладено як “我的青春是一个长梦该有多好”*. Перекладач використав тактику збереження колориту і вдавсь до трансформації додавання.

3. Уособлення. Основним видом метафори є уособлення, яке іноді називається прозопопея або персоніфікація. Суть уособлення полягає в тому, що ознаки живої істоти переносяться на щось неживе, і неживе діє як одухотворена істота. Нерідко уособлюються й абстрактні поняття. Уособлення як стилістична фігура пов'язана з «інстинктом»

персоніфікації в живих мовах і з риторичною традицією, властивою будь-якій виразній мові: серце каже, річка грає. В народній поезії й індивідуальній ліриці близька за своєю суттю до психологічного паралелізму: життя навколишнього світу, переважно природи, притягнене до співучасті в душевному житті героя, наділяється ознаками людиноподібності (Арутюнова, 1990).

Основною функцією уособлення є співвіднесення зображуваного предмету з людиною, намагання зробити його ближче до читача. Уособлення вважається найвиразнішим з усіх існуючих тропів.

Розглянемо яскравий приклад уособлення у поетичному творі “Dreams”:

“My spirit are not awakening” було перекладено як “我的灵魂长梦不”. Перекладач використав тактику збереження колориту і вдався до трансформації додавання, що лише посилює емоційний вплив на читача.

4. Порівняння. Одним з найбільш поширених прийомів виразності є порівняння — троп, в якому зображуване явище уподібнюється до іншого за якою-небудь спільною для них ознакою з метою виявити в об’єкті порівняння нові важливі властивості. Іншими словами — це зіставлення (паралелізм) або протиставлення (негативний паралелізм) двох предметів за однією або декількома ознаками. Порівняння надає опису особливу наочність, зображальність. У порівнянні виділяють три необхідно існуючих елемента — предмет порівняння, образ порівняння й ознаки подібності.

Порівняння оформляються у вигляді синтаксичних конструкцій різних типів. Найпоширеніша з них — порівняльний оборот з слова або словосполучення, що приєднується за допомогою сполучників «як», «немов», «ніби», «точно», «як ніби». Наприклад: «Ніжна, вразлива, немов троянда» (О. Кобилянська).

Порівняння може передаватися за допомогою іменника, що стоїть в орудному відмінку: «Лебежою шиєю в хвилях шумить» (Л. Боровиковський). Порівняння може також передаватися предикатом за допомогою прикметника «подібний», наприклад: «На людське серце свічка є подібна» (Б.-І. Антонич).

Розглянемо приклад порівняння у поетичному творі “Dreams”:

• “That dream was as that night-wind” перекладено як “那梦如寒夜阴风”. Перекладач вдався до тактики збереження колориту і повною мірою відтворив художній засіб.

5. Риторичне питання. Риторичне питання — ефективний стилістичний прийом, є засобом виділення смислових і емоційних центрів мови. Особливість його полягає в тому, що він не потребує відповіді, а використовується для затвердження або заперечення чого-небудь. Риторичне питання посилює вплив на читача, слухача, пробуджує відповідні почуття, має надзвичайно велике смислове та емоційне навантаження.

Часто риторичне питання використовується для рефлексії. Автор або ліричний герой, в чій вуста автор вкладає такі роздуми, задає ряд питань собі самому, щоб краще зрозуміти власний стан.

Як і багато інших стилістичних фігур, риторичні запитання надають мові експресивність і барвистість, наближають її до живої емоційної людської мови. Тому цей прийом регулярно застосовується в різних жанрах літератури.

Розглянемо приклад риторичного питання у поетичному творі “Dreams”:

• “what more could I have seen?” перекладено як “我本来还能看见另外的什么?” В даному випадку перекладач використав тактику збереження колориту і вдався до трансформації додавання задля збільшення експресивності засобу.

Висновки. Роль художніх засобів у літературних творах важко переоцінити, адже саме завдяки їм автор має змогу передати весь спектр емоцій і почуттів. За результатами проведеного дослідження було встановлено, що у поетичному творі “Dreams” були використані такі художні засоби як епітет, метафора, уособлення, порівняння і риторичне запитання. Незважаючи на відмінність менталітетів англійського і китайського народів, для перекладу всіх вищезгаданих художніх засобів перекладач використовував тактику збереження колориту. Саме завдяки цій тактиці йому вдалося повною мірою здійснити бажаний емоційний вплив на читачів і передати настрої і світовідчуття автора оригіналу.

Автор найчастіше використовував саме епітети задля посилення емоційної виразності. З усіх наведених епітетів перекладач не відтворив лише один з них: “Hopeless sorrow”, а переклав його як “忧伤和绝望”. Щодо метафор, порівнянь, уособлень і риторичних питань — всі вони були відтворені у тексті перекладу. Перекладач використав такі трансформації й операції як перестановка, заміна частини мови,

додавання, опущення, пошук еквівалентного відповідника. У п'яти випадках з дванадцяти перекладач вдавався саме до трансформації додання задля поглиблення емоційного впливу на реципієнта.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що перекладач не тільки досяг поставленої мети і зміг здійснити основну функцію художнього твору — естетичний вплив на читача, а й зміг відтворити одинадцять із дванадцяти використаних художніх засобів, що свідчить про його майстерність і перекладацький хист. Завдяки професійним якостям перекладача, представники китайської культури мають нагоду понайти з справжнім витвором поетичного мистецтва — поетичним твором Е. А. По, що пронизаний яскравими емоціями і надзвичайно потужною енергетикою.

ЛІТЕРАТУРА

- Абрамович Г. А. Введение в литературоведение. М.: Просвещение, 1994. 167 с.
 Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика: учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей. СПб.: Союз, 2008. 288 с.
 Арутюнова Н. Д. Теория метафоры. М.: Владос, 1990.
 Веселовский А. Н. Из истории эпитета. М.: Высшая школа, 1989.
 Ковалев В. Ю. История всемирной литературы. Т. 6. М.: Наука, 1989.
 Кожевникова Н. А. Об обратимости тропов. М.: Наука, 1979.
 Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). М.: Высш. шк., 1990. 253 с.
 Литературный энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1987. 513 с.
 Уртминцева М. Г. Словарь русской литературы. Нижний Новгород: Братья славяне, 1997. 288 с.
 По Э. Философия творчества. М.: Издательство АСТ, 2002.
 Томашевский Б. В. Теория литературы. М.: ГИЗ, 1931. 148 с.

ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ТРОПОВ В ПЕРЕВОДЕ С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА КИТАЙСКИЙ ПОЭТИЧЕСКОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ Э. А. ПО “DREAMS”

Вероника Бялик

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
 Одесса, Украина
 e-mail: veronikabyalik@icloud.com
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4688-1355>

Илона Дерик

кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры перевода, теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
 Одесса, Украина
 e-mail: ilonaderik@gmail.com
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1476-2391>

АННОТАЦИЯ

Перевод художественной литературы, в частности — перевод поэтических произведений — играет чрезвычайно важную роль в современном переводоведении. В процессе мировой глобализации все больше людей изучают иностранные языки и проявляют глубокий интерес к культурному достоянию других стран, в том числе и к литературе. Этим объясняется повышенная заинтересованность читателей в поэзии иностранных авторов. Сложность художественного перевода обусловлена тем, что переводчик не только должен владеть основными навыками перевода, но и должен обладать творческими способностями и фоновыми знаниями для полного воспроизведения всех художественных средств, которые встречаются в тексте оригинала.

Целью работы является анализ воспроизведения тропов в переводе с английского языка на китайский поэтического произведения Э. А. По “Dreams” для выявления тактик, приемов и трансформаций, позволяющих воспроизвести художественные средства в переводе. В ходе исследования были использованы следующие методы: теоретический, сравнительный и описательный. По результатам проведенного исследования было установлено, что в поэтическом произведении “Dreams” были использованы такие художественные средства как эпитет, метафора, олицетворение, сравнение и риторический вопрос.

Несмотря на различие менталитетов английского и китайского народов, для перевода всех вышеупомянутых художественных средств переводчик использовал тактику сохранения колорита. Именно благодаря такой

тактике ему удалось в полной мере осуществить желаемое эмоциональное воздействие на читателей и передать настроение и мироощущение автора оригинала. В пяти случаях из двенадцати переводчик прибегал именно к трансформации добавления для углубления эмоционального воздействия на реципиента. Можем утверждать, что переводчик не только достиг поставленной цели и смог осуществить основную функцию художественного произведения — эстетическое воздействие на читателя, но и смог воссоздать одиннадцать из двенадцати использованных художественных средств.

Ключевые слова: художественный перевод, поэтическое произведение, тропы.

REPRODUCTION OF TROPES IN THE POETICAL WORK OF E. A. POE “DREAMS” TRANSLATED FROM ENGLISH INTO CHINESE

Veronika Bialik

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: veronikabyalik@icloud.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4688-1355>

Ilona Derik

Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: ilonaderik@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1476-2391>

SUMMARY

Translation of fiction, and in particular — translation of poetic works plays an extremely important role in modern translation studies. In the process of global more and more people are learning foreign languages and showing a deep interest in the cultural heritage of other countries, including literature. This explains the increased interest of readers in the poetry of foreign authors. The complexity of literary translation is due to the fact that the translator must not only have the basic translation skills, but also must have the creative abilities and background knowledge to fully reproduce all the artistic means that are found in the original text.

The objective of the article is to analyze the reproduction of tropes in translation of the poetic work of E. A. Poe “Dreams” from English into Chinese to iden-

tify tactics, techniques and transformations allowing to reproduce artistic means in translation. According to the results of the study, it was found out that in the poetic work “Dreams” the following artistic means were employed: epithet, metaphor, personification, comparison and rhetorical question.

Despite the difference in the mentalities of the English and Chinese people, the translator used the tactic of national coloring preservation while rendering in translation all the above-mentioned artistic means. This tactic made it possible to fully implement the desired emotional impact on the target audience and convey the mood and attitude of the original author. In the five cases out of the twelve, the translator resorted to the transformation of the addition to deepen the emotional impact on the recipient. It may be concluded that the translator hasn't only achieved the goal but also managed to preserve the main function of the work of art — an aesthetic impact on the reader, and besides successfully re-created eleven of the twelve artistic means at work.

Key words: translation of fiction, poetry, tropes.

REFERENCES

- Abramovich, G. A. (1994). Vvedeniye v literaturovedeniye. [Introduction to literary studies]. M.: Prosveshcheniye [in Russian].
- Alekseyeva, I. S. (2008) Professional'nyy trening perevodchika. Uchebnoye posobiye po ustnomu i pis'mennomu perevodu dlya perevodchikov i prepodavateley. [Professional training of a translator, a textbook on interpretation and translation for translators and teachers], SPb: Soyuz. [in Russian].
- Arutyunova, N. D. (1990) Teoriya metafory. [The methafor theory]. M.: Vlosos [in Russian].
- Veselovskiy, A. N. (1989) Iz istorii epiteta. Veselovskiy poetika. [Epithet history]. M.: Vysshaya shkola [in Russian].
- Kovalev, V. Y. (1989) Istoriya vsemirnoy literatury. [History of the world literature]. M.: Nauka [in Russian].
- Kozhevnikova, N. A. (1979) Ob obratimosti tropov. [About reversibility of tropes]. M.: Nauka, [in Russian].
- Komissarov, V. N. (1990) Teoriya perevoda (lingvisticheskiye aspekty). [Linguistic aspect of the translation theory], M.: Vyssh. shk. [in Russian].
- Literaturnyy entsiklopedicheskiy slovar' (1987). [Literature encyclopedical dictionary]. M.: «Sovetskaya entsiklopediya» [in Russian].
- Urtmintseva M. G. (1997). Slovar' russkoy literatury [Concise dictionary of literary terms], Nizhniy Novgorod: Brat'ya slavyane [in Russian].
- Poe, E. Filosofiya tvorchestva. (2002) //Estetika amerikanskogo romantizma. [Edgar Poe's philosophy of creativity. Aesthetics of American romanticism]. M.: «Izdatel'stvo AST» [in Russian].
- Tomashevskiy, B. V. (1931) Teoriya literatury. [Theory of literature]. M.: «GIS» [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 09.08.2020

УДК 811.582

МЕТЕОРОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКІЙ І КИТАЙСЬКІЙ МОВАХ: СИСТЕМНИЙ ПЕРЕКЛАД

Наталія Гаврилюк

викладач-стажист кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Одеса, Україна
e-mail: faynacentre@gmail.com

АНОТАЦІЯ

У рамках антропоцентричної парадигми сучасної лінгвістики виявляється стійкий інтерес до людського фактора в мові, який, в тому числі, реалізується через пильну увагу дослідників до теорії мовних картин світу, що в повній мірі відображає своєрідність світосприйняття народів, особливості їх світовідчуття.

Життя і діяльність людини невід’ємні від природи. Природа єдина, але виявляє себе в різноманітних формах. У процесі пізнання природи людина намагається усвідомити як її єдність, так і різноманіття. Особливе місце у сприйнятті світу людиною займають кліматичні і погодні явища, що впливають на поведінку людини у навколишньому світі, на різні аспекти її життєдіяльності, включаючи господарську, а також на самопочуття. Ще в IV ст. до нашої ери стало відомо про вплив коливань метеорологічних умов на здоров’я людей. Приміром, Гіппократ встановив тісний зв’язок між хворобами людини і погодними умовами, в яких вона живе. Упродовж багатьох віків люди збирали різноманітні знання про природу: від нерозуміння природних явищ, страху перед ними, властивого древнім людям, до сьогодинішнього наукового пізнання природи, від перших народних прикмет про погоду до формування сучасної науки — метеорології. Природа як джерело усього необхідного для людини має вплив як на матеріальну, так і на духовну культуру суспільства. Тому знання про метеорологічні явища займають важливе місце в усвідомленні реальної дійсності.

В статті розглянуто особливості метеорологічної лексики в китайській і українській мовах, а також особливості перекладу метеорологічної лексики в двох мовах, розглянуті основні точки зору на чинники, що

впливають на формування етнокультурної своєрідності народної мовної картини світу та її стратифікації.

Ключові слова: метеорологічна лексика, мовна картина світу, лінгвокультурні особливості, граматичні особливості, концепт.

Вступ. Усе життя й діяльність людини проходять на тлі погодних явищ, тому метеорологічні процеси і явища, які впливають на життя, господарчу діяльність, самопочуття людини, є об’єктом уваги людини й закріплюються в мові. Формування метеорологічної лексики проходить на фоні кліматичних особливостей певного регіону. Це обумовлює нерівнозначність лексичного прошарку лексики на позначення концепту 天气/ погода на різних територіях. Явища, процеси та предмети, які відіграють більшу роль у житті певного народу, отримують у мові цього народу розгорнуту лексичну експлікацію з використанням тематично співвіднесених вторинних номінацій. Погодні явища як один із аспектів явищ природи відіграють значну роль і в культурі європейських народів, причому для сприйняття природи характерний антропоцентризм, що виявляється в будові мовних систем і підсистем. У мовній свідомості кожного народу є свої особливості розуміння концепту. Тому концепт, як ментальну одиницю, можна описати через аналіз засобів його мовної об’єктивації.

Актуальність дослідження. Проблеми відображення реалій навколишнього середовища та основних концептів культури за допомогою можливостей мови є в даний час гостро актуальними. Дослідження лексичних одиниць в межах тематичного поля «погода» дозволяє розкрити внутрішні зв’язки лексичних одиниць, виявити джерела їх утворення, способи образного переосмислення і шляхи їх розвитку, визначити склад тематичних індикаторів і охарактеризувати їх концептоутворюючу активність в рамках згаданого тематичного поля в українській і китайській мовах, виявити лінгвокультурну своєрідність відповідних мовних картин світу. Однак, незважаючи на велику кількість літератури, присвяченої різним аспектам метеорологічної лексики, питання вивчення системного аспекту перекладу метеорологічної лексики в українській і китайській мовах залишається актуальним. Граматичні особливості метеорологічної лексики в українській і китайських мовах в умовах сучасності майже не досліджені. Тому виникає необхідність у поглибленні досліджень в цій галузі лінгвістики.

Мета та завдання дослідження. Мета полягає у вивченні загальних лінгвістичних та окремих граматичних особливостей метеорологічної лексики в українській і китайських мовах. Завдання дослідження — описати лексичні та граматичні особливості метеорологічної лексики в українській і китайській мовах та визначити їх лінгвокультурну специфіку.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували словники сучасних китайської та української мов. В роботі використовувались загальнонаукові методи опису, аналізу, синтезу та узагальнення з елементами дискурсивного і контекстуального аналізу наукової літератури.

Результати та дискусія. Погода як важливе природне явище впливає майже на всі сфери життєдіяльності людини, і ця взаємодія фіксується в мові, зокрема в її лексиці і фразеології. У складі стійких сполучень багато лексем-метеонімів, які набувають символічні значення. Як в китайській, так і в українській мовах зафіксовано багато лексичних одиниць з компонентом-метеонімом, які описують не тільки погоду, але і різні аспекти людського життя і діяльності. При цьому дані фразеологізми здебільшого передають уявлення про людину, а не характеризують погодні явища. У сучасній лінгвістиці концепт є предметом вивчення різних дисциплін: мовознавства, когнітології, етнолінгвістики, перекладознавства філософії, психолінгвістики.

Існують різні погляди на концепт. Із усього різноманіття підходів до розуміння й вивчення концепту ми виділимо два основних: з точки зору лінгвокогнітології і з точки зору лінгвокультурології. Так, із погляду лінгвокогнітології концепт визначається як оперативна одиниця пам'яті, ментального лексикону та мови мозку, всієї картини світу, відображеної в психіці людини, квант знання (Краткий словарь когнитивных терминов, 1997: 90). Із точки зору лінгвокультурології концепт — це згусток культури у свідомості людини (Степанов, 2001: 40), етнічно та культурно обумовлене, складне, структурно-смісловне, ментальне утворення, що базується на понятійній основі (Селіванова, 2006: 161). Інтегральний підхід знаходимо у В. І. Карасика, який вважає, що концепт — це складне, багатовимірне, багатопланове, ментальне утворення, що знаходить відображення в колективній свідомості, закріплене за певною сферою дійсності і виражене в

тих чи інших мовних формах (Карасик, 2004: 142). Концепти можуть об'єктивуватися за допомогою одиниць різних рівнів мови, однак у нашому дослідженні це одиниці лексичного рівня. Саме вони дають змогу найповніше репрезентувати понятійний зміст концепту. Концепт 天气/ погода належить до універсальних концептів, оскільки він представлений в усіх культурах і мовах світу.

Мовна картина світу формує ставлення людини до світу (природи, тварин, самої себе як елемента світу). Вона задає норми поведінки людини в світі, визначає її взаємини зі світом. Картину світу визначають етнокультурні фактори. Вона співвідноситься з певними типами культури тому, в межах будь-якої етномовної спільноти можна виокремити декілька картин світу (елітарну, масову, традиційну, професійні). Реалізуючись через різні підсистеми мови, картина світу може бути загальнонаціональна, літературна, народна, просторічна, діалектна, жаргонна і т. п. При цьому народна мовна картина світу, яка втілює народну культуру, багато в чому реалізується через «наївні», міфологічні уявлення про світ. Цей варіант національного образу світу один з найбільш значущих для будь-якого етносу. Тому під народною мовною картиною світу ми розуміємо систему традиційно-народних уявлень про світ, відображену в сукупності територіально-соціальних комунікативних засобів. По суті, народна мовна картина світу близька до діалектної картини світу, під якою розуміють схему сприйняття дійсності, що склалася протягом багатьох століть існування соціуму, обмеженого певною територією і природними, економічними, господарськими умовами життя, які визначили особливості його ментальності та навколишнього світосприйняття (Демидова, 2007: 46). Основні концепти, які втілюються в мові, є етно- та культурно маркованими. Тому впевнено можна стверджувати, що ціннісно-культурні смисли, закладені в мовний знак, відображають специфіку етнічного сприйняття навколишнього світу, своєрідність етномовної картини світу. Будучи одним з об'єктів нашого дослідження, концептуальні утворення традиційної народної свідомості (ментальні проєкції або стереотипи) визначають специфіку етнічної картини світу. Лексико-семантична система народної лексики характеризується поділом номінацій на дві глобальні тематичні групи: Людина та Оточуючий Світ. Кожна зі згаданих груп реалізується через менші тематично об'єднані кластери. Так, сприйняття оточуючого світу реалізується через уяв-

лення про живу і неживу природу та її явища. Народна свідомість концептуально вербалізує простір та час, стихії, природні явища, пори року та звичайно небо та землю.

Сьогодні в перекладознавстві спостерігається постійне зростання уваги дослідників до лексики, що пов'язана з явищами природи, як надійного джерела моделювання мовної картини (або є її фрагментів) світу. У цьому контексті вивчення метеорологічної лексики має великий евристичний потенціал, адже назви природних явищ (опадів та їх наслідків, хмар, переміщення повітряних мас, світлових та акустичних атмосферних явищ тощо), з одного боку, відзначаються давнім походженням і відносною стійкістю впродовж століть, а тому є релевантними для пізнання особливостей народного мислення, а з другого боку, характеризуються достатньою репрезентативністю в лексикографічних джерелах.

Проте до сьогодні залишається не розв'язаною, а тому актуальною, проблема повноти представлення лексичного матеріалу цієї тематичної групи не лише в українському обширі, а й власне в аспекті перекладознавства.

В «Словнику української мови» в 11 т. під редакцією І. К. Білодіда слово «погода» тлумачиться як «Стан атмосфери (хмарність, вологість, опади, температура повітря і т. ін.) у даному місці, в даний час» (Словник української мови: в 11 т. Т. 6, 1980: 715). В сучасному тлумачному словнику китайської мови слово «天气» тлумачиться як «指较短时间内阴、晴、风、雨、冷、暖等气象要素的综合状况» («现代汉语详解词典», 2012:875). Це тлумачення можна перекласти українською: «погода — стан атмосфери, що вказує на комплексні умови метеорологічних елементів, таких як похмуро, сонячно, вітер, дощ, холод і тепло протягом короткого періоду часу». З цього перекладу можна зробити висновок, що семантика слів в українській та китайській мові майже збігається. Обидва слова 天气 і погода є полісемантичними. Так, понятійна сторона концепту 天气 фіксується лексикографічними джерелами у вигляді таких значень:

- 1) 指较短时间内阴、晴、风、雨、冷、暖等气象要素的综合状况;
- 2) 情形, 呈现出来的样子: 生活状况;
- 3) 表明大气状态的基本物理量和基本天气现象。主要有: 气温、气压、湿度、风向和风速、能见度、云、降水、雷暴、雾、辐射、蒸发、日照等. («现代汉语详解词典», 2012:875).

Понятійна сторона концепту погода представлена такими значеннями:

- 1) стан атмосфери (хмарність, вологість, опади, температура повітря і т. ін.) у даному місці, в даний час // діал. негода, сльота.
- 2) західноукраїнське: домовленість, погодження (Словник української мови: в 11 т. Т. 6, 1980: 715).

У вербальній маніфестації концепту 天气/ погода проявляються як універсальні, так і національно-специфічні риси, які відображають культурно-історичну детермінованість формування мовної картини світу двох народів. Метеорологічна термінологія як система не ставала об'єктом спеціального лінгвістичного дослідження — синхронного або диахронного, хоча загальноновживана і діалектна метеорологічна лексика в українській і російській мовах вивчена досить детально (Т. В. Горячева, В. М. Касьянова, М. А. Лазарева, О. А. Макушева, Т. С. Нифанова, Т. В. Симашко, Л. Р. Супрун-Белевич, Н. В. Хохлова, Л. Е. Щербакова та ін.). Дослідженню метеонимів в інших мовах присвячені роботи А. Г. Іскандарова, М. М. Кондратенко, М. А. Лазаревої, О. А. Могила, А. А. Пихтєєва, Л. Р. Супрун-Белевич та ін. У вивчення метеорологічної лексики внесли певний вклад болгарські і сербські дослідники (Д. Вукадинов, Т. Г. Ецов, М. К. Цепенков, И. Кепов, Д. Маринов, М. Радован та ін.). Порівняльний аналіз метеорологічної лексики в різних мовах здійснюється в роботах М. А. Лазаревої, Т. Г. Рабенко, Т. С. Нифанової, М. И. Закирова та ін. Метеорологічна лексика в китайській мові вивчена не так глибоко і детально, як в українській. Вона описана в деяких наукових статтях (陈琳琳 2009, 高航 2006, 刘宁 2010, 马小梅 2005, 岳好平, 廖世军 2008 та ін.) і дисертаційних роботах (姚历 2007, 吴华 2010, 毛现桩 2010, 郎姗姗 2008, 李爱萍 2008 та ін.). При цьому більшість авторів приділяють увагу метафоричному функціонуванню метеонімів. Семантичне поле «погода» є важливим об'єктом опису в тематичних словниках.

Метеорологічна лексика в українській і китайській мовах, що позначає погодні явища, може групуватися таким чином:

1. Метеорологічна лексика, що характеризує загальний стан погоди.

В українській мові в цю групу включаються слова, що описують хорошу, сонячну погоду: ясний, ясно, сонячний, сонячно і т. д.; погану, похмуро погоду: негода, непогожий, непогоже, похмурий, похмуро,

сірий і т. д.; хмарність: хмарний, хмарно і т. д.; перехід від похмурої або дощової погоди до сонячної або навпаки: прояснити, прояснитися, прояснення й ін. У китайській мові в цю групу входять такі слова, як 晴 ясний, сонячний, 晴朗 ясний, чистий, безхмарний; 晴和 ясний і теплий; 嘛кий, ласкавий (про погоду), 阴 похмурий, 阴沉 похмурий, темний, похмурий (про погоду), 阴冷 похмурий і холодний, 阴霾 похмурий, хмурний, 阴雨天 негода і т. п. При хвилюванні, переляку, сум'ятті людини говориться в такий спосіб: укр. кидає в жар; кинути в «холодний» піт; кидає то в жар, то в холод; обдало жаром; кидає в жар (піт); кит. 热锅上的蚂蚁 букв. «немов мурахи, що потрапили на гарячу сковороду», в знач. «в крайньому хвилюванні, не знаходити собі місця».

2. Метеорологічна лексика, що характеризує температурні й атмосферні явища. Температура є величиною, що характеризує тепловий стан повітря. Градус вживається як одиниця вимірювання температури (повітря, води, людського тіла і т. д.). До числа слів, що позначають високу температуру повітря, спекотну погоду, в українській мові належать такі одиниці, як спека, спекотний, жарко, жар, жаринь, духота, пекло, задуха, задушливий, душно і т. д.; в китайській мові — 热 спека; жарко; жаркий, 酷热 сильна спека; дуже жарко, 闷热 задуха; душно і ін. Для номінації теплої погоди в українській мові вживаються слова тепло, теплий, тепленький, теплішати, теплінь, потепління, відлига та ін.; в китайській мові — 暖和 теплий; тепло, 温暖 теплий, 温和 теплий; помірний м'який (про клімат), 回暖 потеплішати; потепління та ін. Прохолодна погода в українській мові позначається такими лексемами, як прохолода, прохолодний, прохолодно, свіжість, прохолодне повітря; ставати холодним, холодніше; в китайській мові — 凉爽 прохолодний, свіжий, 凉快 прохолодний; прохолода, свіжість, 风凉 прохолодно, 阴凉 прохолодно; тінисте і прохолодне місце і т. п. До групи слів, що описують низьку температуру повітря, холодну погоду, можна віднести холод, холодний, холодно, холоднішати, похолодання, мороз, морозно, холоднеча, заморозити й ін. В китайській мові 寒冷 холодний, морозний, 冷 холодний, 严寒 холоднеча, 酷寒 дуже холодний, морозний, 冷飕飕 різкий (про вітер і холод), 阴冷 похмуро і холодно (про погоду) і т. п. Китайські фразеологізми 热血沸腾 букв. «Кров вирує», в знач. «Загорятися ентузіазмом, відчувати душевний підйом» і 心灰意冷 «Відчувати повну апатію, впадати

у відчай» описують два протилежних стани: «з ентузіазмом і надією» і «без бажання і надії, в розпачі».

3. Метеорологічна лексика, що характеризує рух повітря. В українській мові представлено багато слів, які характеризують рух повітря, а також похідних від них одиниць, що позначають погоду з таким рухом повітря: буран, буря, бурхливий, вітер, вітерець, вітряний, вітряно, вихор, хуртовина, хуртовинний, заметіль, заметільний, тайфун, ураган, шторм, пурга, безвітряний, затишність, безвітряно, нести, гнати, переносити з місця на місце; з силою нести, здіймати, кружляти сніг (про хуртовини, хурделиці) та ін. Серед лексем, що характеризують рух повітря, можна виділити такі, що позначають сильний вітер. Одні з них називають подібне погодні явище, що супроводжується дощем або снігом, наприклад: буран (сильний зимовий вітер, що піднімає масу сухого снігу); сніжна буря, хуртовина (зазвичай в степу, на відкритих місцях), хурделиця, негода, сильна заметіль, сніжна буря, заметіль, сильний вітер зі снігом, пурга (сильна снігова завірюха), заметіль, сніжна буря та ін., а інші позначають сильний вітер без дощу і снігу: тайфун (ураган величезної руйнівної сили, що спостерігається в південно-східній Азії і західній частині Тихого океану), ураган (вітер надзвичайно руйнівної сили), шторм (сильний вітер, буря (зазвичай на морі) і ін. У китайській мові також зафіксовані лексичні одиниці, що характеризують рух повітря: 风 вітер, 季风 мусон, 信风 пасати, 清风 свіжий вітерець, 和风 лагідний вітерець, 北风 північний вітер, 朔风 північний вітер, 顶风 зустрічний вітер, вітер в чоло; проти вітру, 顺风 попутний вітер; за вітром, 过堂风 протяг і ін. Крім того, в китайській мові, як і в українській, є цілий ряд найменувань сильного вітру, наприклад: 风暴 буря, 罡风 вітер у високих небесах; сильний, різкий вітер, 狂风 ураган, буря, 旋风 вихор, 龙卷风 смерч, 台风 тайфун, 飓风 ураган, 扶摇 вихор, що різко піднімається вгору, 羊角 вихор, схожий на бараний ріг, що підіймається вгору й ін. Не менш цікавими та різноманітними з семантичної точки зору уявляються мовні одиниці, що описують характер подиху вітру: 吹 дути, віяти, 刮 дути (про вітер), 吹拂 віяти, обвівати, 怒号 ревіти, вити, бушувати (про вітер), 拂拂 легенько обвівати, легко піддувати, 飒然 зі свистом (про вітри) і т. д. Шляхетна людина з чистою душею в китайській мові позначається наступними одиницями: 高风亮节 «благородство і душевна чистота». Про чесних, непідкупних чиновників люди кажуть, що у них

两袖清风 букв. «тільки вітер в обох рукавах», в знач. «справедливий, непідкупний». Всякий народ цінує добро, шляхетність і виступає проти зла, підлості, брехні і всього брудного і підлого. Китайці зневажають такі вчинки, як 兴风作浪 букв. «піднімати вітер і викликати хвилі», в знач. «загострювати становище, ускладнювати обстановку, піднімати шум»; 煽风点火 букв. «наганяючи вітер, розводити вогонь», в знач. «займатися підбурюванням, сіяти розбрати» й ін.

4. Метеорологічна лексика, що характеризує атмосферну вологу і опади. В українській мові досить широко представлені лексеми, що позначають ступінь вологості повітря, такі як сухий, сухо, сухість, сирість, вогкість, сирі, вологий, вологість, волого, волога та ін. Аналогічні одиниці, які стосуються цієї групи, є і в китайській мові: 干 сухий; сухо, 干燥 сухо; сухість, 干旱 посушливий; посуха, 湿 вологий, 潮湿 сирі, волого, 潮 сирість, 潮气 вогкість, вологість, 湿润 вологий, сирий і ін. В аналізовану групу також можна віднести слова, що є найменуваннями хмар і туману як особливих погодних явищ. Наприклад, в українській мові зафіксовано досить багато таких лексем: туман, паморочитися (застеляти, покриватися туманом), туманний, туманність, туманно, хмара, хмарний, хмарно і т. д. Аналогічні одиниці в китайській мові відрізняються багатством семантики: 云 хмара, 云彩 розм. хмара, 云气 легкий серпанок, 浮云 пливуть хмари, 火烧云 багряні хмари (на світанку), 彩云 яскраві і прекрасні хмари, 卿云 щасливі хмари (в стародавні часи: щасливе передвістя, хороша прикмета), 乌云 хмара, 阴云 темні хмари, 积雨云 купчасто-дощові хмари, грозова хмара, 雾 туман, 下雾 лягає туман, 雾霭 туман, 霭 серпанок, 岚 серпанок; туман в горах, лісах, 山岚 туман в горах, 迷漫 безмежний, безкрайний (про туман) і т. д.; 烈火 轰雷 букв. «сильне полум'я і гуркіт грому», в знач. «запальний, темпераментний, страшний, грізний»; 翻云覆雨 букв. «то хмара, то дощ», в знач. «бути непостійним, легко міняти свою думку». Опади — це «атмосферна волога, що випадає з хмар на земну поверхню у вигляді дощу, снігу, роси і т. ін.». Слова, що характеризують опади, в українській мові складають дуже велику в кількісному відношенні і різноманітну за своєю семантикою групу: дощ, дощик, дощовий, дощитиме, дощинка, дощовий, злива, проливний (дуже сильний (про дощ), моросити (йти, падати дуже дрібними краплями (про дощ), замрячив, гроза, грозовий, сніг, сніговий, сніжок (невеликий, рідкий сніг), сніжинка, сні-

житиме, сніжина (розм. велика сніжинка), сніжно (розм. про велику кількість снігу, про глибокий сніг), засніжений (покритий, занесений снігом), пластівці, снігопад, замет, занос, роса, росинка, росистий, іній, індевіти, град, паморозь і ін. В українській мові більший обсяг має поле сніг. Тут спостерігається особливо багато слів на позначення різновидів заметілі (хуга, завія, крутень, хурделиця, сніговійниця, сніжниця, хурделя, хуртовина). Факт, що ця лексика вживається в українській мові частіше, не є дивним. Адже формування української метеорологічної лексики відбувається на фоні особливостей території України. У китайській мові відповідна група слів є також широкою, при цьому дані лексеми передають уявлення про численні види опадів і їх типові характеристики: 雨 дощ, 雨水 дощова вода, 雨点 дощова крапля; дощинка, 降水 опади, 梅雨 сливові дощі (затяжний дощ в період дозрівання слив в басейнах річок Янцзицзян і Хуайхе, кінець весни — початок літа), 小雨 невеликий дощ, 中雨 помірний дощ, 大雨 злива, проливний дощ, 雨夹雪 дощ зі снігом, 下雨 йде дощ; дощить, 掉雨点儿 накрапати, 雨丝 нитки дощу (про дрібні дощі), 过云雨 проходить дощ; короткий дощ, 毛毛雨 дрібний дощ, мряка, 蒙蒙 невеликий, що мрячить (про дощ), 阵雨 короткий (наскрізний) дощ, 雷雨 гроза, 雷阵雨 гроза (з коротким дощем), 暴雨 злива, проливний дощ, 滂沱 литися зливою (про дощ), 甘霖 довгоочікуваний (благодатний) переважно без опадів, 及时雨 своєчасний дощ, 露水 роса, 霜 іній, 早霜 ранній іній, 露珠 крапля роси, росинка, 朝露 ранкова роса, 雪 сніг, 瑞雪 благодатний сніг, 下雪 падає сніг, 雪暴 хуртовина, заметіль, сніжна буря, 积雪 снігові замети, 雪花 сніжинки, 雪片 снігові пластівці, 霰 крупа, змерзлий сніг, 雾凇 паморозь, 冰雹 град, градина і ін. У китайській мові розглядаються природні явища, що позначаються цілим рядом лексичних одиниць: 雷 грім, 雷霆 грім; гуркіт грому, 雷电 грім і блискавка, 闷雷 не дзвінкий грім, 霹雳 удар грому, 雷声 гуркіт грому, шум грому, 闪电 блискавка, зірниця, 打闪 блиснула блискавка; виблискувати (про блискавки), 打雷 грім гримить, 雷鸣 гриміти, гуркотіти і т. д.

Крім чотирьох груп метеонімів, перерахованих вище, в китайській мові необхідно особливо виділити **ряд слів, які характеризують шум вітру, дощу і грому.** Справа в тому, що в китайській мові існує велика кількість слів-звуконаслідувань, за допомогою яких описуються різні звуки в природі й у повсякденному житті, в тому числі шум вітру,

дощу і грому: 呼呼 звуконаслідування свисту, завивання вітру, 萧萧 звуконаслідування свисту, виття вітру, також іржання коня, 嗖嗖 звуконаслідування свисту (вітру, кулі), 沙沙 шурхіт, шелест трави, листя при вітрі, 淅沥 звуконаслідування шуму дрібного дощу, 滴答 кап-кап (звуконаслідування капаючої води); капати, 哗哗 шум, створюваний дощем або проточною водою, 隆隆 гуркотіти, гриміти (про шум грому), 轰隆 гриміти, гуркотіти; гуркіт, гул (про шум грому, вибуху або машини) та ін.

Як показує дослідження, серед синонімів в обох мовах переважають ідеографічні. Рідше трапляються стилістичні. Для їх утворення в українській мові використовуються такі суфікси як: -ець (вітерець), -ищ(е) (вітрище, градище, громовище), -ик (дощик). У структурі похідного слова міститься оцінка. Тому ряди однокорінних слів із різними афіксами конкретизують, оцінюють реалію. Тут чітко виражається оцінна направленість словотвору, яка представляє різні види відношень людини до світу, що оточує. Через використання словотворчих засобів чітко простежується вибірковість у найменуванні фактів зовнішнього світу, які мають цінність (позитивну чи негативну) у свідомості людини, фактів, які є життєво чи соціально значимими. При позначенні природних явищ підкреслюються ознаки, які впливають на біологічне існування людини. Використання зменшувально-пестливих суфіксів виражає ціннісне ставлення людини до погодних явищ. Можливо, в цьому виражається страх людини перед силами природи і використання цих суфіксів передає бажання людини відвести загрозу.

Висновки. Широкі парадигматичні зв'язки, синтагматична сполучаність та словотворча продуктивність ядра проаналізованого понятійного поля є свідченням того, що погодні явища мають велику цінність у концептуальній картині світу. В обох мовах складові лексико-семантичного поля характеризуються великим комунікативно-прагматичним потенціалом. У мовній картині світу китайського й українського народів спостерігається спільність універсального і специфічного, загальнолюдського й етнонаціонального. Отже, варто зазначити, що розглянутий нами фрагмент народної мовної картини співвідноситься з певним специфічним типом культури, відзеркалює народну культуру, багато в чому реалізується через «наївні», міфологічні уявлення про світ. Сприйняття оточуючого світу реалізується

як через відображення в мові явищ живої та неживої природи. Цей процес у мові відбувається шляхом метафоризації смислів, властивих певній мовній спільноті. Народна свідомість концептуально вербалізує та метафоризує простір та час, стихії, природні явища, тварин та рослини, артефакти. Це яскраво видно на прикладі метафоричного способу творення народної метеорологічної лексики в українській та китайській мовах.

Таким чином, аналіз метеорологічної лексики в українській і китайській мовах свідчить про те, що погода як природне явище особливим чином інтерпретується в українській і китайській мовних картинах світу. На нашу думку, з лінгвістичних позицій погодні явища повинні досліджуватися більш глибоко і детально, наприклад, в рамках не тільки лексикології і семантики, а й лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики і т. д.

ЛІТЕРАТУРА

- Демидова К. И. Диалектная языковая картина мира и аспекты ее изучения: монография. Екатеринбург, 2007. 46 с.
- Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва: Гнозис, 2004. 477 с.
- Краткий словарь когнитивных терминов / под ред. Е. С. Кубрякова. Москва: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. 245 с.
- Селіванова О. Сучасна лінгвістика: (термінологічна енциклопедія). Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
- Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. Москва: Академический Проект, 2001. 990 с.
- Словник української мови: в 11 т./ за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1980. Т. 6. 715 с.
- 现代汉语词典. 北京: 商务印书馆, 2012. 875 页.

МЕТЕОРОЛОГИЧЕСКАЯ ЛЕКСИКА В УКРАИНСКОМ И КИТАЙСКОМ ЯЗЫКАХ: СИСТЕМНЫЙ ПЕРЕВОД

Наталья Гаврилюк

преподаватель-стажер кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики
Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический
университет имени К. Д. Ушинского»

Одесса, Украина

e-mail: faynacentre@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В рамках антропоцентрической парадигмы современной лингвистики проявляется устойчивый интерес к человеческому фактору в языке, который, в том числе, реализуется через пристальное внимание исследователей теории языковых картин мира, в полной мере отражает своеобразие мировосприятия народов, особенности их мироощущение.

Жизнь и деятельность человека неотделимы от природы. Природа едина, но проявляется в различных формах. В процессе познания природы человек пытается осознать как ее единство, так и многообразие. Особое место в восприятии мира человеком занимают климатические и погодные явления, влияющие на поведение человека в окружающем мире, различные аспекты его жизнедеятельности, включая хозяйственную, а также на самочувствие. Еще в IV в. до нашей эры стало известно о влиянии колебаний метеорологических условий на здоровье людей. К примеру, Гиппократ установил тесную связь между болезнями человека и погодными условиями, в которых он живет. На протяжении многих веков люди собрали разнообразные знания о природе: от непонимания природных явлений, страха перед ними, свойственного древним людям, до сегодняшнего научного познания природы, от первых народных примет о погоде к формированию современной науки — метеорологии. Природа как источник всего необходимого для человека влияет как на материальную, так и на духовную культуру общества. Поэтому знания о метеорологических явлениях занимают важное место в осознании реальной действительности.

В статье рассмотрены особенности метеорологической лексики в китайском и украинском языках, а также особенности перевода метеорологической лексики в двух языках, рассмотрены основные точки зрения на факторы, влияющие на формирование этнокультурного своеобразия народной языковой картины мира и ее стратификации.

Ключевые слова: метеорологическая лексика, языковая картина мира, лингвокультурные особенности, грамматические особенности, концепт.

METEOROLOGICAL VOCABULARY IN UKRAINIAN AND CHINESE LANGUAGES: SYSTEMATIC TRANSLATION

Natalia Gavriluk

Lecturer-trainee of the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics
of the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named
after K. D. Ushynsky»

Odesa, Ukraine

e-mail: faynacentre@gmail.com

SUMMARY

Within the anthropocentric paradigm of modern linguistics there is a steady interest in the human factor in language, which, among other things, is realized through the close attention of researchers to the theory of linguistic pictures of the world, which fully reflects the uniqueness of peoples

Human life and activity are inseparable from nature. Nature is one, but manifests itself in various forms. In the process of learning about nature, man tries to realize both its unity and diversity. A special place in the perception of the world by man is occupied by climatic and weather phenomena that affect human behavior in the world, various aspects of his life, including economic, as well as well-being. In the IV century. BC became aware of the impact of fluctuations in weather conditions on human health. For example, Hippocrates established a close link between human disease and the weather conditions in which he lives. Over the centuries, people have gathered a variety of knowledge about nature: from misunderstanding of natural phenomena, fear of them, inherent in ancient people, to today's scientific knowledge of nature, from the first folk signs of weather to the formation of modern science — meteorology. Nature as a source of everything necessary for man has an impact on both the material and spiritual culture of society. Therefore, knowledge of meteorological phenomena occupies an important place in the awareness of reality.

The article considers the peculiarities of meteorological vocabulary in Chinese and Ukrainian languages, as well as the peculiarities of meteorological vocabulary translation in two languages.

Key words: meteorological vocabulary, linguistic picture of the world, linguistic and cultural features, grammatical features, concept.

REFERENCES

- Bilodid, K. (Eds.). (1980). *Slovyk Ukrainskoi Movy* [Dictionary of the Ukrainian language]. (Vols. 1–11). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
Demidova, K. I. (2007). *Dialektnaja jazykovaja kartina mira i aspekty ee izuchenija* [Dialectal language picture of the world and aspects of its study]. Ekaterinburg [in Russian].

Karasik, V. I. (2004). *Jazykovej krug : lichnost, koncepty, diskurs* [Language circle: personal-ity, concepts, discourse]. Moskva : Gnozis [in Russian].

Kubryakov, E. S. (Eds.). (1997). *Kratkij slovar kognitivnyh terminov* [Brief vocabulary of cognitive terms]. Moskva: Filol. f-t MGU im. M. V. Lomonosova [in Russian].

Selivanova, O. (2006). *Suchasna lingvistyka : (terminologichna encyklopediya)* [Modern linguistics: (terminological encyclopedia)]. Poltava : Dovkillya [in Ukrainian].

Stepanov, Ju. S. (2006). *Konstanty : Slovar russkoj kultury* [Constants: Dictionary of Russian Culture]. Moskva : Akademicheskij Proekt [in Russian].

Xiandai hanyu cidian [Modern Chinese dictionary]. (2012). Beijing: shangwuyingshuguan [in Chinese].

Стаття надійшла до редакції 13.08.2020

УДК 811.111

КОНСТИТУТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СПОРТИВНОГО КОМЕНТАРЯ ЯК ЖАНРУ СПОРТИВНОГО ДИСКУРСУ

Олена Глущенко

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології,

Одеський національний морський університет,

Одеса, Україна

e-mail: gluschenko2828@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3317-5539>

АНОТАЦІЯ

Завдяки особливій ролі телебачення у сферу спортивного спілкування зараз залучені мільярди людей. Статус дискурсивної лінгвістики і багатьох її категорій: інституційність дискурсу, базові концепти, інтенційні типи, жанровий простір дискурсу — є дискусійними і хоча дискурс — явище вже не нове, а скоріше, доволі поширене у сфері гуманітаристики, методи й методологія дискурсивних студіювань, зокрема проблема аналізу спортивного коментаря як жанру спортивного дискурсу, до сьогодні залишається невисвітленою. Мета дослідження полягає у встановленні конститутивних характеристик спортивного коментаря як жанру спортивного дискурсу.

Розглянуто спортивний коментар як спортивний дискурсивний жанр, який сприяє тому, щоб реальна спортивна подія отримала статус медіальної і була адекватно транспортована реципієнту спортивного дискурсу — глядачеві (телеглядачеві, вболівальникові). Типологія спортивного коментаря як жанру спортивного дискурсу визначається наступними конститутивними характеристиками: фатична функція, до складу якої входять когнітивна й аксіологічна компетентність, дескриптивність і презентаційність висловлювання, змістова достатність і контроль змістової надлишковості, орієнтування в змістовному і мовленнєвому континуумі; інструментальність: цілеспрямована сугестія, оцінність та діалогічність: звертання до телеглядачів як повноцінних учасників діалогу. Комунікативна поведінка коментатора характеризується рядом специфічних функцій — модальною модеративністю, наявністю когнітивної та аксіологічної компетентності, дескриптивністю

та презентаційністю, що проявляються в обов'язковій оцінності / образності висловлювання.

Ключові слова: дискурс мас-медіа, спортивний коментар, фатична функція, інструментальність, діалогічність

Вступ. Дискурс мас-медіа виступає як своєрідна лабораторія, в якій опановують і випробовують нові засоби мовного вираження. Тому дослідження текстів масової інформації ще довго привертатимуть увагу лінгвістів. У сучасному мовознавстві все більшого поширення набувають дослідження, в яких використовується арсенал суміжних наук. На сучасному етапі розвитку лінгвістики існує велика кількість підходів як до аналізу дискурсу, так і до виділення його типів. Однак між усіма різноманітними точками зору є дещо спільне — усі вони розглядають людську поведінку як мовленнєву діяльність (Шевченко, 2006; Олянич, 2004; Gee & Handford, 2013; Ross & Rivers, 2020; Scollon, 2014).

Актуальність. Завдяки особливій ролі телебачення у сферу спортивного спілкування зараз залучені мільярди людей. Статус дискурсивної лінгвістики і багатьох її категорій: інституційність дискурсу, базові концепти, інтенційні типи, жанровий простір дискурсу є дискусійними. І хоча дискурс — явище вже не нове, а скоріше, доволі поширене у сфері гуманітаристики, методи й методологія дискурсивних студіювань, зокрема проблема аналізу спортивного коментаря як жанру спортивного дискурсу до сьогодні залишається невисвітленою. *Мета дослідження полягає у встановленні конститутивних характеристик спортивного коментаря як жанру спортивного дискурсу.*

Мета дослідження полягає у встановленні конститутивних характеристик спортивного коментаря як жанру спортивного дискурсу.

У якості **завдань** дослідження виокремлюємо наступні: 1) розглянути специфіку спортивного коментаря як жанру спортивного дискурсу; 2) окреслити параметри і функції спортивного коментатора як мовної особистості; 3) виокремити типологічні конститутивні характеристики спортивного коментаря.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували записи мовлення коментаторів тенісних турнірів 2019–2020 років (більше 100 відеофрагментів тенісних міжнародних турнірів), записи яких збережено на сайті <https://www.tennischannel.app/>, які були трансформовані у текстову форму скриптів та досліджувалися

як письмова фіксація спортивної події. У якості методів дослідження використовувалися елементи дискурс-аналізу та загальнонаукові методи — аналізу, синтезу і узагальнення.

Результати та дискусія. Висвітленню проблеми сутності, структури, функціонування і типології дискурсу як напрямків сучасної лінгвістики присвятили свої розвідки: Н. Н. Кислицина, О. А. Новикова, Т. М. Корольова, Н. С. Жмаєва, S. Barnett, M. Dimter, R. Scollon та ін.

Міждисциплінарний підхід до вивчення дискурсу знаходиться у фокусі інтересів лінгвістики у зв'язку з інтеграційною тенденцією її розвитку й антропологічністю парадигми дослідження інституційних дискурсів: на перший план виходять не внутрішньосистемні мовні стосунки, а характеристики мовної особистості як носія відповідної культури і статусно-рольових стосунків (Pedersen, Laucella, Kian & Geurin, 2020).

Основною метою дискурсивного аналізу є визначення закономірностей побудови тексту з урахуванням таких компонентів, як характер учасників спілкування, взаємини між ними, мета комунікації, екстралінгвістична ситуація, антиципація, а спортивна комунікація в сучасних умовах пов'язана з відкритістю спортивної сфери, неминучістю перетину спортивного дискурсу з дискурсами багатьох інших найважливіших сфер життя і діяльності сучасної людини (Шевченко, 2006). У той же час цілісна картина вербального і невербального спілкування у сфері спорту є не дослідженою в сучасних студіюваннях.

Специфіку інституційного дискурсу трактуємо, слідом за В. І. Карасиком: «вона розкривається в його типізації, тобто в типі суспільного інституту, який в колективній мовній свідомості має відповідну дефініцію, є узагальненим в ключовому концепті цього інституту, пов'язується з певними функціями людей, спорудами, побудованими для виконання даних функцій, громадськими ритуалами і поведінковими стереотипами, міфологемами, а також текстами, створений в даній соціальній освіті» (Карасик, 2002).

Спортивний дискурс як тип інституційного дискурсу являє собою складне багатофункціональне утворення, що включає в себе інші типи дискурсу, такі як дискурс мас-медіа та рекламний дискурс, які користуються спортом в своїх загальних і приватних цілях.

У медіальній спортивній події зазвичай дослідники виділяють такі рівні семіотичної значущості: 1) образ і візуальну перспективу; 2) «ві-

зуальну рамку» події, під якою розуміють додаткову текстову інформацію, що виводиться на екран у вигляді субтитрів, титрів і текстових таблиць (список команди, склад гравців, імена суддів); 3) відеографіка; 4) спортивний коментар (Barnett, 1990: 155). Таким чином, розглядаючи телевізійну (медіальну) спортивну подію в якості основи для розвитку спортивного дискурсу, ми неминує концентруємо нашу увагу на спортивному коментарі, який опиняється в центрі медіального події.

Окреслюючи спортивний коментар як дискурсивний жанр, який сприяє отриманню спортивною подією статусу медіальної, можна визначити ті вагомні прагматичні функції, що виконує СК (спортивний коментатор) під час ведення телевізійного ефіру: модальна модеративність, когнітивна та аксіологічна компетентність, дескриптивність і презентаційність висловлювання, контроль над змістовною надлишковістю, цілеспрямована сугестія, оцінність, забезпечення доступу до мовного коду дійсності, локалізація поточної події, контроль когнітивної доступності інформації, що повідомляється, образність висловлювання, контроль обсягу інформації, що повідомляється, смислова достатність, орієнтування в мовленнєвому і ситуативному континуумі, національна, етнічна та соціальна ідентичність, емоційна толерантність, особистий мовний і мовленнєвий досвід, психологічна і лінгвістична толерантність.

Вищезазначені параметри мовної особистості не можуть не впливати на формування власне дискурсу спортивного коментаря. Поєднання прагматичних функцій спортивного коментаря як такого і виконуваних спортивним коментатором під час коментування реальної події мовних функцій, і перетворення його в медіальну подію дають нам можливість визначити конститутивні характеристики жанру спортивного коментаря в цілому. Таке поєднання дає нам можливість створити типологію конститутивних характеристик спортивного коментаря, що є важливим як для виявлення конститутивних ознак спортивного дискурсу в цілому, так і для визначення жанрових особливостей самого спортивного коментаря.

Типологія спортивного коментаря як жанру спортивного дискурсу визначається такими конститутивними характеристиками: *фатична функція*, до складу якої входять когнітивна і аксіологічна компетентність, дескриптивність і презентаційність висловлювання, змістова

достатність і контроль змістової надлишковості, орієнтування в змістовному і мовленнєвому континіумі; *інструментальність*: цілеспрямована сугестія, оцінність та *діалогічність*: звертання до телеглядачів як повноцінних учасників діалогу.

В лінгвістичному ракурсі — фатика є контактом у ширшому розумінні. Еволюція прагматики знаків робить можливими семіотичні перетворення одного типу в інший, що обумовлює дислокацію від інформатики до фатичної. Елементи комунікативно-дискурсивної межі висловлювання мають відношення до експліцитної реалізації фатичної функції; фатична мова, фатичні мовні жанри реалізують фатичні функції імпліцитно (Олянич, 2004). Критеріями інформативності вважаються релевантність і адекватність у представленні інформації, а фатика передбачає змістовність, емоційність і афективність.

Когнітивна і аксіологічна компетентність, як конститутивна характеристика спортивного коментаря полягає: 1) у володінні спортивним коментатором інформацією про особистість тенісистів, їхні досягнення, розвиток їхньої спортивної кар'єри; 2) в знанні про правила ведення змагань, ритуал початку і завершення змагань; 3) в знанні техніки і фізіології тенісу, як виду спорту. Сюди ж можуть бути віднесені оціночні компоненти, такі, наприклад, як кваліфікація спортсмена і тренера, здатність до прогнозу результатів, які спортсмен або команда можуть досягти в фіналі змагання. Фатична функція як підтримуюча функція спортивного коментаря проявляється тут у вигляді інформування телеглядача, який потребує нагадування й оновлення свого інформаційного арсеналу, відповідно спортивний коментар сприяє семіотизації коментованої медіальної події, оновлюючи спортивний тезаурус глядача або змушуючи його пригадати цей тезаурус.

У свою чергу, коментатор не забуває про те, що змагання можуть дивитися і глядачі, які не є постійними чи просунутими фахівцями; відповідно його компетентність змушена балансувати на грані між професіоналізмом і дидактичністю в актуалізації інформації: з одного боку, інформацією повинні бути задоволені досвідчені глядачі, з іншого ж — вона має бути когнітивно доступною для початківця глядача. Розглянемо на прикладах зі скриптів тенісних турнірів 2019 року:

Наприклад: ...*So then, while the players go through their warm-up, let me tell you a little about Matthias Bachinger. The German is no stranger to Murray with the two having known each other since the age of 14 after playing each other*

in juniors. The 27-year-old is currently ranked at 235 in the world rankings, but he has performed well above that standard in New York in winning three qualifying matches and his first-round encounter with Radek Stepanek in straight sets...

В уривку демонструється компетентність коментатора, знання спортивної кар'єри тенісиста і прогноз можливих результатів і акцентується кваліфікація спортсмена.

Наприклад: *...Murray is almost toying with the German at the moment. At 0–15, Murray dinks a backhand inches over the net to force Bachinger to net, but the world number 235 is able to get back to 30–30 after Murray goes long with two shots that he would expect to make. It's a fine hold from Bachinger, who takes the game with a flat backhand down the line that makes Murray net on the stretch...*

... Bigforehand winner right on the line for Serena to take the early advantage and a forehand error from Sakkari brings up an ominous 0–30 scoreline. A massive backhand return winner brings up triple break point but Sakkari saves the first, and then the second with a solid volley. The third, however, is a tame forehand into the net and Serena Williams will serve for the match...

Глядачеві пропонується дидактичний коментар, явно розрахований на цільового недосвідченого глядача. Фатика проявляється також у тому, що одночасно створюється образ успішного спортсмена. Техніка спортсмена (*...a fine hold from Bachinger, who takes the game with a flat backhand down the line...; A massive backhand return winner brings up triple break point...*) — ключовий елемент аксіологічності — цінності того, що глядачі опиняються свідками події.

Наприклад: *...When the pair met just two weeks ago it was the Greek who came out on top, pulling off the upset from a set down and toppling the 23-time Grand Slam champion 5–7 7–6(5) 6–1. Can lightning strike twice?*

Компетентність коментатора демонструється відсиланням до історії попередніх змагань, до спогаду про попередній турнір. Треба наголосити, що цей елемент спортивного коментаря є одним з найбільш частотних способів встановлення когнітивного контакту коментатора з глядацькою аудиторією. У коментатора глядачі звикають бачити історіографа спортивної слави, і це поступово стає загальним прийомом, що сприяє фатичній функції коментаря, визначаючи її не тільки як контактостановлюючу мовну функцію, а й як функцію підтримки ходу дискурсу, його розгортання. Наведемо ще один приклад:

Наприклад: *...But the British public has a corner in its heart for each of those ranged against him... Federer is adored for his artistry, his barely-suppressed*

emotion, his courageous fight against illness and injury to claim—just weeks ago—his most hard-won title... He wows them on the court, he gives them his time off the court... They stand in awe when he arrives and when he leaves... If he makes a seventh consecutive final, the groundswell of support for him will be enormous. And if he should win, the tears will flow both from him and the crowd...

В даному випадку, характеризуючи реакцію глядачів, СК використовує алюзію і порівняння, як для демонстрації своєї компетентності, так і для підкреслення ціннісної складової моменту.

Наступною означеною характеристикою фатичної функції є дескриптивність і презентаційність висловлювання, а саме транспортування в дискурс коментатора образів і концептів спортивної події, характеристики її учасників, а також опису місця, способу дії і способів здійснення спортивних дій. Презентаційні ознаки спортивного коментаря як масово-інформаційного дискурсу забезпечуються залученням у дискурс концептів, образів і іміджів. Дослідник дискурсу О. В. Олянич зазначає, що цей інструментарій є засобом інформування і впливу у прагматичній комунікації завдяки таким ознакам як семіотична здатність до кодифікації дійсності, символічність, інформативність, соціальна і ціннісна спрямованість, емоціогенність, здатність до кодифікації дійсності, регулярної відтворюваності в комунікативних ситуаціях, закріплення у свідомості індивідуумів і соціуму в цілому, що дозволяє віртуалізувати інформаційний простір і задовольняти потреби глядачів (Олянич, 2004). Транспортування концепту і образу як мовних сутностей, іміджу як соціально орієнтованого відбитку образу в дискурс здійснюється за допомогою певних лінгво-семіотичних засобів, серед яких театральність/театралізація виступає базовим способом. Коментування спортивних змагань (у нашому випадку — коментування тенісного турніру) використовує яскраві образні вербальні дескрипції для формування образу спортсменів.

Початок змагання являє собою типовий і класичний презентаційний дискурс, у якому особистості тенісистів Новака Джоковича і Кайла Едмунда отримують яскраву рефлексію у коментарі. Особливий тип презентації використовується у коментуванні виходу тенісистів на корт.

Наприклад: *...With one foot out of the tournament, Edmund produces one of his best service games of the match, albeit aided slightly by a wild forehand from Djokovic on game point. Novak, with his two break cushion, will serve for the match... Djokovic, the heavy favourite for the men's title, won the Western*

& Southern Open last week and raced through his first round US Open match on Monday, beating Damir Dzumhur 6–1 6–4 6–1. The Serbian world No 1 is 24–0 for 2020 so far and is chasing a 4th US Open title and 18th Grand Slam title overall... Edmund, meanwhile, currently ranked world No 44 and British No 2, beat the volatile Alexander Bublik in his first round match, coming through a topsy-turvy encounter 2–6 7–5 7–5 6–0. At the New York Open, all the way back in February of this year, Edmund picked up his second ATP World Tour title, but beating a motivated Novak Djokovic over five sets on Arthur Ashe Stadium will be a much tougher task...

Вербальні засоби дескрипції і презентаційної характеристики учасників спортивної події в наведеному у прикладі коментарі демонструють досить повну лінгвосоціотичну карту майбутнього змагання, водночас в дискурсі спортивного коментаря ми виявляємо такі дескриптивні і презентаційні характеристики, як: 1) персональні, локальні і хронікальні референції учасників змагання — імена і назви країн, які вони представляють (*The Serbian world No 1 is 24 for 2020 so far and is chasing a 4th US Open title and 18th Grand Slam title overall...*); 2) опис професійного статусу (*...World no.1 Novak Djokovic advanced to his 11th semi-final at the Internazionali BNL d'Italia on Friday, following his 6–3, 4–6, 6–3 win against German qualifier Dominik Koepfer...*); 3) дескрипції спортивних досягнень учасників (*...This is the American's main-draw debut at Roland Garros but she is already a proven grand slam competitor having reached the fourth round of Wimbledon and the Australian Open and the third round of the US Open...*)

Для підтримки фатичного контакту в спілкуванні з глядачем як своїм віртуальним співрозмовником спортивний коментатор використовує також метайнформацію, що дає уявлення про фізичний стан спортсменів і їхню спортивну форму (*«Serena is clearly out of breath... but she's also in high spirits, very happy with today's result», «...Williams is, of course, still chasing that elusive all-time-record-equalling 24th major singles trophy, but her form since the restart has been patchy...»*), їхній зовнішній вигляд і пов'язані з цим обставинні-алюзії інституційного характеру (*«...Despite the injuries and personal complications of the recent past, Djokovic has remained one of the sport's most bankable athletes. Last year, he switched clothing brands from Uniqlo to Lacoste, as part of a five-year deal worth a reported \$9 million a year»*), прогнози щодо можливих результатів тенісного матчу, як, наприклад, інформація про суперечливі результати

виступу Серени Вільямс (*«Sakkari has now won her last eight tie-breaks and will no doubt be hoping this set goes the distance too. For Serena, this is the seventh of nine played since the restart to go to a third»*).

Нарешті, в спортивному коментарі міститься інформація щодо процесів, що відбуваються на очах у глядачів, і на перший погляд, вона мало що додає до підвищення компетенції телеглядача (*«Serena producing incredible defence but Sakkari keeps battling through and reaches 30–15. Another double fault, however, levels the score and a first break point chance for Williams rears its head since the first set»*).

Таким чином, коментатор додає інтриги в свій діалог з глядачем, роблячи його очікування напруженими, що представляє собою певну маніпулятивну стратегію.

Розглянемо наступну ознаку в дискурсі спортивного коментаря — а саме оцінка дій спортсменів, публіки, суддів, власне спортивної події і формуючих її фактів. В аналізованому письмовому скрипті спортивного змагання виявляються такі типи вербальної оцінки: *позитивна оцінка* дій тенісиста, надана коментатором за допомогою підсилювальних прислівників і прикметників (*«an unbelievable turnaround here»*); *негативна оцінка* дій тенісиста, надана коментатором у формі алюзії; *гіперпозитивна оцінка* дій і статусу тенісиста, з використанням індикаторів найвищого ступеня порівняння *super*, семантичних інтенсивів / експресивів *ever so well*, референційна оцінка дій тенісиста — інтенсивність цієї оцінки забезпечується коментарем реакції публіки: а) використанням експресивно маркованої лексики; б) генералізуюча оцінка усіх дій, що віддзеркалюють конкретний виступ тенісистів і події в цілому, актуалізована за допомогою найвищого ступеня *one of the best* (*«this will be one of the best events for men»*).

Як правило, фактична інформація являє собою основу коментаря, так презентаційна інформація складає 32 %, професійна 55 %, інформація щодо події 6 %, метайнформація 4 % і хронотопна 3 %. Домінуючими є два типи інформації, що характеризують змістовно-інформативну достатність коментаря і є провідними типами коментування: професійна і презентаційна інформація, оскільки саме такої інформації чекає від коментатора глядацька аудиторія.

Наступною конститутивною ознакою спортивного дискурсу є інструментальність. До її складу входять: цілеспрямована сугестія, оцінність та діалогічність. Цілеспрямована сугестія актуалізується у

вигляді наполегливого впливу на глядача послідовним нав'язуванням спортивним коментатором своєї точки зору на спортивну подію. Найчастіше цілеспрямована сугестія виражається в надмірному використанні вербальної оцінки — як позитивної, так і негативної.

Оцінність — один з інструментів цілеспрямованої сугестії в жанрі спортивного коментаря. При цьому емоційність одними своїми аспектами (пов'язаними з емоційною оцінкою вислову) входить як складова частина в систему мовної модальності, утворюючи зону емоційно-оцінних суб'єктивно-модальних значень. Інші аспекти, відповідні внутрішньому стану, настрою того, хто говорить, а також засоби їхньої мовної номінації є компонентами зовнішнього середовища стосовно системи мовної модальності. Аналіз робіт, присвячених питанню розмежування експресивного, емоційного та модального аспектів мови (Koroleva, 1989), дозволяє прийти до висновку: поняття експресивності, емоційності і модальності можуть виражатися одними й тими самими мовними (лексико-граматичними й інтонаційними) і немовними (пара- та екстралінгвістичними) засобами. Проте відмінності, що існують між ними, чітко виявляються в процесі комунікації. Експресивність відрізняється від емоційності тим, що є універсальним підсилювачем виразності мовлення під час передавання почуття, волі, тоді як емоційність передає саме почуття індивідуума. Вербалії, що містять оцінний компонент у своїй семантичній структурі, наповнюють будь-який спортивний дискурс.

Наведемо приклади вираженої позитивної оцінки в спортивному коментарі: *...Aside from his struggle against Kevin Anderson, Djokovic has looked superb!*

Також досить частими є приклади негативної оцінки в жанрі спортивного коментаря. Як правило, коментатор допускає негативну оцінність у своїй промові в моменти невдачі спортсменів. Часто негативно оцінюються умови змагань і якість спортивного суддівства.

Забезпечення доступу до коду мовної дійсності. Цей параметр спортивного коментаря вказує на роз'яснювальну функцію коментатора як мовної особистості. У своїй промові коментатор дбає про доступність інформації, що надходить глядачеві. Як правило, він розраховує на те, що спортивну подію спостерігають як підготовлені, так і не підготовлені реципієнти репортажу. Тому професійний коментатор вдається до дефінування (роз'яснення) правил, регламенту матчу і дій

суб'єктів спорту, розкриває суть того чи іншого спортивного артефакту або символу.

Діалогічність як конститутивна ознака спортивного дискурсу визначається такими параметрами: модальна модеративність і симуляція комунікативного середовища у зверненні до телеглядачів як до учасників діалогу. Модальна модеративність являє собою параметр діалогічності як дискурсивної характеристики спортивного коментаря і вказує на доречність висловлювання. Мова йде про вибудовування діалогу з глядачем, в якому «активованій внутрішній цензор» спортивного коментатора, який уникає категоричних і жорстких оцінок, користується евфемізмами і ніколи не вдається в своєму дискурсі до порушення принципів толерантності. Симуляція комунікативного середовища у зверненні до телеглядачів як до учасників діалогу характеризується апеляцією до глядача через формули звертань і риторичні запитання, з метою занурення телеглядачів і створення ілюзії присутності.

Наприклад: *...Good afternoon!.. Hello, and welcome to Sports Mole's live coverage of the Wimbledon semi-final between Serena Williams and Maria Sharapova... Good afternoon everyone and thank you for joining us for our coverage of Stanislas Wawrinka's quarter-final clash with Richard Gasquet. Both players have rushed out onto Court One as we look to get started before any weather interruptions.*

Дослідження виявило цілий ряд функцій, виконуваних мовною особистістю спортивного коментатора. Ці функції збігаються з більшістю таких, що належать до мови і мовлення і виділяються як такі, що належать дискурсу в цілому. Конститутивні ознаки спортивного дискурсу актуалізуються під час аналізу комунікативної поведінки спортивного коментатора. Жанр спортивного коментаря є вербальною рефлексією спортивної події мовної особистості спортивного коментатора. Комунікативна поведінка коментатора характеризується рядом специфічних функцій — модальною модеративністю, наявністю когнітивної та аксіологічної компетентності, дескриптивністю та презентаційністю, що проявляються в обов'язковій оцінності / обрзаності висловлювання.

Специфіка комунікативної поведінки спортивного коментатора як мовної особистості характеризується сугестією, спрямованою на реципієнта спортивного дискурсу, і виявляється в таких параметрах мовної дії, як контроль змістовної надмірності і достатності, ког-

нітивної доступності та обсягу інформації, що передається, забезпечення доступу до мовного і лінгвокультурного коду реальності, локалізація поточного моменту. Комунікативна успішність мовної особистості спортивного коментатора забезпечується його смисловою орієнтацією в мовному і ситуативному континуумі, здатністю до розпізнавання національної та соціальної ідентичності об'єктів його коментаря, його психологічною та лінгвістичною толерантністю, особистим мовним і мовленнєвим досвідом.

Область дослідницького інтересу в подальшому лежить також в площині міжкультурної комунікації та особливостей комунікативної поведінки суб'єктів спорту, а також питання про зв'язок спортивного, політичного та рекламного дискурсів в ракурсі об'єднуючого параметра інституціональності.

ЛІТЕРАТУРА

- Гаврилюк О. О. Інтернет-скрипт як новітній різновид спортивного репортажу. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. URL: http://langcenter.kiev.ua/Lingvistyka_%202010/Gavriluk_62-69.pdf.
- Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
- Олянич А. В. Презентационная теория дискурса. Волгоград : Парадигма, 2004. 507 с.
- Кислицына Н. Н., Новикова Е. А. Спортивный дискурс в системе институциональных видов дискурса. *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*. 2017. № 2. С. 28–35.
- Королева Т. М. Механизм взаимодействия лингвистических средств при передаче модальных значений. *Мовознавство*. 1989. № 2. С. 55–58.
- Шевченко І. С. Дискурс і когнітивно-комунікативна парадигма лінгвістики. *Мова. Людина. Світ*. Київ: КНЛУ, 2006. С. 148–156.
- Barnett S. Games and Sets: the Changing Face of Sport on Television. London: BFI, 1990.
- Billings A. C., Butterworth M. L., Turman P. D. Communication and Sport: Surveying the Field. 3rd ed. SAGE Publications, Inc, 2017.
- Callies M., Levin M., Mahlberg M., Teubert W. *Corpus Approaches to the Language of Sports: Texts, Media, Modalities (Corpus and Discourse)*. Bloomsbury Academic, 2019.
- Dimter M. On Text classification. T. A. van Dijk (Ed.) *Discourse and literature*. Amsterdam: John Benjamins, 1985.
- Gee J. P., Handford M. The Routledge Handbook of Discourse Analysis (Routledge Handbooks in Applied Linguistics). 1st ed. Routledge, 2013.
- Goodwin C. Conversational organization: Interaction between speakers and hearers. New York: Academic Press, 1981.
- Королева Т. М. Механизм взаимодействия лингвистических средств при передаче модальных значений. *Мовознавство*. 1989. № 2, С. 55–58.

- Pedersen P. M., Laucella P., Kian E., Geurin A. Strategic Sport Communication. Third ed. Human Kinetics, Inc, 2020.
- Raunsbjerg P., Sand H. TV Sport and Rhetoric (The Mediated Event), 1998.
- Ross A. S., Rivers D. J. Sport in the new media landscape: Community, participation and discourse. *Discourse, Context & Media*, 2020. 35. 100378. <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2020.100378>
- Scollon R. Mediated Discourse as Social Interaction. Taylor & Francis, 2014.
- Van Dijk T. A., Kintsch W. Strategies of discourse comprehension. New York: Academic Press, 1983.
- Whannel G. Fields in Vision: Television Sport and Cultural Transformation (Communication and Society). 1st ed. Routledge, 1992.

КОНСТИТУТИВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СПОРТИВНОГО КОММЕНТАРИЯ КАК ЖАНРА СПОРТИВНОГО ДИСКУРСА

Елена Глущенко

кандидат филологических наук, доцент кафедры филологии,
Одесский национальный морской университет,
Одесса, Украина
e-mail: gluschenko2828@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3317-5539>

АННОТАЦИЯ

Благодаря особой роли телевидения в сферу спортивного общения сейчас вовлечены миллиарды людей. Статус дискурсивной лингвистики и многих ее категорий: институциональность дискурса, базовые концепты, жанровое пространство — являются дискуссионными. И хотя дискурс — явление уже не новое, а скорее, довольно распространенное в сфере языкознания, методы и методология исследования различных типов дискурса, в частности проблема анализа спортивного комментария как жанра спортивного дискурса до сих пор остается не освещенным. Цель данной работы заключается в установлении конститутивных характеристик спортивного комментария как жанра спортивного дискурса.

Рассмотрены спортивный комментарий как спортивный дискурсивный жанр, способствующий тому, чтобы реальное спортивное событие получило статус медийного и было адекватно транспортировано реципиенту спортивного дискурса — зрителю (телезрителю, болельщику). Типология спортивного комментария как жанра спортивного дискурса определяется следующими конститутивными характеристиками: фактическая функция, в состав которой входят когнитивная и аксиологическая компетентность, дескриптивность и презентационность высказывания, смысловая достаточность и контроль смысловой избыточности, ориентирование в содержательном и языковом континууме; инструмен-

тальность: целенаправленная суггестия, оценочность и диалогичность: обращение к телезрителям как к полноценным участникам диалога.

Коммуникативное поведение комментатора характеризуется рядом специфических функций — модальной модеративностью, наличием когнитивной и аксиологической компетентности, дескриптивностью и презентационностью, проявляющимися в обязательной оценочности / образности высказывания.

Ключевые слова: дискурс масс-медиа, спортивный комментарий, фатическая функция, инструментальность, диалогичность

CONSTITUTIVE PARAMETERS OF A SPORTS COMMENTARY AS A GENRE OF SPORTS DISCOURSE

Olena Hlushchenko

Candidate of Philology, Associate Professor at Philology Department,
Odesa National Maritime University,
Odesa, Ukraine
e-mail: glushchenko2828@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3317-5539>

SUMMARY

New media technologies and social media have further added to and exacerbated the powerful cultural configuration that sport (and) media comprise. Sport should be understood as a complex site with many intersecting and interrelated levels and elements that are mutually self-constituting. Modern research in the field of sports discourse, in particular the problem of analyzing sports commentary as a genre of discourse of sport still remains unresolved. The aim of the study is to establish the constitutive characteristics of tennis commentary as a genre of sports discourse. Live tennis commentary is shown to be an internally complex form of media communication that combines elements of live spoken informal conversation. The typology of sports commentary as a genre of sports discourse is determined by the following constitutive characteristics: phatic function, which includes cognitive and axiological competence, descriptiveness and presentation of utterance, semantic sufficiency and control of semantic redundancy, understanding of the context and speech continuum; instrumentality: communicative influence (suggestion), evaluation and dialogicity: appeal to TV viewers. The communicative behavior of the tennis commentator is characterized by a number of specific functions — moderation, the presence of cognitive and axiological competence, descriptiveness and presentation, manifested in the evaluation / figures of speech.

Key words: media discourse, sports commentary, phatic function, instrumentality, dialogicity

REFERENCES

- Barnett, S. (1990) *Games and Sets: the Changing Face of Sport on Television*. London: BFI
- Billings, A. C., Butterworth, M. L., & Turman, P. D. (2017). *Communication and Sport: Surveying the Field* (3rd ed.). SAGE Publications, Inc.
- Callies, M., Levin, M., Mahlberg, M., & Teubert, W. (2019). *Corpus Approaches to the Language of Sports: Texts, Media, Modalities (Corpus and Discourse)*. Bloomsbury Academic.
- Dimter, M. (1985). On Text classification. In T. A. van Dijk (Ed.), *Discourse and literature*. Amsterdam: John Benjamins.
- Gee, J. P., & Handford, M. (2013). *The Routledge Handbook of Discourse Analysis (Routledge Handbooks in Applied Linguistics)* (1st ed.). Routledge.
- Goodwin, C. (1981). *Conversational organization: Interaction between speakers and hearers*. New York: Academic Press.
- Havryliuk O. O. (2010). Internet-skrypt yak novitnii riznovyd sportyvnoho reportazhu [Internet-script as a new type of sport report]// *Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia i perspektvy*. URL:<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/37820/07-Gavriluk.pdf?sequence=1> [in Ukrainian]
- Karasik V. I. (2002). Yazykovoï krug: lichnost, koncepty, diskurs. [The notion of Language : Identity, Concepts, Discourse]. Volgograd : Peremena. [in Russian]
- Kislitsina N. N., Novikova E. A. (2017). Sports discourse in the system of institutional types of discourse. *Aktual'nye problemy filologii i pedagogiceskoj lingvistiki*, 2017, 2, pp. 28–35 [in Russian]
- Olyanich A. V. (2004). Prezentacionnaya teoriya diskursa. [Presentational discourse theory]. Volgograd : Paradigma. [in Russian]
- Pedersen, P. M., Laucella, P., Kian, E., & Geurin, A. (2020). *Strategic Sport Communication* (Third ed.). Human Kinetics, Inc.
- Raunsbjerg, P., Sand, H. (1998) *TV Sport and Rhetoric (The Mediated Event)*
- Ross, A. S., & Rivers, D. J. (2020). Sport in the new media landscape: Community, participation and discourse. *Discourse, Context & Media*, 35, 100378. <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2020.100378>
- Scollon, R. (2014). *Mediated Discourse as Social Interaction*. Taylor & Francis.
- Shevchenko, I. S. (2006) Dyskurs i kognityvno-komunikatyvna paradygma linhvistyky [Discourse and Cognitive communicative linguistic paradigm]. *Mova. Liudyna. Svit. Do 70-richchia prof. M. Kocherhany : zb. nauk. statei : KNLU Publ.*, pp. 148–156 (in Ukrainian)
- Van Dijk, T. A., & Kintsch, W. (1983). *Strategies of discourse comprehension*. New York: Academic Press.
- Whannel, G. (1992). *Fields in Vision: Television Sport and Cultural Transformation (Communication and Society)* (1st ed.). Routledge.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2020

УДК 81'25:81'373=111

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ВІДЕОІГОР

Дар'я Гнатенко

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: gnatenko.98@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9626-3432>

Юлія Венгер

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: kira.wengerskih@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5658-8358>

Тетяна Дружина

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу і теоретичної
та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: t.a.druzhyna@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2679-713X>

АНОТАЦІЯ

Безеквівалентна лексика становить одну з найбільш поширених проблем перекладу мультимедійних відеоігор. Актуальність започаткованого дослідження зумовлена великою популярністю комп'ютерних відеоігор серед сучасників різних вікових категорій і соціальних верств. Це призводить до необхідності впровадження якісного й адекватного професійного перекладу українською мовою, а також вивчення, аналізу й подальшої роз-

робки можливих ефективних моделей для вирішення труднощів, що виникають у сфері перекладу та локалізації відеоігор. Метою дослідження є розбір проблематики українського перекладу і локалізації англomовних комп'ютерних ігор задля подальшого впровадження універсальних перекладацьких рішень у теоретичному та прикладному аспектах на сучасному етапі розвитку перекладознавства.

Аналіз перекладу комп'ютерних мультимедійних відеоігор, спрямований на визначення провідних тактик перекладу, дозволив дійти таких висновків. Найбільш поширеною виявилась тактика збереження іншомовного колориту, яка реалізується головним чином за допомогою операції транслітерації, що застосовується для відтворення більшості термінів. Калькування є найменш типовою операцією у перекладах відеоігор українськими перекладачами. Найбільшим надбанням проаналізованих перекладів можна вважати дотримання лексичних, граматичних і стилістичних вимог мови перекладу зі збереженням змісту. Під час перекладу відеоігор найбільш поширеною виявилась перекладацька стратегія комунікативно-рівноцінного перекладу.

Результати дослідження допоможуть у майбутньому уникнути можливих складнощів та відшукати нові шляхи задля їх вирішення. Це сприятиме оптимізації якості перекладу, що у свою чергу призведе до покращення якості кінцевого продукту та популяризації комп'ютерних відеоігор.

Ключові слова: безеквівалентна лексика, комп'ютерна відеогра, переклад, інтернет-дискурс.

Вступ. Проблемаю перекладу безеквівалентної лексики займалося багато вчених, серед них Л. К. Латишев, Л. В. Щерба, Т. Р. Левицька, О. В. Суперанська та інші. Але, попри значну кількість праць з вивчення безеквівалентної лексики, проблема залишається не повністю дослідженою.

Комп'ютерні відеоігри, також відомі як мультимедійні інтерактивні розважальні програми, протягом останніх двох десятиліть набувають все більшої популярності, вони стають улюбленим дозвіллям для людей будь-якого віку та статі. Попит на розважальне програмне забезпечення спонукає видавців перекладати більше своїх продуктів іншими мовами. Проте для того, щоб досягти високого рівня популяризації таких товарів на міжнародному ринку, характер мультимедійних інтерактивних розважальних програмних продуктів вимагає особливого перекладу, а саме локалізації. Останнім часом ігрова індустрія стала невід'ємною частиною нашого життя, і разом зі зростанням частки ринку інтерактивних розваг у нашій країні зростає також потреба перекладу та локалізації комп'ютерних ігор українською

мовою. Розвиток нової професійної практики потребує нових досліджень у рамках перекладознавства.

Актуальність цього дослідження обумовлюється необхідністю вивчення проблеми перекладу безеквівалентної лексики в сучасному українському перекладознавстві та підвищеним інтересом до поняття «безеквівалентна лексика», а також необхідністю комплексного аналізу способів відтворення англійської безеквівалентної лексики задля подолання труднощів її перекладу (на прикладі перекладу комп'ютерних ігор).

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні особливостей перекладу англійських мультимедійних комп'ютерних ігор українською мовою, зокрема у виявленні провідних стратегій, тактик і операцій відтворення безеквівалентної лексики у цьому інтернет-жанрі.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення конкретних завдань:

- дослідити теоретичний матеріал із зазначеної проблеми;
- визначити поняття «безеквівалентна лексика»;
- розглянути фактори відеоігор, що впливають на їхній переклад українською мовою, вивчити особливості локалізації;
- проаналізувати ступінь адекватності та еквівалентності перекладу;
- дослідити труднощі та способи їх подолання у перекладі комп'ютерних ігор з англійської мови українською.

Матеріали та методи дослідження. Відповідно до предмета дослідження та визначених завдань використано такі методи: метод компонентного аналізу; порівняльний і описовий методи; метод перекладацького аналізу. Матеріалом дослідження слугували тексти з комп'ютерних відеоігор *Hollow Knight* та *Baldur's Gate* в оригіналі та перекладах українською мовою.

Результати та дискусія. Мережа Інтернет — це нова сфера спілкування. Її поява допомогла з'явитися новому типу дискурсу — інтернет-дискурсу. Це поняття у сьогоденній лінгвістиці вчені тлумачать неоднаково. Інтернет-дискурс — міжособистісне спілкування в мережі Інтернет, що містить в собі ознаки всіх видів дискурсу, не належачи до жодного з них повністю (Галичкіна, 2001: 156). Інтернет-дискурс — вся сукупність текстів, об'єднана спільною тематикою, пов'язаною

з сучасними інформаційними технологіями (Карасик, 2002: 25). Є. Ю. Распопіна розглядає інтернет-дискурс як складну текстову систему, яка зумовлена соціокультурними й екстралінгвістичними факторами, а також комунікацією за допомогою комп'ютера або інших електронних приладів. Комуніканти цієї системи мають можливість як спілкуватись один з одним, так і безпосередньо звертатись до інтернет-простору (Распопина, 2012: 3).

Поняття «безеквівалентна лексика» відносно нове. У сьогоденній лінгвістиці його тлумачення не має однаковості, а інколи й конкретності (Тупиця, Зімакова, 2012). Переклад безеквівалентної лексики є значущим сегментом такого питання, як інформування про національну та історичну неповторність нації. Безеквівалентна лексика належить до найменш вивчених лінгвістичних одиниць, а тому її переклад завжди становить неабияку складність (Бугулов, 1985: 106).

Є. М. Верещагін та В. Г. Костомаров дають найвідоміше визначення безеквівалентної лексики, на їхню думку, це «слова, що слугують для вираження понять, відсутніх в іншій культурі та в іншій мові, слова, що належать до часткових окремих культурних елементів, тобто культурних елементів, характерних лише для культури А, але відсутніх у культурі Б, а також слова, що не мають перекладу іншою мовою одним словом, такі, що не мають еквівалентів за межами мови, до якої вони належать» (Верещагін, 1973: 53). За визначенням Л. Нелюбіна, безеквівалентна лексика являє собою «лексичні одиниці (слова й стійкі словосполучення), які не мають ні повних, ні часткових еквівалентів з-поміж лексичних одиниць іншої мови» (Нелюбин, 2003: 24–25).

Отже, безеквівалентна лексика — це національно та культурно марковані слова, що означають специфічні предмети або явища, пов'язані з історією, культурою, економікою і побутом народу, наприклад: комунальна квартира, прописка, декретна відпустка й т. д. До такої лексики також належать найменування предметів та явищ традиційного побуту, їжі (бандура, вареники, галушки, борщ), історизми (сажень, курінь, жупан, князь), фразеологізми (накивати п'ятами, вітер у голові свище), афоризми (друзі пізнаються в біді; краще вмерти стоячи, ніж жити на колінах), фольклорна лексика, слова іншомовного походження (мавка, базар, халат) (Палій, Стаценко, 2015: 78).

Найбільшою відмінністю лексики комп'ютерної гри від, наприклад, книжкової (у більшості випадків) є наявність безеквівалентної лексики. Прикладами у контексті гри є магічні закляття, істоти, назви місцевостей чи людей. До подібної лексики також можна віднести терміни, поняття й назви, створені під конкретну гру. Сама ж безеквівалентна лексика виконує важливу функцію передачі національного колориту мови. Перекладач повинен перебувати в постійному пошуку нових трансформацій, коректного перекладу, що найбільш правильно відбиває зміст.

Під час локалізації (перекладу) комп'ютерної гри перекладач зустрічається з усіма типами текстів, які виокремлює німецька лінгвістка К. Райс (Райс, 1978), — це тексти інформативного типу (інструкція з установки гри, технічні специфікації); тексти експресивного типу (діалоги); тексти оперативного типу (супровідна документація гри); аудіо- і мультимедіальні тексти. Наприклад, в одній з ігор — *Baldur's Gate* — яку ми проаналізували, були розібрані варіанти озвучення, де під час гри персонаж постійно відповідає на дії гравця. Коли гравець утворив помітку для руху персонажа на місцевості, лунає фраза: “No sooner said than done” чи “Of course”, українською — «Вважай вже зроблено» чи «Безперечно». В англійській мові вона лунає більше як — «Швидше не сказано, а зроблено», а в українській звучить зовсім інакше, проте саме її зміст все ж таки зберігається.

Досить важко перекладати відеоігри. Той, хто намагався це робити, погодиться, що головними проблемами є брак контексту, гендер персонажів та текстові зміни. Граматична різниця мов завдає багато клопоту під час перекладу. Наприклад, в українській мові іменники та прикметники змінюються за сімома відмінками. В англійській усе відбувається інакше. Зіставимо український приклад: *весела людина, веселої людини, веселій людині, веселу людину, веселою людиною*, із англійською мовою, де наявний лише один варіант — *cheerful man*. Також однією з головних проблем є гендер персонажа. Як його визначити, якщо відоме ім'я, але ми не знаємо, жінка це чи чоловік? Розглянемо декілька варіантів.

Варіант 1. Якщо це переклад гри, яка вже вийшла, то ми можемо знайти певну інформацію в Інтернеті. Це можуть бути, наприклад, уточнення гравців, відео проходження гри, опис персонажа. Розглянемо речення: *I am Anishai and I am pleased to meet you*. Хтось перекладе

поспіхом: «Я — Анішай, радий тебе бачити». Вірна це версія чи ні? Дивимось, що Гугл знає про цю гру (*Baldur's Gate*) і цього персонажа. Визначаємо, що *Anishai* — жінка. Тож коректний переклад має бути таким: «Я — Анішай, рада тебе бачити».

Значніші труднощі викликає подібне завдання у перекладі нової гри, яка має тільки вийти і відсутня жодна інформація, можливо, лише анонс. Для подолання таких труднощів можливі такі варіанти дій перекладача.

Варіант 2. Можна зробити запит до розробників. Але цим способом можна отримати якісь відомості тільки тоді, коли з розробниками добре налагоджений контакт.

Варіант 3. Досить ефективним способом отримати необхідну інформацію є можливість порадитися з колегами.

Проте як бути, коли жодної інформації про персонажа немає? Розглянемо декілька прикладів (Шлякбित्रаф, <https://sbt.localization.com.ua/>):

1. Sow what are you lookin at? You never seen someone stand by the counter before? Для уникнення проблеми з гендером («Ніколи не бачив» чи «Ніколи не бачила») краще перекласти приблизно так: «На що дивишся? Вперше бачиш, як хтось стоїть біля прилавка?».

2. You have worked my vengeance for me, and for that I thank you. «Ти помстився за мене» чи «Ти помстилася за мене»? «Я тобі вдячний» чи «Я тобі вдячна»? Якщо неможливо визначити гендер персонажа, то краще висловитися нейтрально: «Тобі вдалося здійснити мою помсту, і за це я тобі дякую».

Англійські терміни та слова частіше є коротшими за наші аналоги. Доводиться шукати коректні словосполучення, які помішатимуться у відведене поле і не спотворять смисл фрази. Професійний перекладач відеоігор має бути не тільки носієм мови і талановитим тлумачем, він також повинен бути достатньо досвідченим геймером.

Коли перекладач не знайомий з грою, не розуміє її та негласних сталих понять щодо ігрової культури, це завжди помітно у перекладі. Наприклад, переклад гри *Baldur's Gate* повністю пронизаний незнанням перекладачами типової термінології. Слова «Team» та «Party» були перекладені як слово «гурт», яке не знайоме гравцям і викликає питання, необхідність звикати до нього, хоча це поняття в жодній іншій грі не з'явиться. Також це помітно в головному меню, де звичай-

ний геймер не одразу зрозуміє, що означають поняття «Самітна гра» чи «Гуртом грай».

Сьогодні існує значна кількість літератури з локалізації ігор, але досі не вистачає описових тематичних досліджень, що дозволяють дослідникам встановлювати закономірності та тенденції щодо таких питань, як стратегії перекладу, переклад культурних реалій, переклад гумору та інші.

Коли ми говоримо про відеогру *Baldur's Gate*, то зустрічаємося з проблемою її перекладу насамперед у тому, що вона повністю заснована на настільній грі *Dungeons & Dragons* і використовує багато понять звідти. З сучасного погляду, проблеми перекладу починаються вже з ігрового меню. Пункти «Самітна гра» й «Гуртом грай» не тільки сумнівно виглядають, а й зовсім незрозумілі гравцям, що знайомі з російськими чи англійськими іграми. На час проведення перекладу поняття «Single Player» та «Multiplayer» вже не були безеквівалентною лексикою, яка не мала б якогось звичного перекладу. Тож такі поняття було б доречно замінити на «Нова гра» чи «Окрема гра» та «Мультиплеєр» чи «Гра через мережу» — стали назви, що з'явилися через запозичення з російської мови чи з ігор, розроблюваних українськими компаніями.

Словосполучення «Hit Dice» перекладачі не тільки не переклали, а й скоротили до «HD». Взагалі адаптувати будь-що тут дуже складно, адже це пояснення того, який кубик використовується для визначення вірогідності потрапляння у ціль, і практичного застосування у самій відеогрі не має. Тому, на наш погляд, перекладачам варто було б буквально перекладати «Куб попадання» або взагалі позбутися цього поняття.

Серед описів «класів» можна помітити, що переклад «Ranger» як «Слідопит» не є коректним і навіть не є необхідним, тому що слово «Рейнджер» не є для української мови новим. Скоріше за все, ця помилка прийшла в наш переклад з російської, де вона вже була наявна.

Якщо ж переходити до текстів самої гри, то найбільш помітними є відмінності мов у розмовах із простолюдином, представником якого є власник заїжджого двору, якого ми зустрічаємо одразу. В англійській мові він розмовляє відповідним діалектом, ковтаючи букви й не зовсім вірно граматично. Український переклад не зміг цього відтво-

рити, не дивлячись на достатньо адекватні спроби. Це стосується як самого тексту, так і його озвучки, яка виглядає подекуди дуже недоречно, наприклад, як у такій фразі «Мій готель такий же чистий, як дупа ельфа».

Продовжуючи більш детальний розгляд тексту гри та діалогів, можна помітити, що проблема неспроможності перекладачів утілити повний переклад гри, відповідно його стилізуючи, набагато серйозніша, ніж здавалося спочатку. Коли з часом гравець починає зустрічати персонажів інших рас, вищого статусу чи навіть розбійників на своєму шляху, виявляється, що вони всі говорять в однаковому стилі.

Через те, що світ, в якому опиняється гравець, являє собою магічне середньовіччя, перекладачі не впоралися з необхідністю знайти достатню кількість еквівалентної лексики в заданий термін для такого великого розміру роботи. Всі тексти, які гравець знайде у грі, хоча й тяжіють до того, щоб бути просторічними, більш розмовними, але все ж таки, навіть думки персонажа про самого себе мають занадто літературний стиль із деякими вкрапленнями недоречно грубих слів. Так, навіть під час прологу звичайний вартовий у місті, де живе герой, розмовляє з нами поважною літературною мовою: «Добре, дитя. По-перше, ти маєш опанувати себе у запалі бою і, по-друге, тримати контроль над групою. Я попросив ілюзіоніста Оуба влаштувати декілька імітаційних боїв до того, як ти спустишся до льоху. Ходь за мною, я відчиню тобі двері...», так само і найманий вбивця: «Простіше кажучи, моє завдання полягає в тому, щоб тебе прикінчити», якої не те що не могло існувати на той час у тому світі, але навіть у сучасному світі така мова видається недоречною для створення діалогів персонажів, і автори намагаються використовувати значно простішу розмовну мову.

У грі також наявні великі текстові вставки, що мали б пояснювати гравцю деталі сюжету, які виконують роль оповідача чи служать заміною «Майстра Гри», але навіть у цих випадках зустрічаються спірні моменти. Так, деякі речення були перекладені настільки дослівно, що втратили свій попередній смисл, як, наприклад, опис фортеці: «Вона усамітнена, добре охороняється, та це дім». Чи таке речення, яке не має смислу в своєму контексті, де розповідалося про жахи нічної бійки: «Читачі платять за своє просвітлення пекельну

вхідну платню, а без настанов Горіона ті двері будуть і далі зачиненими».

Проблеми перекладу гри *Hollow Knight* починаються вже з перекладу назви. Слово “Hollow” може перекладатися як «порожній», але коли стає відомим, що йдеться не про звичайну відсутність будь-чого навколо, а про стан головного героя та світу, в який гравець має поринути, збагнути і підібрати слово, яким може повністю описати явище, здається неможливим. Найкращий варіант, який можна застосувати — «Порожнинний Лицар», найближче значення для досягнення найбільш можливого адекватного перекладу.

Одразу на наступному екрані нас вітає ще більша проблема для перекладу — римована «Елегія до Холлоунесту». Звісно, назва королівства не має перекладатися, тому використовуємо для неї транскрипцію й залишаємо «Холлоунест» без значних змін. Але що робити з віршем — питання складне — у його перекладі важливо й залишити головну думку твору, й не змінювати занадто багато слів на недоречні, намагаючись витримати пишномовну стилістику вірша й риму.

*In wilds beyond they speak your name with reverence and regret,
For none could tame our savage souls yet you the challenge met,
Under palest watch, you taught, we changed, base instincts were redeemed,
A world you gave to bug and beast as they had never dreamed.*

*У далеких диких землях твоє ім'я з тугою й повагою вони згадають,
Адже наші дикі душі лиш ти, з викликом своїм, зміг приручити,
В блідому світлі ти вчив, змінились ми, й інстинкти первородні
відкинути змогли,
Ти дав комахам й звірам світ, що вони й в мріях не вбачали.*

Англійська мова має значні відмінності від української, тому викликає питання також те, що більшість персонажів гри розмовляють, не вказуючи на свою стать. Зберігати цей момент не обов'язково, але з'являється потреба визначати стать персонажів самому й переписати діалоги, беручи це до уваги. Також це стосується і деяких назв, наприклад, “Monomon the Teacher” в оригіналі без статевої ознаки, але в українському перекладі «Вчителька МонМон» вже виявляється жіночої статі. Така ж проблема виникла з босом, яка зветься «Божою приборкувачкою», та яка в оригіналі не має статі, називаючись “God

Tamer”. На противагу цьому, більш експресивно й доречно виглядає переклад таких власних назв як “Troupe Master Grimm”, який у нашій мові виглядає як загадковий «Маєстро трупи Грімм», чи “The Radiance” — яку переклали як «Променистість» замість можливої простої назви «Сяйво».

Загалом, переклад зовсім не стабільний у більшості імен та найменувань. Перекладач впорався досить професійно, але в процесі, час від часу, втрачав розуміння контексту імен чи назв. До такого випадку можна віднести переклад назви амулета «Похмуре Дитя», яка в англійській мові виглядає як “Grimm child” і має двояке трактування. Звісно, версія перекладача може існувати, але беручи до уваги те, що в контексті гри амулет отримується від боса “Troupe Master Grimm” і має функцію призову «Дитя» того ж виду жуків, то більш коректною була б назва «Дитя Грімма». Ще більше питань можна поставити до перекладу імені комах “Divine”, адже в англійській мові це слово може використовуватися, як ім'я, й ним і є в цьому випадку. Такий його переклад, як «Свята» можна навіть не вірно інтерпретувати, особливо у контексті загадкового темного цирку, в якому вона нас зустрічає.

Також на початку гри можна зустріти персонажа «Мілу», що співає гравцю пісню, яка розповідає нам деякі деталі світу, який він на той момент ще вивчає. Зміни у перекладі в наведеному стовпчику пісні не виглядають занадто спотворено (хоча й дивно чути, як дівчина співає пісню від чоловічої особи, коли в оригіналі особи не має):

*Ohhh, bury my mother, pale and slight,
Bury my father with his eyes shut tight!
Bury my sisters, two by two,
And then when you're done, let's bury me toooo!*

*О-о-о, то поховайте мамінку — бліда та й худя,
Поховайте батечка — заснув він до кінця!
Сестричок поховайте, рядочками складіть,
Та й мене до них треба, поки я ще жив!*

Проте у наступному стовпчику виникають помітні важливі недоліки, в яких змін зазнають деякі персонажі. Це може викликати як не розуміння самої пісні, так і помилкове ставлення до історії королівства, яке рятує головний персонаж. Якщо розібратися:

*Ohh, bury the knight with her broken nail,
Bury the lady, lovely and pale!
Bury the priest in his tattered gown,
Then bury the beggar with his shining croooooown!*

То українською мовою тепер звучить так:

*О-о-о, то поховайте лицаря зі зламаним цвяхом,
Поховайте й діву, була що з ним удвох!
Священника туди ж в розірваному ганчір'ї,
Та й бродягу світлого з короною на чолі!*

Починаючи розбір недоліків цього перекладу, слід зазначити, що «Лицар зі зламаним цвяхом» — персонаж «Люта Дрійя», зустрічаючи яку, ми дізнаємося, що це жінка. У перекладі зрозуміти, про кого йдеться, стає майже неможливим також тому, що наступний рядок був змінений повністю. У цій грі загиблих, богоподібних монархів забутого королівства називають «блідими», тобто “pale” в англійській мові, що й зазначено в оригінальному тексті. Перекладач же змінив цю пряму вказівку на «Королеву Холлоунесту» зовсім на іншу. Та якщо поняття «блідих монархів» ми зустрічаємо постійно у грі, то про те, що «Королева» втекла зі своєю охоронницею удвох, можливо не дізнатися взагалі. Але якщо ці рядки намагалися змінити для того, щоб текст вірша залишити римованим, а наступні, з якихось причин, залишили без змін, то в останньому було вирішено дати більш специфічну вказівку на те, про кого він. Можна погодитися, що це має сенс через складність розуміння того, що він про «Блідого Короля» також і в оригіналі. Через те, що використовується слово «світлого», яке не має жодної зрозумілої асоціації, замість слова «блідого», яке є єдиним маркером місцевої монархії, воно перетворилося з гармонійного прихованого пояснення на зайве незрозуміле слово.

Подібних малозначних, але помітних та зовсім не зрозумілих змін зазнала також значна частина «амулетів», які з'являються у грі. На наш погляд, назви «амулетів» треба було перекласти інакше, щоб вони більше відповідали грі. Наведемо декілька прикладів (перший варіант — переклад у грі, другий варіант — це той, який ми вважаємо більш доречним):

*Трюкач — Dashmaster — Майстер Ривку;
Важкий випад — Heavy Blow— Важкий удар;
Ореол майстра цвяха — Nailmaster's Glory — Гордість майстра цвяха (взагалі не зрозуміло, з яких міркувань перекладач переклав слово “Glory”, як «ореол»);
Володар Мрій — Dream Wielder — Носії Мрій.*

Якщо розглядати цей переклад, то можна зробити висновок, що перекладач не розуміє гри та ніколи у неї не грав.

У цілому переклад гри *Hollow Knight* було виконано достатньо професійно. Перекладач дуже відповідально підійшов до своєї роботи, не дивлячись на те, що проєкт був нішевим та неперспективним. Помітно, що переклад було зроблено відповідально та вдумливо, незважаючи на незначні недоліки та неточності, які можна зустріти під час гри. Уся достатньо специфічна термінологія гри, як і назви локацій карти, супротивників, імена персонажів, які постійно зустрічаються на шляху гравця, перекладені зазвичай еквівалентно або із використанням аналогів, але кожне слово намагається не втрачати тієї чарівної атмосфери, яку автори створили у своїй роботі, завдяки чому вдається відтворити достатній рівень адекватності перекладу.

Так, у грі *Baldur's Gate* найяскравіші й найчисельніші приклади безеквівалентної лексики — це застаріла пишна й просторічна мова, що є основою світу, в якому відбувається гра. У грі *Hollow Knight* до безеквівалентної лексики належать okazionalizmi, власна виняткова лексика вигаданого авторами світу, та особлива термінологія відеоігор.

Розглядаючи приклади безеквівалентної лексики відеоігор, можна помітити, що в обох іграх вона була використана у різних моментах і елементах гри, через що у *Baldur's Gate* її більше та її легше аналізувати. Помітно, що українська мова зовсім не пристосована до подібної термінології. Через об'єктивну нестачу прикладів у вигляді якісних офіційних перекладів ігор, створених українською мовою, більша частина термінології для сучасних геймерів звично виглядає російською мовою. Таким чином, було вірним вибором з боку перекладачів використовувати транслітерацію для більшості термінів. Також гарним підходом у цьому було б запозичення перекладу термінології ігор українських авторів, але в досліджених прикладах цього не відбулося.

Переклад власної лексики вигаданого світу *Hollow Knight* можна назвати зразком більшості проблем із перекладом подібної специфічної лексики у великій кількості ігор. Коли мова заходить про переклад назв вигаданих речей та імен, перекладачам найчастіше доводиться знаходити слова, з яких вони були утворені, відшукувати та розуміти винятковість кожного окремого предмету чи імені, намагатися виявити, як вони можуть використовуватися. Так, не дивлячись на досить якісний переклад, помилок не вдалося уникнути.

Висновки. Найбільшою перевагою розглянутих перекладів можна визнати той факт, що вони зроблені відповідально, не мають проблем із розмаїттям мови. Більшість персонажів мають свої характери, особливості мовлення. Перекладати намагалися навіть найнезначніші моменти, які можливо, помітить хіба що дуже допитливий гравець. Граючи в обидві гри, гравець не зустрінє суттєвих проблем із розумінням сюжету, процесів, персонажів чи місцевих об'єктів — перекладач здебільшого подбав про загальну якість, навіть якщо у більш специфічних моментах є недоліки.

Досліджені переклади можна вважати достатньо адекватними та якісними, такими, що врахували тактико-стратегічні основи і лінгвокультурні аспекти відтворення англомовних відеоігор, проте з наявністю певних недоліків і неточностей.

Перспективою подальших розвідок і прикладних надбань можуть стати виявлення та дослідження проблем, які з'явилися під час перекладу комп'ютерних відеоігор, допоможуть у майбутньому уникнути складнощів у такому жанрі перекладу, знайти максимально можливі й адекватні шляхи їх вирішення. Це має призвести до прискорення процесу перекладу, допомогти формуванню більш якісного кінцевого продукту та популяризації комп'ютерних ігор.

ЛІТЕРАТУРА

Бугулов И. Н., Шевченко О. Ф. Особенности передачи слов-реалий в переводах англоязычной литературы развивающихся стран. *Теория и практика перевода*. 1985. Вып. 12. С. 106–109.

Верещагин Е. М. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Москва : МГУ, 1973. 235 с.

Галичкина Е. Н. Специфика компьютерного дискурса на английском и русском языках. Астрахань : Астраханский государственный педагогический университет, 2001. 212 с.

Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.

Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь. Москва : Флинта : Наука, 2003. 320 с.

Палій Н. В., Стаценко Т. В. Лінгвокультурологічні основи вивчення безеквівалентної лексики : Дидактика. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія. 2015. Випуск 44. С. 77–80.

Райс К. Классификация текстов и методы перевода. *Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике*. Москва : Международные отношения, 1978. С. 202–228.

Распопина Е. Ю. Стратегический аспект информационного жанра интернет-дискурса : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка». Иркутск, 2012. 21 с.

Тупиця О. Ю., Зімакова Л. В. Безеквівалентна лексика : проблеми визначення. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич : Посвіт, 2012. С. 251–258. URL: http://dspsu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2012–34.pdf (дата звернення: 11.06.2020).

Шлякбитраф. Локалізаційна спілка. URL: <https://sbt.localization.com.ua/> (дата звернення: 11.06.2020).

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АНГЛОЯЗЫЧНЫХ КОМПЬЮТЕРНЫХ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ВИДЕОИГР

Дарья Гнатенко

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: gnatenko.98@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9626-3432>

Юлия Венгер

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: kira.wengerskih@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5658-8358>

Татьяна Дружина

кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: t.a.druzhyna@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2679-713X>

АННОТАЦИЯ

Безэквивалентная лексика представляет собой одну из наиболее распространенных проблем перевода мультимедийных видеоигр. Актуальность представленного исследования обусловлена большой популярностью компьютерных видеоигр среди современников разных возрастов и социальных слоев. Это приводит к необходимости внедрения качественного и адекватного профессионального перевода на украинский язык, а также изучения, анализа и дальнейшей разработки возможных эффективных моделей для решения проблем, возникающих в сфере перевода и локализации видеоигр. Целью исследования является разбор проблематики украинского перевода и локализации англоязычных компьютерных игр для дальнейшего внедрения универсальных переводческих решений в теоретическом и прикладном аспектах на современном этапе развития переводоведения.

Анализ перевода компьютерных мультимедийных видеоигр, направленный на определение ведущих тактик перевода, позволил сделать следу-

ющие выводы. Наиболее распространенной является тактика сохранения инокультурного колорита, реализуемая главным образом при помощи операции транслитерации, применяемой для воспроизведения большей части терминов. Калькирование является наименее типичной операцией при переводе видеоигр украинскими переводчиками. Наибольшим достижением проанализированных переводов можно считать соблюдение лексических, грамматических и стилистических требований языка перевода с сохранением содержания. При переводе видеоигр наиболее распространенной оказалась переводческая стратегия коммуникативно-равноценного перевода.

Результаты исследования помогут в будущем избежать возможных трудностей и отыскать новые пути их разрешения. Это будет способствовать оптимизации качества перевода, что, в свою очередь, приведет к улучшению качества конечного продукта и популяризации компьютерных видеоигр.

Ключевые слова: безэквивалентная лексика, компьютерная видеоигра, перевод, интернет-дискурс.

THE PECULIARITIES OF TRANSLATING ENGLISH COMPUTER MULTIMEDIA VIDEO GAMES

Daria Hnatenko

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: gnatenko.98@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9626-3432>

Yuliia Venher

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: kira.wengerskih@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5658-8358>

Tetyana Druzhyna

Candidate of Philology, Senior Lecturer at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: t.a.druzhyna@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2679-713X>

SUMMARY

The non-equivalent lexis is one of the most common problems arising while translating multimedia video games. The relevance of this study is due to the great popularity of computer video games among contemporaries of different ages and social context. This leads to the need to introduce high-quality and faithful professional translation into Ukrainian, as well as the study, analysis and further development of possible effective models for solving problems in the field of translation and localization of video games. The purpose of the study is to analyze the problems of Ukrainian translation and localization of English-language computer games for the further implementation of universal translation solutions in theoretical and applied aspects at the present stage of development of translation studies.

The analysis of the computer multimedia video games translation aimed at distinguishing the prominent translation tactics has allowed to draw the following conclusions. The most common there has proved to be the tactic of the foreign language coloring preservation, realized chiefly by means of the operation of transliteration, employed to render most terms. Loan translation is most uncommon in Ukrainian translations of computer video games. The chief advantage of the translations under

analysis there should be considered their lexical, grammatical and stylistic accuracy with the full rendering of the content. The most common translation strategy there turned out to be the strategy of communicative-equal translation.

The result of the research will allow avoiding possible difficulties in the future and finding out the ways of their solution. This will result in the optimization of the translation quality which in its turn will cause improvement of the final product's quality and further popularization of computer video games.

Key words: non-equivalent lexis, computer video game, translation, Internet-discourse.

REFERENCES

- Bugulov, I. N., & Shevchenko O. F. (1985). Osobennosti peredachi slov-realii v perevodakh angloiazychnoi literatury razvivaiushchikhsia stran [Features of words-realis rendering in the translations of the English language literature of developing countries]. *Teoria i praktika perevoda — Theory and Practice of Translation*, 12, 106–109 [in Russian].
- Vereshchagin, E. M. (1973). *Iazyk i kultura. Lingvostranovedenie v prepodavanii russkogo iazyka kak inostrannogo* [Language and culture. Country Studies Through Language in the teaching of the Russian language as a foreign language]. Moscow: MGU [in Russian].
- Galichkina, E. N. (2001). *Spetsifika kompiuternogo diskursa na angliiskom i russkom iazykakh* [Specifics of the computer discourse in English and Russian]. Astrakhan: Astrakhanskii gosudarstvennyi pedagogicheskii universitet [in Russian].
- Karasik, V. I. (2002). *Iazykovoi krug: lichnost, kontsepty, diskurs* [Language circle: personal-ity, concepts, discourse]. Volgograd: Peremena [in Russian].
- Neliubin, L. L. (2003). *Tolkovy perevodovedcheskii slovar* [Explanatory Dictionary on Translation Studies]. Moscow: Flinta: Nauka [in Russian].
- Palii, N. V., & Statsenko, T. V. (2015). *Linhvokulturolohichni osnovy vyvchennia beze-kvivalentnoi leksyky* [Linguo-cultural bases of studying non-equivalent lexis]. *Dydaktyka. Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnogo universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho — Didactics. Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky*, 44, 77–80 [in Ukrainian].
- Reiss, K. (1978). *Klassifikatsiia tekstov i metody perevoda* [Classification of texts and methods of translation]. *Voprosy teorii perevoda v zarubezhnoi lingvistike — Issues of the theory of translation in foreign linguistics*. (pp. 202–228). Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia [in Russian].
- Raspopina, E. Iu. (2012). *Strategicheskii aspekt informatsionnogo zhanra internet-diskursa* [Strategic aspect of the information genre of the Internet discourse]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Irkutsk [in Russian].
- Tupytsia O. Yu., & Zimakova L. V. (2012). *Bezekvivalentna leksyka: problemy vyznachennia* [Non-equivalent lexis: problems of definition]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri — Native word in ethnocultural dimension*. (pp. 251–258). Drohobych: Posvit. Retrieved from http://dspace.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2012-34.pdf [in Ukrainian].
- Shliakbytraf. *Lokalizatsiina spilka*. [Shliakbytraf. Localization union]. *sbt.localization.com.ua*. Retrieved from <https://sbt.localization.com.ua/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.07.2020

УДК 81'25:811.111:82:845:81'373.232.1

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ АНГЛОМОВНИХ ПРОМОВИСТИХ ТА КАЛАМБУРНИХ ІМЕН У ПЕРЕКЛАДІ ПРАЦЬ Т. ПРАТЧЕТТА

Вероніка Горошко

здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: horoshko.veronika@icloud.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7724-5995>

Тетяна Корольова

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу і теоретичної
та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3441-196X>

АНОТАЦІЯ

Актуальність нашого дослідження обумовлена все більшою популярністю жанру комедійного фентезі. Оскільки сучасні читачі все більше цікавляться іноземною літературою, перед перекладачами постає завдання створити адекватний переклад, який буде точно відтворювати ідіостиль і всі елементи окремого всесвіту, створеного автором, а також доносити до читачів сенс, який автор закладає в свої твори. Так як основною рисою ідіостилу Террі Пратчетта є застосування в своїх творах каламбурних та промовистих імен, то постає питання про правильне переведення саме цієї лексики.

Робота присвячена дослідженню питання про утворення культури англійських власних імен, більшою мірою каламбурних та промовистих; та аналізу варіантів перекладу такої лексики в роботах російських перекладачів у рамках надання їм статусу «безеквівалентної лексики». Додатково розглянуто семантичний спосіб перекладу обумовлений вмотивованістю або невмотивованістю оригінальних пратчеттівських оказіоналізмів, тому що до способів транскрипції/транслітерації або їх змішання пере-

кладач вдається, якщо не бачить ніякого смислового навантаження, що стоїть за тим чи іншим ім'ям персонажа.

У ряді випадків представляється можливим говорити про креативну складову перекладного тексту, про привнесення в роман перекладацької індивідуальності. Ця індивідуальність не спотворює пратчеттовський ідіостиль та його оригінальні рішення, що проявляються у перекладі.

Метою роботи є аналіз лінгвостилістичної специфіки перекладу власних імен серії гумористичного фентезі «Дискосвіт» з англійської мови російською. В роботі репрезентовано аналіз специфіки інтерпретації каламбурних імен з урахуванням труднощів і випадків невідповідності перекладу оригіналу.

Результати дослідження допоможуть у майбутньому уникнути можливих складнощів та відшукати нові шляхи задля їх вирішення. Це сприятиме оптимізації якості перекладу, що у свою чергу призведе до покращення якості кінцевого продукту.

Ключові слова: англійські імена, промовисті імена, каламбурні імена, характерні імена, безеквівалентна лексика, перекладацькі новоутворення.

Вступ. У художній літературі власні імена посідають досить важливе місце. Особливо це стосується спеціального прийому використання каламбурних та промовистих імен, наділених певними характеристиками. Багато лінгвістів говорять про особливе положення онімів у контексті художнього твору: власне ім'я наділяється автором багатством і різноманітністю асоціативних зв'язків, які розкриваються в контексті твору.

Головною метою перекладача є домогтися того, що біноземні читачі сприймали ім'я так само, як його сприйняли носії мови оригіналу, а для цього потрібно перекласти не тільки слова, а й стиль автора, підтекст і культуру.

Актуальність роботи зумовлена зростанням інтересу сучасної перекладознавчої науки до специфіки і труднощів відтворення вокабуляру фентезійного жанру, в особливості емоційно та культурно забарвлених власних імен, а також лінгвостилістичної специфіки англійського гумористичного фентезі.

Мета та завдання дослідження. Мета роботи полягає в аналізі специфіки передачі каламбурних та промовистих імен у російськомовному перекладі книг Террі Пратчетта з серії «Дискосвіт».

У якості завдань виокремлюємо такі:

— класифікувати найпоширеніші типи англійських каламбурних імен;

— дослідити особливості відтворення промовистих та каламбурних імен у перекладі;

— встановити особливості передачі пратчеттівських онімів у російськомовному перекладі;

— встановити випадки невідлого перекладу та невідповідності між оригіналом та перекладом.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували уривки англomовних художніх творів з серії «Дискосвіт» британського письменника Террі Пратчетта («Carpe Jugulum. Хапай за горло» (Carpe Jugulum), «Варта! Варта!» (Guards! Guards!), «Пані та Панове» (Lords and Ladies) та ін.) та їх переклади російською мовою. У якості методів дослідження використовувалися лінгвістичний аналіз, контекстуальний аналіз, структурно-семантичний аналіз, зіставний аналіз, перекладознавчо-трансформаційний метод.

Результати та дискусія. Основними джерелами походження англійських імен можна назвати сакральні тексти, міфологію, літературу, природне середовище та особистісні характеристики.

Одним з найбільш впливових джерел походження англійських імен є християнські сакральні тексти. Батьки часто дають своїм дітям імена на честь людей з Біблії. Найчастіше використовуються такі біблійні імена, як Adam, Abraham, Daniel, David, Paul. Міфологія — це сукупність фантастичних історій, які пов'язані з відомими людьми, історичними подіями, історичними місцями і соціальними звичаями. Весь західний світ перебував під впливом греко-римської міфології. З класичної давньогрецької міфології з'явилися такі імена, як Daphne, Phoebe, Cynthia, Hector and Jason.

Шекспір був великим майстром англійської мови, а також одним з найбільших популярних письменників у світі. До нас дійшло 37 його п'єс. Через великий вплив Шекспіра в Англії багато англійців обирають імена з його творів, наприклад Miranda, Jessica and Cordelia.

Протягом декількох тисячоліть існування цивілізації людське життя має тісний зв'язок з природним середовищем. Тому існує багато імен, що походять від назв тварин і рослин. Такі як Bird, Fox, Wolf, Bee, Fish and Bush, Wood, Rose і так далі. Деякі імена походять від особистісних характеристик людей, таких як Happy, Fat, Coward, Beard, Bunch (Hanks, 2016).

Переважна більшість англійських прізвищ мають шість джерел походження. Вони можуть виникати з оточення, занять, титулів, особистих якостей або людських тіл. Останнє, але не менш важливе: багато прізвищ походять від імен батьків.

Спочатку поговоримо про навколишнє оточення. Багато англomовних народів використовують назви місць свого народження або проживання в якості своїх прізвищ, таких як Allington, Ford, London, Scott і т. д., крім того, є деякі прізвища, що походять від топографії чи пейзажу, такі як Lake, Lock, Brook, River, Cape, Hall, Hill, Pond і т. д.

Наступними йдуть професії. У пізньому середньовіччі соціальна економіка в Англії поступово розвивалася, багато англійців використовували свої професії в якості своїх прізвищ, багато з яких передавалися у спадок, наприклад, Archer, Carter, Potter.

Далі згадаємо про титули. Деякі знатні родини використовували свій титул як прізвище, щоб похвалитися, наприклад, Constable, Judge, King, Marshall і т. д. Щодо характеристики або тіла, деякі прізвища походять від слів, що використовуються для опису зовнішності людей, фізіологічних особливостей та темпераменту, таких як Armstrong, Boon, Black, Longfellow, Short, Young, Wise, Arms, Cheek, Back, Temple і т. д.

Нарешті, ми поговоримо про прізвища, на які впливають імена батьків. Більшість з них закінчуються на “son”. Структура такого прізвища — це «ім'я батька або його варіація + son», такі як Addison (son of Adam), Anderson (son of Andrew), Thomason (son of Thomas), Williamson (son of William) and Wilson (son of Will). Варто відзначити, що такі прізвища, як Richardson, Robinson and Williamson поступово набули скороченої форми Richards, Robins and Williams. Такі прізвища походять від імен батьків або предків і є досить поширеними в більшості мов. Французьке слово “Fitz” служить тій же меті, що і “son”, і з'являється в деяких сучасних англійських іменах, таких як Fitzgerald, Fitzsimmons. Серед шотландців та ірландців словом з тією функцією є “Mac”. Ірландська буква “O” виконує ту ж функцію, що і “Mac”. Наприклад, O'neil означає «син Ніла» (Fiennes, 2015).

Можна побачити, що задовго до виникнення у художній літературі традиції давати персонажам імена, які будуть якимось чином їх характеризувати, вказуючи на їх особистісні якості, зовнішній вигляд, діяльність або загальне розділення на добрий/поганий, в англomов-

ному світі було звичним давати людям імена та прізвища, виходячи з таких факторів як їх зовнішній вигляд, особистісні характеристики, оточення, вид діяльності, або навіть давати їм імена з оточуючої флори та фауни.

На перший погляд може здатися, що переклад таких імен не представляє особливих труднощів. Навіть перекладом це називається досить умовно: адже, як правило, імена транскрибуються або транслітеруються.

Особливість імен, на відміну від багатьох запозичених іноземних слів, полягає в тому, що при передачі їх іншою мовою вони в основному зберігають свій первісний звуковий вигляд. Причина полягає в специфіці семантичної структури, а першорядну важливість має звукова оболонка. При такому перекладі потрібно дотримуватися певної системи міжнародної транскрипції чи транслітерації або між-алфавітної відповідності. Застосування транскрипції чи транслітерації у перекладі імен вимагає попереднього культурологічного аналізу, покликаного визначити можливі традиційні форми того чи іншого імені, що вже утвердилися у світовій культурі перекладу і вимагають відтворення саме в тій формі, в якій вони існують.

У художній літературі власні імена (ВІ) посідають досить важливе місце. Особливо це стосується спеціального прийому використання характеронімів — промовистих імен, наділених певними характеристиками.

Багато лінгвістів говорять про особливе положення онімів у контексті художнього твору: ВІ наділяється автором багатством і різноманітністю асоціативних зв'язків, які розкриваються в контексті твору. Однією з ознак характероніма є загальна основа, що є частиною імені чи цілим ім'ям, яке своєю формою нагадує «звичайне» слово. Промовисті імена — імена, в яких легко простежується їхнє походження від загальних іменників. При перекладі головною метою перекладача є домогтися того, щоб іноземні читачі сприймали ім'я так само, як його сприйняли носії мови-оригіналу, а для цього потрібно перекласти не тільки слова, а й стиль автора, підтекст і культуру (Влахов, Флорин, 1980).

Каламбурні імена досить часто зустрічаються у літературному жанрі фентезі й існує багато класифікацій таких імен, ми ж скористаємось такою:

1) Двозначне ім'я (частіше за все з вульгарним підтекстом) — це ім'я, яке вписується в троп подвійного сенсу “double entendre”. Наприклад, Pussy Galore.

2) Фразове ім'я — де ім'я та/або прізвище можуть звучати абсолютно нормально самі по собі, але разом вони утворюють фразу, яка звучить як жарт, риса, з якою ви не хотіли б асоціюватися, або просто нерозумно. Наприклад, Dusty Rhodes.

3) Ім'я з поп-культури — ім'я на честь відомого персонажа з поп-культури. Наприклад, Optimus Prime, Kal-El або ESPN.

4) Римовані імена — ім'я та прізвище римуються один з одним. Наприклад, Lance Vance.

5) Невдалі збіги — звичайні імена, які випадково збігаються з відомими або сумнозвісними фігурами з реального життя.

6) Невдале значення — ім'я звучить красиво, але описує хворобу або жіночі геніталії.

7) Слова, значення яких змінилися з часом — звичайне раніше ім'я, яке пізніше набуло вульгарного або образливого значення. Прикладами можуть служити Dick, Fanny, Nimrod.

8) Гендерно марковані імена — багато імен (принаймні, в американській англійській мові) колись були відносно звичайними і нічим не примітними в якості імен для дітей чоловічої статі, але в останні роки стали більш поширеними для дівчаток, іноді з незначними орфографічними відмінностями. У реальному світі є чоловіки з іменами Stacy, Dana, Courtney, Kelly, and Ashley. З іншого боку, є жіночі імена Chris, Pat, Lee and Terry.

9) Незручні ініціали — ініціали утворюють безглузде або образливе слово.

10) Крос-культурні ускладнення — звичайне ім'я у своїй рідній мові, але не дуже добре подорожує. Може звучати як лайка або займенник у приймаючій культурі. Наприклад, китайське прізвище Wang.

11) Іронічне ім'я — ім'я, яке конкретно означає щось, що є повною протилежністю вашого персонажа.

На думку багатьох теоретиків перекладу, такі власні імена належать до групи безеквівалентної лексики. Під безеквівалентною лексикою розуміються лексичні одиниці, слова або стійкі вирази однієї мови, які не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови (Бархударов, 1975).

У теорії перекладу існує велика кількість прийомів перекладу безеквівалентної лексики. На основі аналізу різноманітних підходів до класифікації перекладацьких операцій були виділені основні прийоми перекладу безеквівалентної лексики, які можна використати у перекладі каламбурних та промовистих імен (Сдобников, Петрова, 2008).

Транскрипція ґрунтується на передачі звукового вигляду одиниці. Транскрипція може бути не тільки повною, але і частковою; можливе поєднання з іншими прийомами перекладу.

Транслітерація ґрунтується на передачі графічного вигляду іншомовної лексеми. При цьому транслітерація може включати в себе цілий ряд невмотивованих адаптацій.

Калькування полягає в тому, що складові частини лексичної одиниці замінюються на словникові відповідники у мові перекладу, з можливістю формально-структурних перетворень. Калькування може бути повним або частковим, оскільки цей прийом часто супроводжується елементами транскрипції або транслітерації або поєднується з трансформацією деяких компонентів.

Уподібнюючий або наближений переклад полягає в підборі лексичної одиниці вихідної мови найближчого за значенням відповідника в мові перекладу. Іноді реалії двох мов частково збігаються в своєму денотативному значенні, але при цьому мають цілий ряд національно-культурних відмінностей, якими іноді можливо знехтувати і при перекладі замінити реалію вихідної мови реалією мови перекладу.

Перекладацькі новоутворення являють собою номінації, створювані перекладачами в якості аналогів номінаціям оригіналу. Такі неологізми створюються наступними способами:

- Створення нових слів з коренів вже існуючих лексем;
- Перенесення готових найменувань на нові денотати, створення нового значення слова (семантичні неологізми);
- Запозичення на основі транскрипції, транслітерації або калькування.

Таким чином, розглянуті вище прийоми перекладу безеквівалентної лексики можуть бути використані задля перекладу каламбурних власних імен, як особливої підгрупи промовистих власних імен.

Книги Террі Пратчетта із серії “Discworld” («Дискосвіт») за традицією жанру гумористичного фентезі буквально сповнені такими іменами:

Назвавши герою своє ім'я, Adora Belle Dearheart з “Going Postal” додає, що в результаті: «у мене взагалі немає почуття гумору». Її дитячим прізвиськом було “Killer”. Деякі жарти також робляться з приводу імені головного героя “Moist”. У поєднанні з його прізвищем, “von Lipwig”, це можна кваліфікувати як двозначне ім'я (з вульгарним підтекстом).

У серії книг “Guards” є персонаж на ім'я Carrot. За словами його прийомних батьків-гнонів (він людина), його так назвали через його форму, а не колір його волосся, яке виявилось рудим. Його гном'яче ім'я звучить як “Head Banger” (тому що він шести футів зростом і виріс у карликовій шахті).

Також в серії “Guards” є гном на ім'я Cheery Littlebottom. Це посилюється тим фактом, що чоловіки та жінки гноми виглядають абсолютно однаково, тому теоретично це повинно було бути гендерно нейтральним ім'ям (Cheery — це жіноче ім'я). Персонаж також гостро усвідомлює, наскільки безглуздом є її ім'я. Ваймс, будучи представленим, зауважує, що його батьки, мабуть, були «традиціоналістами», тому, очевидно, називати своїх дітей на честь емоційних станів (наприклад, Happy, Bashful, Grumpy там є традиційним). У тій же сцені Cheery згадує, що її батька звать Jolly.

А ще є Corporal Nobby Nobbs, повне ім'я якого Cecil Wormsbrough St. John Nobbs. Ім'я тим більш дивовижне, враховуючи, що сім'я Nobbi належить до робочого класу і жила в найсуворішій частині міста (Це стає більш зрозумілим, якщо ви знаєте, що його прадід був, можливо, незаконнонародженим сином графа.)

Книга, в якій ми дізнаємося про все вищесказане, також показує, що у Сема Ваймса був дуже відомий предок (в основному змальований з Олівера Кромвеля), чие ім'я було Suffer-Not-Injustice Vimes. Не дивно, що його прозвали “Old Stoneface”.

Є також Constable Visit, повне ім'я якого Visit-the-Infidel-with-Explanatory-Pamphlets. Його побратими омніанці (народ з пустелі Омнія) мають схильність до настільки ж довгих і релігійних імен. Це засноване на традиційному пуританському іменуванні. У колишні часи, коли омніанці були набагато сильнішими у методах поширення своєї релігії, еквівалентним ім'ям було щось на зразок Visit-the-infidel-with-fire-and-sword. Ім'я Constable Smite-the-unbeliever-with-cunning-arguments, мабуть, зазнало аналогічної еволюції.

У книзі “Lords and Ladies”, Сім’я Картер з Ланкра вважала, що, якщо ви називаєте дочок за чеснотами (Charity, Temperance і т. д.), то синів ви називаєте за вадами. За іронією долі, і сини, і дочки — повна протилежність своїм іменам: Chastity Carter рідко відмовляє хлопцям, а Bestiality Carter дуже добрий до тварин.

Magrat Garlick назвали так через невдачу церемонію хрещення. Її спроба уникнути такого зі своєю власною дочкою у книзі “Carpe Jugulum” призводить до того, що дочка була названа Princess Esmerelda Margaret Note Spelling of Lancre. У тій же книзі також згадуються імена James What-The-Hell’s-That-Cow-Doing-In-Here Poorchick і King My God He’s Heavy the First. Народ Ланкра схильний називати своїх дітей тим, що звучить добре для них. Це призводить до такого ім’я, як Total Biscuit, і розповіді про одну дитину, яку майже назвали Chlamydia, але її мати не знала, як це слово пишеться (З невдалих імен можна також згадати Mrs. Whitlow з книги “Equal Rites”). Всі приклади з Ланкра пов’язані з місцевим звичаєм, що ім’я — це те, що говорить священник, який виконує церемонію наречення, і після цього його не можна змінити.

Є також ім’я One Man Bucket із книги Reaper Man, скорочене від One Man Pouring a Bucket of Water Over Two Dogs, названий відповідно до звичаю називати дітей на честь першого, що мати бачить після пологів.

У книзі “Night Watch” є другорядний персонаж на ім’я Legitimate First.

Книга “Thud!” представляє персонажа на ім’я Mr. A. E. Pessimall, якому при народженні не дали ім’я, хоча й дали ініціали.

У книзі “The Wee Free Men” є хлопчик на ім’я Punctuality Riddle (його батьки чули про те, що дітей називають на честь чеснот, і вирішили, що це була чеснота, яку вони найбільше хотіли, щоб їхня дитина мала). І стара жінка на ім’я Miss Female Infant Robinson, чия мати побачила, як акушерка відзначила народження “female infant”, і припустила, що це ім’я дитини.

У “Soul Music” Susan Sto Helit коротко розглядає своє ім’я як приклад того, хто її дідусь. Susan — звичайнісіньке ім’я, і воно не дуже підходить для того, хто є онукою смерті. Вона повинна мати ім’я з великою кількістю X і Z.

У книзі “Making Money” у Topsy Lavish немає дотепного імені, але це тому, що вона взяла прізвище чоловіка, коли вийшла заміж. Її дівочим ім’ям було Topsy Turvy.

В “Soul Music” ім’я ворона, який виступає в якості перекладача для Death of Rats, — Quoth, і він відмовляється говорити “nevermore”. Це очевидна аллюзія на відомий вірш Едгара Алана По «Ворон».

Прикладами промовистих імен у циклі є вбивця на ім’я Edward D’eath і репортер на ім’я William de Worde; ці прізвища — справжні старі імена. William de Worde, як і історична особа Wynkyn de Worde, пов’язаний з появою друкарського верстата.

У дитячому підциклі за участю Tiffany Aching лідер племені Nac Mac Feegle носить ім’я Rob Anybody.

У творчості автора ми бачимо не лише цікаві антропоніми, але й топоніми, що мають промовисту або каламбурну конотацію. Наприклад, “Koom Valley”, місце (як передбачалося) великої битви між гномами і троями. Валлійське слово для долини — “cwm”, яке приблизно вимовляється як “koom”.

А події у книзі “Pyramids” (Піраміди) частково відбуваються у вигаданій країні Djelibeybi (jelly baby). Коли автор дізнався, що багато американців не зрозуміли жарт, він придумав іншу країну на ім’я Hersheba (Hershey bar) — яку, на жаль, американці теж не розуміли, через відсутність керівництва по вимові.

Окрім цього ще є столиця регіону Uberwald, Bad Schuschein. Сама назва регіону — це двомовний бонусний каламбур: по суті, це німецька форма того, що на латині було б перекладено як «Трансильванія».

Незважаючи на широку популярність творів, світ ще не побачив їхніх українських перекладів. Декілька видавництв зараз працюють над розробкою серії, на даний момент існує переклад 9 з 63 книг серії «Дискосвіт». Надалі розглядати особливості передачі каламбурних імен будемо на основі російських перекладів В. Симонова, А. Жикаренцева, Н. Берденнікова, Н. Аллуніан та В. Сергеевої.

Adora Belle Dearheart: Адора Белль Диархарт. Ім’я повністю транскрибовано російською мовою. Більш вдалим варіантом перекладу треба вважати саме семантичний переклад, тому що це промовисте ім’я в контексті книги. “Dearheart” можна було б перекласти як «Добросерд», за допомогою складання основ еквівалентів в російській мові. Такий спосіб перекладу часто можна помітити в усіх перекладах робіт Пратчетта.

Carrot: Моркоу. Незважаючи на те, що словниковим відповідником слова “carrot” у російській мові є слово «морковь», перекладач

все ж вдається до трансформації імені і замінює його на Моркоу, за для досягнення ефекту іноземного звучання.

Cheery Littlebottom: Веселинка Малопопка. Семантичний переклад за допомогою складання основ часткових відповідників словам little та bottom — «маленькая» та «попа», та додаванням зменшувально-пестливого суфіксу -ка (який додається і в імені, і у прізвищі) для досягнення комічного ефекту. “Cheery” у перекладі з англійської означає «веселий, радісний», а самій героїні книги не подобається, що її ім’я настільки гендерно марковане, тому що вона намагається приховати свою стать, тому перекладач також фемінізує ім’я зменшувально-пестливим суфіксом, чим досягає адекватності перекладу.

Nobby Nobbs: Шнобб Шноббс. Cecil Wormsbrough St. John Nobbs: Сесил Уормсборо Сент-Джон Шноббс. Прикметник “nobby” перекладається як витончений, модний, шикарний, кричущий. Опис самого персонажа різко контрастує з подібними значеннями його імені, і таким чином автор втілює прийом іронічного імені, а перекладач перетворює його таким чином, що утворювані асоціації підходять до опису самого Шноббі — маленька потворна істота, що завжди щось рознюхує і є сумнівним персонажем.

Suffer-Not-Injustice Vimes: Не-Потерплю-Несправедливости Ваймс. Old Stoneface: Старина Камнелиц. Ім’я структурно представляє собою компресив, багатокомпонентне дефісне номінативне найменування, властиве англійській мові. Перекладач йде шляхом конструювання аналогічного імені, що представляє собою синтагму, всі компоненти якої записані через дефіс. Зустрічаємося зі зміною порядку слів у перекладі, що відповідають граматиці російської мови. У перекладі його прізвиська Old Stoneface перекладач вдається до семантично коректного перекладу обох частин, причому слово “old” піддається функціональній заміні з додаванням нової конотації і перетворюється на «старина», що в російській мові несе інше значення, ніж «старик», що було б більш адекватним перекладом в данному випадку. Stoneface перекладається за допомогою об’єднання основ слів «камень» та «лицо», — словникових відповідників англійських “stone” та “face”; за допомогою сполучної голосної “e”.

Constable Visit: Констебль Посети. Visit-the-Infidel-with-Explanatory-Pamphlets: Констебль Посети-Неверующего-С-Разъ-

яснительным-Буклетом. Ім’я структурно представляє собою компресив, багатокомпонентне дефісне номінативне найменування, властиве англійській мові. Перекладач йде шляхом конструювання аналогічного імені, що представляє собою синтагму, всі компоненти якої записані через дефіс.

Magrat Garlick: Маграт Чесногк. Беручи до уваги те, що Magrat — помилковий варіант запису імені Margaret, пографемний переклад не можна вважати вдалим, більше підійшов би варіант Магрэт — транскрипція вихідного слова. Garlick — існуюче англійське прізвище, однак використовувати існуюче ім’я означає відступити від задуму автора, тому перекладач вирішив додати букву “г”, що призвело до комічного ефекту.

Esmerelda Margaret Note Spelling: Эсмеральда Маргарет Внимание Орфография. Подвійне ім’я перекладено підбором відповідників у російській мові, утворених за допомогою транлітерації, а інша частина перекладена семантично. Спостерігаємо функціональну заміну дієслова “note” на іменник “внимание”.

King My God He’s Heavy the First: Король О Боже Какой Тяжелый. Семантичний переклад з модифікацією під російськомовний узус з «мой бог он тяжелый» на «о боже какой тяжелый» та необґрунтованим опущенням частини “the First” — «Первый».

Mrs. Whitlow: Госпожа Герпес. Слово “whitlow” в англійській мові має кілька значень: «чоловіче ім’я та прізвище» або «панарицій, гнійне запалення дистальної фаланги пальця». Заміна панариція на герпес представляється виправданою, оскільки не всі читачі змогли б розпізнати в пані Герпес каламбурне ім’я. Пані Герпес являє собою жінку з важким характером, яку важко на що-небудь умовити.

One-Man-Bucket: Один-Человек-Ведро. One-Man-Pouring-a-Bucket-of-Water-over-Two-Dogs: Один-Человек-Выливает-Ведро-Воды-На-Двух-Собак. Ім’я структурно представляє собою компресив, багатокомпонентне дефісне номінативне найменування, властиве англійській мові. Цим прийомом Т. Пратчетт користується і в інших своїх творах. Перекладач йде шляхом конструювання аналогічного імені, що представляє собою синтагму, всі компоненти якої записані через дефіс.

Legitimate First: Законный Первенец. Словосполучення перекладено російською зі збереженням семантики з функціональною замі-

ною чисельника “First” на іменник «Первенец», що надає імені більшої конкретизації та зрозумілості для російськомовного читача.

Miss Female Infant Robinson: мисс Младенец-Девочка Робинсон. Семантичний переклад словосполучення з перестановкою частин, транскрибація прізвища.

Susan Sto Helit: Сюзан Сто Гелитская. Транслітерація з оформленням ад’єктиву за російською моделлю на -ская/-ский (використовується зокрема, при перекладі німецьких титулів, український відповідник — -ська/-ський) Сто Гелит — герцогство, що входить до складу Королівства Сто Лат. Ім’я Сюзан відтворено у перекладі за допомогою існуючого еквіваленту, тому як за задумкою перекладача воно і так має звучати досить звичайним на фоні інших імен.

Tiffany Achting: Тиффани Болен. Перша частина імені транслітерується/транскрибується, а у другій бачимо семантичний переклад слова “aching” скороченою формою ад’єктиву «больной» — «болен». Перекладач вирішив не додавати суффіксальне закінчення -инг, приймаючи англійським прізвищам, тому як у цьому випадку «Болен» може бути співзвучним з «Болейн».

Quoth the Raven: Ворон Куот. Ім’я ворона перекладено за допомогою транслітерації, і таким чином втрачається його аллюзійність. Англійське слово “quoth” є застарілою формою слова “said”, тому для збереження семантики та аллюзії на вірш Едгара Алана По ми б рекомендували переклад «Молвилл Ворон» — зберігається і форма англійського імені, і значення, і аллюзія.

Edward D’eath: Эдвард с’Мерть. Досить схожий на наступний випадок варіант перекладу, де перша частина транслітерується, а друга частина стилізується на французький манер за допомогою апострофізації зі збереженням семантики слова.

William de Worde: Вильям де Словв. Ім’я транслітерується, а у прізвищі бачимо семантичний переклад слова з додаванням закінчення за стилізації слова на іноземний манер.

Висновки. Можна побачити, що ще до виникнення у художній літературі традиції давати персонажам імена, які будуть якимось чином їх характеризувати, вказуючи на їх характер, зовнішній вигляд, діяльність або загальне розділення на добрий/поганий, в англомовному світі було звичним давати людям імена та прізвища, виходячи з таких факторів як їх зовнішній вигляд, особистісні характеристики,

ки, оточення, вид діяльності або навіть давати їм імена з оточуючої флори та фауни. Багато лінгвістів говорять про особливе положення онімів у контексті художнього твору: ВІ наділяється автором багатством і різноманітністю асоціативних зв’язків, які розкриваються в контексті твору. Однією з ознак характерніма є загальна основа, що є частиною імені чи цілим ім’ям, яке своєю формою нагадує «звичайне» слово. Промовисті імена — імена в яких легко простежується їхнє походження від загальних іменників. При перекладі головною метою перекладача є домогтися того, щоб іноземні читачі сприймали ім’я так само, як його сприйняли носії мови-оригіналу, а для цього потрібно перекласти не тільки слова, а й стиль автора, підтекст і культуру. Таке ім’я повинно викликати у читача правильні асоціації. Всі промовисті та каламбурні імена, як правило, несуть в собі якусь думку, яку автор намагається повідомити аудиторію. Носії однієї з автором мови завжди виявляються в більш виграшній позиції, оскільки для них конотативна складова даного слова зрозуміла практично в ста відсотках випадків. Перекладач — перший одержувач повідомлення іншою мовою, тому він повинен приділяти особливу увагу адаптації характернімів для іншомовної аудиторії. Для успішної передачі варто враховувати не тільки форму слова, а й опис автором характеру персонажа, тому що відсутність очевидного сенсу, закладеного в форму слова, не означає відсутність такої в імені взагалі. Варто співвіднести онім з культурними нормами, прийнятими в країні. Інакше слово, навіть при глибокому дослідженні перекладача, ризикує викликати зовсім не ту реакцію, на яку розраховує автор. Незважаючи на те, що читачі уявляють собі переклад «дзеркалом» оригіналу, перекладач, на наш погляд, все ж повинен іноді проявляти креативну ініціативу. В іншому випадку весь текст може втратити ті ідіостилеві риси, які маркують присутність автора тексту. Можна також побачити, що англомовні каламбурні імена існують у багатьох амплуа і досить поширені у літературі, кінематографі та взагалі житті. На жаль, україномовних перекладів творів майстра гумористичного фентезі Террі Пратчетта наразі майже немає, але перекладачі, які взялися за розробку його книжкового всесвіту, свій шлях до перекладу починають з перекладу саме таких каламбурних і промовистих імен, які в автора зустрічаються майже на кожній сторінці твору. Проаналізувавши російськомовні переклади, можемо зауважити, що

найчастіше перекладачі вдаються до транскрипції та семантичного перекладу, трохи рідше до утворення перекладацьких неологізмів. Матеріали роботи та отримані висновки можуть у подальшому використовуватися для розроблення теоретичних і практичних курсів для здобувачів вищої освіти у літературному та перекладознавчому напрямках. Дослідження також можна використовувати у подальшій розробці перекладів гумористичного фентезі.

ЛІТЕРАТУРА

- Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). Москва: Международные отношения, 1975. 240 с.
- Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва: Международные отношения, 1980. 350 с.
- Сдобников В. В., Петрова О. В. Теория перевода. Москва: АСТ: Восток-Запад; Владимир: ВКТ, 2008. 448 с.
- Fiennes J. Origins of English Surnames. London: Robert Hale Ltd, 2015. 208 p.
- Hanks F. A Dictionary of First Names. Oxford: OUP, 2016. 472 p.
- Pun names. URL: <https://tvtropes.org/pmwiki/pmwiki.php/Main/UnfortunateNames> (дата звернення 1.09.2020)

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕДАЧИ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ГОВОРЯЩИХ И КАЛАМБУРНЫХ ИМЕН В ПЕРЕВОДЕ КНИГ Т. ПРАТЧЕТТА

Вероника Горошко

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: horoshko.veronika@icloud.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7724-5995>

Татьяна Королева

доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3441-196X>

АННОТАЦИЯ

Актуальность нашего исследования обусловлена нарастающей популярностью жанра комедийного фэнтези. Так как современные читатели все больше интересуются иностранной литературой, перед переводчиками стоит задача создать адекватный перевод, который будет точно воспроизводить идиостиль и все элементы отдельной вселенной, созданной автором, а также доносить до читателей смысл, который автор закладывает в свои произведения. Так как основной чертой идиостиля Терри Пратчетта является применение в своих произведениях каламбурных и говорящих имен, то возникает вопрос правильного перевода именно этой лексики.

Работа посвящена исследованию вопроса культуры английских собственных имен, в большей степени каламбурных и говорящих; и анализу вариантов перевода такой лексики в работах русских переводчиков, в рамках придания им статуса «безэквивалентной лексики». Доминирование семантического способа перевода обуславливается мотивированностью или немотивированностью оригинальных пратчеттовских окказионализмов, так как к способам транскрипции /транслитерации или их смешения переводчик прибегает, если не видит никакой смысловой нагрузки, стоящей за тем или иным именем персонажа.

В ряде случаев представляется возможным говорить о креативной составляющей переводного текста, о привнесении в роман переводческой индивидуальности. Эта индивидуальность не искажает пратчеттовский идиостиль и его оригинальные решения, проявляющиеся в переводе.

Целью работы является анализ лингвостилистической специфики перевода имен собственных в серии юмористического фэнтези «Плоский мир» с английского языка на русский. В работе представлен анализ специфики интерпретации каламбурных имен с учетом трудностей и случаев несоответствия перевода оригиналу.

Результаты исследования помогут в будущем избежать возможных сложностей и отыскать новые пути для их решения. Это будет способствовать оптимизации качества перевода, что в свою очередь приведет к улучшению качества конечного продукта.

Ключевые слова: английские имена, говорящие имена, каламбурные имена, характернонимы, безэквивалентная лексика, переводческие новообразования.

PECULIARITIES OF RENDERING OF ENGLISH TELL-TALE AND PUN NAMES IN TRANSLATIONS OF T. PRATCHETT'S BOOKS

Veronika Horoshko

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: horoshko.veronika@icloud.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7724-5995>

Tetiana Korolova

Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3441-196X>

SUMMARY

The relevance of our research is based on the growing popularity of the fantasy comedy genre. Since modern readers are more and more interested in foreign literature, translators are faced with the task of creating an adequate translation that will accurately reproduce the personal style and all the elements of a separate universe created by an author, as well as convey the meaning that the author puts in his works to his readers. Since the main feature of Terry Pratchett's personal style is the use of pun and tell-tale names in his works, thus arises the question of proper translation of this particular vocabulary.

This work is devoted to the study of the culture of English proper names, mostly pun and tell-tale names; and analysis of translation choices for such vocabulary in the works of Russian translators. The dominance of the semantic translation method is determined by extensive use of occasionalism in Pratchett's works. As for transcription/transliteration or their mixing — the translator uses them if he doesn't see any meaning behind a particular character name.

In some cases, it is possible to talk about the creative component of the translated text, about bringing a translator's personality to the novel. This individuality does not distort Pratchett's personal style and his original solutions, which appear in translation.

The purpose of this work is to analyze the linguistic and stylistic specifics of proper names translation techniques in a series of fantasy comedy «Discworld» from English into Russian.

The paper presents an analysis of the specifics of the interpretation of pun names taking into account difficulties and cases where the translation does not match the original.

The results of the study will help to avoid possible difficulties in the future and find new ways to solve them. This will help to optimize the quality of translation, which in turn will lead to an improvement of the quality of the final product.

Key words: english proper names, tell-tale names, pun names, character names, untranslatable, translation neologisms.

REFERENCES

- Barhudarov, L. S. (1975). Yazyk i perevod (Voprosy obshej i chastnoj teorii perevoda) [Language and translation (Issues of general and special theory of translation)]. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniya [in Russian].
- Sdobnikov V. V., & Petrova O. V. (2008). Teoriya perevoda. [Theory of Translation]. Moscow: AST: Vostok-Zapad. Vladimir: VKT, 448 p. [in Russian].
- Vlahov, S., & Florin, S. (1980). Neperevodimoe v perevode [Untranslatable in translation]. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniya [in Russian].
- Fiennes, J. (2015). Origins of English Surnames. London: Robert Hale Ltd.
- Hanks, P. (2016). A Dictionary of First Names. Oxford: OUP.
- Pun names. (n.d.). tvtropes.org. Retrieved from <https://tvtropes.org/pmwiki/pmwiki.php/Main/UnfortunateNames>.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2020

UDK 811.161.2:82

SPRACHLICHER CODE DER WAHRNEHMUNG DES WISSENSCHAFTLICHEN TEXTES IM KOMMUNIKATIONSAKT DES AUTORS UND EMPFÄNGERS

Svitlana Hrushko

Ph.D. phil., Dozentin am Lehrstuhl für Übersetzung und theoretische und angewandte Linguistik, Staatliche Einrichtung «Südkrainische Nationale Pädagogische Uschinskij-Universität»,

Odessa, Ukraine

e-mail: svetagrushko64@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9940-7780>

ANNOTATION

Der Artikel behandelt die Merkmale der Aktivitäten des Autors und des Empfängers in verschiedenen Phasen des Kommunikationsprozesses bei der Wahrnehmung des wissenschaftlichen Textes. Die Studien über den besonderen Einfluss des Sprachcodes auf die Bereitstellung von Informationen im Kontext des Kommunikationsakts des Autors der Nachricht und des Empfängers gehören in der modernen Informationsgesellschaft zu den relevantesten. Die Zusammenstellung eines wissenschaftlich-technischen Textes und seine Veröffentlichung zielt darauf ab, dass die Informationsbotschaft effektiv wahrgenommen wird und durch die Reflexion der Besonderheiten des eigenen Denkens des Autors einen gewissen sprachlichen Einfluss auf das Bewusstsein des Empfängers erreicht.

Der Beginn der wissenschaftlichen Kommunikation ist durch die Nachfrage der Rezipienten für bestimmte Informationen bedingt. Die Reaktion auf diese Nachfrage ist die Bereitstellung bestimmter Informationen durch den Autor. Der Informationsbedarf der Empfänger prägt den Gegenstand und Inhalt der Mitteilungen der Kommunikatoren. Der Autor wählt die für den Empfänger am besten geeignete Methode und den Übertragungskanal von Nachrichten aus, und der Empfänger sucht auf die für ihn optimale Weise nach den erforderlichen Informationen und dem Empfangskanal. Die Codierung der Nachricht entspricht normalerweise der Codierung der Informationsanfrage des Empfängers. Der Kontext der Informationsmitteilung für den Autor umfasst den Hauptzweck der Erstellung der Nachricht, für den Empfänger dagegen die Erfüllung des Informationsbe-

darfs. Der Text ist für den Autor ein Mittel zur Informationsübermittlung und für den Empfänger eine Informationsquelle.

Die Sprachaktivität des Autors zielt darauf ab, eine effektive Befriedigung der Informationsbedürfnisse des Verbrauchers zu erreichen und einen gewissen Einfluss auf das Bewusstsein des Empfängers zu erzielen. Die Haupteinflussmittel sind die Sprache der wissenschaftlich-technischen Mitteilung, die ihren Hauptinhalt widerspiegelt, der semantische Inhalt und die Logik der Struktur der Informationskomponente, was den Prozess der Dekodierung und Wahrnehmung der Nachricht erleichtert. Die Struktur des wissenschaftlich-technischen Textes hängt vom Genre und der Zielgruppe ab. Das Genre kann als eine Art Mittel zur Beeinflussung des Bewusstseins des Empfängers angesehen werden.

Schlüsselwörter: Autor, Sprachcode, Kommunikation, Empfänger, wissenschaftliche und technische Texte.

Einleitung. Die Entstehung neuer kognitiver und beruflicher Bereiche menschlicher Aktivitäten führt zu einer Vergrößerung der Sphären der Sprachfunktionen und erweitert das Repertoire sprachlicher Phänomene, die spezielle sprachliche Studien erfordern.

Die Verbindung von Sprache, Denken und Verhalten von Menschen ist das axiologische Prinzip der Linguistik sowie die Erkenntnis der Psycholinguistik über die psychologische Bedingtheit sprachlicher Phänomene, die die Bildung des Sprachbewusstseins beeinflussen, eine angemessene Wahrnehmung des Textes und die Tätigkeit des Menschen als sprachlicher Persönlichkeit mit ihrem nationalen Sprachverhalten. Die Aktualisierung dieser Themen im Kontext der neuesten Errungenschaften in der Linguistik und in Übereinstimmung mit modernen methodischen Anforderungen ist der konzeptionelle Rahmen, die Problemstruktur und der Inhalt der wissenschaftlichen Forschung zur Untersuchung des besonderen Einflusses von Sprachcode auf die Informationswahrnehmung im Kontext des Kommunikationsprozesses zwischen dem Autor des Textes und dem Leser (Hörer).

Die Relevanz der Studie. Die Umsetzung der allgemeinen Sprachtheorie in die praktische menschliche Tätigkeit, dazu auch in verschiedenen Berufsfeldern, wird von angewandten Teilgebieten der modernen Linguistik sowie Studien sprachlicher Merkmale im Kommunikationsakt des Autors und des Empfängers untersucht. In dieser Hinsicht verdient der Sprachcode des wissenschaftlichen und technischen Diskurses besondere Aufmerksamkeit. Die Schaffung wissenschaftlicher und technischer Botschaften und ihre Veröffentlichung zielen nicht nur auf eine effektive Wahrnehmung

von Informationsbotschaften ab, sondern auch darauf, einen bestimmten sprachlichen Einfluss des Autors der Botschaft auf den Verstand des Lesers zu erreichen, indem die Besonderheiten seines eigenen Denkens reflektiert werden, was ohne Sprachcode unmöglich wird. Das Studium des Sprachcodes zur Wahrnehmung von wissenschaftlichen und technischen Texten im Kommunikationsprozess des Autors und des Empfängers unter den modernen Bedingungen einer Informationsgesellschaft ist eines der komplexen aktuellen Probleme der Linguistik.

Ziel des Artikels ist es, die Rolle des Sprachcodes bei der Wahrnehmung des wissenschaftlichen Textes des Autors der Mitteilung und des Empfängers zu untersuchen.

Ergebnisse und Diskussion. Bei der Durchführung eines Kommunikationsakts verfolgen sowohl der Autor als auch der Empfänger (Leser / Hörer) bestimmte Ziele und sind daher beide daran interessiert, eine möglichst effektive Kommunikation herzustellen.

Wissenschaftliche Kommunikation sowie künstlerische Kommunikation entwickeln und bilden sich gleichzeitig auf zwei Ebenen: auf der Ebene des Autors und auf der Ebene des Empfängers (Lesers). Das Studium des Kommunikationsverhaltens und der Merkmale der Interaktion von Sprechakteilnehmern ist wichtig, um die Position des Autors und des Lesers zu bestimmen und die kommunikative Überlegenheit des Autors auszudrücken.

Die kommunikative Tätigkeit des Autors und des Lesers wurde in verschiedenen Bereichen untersucht: im philosophischen und literarischen Diskurs sowie in solchen Disziplinen wie Psychologie und Soziologie. Dank der theoretischen Arbeiten von W. Bibler, R. Barthes, M. Bakhtin, U. Eco, J. Kristeva, J. Lotman, P. Ricoeur, E. Ustyugova, M. Feller und anderen haben wir die Möglichkeit, die Perspektiven der Identität von Autor, Text und Leser sowie deren Beziehung im wissenschaftlichen und technischen Diskurs zu analysieren. Jetzt wollen wir das Zusammenspiel von Autor und Empfänger (Leser) beim Austausch wissenschaftlicher Informationen genauer betrachten.

Die erste Phase der wissenschaftlichen Kommunikation ist die Entstehung einer Nachfrage nach bestimmten Informationen bei den Empfängern und als Reaktion auf diese Nachfrage die Bereitstellung spezifischer Informationen durch den Autor (die Autoren). Somit bilden die Informationsbedürfnisse der Empfänger das Hauptthema und den Inhalt von Mitteilungen. Der Kommunikator wählt das Verfahren und den Kommunikationskanal

aus, die seiner Meinung nach für den Empfänger am bequemsten sind, während der Empfänger die erforderlichen Informationen auf jene Weise und über jene Kommunikationskanäle sucht, die er für am informativsten hält. Die Kodierung der Nachricht durch den Autor entspricht normalerweise der Kodierung der Informationsanfrage des Empfängers. Der Kontext der Informationsnachricht umfasst für den Autor den Hauptzweck der Erstellung des Textes und für den Leser die Erfüllung des Informationsbedarfs. Gleichzeitig sind wissenschaftliche und technische Texte für den Autor Mittel zur Übermittlung von Informationen und für den Empfänger eine Informationsquelle.

Somit leisten sowohl der Autor als auch der Empfänger im Kommunikationsprozess eine Arbeit. Wenn wir uns dem Prozess des Lesens zuwenden, dann wird der Gegenstand der Arbeit des Autors und des Lesers im Allgemeinen das Bewusstsein des Lesers sein, mit dessen Änderung beide Teilnehmer des Kommunikationsakts ihre Absichten ausführen. Das Mittel zur Erreichung dieses Ziels ist eine Mitteilung, die die Form eines sprachlichen Werkes hat (Feller, 1990: 7).

Die Besonderheit der Sprachaktivität des Empfängers besteht darin, dass sein Bewusstsein sowohl Subjekt als auch Objekt der Kommunikation ist. Als Subjekt der Erkenntnis verarbeitet es die Nachricht aktiv, um die Informationen zu verstehen, und wird gleichzeitig vom Autor durch den Sprachcode beeinflusst entsprechend dem von ihm verfolgten Zweck.

Die Sprachaktivität des Autors zielt daher nicht nur darauf ab, eine wirksame, in Bezug auf die Informationsbedürfnisse des Verbrauchers Botschaft zu schaffen, sondern auch einen gewissen Einfluss auf das Bewusstsein des Empfängers zu erzielen. Zu diesem Zweck spiegelt der Autor in der Nachricht die Besonderheiten seines Denkens wider, sein Bewusstsein kann jedoch sowohl zu einer effektiven Kommunikation mit dem Empfänger beitragen als auch dessen Haupthindernis sein.

Auf dem Weg zum Kommunikationsziel des Autors gibt es noch eine Reihe weiterer Hindernisse. Dazu gehören sowohl objektive Gründe (Entfernung, Lärm, instabiler Nachrichtenübertragungskanal) als auch subjektive Faktoren (Kenntnisstand der Kommunikationsteilnehmer, Struktur der Nachrichtenkonstruktion, widersprüchliche Ansichten der Kommunikatoren usw.). Der Grad des Einsatzes von Mitteln, die Hindernisse im Kommunikationsakt vorbeugen, regen die aktive Teilnahme des Adressaten daran an und beseitigen die entstandenen Hindernisse. Diese Mittel soll-

ten umso optimaler sein, je weiter die Kommunikationsteilnehmer in ihren Interessen, ihrem Wissen, ihrer Denkweise usw. voneinander entfernt sind. Schließlich ist die Kommunikation am effektivsten, wenn das Ziel und die Fähigkeiten des Autors und des Empfängers (wie sie im Text der Nachricht dargestellt sind) zusammenfallen (Feller, 1990: 10).

Weiter werden wir die Hauptmerkmale des Autors und des Empfängers in verschiedenen Phasen des Kommunikationsprozesses bei der Wahrnehmung eines wissenschaftlichen Textes erörtern.

Im kommunikativen Akt können wir nach M. D. Feller folgende Phasen unterscheiden: die Erstellung der Mitteilung, ihre Veröffentlichung und Wahrnehmung (Feller, 1990: 11).

Bei der Erstellung einer Nachricht möchte der Autor das Bewusstsein des Lesers beeinflussen, indem er seine Informationsbedürfnisse erfüllt. Die Haupteinflussmittel sind die Sprache der wissenschaftlichen und technischen Texte, die ihren Hauptinhalt, den semantischen Inhalt, die Logik der Struktur der Informationskomponente widerspiegelt, was den Prozess der Dekodierung und Wahrnehmung der Nachricht erleichtert. Die Struktur der Konstruktion von wissenschaftlichen und technischen Texten hängt vom Genre (Dissertation, wissenschaftlicher Artikel, Referat, technische Dokumentation usw.) und der Zielgruppe ab. Das Genre kann als eine Art Mittel angesehen werden, um das Bewusstsein des Lesers zu beeinflussen.

Das Erstellen eines Plans durch den Autor ist der Ausgangspunkt für das erste Schreiben von wissenschaftlichen und technischen Texten. Im Laufe der Jahrhunderte wurde der Brauch des dreimaligen Schreibens (Umschreibens) der Werke gebildet. Beim ersten Mal befasst sich der Autor hauptsächlich mit der Fixierung des Materials. Beim Umschreiben erarbeitet er die kognitive (semantische) Substruktur, die Basis des Textes und beim dritten Mal konzentriert er sich auf die tatsächlichen kommunikativen Momente, die kommunikative Substruktur. N. Zhinkin glaubt, dass beim Schreiben und Umschreiben nicht mehr eine Struktur entsteht, sondern ein Text (der sowohl strukturell notwendige Informationen als auch „Verpackungsmaterial“ enthält), der in die Sprachstruktur mit all ihren Ebenen eingesetzt wird und ein dem Ziel des Verfassers untergeordnetes Bild von der reflektierten Realität entsteht. Dies geht einher mit der Modellierung der Reaktion des Lesers, der Umstrukturierung der internen Sprache in externe, dem Füllen von „Löchern“, einer Auswahl normativer Zeichen und Kommentare, die die allgemeinen Bedeutungen in individu-

alisierte umsetzen. Auf diese Weise wird ein Inhaltsplan gebildet, der durch Zeichen eines logisch-konzeptuellen Codes dargestellt wird und in den Köpfen der Leser die Konzepte von Sprachzeichen und -konstruktionen hervorruft (Zhinkin, 1982: 27).

Es gibt einen weiteren sehr wichtigen Umstand, der bei der Erstellung des Textes berücksichtigt wird, u.z. die Abfolge von kommunikativen und kognitiven Prozessen bei den Aktivitäten des Empfängers. Damit der Text angemessen wahrgenommen werden kann, ist es notwendig, auf ihn aufmerksam zu machen, Interesse an seinem Inhalt zu wecken und die Ansichten des Empfängers zu formen. Danach ist eine Rückmeldung möglich, auf deren Umsetzung der Empfänger bereits vorbereitet ist. Diese Gesetzmässigkeit wird in der Theorie der Werbung ausführlich beschrieben, u.z. in der Formel der psychologischen Einflüsse der Werbung AIDA (die ersten Buchstaben von vier englischen Wörtern: Attention — Aufmerksamkeit, Interest — Interesse, Desire — Wunsch, Action — Aktion). Sie lässt sich leicht auf die Struktur der Werbearbeit übertragen und letztendlich auf jeden Kommunikationsakt (Pochepcov, 2004).

Die Veröffentlichung der Nachricht sieht die Auswahl des Informationsübertragungskanal vor. Der Autor berücksichtigt dabei, welcher der Kanäle die Zielgruppe am wahrscheinlichsten erreicht und über welchen Kanal der Empfänger am effektivsten beeinflusst wird. In diesem Stadium ist das Hauptmittel des Einflusses daher der Nachrichtenübertragungskanal. Die Verbreitung von Informationen im globalen Internet deckt somit die größte Zielgruppe in der modernen Welt ab. Noch vor zwanzig Jahren war ein solcher Informationskanal nicht allgemein verfügbar und bei Verbrauchern beliebt, sodass die Nachricht den Empfänger möglicherweise nicht erreichte.

Die Verlage bringen „eine neue Hülle“ (M. Feller) an den verbrauchten Text an, ein redaktionell-technisches und künstlerisches Design, das die häufigsten Gemeinsamkeiten der Teile grafisch vermittelt. Mit dem Erscheinen der Veröffentlichung ist die erste Hälfte des Kommunikationsakts (die Rede) abgeschlossen (Feller, 1990: 23).

O. M. Seminog definiert die Wahrnehmung des Textes als einen mentalen Prozess der menschlichen Reflexion des Textinhalts mit direktem Einfluss auf die Sinne. Eine wichtige Voraussetzung für eine erfolgreiche Wahrnehmung ist das Bedürfnis, das Interesse und die intrinsische Motivation. Die Erkenntnis eines wissenschaftlichen Textes ist das Verständnis des Geistes, das Begreifen der Struktur und des Inhalts des Textes durch die Analyse

der verbalen Form des Textes. Das Bewusstsein für das, was wahrgenommen wird, hängt in hohem Maße von Erfahrung, persönlichem Hintergrundwissen, Gedächtnis und kreativem Denken ab (Seminog, 2010).

Bei der Wahrnehmung der Mitteilung müssen folgende Tatsachen berücksichtigt werden:

- 1) der Empfänger ist Subjekt der Aktivität;
- 2) das Thema der Aktivität sind in der Nachricht enthaltene semantische Informationen sowie semantische Informationen zu demselben Thema, die im Bewusstsein des Empfängers enthalten sind;
- 3) Ziel wird vom Rezipienten in seinem Bewusstsein und Handeln verkörpert;
- 4) Mittel zur Sprachaktivität ist eine Nachricht, bei der die Informationen in der Struktur und Form aufgezeichnet werden, die darauf abzielen, das Bewusstsein des Empfängers zu beeinflussen und von Sprachfähigkeiten des Adressanten bestimmt werden sowie die Sprachkompetenz und der Thesaurus des Empfängers;
- 5) das Produkt des Verstehens sind Veränderungen im Bewusstsein des Empfängers.

Im Prozess des Verstehens wird die Idee des Autors modelliert. Der Zweck der Mitteilung wird vom Empfänger nicht immer von Beginn des Kommunikationsprozesses anerkannt. Je weniger qualifiziert der Empfänger ist, desto weniger versteht er das Endziel des Autors und beschränkt sich auf die Befriedigung seines psychologischen Interesses. Am Ende des Lesens wird er aber mehr oder weniger des Ziels des Autors bewusst (Feller, 1990: 27).

M. Feller definiert Verständnis als eine Bewegung, die der Rede des Autors entgegengesetzt und von Exponenten über Konzepte zum Inhalt, von untersten Ebenen des Inhaltsplans des Textes zu Thesen und Ideen des Textes gerichtet ist (Feller, 1990: 34).

Das Ergebnis der Wahrnehmung des Textes ist somit ein Verständnis seiner semantischen Struktur. Es geht darum, die Essenz von Objekten und Phänomenen zu enthüllen, die in einem wissenschaftlichen Text beschrieben sind, und die Zusammenhänge, Beziehungen und Abhängigkeiten zwischen ihnen zu verstehen. Dies bedeutet, dass es für den Empfänger wichtig ist, den vorgeschlagenen Inhalt mit dem vorhandenen Wissen vergleichen zu können, um neue Informationen und dementsprechend neues Wissen für sich zu extrahieren.

Die Besonderheit eines wissenschaftlichen Textes liegt in seiner Wahrnehmung durch den Leser als einzelner Kommunikationsblock mit einer klaren, logischen Struktur, die in bestimmte Teile (Abschnitte, Unterabschnitte, Punkte, Paragraphen, Absätze, Absätze) unterteilt ist. Sie bilden eine Art Rahmen, der mit der entsprechenden Terminologie gefüllt ist. Es ist klar, dass die sprachliche „Einmischung“ des Autors in einen solchen Text minimal ist.

Der Inhalt eines wissenschaftlichen Textes ist wissenschaftliches Wissen, das durch ontologische, methodologische, axiologische und kommunikative Merkmale gekennzeichnet ist, und folglich ist der wissenschaftliche Text durch dieselben Merkmale gekennzeichnet. Der Inhalt eines wissenschaftlichen Textes spiegelt eine bestimmte zeitliche Abfolge verschiedener Fakten, Ereignisse und Gedanken wider.

Bei den Prinzipien der Zusammenstellung wissenschaftlicher Texte berücksichtigen die Forscher die Prinzipien der Inhaltssättigung, der wissenschaftlichen Informativität, der Neuheit, der semantischen Vollständigkeit, der Zugänglichkeit und der Problemstellung. Ein solcher Text setzt die Existenz eines sogenannten kompositorischen Denkens voraus (Studien von M. Kotyurov, A. Sveshnikov u.a.), das die Reihenfolge und Logik der Übermittlung von Informationen im Text voraussetzt.

Jede der Komponenten eines wissenschaftlichen Textes ist eine bedeutende Einheit, d.h. sie kann die Funktionen der Erklärung, Begründung, Präzisierung, Ergänzung, Hinzufügung, Visualisierung usw. erfüllen. Zwischen den Komponenten eines wissenschaftlichen Textes gibt es Ursache-Wirkungs-Beziehungen, an die sich der Autor der Nachricht genau hält. Den Ausdruck der Haltung des Autors nennen die Forscher die Modalität des Textes, weil die Absichten des Autors normalerweise den Wunsch beinhalten, den Leser zu überzeugen.

Die Integrität des wissenschaftlichen Textes als interne Organisation und Gestaltung des Inhalts, die integrale Gestaltung von Anfang und Ende der Arbeit, die Verbindungen und Übergänge zwischen Teilen des Textes werden durch bestimmte Grundsätze der Auswahl von Spracheinheiten sichergestellt. Die Integrität des Textes manifestiert sich in einer bestimmten logischen und semantischen Struktur, deren Bestandteile die Themen, Problematik und Ideen des Textes sind.

Ein wichtiges strukturelles Element, die architektonische Einheit eines wissenschaftlichen Textes, ist ein Absatz — eine vollständige Einheit in

struktureller und kommunikativer Hinsicht. Der Absatz zeichnet sich durch die Einheit von Inhalt und logischer Reihenfolge der Darlegung aus. Jeder nachfolgende Absatz entwickelt die Idee des vorherigen, folgt daraus und ist mit dem nächsten verbunden.

Die Rolle des ersten Satzes ist im Absatz sehr wichtig. Damit die im ersten Satz des Absatzes formulierte Hauptidee in den folgenden Sätzen weiter verfolgt werden kann, verwendet der Autor des wissenschaftlichen Textes die Wiederholung desselben Wortes, derselben Phrase, die Verwendung geeigneter Pronomen usw. Manchmal kann ein Absatz aus einem einzigen Satz bestehen, wenn ihm besondere Bedeutung beigemessen wird. Von einem Absatz zum anderen zu wechseln bedeutet oft, zu einer neuen Idee überzugehen.

Es wird angenommen, dass jeder wissenschaftliche Text in seiner Typizität individuell ist. Dies hängt vom Autor und seiner Erfahrung bei der Texterstellung ab.

Das zunehmende Interesse der Forscher an der Untersuchung verschiedener Aspekte des wissenschaftlichen Textes erklärt sich aus dem Versuch, nicht nur die sprachlichen und stilistischen Merkmale dieser Texte zu systematisieren und zu verallgemeinern, sondern auch dem Wunsch, die Mechanismen der Verbalisierung wissenschaftlicher Erkenntnisse zu erklären und das Wesen der wissenschaftlichen Kreativität zu verstehen.

Wenn früher vor allem die Besonderheiten wissenschaftlicher Texte untersucht wurden, d.h. typologische (universelle, klassifizierende) Eigenschaften des Textes als ideales Zeichen mit einer Reihe von Merkmalen, so wird jetzt unter Betrachtung des wissenschaftlichen Textes als funktional-stilistische Einheit und unter Berücksichtigung der kommunikativen Ausrichtung der Sprache im Allgemeinen und des Textes im Speziellen besonderes Augenmerk gelegt neben typologischen Merkmalen auf die Merkmale, die durch seine kommunikative und pragmatische Natur und sein Zweck bedingt sind. Der Sprachcode des Kommunikationsakts des Autors und des Empfängers ist in diesem Aspekt äußerst wichtig. Es ist die kommunikative Ausrichtung des wissenschaftlichen Textes, die seinen expressiven, bewertenden und dialogischen Charakter bestimmt.

Heute wird die Idee der kommunikativen Ausrichtung der Wissenschaft als Axiom wahrgenommen. Und die wichtigsten kommunikativen Eigenschaften eines wissenschaftlichen Textes werden abhängig vom Hauptzweck der wissenschaftlichen Kreativität bestimmt, der den Wissenstransfer im In-

formationsprozess vorsieht, der als Übermittlung des fertigen Wissens vom Schöpfer der Theorie zum Wahrnehmenden angesehen wird. Und obwohl die Rolle desjenigen, der neues Wissen wahrnimmt, manchmal als passiv charakterisiert wird, weil sie die Natur und den Inhalt des gemeisterten Objekts nicht beeinflussen kann, ist sein Fortbestand ohne seine aktive Teilnahme an der „Objektivierung“ der Theorie eines Autors unmöglich. Daher ist jeder wissenschaftliche Text aufgrund seiner extralinguistischen Natur dialogisch. Trotz der Tatsache, dass das typologische Merkmal eines wissenschaftlichen Textes eher sein Monolog ist, der die Kommunikationsaufgaben des Autors und Empfängers vollständig sichert, zeigt die Analyse spezifischer Texte eine offene dialogische wissenschaftliche Kommunikation in verschiedenen Bereichen (exakte Wissenschaften, Naturwissenschaften, gesellschaftspolitische Wissenschaften, Geisteswissenschaften) und Formen (Artikel, Rezension, Monographie) ihrer Umsetzung.

Die Grundlagen für ein umfassendes Verständnis des Dialogs wurden von M. Bakhtin gelegt, der die Natur des Lebens als ein dialogisches Phänomen verstand: leben bedeutet Beteiligung am Dialog („fragen, wahrnehmen, antworten, zustimmen usw.“), und daher ist der Dialog eine Begegnung zweier Bewusstseine und jeder beliebige Text ist immer „zweidimensional“ und „zweisubjektiv“. Dabei wird die obligatorische Anwesenheit eines Partners als Chance gesehen, die früher oder später realisiert werden kann. Und der Partner kann als bestimmter Kommunikationsteilnehmer dargestellt oder allgemein als Menschlichkeit wahrgenommen werden. Ein solch breites Verständnis des Dialogs neutralisierte seine traditionelle Opposition gegen den Monolog, da bei diesem Ansatz jede Form der Rede einen realen oder potenziellen Adressaten vorsieht.

Somit kann ein wissenschaftlicher Text als eine Art Zeichen betrachtet werden, das für die wissenschaftliche Kommunikation geschaffen wurde, als Vermittler im Kommunikationsprozess zwischen seinem Autor (Schöpfer der Theorie, Absender) und dem Leser (Adressat). Es ist möglich, seine Bezugnahme sowohl auf den Autor als auch auf den Leser zu behaupten, was das Vorhandensein eines Prototyps des „wahrscheinlichen Lesers“ im wissenschaftlichen Text voraussetzt, häufig eine intuitive Annahme des Adressaten seines Textes, des Lesers, auf den sich der Autor fokussiert.

Da der Text ein notwendiger Teilnehmer an der wissenschaftlichen (schriftlichen) Kommunikation ist, halten wir seine Analyse aus kommunikationstheoretischer Sicht für durchaus gerechtfertigt.

Wie bekannt, setzt der Kommunikationsakt zwei aktive Grundlagen (der heuristischen Aktivität) voraus: den Sprecher (Produzent, Autor, Absender, Kommunikator), der die Kommunikationsabsicht (Intention, Vorhaben) verwirklicht, und den Hörer (Empfänger, Leser, Adressat, Kommunikator), der das System semiotischer Zeichen, mit dem der Sprecher seine Gedanken vermittelt, zu interpretieren versucht. In diesem Prozess führt jeder der Kommunikationsteilnehmer unterschiedliche Funktionen aus, dazu auch nicht gleichzeitig. Aus diesem Grund ist die Analyse des Textes wichtig, insbesondere angesichts der Diskrepanz der Parameter der Kommunikationssituation: der zeitlichen und räumlichen Kluft zwischen Autor und Leser, der Inkonsistenz ihrer pragmatischen Einstellungen, der sozialen Positionen usw.

Dies gibt den Anlass, die Textkommunikation als „verpackt“, sekundär zu charakterisieren. Sie ist als „verpackt“ anzusehen, weil die Kommunikation per Text in komprimierter Form nicht nur alle Elemente des Kommunikationsakts enthält, sondern auch Signale ihrer Entschlüsselung, und sekundär, weil sie von der primären abgeleitet ist, die die gleichzeitige Anwesenheit von zwei oder mehr Partnern beinhaltet, ihren gleichen und gleichzeitigen Zugang zum Kommunikationskanal usw. Die textuelle Form der Kommunikation ist gekennzeichnet durch die reale Präsenz nur eines Partners und nur die virtuelle, imaginäre Präsenz des anderen. Das Fehlen einiger Elemente und ihre ungleiche Darstellung in einem textuellen Kommunikationsakt schließt jedoch die Möglichkeit seiner Dialogizität nicht aus, sondern ermöglicht es, Dialogizität als Potenzial nicht nur für ihre Präsenz als Texteigenschaft, sondern auch für die explizite Präsenz von Teilnehmern an der wissenschaftlichen Kommunikation zu charakterisieren.

Zusammenfassung. Der Kommunikationsakt setzt also das Vorhandensein analytischer und synthetisierender kognitiver Handlungen des Autors und des Empfängers voraus, wobei der Autor den Prozess des Verstehens des Empfängers modelliert, und der Empfänger seinerseits modelliert den Prozess des Realitätsbildes des Autors, das der Autor bereits für ihn vorbereitet hat.

Die Berufung des Lesers auf den Text der Mitteilung beinhaltet daher weniger Versuche und Irrtümer als die Umsetzung der Idee durch den Autor (Feller, 1990: 34).

Eine notwendige Voraussetzung für einen kommunikativen Akt ist die psychologische Aktivität des Autors und die psychologische Aktivität des

Empfängers, die von entgegengesetzten aufsteigenden Punkten ausgehen: von der Idee bis zum fertigen Werk beim Autor und vom fertigen Werk bis zur Idee des Autors beim Empfänger, aber beide vom Titel. Darüber hinaus gibt es oft zwei Titel: Der erste stimuliert die Aktivität des Lesers, der zweite offenbart die grundlegende Beziehung der Struktur des Werkes (Feller, 1990: 36).

In Wirklichkeit findet weder die Aktivität des Autors noch die Aktivität des Lesers in nur einer Richtung statt. Die Entfaltung jeder niedrigeren Ebene kann zu einer Umstrukturierung der Sprache auf höheren Ebenen führen, das Lesen des Textes vertieft das Verständnis weiter und kann die Richtung des Verstehens selbst ändern (dies kann auf die Unvollkommenheiten des Kommunikationsakts hinweisen).

Natürlich manifestieren sich die oben beschriebenen Muster in bestimmten Kommunikationshandlungen nicht vollständig. In einigen Fällen verschwindet die Notwendigkeit eines bestimmten Elements unter bestimmten Bedingungen, in anderen sind der Autor und der Herausgeber dafür nicht ausreichend qualifiziert oder der Leser ist nicht bereit, ein ausreichend komplexes Werk wahrzunehmen.

REFERENCES

- Zhinkin N. I. (2004). Rech kak provodnik informacii. [Speech as a conductor of information]. Moskwa: Nauka [in Russian].
- Pohepcov G. G. (2004). Pablik rilejshinz, ili kak uspeshno upravlyat obshchestvennym mneniem. [Public relations or how to successfully manage public opinion]. Moskwa: Centr [in Russian].
- Seminog O. M. Chitannya i kompriyia naukovogo tekstu u profesijnij diyalnosti pedagogichnih pracivnikiv. [Reading and compression of the scientific text among the professional educational practitioners]. Naukovij visnik Melitopolskogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu: [Web-site]. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdpu/texts/2010_4/14_04.pdf [in Ukrainian].
- Feller M. D. (1990). Sostavlenie tekstovyyh proizvodstvennykh dokumentov [Preparation of text production documents]. Moskwa: Izdatelstvo standartov [in Russian].

МОВЛЕННЄВИЙ КОД СПРИЙНЯТТЯ НАУКОВОГО ТЕКСТУ В КОМУНІКАТИВНОМУ АКТІ АВТОРА І РЕЦИПІЄНТА

Світлана Грушко

кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та теоретичної і прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Одеса, Україна

e-mail: svetagrushko64@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9940-7780>

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються особливості діяльності автора і реципієнта на різних етапах комунікаційного процесу у сприйнятті наукового тексту. Дослідження своєрідного впливу мовленнєвого коду на сприйняття інформації в контексті комунікаційного акту автора повідомлення і реципієнта у сучасному інформаційному суспільстві належать до найбільш актуальних. Створення повідомлення науково-технічного спрямування, його публікація спрямовані на ефективне сприйняття інформаційного повідомлення і на досягнення певного мовленнєвого впливу автора повідомлення на свідомість реципієнта через відображення особливостей власного мислення.

Початок наукової комунікації — попит на певну інформацію реципієнтами. Реакція на цей попит — надання певної інформації з боку автора. Інформаційні потреби реципієнтів формують тематику, зміст повідомлень комунікантів. Автор обирає найбільш зручний для реципієнта спосіб і канал передачі повідомлення, а реципієнт здійснює пошук необхідної інформації у найбільш оптимальний спосіб та канал отримання повідомлень. Кодування повідомлення зазвичай відповідає кодуванню інформаційного запиту реципієнта. Контекст інформаційного повідомлення для автора включає основну мету створення повідомлення, а для реципієнта — задоволення інформаційної потреби. Текст для автора є засобом передачі інформації, для реципієнта — джерелом інформації.

Мовленнєва діяльність автора спрямована на створення ефективного задоволення інформаційних потреб споживача і на досягнення певного впливу на свідомість реципієнта. Основними засобами впливу є мова повідомлення науково-технічного спрямування, яка відображає його основний зміст, смислове наповнення, логічність структури побудови інформаційної складової, яка полегшує процес декодування та сприйняття повідомлення. Структура побудови науково-технічного тексту залежить від жанру та цільової аудиторії. Жанр можна розглядати як своєрідний засіб впливу на свідомість реципієнта.

Ключові слова: автор, мовленнєвий код, комунікація, реципієнт, науково-технічний текст.

ЯЗЫКОВОЙ КОД ВОСПРИЯТИЯ НАУЧНОГО ТЕКСТА В КОММУНИКАТИВНОМ АКТЕ АВТОРА И РЕЦИПИЕНТА

Светлана Грушко

кандидат филологических наук, доцент кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: svetagrushko64@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9940-7780>

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются особенности деятельности автора и реципиента на разных этапах коммуникативного процесса в восприятии научного текста. Исследования своеобразного влияния языкового кода на восприятие информации в контексте коммуникативного акта автора сообщения и реципиента в современном информационном обществе принадлежат к наиболее актуальным.

Создание сообщения научно-технической тематики, его публикация направлены на эффективное восприятие информации и на достижение определенного языкового влияния автора сообщения на сознание реципиента через отображение особенностей собственного авторского мышления.

Начало научной коммуникации — потребность в определенной информации реципиентами. Реакция на эту потребность — предложения необходимой информации автором. Информационные потребности реципиентов формируют тематику и содержание научно-технической коммуникации. Автор научного сообщения выбирает наиболее удобный для реципиента способ и канал передачи информации, а реципиент — осуществляет поиск необходимой информации наиболее оптимальным способом и каналом.

Кодирование сообщения, как правило, соответствует кодированию информационной потребности реципиента. Контекст информационного сообщения для автора включает основную цель создания сообщения, для реципиента — удовлетворение информационной потребности. Текст для автора является способом передачи сообщения, для реципиента — источником информации.

Языковая деятельность автора ориентирована на эффективное удовлетворение информационных потребностей потребителей, на достижение определенного влияния на сознание реципиента. Основным средством коммуникации является язык сообщения научно-технической направленности, который выражает его основное содержание, смысловое наполнение, логичность структуры информационной составляющей, облегчающей процесс декодирования и усвоения сообщения.

Структура построения научно-технического текста зависит от жанра и целевой аудитории. Жанр можно рассматривать как своеобразный способ влияния на сознание реципиента.

Ключевые слова: автор, языковой код, коммуникация, реципиент, научно-технический текст.

LANGUAGE CODE OF PERCEPTION OF SCIENTIFIC TEXT IN THE COMMUNICATIVE ACT OF THE AUTHOR AND RECIPIENT

Svitlana Hrushko

Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky»,
Odesa, Ukraine
e-mail: svetagrushko64@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9940-7780>

SUMMARY

The article discusses the features of the activities of an author and recipient at different stages of the communication process in the perception of a scientific text. Studies of the peculiar influence of the language code on the perception of information in the context of the communicative act of the author of the message and the recipient in the modern information society are among the most relevant nowadays.

Creation of a scientific and technical message and its publication are aimed at effective perception of information and achieving a certain linguistic influence of the author of the message on the consciousness of the recipient through the display of the peculiarities of the author's way of thinking.

The beginning of scientific communication is the need for certain information of recipients. The response to this need is the proposal of necessary information by the author. The information needs of the recipients form the subject matter and content of scientific and technical communication. The author of the scientific message chooses the most convenient way and channel for the transfer of information to the recipient, and the recipient searches for the necessary information in the most optimal way and channel.

The coding of the message usually corresponds to the coding of the informational need of the recipient. The context of the informational message for the author includes the main purpose of creating the message, and for the recipient, the satisfaction of the informational need. For the author, the text is a way of transmitting the message, and for the recipient, it is a source of information.

The linguistic activity of the author is focused on the effective satisfaction of consumers' information needs and on achieving a certain influence on the consciousness of the recipient. The main means of communication is the language of the message of scientific and technical orientation, which expresses its main content, semantic content, logical structure of the information component, which facilitates the process of decoding and assimilation of the message.

The structure of a scientific and technical text depends on the genre and target audience. The genre can be viewed as a way of influencing the recipient's consciousness.

Key words: author, language code, communication, recipient, scientific and technical text.

ЛІТЕРАТУРА

- Жинкин Н. И. Речь как проводник информации. Москва: Наука, 1982. 159 с.
Почепцов Г. Г. Паблик рилейшинз, или Как успешно управлять общественным мнением. Москва: Центр, 2004. 336 с.
Семиног О. М. Читання і компресія наукового тексту у професійній діяльності педагогічних працівників. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdpu/texts/2010_4/14_04.pdf (дата звернення 30.07.2020).
Феллер М. Д. Составление текстовых производственных документов. Москва: Издательство стандартов, 1990. 144 с.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2020

УДК 81'25:801.81:398.21(477)(045)

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК

Альона Гуцол

здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія,
магістр філології Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: g.a.evgenievna@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4688-1355>

Анастасія Юмрукуз

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри західних і східних мов
та методики їх навчання Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: yumrukuz.aa@pdpu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8644-8655>

АНОТАЦІЯ

Останнім часом все актуальнішим стає підвищений інтерес до проблем та особливостей перекладу фольклорного тексту. Автори робіт, що з'являються кожного року, досліджують особливості та певні труднощі перекладу фольклорних жанрів і народних казок, зокрема труднощі, які пов'язані з відтворенням національно-культурного фону в перекладі, зі збереженням особливої форми побутування, з відображенням фольклорного мислення, із символічністю при транслюванні фольклорного тексту на мову тексту приймаючої традиції. Автори-перекладачі фольклору частіше за все стикаються з проблемою передачі слів, які можуть позначати поняття, властиві тільки вихідній культурі, традиціям мови оригіналу. До таких слів можемо віднести слова-діалектизми, слова-архаїзми, і в першу чергу — реалії. Всі ці одиниці мають національно-культурний фон. Автору-перекладачеві необхідно врахувати жанрові та стилеві особливості тексту, що перекладається, зберегти не тільки зміст, а й емоційно-стильовий, забарвлений

фон і зробити його доступним для розуміння носіїв мови, на яку текст транслюється. Адекватний переклад фольклорних елементів та реалій українських народних казок має особливе значення при роботі з народною казкою. Мета статті полягає у встановленні особливостей перекладу українських реалій та виявленні універсальних характеристик казкового тексту, які можуть бути використані в якості резерву перекладацьких відповідностей при відтворенні фольклорних елементів українських народних казок на англійську мову. У дослідженні були використані такі методи: аналіз спеціальної, мережевої та методичної літератури, синтез та структурування даних, отриманих при теоретичному аналізі. У статті розглядаються найвідоміші реалії української народної казки й аналізуються їх англійські перекладні відповідності. У ході дослідження встановлено, що казковий колорит є однією з ключових рис фольклорної української казки. Проявами казкового колориту є варіативність в перекладі національних традицій.

Ключові слова: фольклор, казка, українська фольклорна казка, переклад, перекладацькі можливості, відтворення казок, фольклорні елементи, фольклорний жанр.

Вступ. Підходячи до казкового тексту з позицій перекладу, доцільно, на наш погляд, розрізнити два типи варіативності. У першому випадку можна говорити про варіативність у межах національного жанру, а в другому — про варіювання національних версій одного і того ж фольклорного жанру. Ми припускаємо, що облік варіативності першого типу дозволяє виділити види фольклорних засобів і одиниць, які можна використовувати в якості перекладацьких відповідностей, в той час як варіативність другого типу служить скоріше обмежувачем, який регламентує дії перекладача. Прояви стійкості і варіативності, з одного боку, і універсальності і локальності, з іншого, тісно пов'язані один з одним. Така властивість фольклорного тексту може бути ефективно використано при перекладі.

Мета та завдання дослідження. Мета розвідки полягає у встановленні особливостей перекладу українських реалій та виявленні універсальних характеристик казкового тексту, які можуть бути використані в якості резерву перекладацьких відповідностей при відтворенні фольклорних елементів українських народних казок на англійську мову. Завдання дослідження — виявити особливості відтворення фольклорних елементів українських народних казок при перекладі на англійську мову, вивчити існуючі аспекти реалій для визначення способів і особливостей перекладу українських казок.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалами дослідження слугували українські народні казки «Козак Мамалига», «Коза-Дереза», «Кобилиця золотогрива з дванадцятьма лошатами», «Іван Побиван» тощо та їх переклади англійською мовою. У якості методів дослідження використовувалися лінгвістичний аналіз, метод кількісних підрахунків, зіставний аналіз, перекладознавчо-трансформаційний метод, метод лінгвістичної інтерпретації одержаних даних.

Результати та дискусія. Казка як жанр усної народної творчості поширена по всьому світу, загальновідомо, що немає такого народу, в фольклорі якого вона б була відсутня. Дослідники давно прийшли до висновку, що казки народів світу сюжетно й змістовно пов'язані між собою, утворюючи єдиний казковий ареал. Область казки величезна, не одне покоління вчених присвятило себе її вивченню. Вивчення казки — це ціла самостійна наука енциклопедичного характеру, яка немислима без історії народів світу, етнографії, історії релігії, історії форм мислення і поетичних форм, мовознавства, історичної поетики. Про казки існує величезна, неозора література. Один тільки бібліографічний список назв праць про казку склав би цілі томи, не кажучи вже про перелік збірників, які виходили в усьому світі. При цьому не можна не помітити, що проблемами цього жанру займалися, перш за все, фольклористи-літературознавці, а кількість досліджень в лінгвістичному аспекті залишається досить обмеженою.

Фольклорну картину світу можна теж назвати «чарівним колом». Сам термін «фольклор» (англ. *Folklore: folk* — люди, народ, *lore* — традиційні знання) містить в собі вказівку саме на «народні знання», на народне бачення світу. Фольклорна картина світу складалася протягом багатьох тисячоліть, її становлення і розвиток пов'язані з усвідомленням людиною себе і своїх інтересів в потоці буття. Обряди і міфи народжувалися як форма узгодження життя людини з ритмами і подіями навколишнього світу (Алексеева, 2004). Саме у фольклорній картині світу існують своя мова, свої герої, свої реалії.

Мова української народної казки як фольклорного тексту унікальна. Відображаючи світобачення українського народу, мова казки містить так звану безеквівалентну лексику, в якій відбиваються уявлення українського народу про головні життєві цінності: працю, сім'ю, любов, громадський обов'язок, Батьківщину. У такій лексиці знаходять

своє відображення не тільки побут, культура, цінності і традиції народу, а й фольклорна картина світу.

Безеквівалентна лексика, як відомо, «фотографує» предметний світ. Це експресивна, оцінна лексика, вона містить метафори, метонімії, фразеологізми і найменування героїв і предметів казкового/чарівного світу. З таким типом лексики пов'язані й ті труднощі, які виникають при перекладі українських казок на іноземну мову, оскільки, як уже зазначалося, мова цих текстів унікальна, і знайти перекладацьку відповідність уявляється непростим завданням.

Всі ми добре знаємо, що в лексиці цієї «простонародної» мови є розряд так званих слів-реалій. Це лексичні одиниці, які не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови. Реалії входять як самостійний розряд слів до складу безеквівалентної лексики. Згодом деякі з них фіксуються в словниках мови перекладу. Такі реалії не є власне безеквівалентними. Список реалій будь-якої мови більш-менш постійний, не залежить від мови перекладу, в той час як словник безеквівалентної лексики для різних пар мов буде різним. Реалії — це «одиниці національної мови, що позначають унікальні референти, властиві даній лінгвокультурі і відсутні в співставляємій лінгвокультурній спільності» (Кондратенко, 2011: 121). Як відомо, термін «реалія» для позначення національно-специфічного об'єкта або явища з'явився ще в першій половині XX століття. В цей же час робилися численні спроби підібрати найбільш точний термін «для позначення лексичних одиниць, які називають реалії: «екзотизм» або «екзотична лексика», «локалізм», «етнографізм», «варваризм», «побутові слова», «ксенізм», «ксенонім», «культурум», «культуронім», «лакуна», але жоден з них не розкриває повністю зміст поняття «реалія» (Жирмунский, 2004). Початок XXI століття характеризується новим підходом до теорії реалії, згідно з яким кожна реалія позначає одночасно унікальний предмет або явище, типове для певної етнічної і мовної спільності і не властиве іншій (денотат), його культурний еквівалент (концепт) і засіб номінації цього концепту в мові (лексема).

У статті розглядаються найвідоміші реалії української народної казки й аналізуються їх англомовні перекладні відповідності. Українська народна казка — це цілий пласт національної культури, в якому зібрана багатовікова мудрість цілого народу. Чарівні народні казки

багаті образами, а також казковими персонажами, які зазвичай допомагають героям. У чарівних казках часто зустрічаються демонічні персонажі, які зазвичай мають подвійну природу і здатні як заподіювати зло, так і надавати допомогу (Мелетенский, 2001).

Міфологічні персонажі народу ми також відносимо до реалій, хоча часто їх відносять до власних імен (Івасик Телесик, Василь Невмивака, Іван Побиван). Існують суперечки про те, що можна віднести до кола реалій. У перекладознавстві коло реалій обмежується апелятивною лексикою. До числа реалій в перекладознавстві відносять слова, які називають специфічні явища природи, ендеміки, страви, напої, одяг, взуття, житло і його частини, транспортні засоби, заходи, грошові одиниці, установи, органи влади, державні та громадські організації народу. Однак існує і більш широке розуміння. Деякі вчені-лінгвісти до числа реалій крім апелятивної лексики відносять ономастичні реалії: топоніми, антропоніми, назви творів літератури і мистецтва; історичні факти і події в житті країни, а також реалії афористичного рівня: цитати, крилаті слова і вирази.

Реалії — це «слова (і словосполучення), характерні для життя (побуту, культури, соціального й історичного розвитку) одного народу і чужі іншому. Реалії є носіями національного і/або історичного колориту, вони, як правило, не мають точних відповідників (еквівалентів) в інших мовах, а, отже, не передаються перекладом «на загальних підставах», вимагаючи особливого підходу» (Неклюдов, 2011: 8). Т. Новікова дає своє трактування поняття «реалія» — це слово або вираз, що означає предмет, поняття, ситуацію, що не існують в практичному досвіді людей, що говорять на іншій мові (Новікова, 2015: 255).

Крім цього, існує поділ реалій на «свої» і «чужі».

«Свої реалії» — це здебільшого споконвічні або давно освоєні мовою слова, що не відрізняються за формою від будь-яких інших; такі слова не потребують особливих пояснень.

«Чужі реалії» мають лексичні, фонетичні та морфологічні особливості, вони наділені повноваженнями словотворення і сполучуваністю, а також механізмом запозичення і своєю поведінкою як запозичених слів, що призводить до виникнення труднощів при перекладі.

Переклад реалій займає особливе місце в лінгвістичній науці про переклад, оскільки є одним з найбільш складних аспектів перекладу.

Реалії розглядаються перекладознавством як елементи неперекладні або важкоперекладні. «Трансляція реалій в інше лінгвокультурне середовище вимагає від перекладача, з одного боку, глибокого знання вихідної лінгвокультури, а з іншого — професійної майстерності у виборі засобів вираження на мові перекладу» (Петрова, 2011: 25). Переклад цього розряду лексики не зводиться до пошуку прямих відповістей у мові, а являє собою більш складний процес, що полягає в осмисленні культурного еквівалента і передачі змісту, форми, національного й історичного колориту засобами мови перекладу.

Разом з римованими композитами ми можемо використовувати транслітерацію, кальки та контекстуальні відповідники. Наприклад:

Вернидуб — Vernidub, Uprooter of Oaks; Вернигора — Vernihora, Mover of Mountains; Іван Побиван — Ivan the Dragon Killer; Василь Невмивака — Vasyl Never-die.

На жаль, не існує «ідеального рецепта» перекладу реалій.

Так, наприклад, темна хмара (dark cloud) може означати не лише наближення дощу, але й символ сили та небезпеки двох собак, в казці «Іван — мужичий син». Наприклад: *Собаки біжать — як хмара синіє:*

- *Like a dark cloud the dogs came after them.*
- *The dogs were approaching as if clouds were getting darker and darker.*

Існують два підходи до перекладу реалій. Один підхід свідчить, що реалії потрібно перекладати так, щоб одержувач читав твір як близький своїй культурі. Другий підхід зводиться до занурення одержувача в культуру мови джерела.

Ці дві стратегії використовуються і при перекладі реалій. Як вже зазначалося раніше, реалії — одні з найбільш важко перекладаних елементів мови. У нашій роботі ми розглянемо і проаналізуємо різні способи їх перекладу. За основу аналізу ми взяли класифікацію способів передачі реалій, яка заснована на таких прийомах:

1. Прийоми механічної передачі: транскрибування (Тк); транслітерування (Тл); пряме перенесення без будь-яких змін (Пп).

2. Прийоми створення нового слова: повне калькування (ПК); часткове калькування (ЧК); авторський неологізм (АН).

3. Роз'яснюючі прийоми: опис (О); пояснення (П).

4. Уподібнюючі прийоми.

Ідея про те, що фольклорним творам різних областей і народів властиві одночасно універсальні і національні (місцеві, локальні)

риси, висловлюється багатьма вченими. Схожість і паралелі, які виявляються при зіставленні казкових текстів, що належать різним регіональним і національним традиціям, зумовлені низкою причин (Новикова, 2015).

Універсальними і локальними можуть бути самі жанри. Так, наприклад, лимерик, присутній тільки в англійській традиції, або коломийка, характерна для українського фольклору, належить до локальних жанрів. Казку фольклористи традиційно розглядають як універсальний жанр: казки присутні в фольклорі багатьох народів, а національні варіанти жанру виявляють значну типологічну подібність. У той же час, володіючи стійкими загальними рисами, вони все ж різняться за рядом параметрів (Петрова, 2011).

«Регіональні» і «локальні» риси, які розширено можуть розумітися як національно-специфічні, проявляються, в першу чергу, саме в «конкретному наповненні» більш загальних, типологічних ознак.

У різних фольклорних жанрах може переважати або універсальне, або національне, локальне. Особлива увага при цьому буде приділена такій характеристиці казки, як казковий колорит.

З точки зору перекладу істотно те, що твори фольклору є творінням того чи іншого народу, народившись всередині народної традиції, органічно і навіть парадоксально поєднують у собі національно-специфічні, локальні риси з рисами універсальними.

Різноманітність казкового матеріалу вимагає застосування до нього жанрових класифікацій, вони надаються будь-якому підручнику з фольклору, хоча нерідко дослідники намагаються уникати термінів «жанр», «жанровий різновид», використовуючи менш конкретні, наприклад, «тип» (*type*).

Універсальні одиниці виявляються на різних ярусах тексту. Це можуть бути подібні сюжетні схеми, мотиви, композиційна однаковість: використання приповідок, ініціальних, медіальних і фінальних повторів, загальні типи персонажів і принципи їх зображення, принцип організації художнього часу і простору. Оскільки міфологічне мислення в основі своєї універсальне, універсальні часто магічні дії (але не їх повторюваність, яка в казці варіюється), наприклад, перетворення: «обернулася царицею золоті кучері», “*she turned into a dove*”. Універсальним принципом вважається символізація у фольклорній казці. Вона символізує кольори, числа, предмети навколишнього сві-

ту, використання фольклорних заходів, хоча ставати символічними в різних національних традиціях можуть різні кольори, числа і предмети. На мовному рівні універсальне використання в обох традиціях розмовної, просторічної і народнопоетичної лексики, діалектизмів, застарілих слів і архаїзмів, реалій («заповідав», «палати», “*dochter*”, “*white hand*”), а також застарілих граматичних форм “*quoth she*”), синтаксичних конструкцій, характерних для усного мовлення (надмірність, еліпсис) і для фольклору (повтори, паралелізми, інверсія: “*off she slipped, and home she went*”) (Кондратенко, 2011).

Аналізуючи з точки зору перекладу універсальні і локальні риси казки, важливо, на нашу думку, враховувати такі її властивості, як національний і казковий колорит. Вони є релевантними й інваріантними жанроутворюючими і стилеутворюючими ознаками народної чарівної казки, а також беруть участь у створенні національно-культурного, локального фону. Крім того, національний і казковий колорит доповнюють, підсилюють і можуть частково замінювати один одного. Саме ці ознаки казки розглядаються у статті.

Під казковим колоритом ми розуміємо ефект, створюваний певними елементами, що складають систему і формують вигаданий (чарівний) світ народної казки. Для того, щоб виявити адекватні засоби перенесення казкового колориту в перекладі, потрібно враховувати властиве даному жанру поєднання універсальних та яскраво виражених національних (локальних) рис (Мелетенський, 2001).

Казковий колорит манифестується як загальнофольклорними, так і власне казковими одиницями всіх рівнів тексту. На сюжетному рівні це використання традиційних казкових сюжетів і мотивів, на композиційному — наявність повторів і паралелізмів, традиційних казкових формул («довго чи коротко; *And so they were all happy ever after; lo and behold*»). Дія чарівної казки розгортається в вигаданому, «казковому», світі, протиставленому світу реальному, її героями, поряд зі звичайними людьми і тваринами, є чарівні істоти (чарівна птиця, бабка Стара, *ogre, giant*). Герої казки користуються чарівними і магічними предметами (скатертину-самобранку, чарівний клубочок, *shoes of swiftness, magic / silver wand*), мешкають в незвичайному житлі («палати білокам'яні», «хатинка на курячих ніжках», “*castle that stood on twelve gold pillars*”, “*hut*”). На мовному рівні визначається інтенсивне використання одиниць, в значенні яких присутні семи «чарів-

но-фантастичне» і «фольклорне»: чарівний/чудовий/діамантовий/золотий/срібний/мідний/чавунний/олов'яний/залізний/кришталевий/скляний/вогненний. Такі одиниці використовуються при описі чарівних героїв («цариця — золоті кучері», «срібна пташка, золотий чуб», «вовна залізна, хвіст і грива вогняні» [у коня], «Кобилиця золотогрива з дванадцятьма лошатами», “*princess with golden hair*”, “*golden mare*”, “*golden hen*”) і їх атрибутів («чарівний клубочок», «золоте плечко», “*magic handkerchief*”, “*golden snuff-box*”).

Слова, які позначають чарівні предмети, можуть не мати при собі епітетів, які вказують на їх незвичайність, але в той же час підкреслюють інтенсивний казковий колорит. Це відбувається з ряду причин. По-перше, фольклорна казка належить до різних жанрів, щодо яких читацьке очікування сформовано досить чітко, а жанр відповідає йому повною мірою. По-друге, на особливість звичайних на перший погляд героїв, їх дій, а також предметів побуту може цілком ясно вказувати контекст: слухач розуміє, що палиця царевича не може важити шістдесят пудів і при цьому тільки погнутися від удару об його голову, значить, і царевич, і його палиця — чарівні; якщо золота арфа (“*golden harp*”) сама співає і розмовляє, вона теж чудова. Нарешті, такі одиниці можуть ставати носіями казкового колориту внаслідок «ефекту іррадіації» (Жирмунський, 2004).

Аналіз українських казок та їх англомовних аналогів показав, що перекладачі використовують різні прийоми перекладу. Наприклад:

Перифраз або його комбінована модифікація:

Меч-самосіч — *Magic sword*; *яйце-райце* — *Magic egg*; *Колобок* — *Kolobok the Johnnycake*, *Little Round Bun*; *Скороход* — *Fleet — Foot*; *Слухайло* — *Keen — ear*; *Стульморда* — *Snartmuzzle* та інші.

Транслітерація або комбінована модифікація:

Козак Мамалига — *Mamariha the Cossack*; *Ілля Муромець* — *Illya Muromets*, *Illya of Murom*.

Про незвичайність, чарівність істоти або предмета можуть свідчити його дії («вдарився об землю/об підлогу, став добрим», «вдарилася себе в груди, обернулася зіркою», «голочка сама вишиває»). Внаслідок того, що подібні формули функціонують в фольклорному тексті, навіть ті дії, в яких немає на перший погляд нічого незвичайного, відчуються слухачем як ритуальні, чарівні, отже мають казковий колорит.

Ще однією ознакою чарівних істот і предметів є антропоморфізм і зооморфізм: грубка/яблуна, яка допомагає дітям, скатертина-самобранка. Представники нижчої демонології можуть приймати вигляд неживих предметів і природних явищ, мати соматичні маркери, вони чітко розмежовують свій і «несвій» (людський) світ і відчують того, хто до цього світу належить.

Велику роль відіграє різноманіття англійських композитів, лексична та граматична трансформація. Як приклад, можна показати цей феномен на українській народній казці «Коза-Дерева». Тут основними героями є: *Коза-Дерева* — *Nibby-Quibby the Goat*; *Зайчик-Побігайчик* — *Runny-Bunny, Fleet-Fleet the Rabbit*; *Ведмедик-Братик* — *Grumbly-Rumbly*; *Вовчик-Братик* — *Howly-Prowly*; *Лусичка-Сестричка* — *Smilly-Willy*.

Створенню казкового колориту сприяє особлива фонетична організація фольклорного тексту, яка, разом з іншими засобами, що забезпечують стійкість і безперервність традиції, з одного боку, полегшує запам'ятовування і відтворення тексту, а з іншого, «прикрашає» його. Для казки характерна ритмічність і використання рими, особливо в традиційних формулах: «З того часу жив він зі своєю дружиною по-багатому, їздив на коні, бенкети ставив», «на тих бенкетах і я бував, мед-вино пив, скільки не пив — тільки вуса обмочив». Відзначимо розбіжність, яку слід брати до уваги при перекладі: римованими можуть бути і українські, і англійські казкові формули, проте в англійській традиції ця їх загальнофольклорна властивість проявляється частіше і чіткіше (Алексеева, 2004).

Таким чином, ми можемо зробити два важливі спостереження в зв'язку з наявністю у чарівної казки казкового колориту. Ми бачимо, що казковий колорит є однією з ключових рис фольклорної чарівної казки, а значить потрібно прагнути максимально повно відтворити його при перекладі. Прояви казкового колориту можуть варіюватися як всередині національного варіанту жанру, так і в межах національних традицій, які необхідно враховувати при перекладі. Розглянуті вище види варіювання є, на наш погляд, проявом універсальності і локальності, властивих народній чарівній казці.

Поділ одиниць, що володіють казковим колоритом, і їх ознак на універсальні і національні виявляється продуктивним з точки зору перекладу, оскільки дозволяє перекладачеві чітко уявляти і усвідом-

лено використовувати ті одиниці, що беруть участь в перекладі казкових традицій, які є взаємозамінними (універсальні одиниці), і відмежовувати від них одиниці, які не можуть бути визнані адекватними відповідниками при перекладі (в першу чергу це одиниці, що володіють національним або місцевим колоритом).

Для пари українська–англійська казка основною диференціальною ознакою є гнучкість/жорсткість жанру. Українська казка — жанр структурно і стилістично набагато більш жорсткий, канонічний, регламентований; він володіє більшим набором обов’язкових ознак, ніж англійська версія жанру. Англійська казка за своєю поетикою простіше української казки, вона має більш вільну форму, що зближує її з легендою. Для неї в меншій мірі характерна наявність фантастичних персонажів, дивовижного пейзажу, атрибутики; одиниці, що створюють казковий колорит, менш різноманітні, ніж в українській казці. Названі тут і вище відмінності більш істотні для фольклориста, ніж для перекладача. Для перекладача важливіше наступне. По-перше, йому достатньо знати, що жанрово-стилістичні особливості казки як жанру жорсткого легко прогножуються і визначаються, отже перекладачеві не важко уявити собі, яким може бути перекладний текст. А ось зрозуміти, яким він повинен бути, можливо тільки з урахуванням особливостей приймаючої традиції і специфіки обох національних варіантів жанру. По-друге, досить жорсткий жанровий канон казки дає проте можливість широкого вибору тактик і прийомів перекладу. Це обумовлено такою властивістю фольклору, як варіативність. Саме тому перекладачеві важливо знати ті універсальні, загальні для української та англійської казки ресурси, які він може використовувати в своїй роботі.

Серед відзначених вище проявів вираження універсального, які спостерігаються в українській і англійській народній чарівній казці (сюжетні, композиційні, хронотопні, характерологічні сходження, сходження на мовному рівні і в символізації), особливе місце займає казковий колорит як інваріантна ознака жанру. З усіх розглянутих вище маніфестацій казкового колориту, загальних для української та англійської чарівної казки, найбільш продуктивними з точки зору перекладу є кілька — ті, які в повній мірі демонструють ознаки «казковості», «чарівництва» і тому можуть широко використовуватися при перекладі. Це іменування казкових персонажів, їх ознак і атрибутів

(«чарівний», «чудовий» / “*magic (-al)*”, «золотий», «срібний», «залізний», «мідний»/»*golden*”, “*silver*”, “*iron*”, “*copper*”, «скляний», «кришталевий», «діамантовий»/»*glassy*”, “*crysta*”, “*diamond*”), опис магічних дій. Універсальним, крім того, виявляється заборона називати духів (особливо злих) їхніми справжніми іменами. Зазвичай використовуються займенники «Той», «Та», «Він», «Вона» та відповідними у перекладі — “*He*”, “*She*”.

Виявлення універсальних, загальних для обох національних традицій одиниць, дозволяє побачити джерело потенційних перекладацьких відповідностей, до яких можна звернутися в процесі перекладу. Можливість варіювання відповідностей при перекладі фольклорного тексту обумовлена, з одного боку, варіативністю фольклору, а з іншого боку, закономірністю використання перекладацької компенсації, під якою в даному випадку розуміється «заміна неперераданого елемента першотвору елементом іншого порядку відповідно до загального ідейно-художнього характеру першотвору і там, де це представляється зручним за умовами» мови перекладу. Встановлення одиниць, які є носіями національного і казкового колориту, поділ їх на універсальні і національні, а також вміння співвідносити відповідні одиниці необхідно для досягнення адекватності при перекладі фольклору.

Варіативність фольклору дозволяє використовувати при перекладі замість такої одиниці оригіналу, яку важко або неможливо передати адекватно, іншу одиницю, близьку першій за семантикою, функціями або асоціативністю і одночасно більш відому або таку, що більш легко піддається перекладу.

Висновки. Вибудовуючи стратегію роботи над текстом, перекладач завжди враховує жанрові та стильові особливості не тільки того тексту, який перекладає, але і відповідного (близького за жанровими властивостями, що виконує аналогічну функцію) тексту приймаючої традиції. Так відбувається, тому що перекладач транслює текст не просто з мови на мову, а й з культури в культуру. Ця теза, як було показано, набуває особливого значення при перекладі фольклору. Специфіка дій перекладача народної казки визначається як особливостями фольклорного тексту, так і рядом власне перекладацьких факторів. Перші і другі можуть вступати в протиріччя і ускладнювати роботу перекладача, але можуть і допомагати пошуку можливих рішень.

Очевидно, що такі риси фольклору, як варіативність і універсальність дають перекладачеві значну свободу вибору і можливість творчості. У той же час вони і обмежують перекладача: варіювати можна в рамках традиції народної і в умовах уже сформованої перекладацької традиції, оскільки багато перекладацьких відповідностей, як і одиниці оригіналу, функціонують не в одному казковому тексті, а в багатьох. У якості перспектив дослідження розглядаємо аналіз відтворених фольклорних елементів на широкому емпіричному матеріалі.

ЛІТЕРАТУРА

- Алексеева И. С. Введение в переводоведение. М.: Издательский центр «Академия», 2004. 167 с.
- Жирмунский В. М. Сравнительно-историческое изучение фольклора. Фольклор Запада и Востока. М.: ОГИ, 2004. 464 с.
- Кондратенко Т. Л. Переводческий аспект английской сказки: проблемы сохранения и передачи национальной самобытности. *Язык. Культура. Общенье*: Международная научно-практическая конференция «Международный фестиваль языков», Минск, 16 апреля 2011 г. Минск: Изд. центр БГУ, 2011. С. 121–124.
- Мелетинский Е. М. Проблемы структурного описания волшебной сказки. Структура волшебной сказки. М.: РГГУ, 2001. 232 с.
- Неклюдов С. Ю. Диалектность — региональность — универсальность в фольклоре. *Универсалии литературы*. Воронеж: Научная книга, 2012. С. 8–38. URL: <http://www.ruthenia.ru/folklore/neckludov70.pdf> (дата звернення 01.09.2020).
- Новикова Т. Б. Социокультурная и лингвокультурная компетенция переводчика: развитие и совершенствование. *Переводчик XXI века — агент дискурса*. М.: ФЛИНТА: Наука. 2015. С. 255–260.
- Петрова А. А. Фольклорная рифма как прием: синтактика, семантика, прагматика. Франкфурт: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2011. 264 с.

ОСОБЕННОСТИ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ ФОЛЬКЛОРНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ ПРИ ПЕРЕВОДЕ УКРАИНСКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК

Гуцол Алена

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: g.a.evgenievna@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4688-1355>

Анастасия Юмрукуз

кандидат филологических наук, доцент, заведующая кафедрой западных и восточных языков Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: yumrukuz.aa@pdpu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8644-8655>

АННОТАЦИЯ

В последнее время все актуальнее становится повышенный интерес к проблемам и особенностям перевода фольклорного текста. Авторы работ, которые появляются каждый год, исследуют особенности и определенные трудности перевода фольклорных жанров и народных сказок, в частности трудности, связанные с воспроизведением национально-культурного фона в переводе, с сохранением особой формы бытования, с отображением фольклорного мышления, с символической при трансляции фольклорного текста на язык текста принимающей традиции. Авторы-переводчики фольклора чаще всего сталкиваются с проблемой передачи слов, которые могут обозначать понятия, присущие только исходной культуре, традициям, языку. К таким словам можно отнести слова-диалектизмы, слова-архаизмы, и в первую очередь — реалии. Все эти единицы имеют национально-культурный фон. Автору-переводчику необходимо учесть жанровые и стилевые особенности переводимого текста, сохранить не только содержание, но и эмоционально-стилевую, окрашенный фон и сделать его доступным для понимания носителей языка, на который текст транслируется. Адекватный перевод фольклорных элементов и реалий украинских народных сказок имеет особое значение при работе с народной сказкой. Цель статьи заключается в установлении особенностей перевода украинских реалий и выявлении универсальных характеристик сказочного текста, которые могут быть использованы в качестве резерва переводческих соответствий при воспроизведении фольклорных элементов украинских народных сказок на английский язык. В исследовании были использованы такие методы: ана-

лиз специальной, сетевой и методической литературы, синтез и структурирование данных, полученных при теоретическом анализе. В статье рассматриваются известные реалии украинской народной сказки и анализируются их англоязычные переводные соответствия. В ходе исследования установлено, что сказочный колорит является одной из ключевых черт фольклорной украинской сказки. Проявлением сказочного колорита является вариативность в переводе национальных традиций.

Ключевые слова: фольклор, сказка, украинская фольклорная сказка, перевод, переводческие возможности, воспроизведение сказок, фольклорные элементы, фольклорный жанр.

FEATURES OF THE REPRODUCTION OF FOLKLORE ELEMENTS IN THE TRANSLATION OF UKRAINIAN FOLKTALES

Alona Hutsol

Master Student in Philology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,
Odesa, Ukraine

e-mail: g.a.evgenievna@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4688-1355>

Anastasiia Yumrukuz

Candidate of Philology, Associate Professor, Head of the Department of Western and Eastern Languages and Methods of their Teaching, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,
Odesa, Ukraine

e-mail: yumrukuz.aa@pdpu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8644-8655>

SUMMARY

Recently, more and more urgently we can note the increased interest in the problems and features of the translation of folklore text. The authors of works associated with each year appear, explore the features and certain difficulties of translating folklore genres and folk tales, in particular, the difficulties associated with reproducing the national cultural background in translation, the difficulties associated with maintaining a special form of existence, difficulties associated with the display folklore thinking, the difficulties associated with symbolic translation of a folklore text into the language of the text of the host tradition. Authors-translators of folklore most often face the problem of conveying words that can denote concepts inherent only in the original culture, traditions of the language. These words include words-dialectisms, words-archaisms, and, first of all, realities. All these units have

a national and cultural background. The author-translator must take into account the genre and style features of the translated text, preserve not only the content, but also the emotional-style, colored background and make it accessible for the process of understanding native speakers, the text is translated. An adequate translation of folklore elements and realities of Ukrainian folk tales is of particular importance when working with a folk tale. The purpose of the article is to establish the peculiarities of the translation of Ukrainian realities and the revealed universal characteristics of the fairytale text, which can be used as a reserve of translation matches when reproducing the folklore elements of Ukrainian folk tales into English. The research used the following methods: analysis of special, network and methodological literature, synthesis and structuring of data obtained in theoretical analysis. The article examines the well-known realities of the Ukrainian folk tale and analyzes their English translation correspondences. In the course of the research, it was found that the fabulous color is one of the key features of the Ukrainian folk tale. Manifestations of a fabulous color are variability in the translation of national traditions.

Key words. Folklore, fairy tale, Ukrainian folklore tale, translation, translation possibilities, reproduction of fairy tales, folklore elements, folklore genre.

REFERENCES

- Alekseeva I. S. (2004). Vvedenie v perevodovedenie [Introduction in translation studies.] Moscow : Izdatel'skiy tsentr "Akademiya" [in Russian].
- Kondratenko T. L. (2011). Perevodcheskiy aspekt angliyskoy skazki: problemy sohraneniya i peredachi nacional'noy samobytnosti. [The translation aspect of the English fairy tale: problems of preserving and transmitting national identity.] *Yazyk. Kul'tura. Obshchenie: Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferenciya "Mezhdunarodnyy festival'yazykov"*, Minsk : April [in Russian].
- Meletinskiy Ye. M. (2001). Problemy strukturnogo opisaniya volshebnoy skazki [The problems of structural description of a fairy tale.] *Struktura volshebnoy skazki* [The structure of a fairy tale.] Moscow : Russian State humanitarian University Publ [in Russian].
- Neklyudov S. Yu. (2012). Dialektnost — regionalnost — universalnost v folklore. [The dialectality — regionality — versatility in folklore.] *Universalii literatury*. Voronezh : Nauchnaya kniga Pp. 8–38. Retrieved from <http://www.ruthenia.ru/folklore/neckludov70.pdf> [in Russian].
- Novikova T. B. (2016). Soziokulturnaya i lingvokulturnaya kompetenziya perevodchika: razvitiye i sovershenstvovanie. [Sociocultural and linguocultural competence of a translator: development and improvement.] *Perevodchik XXI veka — agent diskursa*. Moscow : FLINTA : Nauka. 255–260 [in Russian].
- Petrova A. A. (2011). Folklor'naya rifma kak priem: sintaktika, semantika, pragmatika. [Folk rhyme as a technique: syntactica, semantics, pragmatics.] Frankfurt : LAP LAMBERT Academic Publishing [in Russian].
- Zhirmunskiy V. M. (2004). Sravnitel'no-istoricheskoe izuchenie folklor. [A comparative historical study of folklore.] *Folklor Zapada i Vostoka*. [Folklore of West and East.] Moscow : UHP, 464 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 01.09.2020

УДК 81'23:81'25

ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ МОВЛЕННЕВОГО ЕТИКЕТУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ДІЛОВОГО ДИСКУРСУ

Ілона Дерік

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: ilonaderik@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1476-2391>

Катерина Чебаненко

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: tchebanenkokaterina@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8283-8354>

АНОТАЦІЯ

Розвідку присвячено дослідженню невербальних засобів комунікації в аспекті перекладу, зокрема вивченню стратегій, тактик і прийомів відтворення невербальних елементів мовленнєвого етикету при перекладі ділового дискурсу. Теоретичним підґрунтям слугували досягнення вітчизняних і зарубіжних дослідників у сфері міжкультурної комунікації. Під час дослідження було вивчено особливості структури, семантики та функціонального призначення невербальних елементів мовленнєвого етикету. Було доведено, що невірна інтерпретація жестикуляції, пози, погляду, одягу представниками різних культур може призвести не тільки до створення культурно-комунікативного бар'єру, а й до повної комунікативної невдачі. Дослідження провадилося на матеріалі скриптів ділових перемов і конференцій англійською мовою та їх перекладів українською.

Було з'ясовано, що провідною стратегією при відтворенні невербальних комунікативних засобів у перекладі англійського ділового дискурсу українською мовою є стратегія переадресації, відповідно до якої

перекладач обирає тактики і прийоми перекладу. Вибір цієї стратегії пов'язаний із вирішальною роллю досягнення комунікативної мети у цьому виді дискурсу. Серед тактик головне місце посідають тактика передачі релевантної інформації, тактика лінгвокультурної адаптації і тактика коректного оформлення інформації. Серед перекладацьких прийомів найбільш розповсюдженими виявились описовий переклад та контекстуальна заміна. Перспектива вбачається в більш детальному аналізі кожного окремого різновиду невербальних комунікативних засобів в аспекті їх відтворення у перекладі на матеріалі інших мов.

Ключові слова: невербальна комунікація, діловий дискурс, мовленнєвий етикет, проксемика, хронеміка, кінесика, перекладацькі стратегії, тактики, прийоми.

Вступ. Сьогодні на комунікації ґрунтуються усі людські взаємовідносини. Як відомо, типів комунікації існує дуже багато. Проте особливий інтерес представляє проявлення невербальних елементів комунікації у ситуації спілкування представників двох різних культур — англійської та української.

Міждисциплінарний характер невербальної комунікації обумовлений, перш за все, тим, що саме поняття «комунікація» є універсальним і входить в науковий обіг представників більшості природничих і соціально-гуманітарних дисциплін. Так, наприклад, з соціологічної точки зору комунікація є «передаванням того чи іншого змісту від однієї свідомості до іншої за допомогою знаків», у рамках психологічних наук комунікацію слід розглядати як «специфічну форму взаємодії людей у процесі їх пізнавально-трудова діяльності».

Теоретичною базою слугували розвідки відомих науковців, пов'язані із невербальною комунікацією, зокрема: Горелова І. Н., Кнаппа М. Л., Леонтьєва А. А., Орлової Т. А., Рансьєра Ж., Садохіна А. П., Соболева В. І.

Об'єктом дослідження є засоби репрезентації невербальних елементів мовленнєвого етикету в англійському діловому дискурсі. Предметом дослідження є стратегії, тактики та прийоми, що застосовуються для забезпечення адекватного відтворення англійських засобів репрезентації невербальних елементів мовленнєвого ділового етикету в українському перекладі.

Актуальність цього дослідження обумовлена тим, що порівняно з великою кількістю досліджень вербальних компонентів комунікації

питанню про невербальні особливості досі не приділялось достатньої уваги.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у тому, щоб схарактеризувати специфіку невербальних засобів комунікації в англійської лінгвокультури та визначити засоби їх адекватного відтворення в українській лінгвокультури.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: визначити особливості невербальної комунікації як важливого елемента людського спілкування; визначити взаємозв'язок невербальної комунікації з іншими комунікативними засобами; виділити основні компоненти невербальної комунікації; схарактеризувати паралінгвістичні одиниці невербальної комунікації; визначити такі аспекти невербальної комунікації, як проксемика, хронеміка і кінесика; проаналізувати різноманітні класифікації жестів.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження провадилося на матеріалі скриптів ділових перемов і конференцій англійською мовою та їх перекладів українською. Під час дослідження було застосовано метод обробки вибірки, метод систематизації й узагальнення, методи контекстуального і зіставного аналізу, методи аналізу та синтезу.

Результати дослідження. Слід зазначити, що вивченням невербальної комунікації займаються психологи, на думку яких, невербальна комунікація містить у собі всі фактори самовираження людини, які не спираються на слова. За їх спостереженнями, зчитування невербального коду є провідною умовою досить ефективного спілкування (Кнапп, 152).

Невербальна комунікація визначається психологами як загальний термін, що охоплює всі аспекти комунікації, які виражаються без використання зовнішньої, вимовної мови. Жести, положення тіла, вираз обличчя, фактори контексту, передбачення і т. п., все це потрапляє у сферу компонентів комунікаційної системи, яка передає інформацію без використання того, що є специфічно лінгвістичним. Це визначення вказує на тісний зв'язок невербальної комунікації з таким науками, як кінезіологія, паралінгвістика, проксемика.

Одним з найбільш повних визначень невербальної комунікації, на наш погляд, стало визначення О. О. Леонтьєва: «Невербальне спілкування — це немовне спілкування, яке має невербальні компоненти» (Леонтьєв, 143).

О. П. Садохін під невербальною комунікацією в науці розуміє сукупність немовних засобів, символів і знаків, використовуваних для передачі інформації і повідомлень в процесі спілкування (Садохін, 158).

М. С. Андріанов дає визначення: «Невербальна комунікація — це сукупність немовних комунікативних засобів — система жестів, знаків, символів, кодів, що використовуються для передачі повідомлення з великим ступенем точності, які грають найважливішу роль в смислового розумінні людьми один одного» (Арутюнова, 12).

Невербальне спілкування доповнює собою вербальне повідомлення: якщо людина посміхається і говорить: «*Dear Ladies and Gentlemen*» — «*Шановні пані та панове*», то ці дві дії дуже гавно доповнюють одна одну. Доповнення вказує на те, що невербальні елементи допомагають мові стати більш виразною, роз'яснюють і уточнюють її. Посмішка, коли людина вітає присутніх, також доповнює мовне повідомлення. Якщо мова супроводжується жестами — вона краще розуміється.

Невербальна поведінка часто суперечить мовним повідомленням: якщо не дивитись в очі своєму співрозмовнику і казати: «*It is very nice to talk to you*» — «*З вами дуже приємно розмовляти*», то така невербальна дія вказує на спростування вашого позитивного вербального повідомлення. Спростування означає, що невербальна поведінка суперечить словам людини. Якщо говорити, що раді з кимось розмовляти, але при цьому такі похмурі, говорите сухо і холодно, то співрозмовник напевно засумнівається у щирості.

Невербальна поведінка також може й спростувати сказане (таке може трапитись через спонтанність та неусвідомленість такої поведінки завдяки поганому контролю свідомістю). Існують випадки, коли людина намагається контролювати свою невербальну реакцію, але, незважаючи на це, через деякий час все одно є можливість виявити її справжній стан.

Вербальні повідомлення можуть бути замінені завдяки невербальним вчинкам. Наприклад: людина вказує на стілець замість того, щоб сказати: «*Sit down, please*» — «*Сідайте, будь ласка*». Заміщення — це коли викорисовується невербальне повідомлення замість вербального. Перебуваючи у гласливій аудиторії — цілком можливо вказати кому-небудь жестами, що його запрошують вийти і поговорити.

При вербальному спілкуванні регуляторами можуть виступати невербальні дії. Регулюванням є використання невербальних знаків для координації взаємодії між учасниками розмови.

Задля підтримки бесіди часто використовуються знаки, якими можуть замінюватися слова, наприклад: жести, зміною пози, дотиком до когось і ін. Наприклад, за кивком голови, поглядом, за інтонацією або нахилом тулуба можна зрозуміти, що прийшла черга іншої людини вступити в розмову. Невербальна дія може повторювати вербальне повідомлення: прохання говорити тихіше, супроводжуване дотиком вказівного пальця до губ.

Невербальне спілкування використовується для того, щоб повніше, точніше і зрозуміліше висловити свої думки, почуття, емоції. Це є загальним для всіх культур, хоча тим чи іншим невербальним знакам в різних культурах надається різне значення. Отже, для спілкування з представниками інших культур необхідно знати і розуміти невербальні форми спілкування, властиві даній культурі (Горелов, 238).

Значення невербальних засобів комунікації для учасників ділового спілкування визначається важливістю тих функцій, які вони виконують: по-перше, в основі невербальної комунікації лежить інформація, якою обмінюються партнери по спілкуванню без використання слів, тобто невербальні засоби виконують функцію заміщення або доповнення мови; по-друге, висловлюють емоційні стани учасників ділового спілкування; по-третє, невербальні засоби комунікації служать для посилення і коригування розуміння змісту вербальної комунікації; по-четверте, підтримують оптимальний рівень емоційного аспекту ділового спілкування; по-п'яте, демонструють статусно-рольові позиції учасників ділового спілкування; по-шосте, підсилюють ефект застосування вербальних засобів комунікації в процесі ділового спілкування (Соболев, 54).

Розглянемо класифікацію видів невербальних елементів:

1. Кінесичні засоби ділового мовлення:

— експресивно-виразні рухи (жести, міміка, поза, хода);
— візуальний контакт (напрямок погляду, тривалість контакту або паузи в контакті, частота контакту).

2. Просодичні й екстралінгвістичні (інтонація, гучність, тембр, пауза, зітхання, сміх, плач, кашель).

3. Тактильні (рукостискання, поцілунок, поплескування).

4. Проксемічні (просторове розташування суб'єктів ділового спілкування, дистанція).

Відзначається, що українське усвідомлення себе, як видається, має межі, що збігаються з межами тіла, в той час як у англіїців воно поширюється сантиметрів на 10 за межами тіла. Судячи з таких даних, можна говорити щонайменше про 20 сантиметрів або навіть більше. Персональна дистанція грає найважливішу роль в процесі міжособистісної комунікації. Вона являє собою особистий простір, в який людина не пускає інших (за винятком найближчих). В англійській культурі для позначення цієї найважливішої культурної цінності навіть існує спеціальне слово «*prıvasu*».

В українців, у порівнянні з англіїцями, особистий простір є мінімальним і ледь виходить за межі тіла.

Зона особистої автономії, дотримання якої є обов'язковим, проявляється в повсякденному житті англіїців. При спостереженні за їх поведінкою (в транспорті, на вулиці, в магазині) виникає відчуття, що «*prıvasu*» — це навіть не абстрактне поняття, а об'єктивна реальність, не видима простим оком. Створюється враження, що навколо кожної людини існує якесь поле, відштовхуюче незнайомих людей один від одного, як тільки вони занадто сильно зближуються, в результаті чого люди в натовпі зіштовхуються, якщо така неприємність все ж сталася, вони щиро і старанно вибачаються.

Українці ж настільки толерантні до дотиків (на вулиці, в транспорті, магазині), що в подібних ситуаціях не завжди вважають за необхідне вибачитися. Наявність зони *prıvasu* в англіїців та її відсутність в українців проявляється в тому, що англіїці при ходьбі намагаються уникнути зіткнення та поступаються значно раніше, ніж це роблять українці. У той час як українці вибачаються зазвичай при безпосередньому фізичному зіткненні або мало не зіткнувшись, англіїці — при «зіткненні» зонами автономії. При цьому вибачаються обидва суб'єкти, незалежно від того, хто спровокував ситуацію, що склалася. Той, хто йде позаду, скаже «*sorry*», якщо попереду пішохід раптово зупинився. Той, хто йде назустріч, вибачиться задовго до того, як це роблять українці. Різниця в використанні простору англіїцями й українцями свідчить про те, що перші відчують себе комфортно при більшому особистому просторі, ніж другі. Англіїці вважають за краще стояти, сидіти на більш значній відстані один від

одного, ніж українці. Тому не варто дивуватися, якщо в транспорті від вас будуть відштовхувати, а коли ви зайдете в кабінет офіційної особи на ділову зустріч, вам запропонують сісти десь біля дверей. Підтримувати бесіду в такій ситуації українській людині досить складно.

Дистанція спілкування позначається і на використанні знаків тактильної комунікації. Англійці у спілкуванні уникають фізичних контактів, що не дивно: доторкнутися до співрозмовника, поплескати його по плечу на відстані витягнутої руки складно і незручно. Англійці не обіймаються, не цілуються чи не торкаються один до одного. Навіть такий поширений жест вітання, як рукоштовнання, використовується, тільки при знайомстві. При цьому рукоштовнання в англіїців більш коротке, робиться воно при повністю витягнутій руці і без спроби затримати руку співрозмовника в своїй.

Жести і міміка в англійській культурі використовуються дуже обмежено. І це закономірно: чим більша дистанція, характерна для тієї чи іншої культури, тим більше в ній норм і обмежень до поведінки людей. Обмежена жестикуляція, як і стримана, неінтенсивна міміка є ознакою вихованості і хороших манер. Слід також звернути увагу на використання візуального контакту. Як і в інших європейських культурах, прямий погляд у англіїців є знаком уваги і зацікавленості. При цьому очі зазвичай нерухомі, не переходять з предмета на предмет, а сфокусовані в одній точці. Щоб дати зрозуміти співрозмовнику, що вони чують і розуміють його, англіїці часто не кивають головою, а блимають. При цьому дивитися прямо в очі співрозмовника не прийнято.

В українській культурі пильно дивитись невічливо, що підтверджує слово «вирішуватись». В англійській культурі прийнято уважно дивитись співбесіднику прямо у вічі (так званий “eye contact”).

Українці використовують жести набагато більше: вони кивають головою на знак згоди; хитають головою, коли незгодні; знизують плечима або розводять руки, коли говорять «не знаю», і т. д., при цьому жести рукою мають більшу амплітуду, ніж західноєвропейські, і займають більший простір.

Істотні відмінності в поведінці англіїців і українців проявляються в усмішці, яка має велику національну своєрідність. В англійській культурі посмішка є обов'язковим елементом комунікації, в той час

як однією з найбільш яскравих і національно-специфічних рис української невербальної поведінки і спілкування в цілому є, як відзначають дослідники, «побутова неусмішливість» (Рансьєр, 67–74).

Якщо не враховувати при вивченні діалогічного мовлення невербальний супровід усної мови, то це може призвести до спотворення картини реальної комунікації. Діалогічна мова, як відображення комунікативного процесу, не може бути звільнена від семантики жестів, рухів, міміки, інтонації та інших засобів, що відображають невербальний супровід усної мови (Орлова, 51).

Безсумнівний інтерес для цього огляду і в цілому для розгляду англомовного тексту в руслі ділової комунікації має той факт, що невербальну семіотику формують численні науки:

1. паралінгвістика — наука про звукові коди невербальної комунікації;
2. кінесика — наука про жестові явища і жести у цілому;
3. окулесика — частина паралінгвістики, яка має справу з рухами очей і поглядами;
4. аускультация — наука про слухове сприйняття звуків і аудіальну поведінку людей в процесі комунікації;
5. гаптика — наука про мову дотиків і тактильної комунікації;
6. гастика — наука про знакові і комунікативні функції їжі і напоїв, прийому їжі і частувань;
7. ольфакція — наука про мову запахів і їх роль в комунікації;
8. проксемика — наука про простір комунікації, його структуру та функції;
9. хронеміка — наука про час комунікації, його структурні, семіотичні і культурні функції.

Невербальні джерела інформації реалізуються на папері вербальними маркерами (вербмаркерами) — компонентами ціннісно-смыслового простору мови, що в процесі непрямой комунікації робить ситуацію більш реалістичною. Необхідність встановлення закономірностей перекодування вербальних маркерів невербального комунікативного коду при міжкультурній адаптації обумовлена тим, що невербальні джерела інформації мають соціальне походження, тому міжкультурні відмінності номінативного поля культурологічно маркованих концептів проявляються в них особливо яскраво, що спричиняє багато проблем міжкультурної прямої комунікації і, особливо,

при створенні умов для міжкультурної непрямої комунікації, тобто в процесі перекладу.

Все різноманіття компонентів невербального коду інформації класифіковано О. П. Садохиним наступним чином: кінесика — сукупність жестів, поз, рухів тіла, які використовуються при комунікації в якості додаткових засобів вираження спілкування; такесика — руко-стискання, поцілунки, погладжування, поплескування й інші дотики до тіла партнера по комунікації; сенсорики — сукупність чуттєвого сприйняття, що ґрунтується на інформації від органів чуття; проксе-міка — способи використання простору в процесі комунікації; хроне-міка — використання часу при комунікації (Садохин, 156).

Кінесика включає зорове сприйняття руху, виконує регулятивну функцію у спілкуванні. Це не тільки рухи особи і тіла, але і оформлення зовнішності, хода, почерк та ін.

Для вивчення спілкування за допомогою перерахованих невербальних компонентів інформації було запропоновано термін «кіне-ма» як найдрібніша одиниця невербального коду, зчитуючи яку, можна інтерпретувати повідомлення, що передаються жестами та іншими рухами.

Жести є різного роду рухами тіла, рук, кистей рук, які супроводжують у процесі прямої комунікації мову людини і виражають її ставлення безпосередньо до співрозмовника. Наприклад, розглянемо вербмаркер кінеми «знижав плечима» в наступному контексті: *«Сергій Іванович знижав тільки плечима, висловлюючи цим жестом здивування тим, звідки тепер з'явилися в їх суперечці ці берізки, хоча він одразу ж зрозумів те, що хотів сказати цим його брат»*. Розглянутий контекст трансформований при перекладі на англійську мову: *«Sergey Ivanovitch merely shrugged his shoulders, as though to express his wonder how the birch-branches had come into their argument at that point, though he did really understand at once what his brother meant»*, оскільки лексема-жест не має перекладу, а лексема «берізки» транслювана словосполученням «the birch-branches», що підкреслює химерність розмови, тоді як сам вербмаркер «знижав плечима» переведений симетрично «shrugged his shoulders».

Використовувані в усіх культурах жести можна умовно розділити на довільні і мимовільні, культурно обумовлені і фізіологічні. Велика частина жестів культурно обумовлена. Так, жести-ілюстрато-

ри — описово-образотворчі і виразні жести, які супроводжують мову, більш детально характеризують мовлення (Садохин, 157). Такесика об'єднує такі жести — невербальні джерела інформації як руко-стискання, поцілунки, погладжування, поплескування й інші дотики до партнера по комунікації.

Як показують результати дослідження, в ряді контекстів виявлено поєднання кінеми і такеси: *«Проходячи повз Аліну, він нахилився, торкнув її за плече»*, текст транслюований в такий спосіб на англійську: *«As he passed Alina he bent over and touched her on the shoulder»*. Виявлено, що вербмаркер кінеми *«він нахилився»* транслюований симетрично на англійську: *«he bent over»*. Вербмаркер такеси *«торкнув її за плече»* також транслюований симетрично на англійську: *«touched her on the shoulder»*.

Проте в діловій сфері прийнятий тільки один вид тілесного контакту — руко-стискання. У формі руко-стискання більше, ніж при використанні інших невербальних засобів, виявляються статусні відмінності партнерів. Відповідно до цієї особливості розрізняють три форми руко-стискання:

- Рука зверху, долоня повернута вниз: ця дія свідчить про прагнення до домінування того, чия це рука;

- Рука знизу, долоня повернута вгору — відображає позицію покірності;

- Долоні в однаковому вертикальному положенні — ця форма руко-стискання говорить про рівноправність партнерів.

У разі наявності близьких відносин між діловими партнерами і рівності їх статусів можливо і поплескування по плечу.

Проксеміка — сукупність проксеми, тобто способів використання простору в процесі комунікації.

Просторова дистанція служить показником статусно-рольових відмінностей між учасниками ділового спілкування: дистанція між партнерами, що мають однакові статуси, є ближчою, ніж відстань між співробітниками, що знаходяться на різних позиціях в статусній ієрархії.

Сенсорики як сегмент невербального коду спілкування об'єднує сукупність інформації органів чуття — сенсем. Розглянемо процес адаптації сенсем при перекладі. Порівняльний аналіз сенсеми *«Директор почав червоніти»* та її переказного варіанта на англійську: *«The*

Director grew crimson» — встановив, що дієслово «червоніти» (приплив крові до обличчя) перекладено еквівалентно на англійську: «*grew crimson*».

Хронеміка як сегмент невербального коду спілкування об'єднує хронемі — сукупність способів використання часу в процесі комунікації. Наприклад, вербмаркер хронемі «*І такий сьогодні для мене щасливий день!*» адекватно трансльований на англійську: «*What a happy day for me!*»

Висновки. Таким чином, проведено дослідження процесу адаптації вербальних маркерів кінем, такем, сенсем, проксем і хронем як компонентів невербального коду інформації культурологічно забарвлених концептів, які формують ціннісно-смісловий простір мови, встановило різний ступінь їх адекватності до інваріанта.

Було з'ясовано, що провідною стратегією при відтворенні невербальних комунікативних засобів у перекладі англословного ділового дискурсу українською мовою є стратегія переадресації, відповідно до якої перекладач обирає тактики і прийоми перекладу. Вибір саме цієї стратегії пов'язаний із вирішальною роллю комунікативної мети у цьому виді дискурсу — успішність перемовин, досягнення консенсусу, підписання угоди.

Серед тактик головне місце посідають тактика передачі релевантної інформації, що саме маніфестується у вигляді відтворення лише важливої екстралінгвістичної інформації засобами мови перекладу, тактика лінгвокультурної адаптації, дотримання якої є успішним засобом уникнення комунікативного конфлікту, і тактика коректного оформлення інформації. Серед перекладацьких прийомів найбільш розповсюдженими є описовий переклад та контекстуальна заміна. При аналізі скриптів відеозаписів за основу було взято лексичний матеріал, сформований вербалізованими відповідниками рухів, жестів, кінем, проксем тощо. Перспектива вбачається в більш детальному аналізі кожного окремого різновиду невербальних комунікативних засобів в аспекті їх відтворення у перекладі на матеріалі інших мов.

ЛІТЕРАТУРА

- Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: логико-семантические проблемы. М., 1976. 388 с.
- Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации. М., 1980. 238 с.
- Кнапп М. Л. Невербальные коммуникации. М., 1978. 308 с.
- Леонтьев А. А. Психология общения. М., 1999. 365 с.
- Орлова Т. А. Информативные ресурсы недиалоговой части англоязычного драматического текста (на материале пьес американских авторов XX века). Саранск, 2007. 245 с.
- Рансьер Ж. Несогласие: Политика и философия. СПб., 2013. С. 67–74
- Садохин А. П. Межкультурная коммуникация: учебное пособие. М., 2004. 158 с.
- Соболев В. И., Абросимова Е. Б. О деловом этикете, и не только... Нижний Новгород, 2013. 588 с.

СРЕДСТВА РЕПРЕЗЕНТАЦИИ НЕВЕРБАЛЬНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ РЕЧЕВОГО ЭТИКЕТА ПРИ ПЕРЕВОДЕ ДЕЛОВОГО ДИСКУРСА

Илона Дерик

кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры перевода, теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: ilonaderik@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1476-2391>

Екатерина Чебаненко

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: tchebanenkokaterina@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8283-8354>

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию невербальных средств коммуникации в аспекте перевода, в частности изучению стратегий, тактик и приемов передачи невербальных элементов речевого этикета при переводе делового дискурса. Теоретической основой послужили достижения отечественных и зарубежных исследователей в области межкультурной коммуникации. Во время исследования были изучены особенности структуры, семантики и функционального назначения невербальных элементов речевого этикета. Было доказано, что неверная интерпретация жестикюляции, поз, взгляда, одежды представителями разных культур может привести не только к со-

зданию культурно-коммуникативного барьера, а и к полной коммуникативной неудаче. Исследование проводилось на материале скриптов деловых переговоров и конференций на английском языке и их переводов на украинский.

Было выяснено, что ведущей стратегией при воспроизведении невербальных коммуникативных средств в переводе англоязычного делового дискурса на украинский язык является стратегия переадресации, в соответствии с которой переводчик выбирает тактики и приемы перевода. Выбор этой стратегии связан с важностью достижения коммуникативной цели убеждения аудитории в этом виде дискурса. Среди тактик главная роль отводится тактике передачи релевантной информации, тактике лингвокультурной адаптации и тактике корректного оформления информации. Наиболее распространенными приемами являются описательный перевод и контекстуальная замена. Перспектива видится в детальном анализе каждой разновидности невербальных коммуникативных средств в аспекте их воспроизведения в переводе на материале других языков.

Ключевые слова: невербальная коммуникация, деловой дискурс, речевой этикет, проксемика, хронемика, кинесика, переводческие стратегии, тактики, приемы.

MEANS OF REPRESENTATION OF NON-VERBAL ELEMENTS OF SPEECH ETIQUETTE IN THE TRANSLATION OF BUSINESS DISCOURSE

Ilon Derik

Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: ilonaderik@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1476-2391>

Kateryna Chebanenko

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: tchebanenkokaterina@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8283-8354>

SUMMARY

The article is dedicated to the study of the non-verbal communicative means in the aspect of translation, in particular strategies, tactics and devices of rendering non-verbal elements of speech etiquette while translating business discourse. The

theoretical grounding for the article was formed by the works by Ukrainian and foreign scholars in the field of intercultural communication. In the course of the research there have been investigated the peculiarities of the structure, semantics and functioning of the non-verbal elements of speech etiquette. It has been proved that the incorrect interpretation of gestures, poses, look, clothes by the representatives of different cultures may result not only in the cultural and communicative barrier but also in the total failure. The research has been carried out on the basis of the scripts of business talks and conferences in English and their Ukrainian translations.

It has been revealed that the dominant strategy in rendering non-verbal communicative means in translating English business discourse into Ukrainian is the strategy of re-addressing, relying on which the translator chooses translation tactics and devices. The choice of the strategy is connected with the relevance of the achievement of the communicative goal of the audience's persuasion in this type of discourse. The leading role among the tactics is given to the tactic of rendering relevant information, tactic of linguistic and cultural adaptation and tactic of correct information presentation. The most recurrent translation devices are descriptive translation and contextual replacement. The perspective is seen in the more detailed analysis of each variety of non-verbal communicative means in the aspect of their rendering in translation into other languages.

Key words: nonverbal communication, business discourse, speech etiquette, speech communication, proxemics, chronemics, kinesics, translation strategies, tactics, devices.

REFERENCES

- Arutyunova, N. D. (1976). Predlozhenie i ego smysl: logiko-semanticheskie problemy. [Sentence and its meaning: logical-semantic problems]. Moscow. [in Russian].
- Gorelov, I. N. (1980). Neverbal'nyye komponenty kommunikatsii. [Non-verbal components of communication]. Moscow. [in Russian].
- Knapp, M. L. (1978). Neverbal'nyye kommunikatsii. [Non-verbal communications]. Moscow. [in Russian].
- Leont'yev, A. A. (1999). Psikhologiya obshcheniya. [Psychology of communication]. Moscow. [in Russian].
- Orlova, T. A. (2007). Informativnyye resursy nedialogovoy chasti angloyazychnogo dramaticheskogo teksta (na materiale p'yey amerikanskikh avtorov XX veka). [Informative resources of the non-dialogue part of an English-language dramatic text (based on plays by American authors of the twentieth century)]. Saransk. [in Russian].
- Rans'yer, ZH. (2013). Nesoglasiye: Politika i filosofiya. [Disagreement: Politics and Philosophy]. St. Petersburg. [in Russian].
- Sadokhin, A. P. (2004). Mezhhul'turnaya kommunikatsiya: uchebnoye posobiye. [Intercultural communication: a tutorial]. Moscow. [in Russian].
- Sobolev, V. I., Abrosimova Ye. B. (2013). O delovom etikete, i ne tol'ko... [About business etiquette, and not only...]. Nizhny Novgorod. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 12.08.2020

УДК 81'255

СТРАТЕГІЯ ПЕРЕАДРЕСАЦІЇ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Наталя Жмаєва

кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна

e-mail: zhmaeva@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3382-0155>

Ярослав Петруненко

здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна

e-mail: petrunenko@yahoo.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1186-730X>

АНОТАЦІЯ

Сучасне перекладознавство, яке носить описувальний характер, припускає можливість зміни функції вихідного тексту під час перекладу, реконструкцію сенсу, структури в залежності від мети перекладу. Дослідження виконано у рамках комунікативно-функціонального підходу до перекладу, який враховує весь спектр лінгвальних та позалінгвальних чинників, які впливають на переклад у широкому сенсі цього слова, що й зумовлює його актуальність.

Переклади двох творів, призначені виключно дитячій аудиторії, узгоджені з ідеологією дитячої художньої літератури, яка спрямована на соціалізацію, залучення та зацікавлення маленьких адресатів. Звідси позбавлення першотворів світоглядної рефлексії та зосередження на відтворенні їхніх казкових сюжетів.

У результаті перекладів були створені перекладені тексти, призначені для одержувача, який відрізняється від реципієнта соціальними характеристиками — а саме віком. Застосована стратегія переадресації реалізована такими тактиками: тактика передачі релевантної інфор-

мації, тактика прагматичної адаптації тексту, тактика відтворення стилістичних характеристик тексту, тактика відтворення формально-структурних характеристик тексту.

Спільними для усіх застосованих тактик операціями виявилися такі: пошук еквівалента чи варіантного відповідника, опущення, членування та компенсація. Прийом компенсації виявляється найбільш універсальною операцією у межах застосованих тактик перекладу. Це пояснюється комплексністю перетворень, яких зазнає вихідний текст, необхідністю опущення, перерозподілу обсягів інформації та необхідністю залишитися у межах обраного жанру з урахуванням його адаптації для потенційного адресата.

Ключові слова: художній переклад, стратегія переадресації, тактики перекладу, операції, вихідний текст, перекладений текст.

Вступ. Історія розвитку перекладознавства, яке зародилося як самостійна наукова дисципліна у лоні лінгвістики у середині ХХ століття, відзеркалює історію розвитку людства того самого періоду: від тоталітарного режиму до демократичного. На зміну прекриптивним нормативним уявленням про константність сенсу, функції оригінального твору та непомітного перекладача прийшло розуміння реконструкції сенсу під час перекладу, можливість зміни його функції, структури та роль особистості перекладача, який визнається інтерпретатором вихідного тексту (ВТ).

Актуальність. Дослідження виконано у рамках комунікативно-функціонального підходу до перекладу, який враховує весь спектр лінгвальних та позалінгвальних чинників, які впливають на переклад у широкому сенсі цього слова, що й зумовлює його актуальність. Результати аналізу, отримані із застосуванням сучасного понятійного апарату перекладознавства, є затребуваними сучасною теорією та практикою перекладу.

Мета та завдання дослідження. Мета праці полягає у встановленні специфіки застосування стратегії переадресації у художньому перекладі.

У якості завдань виокремлюємо такі:

- обґрунтувати теоретичні передумови цілісних перетворень художнього тексту в процесі перекладу;
- встановити особливості перекладу художніх творів із застосуванням стратегії переадресації.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували уривки англійських художніх творів: збірки оповідань Р. Кі-

плінга “The Jungle Book” («Книга джунглів») та їх адаптований переклад українською мовою та роман Дж. Свіфта “Gulliver’s Travels” («Мандрі Гуллівера») та його адаптований переклад російською мовою. Загальна кількість вихідних текстів дорівнює 1,5 друкованим аркушам. У якості методів дослідження використовувалися лінгвістичний аналіз, метод кількісних підрахунків, зіставний аналіз, перекладознавчо-трансформаційний метод, метод лінгвістичної інтерпретації одержаних даних.

Результати та дискусія. Художній переклад завжди займав особливе місце в перекладознавстві. Зауважимо, що на зорі становлення науки про переклад у якості окремої наукової дисципліни теоретики перекладознавства навмисне виключали художні тексти з об’єкта своїх досліджень, обмежуючись інформативними типами текстів. Як справедливо зауважує Е. Прунч, причиною цьому послужила теорія еквівалентності, базова категорія лінгвістичного перекладознавства, яка виявилася «безпорадною» щодо художнього перекладу (Прунч, 2015).

Відмінності між художніми і нехудожніми текстами очевидні, оскільки над функціями структурних частин художніх текстів домінує естетична функція. Відповідно, переклади художніх творів вбудовуються не тільки в мовну, але й у культурну і літературну системи приймаючої літератури.

Таке розуміння особливостей художнього перекладу отримало своє продовження в розмірковуваннях Іржі Левого, який розрізняв лінгвістичний і літературознавчий підходи, визнаючи вплив на перекладацький процес особистості перекладача, його креативності, що проявляється в процесі інтерпретації ВТ. Перекладений твір, стверджує І. Левий, можна вважати результатом стратегії, обраної перекладачем. Саме перекладач стає першим читачем оригіналу і пропонує свою інтерпретацію оригіналу, орієнтуючись на читача тексту перекладу (Левий, 1974), що передбачає можливість цілісних перетворень ВТ.

Роздуми І. Левого знайшли продовження у прихильників деконструкції у перекладі, Р. Барта і М. Фуко, згідно з якими сенс постійно конструюється заново при кожному зверненні до тексту, в тому числі й у разі перекладу. Переклад руйнує оригінал і одночасно розкриває його в системі нових відносин. Перекладач є одним з учасників конструювання змісту в ланцюжку «автор — перекладач — читач». Він може взяти на себе роль співавтора, а може свідомо спотворити

оригінал. «Смерть оригінала означає не тільки народження читача, але разом з тим і народження перекладача. Оригінал втрачає свій священний статус. Автор та оригінал стають відкритою структурою, яка залишається мертвою, якщо тільки її вже не пробудять до життя інтерпретація і переклад» (Прунч, 2015).

Таке тлумачення процесу та результату перекладу корелює зі скопос-теорією та комунікативно-функціональним підходом у сучасному перекладознавстві. Дотримуючись цього підходу, який вважаємо таким, що адекватно описує реальну перекладацьку практику, виділяємо три стратегії перекладу, які співпадають з метою перекладу (докладніше у: Жмаєва, Корольова, 2018; Жмаєва, Юхимець, 2019). У рамках нашої праці обмежуємося вивченням специфіки застосування стратегії переадресації у художньому перекладі.

Зауважимо, що художні твори, які склали матеріал дослідження, є класичними зразками художньої літератури для дорослої аудиторії. «Книга джунглів» трактується дослідниками по-різному: як літературна казка, як алегорія, що то зображує ідеальну модель відносин «туземець — білий», то вихваляє сильного і його право на панування, як художнє переосмислення сюжетів і архетипіки, характерних для індуїстської міфології і буддизму, як художнє буття, онтологічні підстави якого нерозривно пов’язані з християнським світоглядом (Слободнюк, 2012). У будь-якому разі, оригінальний текст пропонує глибокий погляд та філософське осмислення життя у рамках казкової фабули.

Роман «Мандрі Гуллівера» увібрав у себе риси авантюрного, філософського, психологічного роману на жанровій основі подорожніх записок. У своєму творі Дж. Свіфт філософськи осмислює згубну недосконалість існуючого світоустрою. Сатирична проза Дж. Свіфта містить нищівну характеристику суспільних звичаїв і державних інститутів Англії; образи людей, які роблять неправильний вибір в політиці, етиці, науці, філософії, літературі та релігії, показує, що письменник не бачив такої системи освіти, яка могла б ліквідувати диспропорцію між індивідуальним людським розумом і оточуючим людиною світом. Свіфт вважає, що прагнення людини до знання і її нездатність до розуміння пов’язані між собою (Галинская, 2004).

Переклад обох творів, призначений виключно для дитячої аудиторії, узгоджений з ідеологією дитячої художньої літератури.

Ідеологію дитячої художньої літератури можна визначити як систему поглядів, цінностей, ідей, що обумовлюють форму і зміст створених творів. Ці ідеї є уявленнями про цілі і завдання дитячої літератури, що склалися в суспільстві, до якого належать і автор (а в разі перекладу і перекладач або замовник перекладу), і потенційні читачі.

Ідеологія дитячої художньої літератури безпосередньо пов'язана з її адресованістю, оскільки об'єктом її формуючого впливу є адресат, якого вона покликана зробити ідеальним членом суспільства, тобто спрямована на соціалізацію своїх маленьких членів. З іншого боку, ідеологія дитячої художньої літератури обумовлює прагнення авторів залучити і зацікавити читача-дитину (Белоглазова, 2014). Звідси позбавлення першотворів світоглядної рефлексії та зосередження на відтворенні їхніх казкових сюжетів.

Все це спонукало перекладачів вдаватися до застосування стратегії переадресації, у результаті чого були створені перекладені тексти (ПТ), призначені для одержувача, який відрізняється від реципієнта ВТ соціальними характеристиками — а саме віком.

Зазначена стратегія реалізована певними тактиками.

Тактика передачі релевантної інформації. Основними видами інформації, актуалізованої у межах художнього твору, є фактуальна інформація та естетична. Аналізовані уривки представлені описом подій, у них превалює фактуальна інформація.

З огляду на застосовану стратегію перекладу констатуємо значну кількість випадків опущення комунікативно-нерелевантної фактуальної інформації за рахунок операції опущення.

Перше речення запропонованого для аналізу уривка повністю не відтворене у перекладі. У наступних реченнях під час перекладу невідтворена така фактуальна інформація: назва коледжу, місце його розташування, вік, у якому головний герой потрапляє до нього, тривалість перебування у коледжі, ім'я хірурга, у якого навчався Гуллівер:

My father had a small estate in Nottinghamshire: I was the third of five sons. He sent me to Emanuel College in Cambridge at fourteen years old, where I resided three years, and applied myself close to my studies; but the charge of maintaining me, although I had a very scanty allowance, being too great for a narrow fortune, I was bound apprentice to Mr. James Bates, an eminent

surgeon in London, with whom I continued four years. — Не в первый раз отправлялся Гулливер в море. Он любил путешествовать. Ещё в школе он тратил почти все деньги, которые присылал ему отец, на морские карты и на книги о чужих странах. Он усердно изучал географию и математику, потому что эти науки больше всего нужны моряку.

Отец отдал Гулливера в учение к знаменитому в то время лондонскому врачу. Гулливер учился у него несколько лет, но не переставал думать о море.

Наступний приклад демонструє невідтворення значного обсягу вихідної інформації та додавання неіснуючої у ВТ, що цілком узгоджується з метою перекладу, визначеною когнітивними особливостями потенційного адресата:

I observed there was the flesh of several animals, but could not distinguish them by the taste. There were shoulders, legs, and loins, shaped like those of mutton, and very well dressed, but smaller than the wings of a lark. I ate them by two or three at a mouthful, and took three loaves at a time, about the bigness of musket bullets. — В корзинах были тысячи хлебов величиной с горошину, целые окорока — с грецкий орех, жареные цыплята — меньше нашей мухи. Гулливер проглотил разом два окорока вместе с тремя хлебами. Он съел пять жареных быков, восемь вяленых баранов, девятнадцать копченых поросят и сотни две цыплят и гусей.

Наступний приклад демонструє невідтворення значного обсягу вихідної інформації, яка уточнює інформацію, що передувала в ВТ. Певно, вживання та пояснення застосованого терміна та назви здалося перекладачу зайвим для потенційного реципієнта:

We call it hydrophobia, but they call it dewanee — the madness — and run.

Who are we, the Gidur-log [the jackal people], to pick and choose? — Хехе, нам, шакалам, не випадає коверзувати.

Подекуди перекладач не відтворює фактуальну інформацію, яка деталізує місця та події у ВТ, вважаючи її зайвою:

Shere Khan, the Big One, has shifted his hunting grounds. He will hunt among these hills for the next moon, so he has told me. — Великий Тугр Шер-Хан увесь цей місяць полюватиме тут, у горах. Так він сам сказав.

Now the villagers of the Waingunga are angry with him, and he has come here to make our villagers angry. — Селяни дуже злі на нього.

The real reason for this is that man-killing means, sooner or later, the arrival of white men on elephants, with guns, and hundreds of brown men with

gongs and rockets and torches. — Бо рано чи пізно з'являються люди на слонах, із рушницями, із гонгами і смолоскипами.

Father Wolf ran out a few paces and heard Shere Khan muttering and mumbling savagely as he tumbled about in the scrub. — Батько Вовк зник у заростях і за якусь мить повернувся.

Then, if you had been watching, you would have seen the most wonderful thing in the world—the wolf checked in mid-spring. He made his bound before he saw what it was he was jumping at, and then he tried to stop himself. The result was that he shot up straight into the air for four or five feet, landing almost where he left ground. — ...і Батько Вовк присів на задні лапи, готовий стрибнути на здобич. Але — дивовижа! — зусиллям волі зупинив себе.

Наступний приклад демонструє опущення значного обсягу фактуальної інформації та змістовий розвиток одночасно:

Now, was there ever a wolf that could boast of a man's cub among her children?" — Ну, дивина!

Деяка фактуальна інформація у ПТ подається у більш узагальненому вигляді за рахунок операції генералізації, наприклад:

...with whom I continued four years. — Гулливер учився у него несколько лет...

...we were driven by a violent storm to the north-west of Van Diemen's Land — Ветер и волны погнали его неизвестно куда.

Констатовані випадки контекстуальної заміни у рамках відтворення фактуальної інформації ВТ:

They will scour the jungle for him when he is far away, and we and our children must run when the grass is set alight. — Тенер він з'явиться тут, люди почнуть ганятися за ним по всіх усядах, а нам і нашим дітям доведеться тікати світ за очі?

... and not from any striped cattle-killer. — ...а не якогось там смугастого людодоїда.

"The Wolves are a free people", said Father Wolf. — Вовки — вільний народ, — випростався Батько Вовк...

Спостерігаємо відтворення фактуальної інформації за рахунок операції модуляції, що демонструють наступні приклади:

Shere Khan might have faced Father Wolf, but he could not stand up against Mother Wolf... — Шер-Хан не з'явився Батька Вовка, але з Мамір'ю Вовчицею він не хотів мати справу...

for the next moon — увесь цей місяць.

Twelve of our crew were dead by immoderate labour and ill food. — Дев'ятеро матросів умерли от усталости и голода.

I often let my legs drop... — То и дело пробовал он нащупать дно...

У разі повного відтворення вихідного обсягу фактуальної інформації перекладач вдається до пошуку еквівалента чи варіантного відповідника: *the anxious mothers* — турботливі матері, *when he marries* — що завів сім'ю, *that lame butcher* — цей кульгавий живодер; *often* — то и дело, *inhabitants* — люди, *whereof I understood not one syllable* — Гулливер нічого не понял.

Естетична інформація зазвичай відтворюється еквівалентами (епітети — епітетами, метафори — метафорами зі збереженням образності), наприклад:

...when a little shadow with a bushy tail crossed the threshold and whined — ...аж тут приземкувата тінь із кошатим хвостом лягла на поріг і проскилила

У деяких випадках маніфестанти естетичної інформації відтворюються за рахунок операції компенсації, наприклад, спостерігаємо відтворення метафори фразеологізмом: *I swam as fortune directed me* — Гулливер поплив один куда глаза глядят, *подгоняемый ветром и приливом*.

Крім того, наявні випадки заміни образності, покладеної в основу стилістичних прийомів, наприклад, у разі порівняння:

...but smaller than the wings of a lark — меньше нашей мухи.

Констатуємо випадки невідтворення репрезентативної естетичної інформації, що демонструють наступні приклади (нейтралізація метафор чи їх опущення):

...and the moon shone into the mouth of the cave — Місяць заглядав у розщелину печери.

But Father Wolf knew that the mouth of the cave was too narrow for a tiger to come in by — Але вовк добре знав, що вхід у печеру завужкий для тигра.

But fortune disposed otherwise of me — метафора не відтворена.

Тактика прагматичної адаптації тексту (адаптації підлягають явища, що відрізняються національно-культурною специфікою і незнайомі одержувачам ПТ, відсутні в МП, феномени, що відрізняються конотативним значенням в МП) реалізована шляхом здійснення контекстуальної заміни та узагальнення інформації:

College — школа.

I perceived it to be a human creature not six inches high — А сам он всего в три пальца ростом.

... for it did not hold half a pint — каждая со стакан.

The chains that held my left leg were about two yards long — Цепочки были такие длинные, что...

Тактика відтворення стилістичних характеристик тексту (включаючи відтворення індивідуального стилю автора) і / або стилістичної адаптації тексту (відтворення або модифікація стилістичного забарвлення ВТ згідно до вимог відповідного стилю МП або мети перекладу) реалізована такими операціями: використання міжмовних, перекладацьких відповідностей та компенсація.

Характерною стилістичною особливістю першотвора «Книга джунглів» виступає вживання архаїчних займенникових форм *thou, thy, thee* та дієслівних форм: *thou hast done, back thou goest, thou camest, thou wilt hunt*. Перекладач українською, не маючи у своєму арсеналі еквівалентного лінгвістичного засобу у рамках ПМ, вимушений відтворювати зазначені одиниці сучасними формами українських займенників та дієслівних форм, таким чином модифікуючи (нейтралізуючи) лексичний регістр ВТ.

Разом з тим констатуємо модифікацію лексичного регістру (емфатизацію) у рамках тактики відтворення стилістичних характеристик тексту, яка використовується як компенсація вищезгаданих невідтворених елементів ВТ, що несли стилістичне навантаження, наприклад:

... that he must eat Man — що він точить зуби на Людину.

Then everybody in the jungle suffers — І тоді всім жителям Джунглів доводиться кепсько.

...who could just walk... — ... що ледве зіп'явся на ніжки...

Father Wolf looked on amazed — У Батька Вовка подих перехопило від подиву.

...the rest were in a very weak condition — Остальные едва передвигали ноги.

Під час перекладу «Мандрів Гуллівера» головної зміни зазнає тип розповіді: в оригінальному тексті розповідь ведеться від першої особи, в перекладеному — від третьої особи, що зумовлено обраною стратегією перекладу. Оригінальний твір представляє собою філософську працю, в образі Гуллівера відображені ідеї Дж. Свіфта про

світ, рівноправність, справедливість, добро і мудрість. Розповідь від першої особи передбачає відтворення внутрішнього світу героя, його почуттів, вражень і роздумів.

Розповідь від третьої особи пропонує об'єктивний погляд на те, що відбувається, позбавляє текст надлишкової для дитячої аудиторії емоційної глибини першотвора, допомагає сконцентрувати увагу на інформативності повідомлень, перетворюючи вихідний твір в дитяче пригідницьке читиво, що узгоджується з поставленою метою перекладу.

Наведемо приклади:

My father now and then sending me small sums of money, I laid them out in learning navigation, and other parts of the mathematics, useful to those who intend to travel, as I always believed it would be, some time or other, my fortune to do — Ещё в школе он тратил почти все деньги, которые присылал ему отец, на морские карты и на книги о чужих странах. Он усердно изучал географию и математику, потому что эти науки больше всего нужны моряку.

Модифікація синтаксичної структури речень (членування синтаксично складних речень, виокремлення деяких елементів змісту в окремі речення) відбувається з метою спрощення сприйняття доволі складного синтаксису ВТ та надання динаміки дії:

It was seven o'clock of a very warm evening in the Seonee hills when Father Wolf woke up from his day's rest, scratched himself, yawned, and spread out his paws one after the other to get rid of the sleepy feeling in their tips — У Сіонійських горах стояв спекотний вечір. Батько Вовк прокинувся після денного відпочинку, почухався, позіхнув і випростав отерпілі лапи, проганяючи дрімоту.

The Law of the Jungle, which never orders anything without a reason, forbids every beast to eat Man except when he is killing to show his children how to kill, and then he must hunt outside the hunting grounds of his pack or tribe — Закон Джунглів дозволяє звірам полювати на Людину тільки тоді, коли вони вчать своїх дітей. Але й тоді звірові не можна вбивати Людину в тих місцях, де полює її плем'я.

I was in the utmost astonishment, and roared so loud, that they all ran back in a fright; and some of them, as I was afterwards told, were hurt with the falls they got by leaping from my sides upon the ground — От удивления Гулливер громко вскрикнул. Человечки заматались и бросились враспынную.

На бегу они спотыкались и падали, потом вскакивали и один за другим прыгали на землю.

But I should have mentioned, that before the principal person began his oration, he cried out three times, *Langro dehul san* (these words and the former were afterwards repeated and explained to me); whereupon, immediately, about fifty of the inhabitants came and cut the strings that fastened the left side of my head, which gave me the liberty of turning it to the right, and of observing the person and gesture of him that was to speak — *Лангро дегуль сан!* — три раза прокричал человек в плаще и развернул свиток длиной и шириной с берёзовый листок. Сейчас же к Гулливеру подбежали пятьдесят человек и обрезали верёвки, привязанные к его волосам.

Тактика відтворення формально-структурних характеристик тексту представлена операціями опущення та членування. Опущенню підлягають окремі композиційні елементи тексту, наприклад, вступний абзац, який в оригінальному творі є стислим змістом розділу: *The author gives some account of himself and family. His first inducements to travel. He is shipwrecked, and swims for his life. Gets safe on shore in the country of Lilliput; is made a prisoner, and carried up the country.*

Проте перекладач «Мандрів Гулливера» пропонує членування ПТ на підрозділи у межах розділу за тематичним принципом, що спрощує сприйняття тексту дитиною.

Спостерігаємо зміну порядку репрезентації інформації в межах логічно пов'язаних сегментів тексту (речення, абзаци), наприклад:

The moonlight was blocked out of the mouth of the cave, for Shere Khan's great square head and shoulders were thrust into the entrance. Tabaqui, behind him, was squeaking: "My lord, my lord, it went in here!"

"Shere Khan does us great honor," said Father Wolf, but his eyes were very angry. "What does Shere Khan need?" —

Місячне світло у розколинні печери затулила велика квадратна голова. Очі Батька Вовка гнівно зблиснули.

— Шер-Хан робить нам велику честь! Що треба Шер-Хану?

Akela, the great gray Lone Wolf, who led all the Pack by strength and cunning, lay out at full length on his rock, and below him sat forty or more wolves of every size and color, from badger-colored veterans who could handle a buck alone to young black three-year-olds who thought they could.

The Lone Wolf had led them for a year now. He had fallen twice into a wolf trap in his youth, and once he had been beaten and left for dead; so he knew

the manners and customs of men. There was very little talking at the Rock. The cubs tumbled over each other in the center of the circle where their mothers and fathers sat, and now and again a senior wolf would go quietly up to a cub, look at him carefully, and return to his place on noiseless feet.

Sometimes a mother would push her cub far out into the moonlight to be sure that he had not been overlooked. Akela from his rock would cry: "Ye know the Law—ye know the Law. Look well, O Wolves!" And the anxious mothers would take up the call: "Look-look well, O Wolves!" —

На валуні, простягшись на повен зріст, лежав Акела, великий сірий вовк-самітник.

Зрештою вибрала його ватажком за силу й кмітливість. Вовк-самітник замолоду двічі потрапляв у пастку, люди його побили й залишили здихати, але він вижив. На Скелі Ради майже ніхто не розмовляв. Вовчята гралися посеред майданчика, докола сиділи їхні батьки. Подеколи якась вовчиця мовчки хапала своє дитинча за загривок і підштовхувала наперед, на розглядини. Акела підвівся на ноги і гукнув зі своєї скелі:

— Гей, вовки, ви знаєте Закон! Тож придивляйтеся!

І турботливі матері підхопили:

— Придивляйтеся, гарненько придивляйтеся, вовки!

I was surgeon successively in two ships, and made several voyages, for six years, to the East and West Indies, by which I got some addition to my fortune —

Врачебное дело пригodiлось ему: кончив учение, он поступил корабельным врачом на судно «Ласточка» и плавал на нём три с половиной года. А потом, прожив года два в Лондоне, совершил несколько путешествий в Восточную и Западную Индию.

У цих випадках спостерігаємо перерозподіл інформації між абзацами тексту. Фактуальна інформація відтворюється еквівалентами, проте розташована в іншому інформаційному оточенні.

Внаслідок опущення значної кількості нерелевантної інформації мають місце комплексний перерозподіл інформації у межах абзацив. Можна сказати, що у деяких випадках перекладач заново розподіляє її на абзаци, певним чином модифікуючи архітектоніку ВТ.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що спільними для усіх застосованих тактик операціями виявилися такі: пошук еквівалента чи варіантного відповідника, опущення, членування та компенсація. Прийом компенсації виявляється найбільш універсальною операцією у межах застосованих тактик перекладу. Це пояснюється

комплексністю перетворень, яких зазнає вихідний текст, необхідністю опущення, перерозподілу обсягів інформації та необхідністю залишитися у межах обраного жанру з урахуванням його адаптації для потенційного адресата.

У якості перспектив подальших розробок вбачаємо аналіз художніх перекладів, виконаних із застосуванням стратегії терціарного перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

- Белоглазова Е. В. Возраст адресата как фактор формирования дискурсивной структуры художественного произведения. *Вестник Волгоградского государственного университета*. Сер. 2: Языкознание. 2014. № 5 (24). С. 112–120.
- Галинская И. Философское содержание «Сказки бочки» и «Путешествий Гулливера» Джонатана Свифта. *Культурология: дайджест*. 2004. № 4. С. 33–37
- Жмаєва Н. С., Корольова Т. М. Стратегії, тактики та операції перекладу: *Proceedings of XX International scientific conference. Practical Applications of Research Findings 2018*. Morrisville : Lulu Press. 2018. P. 60–63.
- Жмаєва Н., Юхимець С. До питання визначення критеріїв оцінювання адекватності перекладу. *Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського*. Лінгвістичні науки: зб. наук. праць. Одеса : Астропринт, 2019. Вип. 29. С. 104–119.
- Прунч Э. Пути развития западного переводоведения. От языковой асимметрии к политической: пер. с нем. Москва : Р. Валент, 2015. 512 с.
- Слободнюк Е. С. Библийские мотивы в художественном бытии «Книги Джунглей» Д. Р. Киплинга: *Научно-технические ведомости СПбГПУ*. Гуманитарные и общественные науки. 2012. № 1. С. 284–287.

СТРАТЕГИЯ ПЕРЕАДРЕСАЦИИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПЕРЕВОДЕ

Наталья Жмаева

кандидат филологических наук, доцент кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: zhmaeva@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3382-0155>

Ярослав Петруненко

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: petrunenko@yahoo.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1186-730X>

АННОТАЦИЯ

Современное переводоведение, которое носит дескриптивный характер, предусматривает возможность изменения функции исходного текста при переводе, реконструкцию смысла, структуры в зависимости от цели перевода. Исследование выполнено в рамках коммуникативно-функционального подхода к переводу, который учитывает весь спектр лингвистических и экстралингвистических факторов, влияющих на перевод в широком смысле этого слова, что и определяет его актуальность.

Переводы двух произведений, предназначенные исключительно детской аудитории, согласованы с идеологией детской художественной литературы, направленной на социализацию и привлечение маленьких адресатов. Это приводит к утрате оригиналами мировоззренческой рефлексии и сосредоточению на воспроизведении их сказочных сюжетов.

В результате перевода были созданы тексты переводов, предназначенные для получателя, который отличается от реципиента социальными характеристиками — а именно возрастом. Примененная стратегия переадресации реализована такими тактиками: тактика передачи релевантной информации, тактика прагматической адаптации текста, тактика воспроизведения стилистических характеристик текста, тактика воспроизведения формально-структурных характеристик текста.

Общими для всех примененных тактик операциями оказались: поиск эквивалента или вариантного соответствия, опущение, членение и компенсация. Прием компенсации оказывается наиболее универсальной операцией в пределах используемых тактик перевода. Это объясняется комплексностью преобразований, которые претерпевает исходный текст,

необходимостью опущения, перераспределения объемов информации и необходимостью сохранения выбранного жанра с учетом его адаптации для потенциального адресата.

Ключевые слова: художественный перевод, стратегия переадресации, тактики перевода, операции, исходный текст, текст перевода.

READDRESSING TRANSLATION STRATEGY IN LITERARY TRANSLATION

Natalya Zhmayeva

Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: zhmaeva@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3382-0155>

Iaroslav Petrunenko

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: petrunenko@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1186-730X>

SUMMARY

Modern translation studies which are of descriptive nature mainly presuppose the opportunity of altering the function of the source text in translation, reconstruction of sense and structure in correspondence with the aim of translation. The investigation has been carried out in the framework of the communicative-functional approach to translation which accounts for the entire spectrum of linguistic and extra linguistic factors influencing translation in the broad sense. This fact proves the relevance of the article.

The translations of both narrations intended for the children's audience exclusively conform to the ideology of the children's fiction aimed at socialization and attraction of young addressees. It results in the loss of the worldview reflection by the originals and focusing on reproducing their fairy-tale plots. The applied readdressing translation strategy has been implemented by the following tactics: the tactic of relevant information rendering, the tactic of pragmatic adaptation of the source text, the tactic of stylistic features rendering, the tactic of the source text formal and structural features rendering.

Common operations for the applied tactics have proved to be as following: search for a variant equivalent, omission, restructuring and compensation. The

compensation technique has turned out to be the most universal operation within the applied translation tactics. This fact can be explained by the complex nature of transformations the source text is subjected to, the need to omit, rearrange amounts of information and to preserve the chosen genre along with its adaptation for the potential addressee.

Key words: literary translation, readdressing translation strategy, translation tactics, operations, source text, target text.

REFERENCES

- Beloglazova, E. V. (2014). Vozrast adresata kak faktor formirovaniya diskursivnoy struktury hudozhestvennogo proizvedeniya [Addressee's age as the factor of fiction's discursive structure formation]. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Ser. 2, Jazykoznanie*, 5 (24), 112–120. [in Russian]
- Galinskaja, I. (2004). Filosofskoe sodержание «Skazki bochki» i «Puteshestvij Gullivera» Dzhonatana Svifta [Philosophical essence of J. Swift's “A Tale of a Tub” and “Gulliver's Travels”]. *Kul'turologija: dajdzhest*, 4, 33–37. [in Russian]
- Zhmayeva, N. S., Korolova, T. M. (2018). Stratehii, taktyky ta operatsii perekladu [Translation Strategies, Tactics and Operations]. *Proceedings of XX International scientific conference «Practical Applications of Research Findings 2018»*. Morrisville: Lulu Press, 60–63. [in Ukrainian]
- Zhmayeva, N. S., & Yuhymets, S. Yu. (2019). Do pytannia vyznachennia kryteriiv ot-siniuvannia adekvatnosti perekladu [On the issue of translation adequacy assessment criteria]. *PNPU imeni K. D. Ushynskoho: zb. nauk. prats (linhvistychni nauky)*, 29, 104–119 [in Ukrainian].
- Prunch, E. (2015). Puti razvitiia zapadnogo perevodovedeniia. Ot iazykovoi asimmetrii k politicheskoi [Ways of Development of Western Translation Studies. From Language Asymmetry to the Political One]. Moscow: Valent [in Russian].
- Slobodnjuk, E. S. (2012). Biblejskie motivy v hudozhestvennom bytii “Knig Dzhunglej” D. R. Kiplinga [Biblical Motives in the Esthetical World of D. R. Kipling's “The Jungle Book”]. *Nauchno-tehnicheskie vedomosti SPbGPU, Gumanitarnye i obshchestvennye nauki*, 1', 284–287 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 04.07.2020

УДК 81'25:82–92:811.111:811.161.2(045)

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ НОВИННИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ НОВИННИХ ТЕКСТІВ ОБСЄ)

Юлія Волощук

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: govov@meta.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0938-4349>

Наталя Жмаєва

кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної
лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: zhmaeva@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3382-0155>

АНОТАЦІЯ

Актуальність дослідження ґрунтується на необхідності глибинного вивчення ефективних шляхів та засобів перекладу англomовних новинних текстів українською, зокрема новинних текстів Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), що обумовлено не лише членством України в Парламентській асамблеї ОБСЄ, а й всесвітньою глобалізацією та інтенсивним розвитком міжнародних відносин, які у свою чергу впливають на підвищення зацікавленості сучасного українського читача зарубіжними новинними текстами. Крім того, актуальність теми зумовлена й посиленням уваги лінгвістів до сучасного медіа-дискурсу, видом якого є новинний дискурс, та особливостей його перекладу.

Метою роботи є аналіз специфіки перекладу англomовних новинних текстів українською мовою на матеріалі новинних текстів ОБСЄ. Задля досягнення поставленої мети були застосовані такі методи дослідження: порівняльний та зіставний методи для визначення особливостей та проблем перекладу англomовних новинних текстів українською; метод

систематизації та метод комплексного перекладацького аналізу для аналізу та систематизації засобів, використаних при перекладі англomовних новинних текстів українською мовою, а також метод суцільної вибірки під час пошуку базового матеріалу дослідження. У результаті зіставного аналізу оригіналів англomовних новинних текстів з їх перекладами українською були визначені закономірності застосування певної перекладацької стратегії, а також відповідних перекладацьких трансформацій, що необхідні для досягнення адекватного перекладу англomовного новинного тексту. Також у ході дослідження була проаналізована проблема пошуку еквівалента при перекладі новинних текстів.

Ключові слова: публіцистичний стиль, медіа-дискурс, англomовний новинний текст, новинний дискурс, ОБСЄ, адекватний переклад новинних текстів, перекладацькі трансформації.

Вступ. У наш час засоби масової інформації — універсальний спосіб спілкування на міжнародному рівні, а також на рівні націй і спільнот. Життя суспільства постійно змінюється. Мова, що обслуговує суспільство, швидко реагує на ці зміни — трансформації суспільства як в дзеркалі відбиваються в мові. Сучасний медіа-дискурс значною мірою сприймає ці зміни. Оскільки поняття медіа-дискурсу є досить об'ємним, в рамках статті ми будемо розглядати головним чином один його шар — новинні тексти. Завдяки впливу науково-технічного прогресу сфера впливу текстів все більше розширюється, висвітлюючи певні події та ідеї. Маючи доступ до Інтернету на своєму смартфоні, кожен з нас може зайти на новинний портал та прочитати інформацію, яку він вважає необхідною, цікавою та актуальною. У таких умовах роль перекладу зарубіжних джерел новинної інформації значно зростає, і оскільки мова йде про новини, які охоплюють політичні події, громадськість, досягнення в сфері науки, культури та економіки, переклад повинен бути точним, без відхилень від оригінальної ідеї і при цьому зрозумілим й відповідним з точки зору стилю.

Актуальність роботи зумовлена зростанням інтересу перекладацтва до специфіки і труднощів відтворення англomовних новинних текстів у перекладі, що обумовлено всесвітньою глобалізацією та інтенсивним розвитком міжнародних відносин. Останніми роками простежується тенденція зацікавленості сучасного читача зарубіжними новинними текстами, через що постає актуальна проблема точної передачі інформації англomовних новинних текстів, зокрема новин-

них текстів ОБСЄ, у яких висвітлюються події, пов'язані з Україною. Крім того, мова новинних видань чутливо реагує на зміни, що відбуваються в суспільстві, а адекватний переклад новинних текстів допоможе найбільш детально простежити ці зміни.

Метою роботи є аналіз специфіки перекладу англomовних новинних текстів українською на матеріалі новинних текстів ОБСЄ.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- Проаналізувати прагмалінгвістичні аспекти новинного дискурсу;
- Проаналізувати специфіку перекладу англomовних новинних текстів українською (на матеріалі новинних текстів ОБСЄ).

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували новинні тексти ОБСЄ в оригіналі англійською мовою та їх переклад українською. Обсяг вихідних текстів складає 1,5 друкованих аркуша. Джерело матеріалу — офіційний вебсайт Організації з безпеки та співробітництва в Європі.

У роботі використано такі методи дослідження: *зіставний метод* для визначення специфіки перекладу англomовних новинних текстів українською; *метод систематизації та метод перекладацького аналізу* для аналізу та систематизації засобів, використаних при перекладі англomовних новинних текстів українською мовою, а також *метод суцільної вибірки* під час пошуку матеріалу дослідження.

Результати та дискусія. У сучасному мовознавстві під дискурсом розуміється зв'язний текст в сукупності з екстралінгвістичними (прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими) чинниками; текст в подієвому аспекті; мова як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей в механізмах їх свідомості. Дискурс — це мова, «занурена в життя» (Арутюнова, 1990: 137).

Новинний дискурс є різновидом медіа-дискурсу, який в найзагальнішому вигляді являє собою сукупність процесів і продуктів мовленнєвої діяльності у сфері масової комунікації в усьому багатстві і складності їх взаємодії. Новинний дискурс — вид медіа-дискурсу. Дискретною одиницею новинного дискурсу є новинний текст, що відображає процес і результат мовленнєвої діяльності. Медіатекстова діяльність визначається створенням новинних текстів, каузатором яких є події. Кодифікація події в новинному дис-

курсі здійснюється в полікодовому і мультимодальному режимі для створення можливості найбільш ефективного впливу на одержувача інформації. Подія визначається як референтна і як власне текстова з подальшим розширенням у мікроблогах. Сучасна модель створення онлайн-новинних текстів є ефективним засобом впливу, в основі якої лежить інформаційно-семантичні, текстологічні, інтертекстуальні та риторичні складові. Основною функцією новинних повідомлень є інформування на початковій стадії, а далі реалізуються функція переконання і супутні їй функції сугестії та провокування (Пантіна, 2018: 5–6).

Основні характеристики новинних текстів пов'язані з функціональним потенціалом переконання читача в достовірності наданої інформації, яка на відміну від аналітичних статей подається більш стисло і менш схильна до аксіологічних (оціночних) суб'єктивних факторів. Для новинних текстів характерні надзвичайна стійкість мікро- і макроструктури, а також високий ступінь повторюваності і багаторазової відтворюваності, що поряд з глобальною клішованістю новинних текстів сприяє встановленню міцних кореляцій між тематикою повідомлення і її синтагматичним наповненням. Під синтагматичним наповненням розуміється ряд стійких синтагматичних одиниць, регулярно відтворюваних в текстах відповідної тематики. Це дозволяє виокремити новинні повідомлення, що належать як до великих тематичних блоків (Education, Business, International Politics), так і до окремих тем (conflicts, natural disasters, political meetings). Велику роль в адекватному розумінні відіграє акцентування найбільш важливих моментів змісту. Облік емоційно-вольової сторони гіпотези адресата при інформуванні вимагає від автора усувати недовіру до повідомлення, а отже — посилювати достовірність, об'єктивність викладу. Це, зокрема, досягається промовою від третьої компетентної особи (Дускаева, 2008: 128).

Емоційний вплив новинних текстів полягає в основному в підкресленні достовірності повідомлення і підтримці інтересу до нього, тому їм властива фактологічність викладу, строгість і точність, витриманість і лаконічність мови. Виклад об'єктивовано, ослаблено вираз авторського «я», відкриті оцінки належать не журналісту, а найчастішекладаються в уста учасників політичного процесу, зазвичай в повідомленні слабо виражене емоційне начало. Автор,

з одного боку, «формулює» саме ті основні і додаткові питання, які можуть зацікавити читача у зв'язку з обговорюваним предметом, а з іншого — уточнює, доповнює і акцентує комунікативно значущі відрізки тексту для попередження можливих сумнівів у достовірності сказаного або непорозумінні (Дускаєва, 2008: 131). Незважаючи на те, що кожен окремо взятий новинний текст повинен бути максимально об'єктивним і виключати вираз оцінки і точки зору автора, в основі створення саме цього типу тексту лежать ідеологічні структури, що обумовлюють добір лінгвістичних засобів для експліцитної або імпліцитної форми їх репрезентації. Таким чином, основна властивість новинних текстів — об'єктивний виклад подій, позбавлений авторської оцінки, який прагне до фактологічності, стислості і точності. Однак, відкрито не висловлюючи своєї точки зору, автор тексту може фокусувати увагу читача на тому чи іншому фрагменті повідомлення, зацікавити читача заголовком статті та провести свідомий відбір фактів, зануливши їх в той чи інший контекст, підкріплюючи переконаність читача в істинності того, про що йдеться, цитатами, посиланнями на джерело і розповідями очевидців (Пантіна, 2018: 32).

Можна виділити такі *лінгвістичні особливості* новинного тексту:

1. Прагнення до повноти та об'єктивності при передачі фактів.
2. Високий ступінь стандартизації: використання окремих груп лексики — терміни, суспільно-політична і соціально-економічна лексика (UN General Assembly; constitutional guarantees; Global Communications; SMM patrols; OSCE Project Co-ordinator).
3. Наявність реалій суспільного, політичного, культурного життя, а також цитат (Пандемія COVID-19 внесла свої корективи в роботу патрулів СММ на сході України; “There are multiple OSCE commitments that relate to the public’s right to access information,” said John MacGregor, OSCE Project Co-ordinator in Uzbekistan).
4. Використання заголовків, побудованих на грі слів, цитатах, тропах, ідіомах і т. д. (Further and further up to the sky? (риторичне питання); Croatia needs both the carrot and stick of the EU (фразеологізм)).
5. Відсутність експресивної лексики, лексики оціночних суджень і прямого звернення до читача.
6. Відсутність розмовної, сленгової і ненормативної лексики.
7. Консервативність і рухливість одночасно.

Проаналізуємо лінгвістичні особливості англомовних новинних текстів більш детально.

Лексика новинних текстів досить різноманітна. До переліку тем англомовних новинних текстів входять в першу чергу політика, інформація про діяльність уряду і парламенту, вибори, партійні заходи, заяви політичних лідерів. Мовні засоби в новинному тексті обираються, спираючись на читацьку, нейтральну в лінгвістичному відношенні, масову аудиторію. В англомовних новинних текстах ОБСЄ існує своєрідна і досить розвинена система *суспільно-політичної термінології* (OSCE Project Co-ordinator; the Public Foundation for Support and Development of National Mass Media; UN General Assembly; constitutional, statutory and / or policy guarantees, Global Communications).

В англомовних новинних текстах ОБСЄ часто зустрічаються *власні назви*, серед яких імена та прізвища політичних діячів, географічні назви, назви свят, установ тощо (Ambassador *Ulrika Funered*, Permanent Representative of Sweden to the OSCE and Chairperson of the OSCE Permanent Council in 2021, *Melissa Fleming*, United Nations Under-Secretary for Global Communications, *Helena Fraser*; the OSCE Project Co-ordinator in *Uzbekistan*; the *Kalmius River*; *Mariupol*-based monitor *Lejla Helic*).

Ще однією специфічною рисою англомовних новинних текстів ОБСЄ є різноманітні *скорочення*. В тому випадку, якщо лексична одиниця є часто вживаною і зрозумілою для більшості читачів, вона використовується у скороченій формі або у формі *аббревіатури*. Серед найбільш поширених аббревіатур — назви організацій, компаній, посад, програм і т. д. (OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe), UN (United Nations), IDUAI (International Day for Universal Access to Information), COVID-19 (COronaVirus Disease 2019), NGO (Non-governmental organization)).

У англомовних новинних текстах ОБСЄ широко використовуються популярні словотвірні моделі для того, щоб створити *оказіональні неологізми* (nonce-words) — слова, що створюються задля позначення певного поняття, яке не має номінації у словнику (*Mariupol*-based monitor; *oxygen-rich* substances; *male-dominated* water sector; *resource-rich* countries; *bias-motivated* incidents; *brandalism*; *cyber-related* terrorist). Вони мають прозору морфологічну структуру, зрозумілу для носіїв мови, або ж пояснюються безпосередньо в тексті.

Також доцільно зауважити, що у новинних текстах ОБСЄ домінуючим є відсоток *складних речень* (There are multiple OSCE commitments that relate to the public's right to access information...; Pavel Sheremet was a courageous journalist who reported on human rights violations, journalists' disappearances and corruption cases...; OSCE Media Freedom Representative expresses hope that all who perpetrated and ordered the murder of Pavlo Sheremet in Ukraine are brought to justice; The COVID-19 pandemic has limited SMM patrols in eastern Ukraine, but for Mariupol-based monitor Lejla Helic, one priority remains unchanged: interacting with people in Donbas, listening and responding to, and reporting on their concerns as they go about their lives on the contact line).

В плані мовного змісту для них характерна повторюваність (*The OSCE is committed to addressing the migration phenomenon... The OSCE provides support in capacity-building, policy advice, awareness raising and advocacy, as well as dialogue support. The OSCE can further support international efforts on migration-related matters... The OSCE plays an important role in promoting integration, tolerance and non-discrimination, as well as education... The OSCE engages with other regional and international organizations through high-level dialogue and co-operation*), великий відсоток атрибутивних конструкцій (migration flows, labour migration governance, poison control, industrial control, strategy paper, discussion paper), неособових форм дієслова (the advantages of *having* constitutional, statutory and/or policy guarantees for public access to information *to save* lives; a high-level conference *to mark* IDUAI; it will be necessary *to support* the co-ordination) та пасивних форм дієслова (discussions in 2019 *organized by* the OSCE in partnership with FES ROCPE and the Folke Bernadotte Academy; The recommendations *will be consolidated* into a strategy paper that *will be presented* for acceptance and adoption by the affected communities and the Kosovo Government; Participants *were invited* from Uzbekistan).

Стосовно специфіки та проблем перекладу новинних текстів потрібно зазначити, що новинний текст має певні специфічні особливості, які впливають на переклад. Головними завданнями новинного тексту є передача інформації. А завданням перекладача є витримати стиль мови оригіналу. Адекватний переклад будь-якого тексту ЗМІ має на увазі вірне відтворення засобами іншої мови не тільки фактичного і суто інформативного змісту тексту, а й його комунікатив-

ної / функціональної спрямованості (Мікоян, 2008). Іншими словами, потрібно зберегти не тільки семантичну еквівалентність, але й комунікативно-функціональну еквівалентність перекладу текстів (Латышев, 1983: 90).

Під час роботи з англійськими новинними текстами ОБСЄ перекладач повинен враховувати їх специфічні особливості. У цих текстах присутня термінологія з політики і права, економіки, медицини, інженерії та ін., імена власні, географічні назви, ідіоми та інші лексичні одиниці. Що стосується суспільно-політичних термінів, які частіше за інші лексичні одиниці зустрічаються в англійськомовних новинних текстах ОБСЄ, то майже для всіх можна знайти еквівалент (OSCE Project Co-ordinator — Координатор проєктів ОБСЄ; the Public Foundation for Support and Development of National Mass Media — Громадський фонд підтримки і розвитку національних ЗМІ; UN General Assembly — Генеральна Асамблея ООН; constitutional, statutory and / or policy guarantees — конституційні, законодавчі та / або політичні гарантії, Global Communications — глобальні комунікації), але є слова, значення яких можна зрозуміти тільки в контексті. Перекладачі повинні бути обережні зі словами-омонімами. Наприклад, політичний термін “state” може перекладатися і як «штат», і як «держава»: The Organization comprises 57 participating *States* that span the globe, encompassing three continents and more than a billion people. — Організація налічує 57 *держав*-учасниць по всьому світу, охоплюючи три континенти і більше мільярда людей (у даному випадку термін “state” перекладається як «держава»); ...through a vote of the *state* legislature — ...шляхом голосування у законодавчих зборах *штату* (у даному випадку термін “state” перекладається як «штат»).

Для успішного перекладу новинного тексту перекладач повинен зрозуміти зміст, визначити комунікативну задачу тексту і вивчити його структуру. Йому також необхідно володіти значним обсягом фонових знань і враховувати, до якої цільової аудиторії адресоване конкретне повідомлення. Перекладач повинен враховувати наявні в тексті конотації, при необхідності відійшовши від словникових значень слів і запропонувавши власний варіант.

У новинних англійськомовних текстах ОБСЄ часто використовуються аббревіатури і скорочення. У багатьох випадках вони мають прямі еквіваленти в українській мові. Іноді буквенний склад аббревіатури збе-

рігається, а іноді втрачається: OSCE — ОБСЄ, UN — ООН, National Mass Media — ЗМІ, International Day for Universal Access to Information (IDUAI) — Міжнародний день загального доступу до інформації (IDUAI), NGO — місцева неурядова організація, COVID-19 — COVID-19. Під час перекладу статей, коли скорочення зустрічається вперше, перекладачеві бажано розшифрувати його і пояснити.

Досягнення еквівалентності не завжди можливо. В теорії перекладу існує поняття безеквівалентної лексики. Її перекладають за допомогою таких засобів, як транскрипція, транслітерація, калькування і описовий переклад: skyscraper — хмарочос, shutdown — шатдаун, що розуміється як явище припинення функціонування державних закладів та служб у США, які не вважаються життєво необхідними.

Вибір найбільш результативної стратегії перекладу — це першочергове завдання перекладача. Саме стратегія визначає характер процесу перекладу і специфіку дій перекладача. В основі розробки стратегії перекладу англомовного новинного тексту повинен лежати дискурс-аналіз, аналіз комунікативної ситуації, лінгвістичний аналіз оригінального тексту з урахуванням всіх потенційних труднощів і пошуком можливих перекладацьких рішень.

З мовностилістичної точки зору інформативна функція тексту новинного повідомлення переважає над функцією впливу, внаслідок чого для таких текстів характерний високий ступінь стандартизованості. Англомовні новинні тексти та їх переклади українською повинні володіти однаковим юридичним статусом, який не дозволяє зміни стилю, обсягу вихідного тексту або його комунікативної функції, що й обумовлює вибір стратегії комунікативно-рівноцінного перекладу. Доведемо доцільність використання визначеної стратегії перекладу англомовних новинних текстів українською шляхом комплексного перекладацького аналізу матеріалів дослідження. Проаналізуємо найбільш характерні для перекладу англомовних новинних текстів ОБСЄ українською тактики та засоби.

Під час перекладу були використані такі тактики.

Тактика передачі релевантної інформації. Основним видом інформації у новинному тексті є фактуальна інформація, і саме вона є релевантною під час перекладу. З огляду на застосовану стратегію перекладу констатуємо превалюючу кількість відтворення комунікативно-релевантної фактуальної інформації за рахунок викорис-

тання міжмовних і перекладацьких відповідностей: OSCE — ОБСЄ; Chairmanship — головування; speakers — доповідачі; Ambassador — посол; social distancing — соціальне дистанціювання; pandemic — пандемія; UAV — БПЛА.

Крім того, спостерігаємо відтворення фактуальної інформації, що реалізується шляхом здійснення транскрипції: Friedrich Ebert Foundation — Фонду імені Фрідріха Еберта (FES ROCPE); the Folke Bernadotte Academy — Академією Фольке Бернадотта; Ambassador Ulrika Funered — посол Ульріка Фунеред, Melissa Fleming..., Helena Fraser... — Мелісса Флемінг..., Хелена Фрейзер; to Hranitne — до Гранітного.

Також зустрічаються випадки калькування: ...with a range of minimum and maximum infusion of state resources — ...з діапазоном мінімального та максимального вливання державних ресурсів.

Наступний приклад демонструє відтворення фактуальної інформації за рахунок засобу експлікації значення: before doubling back to Hranitne — перш ніж поїхати назад тим самим маршрутом до Гранітного.

Також наявні випадки використання конверсії: EU fight against terrorism — боротьба ЄС з тероризмом (класичний тип конверсії: перехід дієслова в іменник, що обумовлене певною номінативною структурою, яка використовується в україномовних заголовках).

Деяка фактуальна інформація передається за рахунок контекстуальної заміни: knocked out the power supply — пропало світло; та шляхом підбору функціональних аналогів: In any event, a dysfunctional security sector not only hampers democratic developments, but can actually derail democracy — у будь-якому випадку, непрацездатний сектор безпеки не тільки гальмує демократичний розвиток, але й може насправді похитнути позиції демократії (to derail — похитнути позиції демократії — підбір кліше у мові перекладу, що відповідає поняттю у мові оригіналу).

Також спостерігається відтворення англомовних новинних текстів мовою перекладу з опущенням або додаванням незначного обсягу фактуальної інформації. Приклади опущення: and reporting on their concerns as they go about their lives on the contact line — а також доносити проблеми, з якими вони живуть на лінії зіткнення (що пояснюється меншою експлікованістю української мови); I am very pleased to co-operate and collaborate with the Public Foundation for

Support and Development of National Mass Media, an Uzbek NGO, to mark International Day for Universal Access to Information with such a high-level event — я дуже радий співпрацювати та взаємодіяти з Суспільним фондом підтримки і розвитку національних ЗМІ, який є місцевою неурядовою організацією, щоб відсвяткувати Міжнародний день загального доступу до інформації на заході такого високого рівня (невідворення одиниці фактуальної інформації, а саме назви установи, що обумовлено її нерелевантністю для українського читача).

Приклади додавання найчастіше викликані формальною невиразністю певних семантичних компонентів вихідної мови або ж специфічними рисами граматичної будови мови перекладу: Representatives from Asia and the Middle East, working in the field of media, access to information, broadcasting companies, research centres specialized in Central Asia, in non-governmental organizations, and think tanks attended — на конференції також були присутні представники з Азії та Близького Сходу, що працюють у галузі засобів масової інформації, доступу до інформації, співробітники телерадіомовленнєвих компаній і дослідницьких центрів, що спеціалізуються на Центральній Азії, неурядових організацій та аналітичних центрів; The OSCE Perspectives 20–30 Core Group of Experts — 22 young professionals from across the OSCE region... — створена у рамках ініціативи ОБСЄ «Перспективи 20–30» основна група експертів, яка складається з 22 молодих фахівців з усіх куточків регіону ОБСЄ...

Наявні й приклади використання перестановки, що ґрунтуються на розходженнях граматичної будови англійської та української мов, а саме на комбінаторних правилах мови перекладу: in partnership with the Friedrich Ebert Foundation Regional Office for Cooperation and Peace in Europe (FES ROCPE) — і в партнерстві з Регіональним бюро співробітництва і світу в Європі Фонду імені Фрідріха Еберта (FES ROCPE); ... provides a platform for young women and men to discuss — слугує молодим людям платформою для обговорення...; the OSCE Project Co-ordinator in Uzbekistan (PCUz) organized a high-level conference — Координатор проектів ОБСЄ в Узбекистані організував конференцію високого рівня; beyond the COVID-19 crisis — після кризи COVID-19; This year, IDUAI... — День IDUAI у 2020 році...; Over 200 participants attended the event where they discussed the importance and methods to reach universal

access to information. Participants were invited from Uzbekistan, the OSCE area and beyond — понад 200 учасників з Узбекистану, країн-учасниць ОБСЄ та інших територій узяли участь у заході й обговорили важливість та методи досягнення загального доступу до інформації.

Крім того, можна констатувати випадок передачі фактуальної інформації за допомогою антонімічного перекладу: These are just a few of the stringent mitigation measures the SMM has introduced in response to COVID-19... — І це далеко не повний перелік жорстких заходів, які СММ запровадила для зниження рівня ризиків, пов'язаних із COVID-19.

Тактика відтворення стилістичних характеристик тексту/або стилістичної адаптації тексту реалізована використанням прийомів емфатизації, нейтралізації, компенсації та парцеляції.

Емфатизація — посилення емоційно-оцінного компонента значення вихідної одиниці, наприклад: In early February 2017, a humanitarian catastrophe loomed in... a city with a population of about 22,000 in Donetsk region — на початку лютого 2017 р. над... містом у Донецькій області із населенням близько 22 тисячі осіб нависла загроза гуманітарної катастрофи (використання тропу); The OSCE is committed to addressing the migration phenomenon cross-dimensionally and by capitalizing on the added value it can bring to regional and global solutions — ОБСЄ має тверді наміри здійснити всеохоплюючий підхід до вирішення проблем міграції та, використовуючи свої переваги, можливість знайти регіональні та глобальні рішення (додавання прикметника «тверді» посилює емоційно-переконливий вплив).

Наступний приклад демонструє використання прийому нейтралізації: to silence critical voices — заглушити невдоволені голоси; attacking Trump — виступила з критикою на адресу Трампа (вибір більш нейтрального еквівалента to silence — заткнути, attacking — атакувати, що обумовлене певними стилістичними особливостями тексту).

Наведемо приклад застосування прийому компенсації, що являє собою прийом перекладу, при якому елементи змісту оригіналу, що були втрачені, передаються в тексті якимось іншим чином для компенсації семантичної втрати: OSCE has placed great emphasis on promoting democratic elections as a key pillar of sustainable security and stability — ОБСЄ зробила акцент на сприянні демократичним виборам, як на ключовому елементі, опорі стійкої безпеки та стабільності.

Крім того, констатуємо випадок парцеляції, операції розчленування тексту на кілька пунктуаційних і інтонаційно самостійних відрізків, що дозволяє виділити в повідомленні додаткові смислові центри та привернути до них увагу читача: Launched in 2019 with the support of then Slovak OSCE Chairmanship and in partnership with the Friedrich Ebert Foundation Regional Office for Cooperation and Peace in Europe (FES ROCPE), Perspectives 20–30 provides a platform for young women and men to discuss with decision-makers their vision of a safer future for the OSCE area in 2030 and beyond — реалізація цієї ініціативи почалася в 2019 році за підтримки словацького Головування ОБСЄ і в партнерстві з Регіональним бюро співробітництва і світу в Європі Фонду імені Фрідріха Еберта (FES ROCPE). Ініціатива «Перспективи 20–30» слугує молодим людям платформою для обговорення з прийнятими рішеннями особами їх бачення більш безпечного майбутнього для регіону ОБСЄ на період до 2030 року і далі.

Тактика коректного оформлення інформації реалізована шляхом здійснення заміни (категорії часу): Media are invited to attend the opening session at 9.30 a.m. on Saturday, September 9 at the Grand Hotel in Prishtine/Pristina — представники ЗМІ запрошуються взяти участь у відкритті сесії у суботу, 9 вересня, о 9:30 у Гранд-готелі в Приштині; Order of Statements by the Participating States and the Partners, as of 1 December 2010, 5.45 p.m. — послідовність звернень держав-учасниць та партнерів, станом на 1 грудня 2010 р., 17:45).

Висновки. Новинний дискурс є видом медіа-дискурсу, який в найзагальнішому вигляді являє собою сукупність процесів і продуктів мовленнєвої діяльності у сфері масової комунікації в усьому багатстві і складності їх взаємодії. Дискретною одиницею новинного дискурсу, каузатор якої — події, є новинний текст, що відображає процес і результат мовленнєвої діяльності. В плані мовного змісту для нього характерні повторюваність, поєднання власних назв, дат, числівників і термінів з емоційно забарвленою лексикою, великий відсоток складних речень, неособових форм і пасивних форм дієслова, а також атрибутивних конструкцій. У перекладацькій площині можна виділити такі властивості новинного тексту як вторинність, виробництво «на потік», одноразовість, стандартизованість, смислова незавершеність, полікодовість, медійність, колективне виробництво, обмежений характер зворотного зв'язку, багатовимірність, багатоплановість,

поліфонічність, гетерогенність, інтегральність, мовне наповнення, динамічний характер і соціально-регулятивна природа, а також інтертекстуальність, висока новинна цінність та клішованість.

Як при будь-якому перекладі під час перекладу новинного тексту виникає проблема пошуку еквівалентів та еквівалентності мов в цілому. Для запобігання помилок перекладачу необхідно враховувати норми мови оригіналу та мови перекладу, а також намагатися знаходити максимальні відповідності, зважаючи на особливості культури, стилістики та часу виходу новинного тексту мовою перекладу.

З огляду на специфіку англomовних новинних повідомлень, переклад таких текстів вимагає застосування перекладацької стратегії комунікативно рівноцінного перекладу, яка необхідна для досягнення адекватності і реалізується шляхом застосування відповідних тактик, серед яких тактика передачі релевантної інформації, тактика відтворення стилістичних характеристик тексту/або стилістичної адаптації тексту і тактика коректного оформлення інформації.

В результаті аналізу сучасних англomовних новинних текстів та їх перекладів українською виявлені закономірності застосування певних прийомів перекладу на лексичному, граматичному і лексико-граматичному рівнях. Трансформації на лексичному рівні, що найчастіше пов'язані з перекладом фактуальної інформації або безеквівалентної лексики, представлені, як правило, такими способами перекладу: транскрипція, калькування, а також різні лексико-синтаксичні заміни і функціональні аналоги. Трансформації на граматичному рівні, які ґрунтуються на розходженнях граматичної будови англійської та української мов, представлені такими способами, як перестановка компонентів, заміни, парцеляції, опущення і додавання, конверсія. Що ж стосується трансформацій на лексико-граматичному рівні, то в них включені описовий і компенсаційний переклад, експлікація, крім того, констатовані випадки антонімічного перекладу.

Спираючись на специфіку перекладу новинних повідомлень, перспективи подальших досліджень вбачаємо у залученні до аналізу ширшого дослідницького матеріалу для виділення жанрової специфіки перекладу текстів новинного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

Арутюнова Н. Д. Дискурс: лингвистический энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия, 1990. 137 с.

Дускаева Л. Р. Принципы типологии газетных речевых жанров: Язык современной публицистики: сб. статей / сост. Г. Я. Солганик. 3-е издание. Москва: Флинта: Наука, 2008. 131 с.

Латышев Л. К. Проблема эквивалентности в переводе: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.20. Москва, 1983. 90 с.

Микоян А. С. Проблемы перевода текстов СМИ. 2008. URL: <http://evartist.narod.ru/text12/12.htm> (дата обращения 02.09.2020).

Пантина О. А. Экспрессивная перспектива англоязычного новостного дискурса: на материале газетных текстов о природных катастрофах: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Санкт-Петербург, 2018. 32 с.

СПЕЦИФИКА ПЕРЕВОДА АНГЛОЯЗЫЧНЫХ НОВОСТНЫХ ТЕКСТОВ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК (НА МАТЕРИАЛЕ НОВОСТНЫХ ТЕКСТОВ ОБСЕ)

Юлия Волощук

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: govov@meta.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0938-4349>

Наталья Жмаева

кандидат филологических наук, доцент кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: zhmaeva@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3382-0155>

АННОТАЦИЯ

Актуальность исследования основывается на необходимости углублённого изучения эффективных способов, приёмов и методов перевода англоязычных новостных текстов на украинский язык, в частности новостных текстов Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ), что обусловлено не только членством Украины в Парламентской ассамблее ОБСЕ, но и всемирной глобализацией, интенсивным

развитием международных отношений, которые в свою очередь влияют на повышение заинтересованности современного украинского читателя зарубежными новостными текстами. Кроме того, актуальность темы обусловлена повышенным вниманием лингвистов к современному медиа-дискурсу, видом которого является новостной дискурс, и особенностям его перевода.

Целью работы является анализ специфики перевода англоязычных новостных текстов на украинский язык на материале новостных текстов ОБСЕ. Для достижения поставленной цели были применены методы исследования: сравнительный и сопоставительный методы для определения особенностей и проблем перевода на украинский язык англоязычных новостных текстов; метод систематизации и метод комплексного переводческого анализа для анализа и систематизации средств, использованных при переводе англоязычных новостных текстов на украинский язык, а также метод сплошной выборки при поиске базового материала исследования. В результате сопоставительного анализа оригиналов англоязычных новостных текстов с их переводами на украинский язык были определены закономерности применения конкретной переводческой стратегии, а также соответствующих переводческих трансформаций, которые необходимы для достижения адекватного перевода англоязычного новостного текста. Так же в ходе исследования была проанализирована проблема поиска эквивалента при переводе новостных текстов.

Ключевые слова: публицистический стиль, медиа-дискурс, англоязычный новостной текст, новости и дискурс, ОБСЕ, адекватный перевод новостных текстов, переводческие трансформации.

SPECIFICS OF TRANSLATING ENGLISH-LANGUAGE NEWS TEXTS INTO UKRAINIAN (BASED ON THE OSCE NEWS TEXTS)

Yulia Voloshchuk

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,

Odesa, Ukraine

e-mail: govot@meta.ua

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0938-4349>

Natalya Zhmayeva

Candidate in Philology, Associate Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,

Odesa, Ukraine

e-mail: zhmaeva@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-3382-0155>

SUMMARY

The relevance of the research is based on the need for an in-depth study of effective ways, techniques and methods of translating English-language news texts into Ukrainian, in particular news texts of the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), which is due not only to Ukraine's membership in the OSCE Parliamentary Assembly, but also to globalization and the intensive development of international relations, which in turn affect the increasing interest of modern Ukrainian readers in foreign news texts. In addition, the relevance of the topic is due to the increased attention of linguists to modern media discourse, which also includes news discourse, and the peculiarities of its translation.

The aim of the work is to analyze the specifics of translating English-language news texts into Ukrainian based on the material of OSCE news texts. To achieve this goal, the following research methods were used: comparative and comparable methods for determining the features and problems of translating English-language news texts into Ukrainian; the method of systematization and the method of complex translation analysis for analyzing and systematizing the tools used in translating English-language news texts into Ukrainian, and also using the continuous sampling method to search for basic research materials. As a result of a comparative analysis of the original English-language news texts with their translations into Ukrainian, the regularities of applying specific translation strategy, as well as the corresponding translation transformations that are necessary to achieve an adequate translation of the English-language news text were determined. The study also analyzed the problem of finding an equivalent when translating news texts.

Key words: *journalistic style, media discourse, English-language news text, news discourse, OSCE, adequate translation of news texts, translation transformations.*

REFERENCES

Arutyunova N. D. (1990). Diskurs: lingvisticheskij enciklopedicheskij slovar' [Discourse: Linguistic Encyclopedic Dictionary]. Moscow: Sovetskaya enciklopediya [in Russian].

Duskaeva L. R. (2008) Principy tipologii gazetnyh rechevyh zhanrov [Principles of typology of newspaper speech genres]. In G. YA. Solganik (Ed.), Yazyk sovremennoj publicistik: sb. statej (3-e izdanie) [The language of modern journalism: collection of articles (3rd edition)]. (p.128, p.131). Moscow: Flinta: Nauka [in Russian].

Latyshev L. K. (1983). Problema ekvivalentnosti v perevode [The problem of equivalence in translation]. (Doctor's thesis). Moscow [in Russian].

Mikoyan A. S. (2008). Problemy perevoda tekstov SMI [Problems in Translating Media Texts]. Retrieved from <http://evartist.narod.ru/text12/12.htm> [in Russian].

Pantina O. A. (2018). Ekspressivnaya perspektiva angloyazychnogo novostnogo diskursa: na materiale gazetnyh tekstov o prirodnykh katastrofah [An expressive perspective of English-language news discourse: based on newspaper texts about natural disasters]. (Doctor's thesis). Saint Petersburg [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 10.07.2020

УДК 82:001.8

ЗБЛИЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ КОНТИНЕНТІВ

*Вельмишановній Пані проф. Т. М. Корольовій —
наш подячний знак особливої поваги. — Автори*

Микола Зимомря

доктор філологічних наук, професор, академік АН вищої школи України,
завідувач кафедри германських мов і перекладознавства Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка,
заслужений діяч науки і техніки України
e-mail: translationw2016@meta.ua
ORCID: 0000–0002–7372–4929

Наталія Науменко

доктор філологічних наук, професор кафедри іноземних мов професійного
спрямування Національного університету харчових технологій (м. Київ),
член Національної спілки письменників України
ORCID: 0000–0002–7340–8985

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано особливості висвітлення українського літературного процесу 1–3 третин ХХ століття в 6-му та 7-му томах десяти томного підручника Ю. І. Коваліва «Історія української літератури. Кінець ХІХ — початок ХХІ століть». Значний текстовий матеріал в інтерпретації автора стає не лише предметом усебічного вивчення у системі вищої філологічної освіти, а й потужним чинником наукового пошуку. Розглянутий під нетривіальним кутом зору та описаний високоточною мовою, без зайвої «терміноманії», він має послужити основою для подальших досліджень українського письменства у напрямі заповнення «білих плям», вельми характерних для обраного періоду.

Ключові слова: українська література ХХ століття, проза, поезія, драматургія, критика, еміграція, соцреалізм.

Вступ. Ця стаття є продовженням циклу критичних відгуків, присвячених багатотомній праці «Історія української літератури. Кінець ХІХ — початок ХХІ століть» професора Юрія Коваліва.

Матеріали та методи дослідження. Його основою послужили нещодавно видані шостий та сьомий томи підручника. У студії проаналізовано особливості висвітлення українського літературного процесу 1–3 третин ХХ століття в 6-му та 7-му томах десяти томного підручника Ю. І. Коваліва «Історія української літератури. Кінець ХІХ — початок ХХІ століть».

Результати та дискусія. Примітний факт: у географічній науці середини ХХ століття з'явилася теорія, котру прирівнюють до формування геліоцентричної концепції в астрономії або відкриття ДНК у біології. Це — теорія руху тектонічних плит, завдяки якому 400–600 мільйонів років тому єдиний континент Пангея розділювався на шість відомих нам материків. Нині, вважають геологи, йде поступове зближення континентів унаслідок того ж таки руху тектонічних плит. У сенсі історії планети Земля тектоніка плит — це історія з'єднання і розколювання континентів, народження та згасання вулканічних ланцюгів, появи і закриття океанів і морів (Література. Соціум. Епоха, 2010). Ці явища можна зіставити і з розвитком літературного процесу, особливо якщо йдеться про «материкові» і «діаспорні» масиви у письменстві певної країни.

І нашої держави це стосується безпосередньо. Адже український літературний процес в еміграції — історико-мистецьке явище, що мало в ХХ столітті свої особливості, зумовлені історичними подіями двох світових воєн. І саме тому дослідники зазвичай виокремлюють два періоди творчості українських письменників-емігрантів. До першого, зокрема, належить діяльність у 1920–1930 рр. у країнах Європи Празької школи. Її представниками були відомі громадсько-політичні і культурні діячі — Євген Маланюк, Олена Теліга, Олег Ольжич, Антін Павлюк, Юрій Дараган, Олекса Стефанович, Оксана Лятуринська.

До другого періоду найчастіше відносять тих українських письменників, які вплинули на літературний процес після завершення Другої світової війни. Це передусім були талановиті українці, які жили в таборах для переміщених осіб у Німеччині. У другій половині 1940-х років саме в Німеччині був заснований і діяв Мистецький український рух (МУР). Серед представників його були відомі поети та прозаїки: Є. Маланюк, П. Голубенко та інші, які в подальшому емігрували до США. У творчості письменників-емігрантів другої по-

ловини ХХ століття спостерігається тенденція до висвітлення життя українців за кордоном. Адже на чужині народилося вже не одне покоління українців. Поряд з тим, спогади про героїчне минуле українського народу, як і раніше, залишаються актуальними.

Українські школярі 1980-х років (у тому числі й співавторка цієї рецензії) слово «еміграція» засвоювали винятково з розповідей про «вождя світового пролетаріату». У добу перебудови воно вже викликало асоціації з музичною течією, представленою іменами М. Шуфутинського, В. Токарева та подібних. З початку 1990-х до цього терміна долучився суголосний концепт «діаспора», тобто «розпорошення»; у програмі з історії нашої держави з'явилися матеріали про Зелений та Малиновий Клини, про український уряд в екзилі під керівництвом Миколи Плав'юка... Виявом нерозривного зв'язку між материковою та діаспорною Україною, зближення її великих тектонічних плит стала перша лекція, прочитана студентам відродженого університету «Києво-Могилянська Академія» 1 вересня 1992 року — «Проблеми походження української мови» (професор Гарвардського університету Юрій Шевельов).

Тому в шостому томі «Історії української літератури» Юрій Ковалів ставить і послідовно розв'язує набагато складніші, ніж у попередніх п'яти (не для самохвали констатуємо: автори цих рядків докладно проаналізували в п'яти рецензіях дотеперішні видання), завдання — установити зв'язки між «материковим» і «діаспорним» масивами нашого письменства, ліквідувати «білі плями» за допомогою повільного прочитання літературних творів, які належать до різних родів і жанрів, та простежити еволюцію індивідуального стилю певного письменника, чиї традиційно «ранній», «середній» та «зрілий» періоди творчості розвивалися у різних часопросторових координатах.

Лірику української еміграції в шостому томі представлено потужними іменами Володимира Самійленка, Олександра Олеся, Спиридона Черкасенка, Петра Карманського, Антона Павлюка, Василя Хмелюка, Лавра Миронюка, Юрія Косача. Прикметним в цьому ряду постає доробок Петра Карманського, який не так давно здобувся на ґрунтовне наукове осмислення (дисертація Наталії Зубик, захищена в Чернівцях у 2019 році). Відомо, що в історію української літератури Карманський-поет увійшов як автор ліричної драми «З теки самоубивця» (1899), збірок молодомузівського періоду «Ой люлі, смутку»

(1906), «Блудні вогні» (1907) і «Пливем по морю тьми» (1909), книги політичних сатир «Alfresco» (1917), громадянської лірики «За честь і волю» (1923) та «До сонця» (1941). Однак поезії, які увійшли до названих збірок, — це лише частина незібраної спадщини митця: за підрахунками Наталії Зубик, доробок автора становить 1014 віршованих творів, що позначені філософсько-естетичними і стилістичними рисами, притаманними кінцю ХІХ — першій половині ХХ століть.

Сам же Юрій Ковалів визначає семантику «еміграційної» лірики Петра Карманського так: «Перебіг національно-визвольних змагань, попри їх поразку, викликав у П. Карманського оптимістичний настрій, що не міг не позначитися на збірці «За честь і волю». Але не він був визначальний. Мотиви втраченої батьківщини («Далеко ти, мій краю рідний!», «Чужиною») стали сюжетотвірними в розділі «Під сонцем тропіка». Його простір, крім проявів ностальгії за галицькими краєвидами та емігрантських рефлексій («Так я любив тебе, Галичино!», «На білий камінь сяду...», «Снишся мені...», «Бразилійський травень»), заповнила екзистенційна дезорієнтація, розпач перед буттєвим ніщо».

Розгляд драматургії у шостому томі Юрій Ковалів, як на наш погляд, справедливо починає з її символістичної компоненти. Відомо, що в мистецтві символізму здобув відображення соціально-психологічний дискомфорт особистості кінця ХІХ ст., яка не встигла звикнути до швидких темпів і змін у суспільному бутті. Основою драм символістського напрямку (Метерлінк, Гауптман, Ібсен) були такі проблеми: відчуженість людини від суспільства, природи і світу; безпомічність перед глобальними проблемами; безперспективність будь-яких пошуків.

В українську драматургію символізм прийшов на початку ХХ ст. і був позначений специфікою реальних умов розвитку тогочасної української літератури. Форми старого, реалістично-побутового театру відходили в минуле; перед молодими драматургами (Леся Українка, В. Винниченко, С. Черкасенко, С. Васильченко, Олександр Олесь тощо) поставала проблема освоєння новітніх законів побудови драматичної дії. Українська драма стає на шлях пошуку нових стильових і виражальних засобів. Орієнтація українських драматургів на західноєвропейські зразки стала важливим моментом у розвитку нашої символістської драми. Але своєрідності українському символізму.

лізму надавали джерела національної романтичної традиції, зв'язки з народнопоетичним художнім мисленням.

Зокрема, Олександр Олесь привніс в українську драматургію модерні віяння західноєвропейського мистецтва. Але його символізм не був звичайним наслідуванням європейського символізму. Це видно з обробок українського фольклору («Над Дніпром», «Ніч на полонині», почасти «По дорозі в казку»), з уваги до соціальної проблематики. Олександр Олесь оригінально поєднував тенденції західноєвропейського символізму з традиціями українського мистецтва. Часто традиційні сюжети ставали основою для вираження символістських ідей.

За тематикою символістська драматургія Олександра Олеся розподіляється на дві групи. У драмах першої групи сюжет будується на подіях кохання чи спокуси. Сюди відносимо більшість п'єс. До другої групи належать 3 п'єси — «По дорозі в казку», «Танець життя» і «Золота нитка». Вони пов'язані тільки проблематикою. Драматург осмислює тут такі філософські проблеми як сутність особи, її місце в суспільстві та історії; цінність життя та його суть тощо.

Перша група п'єс Олександра Олеся поділяється на дві підгрупи, що різняться стильовими ознаками. До першої підгрупи відносимо дві драматичні поеми — «Над Дніпром» і «Ніч на полонині». Вони характеризуються поєднанням стильових ознак романтизму і символізму, бо побудовані за принципом міфологічного сприйняття дійсності і з використанням символічних образів-метафор. Надприродні сили тут співіснують з реалістичним персонажами. До модерної сфери драматург залучає фольклорну образність. Природне оточення персоніфікується, а надприродні сили перевтілюються на реально-історичні типи. Обидві драми є виявом символізму, опертого на романтику і фольклор.

Друга підгрупа об'єднує ряд глибоко інтимних п'єс («Трагедія серця», «Тихого вечора», «При світлі ватри», «Осінь»). Їх особливістю є знеособлені персонажі і позачасове сприйняття дійсності. Головний мотив цих творів — невідповідність почуттів людини реальній дійсності, що зумовлюється долею, неможливістю кохання в шлюб; суперечністю між коханням та вольовими початками особистості тощо.

Модель світу в О. Олеся — однозначно трагедійна. Як би не розв'язувався конфлікт — висновок залишається однозначним: для

щастя в теперішньому місця немає. Майбутнє виступає як химера або не відповідає почуттям героя. Оповідь ведеться у двох площинах, де перехрещуються важливі спогади і похмура дійсність. Динамізм зовнішньої дії відсутній, зате зростає внутрішнє емоційне напруження, на чому й наголошує Ю. Ковалів.

Окремий розділ тому становить дослідження західноукраїнської літератури кінця XIX — першої третини XX століть. І це закономірно, адже до так званого «золотого вересня» 1939 року ці терени також були певного ґатунку «закордоном».

Знакові автори — Василь Пачовський, Василь Стефаник, Марко Черемшина, Ольга Кобилянська, Богдан-Ігор Антонич, Богдан Лепкий — сусідять тут із менш знайомими Володимиром Гаврилюком, Ярославом Цурковським, Вадимом Лесичем, Ростиславом Кедром та іншими, і такий «розклад» дозволить читачеві підручника провести свої власні зіставлення трактувань певного мотиву або образу, розвитку того чи того сюжету у класика національної літератури та митця, чие ім'я реципієнтові доти траплялося лише в загальному огляді.

Відкривається підрозділ із дослідження доробку Уляни Кравченко. Поетеса, яка у ранній творчості тяжіла до застосування класичних розмірів, з 1910-х рр. удається до некласичного віршування у поезіях своєрідного жанрового ґатунку — лірико-психологічних медитаціях. Характерний в українській літературі XIX століття образ — жниці — втілено в такому символістичному за стильовим спрямуванням ліричному портреті (зб. «В житті є щось»):

Самітня на загоні жниця... / Встала вдосвіта рано. Чи хто / хоч помагайбі скаже? Чи найдеться / шматок чорного хліба, води крапля? / Чи тихий сон відсвіжить очі й руки? / Чи буде неділя? Чи почує хто тихий / спів, тяжкого мовчання нуту? / Чи то серце омліває, чи то сонце / так криваво заходить? / Самітня на загоні жниця...

Композиційним прийомом творення образу у вірші є кільце — повторений на початку та наприкінці вірша рядок «Самітня на загоні жниця». Своїм звучанням цей період при першому згадуванні встановлює горизонт очікування традиційного на той час віршового розміру — чотиристопного ямба. Однак вже наступний рядок, із незвичайним синтаксичним оформленням — анжамбеманом, схиляється в бік тристопного анапеста з амфімакром «Встала вдосвіта рано». Емоційна напруженість відчувається в обриві другого рядка: «Чи хто / хоч

помагайбі скаже?». Наступні шість речень, збудованих на анафорі «Чи...», виступають не як окремі синтаксичні періоди, а як суцільний потік, у якому повторюване слово — сполучник «чи» переміщається на початок, у середину або під кінець віршового рядка. Таку побудову вірша можна назвати новаторською: переривчастим ритмом, який неможливо ідентифікувати з відомими поетичними розмірами, авторка намагається передати неспокій у душі своєї героїні — жниці, її самотність (Зимомря, Науменко, 2014: 79).

Домінанту двочастинної поеми «Прозолоть світанку. Фрагмент» Я. Цурковський визначав як «балляда революції на великій Україні 1917 р.». Погляд на її композицію та образну систему засвідчує, що вона має й ознаки містерії. Передусім це мотив мандрівки ліричного оповідача — сходження в Пекло, зустрічі з душами батька, матері, брата, сестри:

*Я ж на низах, де є стени, раби,
де на розраненій землі
варять замурзані хлопці
в розжареній кітлі
в окропі вбійчий оклик: Пекло!..*

У «Пролозі» специфічний ритм вірша створюється шляхом розбиття довгих тирад драбинкою, що віддаляє одне від одного спорадично римовані закінчення клаузул нерегулярного метру. Крім «ефекту польоту», такий прийом створює візуалізований через слово хронотоп дороги. Дантова «мандрівка пеклом» веде оповідача

*... від Рюрика зі срібним волосом старих століть
до славного в червоній величі Богдана,
від орд татарських, турецьких башів, хана
до тирана, деспота (тут болю лютого зеніт);
від Запоріжжя, Лиману, Славутіці і Лугу,
де у пшениці козацьке чуло: пугу! пугу! —
до світлої Софії золотої...*

Водночас у його словах відлунує співзвучна з «Золотим гомоном», прологом до Франкового «Мойсея», а відтак — і зі «Словом о полку Ігоревім» віра у відродження Української держави, характерна також для містерії:

То ж вір і радуйся, / безсмертний мій Народе, / що незабаром — заграєм в сурми, / в литаври зарокочем / в огнистоцвітних, ярих Карпатах; / леготом рідних прапорів / зворушим гордий Кавказ, / погуляєм у човнах визвольних / по Чорному морі / і зачерпнем боєвими шеломами / спінену воду з Дніпра-Славутіці!..

Вельми оригінальним є «азбуковник» Вадима Лесича — зріла збірка «Предметність нізвідкіль». Її основний образний елемент, згідно з компаративними розвідками Б. Бойчука, — створення «напруженості й бажанівської гранчастості» шляхом ламання ритміки та розриву рядків, «образами та колізіями звуків»; можна додати — образами та колізіями літер (вірш «К»):

*Вікно місяця відкрите в інший світ
в пливучих рамах мороку
архітектура простору в зеленім світлі
там граються метелики з ангелами
на віридаріях де губляться безслідно
й найтихіші кроки...*

Давньослов'янське значення літери К — «како», тобто «як». Отже, контекстуально мається на увазі вказівка на спосіб дії, мислення, бачення, сприйняття певного явища, а найголовніше — порівняння. Саме останнє, поділяючи думку Ю. Коваліва, можемо визнати ідеєю, яка оприявнюється в поезії.

У даному разі порівняння стосується показаного через «вікно місяця» життя «іншого світу», а саме — природного, очудненого в категоріях рукотворного довкілля. Символами цього бачення є «архітектура простору», «віридарії» — рідкісна барокова метафора зі значенням «город-як-книга»; море, що «грає на лірах скель»; «хвилясті мислі», які наслідують пейзаж із кущами (можна говорити про два види пейзажу — власне краєвид і його художню репродукцію); урешті — молитва, «не мовлена людськими словами».

В унісон із темою еміграції, проведеною через увесь 6-й том, варто звернутись до Стефаникового «Камінного хреста», головні сюжетні тенденції та образність якого виступають актуальними в наші дні — надто ж у зв'язку з проблемами заробітчанства, війни на Сході, зростанням кількості переміщених осіб, «внутрішньої еміграції» діячів культури та науки. Як не раз уже говорилося у критичних працях,

Василь Стефаник у своїй новелі глибоко розкрив психологію українських селян, які з боєм відривалися від своїх шматочків землі, їх страх перед невідомим майбутнім, що чекало за океаном.

Головний герой твору Іван Дідух усе життя тяжко працює на своїй убогій ниві. Не випадково письменник зіставляє його з конем, якого селянин шкодував більше, ніж себе. Бідне господарство Івана не могло забезпечити його сім'ю. Рятуючи своїх дітей, Дідух шукає порятунку за океаном. Селянин сумує за усім, що оточувало його на батьківщині. Перед усім селом він прощається зі своєю дружиною так, немов знає, що не доїде в «Гамерицький» край. Образ розвіяного листя, запозичений з народних голосін, своєрідно уособлює майбутнє героїв новели. Масивний кам'яний хрест, споруджений Іваном Дідухом на піщаному горбі, — це пам'ятник йому, залишений на рідній землі. Водночас хрест сприймається як символ нелюдської праці селянства і асоціативно пов'язується з образом «далекої могили» — еміграції.

Творчість Ольги Кобилянської, за Ю. Ковалівим, знаменувала собою перехід від старої сентиментально-романтичної традиції до нової, символістської і неоромантичної прози ХХ століття. Недаремно Кобилянську називали «екзотичною квіткою», оригінальною постаттю на тлі традиційної у 2-й половині ХІХ ст. «народницької» літератури. Ольга Кобилянська увійшла в українську літературу насамперед як виразниця прагнень і змагань інтелігенції, зокрема освіченого жіноцтва. Послідовно проводячи у своїй творчості ідею провідної ролі освіченої верстви в загальному розвитку нації, Кобилянська свідомо зверталася до проблем свободи і обов'язку, особи і маси, вождя і народу.

Доробок письменниці становлять прозові твори хронікального та подієвого закрою, позначені різним ступенем вияву елементів власне новелістичних — уміння показати мале у великому та велике у малому, контрапункти оповіді, ощадність у застосуванні зображально-виражальних засобів, завдяки чому твір стає відкритим до співтворчості з читачем. Серед авторських жанрових визначень — оповідання, новела, нарис, етюд, гумореска, фантазія, фрагмент, поезія в прозі; самі ж художні твори засвідчують потужну взаємодію елементів кожного з названих жанрів, створення нових модифікацій, ще не заявлених особливою термінологією в літературознавстві.

Це й дозволяє дослідникам говорити про прозу Кобилянської як один із концептуальних виявів синтезу мистецтв, на основі якого установлюється певна інтеркультурність доробку письменниці: наприклад, «Під голим небом», визначений як нарис, — «малюнок з елементом містицизму» (Ольга Кобилянська), імітація малюнка пером (І. Денисюк), імітація китайського живопису гошу (Наталія Науменко). Цей перелік можна продовжити й далі.

Повість «Земля» є спробою соціально-психологічного аналізу влади землі. Уважне прочитання твору переконує, що не тільки залежність селянина від землі і його дрібновласницька психологія є причиною братовбивства, про що довгий час твердила критика. Ольга Кобилянська вперше в українській літературі показала, що в ставленні людини до землі, крім соціальних і моральних поривів, є мотиви, що належать до свідомості, й пов'язані з відчуттям органічної єдності людини з природою. Таку лінію письменниця й проводить у поведінці своїх героїв, бо в гармонії землеробської праці вбачає здорове моральне підґрунтя.

У повістях «Людина» (1894) і «Царівна» (1895) Кобилянська створює якісно нові образи жінок-інтелігенток, що належать до громадсько-інтелектуального типу особистості. Цим героїням притаманна висока самосвідомість, почуття власної гідності, розуміння самоцінності людської особистості і нестримний потяг до самовдосконалення. Маючи сильну волю, вони здатні відстояти свої переконання і людську гідність. Це героїні активної і творчої вдачі, які в житті керуються більше розумом, ніж почуттями. Їм притаманна здатність до самопожертви, відмова від особистого заради вищих духовних ідеалів, зацікавленість не тільки особистими, а й громадськими проблемами. Звісно, праця виграла б, коли б творець капітального літопису українського письменства закріпив також про німецькомовні твори Ольги Кобилянської «з проекцією на вияв національної ідентичності та її інтеркультурність» (Микола Зимомря).

Безперечний факт: Ольга Кобилянська разом з Михайлом Коцюбинським, Василем Стефаником, Михайлом Яцковим стає зачинателем нової як змістом, так і формою української прози. Без сумніву, Юрій Ковалів вміло обумовлює роль письменниці в оновленні прози такими категоріями: «Ольга Кобилянська в черговий раз переглянула традиційні погляди на стосунки чоловіка і жінки, заміжжя, родину,

творчість і самореалізацію і заклала в основу твору (повість «За ситуаціями». — М. З., Н. Н.) концепцію духовної свободи, актуалізувала статус інтелектуально розвиненої, повноцінної, повноправної у громадському, родинному та особистому житті людини, що відповідало вимогам емансипантського руху».

Історична белетристика теж здобулася на значну увагу науковця. Так, ґрунтовно проаналізовано повість «Крутіж» (1941) Богдана Лепкого, який звертається до історичних подій в Україні 1663–1687 рр., що отримали назву Великої Руїни; повість було написано на початку Другої світової війни, коли над Україною знову зависло фатальне: бути чи не бути. Тому через увесь твір проходить застереження від кровопролиття, насильства, заклик до любові і добра.

Б. Лепкий, як слушно наголошує Юрій Ковалів, у «Крутежі» не переказує історичних подій, а творить атмосферу життя і боротьби у XVII столітті. Герої його, хоч і віддалені від центрів політичного життя, певною мірою почувають свою відповідальність за долю Вітчизни. Як свідчить дослідник, задля увиразнення характерів і повнішого охоплення подій Богдан Лепкий «веде» своїх героїв дорогою, що лежить майже через всю Україну, єднає глуху провінцію з гетьманською столицею. На цій дорозі героям зустрічаються представники практично всіх верств. Вони й дають оцінку діяльності і гетьмана, і московського царя, і польського короля. Так досягаються об'єктивність у відтворенні подій, конфліктів, героїв. До речі, на аналогічне виокремлення реального дійства вказували Василь Марко, Любомир Сенік, Микола Ткачук, Олена Бондарева, а також Оксана Кузьменко, зокрема, стосовно драматичного буття людини в українському фольклорі.

Синтезом усіх зазначених концептів став аналіз «Попелу імперій» Юрія Клена, у якому з належною повагою науковець зіставляє власні бачення поеми та критичні думки інших філологів. Спочатку, за Юрієм Ковалівим, поет «ставив собі скромне завдання — дати поему на кілька сот рядків, але вона, мимо його волі, росла, захоплюючи все ширші обрії». Невдовзі він усвідомив надзавдання, яке сподівався виконати, зважившись на «велику поему, свого роду «Божественну комедію». Відтак з'явився широкомасштабний художній літопис історичних подій в Україні та за її межами першої половини XX ст., що супроводжувалися крахом потворних деспотичних наддержав — царської Росії, Австро-Угорщини, гітлерівської Німеччини, засуджен-

ням більшовизму й нацизму — однаково небезпечних антилюдською сутністю: «ліквідували нас, як класу, — / тут ліквідують нас, як расу».

Закодоване в назві твору профетичне утвердження світової справедливості супроводжується тривожним попередженням, адже «злочинність їх (імперій) може набувати нечуваних, потрясаючих розмірів» «перш, ніж розпастися на попіл». Образ-символ «попіл» «має однозначний сенс — руйнування» (Нінель Заверталюк). Він доповнений мотивом потопу: «на європейське згарище суне зі Сходу більшовицька повінь» (І. Качуровський). Деструктивній ментальності апокаліпсичного «звіра» Юрій Клен протиставив принципи добра, втілені в образі християнського мученика, змیهборця, патрона воїнів Св. Юрія та чаші Грааля — не лише талісману ранніх християн, а й символу духовних цінностей, на підвалинах яких має воскреснути вільна Україна і справді людський світ.

Основою **сьомого** тому «Історії...» стали суперечності в суспільному та культурному житті «вздыбленной» України. Про наслідки цього «дйблення» дізнаємося ще й сьогодні, і, напевно, це ще не все. Узяти хоча б факт із історії того часу, коли Леся Курбаса та Миколу Куліша, поставивши їх спинами одне до одного, застрелили однією кулею — щоб набойів не марнувати. Коли в 1942 році науковця зі світовим ім'ям Агатангела Кримського лишили помирати у лікарняному дворі...

І перший, за висловом Олександра Довженка, випадок в історії світового мистецтва, коли стиль затвердили на партійних зборах, — стиль соціалістичного реалізму, який у ті дні був оголошений «єдино правильним», а нині здобувся на такі синоніми, як «соцреалізм», «соц-арт», «імітат-мистецтво» тощо.

Тому, досліджуючи цей період історії української літератури, Юрій Ковалів не дарма вживає назву «стилю» не інакше, як у лапках, натякаючи на його неприродність, штучність. Відповідно, даний том поділено на дві частини: «Література в лещатах терору», «І словом, і зброєю», а у заголовки підрозділів винесено поняття «концептуальні пастки «соцреалізму», його «тиск», «деформація поезії» та інші.

Варто згадати, що Дмитро Дроздовський, рецензуючи 5-й том «Історії української літератури», справедливо наголошував: «Сталінське втручання в розвиток української культури призвело до однієї з найбільших трагедій в історії XX ст., котре сформувало вакуум, культурницький розрив в історичній динаміці літературних процесів, відки-

нувши на маргінес естетичність і художність, натомість вивівши на перше місце ідеологічний диктат, «правильність» як відданість позиціям Партії, що позначилося, відповідно, на перетворенні літератури на політично-ідеологічний інструмент задля «переделкі человека» (Слово і час. 2015. № 2. С. 119). Тож цю «переделку» в її історичних і культурних вимірах Юрій Ковалів уважно простежує в томі сьомому, установлюючи нові її «канони», віднаходячи імена її жертв і підбиваючи підсумки «Розстріляного Відродження». Як і в попередніх томах підручника, автор зводить воедино літературні факти, доти опубліковані в науковій періодиці, аби в сукупності створити панорамну картину українського письменства середини ХХ століття.

У підрозділі з багатообіцяючою назвою «Поетичні дебюти у «соцреалістичному» віршуванні» Юрій Ковалів приділив увагу лише одному лірикові — Костеві Герасименку. Окреслюючи формозмістові концепти доробку поета, він зазначав:

«У деяких віршах К. Герасименка вчувається романтизація радянської дійсності. «Романтика сонця» охоплює не лише природу, сповнену «безжурними журавлями», коли *«молода травиця / Встає з молодих проталин»*, літературного Уленип'їгеля, що виконує роль не так месника, як мрійника, схожого на *«простих героїв / Пісень, і легенд, і правди!»*.

Переповнена світлою тональністю, лірика К. Герасименка контрастувала трагічним будням 1930-х років: жнива засвідчують повноту сільського добробуту («встає над маревом уже сідого вересня / Густий і повнозвучний урожай»), тому здається, що довколишній простір заповнює «повнокровне і густе життя» («Вересень»).

Можна припустити, що автор, подаючи гармонійну ідилію, абстрагувався від реалій: «І опадуть тугі плоди колгоспу / На вулиці, на вигін, у двори». Ідеться про дійсність із її щедрою природою й роботящими хліборобами. Такою вона має бути в Україні, схожій на внутрішньо невичерпну аркадію, що позначилося на гіперболі земних благ, переданих через каталогізацію довкілля:

«І виснуть тяжко за тини антонівки, / І прийде сторож, мрійний, голубий, / І хліба, хліба неповторні тони, / І гарби, і дівчата, і дуби».

Пастельна тональність артистичних пейзажних замальовок у ліриці К. Герасименка поєднана з радянською атрибутикою, зазначеною ніби мимохіть, без риторичних підкреслень, властивих «соцреалізму»

(виділення напівжирним шрифтом наше. — М. З., Н. Н.). Тому між його яблунь, «великих, як журба», не тільки вовк приносить здобич, а й заходять «замислені дівчата», серед них ліричний герой сподівається знайти «найкращу», повезти до міста, попросивши «одне — подарувати сина» (Ковалів, 2018).

Загалом назви підрозділів, присвячених літературі 1930-х — початку 1950-х років, вирізняються стефаніківським лаконізмом, а подекуди навіть «сухістю»: «Проза соцреалізму», «Драматургія соцреалізму», «Соцреалістична проза». Порівняймо: *Arspoetica* лірики «Празької школи», «Оновлення театру і драматургії в Західній Україні», і навіть тут же, в томі сьомому, — «Фінал експериментальної прози й драматургії Розстріляного Відродження», «Український антитоталітарний резистанс», «Жанрово-стильова палітра української прози на території, окупованій гітлерівцями»...

Варто зупинитися на «ковалівському» трактуванні «Майстрів часу» Івана Кочерги. «П'єса з ознаками мелодрами, характерна своєю поліжанровістю, елементами трагікомедії, захоплює «привабливістю бенгальського вогню, феєрверком блискучих несподіванок» (Наталя Кузякіна). «Драма крику» дедалі приглушується в останніх двох діях п'єси з посиленням «монументальної» соціалістичної риторики, більшовицьким прагненням «прискорити час», або, як висловився машиніст Черевко, «загнуздати», що «значно послаблює блискучий сюжетний задум автора» (Тетяна Свербілова, Наталя Малютіна, Людмила Скорина).

Імператив персонажа, звиклого діяти за тоталітарними настановами, приводить до протилежного ефекту — до розриву часових зв'язків між старим і новим. Це спонукало автора відмовитися від романтичної дуальності, перейти до пошуку «можливостей медіації цих непримирених досі крайнощів» (Віра Агеева). Адекватний ключ декодування мелодрами знайшов режисер 2-го МХАТу І. Берсенев, який визнав, що її експериментальність вимагає подачі «в дуже гострій, дуже театральній формі».

Драматург полемізував з прихильниками як суб'єктивного розуміння категорії часу, так і з скептиками, які вказують на його відсутність. Він також спростовував уявлення про українця, «приреченого» існувати в повільному темпоритмі. І. Кочерга устами одного з персонажів Тобіаса Карфункеля доводив, що індивід, з яким упроводж

життя нічого особливого не сталося, може опинитися в особливих обставинах, коли за стислий термін змушений буде прожити безліч подій й екстремальних ситуацій.

...Вдаючись до автоалюзій годинникаря, духа бурі («Пісня в келиху»), пісочного годинника («Алмазне жорно»), ремонту годинника («Свіччине весілля»), безчасів'я («Марко в пеклі»), драматург зробив категорію часу метафорою свого твору, сюжетотвірним чинником філософських колізій й реальних конфліктів. Низький горизонт очікування українських чиновників від театру зумовлений також їхнім незнанням школи французького драматурга XVIII ст. Е. Скріба, нехтуванням естетики водевілю, поезики М. Метерлінка, неприйняттям ексцентрики, вигадки, дотепних діалогів, експериментального пафосу в драматургії» (Ковалів, 2019).

Здавалося б, багато уже написано про «Собор» Олеся Гончара — але Юрій Ковалів, доцільно вживаючи засоби рецептивної естетики, доводить, що сказати ще є про що — особливо на тлі занепаду духовності у добу дигіталізації суспільного життя та переходу численних його галузей в онлайн-режим:

«Роман «Собор» не тільки відтворює духовну атмосферу 1960-х рр. у яскравій художній формі, а й розкриває проблему, актуальну для всіх віків, уражених тенденціями дегуманізації, небезпечними за своїми наслідками, про що на початку XXI ст. навіть не йдеться. На превеликий жаль. Утрата гуманістичних цінностей загрожує виродженням людини. Приміром, в умовах таких викликів, як пандемія...

Олесь Гончар, дотримуючись принципів аристотелівського мімезису й життєвої достовірності, одним із перших у ті роки, охоплені деструктивними віяннями комуністичної системи, порушив питання історичної тягlosti, тому, вдаючись до інтермедіальних прийомів, перекодував знакову систему Свято-Троїцького собору в роман, викликавши занепокоєння серед партфункціонерів, які репресували епічний твір, убачаючи в ньому небезпеку для панівного режиму. Локальний топос сакрального значення набув загальнонаціонального й загальнолюдського сенсу в романному відтворенні» (Ковалів, 2018).

Епохальною ознакою української культури майже всього XX століття стає беззаперечний синкретизм у всьому — у мисленні, філософії, мистецтві, мовних і стилізових пошуках, що, зокрема, відбилося у жанрових вимірах поезії. Зокрема, перша третина XX ст. — період

інтенсивного проблемно-змістового, образомодельючого, жанрово-стильового оновлення красного письменства: найяскравіші його явища синтезував ранній модернізм, вчинивши їх новою мистецькою традицією, яку Юрій Ковалів назвав «Ars poetica лірики Празької школи» (том 6). Своєю чергою, розгляд лірики даного угруповання в томі 7 проходить під заголовком «Українська лірика в роки Другої світової війни».

На думку науковця, синтез мистецького та наукового способів осягнення довкілля зумовлює погляд поета на конкретне явище як чинник неперервності розвитку культури загалом та індивідуального світобачення зокрема. Ця риса уповні притаманна представникам Празької школи, які орієнтувалися на досвід бароко, романтизму, символізму, західну та східну філософію, тобто, за хрестоматійним уже висловом автора підручника, — «на будь-які інтертексти класики» (Ковалів, 2004).

Синтез різних мистецтв у літературному творі — це один із виявів яскравого й важливого процесу модернізації красного письменства, що постав у результаті глибинних світоглядних змін. Чи не найплідніше цей процес реалізується в мариністиці. Море являє собою одну з іпостасей образу води — однієї з чотирьох першооснов світу. Уведення в канву неоромантичного вірша мариністичної символіки визначається як спроба акцентувати розвиток загальнокультурного символу в літературах різних епох і країн, вивести його з зацікавленості авторів у відтворенні прадавньої світоглядної картини, де чільними постають образи природи.

Серед представників Празької школи, за аргументованою думкою автора «Історії української літератури», до мариністики найбільше тяжіє Юрій Дараган. Доцільно проілюструвати це положення цитатою:

*Дніпро, пунсовий захід, кручі,
Липневий супокій...
Чомусь ввижається Веспуччі,
Смагляві моряки.
Чомусь — зухвале та величне,
Немає перепон.
Мить розгортається у вічне,
І в океан — Дніпро...*

Розгортання — в даному разі ключове слово, яке може стосуватися й зміни кольорових відтінків (особливо щодо моря). При повільному прочитанні виявляється, що з ліричного опису літнього вечора витвір Юрія Дарагана виростає в натхненний гімн Природі, з якої походить усе суще; в образ написаної яскравими мазками, цілком у душі полотен Анрі Руссо, тропічної весни. І що далі, то більше видимі кольоративи чергуються з прихованими барвними метафорами:

*Гудуть далекі водоспади,
Бринить тропічний спів.
Здається, піднесеш правницю —
І з голубої мли
Повагом вийде чорна жриця
На берег золотий...*

Завершеності у вірші сприяє кільцева композиція — перші два рядки поезії є також останніми, що асоціюється зі «спіральним» розвитком ліричної оповіді.

Ключовим хронотопічним, а zarazом і кольористичним образом у книзі Євгена Маланюка «Гербарій» (1926), власне, як дослідник Юрій Ковалів виокремлює степ. У старослов'янській традиції степ — простір незахищений, чоловічий, місце битви — чи з ворогом, чи з природою. Неможливо оминати увагою той факт, що Євген Маланюк, за спогадами сучасників, на літературних вечорах переважно читав свої твори під музику Бетховена, а отже — притримувався традиції «бетховенівського» помежів'я спокою та бурі. Для поета степ виступає також символом утраченої батьківщини, вплітаючись у канв ностальгійних настроїв:

*Знаю — медом сонця, ой Ладо,
В твоїм древнім тілі — весна.
О моя степова Елладо,
Ти й тепер антично-ясна...*

По-своєму докілья забарвлюють ліричні оповідачі поезій Оксани Лятуринської. Самі назви однієї з її збірок — «Княжа емаль» та окремих її частин — «Волинські майоліки», «Філігран» — дають підставу говорити про синтез мистецтв як засіб показу авторкою волинської природи. За переконливим визначенням Миколи Ільницького,

«Княжа емаль» Лятуринської — це «скупа й точна деталь, яка поступово еволюціонує від штриха видряпаного на стіні печери рисунка первісного художника до волинської майоліки, а згодом — до повного спектру кольорів веселки».

Приклад такого синтезу — вірш «Нам любо жити в Переяславі»:

*...Іде сюди із Греків овоч
І грона виноградних лоз,
Із Угор — збруя і комоні
І срібло з Чех;
Із Руси — куни, біль і соболь,
Меди і отроки дружинні...*

Назви реалій і контекстуально-спровоковані ними кольорообрази стають символами людського життя періоду Давньої Русі, які, волею авторки, перенесено в сучасність: «овоч і грона виноградних лоз» — зелений та всі «теплі» кольори, характерні для плодів; «збруя» — символічний синонім золотого, «комоні» викликають асоціації з кінськими мастями, що мають свою специфічну концептосферу (вороний, гнідий, чалий, буланний тощо), «куни, біль і соболь» — із відповідним забарвленням хутра диких тварин. Поділяємо сутність влучного спостереження визначного критика та літературознавця Миколи Ільницького: поетеса «намагалася зберегти лапідарність літописного стилю, де фіксація переважає над характеристикою», але притому в короткому вірші лишає реципієнтові місце для власної творчості — зокрема й для надання реаліям певних ознак.

В образній структурі творів Оксани Лятуринської, крім імпресіоністичної функції — змалювання динамічної візуальної картини, спроеційованої на душевний стан ліричної героїні, — кольори створюють глибинне міфічне підґрунтя, яке, за слушним висновком Юрія Коваліва, засвідчує «прорив крізь товщу століть у завжди невичерпне становлення, у творчу перспективу». Саме це дозволило дослідникові стверджувати: Лятуринська писала свої поезії «так, ніби їх писала княгиня Ольга або Ярославна».

...В українській історії ХХ століття відомі три хвилі еміграції, кожна з яких мала найрізноманітніше підґрунтя — політичне, культурологічне, соціальне. Українці виїжджали за межі держави через політичні переслідування ідейних поглядів, на знак протесту проти обстановки

у країні, з метою реалізації своїх державницьких задумів у можливих умовах і допомоги окупованій політично і морально Україні. Виїжджаючи за кордон, українці також прагнули зберегти у часі й просторі духовну культуру своєї вітчизни, продовжити її існування. І, врешті, оголосити всьому світові про ту ситуацію, що склалася в державі (Ірина Жифарська). І тому дослідження української літератури саме в напрямі зіставлення її материкових і діаспорних вимірів лишаються актуальними як вияв повільного, однак неминучого зближення «тектонічних плит» нашого письменства — хай навіть і з землетрусами та виверженням вулканів, але водночас із формуванням якісно іншого рельєфу та клімату новітньої культури.

Критик, на думку Галини Корбич, установлює зв'язок між автором, твором і читачем, а також і між читачами. Так створюється відповідне інтерпретаційне поле, в якому «обертається» літературне явище. Воно сприймається — схвалюється або засуджується — теж головню через оцінку критика. Він, окрім того, здійснює не лише «промоцію» тому чи тому явищу, а й проводить свого роду селекцію художніх творів і тим самим підготовляє матеріал для майбутньої історії літератури.

«Мовою розуму» називав літературну критику І. Франко, усвідомлюючи її важливу роль в оцінюванні художньої якості писемних творів (Семенюк, 2015). Завдання критики як «мови розуму», особливо у жанрі підручника з історії письменства, — оцінювати літературні явища на основі суджень, доказів, аргументів; помічати все найкраще, що є в літературі; допомагати читачеві глибше розуміти ідейно-художню сутність словесних феноменів. Показник високої майстерності критика — поява доопрацьованого, вдосконаленого, бездоганного літературного твору, котрий хочеться читати, «як художню книгу».

«Наука вивчає зміст, а критика його створює» (Р. Барт). Із сукупності аналізованих Ю. Ковалівим явищ — на перший погляд, різно-рідних — постає цілісність його фахової методики. Це — поєднання критики з наукою; врахування в судженнях про українську літературу світового досвіду й контексту; серйозна увага до слова, мовленого героєм чи вжитого оповідачем. Понад усе — вибір творів та письменників, які насправді здатні репрезентувати істотне в літературному пошуку, виокремлюються з загальної течії завдяки своїй оригінальності.

Йдеться про риси, що в своїй сукупності роблять діяльність критика-методиста в цілому цікавою й потрібною — для письменника, для літератури, для читача.

З цією метою Юрій Ковалів упродовж уже семи томів послідовно виконує надзвичайно важливе, актуальне завдання, поставлене ще в томі першому, — **осмислити в усій повноті літературний процес в Україні кінця XIX — початку XXI століть, показати нерозривний зв'язок покоління та його виняткову роль у становленні українського письменства, подати новітнє бачення історії української літератури**, звільнене від хибних тлумачень та ідеологічно-кон'юнктурних нашарувань (Зимомря, 2016).

Висновки. Тому історія літератури завжди залишається живою, спрямованою у майбутнє, відданою кращим традиціям минулого і необхідним духовним джерелом нинішнього. Приходять нові покоління письменників, які критично переосмислюють твори своїх попередників, підхоплюють, доповнюють, розвивають полишені сюжети, невикористані концепти, нез'ясовані питання. Для Юрія Коваліва історія літератури та її різнобічні осмислення — в жанрах підручника, наукової статті, науково-популярного допису, навіть блога у соціальних мережах, — це поєднання різних потоків знань, синтез пізнаного та пізнаваного письменниками, єдність усього розмаїття духовних, естетичних, суспільних зв'язків. Такою постає цілісність логістики. Водночас все це сукупно творить величну систему: «Людина — Світ — Письменство». Вона, у свою чергу, має свої причинки та концептуальні форми вираження у сполучі з літературним процесом, відповідним соціумом та конкретною епохою.

ЛІТЕРАТУРА

Зимомря М. І., Науменко Н. В. Підтексти на тлі літературного процесу. *Наукові записки Тернопільського НПУ імені В. Гнатюка*. Серія: Літературознавство / за ред. М. П. Ткачука. Тернопіль : ТНПУ, 2016. С. 271–276.

Зимомря М. І., Науменко Н. В. Сутність модернізму: спроба окреслення ліній європейської літератури порубіжжя століть. *Наукові записки Тернопільського НПУ імені В. Гнатюка*. Серія: Літературознавство / за ред. М. П. Ткачука. Тернопіль : ТНПУ, 2014. С. 423–430.

Зимомря М. І. Регулятивний знак стратегії. *Науменко Наталія. Кому не мріялось, що є незнана Муза...*: літературно-критичні статті. Київ : Сталь, 2014. С. 3–6.

Ковалів Ю. І. Дніпропетровські колізії роману «Собор» Олеся Гончара на тлі деґу-манізації. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*. Полтава, 2018. № 1. С. 105–109.

Ковалів Ю. І. Іван Кочерга: «Майстри часу». URL: <https://fantlab.ru/user64490/blog/tag/Іван%20Кочерга> (дата звернення 02.09.2020).

Ковалів Ю. І. Кость Герасименко. *Слово і Час*. 2018. № 5. С. 64–65.

Ковалів Ю. І. «Празька школа»: на крутоскилах від «філософії серця» до «філософії чину». Київ: Бібліотека українця, 2004. 118 с.

Науменко Н. В. Серпантинні дороги поезії: природа та тенденції розвитку українського верлібру: монографія. Київ: Сталь, 2010. 518 с.

Семенюк Г. Ф., Гуляк А. Б., Науменко Н. В. Літературна майстерність письменника: підручник. Київ: Сталь, 2015. 405 с.

Як буде виглядати наша планета через 250 мільйонів років. URL: <https://www.imena.ua/blog/our-planet-in-250-million-years/> (дата звернення 02.09.2020).

Література. Соціум. Епоха: ювілейний збірник на пошану доктора філологічних наук, професора Олександра Астаф'єва / упоряд. Ростислава Радишевського, Миколи Зимомрі. Київ; Дрогобич: Посвіт, 2010. 816 с.

СБЛИЖЕНИЕ ЛИТЕРАТУРНЫХ КОНТИНЕНТОВ

Николай Зимомря

доктор филологических наук, профессор, академик АН высшей школы Украины, заведующий кафедрой германских языков и переводоведения Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко, заслуженный

деятель науки и техники Украины

e-mail: translationw2016@meta.ua

ORCID: 0000–0002–7372–4929

Наталія Науменко

доктор филологических наук, профессор кафедры иностранных языков профессионального направления Национального университета пищевых технологий (г. Киев), член Национального союза писателей Украины

ORCID: 0000–0002–7340–8985

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы особенности освещения украинского литературного процесса 1–3 третей XX века в 6-м и 7-м томах десяти-томного учебника Ю. И. Ковалива «История украинской литературы. Конец XIX — начало XXI веков». Значительный текстовый материал в интерпретации автора становится не только предметом всестороннего изучения в системе высшего филологического образования, но и мощным фактором научных поисков. Рассмотренный с нетривиальной точки зрения и описанный высокоточным языком, без излишней «терминомании»,

он может послужить основой для дальнейших исследований украинской литературы в направлении заполнения «белых пятен», весьма характерных для избранного периода.

Ключевые слова: украинская литература XX века, проза, поэзия, драматургия, критика, эмиграция, социализм.

CONVERGENCE OF LITERARY CONTINENTS

Mykola Zymomyra

Doctor of Philology, Professor, academician of the Academy of Sciences of the Higher School of Ukraine, Head of the Department of Germanic Languages and Translation Studies, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine
e-mail: translationw2016@meta.ua
ORCID: 0000–0002–7372–4929

Nataliia Naumenko

Doctor of Philology, Professor at the Department of Foreign Languages for Professional Referrals, National University of Food Technologies (Kyiv),
Member of National Writers' Union of Ukraine
ORCID: 0000–0002–7340–8985

SUMMARY

This article represents an analysis of the specifications of elucidating Ukrainian literary process in the first and second thirds of the 20th century, as shown by Professor Yuriy Kovaliv in his “History of Ukrainian Literature. The end of the 19th — the beginning of the 21st century” (sixth and seventh volumes out of 10 volumes planned). The significant textual material in Yu. Kovaliv's interpretation may become not only a subject to diversely study at philological high schools, but also a powerful factor of scientific enquiries. Since being examined under non-trivial angle and thereafter described by precise academic language without any overusing of terms, it can serve a base to further researches of Ukrainian literature in the trend of fulfillment of so-called “whitespots” that were so peculiar for the period chosen.

Key words: the 20th century Ukrainian literature, prose, poetry, dramaturgy, criticism, emigration, Socialistic realism.

REFERENCES

- Zymomria M. I., & Naumenko N. V. (2016). Pidteksty na tli literaturnoho protsesu [Subtext against the background of the literary process.] *Naukovi zapysky Ternopilskoho NPU imeni V. Hnatiuka. Seriya: Literaturyoznavstvo — Scientific notes of the Ternopil' National Pedagogical University. Series: Literary Studies*. M. P. Tkachuk (Ed.). Ternopil': TNPU [in Ukrainian].
- Zymomria M. I., & Naumenko N. V. (2014). Sutnist modernizmu: sprobа okreslennia linii yevropeiskoi literatury porubizhia stolit. [The essence of modernism: an attempt to outline the lines of European literature at the turn of the century.] *Naukovi zapysky Ternopilskoho NPU imeni V. Hnatiuka. Seriya: Literaturyoznavstvo — Scientific notes of the Ternopil' National Pedagogical University. Series: Literary Studies*. M. P. Tkachuk (Ed.). Ternopil': TNPU [in Ukrainian].
- Zymomria M. I. (2014). Rehuliatyvnyi znak stratehii. Naumenko Nataliia. Komu ne mriialos', scho ye neznana Muza...: literaturno-krytychni statii [Regulatory sign of the strategy. Naumenko Natalia. Who haven't dreamt that there is an unknown Muse...: literary critical articles]. Kyiv: Stal' [in Ukrainian].
- Kovaliv Yu. I. (2018). Dnipropetrovski kolizii romanu "Sobor" Olesia Honchara na tli dehumanizatsii. [Dnipropetrovsk collisions of the novel "Cathedral" by Oles' Gonchar against the background of dehumanization]. *Zbirnyk naukovykh prats' Poltavskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka — Collection of scientific works of the Poltava State Pedagogical University*, 1, 105–109 [in Ukrainian].
- Kovaliv Yu. I. (2019). Ivan Kocherha: "Maistry chasu" [Ivan Kocherha: Masters of time.] <https://fantlab.ru> Retrieved from [https://fantlab.ru/user64490/blog/tag/Ivan %20Kocherha](https://fantlab.ru/user64490/blog/tag/Ivan%20Kocherha) [in Ukrainian].
- Kovaliv Yu. I. (2018). Kost' Herasymenko [Kost' Herasymenko]. *Slovo i Chas — Word and time*, 5, 64–65 [in Ukrainian].
- Kovaliv Yu. I. (2004). "Praz'ka shkol": na krutoskhylyakh vid "filosofii sertsia" do "filosofii chynu" ["Prague School": on steep slopes from "philosophy of the heart" to "philosophy of rank"]. Kyiv: Biblioteka ukrainsia [in Ukrainian].
- Naumenko N. V. (2010). Serpantynni dorohy poezii: pryroda ta tendentsii rozvytku ukrainskoho verlibru: monohrafiia [Serpentine roads of poetry: nature and trends in the development of the Ukrainian free verse: monograph]. Kyiv: Stal' [in Ukrainian].
- Semeniuk H. F., Huliak A. B. & Naumenko N. V. (2015). Literaturna maisternist' pismennika: pidruchnyk [Literary skills of a writer: textbook]. Kyiv: Stal' [in Ukrainian].
- Yak bude vyhlidaty nasha planeta cherez 250 milioniv rokiv. [What will our planet look like in 250 million years]. (n.d.). <https://www.imena.ua> Retrieved from <https://www.imena.ua/blog/our-planet-in-250-million-years/> [in Ukrainian].
- Radyshevskiy R., & Zymomria M. I. (Eds.). (2010). *Literatura. Sotsium. Epokha: yuvileinyi zbirnyk na poshanu doktora filolohichnykh nauk, profesora Oleksandra Astafieva* [Literature. Society. Epoch: Anniversary Collection in honor of Doctor of philology, Professor Alexander Astafyev]. Kyiv — Drohobych: Posvit [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.08.2020

УДК 81'37

ЗАБЫТЫЙ ПЕРСОНАЖ ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКОЙ ДЕМОНОЛОГИИ: *КАНТЫСАР (РЕКОНСТРУКЦИЯ ФОРМЫ МИФОНИМА И СЕМАНТИКИ ОБРАЗА)

Александр Илиади

доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой методик дошкольного и начального обучения Центральноукраинского государственного педагогического университета имени Владимира Винниченко,

Кропивницкий, Украина

e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5078-8316>

АННОТАЦИЯ

В статье предлагается этимологический анализ имени мифологического персонажа Царь Хан из текста малорусского заклинания от змеиного укуса. Ряд признаков подсказывает, что мы имеем дело с расщепленной в результате переосмысления формой *Кантысар, след которой угадывается в архаичной украинской лексике похоронного обряда. В частности тут упомянут хозяин могил, взимающий плату с умерших за место под землей. Дальнейшие поиски источника слова приводят к выводу об отражении в *Кантысар аланского *Kanti sar «Хозяин могил» или «Подземный хозяин». Учет контекста слова и сопутствующей семиотики позволяет в общих чертах установить семантику его образа и поставить его в один ряд с другими фигурами славянской демонологии, также воспринятыми из иранского источника. Адаптация инородной мифологической фигуры к системе образов славянской мифологии стала возможной благодаря функциональной близости *Кантысар к местным хтоническим персонажам, с которыми он был отождествлен.

Попутно с этимологией имени Кантысар устанавливается генезис имени украинского демонологического персонажа доведомд 'наполовину — зверь, наполовину — человек' (< алан. *dewaga-mand, *dewga-mand 'одержимый демоном').

Ключевые слова: этимология, реконструкция, производное, мифоним, демонология.

Введение. Мифологическое сознание архаичных славян породило целую плеяду богов, героев и разномастных чудовищ, в изобилии заселивших мир славянских сказок. Однако известен ряд персонажей, которые существуют вне сюжетных рамок сказок и былин, потому их образы (повадки, функции, атрибуты, отношение к остальным героям) размыты, внешний облик часто четко не прописан, а подчас все, что мы о них знаем, это их имена. Если имя оказывается этимологически прозрачным, т. е. сохраняет связь с группой однокоренных слов, есть возможность представить характер его обладателя, хотя бы в общих чертах — на уровне апеллятивной семантики (ср. укр. диал. *щйзн-ик*, *щез-эн* ‘леший’ < *щйзнутти*, *щезбти*). Но как быть, если его структура затемнена?

Сведения о таких мифонимах доносят тексты малых фольклорных жанров (заклинаний, заговоров-молитв от болезней, сглаза, похоронных причитаний, непосредственно связанных с язычеством) или этнографическая лексика, собранная диалектологами. Сложно объяснить оторванность этой мифологической «фауны» от записанных из народных уст сказочных сюжетов: история, в которой жил соответствующий персонаж, могла давно забыться или же остаться вне поля зрения собирателей фольклора. С другой стороны, ряд персонажей демонологии потенциально мог иметь несколько имен, только под одним (табуированным) они выступают в эпосе, сказках, легендах, а под другим — в молитвах, заклинаньях, ритуальных текстах-диалогах, сама специфика которых (апелляция к сверхъестественному) требовала называть вещи своими именами.

Этимологический анализ. Интересный пример стертости образа древнего мифологического персонажа представляет текст одного заклинанья от укуса гадюки, записанного в середине XIX в. в Черниговской губернии. Приведем его здесь полностью: «Помолимся Богу и Матери Божой, Пречистой, Святой, и всем Святым, Преподобным. «Под сонцем под жорстоким, и под лесом, под чорным, под высоким, там стоит верба; под тоєю вербою сем сот коренев, и на той вербе сем сот канатов, и на тех канатах сидить Царь Хан и Царица Ханиця; и прошу я Царя Хана и Царицы Ханицы, и властников их, и да помогите, и вымите три зубы лихих з рижого коня (или з раба Божого) з крови чорной, з кости жовтої, з шерсті рижой»» (Ефименко, 1874: 18). Здесь привлекает внимание имя персонажа, к которому апелли-

рует лицо, произносящее заговор, т. е. *Царь Хан*. Вторая мифологическая фигура, названная в заговоре, не представляет особого интереса: она образует формальную оппозицию в паре «мужчина — женщина» по образцу повторяющейся во многих восточнославянских заговорах-молитвах пары *Царь Небесный — Царица Небесная*; на это же указывает производность её имени (суфф. -иц-) от *Царь Хан*.

Принять *Царь Хан* как парное употребление славянского и тюркского титулов властителя мешает отсутствие видимой логики в подобном совмещении. Типологические аналогии, удостоверяющие саму возможность такой конструкции на других примерах, нам не известны (приходящее на ум рус. диал. *царь-мурат* ‘чертополох’, ‘репей’, ‘осот’, ‘волчец’, ‘колючка’, *Carduus*, ‘татарин’, ‘мордвинник’ (Даль, 2006: 554), во-первых, имеет во второй части не титул, а мусульманский антропоним *Мурад*, *Мурат*, а во-вторых, это название растения, не помогающего при змеином укусе, а посему не способно к персонализации в заговоре как силы, способной защитить имярека; оно вообще не вписывается в приведенный заговор). Точно так же едва ли правильно видеть в *Царь Хан* титул славянского монарха и его имя *Хан*, т. к. последнее отсутствует в русском и украинском именнике, как в языческом, так и православном. Поэтому возникает подозрение, что перед нами переделка неизвестного мифонима-композиата: в какой-то момент своей истории он под давлением лексических ассоциаций был расщеплен на две части, *царь* & *хан* в согласии с фольклорной традицией, где оба слова являются маркерами текстов нескольких жанров (сказок и героического эпоса), ср. рус. *Царь зимы*, *Царь-девица*, *Царь-птица* (орёл) — сказочное создание, *Царь-змея* — сказочная, слепая, белая змейка, которой все змеи подвластны и пр. (Даль, 2006: 554).

Вряд ли реконструкция первоначальной формы может быть сведена просто к объединению двух имен в одно, поскольку неизвестно, насколько далеко зашла перестройка его прототипа, и что при этом было потеряно. Нет уверенности и в том, был ли зафиксированный порядок частей $C_1 + X_2$ изначальным. Прежде чем делать какие-либо предположения о реконструкции формы названия, присмотримся внимательно к реалиям, сопутствующим его носителю. Оставляя в стороне эпитеты солнца, леса, часто начинающие заклинанья, обратимся к описанию места, где живет *Царь Хан*: это тёмный (чёрный)

лес, в котором находится верба с лабиринтом корней, и их, как и прочих атрибутов вербы (канатов, на которых сидят *Царь Хан* и *Царица Ханиця*), семь сотен. Семь — одно из ряда нечетных чисел, сыгравших значительную роль в восприятии славянами пространства и времени. Наряду с 1, 3, 5, 9 ему приписывалось положительное значение в бытовой, земледельческой и лечебной магии, магии снятия порчи, погребальном и свадебном обрядах, в ритуальных трапезах, в обычаях строительства дома, выбора тропы в лесу и ручья для водопоя (Толстая, 2012а: 538–541; Толстая, 2012б: 545), и в рассматриваемом заговоре, являющем пример лечебной магии, число «семь» также имеет положительную коннотацию. Сам образ темного леса и дерева с уходящей в землю сетью корней определенно является отсылкой к подземному миру, и *Царь Хан*, видимо, также может быть определен как хтоническая фигура. Косвенно на это указывает предназначение заговора быть защитой от укуса змеи, т. е. существа, непосредственно связанного с землей, потому логично, что мифологический персонаж, к которому обращен призыв о защите от змей, сам должен сам иметь власть над земными и подземными гадами. Такая сила дана существу, именуемому в русском фольклоре как *Царь-змея*, которому подвластны все змеи (см. выше) и которому в тексте соответствует близкий по функции образ *Хана Царя*.

Таким образом, все, что можно извлечь из небольшого текста, это идея об отражении в нем забытой фигуры хозяина подземного мира, повелевающего змеями. То, что он изображён сидящим на канатах, а не в корнях, вероятно понимать как зеркальное отражение подземного мира в земном: «низ (корни)» VS «верх (крона)», т. е. семьсот канатов — пространственный коррелят к семистам корням. Осью, пронизывающей оба уровня, является верба как ипостась Мирового древа — оси мира.

Восстановлению изначального облика мифонима и расширению наших представлений о функциях его носителя помогают данные народной демонологии. В говоре нп Зелёная Долина (Терновский городской совет Днепропетровской обл.) был записан любопытный этнографизм *кантисбр*. Отвечая на вопрос из диалектологической анкеты «Лексика і фразеологія поховального обряду» (сост. Т. В. Громко; Кировоград, 2015) «Что кладут в гроб вместе с покойным?», эксплораторы перечислили несколько предметов, среди которых были

медные монеты. Объясняя смысл этой традиции, информатор сказал, что «під землею є *Кантисар*-хазяїн, який з небіжчика бере гроші за місце, і йому померлий мусить заплатити». Нет сомнений в том, что этот обычай связан с древним обычаем бросать в могилу медные деньги, который малорусские крестьяне конца XIX в. объясняли необходимостью платить за место живущему под землей *дідьку*, чтобы он не прогонял покойника. Так см.: (Ящуржинский, 1898: 94), где сделан вывод «Слово «дидько» в малорусской демонологии заменяет собою древние русские низшие божества: и леший — дидько, и домовый — дидько, и водяной — дидько — название, стоящее в несомненной связи с мифическим существом «Дид». Таким образом, в обычае бросать в гроб деньги видна вера в подземное царство и в существо, которое им владеет». Очень похоже, что за именем *Кантисар-хазяїн* скрывается все тот же *дідько*, только названный по-другому. В *Кантисар* и *Царь Хан* угадывается единый образ хозяина подземного мира, представленный двумя функциональными ипостасями: повелителя земных гадов в заговоре-молитве и властелина мертвых, который взимает с них дань, в легенде, объясняющей обычай класть деньги в гроб или могилу. *Кантисар* оказывается этимологически авторитетной формой, объясняющей наше *Царь Хан*, вернее — **Хан Царь*: это последнее с большой долей уверенности может быть истолковано как расщепление изначального *Кантисар*, сопровождавшееся синкопой слога [ти], преобразованием **Кан Сар* в **Хан Царь* и далее — их инверсией.

Однако в славянском вокабулярии мифоним *Кантысар* оказывается этимологически изолированным, не имея достоверных лексико-словообразовательных связей с какой-либо группой слов. Поэтому соответствия ему приходится искать за пределами славянских языков. Сплошное обследование вокабулярия всех народов, соприкасавшихся со славянами, — задача, решаемая только в рамках комплексного этимологического исследования авторского коллектива, потому ограничимся лишь лексикой и фразеологией ритуальных текстов, где упоминаются мертвые и связанные с их культом реалии, традиции. Как нам представляется, подсказку, проливающую свет на природу образа **Кантысара* и генезис его имени, содержит осетинский лексикон женских клятв, ср. тут редко употребительное слово *кжэнтж* ‘обитатели подземного мира’, отмеченное в выражении *nartı kжэнтж*

в составе «Narti kžnti stžn, somi din kžnun». Далее приведем толкование этой клятвы, предложенное осетинским иранистом Ю. А. Дзиццойты: «Поскольку, однако, осетинки часто клянутся именем своих покойников и поскольку в осетинском языке существует выражение «отправиться к нартам» (т. е. «на тот свет»), приведенную фразу можно перевести так: «клянусь именем нартовских покойников» или «клянусь могилами нартов». Слово *kžntž* в этом случае следует связать с иран. **kan-* ‘копать’. Следовательно, *kžntž* — это «закопанные», «покойники» или «могилы» (Дзиццойты, 1992: 164, 165). Вторая часть **Кантысар* без натяжек отождествляется с осет. *сжэр* ‘голова’, ‘личность’ (Абаев, 1979 (3: 73–76), употребленным как ‘глава’, ‘правитель’. Мы получаем гипотетическое сармато-аланское имя демона **Kanti-sar*, общая семантика сложения, таким образом, восстанавливается, как «Хозяин могил» или шире — «Подземный хозяин». Разумеется, речь идет не о хозяине царства мертвых, т. к. в мифологии осетин и их предков-алан это была вотчина божества *Barastyr (Barastžer)* (Абаев, 1958 (1: 236); Дзиццойты, 1992: 165), а о более мелком персонаже из разряда демонов. Интересны имя владельца Причерноморской страны в нартовском эпосе *Кжэнтэ сжэр*, представляющее контаминацию первичного *Кжэфтысжэр* (Кафтисар) с *kžntž* ‘обитатели подземного мира’, и вторичная функция Кафтисара как хозяина подземного (загробного) царства или рая (Дзиццойты, 1992: 165). Этот, на первый взгляд, малозначимый факт говорит о допустимости существования клише из *kžntž* & *сжэр* как аланского имени хозяина могил, образ которого мог войти в славянский фольклор, будучи отождествленным с близкими ему персонажами местной демонологии.

Итак, мы имеем славянский языческий заговор, обрамленный атрибутами христианской семиотики — именами святых. Вписанные в рамки молитвы, такие заклинания сохранялись до недавнего времени, пока была жива сама народная культура заговоров-молитв. В текстах этого рода часто продолжают жить мифологические персонажи, которые на каком-то витке истории народной поэтической традиции ушли из больших фольклорных жанров, удовлетвовав ролью скромной и малопонятной следующим поколениям носителей этой традиции. Одной из таких демонических фигур, возможно, был **Кантысар*, воспринятый какой-то частью древних славян из сарма-

то-аланской среды и sporadически сохранившийся в языке ритуала благодаря функциональной близости к низшим божествам славянского язычества, которым приписывалась власть над земными недрами и связанными с ними змеями. Конечно, известный сегодня материал явно не достаточен для четкой обрисовки этого образа: его детали размыты, привязка к атрибутам весьма условна, а имя допускает варианты толкования, но при опоре на, хоть и единичный, но семантически однозначный осетинский пример, предложенная этимология получает право на существование, пока не появится более убедительная версия.

Впрочем, в русском героическом эпосе есть одна демоническая сущность, которая показывает близкие *Кантысару* черты. Речь идет о былинном Соловье-разбойнике:

1) он сидит на *семи дубах* («А у той-то ведь у грязи да у Черные, — А у той-ли ведь у речки у Черниговской, — А сидит Соловей разбойник он Рахмйнтович, — А сидит Соловей-то он да на семи дубах» (Онежские былины, 1894: 419), и это явная перекличка с «расщепленным» *Кантысаром*, чьи чертоги на *семистах канатах* на вербе (см. выше). Попутно отметим, что синтаксические сочетания с числительными *семь* и *семьсот* здесь, видимо, воспроизводят варианты древней формулы эпического языка, которая описывает мироустройство: *семьсот канатов & семь дубов & семь поясов (небесных)*. В деталях его (мира) описания просвечивает языческая основа славянской космологии. Ср. еще: «Мудрено сотворено. Премудры дела Твои, Господи. На семи поясах Бог поставил звездное течение. Над семью поясами небесными сам Бог, превыше Его Покров ...» (Даль, 1879: 351);

2) в образе Соловья, по мнению Б. Н. Путилова, «есть рудименты представлений о фантастическом страже, стоящем на границе между земным и «иным» миром» (цит. по: Абдуллаев, 2013: 667: сноска 20). Любопытно, что эта сущность также имеет тесные связи с иранской мифологией: тексты «Авесты», в содержании которых распознается скифская струя (скифские мифологические предания, мотивы и образы могли войти в первоначальное ядро «Авесты» (Абаев, 1990: 28), обнаруживают именование царя Йимы через патроним *vīvanhānadj.* от *Vīvahvant-* — имя его отца (*Вивахвантов сын*). И это последнее, согласно Е. В. Абдуллаеву, объясняет отчество Соловья-Разбойника *Одихмантьева сына*, т. е. испытывавшее перестройку структуры в славян-

ском *Одихмантий заключает в себе форму, близкую авест. *Vīvahvant-*. Сам же Йима, как и Соловей, имеет отношение к царству мертвых (подробнее см.: Абдуллаев, 2013: 665–667). Если быть точным, то в предполагаемом имени *Одихмантий нужно видеть прототип с альтернативным формантом *-mant-*, т. е. **Vīvahmant-* (авест. *Vīvahvant-* этимологически и морфологически идентично др.-инд. вед. мифолог. имени *Vivṛsvant-* (отец Ямы), соотносительному с *vṇvasvant-* (*vivṛs*) ‘сияющий, блестящий’ (Bartholomae, 1904: 1452; Mayrhofer, 1979: 98), *vṇ-vasvat*, *vi-vṛsvat* ‘светящий вперед’, ‘распространяющий (утренний) свет’ наряду с *vi-vāsa* ‘то же’, ‘рассвет, заря’ (Monier-Williams, 1988: 987).

Общие свойства двух малозначимых персонажей из когорты восточнославянских демонов позволяют выделить устойчивый ряд символов, проясняющих образ некоего единого хтонического существа и его функции.

Нет сомнений в том, что аланский вклад в мифологическую лексику восточных славян не исчерпывается этими двумя примерами. Они лишь часть культурного наследия древнего иранского народа; это наследие достойно отдельного монографического описания в интересах не только этимологии (иранской и славянской), но также смежных гуманитарных дисциплин. Здесь мы пользуемся возможностью бегло рассмотреть еще одно слово, возможно, заимствованное славянами из аланской речи. Подобно рассмотренным выше, оно также обозначает персонажа низшей демонологии: это укр. диал. *довгомэд* ‘сказочное существо (по одной сказке — полузверь, получеловек, по другой сказке — хорь)’ (Словарь, 1907: 402). Формально первая часть лексемы совпадает с украинским рефлексом псл. **dblǵz* ‘длинный, долгий’, соотношение же второго компонента с какой-либо группой однокоренных слов затруднительно. Предположительно, в *довгомэд* представлено народноэтимологическое переосмысление алан. **dewaga-mand*, **dewga-mand* (< **dewaka-mand*; к эволюции суфф. — *ak-* > *-g-* в безударной позиции ср. осет. *Wacamongž* < **vāčya-ātānaka-* (Абаев, 1989 (4: 29–30) ‘одержимый дэвом (демоном)’). Оно образовано от среднеиранской формы к праиран. **daiyaka-* ‘дэв’ (см. о ней в: Расторгуева, Эдельман, 2003: 308) посредством форманта *-mand* (< **-mant-*) для деривации прилагательных со значением обладания чем-либо, наделённостью чем-то. Заимствование относится к

эпохе, когда носовые гласные еще не были утрачены в славянском, потому исход *-and* закономерно трактовался как *-qd-* с дальнейшей потерей ринезма **dev[a]gamǵd̥* > **девгамуд̥* и ещё более поздним переосмыслением начала слова как укр. *довго-*.

Вопреки близкому фонетическому сходству со ст.-рус. именами Степан Семенов сын *Долгомуд*, 1545 г. (Кереть), (также в пермских документах) Софонку Сергеева сына *Долгомудова*, 1623 г. (дер. Нердва на р. Обве) (Кюршунова, 2010: 150) укр. *довгомэд* едва ли тождественно им, т. к. они продолжают псл. **dyłgomǵd̥*, где вторая часть — **mǵd̥*/**mǵdo* анат. ‘testiculus’ (ср. **bēlomǵd̥*, **čьrnomǵd̥*, **golomǵd̥*, **suxomǵd̥*, **trčimǵd̥* и др. в: Илиади, 2013: 41–42), семантика которого не имеет ничего общего со значением *довгомэд*.

Вывод. Предложенный выше анализ мифонима в силу ограниченности известного нам материала, конечно, не дает целостного представления об образе соответствующего персонажа из класса демонических существ, но зато показывает его прямое отношение к подземному миру, выявляет элементы, предположительно, языческой космологии и сопутствующей семиотики. Все это образует контекст, в рамках которого устанавливается происхождение самой лексемы.

ЛИТЕРАТУРА

- Абаев В. И. Историко-этимологический словарь осетинского языка. М.; Л.: Изд-во АН СССР; Наука, 1958–1989. Т. I–IV.
- Абаев В. И. Скифский быт и реформа Зороастра. *Абаев В. И. Избранные труды. Реалия. Фольклор. Литература*. Владикавказ: Ир, 1990. С. 9–51.
- Абдуллаев Е. В. Zoroastrian-Slavica: о двух восточнославянских параллелях авестийскому Видевдату. *Commentationes Iranicae*: сборник статей к 90-летию Владимира Ароновича Лившица. С.-Петербург: Нестор-История, 2013. С. 661–667.
- Даль В. И. Пословицы русского народа. С.-Петербург; М.: Изд-во М. О. Вольфа, 1879. Т. I. 1392 с.
- Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. М.: РИПОЛ классик, 2006. Т. 4: Р–Я. 669 с.
- Дзищойты Ю. А. Нарты и их соседи: Географические и этнические названия в нартском эпосе. Владикавказ: Алания, 1992. 279 с.
- Ефименко П. Сборник малороссийских заклинаний. М.: Университетская типография, 1874. 70 с.
- Илиади А. И. К этимологии и реконструкции группы праславянских адъективов, производных от соматических терминов. *Слов'янські обрії*. 2013. Вип. 5. С. 39–44.

Кюршунова И. А. Словарь некалендарных личных имен, прозвищ и фамильных прозваний Северо-Западной Руси XV–XVII вв. С.-Петербург : Дмитрий Буладин, 2010. 667 с.

Онежские былины, собранные А. Ф. Гильфердингом. Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской академии наук. С.-Петербург : Типогр. Императорской АН, 1894. Т. 59. 597 с.

Расторгуева В. С., Эдельман Д. И. Этимологический словарь иранских языков. М. : Восточная литература, 2003. Т. 2. 502.

Словарь української мови / [упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко]. К., 1907. Т. 1. 494 с.

Толстая С. М. Чет–Нечет. Славянские древности: этнолингвистический словарь. М. : Международные отношения, 2012. Т. 5: С (Сказка) — Я (Ящерица). С. 537–541.

Толстая С. М. Число. Славянские древности: этнолингвистический словарь. М. : Международные отношения, 2012. Т. 5: С (Сказка) — Я (Ящерица). С. 544–547.

Ящуржинский Хр. Остатки язычества в погребальных обрядах Малороссии. *Этнографическое обозрение*. 1898. № 3. С. 93–95.

Bartholomae Chr. Altiranisches Wörterbuch. Strassburg : Karl J. Trübner, 1904. 2000 S.
Mayrhofer M. Iranisches Personennamenbuch. Band I: Die altiranischen Namen. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1979. 113 S.

Monier-Williams, Monier Sir. A Sanskrit-English Dictionary: Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo-European Languages. Delhi : Motilal Banarsidass, 1988. 1333 p.

ЗАБУТИЙ ПЕРСОНАЖ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ ДЕМОНОЛОГІЇ: *КАНТИСАР (РЕКОНСТРУКЦІЯ ФОРМИ МІФОНІМА Й СЕМАНТИКИ ОБРАЗУ)

Олександр Іліаді

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка,

Кропивницький, Україна
e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5078-8316>

АНОТАЦІЯ

У статті запропоновано етимологічний аналіз імені міфологічного персонажа Царь Хан із тексту малоруського заговору від укусу змії. Ряд ознак підказує, що ми маємо справу з розщепленою через переосмислення формою *Кантисар, слід якої простежується в архаїчній українській лексичці поховального обряду. Зокрема тут згадується хазяїн могил, який стягує плату з померлих за місце під землею. Подальші пошуки джерела слова спонукають до висновку про відбиття в *Кантисар аланського *Kanti sar

«Хазяїн могил» або «Підземний хазяїн». Урахування контексту слова і пов'язаної з ним семіотики дозволяє загалом установити семантику його образу й поставити його в один ряд із іншими фігурами слов'янської демонології, також запозиченими з іранського джерела. Адаптація чужорідної міфологічної фігури до системи образів слов'янської міфології стала можливою завдяки функціональній подібності *Кантисар до місцевих хтонічних персонажів, із якими він був ототожнений.

Одночасно з етимологією імені Кантисар встановлюється генеза імені українського демонологічного персонажа довгомед 'напівзвір, напівлюдина' (< алан. *dewaga-mand, *dewga-mand 'той, ким оволодів демон').

Ключові слова: етимологія, реконструкція, похідне, міфонім, демонологія.

A FORGOTTEN CHARACTER OF THE EAST SLAVIC DEMONOLOGY: *КАНТИСАР (RECONSTRUCTION OF THE FORM AND SEMANTICS OF THE IMAGE)

Alexander Iliadi

Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Methods of Preschool and Primary Education at Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian

State Pedagogical University,

Kropyvnytskyi, Ukraine

e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5078-8316>

SUMMARY

The paper deals with the etymological analysis of the name of mythological character Царь Хан, from the text of a Ukrainian spell for snake bites. A number of signs encourages to think about, that we deal with the result of division and rethinking of the etymological form *Кантисар, the trace of which is found out in archaic Ukrainian vocabulary of burial ritual. Particularly, here the Lord of Graves, which charges payment with dead for a place under the ground, is mentioned. Further search of the etymological source of this word takes us up to the conclusion about reflection of Alanian *Kanti Sar «Lord of Graves» or «Lord of the Underworld» in the *Кантисар. With taking into account of word context and associated semiotics we can figure out in general terms semantics of character of the *Кантисар and place him on a par with other figures of Slavic demonology, also borrowed from the Iranian source. The adaptation of the stranger mythological figure to the characters' system of Slavic mythology was possible due to functional affinity the *Кантисар to indigenous chthonic personages, identified with the *Кантисар.

*Concomitantly with etymology of the name Кантысар the genesis of an Ukrainian demonic name довгомэд 'half-beast and half-man' is defined (< Alanian *dewaga-mand, *dewga-mand 'obsessed with a daemon').*

Key words: etymology, reconstruction, derivative, mythonym, demonology.

REFERENCES

- Abaev V. I. (1958–1989). Istoriko-itimologicheskii slovar' osetinskogoazyka [Historic-Etymological Dictionary of Ossetian Language]. Moscow ; Leningrad : Izd-vo AN SSSR ; Nauka. T. I–IV [in Russian].
- Abaev V. I. (1990). Skifskii byt i reforma Zoroastra [Scythian life and the reform of Zoroaster]. Abaev V. I. Izbrannye trudy. Religia. Fol'klor. Literatura — Abaev V. I. Selected Works. Religion. Folklore. Literature. Vladikavkaz : Ir, 9–51 [in Russian].
- Abdullaev E. V. (2013). Zoroastriana-Slavica: o dvukh vostochnoslav'anskikh parallel'akh avestiyskomu Videvdatu [Zoroastriana-Slavica: about two Eastern Slavic parallels to Avestan Videvat]. Commentationes Iranicae: Sbornik statey k 90-letiyu Vladimira Aronovicha Livshitsa — Commentationes Iranicae: Collection of articles on the 90th anniversary of Vladimir Aronovich Livshits. S.-Peterburg : Nestor-Istoria, 661–667 [in Russian].
- Dal' V. I. (1879). Posloviitsy russkogo naroda [Proverbs of the Russian people]. S.-Peterburg ; M. : Izd-vo M. O. Vol'fa, T. I [in Russian].
- Dal' V. I. (2006). Tolkovy slovar' zhivogo velikorusskogoazyka [Thesaurus of Russian Language]. Moscow : RIPOL klassik. T. 4: R–B [in Russian].
- Dzitssoity B. A. (1992). Narty i ikh sosed'i: Geograficheskie i itnicheskie nazvaniya v nartovskom ipose [Nartas and their neighbors: Geographical and Ethnical names in Nart's epos]. Vladikavkaz : Alania [in Russian].
- Kfimenko P. (1874). Sbornik malorossiyskikh zaklinaniy [The Collection of Malorossia spells]. Moscow : Universitetskaya tipografiya [in Russian].
- Iliadi A. I. (2013). K itimologii i rekonstruktsii gruppy praslaviyskikh adjektivov, proizvodnykh ot somaticheskikh terminov [To the etymology and reconstruction of Proto-Slavic adjectives group, derived from somatic terms]. Slovjans'ki obriyi — Slavonic horizons, Vol. 5, 39–44 [in Russian].
- K'urshunova I. A. (2010). Slovar' nekalendarnykh lichnykh imen, prozvisch i famil'nykh prozvanii Severo-Zapadnoy Rusi XV–XVII vv. [The Dictionary of calendar personal names of north-western Rus XV–XVII centuries]. S.-Peterburg : Dmitriy Bulanin [in Russian].
- Onezhskie byliny, sobrannyye A. F. Gil'ferdingom (1894). [Onega Epics]. Sbornik Otdelevniya russkogoazyka i slovesnosti Imperatorskoy akademii nauk — Collection of the Department of Russian languages and literature of the Imperial Academy of Sciences, Vol. 59. S.-Peterburg : Tipogr. Imperatorskoy AN [in Russian].
- Rastorgueva V. S., Idel'man D. I. (2003) Itimologicheskii slovar' iranskikh bzykov [Etymological Dictionary of the Iranian Languages]. Moscow : Vostochnaya literatura. T. 2 [in Russian].
- Slovar' ukrayins'koyi movy (1907). [Dictionary of the Ukrainian language]. Kiev. T. 1 [in Ukrainian].
- Tolstaya S. M. (2012). Chet–Nechet [Odds and Evens]. Slav'anskie drevnosti: Itnolingvisticheskiy slovar' — Slavic Antiquities: Ethno-Linguistic dictionary. Moscow : Mezhdunarodnye otnosheniya. T. 5, 537–541 [in Russian].

Tolstaya S. M. (2012). Chislo [Number]. Slav'anskie drevnosti: Itnolingvisticheskiy slovar' — Slavic Antiquities: Ethno-Linguistic dictionary. Moscow : Mezhdunarodnye otnosheniya. T. 5, 544–547 [in Russian].

Bshchurzhinsky Khr. (1898). Ostatki vzychestva v pogrebal'nykh obr'adakh Malorossii [Remnants of paganism in burial rituals of Malorossia]. Itnograficheskoe obozrenie — Ethnographic Review, № 3, 93–95 [in Russian].

Bartholomae Chr. (1904). Altiranisches Wörterbuch. Strassburg : Karl J. Trübner.

Mayrhofer M. (1979). Iranisches Personennamenbuch. Band I: Die altiranischen Namen. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Monier-Williams, Monier Sir (1988). A Sanskrit-English Dictionary: Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo-European Languages. Delhi : Motilal Banarsidass.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2020

УДК 81'23:[811.111 + 811.161.2]:81'25

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКОНАННЯ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ Б'ЮТІ-ІНДУСТРІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Вікторія Ковальчук

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,

Одеса, Україна

e-mail: beamlighttt@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8665-1028>

Владислава Аккурт

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу і теоретичної
та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Одеса, Україна

e-mail: Akkurt.VY@pdu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3542-3428>

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено проблемі міждисциплінарного характеру, актуальній одночасно для психолінгвістики та перекладознавства. У дослідженні проаналізовано лінгвістичні засоби репрезентації стратегії переконання в англомовних рекламних матеріалах б'юті-індустрії та досліджено провідні перекладацькі стратегії, тактики й прийоми їх відтворення засобами української мови. За результатами було доведено пріоритетність стратегії переадресації та терціарного перекладу та розповсюдженість тактик передачі релевантної інформації, коректного оформлення та лінгвокультурної адаптації. Аналіз застосованих перекладацьких прийомів дозволив дійти висновку про кількісне переважання прийомів трансплантації, транскодування, різних видів заміни (контекстуальної заміни, конкретизації та функціональної заміни), а на рівні комплексних трансформацій — частотне вживання прийому смислового

розвитку та описового й антонімічного перекладу. Дослідження має перспективу, а його результати можуть слугувати засобом оптимізації перекладу у сфері б'юті-індустрії.

Ключові слова: психолінгвістика, стратегія переконання, б'юті-індустрія, перекладацькі стратегії, тактики, прийоми.

Вступ. Здатність переконувати є потужним засобом впливу на особистість, її уподобання, наміри та дії. Переконання можливо реалізувати тільки за допомогою прийомів мовленнєвого впливу та відповідних лінгвістичних засобів їх матеріалізації у комунікативній ситуації.

Аргументація плідно досліджувалась такими провідними науковцями, як Х. Перельман, С. Тулмін, Л. Ольбрехт-Титека, О. Дюкро, Ф. ван Емерен, Р. Проотендорст, Дж. Блер, Д. Хічкок, К. Аткинсон, В. Кляйн, В. М. Баранов, О. В. Кулікова, О. С. Александров, І. А. Стернін. Проте у попередніх дослідженнях акцент було зроблено на репрезентації стратегії переконання у телевізійному та політичному дискурсі.

Об'єктом дослідження є стратегія переконання у рекламних матеріалах б'юті-індустрії, предметом — мовні засоби її репрезентації англійською мовою та відтворення у перекладі українською мовою.

Актуальність цього дослідження обумовлюється недостатністю вивчення проблеми реалізації стратегії переконання у сфері б'юті-індустрії у перекладознавчому аспекті із подальшим аналізом лінгвістичних засобів її відтворення у перекладі з англійської мови українською.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні особливостей репрезентації стратегії переконання на різних рівнях англійської мови у рекламних текстах косметологічної тематики в аспекті їх відтворюваності у перекладі засобами української мови.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: дослідити теоретичні джерела за визначеною тематикою; визначити поняття «переконання», «стратегія переконання», «б'юті-індустрія»; проаналізувати лінгвістичні засоби репрезентації досліджуваної стратегії в англомовних рекламних текстах на різних рівнях мови; дослідити стратегії, тактики та операції відтворення проаналізованих засобів українською мовою.

Матеріали та методи дослідження. Відповідно до об'єкта, предмету дослідження, мети та визначених завдань використано такі методи дослідження: метод теоретичного узагальнення для опису теоретич-

них джерел розвідки; порівняльний метод для зіставлення текстів вихідною мовою (англійською) і мовою перекладу (українською), метод аналізу для характеристики мовного матеріалу. Матеріалом дослідження слугували англomовні тексти рекламної продукції відомої косметологічної компанії DMK («Ді-Ем-Кей»).

Результати та дискусія. Увесь обсяг матеріалу було підібрано з метою ілюстрації особливостей використання стратегії переконання у сфері б'юті-індустрії з метою просування на ринку певної косметологічної продукції. До вибірки увійшли як рекламні тексти із сайту компанії DMK, рекламних буклетів, брошур, так і друковані матеріали з провідних жіночих журналів б'юті-індустрії ("Today's bride", "Cosmopolitan", "Woman's Day", "Bazaar", "Beauty heaven", "InStyle", "Girlfriend", "Allure").

Переконання, або аргументація, досліджується як комунікативна стратегія, за допомогою якої здійснюється вплив на співрозмовника шляхом підбору певної інформації та прийомів комунікації. Для аргументації характерні такі параметри, як інтенціональність, ілюктивність і конвенціональність (Горелов, 2001).

Комунікативна стратегія тлумачиться як творча реалізація мовцем плану побудови мовленнєвого утворення з метою досягнення спільного комунікативного завдання (Седов, 1996).

Серед особливостей стратегії переконання (аргументації) необхідність планувати мовленнєві дії для ініціації аргументації, аналіз можливих реакцій співрозмовника або великої аудиторії, лаконічність і логічність мовленнєвої поведінки, опора стратегії на спільні фонові знання комунікантів з метою поєднання особистісної та колективної картин світу, широке використання вербальних і невербальних засобів комунікації (Баранов, 1990: 47).

Стратегія переконання репрезентується у мовленні шляхом таких прийомів мовленнєвого впливу: стилістичні прийоми, композиційна організація мовленнєвого утворення, когнітивні та логічні операції.

Переконання розуміється як металний вплив на рішення співрозмовника або цільової аудиторії, кінцевою метою якого є спонукання до певних дій, тобто своєрідна прихована маніпуляція. Проте аргументи переконання можуть бути звернені до різних аспектів особистості окрім суто ментальної сфери — емоції, волі адресата, свідомості і навіть підсвідомості (Дементьев, 2000: 151; Larson, 1995).

Під час проведення експерименту були визначені дві провідні стратегії переконання, які найчастіше репрезентуються у рекламних публіцистичних матеріалах б'юті-індустрії.

Б'юті-індустрія визначалась як сфера життя, пов'язана з зовнішністю людини, зокрема сфера надання косметологічних послуг, продажу косметики, сфера шоу-бізнесу та кіноіндустрії.

Стратегія переконання досліджувалась як попередження аудиторії про можливі негативні наслідки у випадку непридбання косметологічної продукції, що рекламується, та стратегія дискредитації виробників-конкурентів у галузі б'юті-індустрії.

Для репрезентації переконання мовець використовує різноманітні лінгвістичні засоби, зокрема: лексичні засоби із денотативним значенням пом'якшення для зменшення категоричності висловлення (*only, just, merely, please*), інтенсифікатори (*very, quite, rather*), прагматичні оператори (*but, or, so, because, you know, I (don't) think, I mean, after all, of course, listen, look*), емоційно забарвлена та оцінна лексика. За результатами дослідження на цей розряд репрезентантів переконання припадає 45 % загальної вибірки мовних одиниць (Стернин, 2012: 77).

Друге місце за частотністю посідають граматичні засоби, серед яких передусім модальні дієслова (*can, may, might, could, should*), умовний спосіб (*Conditional Mood, Subjunctive Mood*), питання у формі заперечення та прохання, що висловлюють думку мовця і закликають аудиторію до діалогу (*"why don't...?", "would you mind...?", "Don't you agree...?"*), вставні слова та речення, індикатори хезитаційних пауз, вигуки (*"well, well..."*, *"let's see..."*, *"for God's sake..."*, *"it would seem that..."*), емфатичні конструкції, складні речення з адвербіальними підрядними (Дементьев; Седов, 1999: 53–87). На граматичний рівень припадає 25 % загальної вибірки.

На стилістичному рівні увагу привертають риторичні запитання, паралельні конструкції та лексичні повтори, інверсія, гіперболи, літоти, мейозис. Серед засобів прагматики слід виокремити форми звертання, пояснення мовленнєвих дій, непрямі мовленнєві акти та мовленнєві акти змішаного типу (як наприклад, порада, звинувачення, вибачення, співчуття) (Зернецкий, 1988: 38).

Відсоток стилістичних засобів становить відповідно 30 % вибірки, щодо прагматичних засобів вони поєднуються з лексичними, граматичними та стилістичними, тому можна стверджувати, що їх загальна

кількість у порівнянні з нейтральними висловлюваннями складає понад 60 % від вибірки в цілому.

Усі проаналізовані тексти класифікувались як рекламні тексти, провідною прагматичною функцією яких є маніпулятивна, а саме: залучення аудиторії, її мотивація до придбання певної косметичної продукції, просування певних брендів, маркетинг.

У текстовій частині рекламного відео компанії DMK та у розміщених на сайті DMK рекламних матеріалах неодноразово є посилання на кіноіндустрію, Голлівуд, який виступає своєрідним символом успішності.

Стратегія переконання реалізується у досліджуваних текстах за допомогою комплексного використання різнорівневих лінгвістичних одиниць. У першу чергу, привертає увагу вживання лексичних стилістичних засобів, передусім епітетів, метонімій і метафор.

Так, у наведених нижче ілюстративних прикладах (табл. 1) було зафіксовано метафори (“*revolution*”, “*has gone a step further*”, “*key to the results*”, “*build a world of confidence*”, “*rebuild lives*”), метонімію (“*the hands of professionals*”) та епітет (“*valuable*”, “*youthful*”).

Таблиця 1

Ілюстративні приклади рекламного тексту з перекладом

Вихідний рекламний текст англійською мовою	Переклад рекламного тексту українською мовою
INTRODUCING DMK COSMETICS <i>A revolution in corrective make-up. After decades of constant innovation and critical acclaim, DMK has gone a step further and extended its unique, holistic skin concept into makeup. Our long-standing reputation for excellence in skin revision now comes full circle. Whether you are an individual with unique skin conditions, a post-operative client, an industry professional or simply someone looking for superior makeup, DMK Cosmetics has you covered. Quality without compromise.</i>	ПРЕЗЕНТУЄМО КОСМЕТИКУ DMK Революція у декоративному макіяжі. Після декількох десятиріч інновацій та експериментальних досліджень компанія DMK просунулась на крок уперед і впровадила цілісну концепцію догляду за шкірою у ліній декоративної косметики. Завершено повний цикл формування надійної репутації у сфері бездоганного догляду за шкірою. Лінія DMK Cosmetics задовольнить потреби пацієнтів із проблемною, чутливою шкірою, післяопераційних пацієнтів, професіоналів у індустрії краси та кіноіндустрії, а також усіх тих, хто прагне бездоганного макіяжу. Якість без компромісів.

Закінчення таблиці 1

Вихідний рекламний текст англійською мовою	Переклад рекламного тексту українською мовою
FILM STUDIOS & PRO PANEL <i>The only way to truly test any cosmetic is to place it in the hands of professionals. DMK Cosmetics are fortunate to have a world-class group of industry professional makeup artists who test, evaluate and teach make-up. The Pro Panel has been valuable in performing tests and evaluations on all DMK Cosmetic products to assure the quality and superior formulation of all products we manufacture.</i>	КІНОІНДУСТРІЯ І ЛІНІЯ «PRO PANEL» Єдиний спосіб протестувати будь-яку косметику — віддати її в руки професіоналів. DMK Cosmetics пощастило співпрацювати із професіоналами світового класу у сфері краси, які цінують якість декоративної косметики і здатні робити макіяж на рівні Голлівуду. Pro Panel відрізняє висока якість і чарівна формула всієї продукції.
<i>DMK is the World Leader in Paramedical Skin Revision™ Education. DMK believes that the origin of most skin conditions is a result of disharmony within the skin.</i>	Компанія DMK є світовим лідером з навчання лікуванню шкіри продукцією лінії Paramedical Skin Revision™. На думку DMK, причина більшості проблем зі шкірою у порушенні балансу.
<i>Using the principles of biochemistry, DMK has formulated a range of treatments and products that encourage skin to perform like youthful healthy skin. DMK is building a World of Confidence® through its unique DMK Skin Revision™ concept and treatments. DMK's educational program for its estheticians and medical professionals is key to the exceptional results that rebuild skin and rebuild lives from the outside — in.</i>	На основі принципів біохімії компанія DMK розробила протоколи лікування та косметологічну продукцію, які перетворюють шкіру на молоду і здорову. DMK створює світ впевненості через унікальну концепцію лінії DMK Skin Revision™. Освітні програми DMK для косметологів і лікарів є ключем до виняткових результатів — оновлення шкіри та життя.

Аналіз англійських текстів реклами лінії *DMK Cosmetics* та їх авторизованих перекладів українською мовою на офіційному сайті DMK в Україні (www.dmk.ua) дозволив дійти до висновків щодо частотності вживання різнорівневих засобів реалізації стратегії переконання.

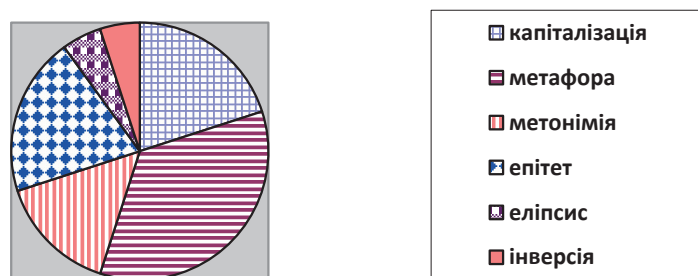
По-перше, було з'ясовано, що засоби лексичного рівня є більш розповсюдженими у порівнянні з засобами синтаксичного рівня. По-

друге, було помічено, що більшу частотність використання мають засоби, які ґрунтуються на перенесенні значення.

Залежно від основи перенесення розрізнялись випадки метафори та метонімії, залежно від частин мови, у яких було реалізовано перенесення значення, було виокремлено метафори (дієслова, іменники з перенесенням значення за подібністю) та епітети (прикметники, прислівники з переносом значення за подібністю). Визначену закономірність ілюструють наведені нижче діаграма 1 й таблиця 2.

Діаграма 1

Співвідношення різних засобів реалізації стратегії переконання у кількісному вираженні, %

Таблиця 2

Зведена таблиця результатів аналізу засобів реалізації стратегії переконання у рекламних текстах б'юті-індустрії

Назва засобу реалізації	Кількість уживання, в %	Приклад
капіталізація	20	<i>World Leader; World of Confidence; Skin Revision</i>
метафора	35	<i>rebuild lives; key to the results; DMK believes; encourage</i>
метонімія	15	<i>place in the hands of the professionals</i>
епітет	20	<i>youthful skin</i>
еліпсис	5	<i>Quality without compromise</i>
інверсія	5	<i>DMK's educational program for its estheticians and medical professionals is key...</i>

На наступному етапі дослідження було проаналізовано українські рекламні тексти з офіційного сайту компанії DMK в Україні з метою визначення провідних стратегій, тактик і операцій відтворення засобів реалізації стратегії переконання у перекладі з англійської мови українською.

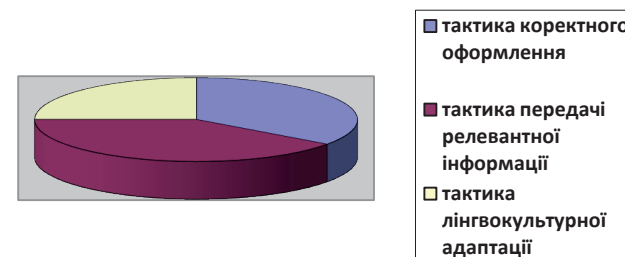
Було констатовано, що при перекладі англійських рекламних текстів у сфері б'юті-індустрії засобами української мови було поєднано стратегію терціального перекладу зі стратегією переадресації. Застосування стратегії терціального перекладу пояснюється впливом зацікавлених сторін на процес перекладу, зокрема маркетинговою політикою косметологічної компанії DMK, яка, власне, виступала ініціатором і замовником перекладу.

Передумовою для застосування стратегії переадресації стали наявні суттєві відмінності у таких характеристиках цільової аудиторії споживачів продукції, що рекламується, як приналежність до різних культур, різні стереотипи поведінки та зовнішнього вигляду, рівень обізнаності з матеріалом та загальною підготовленості у галузі косметології, соціальні відмінності тощо.

Серед перекладацьких тактик найбільш розповсюдженими у кількісному вираженні було визначено тактику коректного оформлення інформації, тактику передачі релевантної інформації, що маніфестувалась головним чином у резюмуванні, та тактику лінгвокультурної адаптації, яку було застосовано при відтворенні інформації, не зрозумілої для представників іншої культури. Співвідношення тактик представлено в діаграмі 2.

Діаграма 2

Співвідношення перекладацьких тактик для відтворення стратегії переконання у перекладі в кількісному вираженні, %

Серед перекладацьких прийомів найбільш поширеними виявились перекладацькі трансформації трансплантації (для відтворення назв компаній і фірмових назв), калькування, транскодування (для презентації вузькогалузевих фахових косметологічних термінів-запозичень), контекстуальна заміна, конкретизація, функціональна заміна, описовий переклад (експлікація), антонімічний переклад і прийом смислового розвитку. Дані наведені в таблицях 3 і 4 та діаграмах 3 і 4.

Таблиця 3

Зведена таблиця результатів аналізу простих перекладацьких прийомів для відтворення стратегії переконання у перекладі англomовних рекламних текстів б'юті-індустрії українською

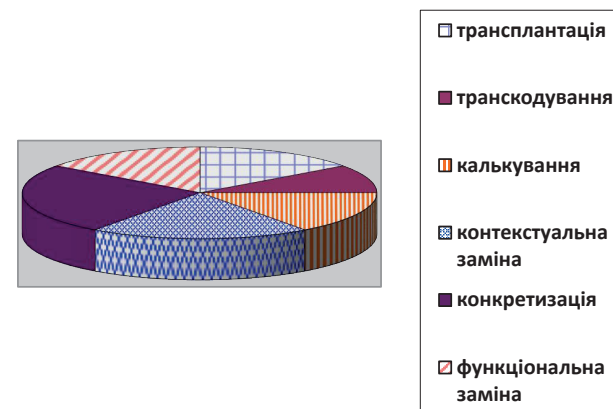
Назва простого перекладацького прийому	Частотність уживання, в %	Приклад
трансплантація	15	<i>Paramedical Skin RevisionTM, DMK</i>
транскодування	10	<i>Ді-Ем-Кей, 'acne' — «акне»</i>
калькування	15	<i>'educational program' — «освітня програма»</i>
контекстуальна заміна	20	<i>'origin' — «причина»</i>
конкретизація	25	<i>'estheticians' — «косметологи»</i>
функціональна заміна	15	<i>'rebuild skin' — «оновлення шкіри»</i>

Таблиця 4

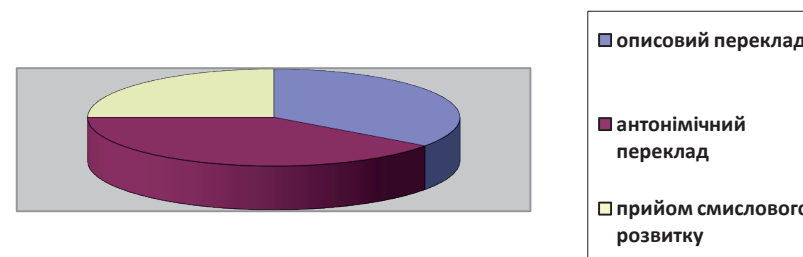
Зведена таблиця результатів аналізу комплексних перекладацьких прийомів для відтворення стратегії переконання у перекладі англomовних рекламних текстів б'юті-індустрії українською

Назва комплексного перекладацького прийому	Частотність уживання, в %	Приклад
описовий переклад (експлікація)	35	<i>'Paramedical Skin RevisionTM Education' — «навчання лікуванню шкіри продукцією лінії Paramedical Skin RevisionTM»</i>
антонімічний переклад	45	<i>'disharmony' — «порушення балансу»</i>
прийом смислового розвитку	20	<i>'encourage skin to perform like' — «перетворюють шкіру на»</i>

Діаграма 3
Співвідношення простих перекладацьких прийомів для відтворення стратегії переконання у перекладі англomовних рекламних текстів б'юті-індустрії українською в кількісному вираженні, %

Діаграма 4
Співвідношення комплексних перекладацьких прийомів для відтворення стратегії переконання у перекладі англomовних рекламних текстів б'юті-індустрії українською в кількісному вираженні, %

Висновки. Як засвідчив аналіз англomовних рекламних матеріалів у сфері б'юті-індустрії, спрямований на визначення провідних стратегій, тактик і операцій відтворення у перекладі українською мовою лінгвістичних засобів репрезентації стратегії переконання, провідними перекладацькими стратегіями є стратегії терціарного перекладу і

переадресації. Щодо перекладацьких тактик, найбільшою частотністю відрізняються тактика передачі релевантної інформації, тактика коректного оформлення інформації й тактика лінгвокультурної адаптації.

Щодо перекладацьких прийомів, найбільш поширеними простими прийомами виявились трансплантація (збереження у текстів перекладу первинного написання назв і фірмонімів), транскодування, заміни (контекстуальні, функціональні, конкретизація). Серед комплексних перекладацьких прийомів було зафіксовано кількісне переважання описового перекладу, антонімічного перекладу та прийому смислового розвитку.

Дослідження вбачається перспективним через можливість залучення до об'єкта вивчення екстралінгвістичних засобів репрезентації стратегії переконання в англомовних рекламних матеріалах у сфері б'юти-індустрії.

ЛІТЕРАТУРА

- Баранов А. Н. Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход). Москва, 1990. 150 с.
- Горелов И. М., Седов К. Ф. Основы психолингвистики. Москва : Лабиринт, 2001. С. 3–8.
- Дементьев В. В. Непрямая коммуникация и ее жанры. Саратов : Изд-во Саратовского университета, 2000. 248 с.
- Дементьев В. В., Седов К. Ф. Теория речевых жанров: социопрагматический аспект. *Stylistyka* Opole, 1999. 8. S. 53–87.
- Зернецкий В. П. Лингвистические аспекты теории речевой деятельности. Киев : Лабиринт, 1988. 120 с.
- Седов К. Ф. Типы языковых личностей и стратегии речевого поведения (о риторике бытового конфликта). *Вопросы стилистики. Язык и человек*. Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1996. Вып. 26. С. 8–14.
- Стернин И. А. Основы речевого воздействия. Воронеж, 2012. 178 с.
- Larson Charles U. Persuasion: reception and responsibility. Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1995. 200 p.

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ СТРАТЕГИИ УБЕЖДЕНИЯ ПРИ ПЕРЕВОДЕ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ РЕКЛАМНЫХ ТЕКСТОВ БЬЮТИ-ИНДУСТРИИ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Виктория Ковальчук

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: beamlighttt@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8665-1028>

Владислава Аккурт

кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: Akkurt.VY@pdu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3542-3428>

АННОТАЦИЯ

Статья посвящается проблеме междисциплинарного характера, актуальной в то же время для теории речевого воздействия, психолингвистики и переводоведения. В исследовании проанализированы лингвистические средства репрезентации стратегии убеждения в англоязычных рекламных материалах бьюти-индустрии и исследуются основные переводческие стратегии, тактики и приемы их воссоздания средствами украинского языка. По результатам была доказана приоритетность стратегий переадресации и терциарного перевода, а также распространенность тактик передачи релевантной информации, корректного оформления и лингвокультурной адаптации. Анализ примененных переводческих приемов позволил сделать вывод о количественном преобладании приемов трансплантации, транскодирования, разных видов замен (контекстуальной замены, конкретизации и функциональной замены), а на уровне комплексных трансформаций — частое использование приема смыслового развития, а также описательного и антонимического перевода. Исследование перспективно, а его результаты могут послужить средством оптимизации перевода в сфере бьюти-индустрии.

Ключевые слова: психолингвистика, стратегия убеждения, бьюти-индустрия, переводческие стратегии, тактики, приемы.

REPRESENTATION OF THE STRATEGY OF PERSUASION IN THE TRANSLATION OF ENGLISH ADVERTISING TEXTS OF THE BEAUTY INDUSTRY INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE

Victoria Kovalchuk

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky”,

Odesa, Ukraine

e-mail: beamlighttt@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8665-1028>

Vladyslava Akkurt

Candidate of Philology, Senior Lecturer at the Department of Translation and Theoretical
and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky”,

Odesa, Ukraine

e-mail: Akkurt.VY@pdu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3542-3428>

SUMMARY

The article is dedicated to the problem of the interdisciplinary character which is also urgent for psycholinguistics and translation studies. In the focus of the analysis there are linguistic means of representing persuasion strategy in English advertising texts in beauty-industry and the key translation strategies, tactics and devices. It has been concluded that the dominant ones are the strategy of re-addressing and of tertiary translation, while the most widely occurred tactics are the tactic of rendering relevant information, the tactic correct presentation and the tactic of linguistic and cultural adaptation. The analysis of the translation devices has revealed the predominance of such simple devices as transplantation, transcoding, different types of replacements (contextual replacement, concretization, functional replacement). On the level of complex translation transformations there has been resumed that the most widely used are descriptive translation, antonymous translation and the technique of semantic development. The research is perspective and its findings may be employed as a means of translation optimization in the field of beauty industry.

Key words: psycholinguistics, persuasion strategy, beauty industry, translation strategies, tactics, devices.

REFERENCES

- Baranov, A. N. (1990). *Lingvisticheskaya teoriya argumentatsiyi (kognitivnyi podkhod)*. [Linguistic theory of argumentation (cognitive approach)]. Moscow [in Russian].
- Gorelov, I. N., Sedov K. F. (2001). *Osnovy psikholingvistiki*. [Fundamentals of psycholinguistics]. Moscow [in Russian].
- Dementyev, V. V. (2000). *Nepriamaya kommunikatsiya i yeye zhanry* [Indirect Communication and its Genres]. Saratov [in Russian].
- Dementyev, V. V., Sedov K. F. (1999). *Teoriya rechevykh zhanrov: sotsiopragmaticheskiy aspekt* [Theory of Speech Genres: Sociopragmatic Aspect]. *Stylistyka VIII*. Opole [in Russian].
- Zernetskii, V. P. (1988). *Lingvisticheskiye aspekty teorii rechevoi deyatel'nosti* [Linguistic aspects of speech activity theory]. Kalinin [in Russian].
- Sedov, K. F. (1996). *Tipy yazykovykh lichnostey i strategii rechevogo povedeniya (o ritorike bytovogo konflikta)* [Types of Linguistic Personalities and Strategies of Speech Behavior (about Rhetoric of Everyday Conflict)]. *Voprosy stilistiki. Yazyk i chelovek. Matters of Stylistics. A Language and a Human. Issue 26*. Saratov [in Russian].
- Sternin, I. A. (2012). *Osnovy rechevogo vozdeistviya* [Fundamentals of speech influence]. Voronezh [in Russian].
- Larson, Ch. U. (1995). *Persuasion: reception and responsibility*. Belmont [in English].

Стаття надійшла до редакції 04.06.2020

УДК 81'25:81'23:81:39

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОПСИХОЛІНГВІСТИЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ПЕРЕКЛАДІ

Ксенія Кулі-Іванченко

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: sunny3k@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8852-5869>

Олена Величенко

кандидат філологічних наук, викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної
лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: lepinapelina@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8349-5621>

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено проблемі міждисциплінарного характеру, актуальній одночасно для етно- і соціопсихолінгвістики та перекладознавства через необхідність більш глибокого вивчення проблеми віддзеркалення та коректної передачі національно-культурних рис і лінгвокультурних характеристик у перекладі з англійської мови українською та навпаки. У дослідженні описано особливості мовних стереотипів у представників англійської культури у відтворенні в українському перекладі, розкрито специфіку явища комунікативного конфлікту та його відображення у перекладі, виявлено комплекс провідних тактик і домінуючих перекладацьких операцій у реалізації стратегії комунікативно-рівноцінного перекладу, що застосовується для досягнення оптимальної адекватності та коректності в досліджуваній парі мов у межах етнопсихоспецифічної крос-культурної комунікації. За результатами аналізу особливостей мовної поведінки в ситуації комунікативного конфлікту розроблено типологію етнопсихолінгвістичних стереотипів. У статті також наведе-

но класифікацію рівнів комунікативної компетенції, підґрунтям для якої стала здатність мовної особистості до кооперації у міжособистісному спілкуванні. Результати дослідження можуть стати у нагоді при вирішенні нагальних проблем міжкультурної комунікації в перекладознавстві та слугувати потужним засобом оптимізації перекладу з урахуванням крос-культурних відмінностей у мовній парі англійська — українська.

Ключові слова: етнопсихолінгвістика, соціопсихолінгвістика, етнопсихолінгвістичні стереотипи, крос-культурний аспект перекладу, стратегії, тактики, операції перекладу.

Вступ. Проблема дослідження етнопсихолінгвістичних стереотипів має міждисциплінарний характер, оскільки виникла на теренах психолінгвістики, соціолінгвістики та етнолінгвістики. Тісна взаємодія психолінгвістики з етно- та соціолінгвістикою склала передумови для дискурсивної революції у гуманітарних науках та, як наслідок, стала причиною заміни текстоцентричної парадигми на антропоцентричну в лінгвістиці та перекладознавстві.

Ключовими поняттями у філологічних науках стали такі: «мовна особистість», «мовленнєвий портрет», «соціальний стереотип», «етнопсихологічний стереотип». Якщо у фокусі соціопсихолінгвістики є віддзеркалення у мовній особистості соціально значущих процесів і явищ (Берн, 2016), етнопсихолінгвістика досліджує саме стереотипи мовленнєвої поведінки різних етносів.

Основи цього напрямку досліджень було закладено М. М. Бахтіним, який вперше ввів у обіг поняття «особистості, що говорить» у 1920-ті роки (Бахтин, 2000). Таке первинне розуміння мовної особистості ґрунтувалося, передусім, на розумінні особистості як продукту соціальних стосунків. Актуалізація внутрішніх почуттів, емоцій у завершеному висловлюванні вбачалась у соціальній обумовленості повідомлення ситуацією комунікації із урахуванням усіх її чинників.

Надалі сферу повсякденної міжособистісної комунікації мовних особистостей досліджував Ю. М. Караулов, який убачав за кожним текстовим утворенням мовну особистість, що володіє системою мови (Дементьев, 2000). Попри велику кількість розвідок у царині соціо- та етнопсихолінгвістики проблеми створення типології мовних особистостей та її впливу на процес перекладу ще й досі залишаються не вирішеними.

Актуальність цього дослідження обумовлюється необхідністю більш глибокого вивчення проблеми типології мовних особистостей

у цілому та класифікації етнопсихолінгвістичних стереотипів зокрема, а також доцільністю комплексного аналізу особливостей етнопсихолінгвістичних стереотипів на рівні мови й мовлення та їхнього відтворення у перекладі в мовній парі англійська — українська.

Об'єктом дослідження є етнопсихолінгвістичні стереотипи англійців, предметом — мовні засоби реалізації особливостей етнопсихологічних стереотипів в англійській мові та провідні стратегії, тактики й операції їхнього відтворення засобами української мови у перекладі.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні особливостей етнопсихолінгвістичних стереотипів мовної поведінки англійців у аспекті перекладу та у виявленні провідних стратегій, тактик та операцій їхнього відтворення засобами української мови.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- 1) дослідити теоретичне підґрунтя за визначеною тематикою;
- 2) проаналізувати лінгвістичні засоби реалізації особливостей етнопсихолінгвістичних стереотипів у англійській мові;
- 3) дослідити стратегії, тактики та операції відтворення проаналізованих засобів у перекладі українською мовою.

Матеріали та методи дослідження. Відповідно до об'єкта, предмета, мети та визначених завдань дослідження використано такі методи дослідження: метод теоретичного узагальнення для опису теоретичних джерел розвідки; порівняльний метод для зіставлення текстів вихідною мовою (англійською) і мовою перекладу (українською), метод перекладознавчого аналізу для характеристики мовного матеріалу, метод кількісного обчислення для обґрунтування отриманих результатів і висновків. Матеріалом дослідження слугували текстові фрагменти з книги англійської дослідниці Кейт Фокс “Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour” та їхні відповідники в українському перекладі книги «Спостерігаючи за англійцями» загальним обсягом 50365 знаків із пробілами.

Результати та дискусія. Увесь обсяг досліджуваного матеріалу було відібрано з метою ілюстрації особливостей поведінки різних етнопсихолінгвістичних типів мовних особистостей у комунікативній ситуації. Відмінності визначались як особистісними індивідуальними

ми характеристиками носіїв, так і типологічно спільними етнопсихолінгвістичними стереотипами. Так було визначено три типи мовної поведінки:

- інвективна мовна поведінка;
- ввічлива мовна поведінка;
- раціонально-евристична мовна поведінка.

Інквективна мовна поведінка характеризується комунікативними проявами емоційних і біологічних реакцій індивіда. Ввічлива поведінка маніфестується тяжінням комуніканта до етикету форм соціальної взаємодії. Раціонально-евристична мовна поведінка ґрунтується, передусім, на вираженості, розсудливості, опосередкованому вираженні негативних емоцій (Flick, 1995; Harre, 1995).

Саме комунікативний конфлікт як потужний засіб емоційного розрядження, зняття напруги є ключовим фактором, що призводить до маніфестації мовцем типу мовної поведінки та ілюстрації етнопсихолінгвістичних стереотипів (Дементьев, Седов, 1999; Седов, 1996). Етнопсихолінгвісти застосовують поняття «вербального катарсису» як психологічного очищення засобами мови (Горелов, Седов, 2001).

Різні етнопсихолінгвістичні особистості по-різному реалізують вербальний катарсис (Берн, 2016). Так, для носіїв російської мови, наприклад, це ненормативна лексика, емоційно забарвлена лексика, анекдоти; для українців це, головним чином, паремії, іноді пісні, частівки, обрядові пісні; для англійців — саркастичні вислови, прояви ситуаційного або вербального гумору.

Як влучно зауважено в книзі Кейт Фокс, «ядром» змісту «англійськості» є «не-дужість», прагнення англійців зменшити ознаку, приховати емоцію, чим власне й пояснюється широке вживання мейозису та літоти. Іншою особливістю є безперечно евфемізація мовлення, прагнення пом'якшити, приховати негативні емоції (Фокс, 2018).

За власною класифікацією Кейт Фокс можна виокремити комунікативно розрізнявальні коди розмов і суспільно або соціально розмежовані або ідентифіковані класові лінгвістичні коди (Фокс, 2018).

Крім мовних кодів можна зарахувати до проявів англійської мовної особистості правила мовної поведінки у певних комунікативних ситуаціях (вдома у неформальній обстановці, у громадському транспорті, у пабах, за кермом, у крамниці у черзі). Крім того, за семантикою можна диференціювати правила гумору, правила плутанини,

правила скромності, правила ввічливого зволікання, правила поміркованості, правила скигління, правила амбівалентності та правила класовості.

Етнопсихолінгвістичні стереотипи мовної поведінки можна аналізувати тільки на прикладі «націй, що мають чіткий та виразний національний характер та культурні відмінності» (Фокс, 2018). Саме тому книгу Кейт Фокс присвячено англіїцям, а не британцям, бо, на її думку, британці не є нацією у традиційному її розумінні, а швидше, зручним уніфікованим політичним конструктом. Хоча стереотипи поведінки англіїців рівною мірою характеризують валійців, ірландців і шотландців.

Серед етнопсихолінгвістичних стереотипів англіїців найбільш широко відомими є такі: «стриманість», «ввічливість», «розмови про погоду», «хуліганство», «лицемірство», «приватність», «антиінтелектуалізм», «правила черг», «компроміс», «чесна гра», «гумор», «класовість», «ексцентричність». Цей етнопсихолінгвістичний «пиріг» потребує детального аналізу кожного окремого прошарку. У нашому дослідженні здійснюється розбір не тільки оригінальних засобів реалізації «англіїськості», але й можливих стратегій, тактик та операцій її відтворення у перекладі українською мовою (Фокс, 2018).

Аналіз способів реалізації особливостей етнопсихолінгвістичних стереотипів англіїців засвідчив комплексний характер використання різних рівневих мовних засобів, зокрема: інтонаційних, лексичних і граматичних.

Інтонаційні характеристики англійського мовлення є найбільш виразними, яскравими та найбільш ідентифікованими засобами реалізації особливостей етнопсихолінгвістичних стереотипів. Це, зокрема, вживання високої передшкали у поєднанні зі скандентною шкалою і ядерним висхідно-спадним тоном для відтворення таких емоцій, як здивування, сарказм; використання спадної слайдінгової шкали у поєднанні з високим спадним тоном у ситуації конфлікту.

Лексичні засоби реалізації особливостей етнопсихолінгвістичних стереотипів є також потужним способом відтворення прихованих почуттів, подолання стресу, іронічного ставлення тощо. Крім широкого вживання оцінної лексики спостерігається використання евфемізмів (“go to the bathroom”, “go to the wind”, “pass away”, “join the silent majority”, “go tipsy”, “a bit under the weather”) тощо (Fox, 2014).

Також типовою є поширеність стилістичних засобів, які ґрунтуються на протиставленні чи поєднанні несуміжних понять, зокрема засобів антитези, оксиморона, зевгми, парадоксу.

Варто наголосити на тому, що комунікативний конфлікт несе в собі усвідомлення емоційної розрядки, зняття стресу. Ефект від цього схожий на те, що стародавні греки називали катарсисом, психологічним очищенням, яке приносить полегшення. Різні мовні особистості тяжіють до різного словесного катарсису. Так, інвективна мовна особистість розряджається прямою словесною агресією, ввічлива — демонструє емоції образи, а раціонально-евристичному типу особистості більш притаманне використання іронії.

Слід також детальніше зупинитися на відмінностях особливостей різних етнопсихолінгвістичних типів особистості: конфліктного, центрованого та кооперативного. Конфліктний тип характеризується демонстрацією негативної ілюкції відносно партнерів за комунікацією, що зумовлено підозрою про ворожнечі наміри. Центрований тип характеризується сфокусованістю одного з учасників на собі та маніфестується ігноруванням інших комунікантів. Активний егоцентрик не потребує співрозмовників, він ставить питання і сам відповідає на них, він самотужки визначає тему розмови і розвиває її, не дозволяючи співрозмовнику висловити свої думки. Суб'єктивно він відчуває ілюзію повноцінного спілкування і, як правило, отримує задоволення від спілкування, не відчуваючи дискомфорту, якого зазнають через нього інші учасники комунікації. Така комунікація часто закінчується комунікативною невдачею. Кооперативний тип мовної поведінки характеризується домінантним ставленням у спілкуванні до партнера з комунікації. Один із учасників комунікативного процесу демонструє згоду з точкою зору співрозмовника, навіть якщо він не повністю поділяє цю точку зору. При цьому установка на партнера ніби придушує власний намір, що, як правило, є результатом страху конфлікту, конфронтації. Такий настрій проявляється в демонстрації інтересу до іншого учасника спілкування у вигляді уточнюючих питань, прояву симпатії, втіхи, компліменту тощо. У реальному спілкуванні це зазвичай виглядає як імітація (так чи інакше переконливості) настрою на комунікативного партнера.

Найвищим рівнем самореалізації мовної особистості у спілкуванні слід вважати кооперативно-актуалізаторський тип мовної по-

ведінки. Він відповідає вищому рівню комунікативної компетенції. Мовна особистість поважає себе, здатна висловлювати власну думку і одночасно надає можливість висловитися іншим комунікантам. Ще однією ознакою, яка кваліфікує мовну особистість на основі її здатності спілкуватися, є характер її мовної поведінки в нейтральному не-риторичному спілкуванні. Інтерактивний простір такого роду можна вважати невимушеним дружнім спілкуванням (домашні розмови, теревені, “idle talk”).

Соціально-психологічне тло налаштовує співбесідників на легку, поверхневу, асоціативну поведінку. Правила гри, якими керуються комуніканти, полягають саме в тому, щоб не заглиблюватися у ділову розмову, не зациклюватися на заздалегідь запланованих темах, а поверхнево обговорювати різні питання. Це пов'язано з глобальними комунікативними намірами та загальною прихованою модальністю комунікантів. Метою розмови власне є не одержання певної інформації, а спосіб досягнення психологічного комфорту.

У такій комунікативній ситуації різні типи мовних особливостей поводяться по-різному. Конфліктний агресор застосовує тактики інвективи, глузування, звинувачень; конфліктний маніпулятор реалізує власні комунікативні наміри у наказах, проханнях, настановах, порадах; активний егоцентрик нав'язує власні комунікативні тактики, не прислухається до співбесідників, ігнорує їхнє очікування від комунікації; кооперативний конформіст з усім погоджується, висловлює підтримку, схвалення; кооперативний актуалізатор маніфестує зацікавленість тематикою розмови та сприяє оптимізації спілкування.

Мовна поведінка особистості у ситуації конфлікту, немов тест на лакмусовому папері, розкриває етнопсихолінгвістичні стереотипи носіїв мови. Побутовий конфлікт зазвичай виникає в результаті незадоволення одного з учасників комунікації поведінкою іншого. У деяких випадках це невдоволення є результатом прихованого конфлікту, основою якого є відмінності мовних стратегій комунікантів. Іронія є дуже поширеним стилістичним засобом реалізації англійського критицизму і песимізму. Іронія може ґрунтуватися як на контрасті вживаних лексичних і фразеологічних одиниць, так і на протиставленні змісту (лексичний склад висловлювання) та інтонаційного оформлення. Для ілюстрації вищезазначеного можна навести такі приклади:

Приклад 1.

A: Look! It's raining!

B: Raining? It's raining cats and dogs, actually! It's **'pouring** with rain, I must say!

Приклад 2.

A: Hello, Tony. Did you go for your interview yesterday?

B: Hi, Lisa. Yes. I did.

A: How did it go?

B: All right, I think.

A: All **'right**? You **don't** sound very **'sure**! (Bradford, 1988).

Проблема маніфестації етнопсихолінгвістичних стереотипів у мовленні англійців невідривно пов'язана з проблемою їхнього адекватного відтворення у перекладі неспорідненими мовами за допомогою різнорівневих мовних засобів реалізації.

Домінуючу роль у репрезентації етнопсихолінгвістичних стереотипів англійців засобами української мови у перекладі відведено лексикону. Мовні репрезентанти англійської літоти і сарказму, провідні засоби реалізації прийому мейозису як навмисного зменшення важливості, значимості явища або ознаки (“quite”, “relatively”, “seemingly”, etc) є причиною виникнення труднощів перекладу українською мовою в частині підбору еквівокабулярного відповідника або аналога. Тому у перекладі найчастіше вживається комплексна лексико-граматична трансформація антонімічного перекладу або контекстуальна заміна. Таке спостереження можна проілюструвати низкою прикладів.

Англійська мова: “As for me, this pudding seems quite eatable”.

Переклад українською мовою: «Як на мене, це тістечко здається таким собі їстівним».

У такому варіанті перекладу в якості перекладацького прийому обрано трансформацію контекстуальної заміни.

Можливий також інший варіант перекладу, якщо застосувати трансформацію смислового розвитку, за якої причина у тексті перекладу замінюється на наслідок дії.

Англійська мова: “As for me, this pudding seems quite eatable”.

Переклад українською мовою: «Як на мене, це тістечко можна їсти».

За результатами аналізу способів відтворення засобів репрезентації етнопсихолінгвістичних стереотипів було укладено діаграму (див.

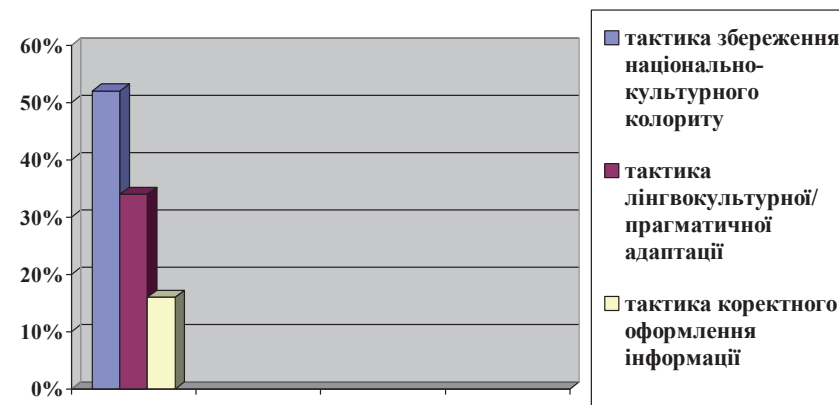
рисуюнок 1), яка ілюструє перекладацькі трансформації за частотністю їхнього вживання. Перше місце за цією частотністю посідає контекстуальна заміна (45,0 % випадків, наприклад, “upper-lip smile” — «англійська посмішка»), друге — антонімічний переклад (35,0 % випадків, наприклад, “You can’t be serious!” — «Ви, напевно, шуткуєте!»), третє — прийом смислового розвитку (20,0 % випадків, наприклад, “Pardon!” — «Перепрошую. Що Ви сказали?»).

Рисуюнок 1. Частотність використання перекладацьких трансформацій для відтворення етнопсихолінгвістичних стереотипів у перекладі з англійської мови українською, %

Серед тактик реалізації етнопсихолінгвістичного компонента в українському перекладі досліджуваної англословної вибірки провідними є тактика збереження національно-культурного колориту (52,0 % випадків, наприклад, “The proof of the pudding is in the eating” — «Не оцінюй пудинг, доки його не скуштуєш»), тактика лінгвокультурної/прагматичної адаптації (34,0 % випадків, наприклад, “He who laughs at crooked men should need walk very straight” — «Який “добрий день”, такий і “будь здоров”») і тактика коректного оформлення інформації (16,0 % випадків, наприклад, “There is no such thing as a free lunch” — «Безкоштовних сніданків не буває») (див. рисуюнок 2).

На лінгвістичному рівні реалізація домінантних тактик у відтворенні етнопсихоспецифічних лінгвістичних особливостей англійців в українському перекладі може бути проілюстрована низкою характерних прикладів.

Рисуюнок 2. Частотність використання перекладацьких тактик для відтворення етнопсихолінгвістичних стереотипів у перекладі з англійської мови українською, %

Тактика збереження національно-культурного колориту:

- *pub* — *паб*;
- *cab* — *кеб*;
- *macintosh* — *макінтош*;
- *brandy* — *брєнді*;
- *guinea* — *гїня*;
- *dandy* — *денді*;
- *Englishness* — *англїйськїсть*;
- *Masonry* — *масонство*;
- *Clergyman* — *свѣщєник*;
- *Regency* — *регєнтство* (супільно-полїтичнї реалїї);
- *Moorlands* — *болотиста мїсцевїсть*.

Тактика лінгвокультурної/прагматичної адаптації:

- *Battlefronts* — *вїйна*;
- *Eeyorish* — *вїслучок Іа*;
- *Loo* — *нужник*;
- *Lavatory* — *вбиральня*;
- *Mews* — *карєтний дворик*;
- *Rise* — *нагорби*;
- *Gate* — *застава*;

- *County* — графство;
- *Countess* — графиня;
- *Duchess* — герцогиня;
- *Cavalier* — рояліст;
- *Froakcoat* — сурдут;
- *Drawingroom* — вітальня;
- *Hullabaloo* — бєдлам.

Тактика коректного оформлення інформації:

- *Doormat* — килимок для витирання ніг;
- *Racecourses* — кінні перегони;
- *Luvvie* — «солоденький мамій»;
- *Michaelmas* — Михайлів день;
- *The Cedars* — готель «Кедри»;
- *Midlands* — центральні графства Англії;
- *Bloodhound* — англійський гончак;
- *Draghound* — мисливська собака;
- *Bradshaw* — Довідник Бредшоу;
- *Crockford* — Довідник Крокфорда;
- *Victoria* — вокзал Вікторія;
- *Barnet* — футбольний клуб «Барнет»;
- *Parkhurst* — Церемоніальне графство Паркхерст;
- *Carstairs* — поселення Карстейрс;
- *a Yorkshire* — Йоркширський акцент;
- *Scouse* — мерсісайдський скаузі;
- *Geordie* — ньюкаслівський джорді.

Успішне використання цих тактик свідчить про доцільну реалізацію стратегії комунікативно-рівноцінного перекладу у відтворенні етнопсихолінгвістичного компоненту англословної комунікації засобами української мови для досягнення оптимальної адекватності перекладу.

Висновки. Як засвідчив аналіз стратегій, тактик і операцій відтворення у перекладі українською мовою лінгвістичних засобів реалізації особливостей етнопсихолінгвістичних стереотипів англійців, доцільною за умов оптимально адекватної крос-культурної передачі і збереження національно-культурної специфіки носіїв англійської мови є стратегія комунікативно-рівноцінного перекладу. Цю стратегію реалізовано за допомогою збалансованого добору тактики збере-

ження національно-культурного колориту, тактики лінгвокультурної/прагматичної адаптації і тактики коректного оформлення інформації. Серед комплексних і крос-культурно продуктивних інструментів реалізації зазначених тактик найбільш поширеними стали такі перекладацькі операції: контекстуальна заміна, антонімічний переклад і прийом смислового розвитку.

Отже, для прагматично вираженого й адекватного відтворення досліджуваних етнопсихолінгвістичних стереотипів в українському перекладі важливим є врахування мовних, культурологічних і перекладацьких факторів, яке повинне відбуватися однаковою мірою без ігнорування жодного з них для того, аби уникнути можливих «спотворень», «перекручувань» оригінального змісту національно і культурно забарвленої інформації в мові перекладу, виникнення лакун чи надлишковості тощо.

Запропоноване дослідження стане в нагоді науковцям, які вивчають проблеми перекладознавства, міжкультурної комунікації, етно-, соціо- і психолінгвістики, а також фахівцям-практикам різних типів перекладу в багатьох дискурсах, функціональних стилях і жанрах у мовній парі англійська — українська. Перспективою подальших розвідок із цієї проблематики може стати більш глибоке вивчення етнічних, психологічних і соціальних особливостей іноземних культур і мов крізь призму теорії та практики українського перекладу та, навпаки, проблем відтворення етносоціопсихолінгвістичних стереотипів носіїв української мови в перекладах іноземними мовами.

ЛІТЕРАТУРА

- Бахтин М. М. Фрейдизм. Формальный метод в литературоведении. Марксизм и философия языка. Статьи. Москва : Лабиринт, 2000. 640 с.
- Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих отношений. Nyköping, Sweden : Philosophical arkiv, 2016. 164 с.
- Горелов И. Н., Седов К. Ф. Основы психолінгвістики. Москва : Лабиринт, 2001. С. 161–176.
- Дементьев В. В. Непрямая коммуникация и ее жанры. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2000. 248 с.
- Дементьев В. В., Седов К. Ф. Теория речевых жанров : социопрагматический аспект. *Stylistyka*. Opole, 1999. VIII. S. 53–87.
- Седов К. Ф. Типы языковых личностей и стратегии речевого поведения (о риторике бытового конфликта). *Вопросы стилистики. Язык и человек*. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1996. Вып.26. С. 8–14.

Фокс К. Спостерігаючи за англійцями. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. 608 с.

Bradford B. Intonation in Context. Cambridge : Cambridge University Press, 1988. 52 p.

Flick U. Social representations. *Rethinking Psychology*. London, 1995. P. 70–96.

Fox K. Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour. London : Hodder & Stoughton, 2014. 608 p.

Harre R. Discursive psychology. *Rethinking Psychology*. London, 1995. P. 143–159.

К ВОПРОСУ ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ЭТНОПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИХ СТЕРЕОТИПОВ В ПЕРЕВОДЕ

Ксения Кули-Иванченко

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: sunny3k@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8852-5869>

Елена Величенко

кандидат филологических наук, преподаватель кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: lepinapelina@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8349-5621>

АННОТАЦИЯ

Статья обращается к проблеме междисциплинарного характера, актуальной одновременно для этно- и социопсихоллингвистики и переводоведения из-за необходимости более глубокого изучения проблемы отражения и корректной передачи национально-культурных черт и лингвокультурных характеристик в переводе с английского языка на украинский и наоборот. В исследовании описаны особенности речевых стереотипов у представителей англоязычной культуры, воспроизводимых в украинском переводе, раскрыта специфика явления коммуникативного конфликта и его отражение в переводе, выявлен комплекс ведущих тактик и доминантных переводческих операций, используемых для реализации стратегии коммуникативно-равноценного перевода, применяемой для достижения оптимальной адекватности и корректности в исследуемой паре языков в рамках этнопсихоспецифической кросс-культурной ком-

муникации. По результатам анализа особенностей речевого поведения в ситуации коммуникативного конфликта разработана типология этнопсихоллингвистических стереотипов. В статье также приведена классификация уровней коммуникативной компетенции, основой для которой стала способность языковой личности к кооперации в межличностном общении. Результаты исследования могут пригодиться в решении современных проблем межкультурной коммуникации в переводе и служить эффективным средством оптимизации перевода с учетом кросс-культурных различий в языковой паре английский — украинский.

Ключевые слова: этнопсихоллингвистика, социопсихоллингвистика, этнопсихоллингвистические стереотипы, кросс-культурный аспект перевода, стратегии, тактики, операции перевода.

THE ISSUE OF THE PECULIARITIES OF ETHNO- PSYCHOLINGUISTIC STEREOTYPES IN TRANSLATION

Kseniia Kuli-Ivanchenko

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,

Odesa, Ukraine

e-mail: sunny3k@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8852-5869>

Olena Velychenko

Candidate of Philology, Lecturer at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,

Odesa, Ukraine

e-mail: lepinapelina@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8349-5621>

SUMMARY

The article is devoted to the problem of interdisciplinary nature, relevant for both ethno- and socio-psycholinguistics and translation studies due to the need for deeper study of the problem of reflection and correct rendering of national, cultural and linguistic features and characteristics in English translation into Ukrainian and vice versa. The study describes the features of language stereotypes in English-speaking culture in reproduction in Ukrainian translation, reveals the specifics of the phenomenon of communicative conflict and its reflection in translation, identifies a set of leading tactics and dominant translation operations in implementing a strategy of communicative-equivalent translation that is

used to achieve optimal faithfulness and correctness in the studied pair of languages within ethnopsychospecific cross-cultural communication. Based on the results of the analysis of the peculiarities of language behavior in the situation of communicative conflict, a typology of ethnopsycholinguistic stereotypes has been developed. The article also provides a classification of levels of communicative competence, which is based on the ability of the language personality to cooperate in interpersonal communication. The results of the research can be useful in solving modern problems of intercultural communication in translation studies and serve as a powerful tool for optimizing translation, taking into account cross-cultural differences in the English — Ukrainian language pair.

Key words: ethnopsycholinguistics, sociopsycholinguistics, ethnopsycholinguistic stereotypes, cross-cultural aspect of translation, strategies, tactics, translation operations.

REFERENCES

- Bakhtin, M. M. (2000). *Freidizm. Formalnyi metod v literaturovedenii. Marksizm i filosofiiia iazyka. Stati [Freudianism. The formal method in literary studies. Marxism and philosophy of language. Articles]*. Moskva: Labirint [in Russian].
- Berne, E. (2016). *Igry v kotorye igraut liudi. Psikhologiya chelovecheskikh otnoshenii [Games People Play. The Psychology of Human Relationships]*. Nyköping, Sweden: Philosophical arkiv [in Russian].
- Gorelov, I. N., & Sedov, K. F. (2001). *Osnovy psikhologicheskoi [Fundamentals of Psycholinguistics]*. Moskva: Labirint [in Russian].
- Dementev, V. V. (2000). *Nepriamaya kommunikatsiya i ee zhanry [Indirect communication and its genres]*. Saratov: Izd-vo Sarat. un-ta [in Russian].
- Dementev, V. V., & Sedov, K. F. (1999). *Teoriia rechevykh zhanrov: sotsiopragmaticheskii aspekt [Speech genre theory: sociopragmatic aspect]*. *Stylistika — Stylistics, VIII*, 53–87 [in Russian].
- Sedov, K. F. (1996). *Tipy iazykovykh lichnostei i strategii rechevogo povedeniia (o ritorike bytovogo konflikta) [Types of linguistic personalities and strategies of speech behavior (on the rhetoric of everyday conflict)]*. *Voprosy stilistiki. Iazyk i chelovek — Stylistics issues. Language and human*, 26, 8–14 [in Russian].
- Fox, K. (2018). *Spoterhiachy za anhliitsiamy [Watching the English]*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].
- Bradford, B. (1988). *Intonation in Context*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
- Flick, U. (1995). *Social representations. Rethinking Psychology*. London [in English].
- Fox, K. (2014). *Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour*. London: Hodder & Stoughton [in English].
- Harre, R. (1995). *Discursive psychology. Rethinking Psychology*. London [in English].

Стаття надійшла до редакції 03.08.2020

УДК 81'255.4–028.5(410.1)(045)

АВТОРСЬКИЙ СТИЛЬ ДЖ. РОЛІНГ

Анастасія Лагутік

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: lagutik1712@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7944-4883>

Тетяна Корольова

доктор філологічних наук, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-3441-196X>

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено дослідженню авторського стилю Джоан Ролінг. Актуальність праці полягає в тому, що незважаючи на стійкий інтерес до творчості авторки, кількість наукових студій із зазначеної теми вельми обмежена. Мета дослідження — аналіз ідіостилу Джоан Ролінг, завдання дослідження — аналіз теоретичних засад поняття індивідуального стилю автора, розгляд лінгвістичних засобів його вираження. Методи дослідження включають аналіз, синтез, узагальнення, дефініційний аналіз, компонентний аналіз. Зміст дослідження включає в себе аналіз теоретичних засад поняття індивідуального стилю автора, емпіричне дослідження засобів актуалізації стилістичних прийомів в творах автора. В роботі уточнено поняття авторського стилю, яке розуміється як сукупність культурно-виразних засобів, що виконують естетичну функцію і виокремлюють мову окремого письменника серед інших. Аналіз матеріалу дослідження надав можливість дійти таких висновків: основними компонентами індивідуального стилю письменника є композиція твору, тема, художній зміст, часовий колорит, багатство мови автора, а також стильові чинники; важливе місце відводиться світогляду автора та його вмінню відображати відповідні когнітивні, емоційні та лінгвокультурологічні компоненти в

мовних одиницях, що цілеспрямовані на посилення прагматичного впливу тексту на читача. Варто зазначити, що на становленні індивідуального стилю Дж. Ролінг також відчувається вплив епохи, її суспільно-історичних умов, тощо. Результати дослідження демонструють варіативність культурно-виразних засобів. Серед найчастіше вживаних засобів творення художнього тексту є метафора, порівняння, гіпербола, епітети, метафоричні епітети, іронія, антитеза, тощо.

Ключові слова: авторський стиль Дж. Ролінг, стилістичні засоби, прагматика тексту, лінгвокультурологічні елементи, когнітивно-емоційні компоненти.

Вступ. Існує багато підходів до аналізу індивідуального стилю автора: семантико-стилістичний і функціонально-домінантний (В. В. Виноградов), лінгвопоетичний (В. П. Григор'єв, Ю. Н. Караулов та ін.), системно-структурний (Ю. М. Лотман, О. І. Сіверська та ін.), діяльнісний (Н. С. Болотнов, А. Н. Васильєв, Л. Г. Бабенко, В. А. Салімовський та ін.) (Шаркунова, 2011: 123). У світлі сучасних досліджень ідіостилістичної особливості художнього тексту мовознавці говорять про два його компоненти: внутрішній і зовнішній (Янкевич, 2013: 162).

Наразі, не дивлячись на велику кількість досліджень, присвячених аналізу авторського стилю (С. Єрмоленко, І. Карелова, Н. Кулішова, Х. Дідух, Ю. Датченко, Л. Ставицька, І. Ришкевич, Р. Довганчина), вивченню авторського стилю Дж. Ролінг присвячено відносно не багато наукових праць, що й зумовлює своєчасність дослідження.

Актуальність. Великий інтерес читачів різних країн до творів Джона Ролінг, з одного боку, та науковий інтерес філологів до стилю, форми й змісту її робіт, а також до бажання з'ясувати причини успіху автора, з іншого боку, зумовляють сучасність вивчення проблеми. Дослідження індивідуального стилю автора потребує як накопичення емпіричного матеріалу, так й систематизації типів взаємозв'язку форми та смислу творів Дж. Ролінг.

Мета та завдання. Мета роботи — аналіз авторського стилю Дж. Ролінг. Завдання статті — аналіз теоретичних засад поняття індивідуального стилю автора, розгляд засобів його вираження; дослідження взаємовідношення форма — зміст в творах Дж. Ролінг.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження стали твори Дж. Ролінг. Загальний об'єм складає 21 сторінку. Методи дослідження

включають аналіз, синтез, узагальнення, дефініційний аналіз, компонентний аналіз.

Результати та дискусія. Дослідженню авторського або індивідуального стилю письменників, мови їх творів присвячено велику кількість наукових праць. Проаналізовано теоретичні аспекти індивідуального стилю, закономірності його формування та функціонування. Значне місце відведено дослідженню індивідуальних стилів окремих письменників — представників різних періодів розвитку літератури, зокрема мовознавці основну увагу приділяють мовним особливостям творів. Також останнім часом вчені ведуть дискусії з приводу вживання термінів «авторський стиль», «індивідуальний стиль», «ідіостиль», «ідіолект» та інших.

Різноманітність підходів до цієї проблеми вимагає більш детального аналізу існуючих поглядів. Ряд лінгвістів дискутують з приводу того, що індивідуальний стиль ґрунтується на поєднанні мови і мислення, на формуванні мовної картини світу, в якій об'єднані загальне та індивідуальне, загальне і одиничне» (Єрмоленко, 2001: 305).

Інші вживають поряд з терміном «індивідуальний стиль» термін «ідіостиль», що «відображає індивідуальне світобачення і світосприймання письменника через окремі специфічні мовні засоби або оригінальне авторське використання» (Кулішова, 2001: 164). Ще один погляд на ідіостиль має таке формулювання — «індивідуальний стиль, в якому виразні, марковані засоби мови утворюють певну систему» (Карелова, 2009: 67).

Вітчизняний дослідник Х. Дідух стверджує, що термін «ідіостиль» вживається в широкому (загальному) і вузькому сенсі. В загальному розумінні ідіостиль — це сукупність глибинних механізмів створення текстового простору певним автором, які відрізняють його від інших. У більш вузькому сенсі ідіостиль пов'язаний з системою лінгво-стилістичних засобів, характерних для творчої манери певної мовної особистості автора» (Дідух).

Вітчизняна дослідниця Л. Ставицька у статті «Про термін ідіолект» зазначає, що «ідіостиль — це індивідуальний стиль, сукупність основних стильових особливостей, що характеризують твори того чи іншого автора в певний період чи крізь призму всієї його творчості» (Ставицька, 2009: 11). Дослідниця також дає визначення терміну «ідіолект». На її думку, це — «сукупність індивідуальних

особливостей, що характеризують мову окремого індивіда» (Ставицька, 2009: 10).

«Літературознавчий словник-довідник» диференціює ідіолект як «індивідуальне мовлення, що пояснюється місцем проживання, віком, фахом, соціальним станом, загальним рівнем культури певної людини» (Єрмоленко, 2001: 301), це — «мовна практика окремого носія мови: сукупність формальних та стилістичних ознак, які відрізняють індивідуальну мову» (Єрмоленко, 2001: 67). Цікавим є підхід, де відзначається, що «дослідження ідіолекту письменника здійснюється в двох аспектах: історії літературної мови (внесок письменника у літературну мову) і мови художньої літератури (інтерпретація естетичної функції мови, декодування тексту). Саме такі вихідні положення дають можливість визначити місце майстра художнього слова в літературно-мовному процесі» (Датченко, 2007: 3).

Часто дослідники, використовуючи терміни «індивідуальний стиль», «ідіостиль», «ідіолект» та ін., вважають їх взаємозамінними.

У роботах, присвячених проблемі розмежування цих термінів, існує множина концепцій. Але більшість вчених дотримуються думки, що «ідіостиль» можна зіставити з терміном «ідіолект» (Ришкевич, 2014). До цієї думки схиляється і Р. Довганчина, стверджуючи, що під поняттям «ідіолект певного автора» мається на увазі вся сукупність створених ним текстів і доміанти, що репрезентують текст (стійкі вирази, реалії, повторення, метафори) (Довганчина, 2007: 82).

Часто поняття «індивідуальний стиль» та «ідіолект» вживаються як синоніми: індивідуальний стиль, ідіолект — сукупність культурно-виразних засобів, що виконують естетичну функцію і відрізняють мову окремого письменника серед інших; своєрідність мови окремого індивіда» (Українська мова: енциклопедія, 2004: 676). Індивідуальний стиль залежить від творчої індивідуальності автора, його світосприйняття і світовідчуття, ставлення до явищ навколишньої дійсності і їх оцінки.

Л. Ставицька теж схиляється до того, що ці терміни можна отожднювати, однак за умови, що дослідники повинні звернути увагу на дату і місце народження письменника, історико-культурні обставини, соціальне середовище, та інші обставини, які можуть впливати на мову і індивіда, і письменника (Ставицька, 2009: 5).

Однак ряд вітчизняних вчених (О. Переломова, Х. Дідух та ін) у своїх працях ці поняття розрізняють, використовуючи термін «ідіостиль» як взаємозамінний до терміна «індивідуальний стиль», і підкреслюють, що ці поняття тісно переплетені з поняттями «світогляд письменника», «мовна особистість», «мовна картина світу» (Переломова).

Мовна картина світу письменника, згідно з його ідейно-художньою позицією, конденсується в цілісну систему, яку створюють мовні засоби, використані автором. У кожного художника є своя власна картина світу. Картина світу автора є одним з факторів формування його ідіостилу. Питання про світогляд письменника слід розглядати перш за все як питання про бачення світу, про характер і особливості розкриття явищ дійсності, про ставлення до них. Талант письменника — «здатність сприймати процеси життя гостріше і глибше, ніж це властиво іншим людям, здатність відчувати і бачити те, що залишається непомітним для інших» (Храпченко, 1977: 9).

Отже, коли ми говоримо про індивідуальний стиль, або ідіостиль, як категорії лінгвостилістики, то перш за все маємо на увазі мовну особистість того чи іншого письменника.

Вивчаючи мову авторів, можна простежити етапи розвитку мови у часі та просторі. Важливе місце в процесі дослідження індивідуального стилю автора і мови його творів належить рівню освіченості автора, життєвому досвіду, тобто рівню загальної культури майстра (Шулінова, 2000: 27). Кожен автор є представником своєї епохи, свого оточення, носієм духу певного регіону. У цій статті під стилем письменника автор розуміє індивідуальну творчу манеру письменника, що є свідченням його таланту, індивідуальне самовираження, «творче обличчя».

Основними компонентами індивідуального стилю письменника є композиція твору, тема, художній зміст, відповідні стилістичні засоби, часовий колорит, багатство мови автора, важливе місце відводиться світогляду автора. Також на становлення індивідуального стилю письменника впливає епоха, суспільно-історичні умови, ідеї, тощо.

Для представлення читачеві певної картини світу, часткою якої є власний менталітет письменника, автор використовує широку палітру художніх засобів, оскільки тільки завдячуючи їм ми може-

мо досягти прагматичного ефекту на читача. У літературознавстві проблемою класифікації художніх засобів займалися різні науковці (Г. Копніна, В. Корольков, В. Москвін, Г. Хазагеров). У «Словнику літературознавчих термінів» знаходимо таке визначення поняття «художні засоби»: сукупність прийомів, способів діяльності письменника, за допомогою яких він досягає мети — створити художньо-естетичну вартість твору (Словник літературознавчих термінів).

З огляду на те, що автор створює та репрезентує певний світ та описує своє ставлення до нього, у наукових дослідженнях використовується інше визначення терміна «художній засіб» — зображально-виражальні засоби. Вони становлять основу мовлення автора, за допомогою якого він формує нову, унікальну реальність, яка називається художньою. За естетичними критеріями така реальність є рівноцінною реальності навколишнього світу. За допомогою художніх засобів автор не тільки зображає певні явища, об'єкти, предмети, але і розкриває духовні цінності, ідеали краси, істини, одуховлює реальність твору (Словник літературознавчих термінів).

Варто відзначити, що художні засоби також виступають прийомами характеротворення, засобами художньої типізації. Все залежить від того, які функції художні засоби виконують, на якому рівні структури художнього твору вони розглядаються, з якою метою в даному випадку вживаються, бо будь-який прийом, спосіб дії виступає засобом тільки стосовно мети. Також художні засоби можна характеризувати як елементи мистецької майстерності письменника (спосіб образотворення, мовно-стилістична вправність тощо), які зумовлюють розкриття можливостей його таланту, створюють неповторну своєрідність художньої літератури, забезпечують її життєвість за законами краси (Словник літературознавчих термінів).

Як вже було вказано, найчастіше серед художніх засобів виділяють тропи, стилістичні фігури. До кола тропів входять: епітет, порівняння, алегорія, гіпербола, перифраз, символ, оксиморон, літота, метонімія тощо. Стилiстичні фігури представляють: асиндетон, полісиндетон, ампліфікація, анаколуп, анафора, антитеза, апокопа, гіпербатон, градація, інверсія, паралелізм, парцеляція, плеоназм, риторичне питання, тощо. Принципи фоніки склада-

ють інструментація, звуконаслідування, анафора, епіфора тощо. Також до художніх засобів відносять формотвірні засоби кожного роду літератури, такі як сюжет, композиція, портрет, пейзаж, інтер'єр, монологи, діалоги персонажів, мова оповідача і автора (Словник літературознавчих термінів). Усі вони формують неповторність художнього почерку автора. Опис головних етапів творчості автора та детальний аналіз засобів творення авторського стилю Дж. Ролінг на матеріалі її серії творів про Гаррі Поттера надано нижче.

Джоан Ролінг — надзвичайно популярна письменниця, відома циклом своїх творів про Гаррі Поттера. Коли виходила перша книга про Гаррі Поттера, видавець наполіг на тому, щоб записати ім'я Джоан Ролінг на обкладинці тільки ініціалами — такий трюк повинен був не відлякати від покупки, в більшій масі аудиторія не любить книги жіночих авторів.

Кілька місяців потому видавництво «Артур а Левін / Навчальна література» купує американські права на першу книгу. Книга була опублікована у Великобританії в червні 1997 року. У цей момент прийшло визнання. «Гаррі Поттер» завойовує британську нагороду як книга року і «Премію Розумників». Перейменована в «Гаррі Поттер і камінь чарівника», книга була опублікована в США у вересні 1998. Наступна, «Гаррі Поттер і таємна кімната» публікується у Великобританії в липні 1998, а в США в червні 1999. Третя книга «Гаррі Поттер і В'язень Азкабану» була опублікована у Великобританії в липні, а в США у вересні 1999 (Rowling J. K.).

У 1999 Дж. Ролінг стає міжнародною літературною сенсацією, коли перші три книги серії «Гаррі Поттер» зайняли 3 верхніх позиції в списку бестселерів «Нью-Йорк Таймс» — досягши аналогічного успіху у Великобританії. Влітку 2000 було продано понад 35 мільйонів примірників перших трьох книг, на 35 мовах на суму приблизно \$480 мільйонів. У липні 2000 перший тираж «Гаррі Поттера і Кубка вогню» склав 5,3 мільйона примірників з авансовими замовленнями понад 1,8 мільйона. «Орден Фенікса», «Принц-напівкровка» і «Дари Смерті» також ставали лідерами і за тиражами, і за зборами. Сумарний тираж всіх семи книг про пригоди Гаррі Поттера склав 400 мільйонів примірників. У 2000 році компанія «Уорнер Бразерс» випустила фільм за першою книгою про Гаррі Поттера, в 2011 році відбулася

прем'єра восьмої, заключної картини, була розділена на дві частини. Всі вісім картин займали лідируючі рядки за зборами у всьому світі (Rowling J. K.).

До найбільш характерних, дистинктивних ознак авторського стилю Дж. Ролінг, є використання великої кількості епітетів. Розглянемо приклади. Так, вже перше речення твору містить епітети:

1. *Harry Potter was a highly unusual boy in many ways* (Rowling J. K.).

Використання епітета *a highly unusual* є високим ступенем позитивної оцінки героя.

2. *Slowly and very carefully he unscrewed the ink bottle, dipped his quill into it, and began to write, pausing every now and then to listen, because if any of the Dursleys heard the scratching of his quill on their way to the bathroom, he'd probably find himself locked in the cupboard under the stairs for the rest of the summer* (Rowling J. K.).

Наведений приклад демонструє використання таких епітетів, як *slowly and very careful*, які вказують на напруженість ситуації та обачливість героя.

3. *Uncle Vernon's small eyes swiveled around to Harry, who was rooted to the spot* (Rowling J. K.).

Для опису рис обличчя, портретів авторка використовує епітети, як в наведеному вище прикладі — *small eyes*, що підкреслює свердлярчий погляд.

4. *Harry, though still rather small and skinny for his age, had grown a few inches over the last year. His jet-black hair, however, was just as it always had been — stubbornly untidy, whatever he did to it. The eyes behind his glasses were bright green, and on his forehead, clearly visible through his hair, was a thin scar, shaped like a bolt of lightning* (Rowling J. K.).

Для опису зовнішності Гаррі Дж. Ролінг використовує такі епітети, як *small and skinny* (тіло); *jet-black hair, stubbornly untidy* (волосся); *clearly visible, a thin scar* (шрам на чолі). Також в прикладі було застосовано стилістичний засіб порівняння — *like a bolt of lightning*, який характеризує шрам як атрибут сміливості дитини.

5. *The silence in the dark house was broken only by the distant, grunting snores of his enormous cousin, Dudley* (Rowling J. K.).

Наведений приклад демонструє використання таких епітетів, як *the dark* (чужа хатина), *the distant, grunting, enormous* (храп недружньої людини).

6. *Harry suspected that Ron had warned Hermione not to call, which was a pity, because Hermione, the cleverest witch in Harry's year, had Muggle parents, knew perfectly well how to use a telephone, and would probably have had enough sense not to say that she went to Hogwarts* (Rowling J. K.).

В прикладі автор застосовує такі епітети, як *the cleverest, perfectly well*. Такі стилістичні засоби було обрано з метою яскравого опису розумових здібностей Герміоні. Також використання епітетів впливає на читача, оскільки вже на початку твору формує образ Герміоні як найрозумнішої відьми на потоці, де навчався Гаррі.

7. *Silhouetted against the golden moon, and growing larger every moment, was a large, strangely lopsided creature, and it was flapping in Harry's direction* (Rowling J. K.).

Наведений приклад демонструє використання таких епітетів, як *the golden; larger; a large, strangely lopsided*. За допомогою цих епітетів автор створює ефект напруги, оскільки читач ще не знає, про яке саме створіння йдеться в реченні.

Авторський стиль Дж. Ролінг представлено також значною кількістю метафор:

8. *For years, Aunt Petunia and Uncle Vernon had hoped that if they kept Harry as downtrodden as possible, they would be able to squash the magic out of him* (Rowling J. K.).

Так, відношення Дурслі до Гаррі та його магії авторка метафорично описує як «*to squash the magic out of him*». За допомогою метафори автор описує ставлення Дурслі до Гаррі та формує у читачів негативне ставлення до Дурслі, зазначаючи, що вони були готові «вичавити з нього магію».

9. *But then the bizarre creature soared over one of the street lamps of Privet Drive, and Harry, realizing what it was, leapt aside* (Rowling J. K.).

Не впізнавши сову, Гаррі метафорично називає її *the bizarre creature* — що також можна віднести до стилістичного виразу індивідуального стилю Дж. Роулінг. Автор використовує цей стилістичний засіб для надання мові яскравості, для репрезентації читачеві дивно-го, містичного образу істоти, яка наближалась до Гаррі.

10. *Harry, whose thoughts had been upstairs with the Broomstick Servicing Kit, was brought back to earth with an unpleasant bump* (Rowling J. K.).

За допомогою метафори *was brought back to earth with an unpleasant bump* автор описує стан Гаррі, коли він, літаючи у думках про магич-

ні подарунки, які йому подарували друзі, почув, що приїжджає тітка Марж.

Серед стилістичних засобів, які характеризують авторський стиль Дж. Ролінг, також можна виокремити такий стилістичний засіб, як метафоричний епітет:

11. *Dudley had spent most of the summer in the kitchen, his **piggy little eyes** fixed on the screen and his five chins wobbling as he ate continually* (Rowling J. K.).

Так, приклад демонструє використання такого метафоричного епітета, як **piggy**. В цьому випадку метафоричний епітет було використано автором з метою висловлення свого власного негативного ставлення до героя, а також для того, щоб сформувати в читача зневагу, негативне ставлення до Дідлі ще з перших рядків, де він згадується.

Також для авторського стилю Дж. Ролінг характерним є використання значної кількості порівнянь:

12. *It was nearly midnight, and he was lying on his stomach in bed, the blankets drawn right over his head **like a tent**, a flashlight in one hand and a large leather-bound book* (Rowling J. K.).

В прикладі ковдра Гаррі порівнюється з наметом. Автор використовує порівняння для надання мові образності, для того, щоб змалювати читачеві, як саме виглядала ковдра Гаррі в той момент, про який йдеться.

13. *Her great red face started to expand, her tiny eyes bulged, and her mouth stretched too tightly for speech — next second, several buttons had just burst from her tweed jacket and pinged off the walls — she was inflating **like a monstrous balloon**, her stomach bursting free of her tweed waistband, each of her fingers blowing up **like a salami**...* (Rowling J. K.).

Приклад демонструє, що тітка Марж нагадувала жажливу кулю, а її пальці порівнюються з ковбасками.

14. *I've tried to tell Fudge, but he insists on treating Harry **like a child*** (Rowling J. K.).

В прикладі Гаррі порівнюється з дитиною. За допомогою порівняння автор розкриває справжню сутність Гаррі, його душу, те, яким він був всередині.

15. *"That's better," he said, shaking his head **like a dog** and drenching them all* (Rowling J. K.).

В наведеному прикладі автор використовує порівняння: *shaking his head **like a dog*** для того, щоб передати читачам безглуздість поведінки героя, про якого йдеться в реченні.

16. *The eyeball became a severed hand, which flipped over and began to creep along the floor **like a crab*** (Rowling J. K.).

В наведеному прикладі автор використовує порівняння: **like a crab** з метою змалювання того, як саме око почало рухатись на підлозі, репрезентації читачеві саме тієї картини, яку бачив сам герой.

Використання такого стилістичного засобу як іронія також є одним зі способів вираження авторського стилю Дж. Ролінг:

17. *While Uncle Vernon, Aunt Petunia, and Dudley had gone out into the front garden to admire Uncle Vernon's new company car (**in very loud voices, so that the rest of the street would notice it too**), Harry had crept downstairs, picked the lock on the cupboard under the stairs, grabbed some of his books, and hidden them in his bedroom. As long as he didn't leave spots of ink on the sheets, the Dursleys need never know that he was studying magic by night* (Rowling J. K.).

Так, пихатість та бажання Дурслі звернути на себе увагу авторка описує за допомогою іронії, зазначаючи, що для того, щоб сусіди помітили нову машину, дядько Верон навмисно розмовляв настільки голосно, щоб сусіди чули навіть на сусідній вулиці також.

18. *"**HOW DARE YOU GIVE THIS NUMBER TO PEOPLE LIKE — PEOPLE LIKE YOU!**" Uncle Vernon had roared, **spraying Harry with spit*** (Rowling J. K.).

Також крик дядька Верона на Гаррі через те, що Рон подзвонив йому на домашній телефон, Дж. Роулінг іронічно описує як **spraying Harry with spit**.

19. *On the threshold stood Aunt Marge. She was very like Uncle Vernon: large, beefy, and purplefaced, she even had a mustache, though not as bushy as his* (Rowling J. K.).

Приклад демонструє іронічний опис автором зовнішності тітки Марж. Так, автор зазначає, що вона була схожа на свого брата, і навіть мала вуса, проте, як іронічно відмічає Дж. Ролінг, не такі пишні.

З тексту твору також було виокремлено використання автором такого стилістичного засобу, як антитеза:

20. *He shot a nasty look sideways at Harry, whose untidy hair had always been a source of great annoyance to Uncle Vernon. Compared to the man on*

the television, however, whose gaunt face was surrounded by a matted, elbow-length tangle, Harry felt very well groomed indeed (Rowling J. K.).

Так, у протиставленні неохайного волосся Гаррі жакливого довгому волосю чоловіка з екрану волосся Гаррі здавалось навіть достатньо доглянутим.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що до стилістичних засобів, які репрезентують індивідуальний стиль Дж. Ролінг, можна віднести широкий спектр прийомів: епітети, метафори, метафоричний епітет, порівняння, іронію, антитезу.

Висновки. У роботі поняття авторського стилю розуміється як сукупність культурно-виразних засобів, що виконують естетичну функцію і вирізняють мову письменника серед інших. Ці культурно-виразні засоби включають в себе широку палітру.

Аналізуючи особливості вираження авторського стилю Дж. Ролінг за допомогою стилістичних засобів, ми зробили висновок про те, що індивідуальний стиль автора актуалізують епітети, метафори, метафоричний епітет, порівняння, іронія, антитеза. Ці стилістичні фігури є дистинктивними рисами ідіостилу автора, цілеспрямовано відтворюють когнітивно-емоційну картину твору та сприяють його прагматичному впливу на читача.

Подальше дослідження теми полягає в вивченні фоностилїстичних особливостей робіт письменниці.

ЛІТЕРАТУРА

- Воскобойников В. В. Актуальные аспекты изучения идиостиля в современной лингвистике. *Вестник ВолГУ*. 2013. 9 (11). С. 164–170.
- Геннекен Э. Опыт построения научной критики. СПб: Рус. богатство, 1892. 342 с.
- Горелов И. Н. Основы психолингвистики: учебное пособие. М.: Лабиригт, 1998. 256 с.
- Датченко Ю. Мова творів Миколи Чернявського : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2007. 20 с.
- Дідух Х. Ідіостиль як відображення авторської картини світу. *Філологічні науки. Риторика і стилістика*. URL: [http:// www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm](http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm)
- Довганчина Р. Ідіостиль в аспекті художнього перекладу. *Філологічні студії: науковий часопис*. Л., 2007. С. 81–86.
- Єрмоленко С., Бибик С. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. К.: Либідь, 2001. 224 с.
- Караулов Ю. Н. Русская языковая личность и задачи её изучения: вст. ст. *Язык и личность*. М.: Наука, 1989. 225 с.

Карелова И. И. Национальная концептосфера и идиоконцептосфера (на материале произведений Л. Е. Улицкой): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Волгоград, 2009. 20 с.

Ковшиков В. А. Психолингвистика. Теория речевой деятельности. М.: АСТ: Астрель, 2007. 318 с.

Корольков В. И. Фигуры стилистические. *Краткая литературная энциклопедия* / гл. ред. А. А. Сурков. М.: Сов. энцикл., 1962–1978. Т. 7: «Советская Украина» — Флиаки, 1972. Стб. 947–951.

Корольова Т. М. Актуальні проблеми дискурсології. Одеса: Астропринт, 2015. 109 с.

Кулишова Н. Д. Языковая личность в аспекте психолингвистических характеристик (на материале письменных текстов): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Краснодар: РНБ, 2001. 24 с.

Літературознавчий словник-довідник / авт.-уклад. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та інші. К.: Академія, 1997. 752 с.

Наумов В. В. Лингвистическая идентификация личности. М.: Книжный дом «Либроком», 2010. 240 с.

Переломова О. Мовний аспект ідіостилу Валерія Шевчука. URL: [http://dspase.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31880/32-Perelomo va.pdf](http://dspase.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31880/32-Perelomo%20va.pdf)

Ришкевич І. До проблеми ідіостилу автора в художній літературі. *Актуальні проблеми романо-германської філології*: матеріали ІІІ наук.-практ. семінару / М-во освіти і науки України, Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т інозем. філології. Луцьк, 2014. С. 283–285.

Словник літературознавчих термінів. URL: [https://onlyart.org.ua/dictionary-literary-terms/hudozhni-zasoby-zobrazhalno-vyrazhal/_](https://onlyart.org.ua/dictionary-literary-terms/hudozhni-zasoby-zobrazhalno-vyrazhal/)

Ставицька Л. Про термін ідіолект. *Українська мова*. К.: Інститут української мови НАН України, 2009. № 4. С. 3–15.

Українська мова: енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; голова ред. кол. В. М. Русанівський та ін. К.: Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 2004. 824 с.

Храпченко М. Б. Творческая индивидуальность писателя и развитие литературы. М.: Худ. лит., 1977. 446 с.

Шаркунова О. В. Идиостиль художественного текста как индивидуальное сочетание экстра- и интралингвистических параметров, основанных на референтных отношениях. *В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии*: сб. ст. по матер. ІІІ междунар. науч.-практ. конф. Новосибирск: СибАК, 2011. С. 59–64.

Шулінова Л. Аспекти ідіостилїстичного аналізу. *Слов'янські мови і сучасний світ*. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2000. С. 25–33.

Щирова И. А. Текст в парадигмах современного гуманитарного знания: монография. СПб.: Книжный дом, 2006. 472 с.

Янкевич М. С. Отражение личности автора в художественном произведении. *Психология*. СПб.: Санкт-Петербургский государственный университет, 2013. С. 162–168.

Rowling J. K. Harry Potter and the Prisoner of Azkaban. URL: [http://www.passuneb.com/elibrary/ebooks/HARRY %20POTTER %20AND %20THE %20PRISONER %20OF %20AZKABAN. pdf](http://www.passuneb.com/elibrary/ebooks/HARRY%20POTTER%20AND%20THE%20PRISONER%20OF%20AZKABAN.pdf)

Rowling J. K. URL: <https://fantlab.ru/autor131>

АВТОРСКИЙ СТИЛЬ ДЖ. РОУЛИНГ

Анастасия Лагутик

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности
035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный
педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: lagutik1712@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7944-4883>

Татьяна Королёва

доктор филологических наук, профессор кафедры перевода и теоретической
и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский
национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-3441-196X>

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию авторского стиля Джоан Роулинг. Актуальность исследования заключается в том, что несмотря на устойчивый интерес к творчеству автора, количество научных исследований по данной теме весьма ограничено. Цель исследования — анализ идиостиля Джоан Роулинг, задача исследования — анализ теоретических основ относительно понятия индивидуального стиля автора, рассмотрение лингвистических средств его выражения. Методы исследования включают анализ, синтез, обобщение, дефиниционный анализ, компонентный анализ. Содержание исследования включает в себя анализ теоретических основ понятия индивидуального стиля автора, эмпирическое исследование средств актуализации стилистических приемов в произведениях автора. В работе уточнено понятие авторского стиля понимается как совокупность культурно-выразительных средств, выполняющих эстетическую функцию и выделяющих язык отдельного писателя среди других. Анализ материала исследования дал возможность получить такие выводы: основными компонентами индивидуального стиля писателя являются композиция произведения, тема, художественное содержание, временной колорит, богатство языка автора, а также стилиевые факторы; важное место отводится мировоззрению автора и его умению отражать соответствующие когнитивные, эмоциональные и лингво-культурологические компоненты в языковых единицах, направленные на усиление прагматического воздействия текста на читателя. Стоит отметить, что на становление индивидуального стиля Дж. Роулинг чувствуется влияние эпохи, ее общественно-исторических условий, и тому подобное. Результаты исследования продемонстрировали широкую вари-

тивность культурно-выразительных средств. Среди наиболее часто используемых средств создания художественного текста — метафора, сравнение, гипербола, эпитеты, метафорические эпитеты, ирония, антитеза и тому подобное.

Ключевые слова: авторский стиль Дж. Роулинг, стилистические средства, прагматика текста, лингво-культурологические элементы, когнитивно-эмоциональные компоненты.

AUTHOR'S STYLE OF J. K. ROWLING

Anastasiia Lahutik

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky”
Odesa, Ukraine
e-mail: lagutik1712@gmail.com
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7944-4883>

Tetiana Korolova

Doctor of Philology, Head of the Department of Translation and Theoretical and Applied
Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named
after K. D. Ushynsky”
Odesa, Ukraine
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID <https://orcid.org/0000-3441-196X>

SUMMARY

The article is devoted to the study of the author's style of Joan Rowling. The relevance of the study lies in the fact that despite the large number of studies on the analysis of the author's style of Joan Rowling, relatively few scientific works are devoted, which determines the relevance of the study. The purpose of the study is to analyze the idiosyncrasy of Joan Rowling, the task of the study is to analyze the theoretical foundations of the concept of the author's individual style, to consider the linguistic means of its expression. Research methods include analysis, synthesis, generalization, definition analysis, component analysis. The content of the study includes an analysis of the theoretical foundations of the concept of individual style of the author, an empirical study of the means of actualization of stylistic devices in the works of the author. The work clarifies the concept of author's style is understood as a set of cultural and expressive means that perform an aesthetic function and distinguish the language of an individual writer among others. The analysis of the research material provided an opportunity to come to the following conclusions: the main components of the individual style of the writer are the composition of the work, theme, artistic content, temporal color,

richness of the author's language, as well as stylistic factors; An important place is given to the author's worldview and his ability to reflect the relevant cognitive, emotional and linguistic and cultural components in language units, which are aimed at strengthening the pragmatic influence of the text on the reader. It is worth noting that the formation of the individual style of J. Rawlings is also influenced by the era, its socio-historical conditions, and so on. The results of the study showed that culturally expressive means include a wide range. Among the most commonly used means of creating a literary text are metaphor, comparison, hyperbole, epithets, metaphorical epithets, irony, antithesis, and so on.

Key words: J. Rowling's authorial style, stylistic means, pragmatics of the text, linguo-cultural elements, cognitive-emotional components.

REFERENCES

- Voskoboynikov, V. V. (2013). Aktualnyye aspekty izucheniya idiostilya v sovremennoy lingvistike. [Actual aspects of studying idiosyncrasy in modern linguistics]. *Vestnik Volgu*, 9 (11), [in Russian].
- Genneken, E. (1892). *Opyt postroyeniya nauchnoy kritiki* [Experience of building scientific criticism]. SPb.: Rus. Bogatstvo [in Russian].
- Gorelov, I. N. (1998). *Osnovy psikholingvistiki: uchebnoye posobiye* [Fundamentals of psycholinguistics: textbook]. Moscow: Labyrinth [in Russian].
- Datchenko, Yu. (2007). Mova tvoriv Mykoly Cherniavskoho [The language of Mykola Cherniavsky's works]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
- Didukh, Kh. Idiostyl yak vidobrazhennia avtorskoi kartyny svitu. Filolohichni nauky. Rytoryka i stylistyka [Idiosyncrasy as a reflection of the author's picture of the world. Rhetoric and Stylistics]. *Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka — Taras Shevchenko National University of Kyiv*. Retrieved from http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm [in Ukrainian].
- Dovganchina, R. (2007) Idiostyl v aspekti khudozhnoho perekladu [Idiosyncrasy in the aspect of literary translation] *Philological Studios* [in Ukrainian].
- Yermolenko, S. S. & Bybyk, S. (2001) *Ukrainska mova: korotkyi tlumachnyi slovnyk lingvistichnykh terminiv*. [Ukrainian language: a short Explanatory Dictionary of linguistic terms] Moscow: Lybid publ [in Ukrainian].
- Karaulov, Yu. N. (1989) *Russkaya yazykovaya lichnost i zadachi ee izucheniya* [Russian language personality and tasks of its study]. M.: Language and personality [in Russian].
- Karelova, I. I. (2009) Natsionalnaya kontseptosfera i idiokontseptosfera (na materiale proizvedeniy L. E. Ulitskoy) [National conceptsphere and idiocentrosphere (based on the works of L. E. Ulitskaya)] *Extended abstract of candidate's thesis*. Volgograd [in Russian].
- Kovshikov V. A. (2007) *Psikholingvistika. Teoriya rechevoy deyatel'nosti* [Psycholinguistics. Theory of speech activity], Moscow: AST: Astrel [in Russian].
- Korolkov, V. I. (1972) Figury stilisticheskiye. Kratkaya literaturnaya entsiklopediya [Stylistic figures. Short literary encyclopedia], Moscow: Soviet Ukraine — Fliaki. STB [in Russian].
- Korolova, T. M. (2015) Aktualni problemy dyskursolohii [Current issues of discourse]. Odesa: Astroprynt [in Ukrainian].

Kulishova, N. D. (2001) Yazykovaya lichnost v aspekte psikholingvisticheskikh kharakteristik (na materiale pismennykh tekstov) [Language personality in the aspect of psycholinguistic characteristics (based on written texts)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Krasnodar: RNB [in Russian].

Literaturoznavchiiy slovník-dovodnik [Literary dictionary-reference book] (1997). K.: Akademiya [in Ukrainian].

Naumov, V. V. (2010) *Lingvisticheskaya identifikatsiya lichnosti* [Linguistic identification of personality]. Moscow: book House "LIBROKOM" [in Russian].

Perelomova, O. Movnyi aspekt idiostyliu Valerii Shevchuka [Language aspect of the Idiosyncrasy of Valery Shevchuk]. Retrieved from <http://dspase.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31880/32-PerelomoVA.pdf> [in Ukrainian].

Ryshkevich, I. (2014) Do problemy idiostyliu avtora v khudozhnii literaturi. Aktualni problemy romano-hermanskoj filolohii [Before the problem of the author's idiosyncrasy in the art literature. Actual problems of Romano-German Philology]. *Proceedings of the 3rd scientific-practical Seminar: Lesya Ukrainka Eastern European National University*. Lutsk [in Ukrainian].

Slovnýk literaturnykh terminiv [Dictionary of literary terms]. Retrieved from <https://onlyart.org.ua/dictionary-literary-terms/hudozhni-zasoby-zobrazhalno-vyrazhal/> [in Ukrainian].

Stawicka, L. (2009) Pro termin idiolekt. Ukrainska mova [About termin idiolect. Ukrainian Language], (№ 4). (pp.3 –15). Kyiv: NAN of Ukraine [in Ukrainian].

Ukrainian language: encyclopedia (2004). Kyiv: Bazhan Ukrainian encyclopedia publishing house [in Ukrainian].

Khrapchenko, M. B. (1977) *Tvorcheskaya individualnost pisatelya i razvitiye literatury*. [Creative individuality of the writer and development of literature], Moscow [in Russian].

Sharkunova, O. V. (2011) Idiostil khudozhestvennogo teksta kak individualnoye sochetaniye ekstra- i intralingvisticheskikh parametrov. osnovannykh na referentnykh otnosheniyakh. V mire nauki i iskusstva: voprosy filologii. iskusstvovedeniya i kulturologii [Idiosyncrasy of a literary text as an individual combination of extra- and intralinguistic parameters based on reference relations. In the world of science and art: questions of Philology, art history and cultural studies: collection of articles on mater]. *Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*, (pp. 59–64), Novosibirsk: SibAK [in Russian].

Shulinova, L. (2000) Aspekty idiostylisticheskogo analizu. Slovianski movy i suchasnyi svit. [Aspects of idiosyncrasy analysis. Slavic languages and the modern world]. *Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka — Taras Shevchenko National University of Kyiv* [in Ukrainian].

Shchirova, I. A. (2006) *Tekst v paradigmakh sovremennogo gumanitarnogo znaniya: monografiya* [Text in paradigms of modern humanitarian knowledge]. St. Petersburg: Book house [in Russian].

Yankelevich, M. S. (2013) Otrazheniye lichnosti avtora v khudozhestvennom proizvedenii. [Reflection of the author's personality in a work of art]. *Psikhologiya — Psychology*, 2, 162–168 [in Russian].

Rowling, J. K. (1999) *Harri Potter ta viazen Azkabanu* [Harry Potter and the prisoner of Azkaban]. London: Bloomsbury Publishing. Retrieved from <http://www.passuneb.com/elibrary/ebooks/HARRY%20POTTER%20AND%20THE%20PRISONER%20OF%20AZKABAN.pdf> [in English].

Sait fan klubu «Dzhoan Rouling» [Site of fan club «Rowling, J. K.». *fantlab.ru* Retrieved from <https://fantlab.ru/autor131> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 24.07.2020

УДК 81'255

ДО ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДУ ЕСЕ

Світлана Маслова

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології
Одеського національного морського університету,
Одеса, Україна
e-mail: stephaniabw@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3600-8501>

АНОТАЦІЯ

Добір есе як об'єкт аналізу становить значні труднощі для дослідника, оскільки навіть визначення жанру в теорії літератури не є досі ustalеним; не існує цілісної концепції жанру, погляди літературознавців на есе є вкрай суперечливими.

На тлі існуючих теоретичних та практичних розвідок, присвячених різним літературним жанрам, есе представляється недостатньо вивченим об'єктом аналізу в лінгвістичній і перекладознавчій площинах, що і визначає актуальність праці.

Метою дослідження є визначення особливостей перекладу публіцистичного есе на прикладі перекладу есе І. Бродського «Размышления об исчадии ада» («Роздуми про виплодок пекла») з російської мови англійською. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішення таких завдань:

- 1) виявлення основних стилістичних особливостей есе І. Бродського;
- 2) визначення специфіки його перекладу англійською мовою.

Домінантною функцією есе є функція впливу, яка реалізується за допомогою звернення до емоційно-образного способу світосприйняття адресата. Стилiстичні особливості публіцистичного есе І. Бродського, що характеризують його як ресурс стилістичної виразності, цілком узгоджуються з функцією впливу досліджуваного типу тексту: наявні синтаксичні конструкції з інверсійним порядком слів, риторичні питання, цитування, поширені складнопідрядні речення з низкою однорідних членів, еліптичні конструкції, градація, стилістично забарвлена лексика, поєднання стилістично зниженої та розмовної лексики задля досягнення максимальної виразності.

Перекладач відтворює стилістичні особливості тексту оригіналу шляхом підбору функціональних аналогів в мові перекладу. Труднощі виникають під час відтворення культурологічних реалій вихідної лінгвокультури.

Апелятивний тип тексту, яким є есе, потребує значної лінгвокультурної адаптації реалій вихідної мови до соціокультурного фону мови перекладу. Аналізований переклад грішить відтворенням виключно зовнішньої оболонки окремих лексем і словосполучень, які є носіями фактуальної інформації та мають значний прагматичний потенціал в оригінальному тексті. Всупереч складності і культурній насиченості самого тексту, з наявністю характерних слів і понятійної системи, перекладач не повною мірою прагматично адаптує значущі елементи вихідного тексту, що позначається на адекватності його перекладу. На наш погляд, похибки перекладу перешикоджують повноцінному відтворенню комунікативної інтенції автора.

Перспективи подальших розробок вбачаємо в розширенні матеріалів дослідження з метою отримання загальних висновків щодо особливостей перекладу есе як жанру та специфіки відтворення індивідуального авторського стилю у перекладі.

Ключові слова: есе, стилістичні особливості, функція впливу, реалія, лінгвокультурна адаптація.

Вступ. Добір есе як об'єкт аналізу становить значні труднощі для дослідника, оскільки навіть визначення жанру в теорії літератури не є досі ustalеним; не існує цілісної концепції жанру, погляди літературознавців на есе є вкрай суперечливими.

Актуальність. На тлі існуючих теоретичних та практичних розвідок, присвячених різним літературним жанрам, есе є недостатньо вивченим об'єктом аналізу в лінгвістичній і перекладознавчій площинах, що визначає актуальність праці.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є визначення специфіки перекладу публіцистичного есе на прикладі твору І. Бродського з російської мови англійською. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішення таких завдань:

- 1) виявлення основних стилістичних особливостей есе І. Бродського;
- 2) визначення специфіки його перекладу англійською мовою.

Матеріали та методи дослідження. У цьому дослідженні переклад есе розглядається на прикладі твору Іосипа Бродського «Размышления об исчадии ада» («Роздуми про виплодок пекла») і його англомовного перекладу. Есе написано російською мовою у 1973 році і опубліковане в англійському перекладі під назвою “Reflection on a Spawn of Hell” у журналі “The New York Times Magazine”. Ім'я перекладача не вказано, але імовірними кандидатами називають

Карла Проффера та Баррі Рубіна. У якості методів дослідження використовувалися лінгвістичний аналіз, зіставний аналіз, перекладознавчо-трансформаційний метод, метод лінгвістичної інтерпретації одержаних даних.

Результати та дискусія. Есе — літературний жанр, що знаходиться на перетині літератури, публіцистики, науки. Більшість дослідників сходяться на думці щодо синкретичності цього типу тексту (Дьяченко, 2012). Сучасне есе — це жанр, який має безпосередню близькість до наукової, публіцистичної та художньої літератури, проте не належить цілком з них. З науковою літературою есе ріднить його тематика, яка об'єднує всі об'єкти думки переважно гуманітарних наук. Есе є одним з найбільш продуктивних жанрів у вираженні філософської думки, тобто знання про найбільш загальні сторони світу і людини, при цьому в есе здійснюється аналіз будь-якого, переважно гуманітарного, об'єкта думки, а не особистості автора. Ще одна властивість — особлива актуалізованість, співвіднесеність з теперішнім моментом.

Есе — невеликий за обсягом прозовий твір, що виражає індивідуальні думки та враження з конкретної проблематики, що не претендують на вичерпні і визначають трактування теми. Есе відображає екзистенціальну рефлексію автора, його особистий духовний досвід, самоаналіз, суб'єктивний погляд на речі, власну позицію, безпосереднє вираження почуттів і думок у вільній — і стилістично, і композиційно — формі.

Принцип організації, який відрізняє есеїстику від публіцистики і художніх творів — відсутність героя-посередника, що передає читачеві думки автора. В есе безпосередній діалог з читачем веде сам автор (Эпштейн, 1987).

Визначальними рисами есе є незначний обсяг, конкретна тема, дана в підкреслено вільному, суб'єктивному тлумаченні, вільна композиція, оригінальна манера мислення. Есе відрізняється образністю, афористичністю, використанням свіжих метафор, нових поетичних образів, свідомою настановою на розмовну інтонацію і лексику, а також тим, що на перший план у його тексті виходить особистість автора.

Домінантною функцією есе є функція впливу, яка реалізується за допомогою звернення до емоційно-образного способу світосприйняття адресата.

Стилістичні особливості публіцистичного есе І. Бродського, що характеризують його як ресурс стилістичної виразності, цілком узгоджуються з функцією впливу досліджуваного типу тексту. Наявні синтаксичні конструкції з інверсійним порядком слів: *Вообще, кажется, в течение пяти дней по радио ничего, кроме траурной музыки, не передавали. Ответа на него никто не знал.*

Розташування членів речення в особливому порядку, який порушує звичайний (прямий) порядок слів у реченні, виконує завдання логічному виділенню посилення першої частини речення. На відміну від прямого порядку слів, прагматичне значення інверсії полягає у висловленні власного ставлення до порушеної проблеми. Есеїст, таким чином, звертає увагу читачів на те, що абсолютна масштабність події була настільки велика, що і справді нічого іншого по радіо не передавали.

Поширеними є риторичні питання: *Но с мертвецом ли? Физически, конечно, да; но психически? (То есть создавалось впечатление, что никто не знает, что делают с мертвецом. Но с мертвецом ли? Физически, конечно, да; но психически? Тут, конечно, легко пуститься в рассуждения, что дело не в Сталине, но в системе, им порожденной или его породившей...)*, які не тільки підкреслюють активність позиції публіциста, а й відсилають до метатексту (Чому так? Що породило таку ідеологію? Відійшло суспільство від неї?), зближуючи, таким чином, публіцистичний і художній дискурси.

Аналіз твору демонструє приклади використання цитування (*крикнула нам со сцены: «Плачьте, дети, плачьте! Сталин умер!»*). Пряма цитата для есеїста — це спосіб спілкування з аудиторією, можливість наповнити текст додатковим змістом, забезпечити ілюзію присутності читача безпосередньо на місці події.

Відзначено поширеність складнопідрядних речень з рядом однорідних членів, що зближує есе з художнім стилем: *Без малого 30 лет страной с почти 200-миллионным населением правил человек, которого одни считали преступником, другие — параноиком, третьи — восточным дикарем, которого, в сущности, еще можно перевоспитать, — но с которым и те, и другие, и третьи садились за один стол, вели переговоры и пожимали руку.*

І. Бродський використовує еліптичні конструкції, які являють собою пропуск елементу висловлювання, легко відновлюваного в

даному контексті або ситуації. Візуально ламані речення відображають інтонацію автора і покликані позначити її графічно. Інтонаційне розчленовування речення, на наш погляд, є ознакою впевненості адресанта в ефективності та доступності інформації, що посиляється адресату комунікативного акту:

Пятилетки, конституция, победа на войне, послевоенное строительство, идея порядка — сколь бы кошмарным он ни был.

Ибо в Кремле — такое уж это место — речь всегда идет о полноте власти, и — до тех пор, пока речь идет именно об этом, — Сталин для человека в Кремле если и не плоть, то, во всяком случае, более, чем призрак.

Автор використовує градацію для послідовного нагнітання сили однорідних виразних засобів художнього мовлення. У публіцистичному мовленні однорідні члени не менш популярні, ніж у науковому чи офіційно-діловому, причому до їх значеннєвої функції тут додається і естетична, оскільки І. Бродський звертається до неї як до яскравого джерела мовної експресії. Останнє зближує публіцистичне мовлення з художнім:

Он правил страной почти тридцать лет и все это время убивал. Он убивал своих соратников (что было не так уж несправедливо, ибо они сами были убийцами), и он убивал тех, кто убил этих соратников. Он убивал и жертв и их палачей. Потом он начал убивать целые категории людей — выражаясь его же языком: классы. Потом он занялся геноцидом.

Кінцевою метою використання лінгвістичних засобів різного рівня стає авторська оцінка, в поле якої залучена різноманітна стилістично забарвлена лексика, яка характеризує головний об'єкт есе, що виражає авторське ставлення до нього в експліцитній формі: *исчады ада, дикарь, фюрер, параноик*. Таким чином автор домагається експліцитної реалізації за допомогою мовних засобів есе задуму сатири, викриття.

Стилістично високу лексику автор навмисно зіштовхує зі стилістично зниженою та розмовною, досягаючи уваги потенційних реципієнтів: *заревели, тётка, шмыгал носом, мало-помалу, оный, анафема, статус-кво, конвергенция, амбивалентность*. Цей прийом надає тексту максимальної виразності в результаті комбінації мовних одиниць різних стилів.

Переходячи до аналізу специфіки перекладу розглянутого есе, хочеться відзначити, що публіцистичні тексти традиційно розглядаються як оперативний тип тексту, головною відмінною ознакою якого є орієнтація на вплив, тобто його мовне оформлення у відношенні до одержувача. У якості інваріанту розглядається ідентичність заклику, що міститься у тексті. Тому метод, застосовуваний при перекладі оперативних текстів, називається також відповідний заклику. При цьому методі перекладу, орієнтованому на передачу апелятивної функції тексту, на думку К. Райс, необхідно враховувати насамперед соціокультурний фон і менталітет одержувача тексту перекладу. Зовнішня форма, тобто апелятивне вживання і оперативні можливості, повинні адаптуватися до мови перекладу. Цілеспрямованої адаптації до вражень і емоційності одержувача тексту перекладу потребують і «елементи форми, наприклад, риторичні і спеціальні стилістичні засоби...» (Reiß, 1983: 22). При цьому в разі необхідності може знадобитися заміна культурно детермінованих об'єктів.

Аналіз тесту перекладу дозволяє в цілому констатувати відтворення апелятивної функції вихідного тексту у формі створення тексту мовою перекладу. Перекладач відтворює стилістичні особливості тексту оригіналу шляхом підбору функціональних аналогів в мові перекладу.

У більшості випадків вихідним лексичним одиницям підібрані варіантні відповідності або еквіваленти. У разі відсутності у мові перекладу еквівалента лексичної одиниці перекладач йде шляхом створення нової лексеми засобами мови перекладу, використовуючи такі прийоми перекладу, як транскрибування, транслітерування або описовий переклад. При цьому не виключається і використання калькування: *20 лет назад мне было 13, я учился в школе, и нас всех согнали в актовый зал, велели стать на колени, и секретарь парторганизации — мужеподобная тетка с колодкой орденов на груди — заломив руки, крикнула нам со сцены: «Плачьте, дети, плачьте! Сталин умер!» — и сама первая запричитала в голос.*

Twenty years ago I was 13. I was in school; they herded us all into the assembly hall, ordered us to get down on our knees, and the Secretary of the Party Organization—a masculine female with cluster of medals on her chest—wringing her hands and screamed to us from the stage, “Weep children, weep! Stalin has died!” And she herself was first to begin wailing in lamentation.

Зал плакал, президиум плакал, родители плакали, соседи плакали, из радио неслись «*Marche Funebre*» Шопена и что-то из Бетховена.

The hall wept, the presidium wept, parents wept, neighbors wept; from the radio came Chopin's "Marche Funebre" and something from Beethoven.

Говоря «Двоемыслие», я имею в виду не знаменитый феномен «говорю-одно-думаю-другое-и-наоборот».

By Doublethink I do not mean simply "I-say-one thing-I-do-another" and vice versa.

Мы жили на ее зарплату и готовились к депортации, и по рукам ходило письмо, подписанное Эренбургом, Ботвинником и другими видными советскими евреями, которое гласило о великой вине евреев перед советской властью и которое со дня на день должно было появиться в «Правде».

We lived on her salary and prepared for deportation; from hand to hand passed a letter signed by Ehrenburg, Botvinnik and other notable Soviet Jews; told of the guilt of the Jews before Soviet power, and it was supposed to appear in Pravda any day.

Ибо стало известно, что в результате «дела врачей» (в результате сомневаться не приходилось) всех евреев будут перемещать на Дальний Восток, чтоб тяжким трудом на благо своего социалистического отечества они могли искупить вину своих соплеменников: врачей-вредителей.

For it had become known that as a result of the Doctors' Plot (and there was no need for the result to be in doubt), all Jews would be resettled in the Far East, in order to pay with hard labor for the guilt of their fellow people — the wrecker-doctors—for the good of the Socialist fatherland.

Всупереч складності і культурної насиченості самого тексту, з наявністю характерних слів і понятійної системи, перекладач не вдається до прагматичної адаптації тексту. Останні два приклади, в яких згадується газета «Правда» і кримінальна «справа лікарів», демонструє відсутність експлікації невідомих потенційному реципієнту перекладу реалій, що безумовно перешкоджає відтворенню комунікативної інтенції автора оригіналу. На наш погляд, доречним в перекладі було б додавання лексеми «газета» і перекладацького коментаря щодо кримінального провадження, який забезпечив би читачів тексту перекладу необхідною для розуміння екстралінгвістичною інформацією.

...и обливавшегося холодным потом при мысли, что это может увидеть его школьный учитель, и у бывшего деятеля Коминтерна, сочинявшего свои мемуары где-нибудь в дебрях Южной Америки.

And the former Comintern member writing his memoirs somewhere in the back areas of South America.

Меня интересует моральный эффект сталинизма, точнее — тот погром, который он произвел в умах моих соотечественников и вообще в сознании людей данного столетия.

I am interested in the moral effect of Stalinism, and more precisely in that pogrom it caused in the minds of my fellow countrymen and in the consciousness of this century.

Дані приклади демонструють відтворення зовнішньої форми скороченого варіанту словосполучення «комуністичний інтернаціонал» (комінтерн) і лексеми «погром» прийомом транслітерації, що, на наш погляд, також не є адекватним рішенням перекладача, позбавляючи адресата компонента змісту, який несе важливе інформаційне навантаження.

У деяких фрагментах перекладач спробував зберегти лінгвокультурні особливості вихідного тексту, застосовуючи прийом калькування або ж запозичення шляхом транслітерації, що не є доречним у даному випадку, тому що може сприйматися адресатом як чужий елемент:

...всех евреев будут перемещать на Дальний Восток, чтоб тяжким трудом на благо своего социалистического отечества они могли искупить вину своих соплеменников: врачей-вредителей.

...all Jews would be resettled in the Far East, in order to pay with hard labor for the guilt of their fellow people — the wrecker-doctors — for the good of the Socialist fatherland (в англійській мові використовується лексема «motherland»).

Мы продали пианино, на котором я все равно не умел играть и которое было бы глупо тащить через всю страну — даже если б и разрешили; отца выгнали из армии, где он прослужил всю войну, и на работу нигде не брали; работала только мать, но и она держалась на волоске.

We had sold our piano, which I could not play anyhow. It would have been stupid to drag it across a whole country—even if they would allow it. They discharged my father from the army, where he had served all during the war, and they would not hire him for any job anywhere; only my mother was working,

but her job hung by a hair too (російський вислів «держаться на волоске» має чітку відповідність в англійській мові «hang in a balance»).

В інших же випадках перекладач вибирає адекватні прийоми відтворення лінгвокультурних реалій за рахунок описового перекладу, наприклад, п'ятилетки — *Five-Year Plans*.

Пятилетки, конституция, победа на войне, послевоенное строительство, идея порядка — сколь бы кошмарным он ни был. Россия жила под Сталиным без малого 30 лет, почти в каждой комнате висел его портрет, он стал категорией сознания, частью быта, мы привыкли к его усам, к профилю, который считался «орлиным», к *полувоенному френчу* (ни мир, ни война), к *патриархальной трубке*, — как привыкают к портрету предка или к электрической лампочке.

Five-Year Plans, the Constitution, victory in the war, postwar construction, the idea of order—no matter how nightmarish it had been, Russia had lived under Stalin for almost 30 years; his portrait hung in virtually every room; he became a category of consciousness, a part of everyday life; we were used to his mustache, to the profile (considered “aquiline”), to the *postwar officer's jacket* he wore (meaning it was neither peacetime nor wartime), and to the *patriarchal pipe*.

При перекладі словосполучення «*полувоенный френч*» перекладач допускає семантичну неточність, переводячи (дослівно) як «послевоенный офицерский пиджак». Проте пояснення, яке присутнє й у Бродського, і в перекладі, компенсує цю похибку перекладу.

Наступний приклад демонструє спотворення сенсу вихідної мовної одиниці, що, швидше за все, є помилкою перекладача:

Для меньшинства же, конечно, все было ясно, ибо поэт, выполнявший социальный заказ воспеть вождя, продумывал свою задачу и подбирал слова, — следовательно, выбирал.

For the majority, of course, everything was clear; the poet who fulfilled the social order to glorify the leader thought through his task and picked out the words—therefore he was making a choice.

Деяка інформація у тексті перекладу подається у більш детальному вигляді за рахунок операції конкретизації. Це дозволило перекладачеві замінити нейтральні за забарвленням лексичні одиниці у мові оригіналу на більш конкретні за значенням і експресивні за забарвленням лексичні одиниці у мові перекладу з метою уточнення і розкриття позиції автора і надання потрібного впливу на потенційного реципієнта:

Зал плакал, президиум плакал, родители плакали, соседи плакали, из радио неслись «Marche Funebre» Шопена и что-то из Бетховена.

The hall wept, the presidium wept, parents wept, neighbors wept; from the radio came Chopin's “Marche Funebre” and something from Beethoven.

Что до меня, то (тогда — к стыду, сейчас — к гордости) я не плакал, хотя стоял на коленях и шмыгал носом, как все.

As for me (then to my shame, now to my pride), i did not weep, although I knelt and sniffled like everyone else.

Наступний приклад демонструє прийом додавання інформації, що в той же час не є перекладацьким поясненням і не несе будь-якого інформативного навантаження:

Полагаю, что в мировой истории не было убийцы, смерть которого оплакивали бы столь многие и столь искренне

I doubt that in the whole history of the world there has ever been a murderer whose death was wept over by so many people, and so sincerely, as was Josef Stalin's 20 years ago.

У наступному фрагменті застосований прийом експлікації шляхом додавання інформації, що не є безперечно необхідним з огляду на те, що Джордж Оруелл — британський письменник, журналіст і публіцист — повинен бути з більшою ймовірністю знайомим англomовному читачеві, ніж російськомовному:

Я также не имею в виду оруэлловскую характеристику.

Nor do I mean what Orwell described in “1984.”

Перекладач так само не вносить будь-яких пояснень для такої лінгвокультурної реалії часів холодної війни, як «вільний світ», адже калька цього поняття “free world» увійшла в англійську мову зі збереженням того ж значеннєвого навантаження, але навряд чи є загальновідомою, поширеною і загальноновживаною:

Человек этот имел самые смутные представления об истории (кроме «Принца» Макиавелли, бывшего его настольной книгой), географии, физике, химии; но его ученые, сидя под замком, все-таки сумели создать и атомную и водородную бомбы, по качеству ничем не уступавшие своим сестрам, рожденным в мире, именуемом свободным.

...nevertheless managed to create atomic and hydrogen bombs that in quality were by no means inferior to their sisters born in a place called the free world.

Висновки. Апелятивний тип тексту, яким є есе, потребує значної лінгвокультурної адаптації реалій вихідної мови до соціокультурного

фону мови перекладу. Аналізований переклад грішить відтворенням виключно зовнішньої оболонки окремих лексем і словосполучень, які є носіями фактуальної інформації та мають значний прагматичний потенціал в оригінальному тексті. Неповна прагматична адаптація значущих елементів вихідного тексту позначається на адекватності його перекладу. На наш погляд, похибки перекладу перешкоджають повноцінному відтворенню комунікативної інтенції автора.

Перспективи подальших розробок вбачаємо в розширенні матеріалів дослідження з метою отримання загальних висновків як щодо особливостей перекладу есе як жанру, так і специфіки відтворення індивідуального авторського стилю у перекладі.

ЛІТЕРАТУРА

- Дьяченко С. Н. Эссе как тип текста: теоретический и методологический аспекты. *Культура народов Причерноморья*. 2012. № 230. С. 155–158.
- Эпштейн М. Законы свободного жанра (Эссеистика и эссеизм в культуре Нового времени). *Вопросы литературы*. 1987. № 7. С. 120–152.
- Reiß K Texttyp und Übersetzungsmethode. Heidelberg: Groos, 1983. 146 S.

К ВОПРОСУ ПЕРЕВОДА ЭССЕ

Светлана Маслова

кандидат педагогических наук, доцент кафедры филологии,
Одесский национальный морской университет,
Одесса, Украина
e-mail: stephaniabw@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3600-8501>

АННОТАЦИЯ

Выбор эссе в качестве объекта анализа представляет значительные трудности для исследователя, поскольку даже определение жанра в теории литературы до сих пор не устоялось; не существует целостной концепции жанра, взгляды литературоведов на эссе крайне противоречивы.

На фоне существующих теоретических и практических исследований, посвященных различным литературным жанрам, эссе представляется недостаточно изученным объектом анализа в лингвистической и переводческой плоскостях, что и определяет актуальность работы.

Целью исследования является определение особенностей перевода публицистического эссе на примере перевода произведения И. Бродского

«Размышления об исчадии ада» с русского языка на английский. Для достижения поставленной цели необходимо решение следующих задач:

- 1) выявление основных стилистических особенностей эссе И. Бродского;
- 2) определение специфики его перевода на английский язык.

Доминантной функцией эссе является воздействующая функция, которая реализуется посредством обращения к эмоционально-образному способу мировосприятия адресата. Стилистические особенности публицистического эссе И. Бродского, характеризующие его как ресурс стилистической выразительности, полностью согласуются с воздействующей функцией исследуемого типа текста: использованы синтаксические конструкции с инверсионным порядком слов, риторические вопросы, цитирование, распространены сложноподчиненные предложения с рядом однородных членов, эллиптические конструкции, градация, стилистически окрашенная лексика, сочетание стилистически сниженной и разговорной лексики для достижения максимальной выразительности.

Переводчик воспроизводит стилистические особенности текста оригинала путем подбора функциональных аналогов в языке перевода. Трудности возникают при воспроизведении культурологических реалий исходной лингвокультуры.

Апеллятивный тип текста, которым является эссе, требует значительной лингвокультурной адаптации реалий исходного языка к социокультурному фону языка перевода. Рассматриваемый перевод грешит воспроизведением исключительно внешней оболочки отдельных лексем и словосочетаний, которые являются носителями фактуальной информации и обладают значительным прагматическим потенциалом в оригинальном тексте. Вопреки сложности и культурной насыщенности самого текста, с характерными словами и понятийной системой, переводчик не в полной мере прагматично адаптирует значимые элементы исходного текста, что сказывается на адекватности его перевода. На наш взгляд, погрешности перевода препятствуют полноценному воспроизведению коммуникативной интенции автора.

Перспективы дальнейших разработок усматриваем в расширении материалов исследования с целью получения общих выводов относительно особенностей перевода эссе как жанра и специфики воспроизведения индивидуального авторского стиля в переводе.

Ключевые слова: эссе, стилистические особенности, воздействующая функция, реалия, лингвокультурная адаптация.

ON THE ISSUE OF TRANSLATING AN ESSAY

Svitlana Maslova

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at Philology Department,
Odesa National Maritime University,

Odesa, Ukraine

e-mail: stephaniabw@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3600-8501>

SUMMARY

The choice of an essay as the object of analysis presents significant difficulties for the researcher, since even the definition of the genre in the theory of literature is still not set; there is no integral concept of the genre, the views of literary scholars on essays are extremely contradictory.

Unlike existing theoretical and practical studies on various literary genres, the essay seems to be an insufficiently studied object of analysis in the linguistic and translation perspectives, which determines the relevance of the paper.

The objective of the study is to determine the features of the translation of a publicist essay on the example of the translation of the literary work of I. Brodsky "Reflection on a Spawn of Hell" from Russian into English. To achieve this objective, the following tasks are to be solved:

- 1) to identify the main stylistic features of the essay by I. Brodsky;*
- 2) to determine the specifics of its translation into English.*

The dominant function of the essay is the influencing one. It is implemented by referring to the emotional-figurative way of the addressee's perception of the world. The stylistic features of I. Brodsky's publicist essay, characterizing it as a resource of stylistic expressiveness, fully agree with the influencing function of the type of the text under study: syntactic constructions with inverted word order, rhetorical questions, quotations, complex sentences with a number of homogeneous members, elliptical constructions, gradation, stylistically coloured vocabulary, a combination of stylistically reduced and colloquial vocabulary aimed at achieving maximum expressiveness.

The translator renders the stylistic features of the source text by selecting functional analogues in the target language. Difficulties arise when reproducing the cultural realities of the original linguistic culture.

The appellative type of the text, which an essay is, requires significant linguistic adaptation of the realities of the source language to the socio-cultural background of the target language. The translation under study tends to reproduce only the outer shell of definite lexemes and phrases, which are bearers of factual information and have a significant pragmatic potential in the original text. Despite the complexity and cultural richness of the text itself, with its specific words and conceptual system, the translator does not fully pragmatically adapt the significant elements of the source text, which affects the adequacy of its translation. In our opinion, translation errors prevent reproduction of the author's communicative intentions in full.

We consider the prospects for further developments in the expansion of research materials in order to obtain general conclusions regarding the peculiarities of the translation of an essay as a genre and the specifics of rendering the individual author's style in translation.

Key words: *essay, stylistic features, influencing function, reality, linguistic and cultural adaptation.*

REFERENCES

- D'yachenko S. N. (2012). Esse kak tip teksta: teoreticheskiy i metodologicheskiy aspekty. *Kul'tura narodov Prichernomor'ya* [Essay as a type of text: theoretical and methodological aspects. Culture of the peoples of the Black Sea region], 230, 155–158 [in Russian].
- Epshteyn M. (1987). Zakony svobodnogo zhanra (Esseistika i esseizm v kul'ture Novogo vremeni). *Voprosy literatury* [Laws of the Free Genre (Essay and Essayism in the Culture of the New Age). Literature Issues], 7, 120–152 [in Russian].
- Reiss, Katharina (1983) Texttyp und Übersetzungsmethode [Text Type and Translation Method]. Heidelberg: Groos, 146 S. [in German].

Стаття надійшла до редакції 12.07.2020

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ США (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ Б. ОБАМИ ТА Д. ТРАМПА)

Христина Михайліченко

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,

Одеса, Україна

e-mail: kinda17@icloud.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8400-1865>

АНОТАЦІЯ

Актуальність дослідження полягає у порівняльному аналізі перекладу політичного дискурсу Д. Трампа та Б. Обами з точки зору застосування лінгвостилістичних особливостей перекладу політичних промов обох президентів. Політичний дискурс — це явище, з яким ми стикаємось щодня. Зважаючи на реалії сучасності, широке розповсюдження демократії, відкритість суспільства, політичній мові приділяється все більше і більше уваги. Дослідження перекладів виступів президентів США дозволяють, з одного боку, прогнозувати подальші дії і наміри політика, а з іншого — виокремити найбільш ефективні способи впливу на слухачів. Саме тому переклади політичних промов дедалі частіше стають об'єктом зацікавлення науковців різних сфер, особливо у перекладознавстві.

Метою пропонованої статті є виявлення лінгвостилістичних особливостей відтворення політичного дискурсу США на матеріалі промов двох останніх президентів цієї країни — Б. Обами та Д. Трампа.

Досліджено тематичні та мовно-мовленнєві особливості перекладу інавгураційних промов Д. Трампа та Б. Обами.

Порівняльний аналіз мовних одиниць, використаних обома президентами, та їх українських перекладів дозволив виявити, що збереження змісту при перекладі можливо завдяки відтворенню всіх релевантних компонентів висловлювання, а переклад лексичних одиниць, що включають оцінний компонент, здійснюється в більшості випадків за допомогою регулярних відповідностей. Доведено, що при перекладі політичних про-

мов лінгвостилістичні особливості актуалізуються шляхом поєднання регулярних відповідностей і різних трансформацій, що дозволяють зберігати або модифікувати варіантні характеристики тієї чи іншої мовної одиниці.

Ключові слова: політична лінгвістика, переклад, дискурс, мовна одиниця, політична риторика, маніпуляція.

Вступ. Політичний, педагогічний, релігійний, науковий, юридичний та інші види інституційного дискурсу привертають до себе увагу дослідників, оскільки у цій дослідницькій парадигмі на перший план висуваються не внутрішньосистемні мовні відносини, а характеристики мовної особистості як носія відповідної культури і статусно-рольових відносин. Безліч проблем вивчення політичного дискурсу є міждисциплінарними і розглядаються з позицій лінгвістики тексту і дискурсу, когнітивної лінгвістики, прагмалінгвістики, проте з позицій лінгвостилістики політичний дискурс в Україні є ще маловивченим.

До початку другої половини ХХ століття комплексний підхід до центрального об'єкта дослідження в мовознавстві — мови, а також вихід за межі розгляду її виключно як знакової системи і дослідження мови з погляду комунікативної природи зумовили тенденцію до інтеграції знань в різних областях науки, в тому числі і в сучасному перекладознавстві.

У результаті від виняткової уваги до розвитку і структури мовних систем перекладознавство звернулося до широкого кола проблем, що визначають можливість використання мови як знаряддя думки і засоби мовної комунікації. На перший план вийшли такі питання, як смислова сторона мовних одиниць і мовних творів, зв'язок мови з мисленням, реальною дійсністю, з суспільством і його культурою, з іншими знаковими системами. Наслідком цього є розробка міждисциплінарних напрямків дослідження — психолінгвістики, соціолінгвістики, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, прагмалінгвістики, теорії дискурсу і т. д. У зв'язку з цим лінгвістичне перекладознавство сформувалося як самостійна дисципліна, що вивчає міжмовну комунікацію у всій сукупності лінгвістичних і екстралінгвістичних чинників.

Бурхливий розвиток політичного дискурсу в сучасному житті України, а також збільшення зв'язків між Україною та США, а відтак — і в україно-американській лінгвостилістичній спільноті викликають нагаль-

ну потребу опису закономірностей і специфіки перекладу текстів цього комунікативного простору.

Проте сучасні праці з вивчення політичного дискурсу, лінгвістичної семантики, теорії та практики перекладу політичних промов Т. Ващук (Ващук, 2010), М. Діденко (Діденко, 2001), В. Маслова (Маслова, 2008), Л. Нагорна (Нагорна, 2005), Є. Павлова (Павлова, 2010), Л. Славова (Славова, 2010), Г. Соловей (Соловей, 2011), Є. І. Шейгал (Шейгал, 2004), Я. Федорів (Федорів, 2010), Т. А. ван Дейк (Dijk van, 2020), Д. Крістал (Crystal, 2003), Г. Кук (Cook, 2001), Х. Менкен (Mencken, 2006) та ін. засвідчують, що галузь перекладу політичної риторики є лакуною у сучасному перекладознавстві.

Усе вищезначене доводить **актуальність** дослідження.

Мета та завдання пропонованої статті — виявлення лінгвостилістичних особливостей відтворення політичного дискурсу США на матеріалі промов двох останніх президентів цієї країни — Б. Обама та Д. Трампа.

Для досягнення поставленої мети у студії вирішуються такі **завдання**: проведення теоретико-аналітичного дослідження з теорії політичного дискурсу; розгляд системоутворюючих ознак політичного дискурсу у політичних промовах Б. Обама та Д. Трампа; виявлення специфіки перекладацьких трансформацій в україномовних перекладах політичних промов Б. Обама та Д. Трампа.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження стали політичні промови Б. Обама та Д. Трампа, зокрема їхні інавгураційні виступи, розміщені на сайті The White House Blog.

Основними **методами** дослідження є дискурсивний, контекстуальний і концептуальний аналізи, метод моделювання когнітивних структур, що застосовані з урахуванням перекладознавчого аспекту.

Результати та дискусія. Сьогодні до політичного дискурсу, як основоположного поняття політичної лінгвістики, застосовуються такі визначення: «сукупність всіх мовних актів, які використовуються в політичних дискусіях, а також правил публічної політики, освітлених традицією і перевірених досвідом» (Нагорна, 2005:6), «складне комунікативне явище, що включає, окрім тексту, ще й екстралінгвістичні фактори (знання про світ, думки, установки, цілі адресата), необхідні для розуміння тексту» (Маслова, 2008:44). Інтерпретуючи політичний дискурс в його цілісності, не можна обмежуватися суто мовними мо-

ментами. Розуміння політичного дискурсу передбачає знання фону, очікувань автора і аудиторії, прихованих мотивів, сюжетних схем і улюблених логічних переходів, що існують в конкретну епоху (Діденко, 2001). Політична мова являє собою «особливу підсистему національної мови, призначену для політичної комунікації: для пропаганди тих чи інших ідей, емотивного впливу на громадян країни і спонукання їх до політичних дій, для вироблення суспільного консенсусу, прийняття і обґрунтування соціально-політичних рішень в умовах множинності поглядів у суспільстві» (Павлова, 2010: 18). Мова політики виступає в ролі єдиної ланки між суспільством і владою. Висловлюючи різноманітні установки та ідеї, мова є інструментом, за допомогою якого громадяни намагаються зрозуміти і інтерпретувати політичну дійсність, а також служить засобом підтримки необхідного інформаційного рівня в масштабах всієї країни (Славова, 2010).

Є. І. Шейгал зазначає, що політика, як специфічна сфера людської діяльності, за своєю природою є сукупністю мовленнєвих дій (Шейгал, 2004: 22). У політичній комунікації знаком комунікативної реальності є політичний текст, який сприймається електоратом і дає можливість формувати уявлення про того чи іншого політика. Низка дослідників відзначає релевантність риторичної складової політичного тексту. Політична риторика детермінується мовною культурою політика, його здібностями оперувати різними мовними засобами. Комунікативні стратегії політичного дискурсу спрямовані на формування в електораті позитивного образу політичного діяча, на привернення уваги до його особи, або на створення виправдальних аргументів його діяльності.

У перекладацькій літературі представлені різноманітні класифікації перекладацьких трансформацій (Л. К. Латишев, Я. І. Рецкер, З. Д. Львівська, Р. Райт-Королева, О. Селіванова, Т. Кияк, Р. Зорівчак і ін.). Автори виділяють лексичні, граматичні, стилістичні, змішані трансформації.

Спочатку звернемось до тематичної своєрідності промов президентів (The White House Blog, 2020).

Так, головними темами інавгураційної промови Обама є такі:

1. Економічна криза:

Our economy is badly weakened. Homes have been lost, jobs shed, businesses shuttered. Our health care is too costly, our schools fail too many /

Наша економіка страшенно ослаблена. Втрачені будинки, робочі місця, пригальмований бізнес. Наша система охорони здоров'я занадто дорога, наші школи не дають потрібного рівня освіти.

2. Нові реформи:

The time has come to reaffirm our enduring spirit; to choose our better history / Настав час підтвердити велич нашого духу; вибрати новий курс для нашої країни.

3. Процвітання країни в майбутньому:

We will restore science to its rightful place and wield technology's wonders to raise health care's quality... / Ми відновимо науку і здивуємо технологіями, щоб підвищити якість охорони здоров'я...

4. Лідерство:

We remain the most prosperous, powerful nation on Earth / Ми залишаємося найбільш процвітаючою і сильною нацією на Землі.

5. Єдність нації:

We are shaped by every language and culture, drawn from every end of this Earth / Ми — це об'єднання всіх мов і культур, привнесених з усієї земної кулі.

6. Негативний досвід минулого:

... and because we have tasted the bitter swill of civil war. /... і тому що ми спробували гіркий смак громадянської війни.

7. Рівність:

...when a little girl born into the bleakest poverty knows that she has the same chance to succeed as anybody else, because she is an American /...коли маленька дівчинка, народжена в бідності, знає, що у неї такі ж шанси на успіх, як і в інших, тому що вона американка.

Тематична структура інавгураційного виступу Трампа представлена такими пунктами:

1. Негативний досвід минулого:

One by one, the factories shuttered and left our shores, with not even a thought about the millions upon millions of American workers left behind / Один за одним заводи закривалися і виробництво покидало нашу країну, але ніхто навіть не думав про мільйони американських робітників, які залишилися без заробітку.

2. Державні служби / народ:

The establishment protected itself, but not the citizens of our country / Істеблішмент оберігав себе, а не жителів країни.

3. Процвітання країни в майбутньому:

America will start winning again. We will bring back our jobs. We will bring back our borders. We will bring back our wealth. And we will bring back our dreams / Америка знову почне перемагати, перемагати, як ніколи раніше. Ми повернемо назад наші робочі місця. Ми повернемо наші кордони. Ми повернемо наш добробут. І ми повернемо нашу здатність мріяти.

4. Єдність нації:

The Bible tells us, "how good and pleasant it is when God's people live together in unity" / Біблія говорить нам: «Як чудово, коли народ Божий живе в єднанні».

5. Рівність:

...that whether we are black or brown or white, we all bleed the same red blood of patriots, we all enjoy the same glorious freedoms, and we all salute the same great American Flag /... неважливо, якого кольору наша шкіра: чорна або коричнева або біла, у всіх нас тече одна і та ж кров патріотів, ми всі насолоджуємося однаковими свободами, і ми всі шануємо американський прапор.

Таким чином, в інавгураційних зверненнях обох президентів зачіпаються такі теми, як процвітання країни в майбутньому, негативний досвід минулого, єдність нації, рівність.

Ці теми зачіпаються політиками не випадково. Говорячи про негативні події в минулому, обидва президенти хочуть нагадати народу, що важкі часи вже були в історії Америки, але їх вдалося подолати.

Для того щоб підняти національний дух, Барак Обама і Дональд Трамп згадують про велич їхньої країни, про винятковість американської нації: *What makes us exceptional, what makes us Americans*. Обидва президенти говорять про те, що краще в Америки попереду і що їхню країну чекатимуть процвітання і успіх.

У політичних виступах певне місце займає тема рівності. Політики хочуть сказати, що незалежно від того, де і в якій сім'ї ти народився, у всіх однакові шанси на успіх, оскільки Америка — це об'єднання всіх мов і культур, привнесених з усієї земної кулі.

Необхідно відзначити, що в будь-якому виступі політичного діяча завжди знаходить своє відображення патріотична тема. Говорячи про патріотизм, політикам вдається не тільки створити відповідний настрій у суспільства, а й вселити необхідність виконання певних дій, таким чином, в цьому випадку теж має місце маніпулятив-

на функція. Наприклад, Дональд Трамп говорить про те, що якщо серця американців будуть відкриті назустріч патріотизму, то не залишиться місця для забобонів, а Барак Обама згадує про те, що їх покоління добре усвідомлює, яку ціну вони заплатили за право бути вільними.

Виходячи з матеріалу дослідження, ми зупинилися на аналізі способів перекладу лексичних одиниць в обох інавгураційних промов, відповідно розглянувши лексичні перекладацькі трансформації. Вони застосовуються, якщо в оригінальному тексті присутні нестандартні слова, такі як терміни, кліше, імена власні, поняття, що характеризують вихідну культуру тощо.

Так, під час аналізу інавгураційних промов обох президентів були визначені найчастотніші способи перекладу одиниць: метод регулярних відповідностей, опущення, генералізація. Частотність вживання методів модуляції, калькування, транслітерації, конкретизації та імплікації є значно нижчою.

Розглянемо застосування цих способів перекладу на конкретних прикладах, представлених в матеріалі дослідження.

Наприклад, у промовах Б. Обама зустрічаємо таке:

These are the indicators of crisis, subject to data and statistics. Less measurable, but no less profound, is a sapping of confidence across our land; a nagging fear that America's decline is inevitable, that the next generation must lower its sights / Все це — ознаки кризи, що підтверджуються статистичними даними. Вони не піддаються кількісному вимірюванню, але не менш серйозний і той факт, що у громадян нашої країни слабшає впевненість в майбутньому, вони побоюються неминучого занепаду Америки і того, що в наступному поколінні американців доведеться зменшити свої очікування.

Прикладом перекладу виступає словосполучення *is a sapping*, що має негативне забарвлення. Воно утворено від дієслова «*to sap*» (підривати, виснажувати, висмоктувати, підкопувати). У поданому контексті перекладач шляхом логічної заміни слова обрав дієслово «*слабшати*», використовуючи метод регулярних відповідностей, ймовірно, для того щоб підкреслити послідовний розвиток думок мовця, його намір донести до аудиторії весь масштаб політичної та економічної нестабільності держави, яка дісталася новому президенту від попередника.

Лексична одиниця «*sight*», що має значення «зір, вид кого-небудь / чого-небудь, поле зору, вид, видовище, точка зору, розглядання», має нейтральне забарвлення, перекладається методом імплікації як «очікування».

The words have been spoken during rising tides of prosperity and the still waters of peace / Слова вимовлялися в періоді процвітання і спокійного мирного часу.

Словосполучення *rising tides* («підйом рівня, приплив, наростання, наростаюча хвиля») у сполученні з іменником *prosperity* («процвітання, підйом рівня добробуту») при буквальному перекладі призвело б до мовної помилки — тавтології, тому перекладач, щоб уникнути тавтології, вдався до методу опущення, не переклавши слово, яке не становить необхідності для розуміння тексту.

Our nation is at war against a far-reaching network of violence and hatred / Наша країна перебуває в стані війни проти тих, хто всюди сіє насильство і ненависть.

Лексична одиниця *far-reaching* має негативну конотацію і перекладається як «те, що має широке поширення, що загрожує серйозними наслідками, масштабний». При перекладі українською мовою відбувається звуження значення слова, видове поняття замінюється родовим, переклад здійснено за допомогою методу генералізації як «хто сіє», щоб «згладити» негативну конотацію.

The words have been spoken during rising tides of prosperity and the still waters of peace / Слова вимовлялися в періоді процвітання і спокою мирного часу.

Наведена фраза вимовляється на початку інавгураційної промови, ймовірно, з метою показати типовість керівництва державою попередниками 44-го президента. Лексична одиниця *still waters* є фразеологічним оборотом, перекладається як «застій, непротічна водойма». У цьому прикладі має позитивну конотацію, перекладена методом модуляції.

These are the indicators of crisis, subject to data and statistics / Все це — ознаки кризи, що підтверджуються статистичними даними.

Лексична одиниця «*crisis*» була передана за допомогою відповідності «криза», яка є вірною для даного контексту. Подана лексична одиниця несе в собі негативну конотацію. Переклад виконаний з використанням методу транслітерації.

Homes have been lost, jobs shed, businesses shuttered / Люди втрачають житло і роботу, закриваються підприємства.

При перекладі одиниці «shed» використовується метод конкретизації, перекладач звужив значення слів, об'єднав два дієслова «lose» і «shed», замінивши їх словом «втрачати», у ході такого перетворення був збережений зміст вихідного речення.

В інавгураційній промові Дональд Трамп активно використовував різні лексичні та синтаксичні стилістичні прийоми. Наприклад, для підняття морального духу громадян він використовував метафори, епітети, а також прийом градації і безліч лексичних повторів. При перекладі українською мовою деякі засоби виразності були опущені: *they fill their heart with the same dreams* (метафора) — вони... мріють про одне й те ж, *the breath of life* (enimem) — «життя», *young and beautiful students* (enimem) — молодь, *glorious destiny* (enimem) — майбутнє. Проте при їх опущенні істотно знижується вплив на публіку. Й перекладачеві варто було б використати такі варіанти: їх душі сповнені тих же надій, ковток життя, молоді та прекрасні студенти, видатне майбутнє.

Прийом градації українським перекладачем був збережений: *your voice, your hopes, and your dreams* — ваш голос, ваші надії і ваші мрії. Лексичний повтор так само був переданий: *one heart, one home, and one glorious destiny* — загальне серце, спільний дім, спільне майбутнє.

У промові неодноразово використовувався синтаксичний паралелізм: *We Will Make America Strong Again. We Will Make America Wealthy Again. We Will Make America Proud Again. We Will Make America Safe Again. And, Yes, Together, We Will Make America Great Again.* Перекладач зберіг його частково: *Разом ми зробимо Америку знову сильною, повернемо Америці багатство, повернемо Америці гордість, повернемо Америці безпеку. І так, разом ми зробимо Америку знову великою!* Проте варто було б використати варіант з максимальним збереженням конструкції: *Разом ми повернемо Америці сили, повернемо Америці багатство, повернемо Америці гордість, повернемо Америці безпеку. І так, разом ми повернемо Америці велич!*

Також Дональд Трамп використовував безполучниковість та полісполучниковість. Ці прийоми були збережені перекладачем: *every decision on trade, on taxes, on immigration, on foreign affairs* (безполучниковість) / кожне рішення про торгівлю, податки, імміграції, закордонні

spravi; and your courage and goodness and love will forever guide us along the way (полісполучниковість) / і ваші мужність і любов завжди будуть вказувати нам шлях. Але один з однорідних членів був опущений при перекладі, тому, на наш погляд, більш вдалим і точним є такий варіант: *і ваші мужність, і великодушність, і любов завжди будуть вказувати нам шлях.*

Цікавим є використання лексеми «президент» у політичній риторикі обох очільників США.

Практично у всіх словниках лексема президент має два значення, і мова йде або про очільника держави, або про керівника організації, наукового товариства. Голова держави — перша особа, яка уособлює символ державності. У другому випадку це керівник, якого обирають.

У першій інавгураційній промові Б. Обама визначає роль президента, відштовхуючись від традиційного суб'єкта влади в Америці — народу: *At these moments, America has carried on because we the people have remained faithful to the ideals of our forebears* / В ці моменти Америка трималася на плаву, тому що ми, народ, залишалися вірні ідеалам наших предків.

Ця ж тенденція простежується й у першій інавгураційній промові Дональда Трампа: *Today we are transferring power from Washington, DC and giving it back to you, the American People.* / Сьогодні ми передаємо владу з Вашингтона і віддаємо її вам, громадянам Америки.

Д. Трамп і Б. Обама виділяють такі характеристики особи, яка володіє вищою державною владою: рішучий, цілеспрямований, діяльний, переконаний у своїй правоті політичний лідер, який має певні зобов'язання перед співгромадянами:

We will face challenges. We will confront hardships. But we will get the job done / Ми зіткнемося з труднощами. Ми подолаємо складності. Але ми виконаємо наші завдання.

Today I say to you that the challenges we face are real, they are serious and they are many. But know this America: They will be met / Сьогодні я кажу вам, що складності, з якими ми зіткнемося, — реальні, вони серйозні і їх багато. Але знай, Америка: Ми їх подолаємо.

Необхідно відзначити, що в промовах обох президентів досить часто зустрічається займенник *we* в поєднанні з дієсловом *will*. Таке поєднання виконує певні функції у виступах: допомагає згуртувати націю, об'єднати співгромадян перед майбутніми труднощами.

ми. Крім цього, політики вказують слухачам на те, що вони разом з ними, тобто вирішувати проблеми вони будуть разом із народом, на що вказує така фраза: *Але ми виконаємо наші завдання*.

Виступ політика не може існувати поза аудиторією, адже він безсумнівно має вплив на слухачів. Мовний вплив — кінцева мета політичної комунікації, чому служать певні мовні засоби, які інколи викликають труднощі у перекладача.

Так, Д. Трамп впливає на американську націю, використовуючи набір риторичних засобів, як-от:

1. Категоричність: *The time for empty talk is over. Now arrives the hour of action* / Час порожніх розмов закінчився. Настав час дій.

2. Контраст як принцип структурної організації тексту, що демонструє особливості суспільно-політичного розвитку країни: *Their victories have not been your victories; their triumphs have not been your triumphs* / Їх перемоги не були вашими перемогами; їх тріумф не вашим тріумфом.

3. Вживання метафор. Метафора — це один зі способів подання політичної реальності, тому, висловлюючи свою думку чи ставлення до будь-якого питання, політики часто використовують цей стилістичний прийом. Можна сказати, що метафоричність — одна з важливих ознак мови політичних діячів. Наведемо деякі приклади: *Washington flourished* / Вашингтон перебував в цвіті...; *Mothers and children trapped in poverty* / Матері і їхні діти замкнені у нужденності (буквально: знаходяться в пастці).

4. Персоніфікація: *...that a nation exists to serve its citizens* /... країна служить своєму народові; *America will start winning again* / Америка почне перемагати знову.

5. Еліпс. Поданий стилістичний прийом надає промові динамічність і ритм, робить виступ більш виразним: *Washington flourished — but the people did not share in its wealth* / Вашингтон процвітав — але його багатство не було розділене з народом; *There should be no fear — we are protected* / Не повинно бути страху — ми всі захищені.

В інавгураційній промові Барака Обами зустрічається багато епітетів: *...the oath is taken amidst gathering clouds and raging storms* /... слова прийнятої клятви звучали і в грізні, штормові часи.

Для того щоб краще донести свої уявлення до слухачів, Обама використовує такий стилістичний прийом, як синтаксичний паралеле-

лізм. Цей мовний засіб допомагає Бараку Обамі намалювати в свідомості слухачів сумну картину навколишньої дійсності за рахунок використання однакової структури в пропозиціях: *Homes have been lost, jobs shed, businesses shuttered* / Втрачено будинки, робочі місця, пригальмований бізнес.

Стилістично яскравим і виразним роблять виступ колишнього президента паремії, які не завжди мають відповідники в українській мові: *It has not been the path for the faint-hearted* / Це не був шлях для слабких серцем.

Під час другої інавгураційної промови Обама звертається до прецедентних феноменів, що робить його мову більш переконливою. Наприклад: *The patriots of 1776 did not fight to replace the tyranny of a king with the privileges of a few or the rule of a mob* / Патріоти в 1776 році боролися не за те, щоб замінити тиранію короля декількома привілеями або владою натовпу (прецедентна ситуація).

Оскільки прецедентні феномени, як правило, є відомими фактами для представників лінгвокультурної спільноти і можуть становити її когнітивну базу, то ми можемо говорити про якусь дешифрувальну стереотипізацію політичного дискурсу. У наведеному вище прикладі прецедентний феномен, а саме прецедентна ситуація, виконує експресивну функцію (служить посиленню висловлювання).

Інавгураційні виступи обох політиків закінчуються релігійною темою. Оскільки американська нація досить релігійна, то тема релігії не залишається непоміченою в промовах політичних лідерів. Заключною пропозицією будь-якої інавгураційної промови є фраза: *Спасибі вам, нехай береже вас Бог і нехай він береже Америку*. У цьому реченні ми можемо побачити девіз США: *In God we trust*.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки: політична риторика є складним мовним утворенням, для якого характерні статусна і рольова природа мовної поведінки політика; дотримання вимог офіційної комунікації; виконання різних функцій: регулятивної, пізнавальної, функції конструювання громадської думки; певна тематична приналежність.

Порівняльний аналіз мовних одиниць, використаних обома президентами, та їх українських перекладів дозволив виявити, що збереження змісту при перекладі можливо завдяки відтворенню всіх релевантних компонентів висловлювання, а переклад лексичних

одиниць, що включають оцінний компонент, здійснюється в більшості випадків за допомогою регулярних відповідностей.

Таким чином, у перекладі політичних промов лінгвостилістичні особливості актуалізуються шляхом поєднання регулярних відповідностей і різних трансформацій, що дозволяють зберігати або модифікувати варіантні характеристики тієї чи іншої мовної одиниці.

Слід зазначити, що у нашому дослідженні виявлені перекладацькі стратегії та установки при відтворенні лінгвостилістичних особливостей політичних промов президентів США, які розглядалися виключно в синхронічному аспекті і, отже, представляють поточну тенденцію перекладу текстів, що належать до простору політичного дискурсу. Зважаючи на це, порівняльне дослідження особливостей відтворення політичної лінгвостилістики у діахронічному аспекті має перспективи подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

- Ващук Т. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження [Електронний ресурс]. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1720/> (дата звернення: 05.09.2020)
- Діденко М. О. Політичний виступ як тип тексту (на матеріалі виступів німецьких політичних діячів кінця ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2001. 14 с.
- Маслова В. А. Политический дискурс: языковые игры или игры в слова? *Политическая лингвистика*. Екатеринбург, 2008. Вып. 1(24). С. 43–48.
- Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики : [монографія]. К. : Світогляд, 2005. 315 с.
- Павлова Е. К. Политический дискурс в глобальном коммуникативном пространстве (на материале английских и русских текстов) : автореф. дис. ... д-ра фил. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». М., 2010. 45 с.
- Славова Л. Л. Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект : [монографія]. Житомир : Видво ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 358 с.
- Соловей Г. С. Політична лексика як об'єкт перекладу (на матеріалі текстів політичних заяв, звернень, промов, статей та анекдотів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.16 / Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2011. 20 с.
- Федорів Я. Лінгвістичні моделі дискурсу публічних виступів : нариси із сучасних культурно-мовленнєвих практик. К. : ВПЦ НАУКМА, 2010. 188 с.
- Шейгал Е. И. Семантика политического дискурса : [монография] М.: ИТДГК «Гнозис», 2004. 326 с.
- Cook G. The Discourse of Advertising. London; New York: Routledge, 2001. 272 p.
- Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press, 2003, 499 p.

Dijk T. A. van. What is political discourse analysis? Amsterdam, 1997 [Електронний ресурс]. URL: [http://www.discourses.org/OldArticles/What %20is %20Political %20Dis-course %20 Analysis.pdf](http://www.discourses.org/OldArticles/What%20is%20Political%20Discourse%20Analysis.pdf) (дата звернення: 05.09.2020).

Mencken H. L. The American Language. New York: Alfred A. Knopf, 2006. 777 p.

The White House Blog. URL: <http://www.obamawhitehouse.archives.gov/blog> (дата звернення: 05.09.2020).

ЛІНГВОСТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА США (НА МАТЕРИАЛЕ РЕЧЕЙ Б. ОБАМЫ И Д. ТРАМПА)

Кристина Михайличенко

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: kinda17@icloud.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8400-1865>

АННОТАЦИЯ

Актуальность исследования заключается в сравнительном анализе перевода политического дискурса Д. Трампа и Б. Обамы с точки зрения применения лингвостиллистических особенностей перевода политических речей обоих президентов. Политический дискурс — это явление, с которым мы сталкиваемся каждый день. Учитывая реалии современности, широкое распространение демократии, открытости общества, политическому языку уделяется все большее внимание. Исследование переводов выступлений президентов США позволяют, с одной стороны, прогнозировать дальнейшие действия и намерения политиков, а с другой — выделить наиболее эффективные способы воздействия на слушателей. Именно поэтому перевод политических речей все чаще становится объектом интереса ученых разных сфер, в особенности переводоведения.

Цель предлагаемой статьи — выявление лингвостиллистических особенностей воспроизведения политического дискурса США на материале речей двух последних президентов этой страны — Б. Обамы и Д. Трампа.

Исследованы тематические и культурно-языковые особенности перевода инаугурационных речей Д. Трамп и Б. Обамы.

Сравнительный анализ языковых единиц, использованных двумя президентами, и их украинских переводов позволил выявить, что сохранение содержания при переводе возможно благодаря восстановлению всех релевантных компонентов высказывания, а перевод лексических единиц, включающих оценочный компонент, осуществляется в большинстве случаев с помощью регулярных соответствий. Доказано, что при переводе

политических речей лингвостилистические особенности актуализируются путем объединения регулярных соответствий и различных трансформаций, позволяющих сохранять или модифицировать вариантные характеристики той или иной языковой единицы.

Ключевые слова: политическая лингвистика, перевод, дискурс, языковая единица, политическая риторика, манипуляция.

LINGVO STYLISTIC FEATURES OF TRANSLATION OF POLITICAL DISCOURSE IN THE UNITED STATES (BASED ON SPEECHES BY B. OBAMA AND D. TRUMP)

Khristina Mykhailichenko

Master Student in Philology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,
Odesa, Ukraine
e-mail: kinda17@icloud.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8400-1865>

SUMMARY

The actuality of this research is the comparative analysis of political discourse translation of Donald Trump and Barack Obama from the point of view of the application of linguistic and stylistic features of the translation political speeches of both presidents. Political discourse is a phenomenon that we face every day. Taking into account the realities of our time, the wide spread of democracy, the openness of society, more and more attention is paid to the political language. The study of translations of the speeches of the US presidents allows, on the one hand, to predict further actions and intentions of a politician, and on the other, to highlight the most effective ways of influencing the audience. That is why the translation of political speeches is increasingly becoming an object of interest for scholars in various fields, especially in translation studies.

The purpose of the proposed article is to identify the linguistic and stylistic features of the reproduction of US political discourse on the material of the speeches of the last two presidents of this country — Obama and Trump.

The thematic, cultural and linguistic peculiarities of translation of the inaugural speeches of D. Trump and B. Obama are investigated.

A comparative analysis of the linguistic units used by both presidents and their Ukrainian translations revealed that the preservation of the content during translation is possible due to the restoration of all relevant components of the utterance, and the translation of lexical units, including the evaluative component, is carried out in most cases with the help of regular correspondences.

It is proved that during translating political speeches, linguo-stylistic features are actualized by combining regular correspondences and various transforma-

tions, which make it possible to preserve or modify the variant characteristics of a particular linguistic unit.

Key words: political linguistics, translation, discourse, language unit, political rhetoric, manipulation.

REFERENCES

- Vashchuk, T. (2020). Politychnyi dyskurs yak ob'ekt linhvistychnoho doslidzhennia [Political discourse as an object of linguistic research]. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1720/> (access date: 05.09.2020) [in Ukrainian]
- Didenko, M. O. (2001). Politychnyi vystup yak typ tekstu (na materiali vystupiv nimetskykh politychnykh diiachiv kintsia 20 stolittia) [Political speech as a type of text (based on the speeches of German politicians of the late 20th century)]. Odessa National University named after I. Mechnikov, Odessa [in Ukrainian]
- Maslova, V. A. (2008). Politicheskii diskurs iazykovye igry ili igry v slova [Political discourse: language games or word games?]. Political linguistics. Is. 1, 24. [in Russian]
- Nahorna, L. P. (2005). Politychna mova i movna polityka: diapazon mozhlyvostei politychnoi linhvistyky [Political speech and language policy: political linguistics range of possibilities]. Monograph, Kyiv [in Ukrainian]
- Pavlova, E. K. (2010). Politicheskii diskurs v globalnom kommunikativnom prostranstve na materiale angliiskikh i russkikh tekstov [Political discourse in the global communicative space (based on English and Russian texts)] [in Russian]
- Slavova, L. L. (2010). Movna osobystist polityka: kohnityvno-dyskursyynyi aspekt [Linguistic personality of a politician: cognitive-discursive aspect]. Monograph, Zhitomir, Vydvo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian]
- Solovei, H. S. (2011). Politychna leksyka yak ob'ekt perekladu (na materiali tekstiv politychnykh zaiav, zvernenn, promov, statei ta anekdotiv) [Political vocabulary as an object of translation (based on the texts of political statements, appeals, speeches, articles and anecdotes)]. Kherson. state un-t. Kherson [in Ukrainian]
- Fedoriv, Ya. (2010). Linhvistychni modeli dyskursu publichnykh vystupiv : narysy iz suchasnykh kulturno-movlennivnykh praktyk [Linguistic models of the discourse of public speeches: essays on modern cultural and speech practices]. Kyiv, VPTs NaUKMA [in Ukrainian]
- Sheigal, E. I. (2004). Semiotika politicheskogo diskursa [Semiotics of political discourse]. Monograph, Moscow, ITDGG Gnosis [in Russian]
- Cook, G. (2001). The Discourse of Advertising. London and New York. Routledge [in English]
- Crystal, David (2003). The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press [in English]
- Dijk, T. A. van (1997). What is political discourse analysis? URL: [http://www.discourses.org/OldArticles/What %20is %20Political %20Discourse %20 Analysis.pdf](http://www.discourses.org/OldArticles/What%20is%20Political%20Discourse%20Analysis.pdf) (access date 05.10.2020) [in English]
- Mencken, H. L. (2006). The American Language. New York, Alfred A Knopf [in English]
- The White House Blog. URL: <http://www.obamawhitehouse.archives.gov/blog> (access date 05.09.2020) [in English]

Стаття надійшла до редакції 15.08.2020

УДК 81'25+778.534.48:791.221

ЕКСПЛІКАЦІЯ ТА ІМПЛІКАЦІЯ ПРИ ДУБЛЮВАННІ АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ФІЛЬМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Тетяна Корольова

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000–3441–196X>

Тетяна Норяк

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем
зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: tnoriak@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000–0001–6100–2884>

АНОТАЦІЯ

Робота присвячена аналізу особливостей процесу дублювання при перекладі англomовних художніх фільмів українською мовою, зокрема визначенню лексико-семантичної специфіки художнього перекладу. Робота носить експериментальний характер: загальний обсяг матеріалу дослідження складає 3000 хвилин.

Серед встановлених чинників прагматичної адаптації перекладу кінофільмів до найважливіших умов слід віднести співвіднесення англomовних соціокультурних реалій з українськими. Адекватність та якість перекладу справить на українськомовну аудиторію такий комунікативний ефект, котрий було орієнтовано на англomовного глядача. При якісному у перекладі зберігаються мовленнєва поведінка, політичні й економічні реалії.

Особлива увага приділяється застосуванню прийомів експлікації та імплікації в перекладацькій практиці дублювання. В англійсько-українських перекладах вживаються обидва типи перекладацьких прийомів. При цьому експлікація семантики слова може бути структурною або

контекстуально. Під структурною експлікацією розуміємо введення додаткових слів, що зумовлене граматичними та соціокультурними причинами. В українських перекладах для адекватності перцепції смислу комунікативних одиниць і збереження прагматичного впливу на аудиторію спостерігається тенденція широкого вживання експлікації.

Імплікація вживається рідко, вона припадає не тільки на необхідність синхронізувати липсінг оригіналу та перекладу, а й на відсутність певних когнітивних явищ у національно-культурологічній свідомості українців.

Безумовна перевага в палітрі українського дубляжу власне комунікативних засобів пов'язана з традиціями української школи дублювання, для якої характерна найбільша гнучкість в дотриманні національних стереотипів, максимальне «підпорядкування чужому началу». Український актор, зображуючи іноземця, накладає серйозні обмеження на власну, українську комунікативну систему.

Ключові слова: експлікація, імплікація, дублювання, художні фільми, переклад, перекладацькі операції.

Вступ. Робота присвячена аналізу особливостей процесу дублювання при перекладі англomовних художніх фільмів українською мовою. Ця тема незмінно викликає інтерес і полеміку серед перекладачів-практиків (Т. Кияк, А. Наumenко), філологів (О. Чердніченко, В. Коптілов, Я. Кривонос, Дж. Кетфорд, В. Сдобников), фахівців у сфері кіно (М. Возна, Т. Корольова, С. О'Сулліван, П. Оперо).

Актуальність дослідження. Нечисленні публікації з проблематики дубляжу художніх фільмів відображають як основні труднощі перекладу, так і суперечливі оцінки цього роду діяльності. Проте вивчення особливостей перекладу художніх фільмів досі не було предметом спеціального дослідження вітчизняної філологічної науки. У роботі представлені результати всебічного інтердисциплінарного дослідження перекладу кінотексту на основі зіставлення семантичних особливостей оригінальних текстів англomовних фільмів і їх українськомовних відповідників. Такий інтерес науковців до проблеми дублювання фільмів, з одного боку, та популярність англomовних художніх кінофільмів серед населення України, з другого боку, зумовлюють **актуальність** дослідження.

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей перекладу англomовних художніх фільмів українською мовою, зокрема у визначенні лексико-семантичної специфіки художнього перекладу.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання:**

1. визначити місце перекладу у складі жанрово-стильової теорії перекладу та конкретизувати його мовні та позамовні чинники, що впливають на вибір методу перекладу;

2. дослідити проблеми адекватності крізь призму перекладу кіно-тексту під час відтворення його українською мовою;

3. здійснити перекладознавчий аналіз лексико-семантичних особливостей художніх фільмів;

4. з'ясувати способи перекладу українською мовою англomовних художніх фільмів.

Матеріалами та методами дослідження слугували сучасні англomовні серіали та наявні версії їх дублювання українською мовою, що представлені на кінопорталі KINO-TEATR. UA Загальний обсяг матеріалу, що досліджується, складає 3000 хвилин. Для виконання поставлених завдань у дослідженні використовується комплексна методика, до складу якої увійшли аналітичний, комплексний перекладознавчий аналіз, лінгвістичний опис і контрастивний аналіз матеріалу дослідження, контекстний і трансформаційний аналізи, лексикографічний і компонентний методи, критичний аналіз наукової літератури, співставлення точок зору філологів на проблему дослідження.

Наукова новизна дослідження визначається обраним об'єктом і предметом перекладознавчого аналізу, а також тим, що в українському перекладознавстві вперше здійснено всебічний аналіз перекладознавчих операцій дублювання кінотексту українською мовою; досліджено структурно-жанрові властивості художніх фільмів та специфіку їх адекватного відтворення у перекладі; з'ясовано чинники, які впливають на вибір перекладацьких операцій; здійснено перекладознавчий аналіз принципів у перекладі.

Результати та дискусія. У царині перекладу вкоренилася практика, за якою перекладач здійснює попередній перекладацький аналіз оригіналу з метою з'ясувати, в якому мовленнєвому жанрі написаний текст та в якому функціональному стилі цей текст існує. Саме *мовленнєвий жанр та функціональний стиль* визначають специфіку мови й тексту (Т. Кіях, В. Сдобников).

Відомо, що категорія жанру є універсальною категорією; кіно-текст має власну жанрову форму, яка втілює функції тексту та реалізує призначення мови. Заледве можна знайти галузь, настільки тісно

пов'язану з мовою, як художні фільми. Адже моделі соціальних відносин та норм поведінки у суспільстві виражаються тільки за допомогою мови — інструмента, який втілює мовленнєву поведінку різних соціальних класів суспільства, що й забезпечує її функціонування. Саме мова художніх фільмів відображає суспільні відносини, моделі актуалізації комунікативної поведінки, має певну прагматичну спрямованість на вдосконалення морально-етичних принципів.

Розглянемо найуживаніші лінгвістичні засоби, що характеризують перекладний варіант кінотексту. Особлива увага приділяється експлікації та імплікації при перекладі лексичних одиниць.

Під експлікацією розуміємо введення в переклад речення додаткових формальних засобів вираження смислових зв'язків, які функціонують лише в глибинній структурі речення мови оригіналу (Т. Левицкая). Розповсюдженість синсемантизму в англійській мові у порівнянні з українською викликає необхідність використання прийому контекстуальної конкретизації, тобто вербалізації імпліцитних ситуацій (К. Ковальова). Таким чином, перекладач при відображенні тексту оригіналу українською мовою користується такими операціями, як додавання, вилучення, конкретизація, генералізація, смисловий розвиток, описовий переклад тощо. Отже, вербалізуючи контекстуальну інформацію (незважаючи на спільні риси конкретних мов), перекладач вдається до специфічних лінгвокультурологічних характеристик мови реципієнта. Таким чином, при долученні когнітивної складової до мовного змісту перекладач користується прийомом експлікації, з метою подолання імпліцитності змісту.

Одним з таких факторів є безеквівалентна лексика (назви різноманітних географічних та культурно-побутових реалій, які не мають українських аналогів або невідомі українському глядачу), що викликає найбільше труднощів при перекладі. Широке використання безеквівалентної лексики у розмовному стилі пояснюється чутливим реагуванням цього стилю на зміни, що відбуваються в суспільстві, на прогрес в науково-технічній сфері. І саме ці зміни знаходять своє відображення в словниковому складі мови художніх фільмів. Разом зі збагаченням та розширенням словника зростають також і можливості перекладу.

Одним зі способів презентації культурно-побутових реалій в кіноперекладі є транспозиція на конотативному рівні. Наприклад:

Holmes: So we go round the Sun! If we went round the Moon, or round and round the garden like a teddy bear, it wouldn't make any difference. All that matters to me is the work (Sherlock. A Study in Pink. Series 1, episode 1. Hartswood Films. BBC Wales. WGBH, 2010).

Холмс: Ну літаємо ми навколо Сонця! Та хоч би ми літали навколо Місяця або бігали по саду, як курчата, нічого не змінилося б. Для мене важлив а лише робот а (Шерлок. Етюд в рожевих тонах. Сезон 1, епізод 1. Переклад від «1+1»).

Вихідна фраза *or round and round the garden like a teddy bear* є цитатою з однієї з популярних в англomовному світі дитячих пісеньок з рухами. У той же час, коли іграшка плюшевий ведмедик є відомою українськом у глядачеві, то назва Teddy Bear, котра в англomовном у світі асоціюється з іменем американського президента Теодора Рузвельта та його прізвиськом Тедді, українській культурі не відома. Отже культурно-специфічна інформація, закладена як в назві іграшки, так й у цитаті з пісеньки, дозволяє стверджувати, що цей факт змушує перекладача вдатись до адекватної заміни в перекладі, коли смисл та прагматичний потенціал висловлення зберігаються з а рахунок ігнорування форми. Фраза у перекладі «...бігали по саду, як курчата» підкреслює хаотичний та безглуздий рух, викликаючи в українського глядача ті ж асоціації, що та оригінал в британця; це свідчить про вдалий спосіб відтворення смислу.

Ще одним прикладом реалізації стратегії доместикації є заміна в увічливому звертанні *sir* на *пане*:

Nick Fury: How bad is it? Agent Phil Coulson: That's the problem, sir. We don't know (The Avengers / Marvel Studios, Walt Disney Studios Motion Pictures, 2012).

Нік Ф'юрі: Як погано все? Агент Філ Колсон: Це проблема, пане. Ми не знаємо (Месники. Дубляж студії «Постмодерн» на замовлення «Disney Character Voices International», 2012. Переклад і автор синхронного тексту: Олекса Негребецький).

Позаяк розмова відбувається між директором розвідувального бюро та його підлеглим, то звертання «*sir*» підкреслює субординацію у відносинах комунікантів. З огляду на те, що форма «пане» нині не є офіційно затвердженою формою звертання в українській армії, доречніше було б додати посаду адресата в звертанні: *пане директоре*, що на наш у думку, підкреслило б стосунки субординації між мовцями.

Задля полегшення сприйняття тексту у кіноперекладі часто мають місце гіперонімічні заміни.

Наприклад: *Lestrade: Derren Brown? Let it go. Sherlock is dead* (Sherlock. The Empty Hearse. Series 3, episode 1. Hartswood Films. BBC Wales. WGBH, 2014).

Лестрейд: Гіпнотизер? Шерлок загинув і крапка (Шерлок. Порожній катафалк. Сезон 3, епізод 1. Переклад від «1+1»).

Як бачимо з прикладу, власне ім'я *Derren Brown*, що стоїть в оригіналі, замінено на загальноновживаний іменник *гіпнотизер*. Така заміна є цілком виправданою, адже перекладач повинен обов'язково враховувати особливості цільової аудиторії, для якої здійснюється переклад, її потенційний рівень та фонові знання. Дерен Браун — це відомий сучасний англійський ілюзіоніст та гіпнотизер, тож його ім'я неодмінно знайоме глядачам, на котрих, перш за все, був розрахований англomовний кінофільм. Позаяк не кожен пересічний житель нашої країни знає, хто це, перекладач вдавня до використання гіпероніма гіпнотизер.

Крім того у цьому прикладі слід також сказати про операції синтаксичної перестановки та заміни: *Let it go* — вдало перекладено як «...й крапка», що звучить у кінці мовленнєвого відрізка.

Таким чином, комплекс перекладацьких операцій слугує на користь експлікації змісту комунікативного акту для цільової аудиторії України та досягнення адекватності варіанту перекладу (Я. Кривонос, Т. Лук'янова).

Заміна реалій оригіналу аналогічним поняттям, яке має схожу функцію у цільовій культурі, є розповсюджений прийомом у перекладі. Наведемо приклад:

Mycroft: Oh, yes — we meet up every Friday for fish and chips (Sherlock. The Empty Hearse. Series 3, episode 1. Hartswood Films. BBC Wales. WGBH, 2014).

Майкрофт: Аякже, щоп'ятниці на пиво зустрічаємося (Шерлок. Порожній катафалк. Сезон 3, епізод 1. Переклад від «1+1»).

З огляду на те, що більш відомий британський фаст фуд — *fish and chips* — є незнайомим для української культурної спільноти, його замінили на звичний та зрозумілий цільовій аудиторії аналог: зустріч з друзями за кухлем пива. Завдяки цій заміні перекладач зміг передати сенс висловлення, тобто досягти комунікативної мети.

Застосування транскрипції / транслітерації та калькування задля забезпечення форенізації тексту перекладу можна зустріти дуже часто в кіноперекладі. При цьому збереження симетрії форми веде до асиметрії змісту й культури аудиторії — реципієнта.

Наприклад:

Tony Stark: You really have got a lid on it, haven't you? What's your secret? Mellow jazz, bongo drums, huge bag of weed? (The Avengers. Marvel Studios, Walt Disney Studios Motion Pictures, 2012).

Тоні Старк: Вам справді вдається стримуватися? У чому секрет? Меллоу джаз, барабани, торба трави? (Месники. Дубляж студії «Пост-модерн» на замовлення «Disney Character Voices International», 2012. Переклад і автор синхронного тексту: Олександра Негребецький).

Попри швидкі темпи культурної глобалізації українським глядачам не зовсім зрозумілі терміни меллоу джаз, найбільш відомий в нашій культурі як інструментальний джаз та барабани бонго, ритм котрих допомагає заспокоїтися. Жаргонне *трава* (наркотики) замінює англійське *weed*, що у дослівному перекладі може бути незрозумілим широкій глядацькій й аудиторії. Окрім того, українському глядачеві не зрозуміло й те, яке відношення до самоконтролю мають перераховані компоненти, хоча це очевидне для англомовної глядацької аудиторії.

Один з факторів, котрий робить транскрипцію та калькування не зовсім вдалим способом відтворення реалій в кіноперекладі, пов'язаний з канонами самого жанру кіно, коли глядач не має можливості відволіктись на довідник та прочитати інформацію про певну реалію. У той же час, перекладач теж не може вдатись до описового перекладу, позаяк в дубляжі репліки перекладу синхронізуються артикуляцією акторів.

Слід також сказати, що існує багато випадків, коли транскрибування є вдалим рішенням перекладача в контексті стратегії форенізації для збереження культурної специфіки кінотвору (М. Возна).

Наприклад: *The other: The Tesseract has awakened* (The Avengers. Marvel Studios, Walt Disney Studios Motion Pictures, 2012).

Інший: Тесеракт прокинувся (Месники. Дубляж студії «Постмодерн» на замовлення «Disney Character Voices International», 2012. Переклад і автор синхронного тексту: Олександра Негребецький).

У цьому випадку власна назва Tesseract позначає один з камінців в нескінченності (Infinity Gems) та є відомою переважній більшості

поціновувачів коміксів Марвел. Позаяк для решти американської та української аудиторії назва буде незрозумілою, вона пояснюється в контексті кінофільму. Проте цікаво зазначити, що сама лексема Tesseract в англійській та тесеракт в українській мові, відповідно, є геометричним терміном й буквально означає «куб», що спрощує її розуміння, адже цей камінь має форму куба, котрий світиться.

Як бачимо з наведених прикладів, причинами імплікації в англійсько-українському перекладі є мовно-системні параметри (лексичні, граматичні, стилістичні) та мовленнєві — культурологічні особливості, основою яких є здебільшого розбіжності між когнітивними складовими англійської та української мов. Головними мовно-системними причинами, що зумовлюють імплікацію в зазначеному напрямку перекладу, є переважно аналітична будова англійської мови та синтетична — української.

Варто зазначити й важливість прагматичної адаптації перекладу кінофільмів — співвіднесення англомовних соціокультурних реалій з українськими. При успішно виконаній адаптації перекладу кінофільм справить на україномовну аудиторію такий же комунікативний (прагматичний) ефект, котрий було здійснено на американсько-го глядача.

При якісному перекладі збережуться манери поведінки, політичні й економічні реалії. Коректна прагматична адаптація, що допомагає перекладачам зберегти комунікативний ефект у перекладі, втілює два фактора:

- 1) урахування фонових знань реципієнта;
- 2) збереження емоційно-прагматичного впливу на реципієнта (В. Комисаров).

Так, розглянемо особливості прагматичного впливу варіанту перекладу фільму «Frost / Nixon» («Фрост проти Ніксона»). Дія фільму відкидає нас на 39 років назад. При перекладі фільму українською мовою перекладач неминуче зіткнувся з низкою труднощів, пов'язаних з національними особливостями американської культури й особливостями англійської мови:

Переклад власних назв, географічних назв у кінофільмі «Frost / Nixon». Більшість з них мають постійні еквіваленти в українській мові. Наприклад: «Richard Nixon» — «Річард Ніксон», «David Frost» — «Девід Фрост», «the White House» — «Білий дім», «John Kennedy» —

«Джон Кеннеді», «Washington» — «Вашингтон», «Bentley» — «Бентлі». Рідкісні імена, прізвища та назви, що не мають постійних еквівалентів, перекладаються українською мовою за допомогою транскрипції з елементами транслітерації. Наприклад: «Rehnquist» — «Ренквіст», «Doug» — «Даг», «Ehrlichman» — «Ерліхман», «Frank Gannon» — «Френк Геннон».

Важливо відзначити то й факт, що при перекладі з допомогою дубляжу не робляться уточнення, що допомагають україномовному реципієнту заповнити відсутні знання. До географічної назви «Brisbane» — «Брісбен» не додається слово «місто», «Virginia» — «Вірджинія» не додається слово «штат». Такого роду пояснення було б необхідно й навіть обов'язково зробити у разі перекладу кіно-текстів, однак в даному випадку такі уточнення можуть бути надмірними, оскільки порушують синхронність звучання мови персонажів. З цього випливає, що глядач повинен мати достатні фонові знання задля адекватного розуміння інформації, хоча, з іншого боку, нерозуміння інформації не може привести до спотвореного сприйняття сенсу всієї фрази. Таким чином, можна прийти до висновку, що вищезазначені відомості не є принципово важливими у даному контексті.

Переклад у соціокультурних реаліях розглянемо на таких прикладах:

— *Why the monkey suit?* — Чому на ньому костюм мавпи? Словосполучення «monkey suit» дослівно можна перекласти як «костюм мавпи». Насправді це — сленговий вираз, що означає «смокінг» чи «ділови й костюм».

На жаль, при порівнянні тексту перекладу з текстом оригіналу кінофільму «Frost / Nixon» виявлено багато помилок. Наведемо декілька прикладів:

I'm gonna want to put that in Colson's hands. — Я збираюся поставити це у руки Колсона. У даному прикладі автор використовував дослівний переклад, що призвело до неточності. Йдеться про передачу документів раднику президента Чарльзу Колсону. Найбільш слушним варіантом перекладу є: «Я збираюся віддати це Колсону».

— *Also quitting under fire is John Ehrlichman.* — Під вогнем також іде й Джон Ерліхман. У даному випадку буквальный переклад привів до неточності у передачі сенсу. Йдеться про те, що після політичного скан-

далу на найближче оточення президента Ніксона обрушився шквал критики, у результаті чого багато хто, у тому числі й Джон Ерліхман, були змушені піти із своїх посад. Необхідно застосувати граматичну трансформацію — додавання — задля того, аби уточнити, що за «вогонь» мається на увазі. Слушним варіантом перекладу є: «Іде під вогнем критики й Джон Ерліхман».

— *These are, with no serious doubt, the last hours of the 37th presidency of the United States.* — Це, без сумніву, останні години 37-го президентства Сполучених Штатів. Автором допущена лексична помилка. У даному прикладі мова іде про термін правління 37-го президента Сполучених Штатів Америки. Застосувавши граматичну заміну й експлікацію отримаємо відповідний варіант перекладу: «Немає сумнівів, що термін правління 37-го президента Сполучених Штатів закінчується».

— *They said that you were a person who defined the age we live in.* — Вони сказали, що ви людина, котра визначає час, у якому ми живемо. При перекладі автор допустив порушення норм сполучуваності слів в мові. Так, застосувавши цілісне перетворення фрази «a person who defined the age we live in» отримаємо «символ нашого часу». Правильний варіант перекладу: «Вони відзначили, що Ви — символ нашого часу».

— *Bob's been Washington correspondent for Public Radio for the past 10 years.* — Боб працював вашингтонським кореспондентом для Національного Радіо 10 років. Автору при перекладі варто використовувати такі трансформації: опущення прийменника «for» й заміна частини мови. Слово «Washington» у словосполученні «Washington correspondent» виконує функцію прикметника, тому автор переклав його як «вашингтонський кореспондент», що суперечить узусу української мови. Найбільш коректним перекладом є: «Останні 10 років Боб працював кореспондентом Національного Радіо в Вашингтоні».

— *Look, I'd be giving up a year of my life. I'm leaving my family to work on a subject matter that means more than you can probably imagine.* — Дивіться, я віддам роки свого життя. Я залиш у власній сім'ї, аби працювати на людину, котра важливіша для мене, ніж ви собі взагалі можете уявити. Слово «look» в даному випадку застосовується задля залучення уваги співрозмовників. Аналогом в українській мові є слово «послухайте». Також автор допустив смислову помилку при перекладі словосполу-

чення «to work on a subject matter», переклавши його як «працювати на людину». Хоча мова іде про роботу над інтерв'ю з президентом Річардом Ніксоном. Аби уникнути лексичного повтору, бажано виключити повторення займенника «я». При перекладі фрази «than you can probably imagine» ми застосовуємо трансформацію з використанням антонімічного перекладу й отримуємо «що ви, напевно, навіть уявити собі не можете». Правильний варіант перекладу: «Послухайте, я віддам роки свого життя. Залишу власну сім'ю, працюючи над справою, яка для мене так важлива, що ви, напевно, навіть уявити собі не можете».

Отже, помилки при перекладі фільмів виникають через ускладнення екстралінгвістичного контексту, браку перекладацького почуття та іноді через перекладацьку недбалість.

Як вже говорилося, дублювання чи озвучування художніх фільмів — це складний технічний процес, котрий ґрунтується не тільки на якісному перекладі, але й на роботі талановитих акторів та професійних звукорежисерів та редакторів. Так, емоційний вплив на глядача у кінофільмі досягається за допомогою образності та емоційності мови героїв кінофільму. У сучасних фільмах ненормативна лексика в мові героїв кінофільмів часто перекладається відповідними еквівалентами, української мови.

Розглянемо кілька прикладів:

— *After everything that prick's done to this country? — Після всього, що цей покидьок зробив з цією країною?*

Україномовний варіант перекладу даного слова є вдалим унаслідок надмірної грубості й нецензурності оригіналу. Перекладач вдало застосував операцію нейтралізації.

Розглянемо ряд варіантних відповідників до певних сленгових одиниць в українських перекладах з англійського циклу фільмів про Шерлока Холмса та «Як я зустрів вашу маму» (англ. «How I Met Your Mother»):

Awesome — потрясаючий, фантастичний, кльовий, прикольний, чудовий, цікавий, люксичний;

That was awesome! — Це було потрясно!

Let me have a look at this awesome new dress of yours. — Покажи мені власну нову чудову сукню.

Awsome! I'm impressed. — Кльово! Я у захваті!

Bubblehead — дурак, довбань, дурбелік, придурок, пень, йолоп, бевзь, олух, одоробло, дуплятор, аут, балда;

Copper — мусор, мент, лягавий, поліцай, коп, ментура;

Nut — голова, баняк, башка, довбешка, макітра.

Часто перекладачеві доводиться здійснювати вибір оптимального відповідника, детально вивчаючи ширший контекст, беручи до уваги умови написання тексту, позицію автора оригіналу, історичний фон тощо (А. Карпенко). При цьому перекладач повинен незмінно використовувати фонові знання, творчий досвід, майстерність та загальну ерудицію.

Висновки. Аналіз експериментального матеріалу надав можливість дійти таких висновків:

В англійсько-українських перекладах вживаються обидва типи перекладацьких прийомів: експлікація та імплікація. При цьому експлікація семантики слова може бути структурною або контекстуальною. Під структурною експлікацією розуміємо введення додаткових слів, зумовлене граматичними та соціокультурними причинами. В українських перекладах для адекватності перцепції смислу комунікативних одиниць і збереження прагматичного впливу на аудиторію спостерігається тенденція широкого вживання експлікації. У цілому синтетичний склад української мови на відміну від аналітичного англійської пов'язаний з необхідністю застосування додаткових елементів і структур при перекладі.

Імплікація вживається рідко, свідчить не тільки про необхідність синхронізувати липсінг оригіналу та перекладу, а й про відсутність певних когнітивних явищ у національно-культурологічній свідомості українців.

Професійний кінопереклад характеризується вдалою синхронізацією перекладного кінотексту зі звуковою доріжкою фільму і збігом із артикуляцією акторів на екрані. Варто відзначити, що застосування різних перекладацьких операцій, до яких перекладачі вдаються при здійсненні прагматичної адаптації кінотекстів, є головною рисою адекватного якісного перекладу. Вивчення загальних тенденцій при дублюванні англійських художніх фільмів українською мовою дозволяє визначити, що найпоширенішим прийомом перекладу є семантичні трансформації, а саме розширення, звуження та модифікація значення. Менш поширеними є прийоми варіантних відповідностей і однозначних еквівалентів.

Безумовна перевага в палітрі українського дубляжу власне комунікативних засобів пов'язана з традиціями української школи дублювання, для якої характерна найбільша гнучкість в дотриманні національних стереотипів, максимальне «підпорядкування чужому началу». Український актор, зображуючи іноземця, накладає серйозні обмеження на власну, українську комунікативну систему.

Висока потреба у якісному перекладі кінофільмів на багато іноземних мов, у тому числі й на українську, зумовлена розвитком систем обробки й демонстрації відеоматеріалів, все більшою комерціалізацією світового кінематографа, а спосіб перекладу кінофільмів в за допомогою дублювання є затребуваним, бо має низку переваг.

Перспективи досліджень вбачаємо в подальшому вивченні операційних навичок дубляжу, субтитрування, та синхронного закадрового перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

Возна М. О. До питання про стратегію та адекватність англо-українського перекладу заголовків художніх фільмів. *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 1–2 квітня 2011 р. Київ, 2011. С. 37–41.

Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Вінниця: Нова книга, 2006. 592 с.

Ковалева К. И. Оригинал и перевод: два лица одного. Москва: Всероссийский Центр переводов, 2001. 98 с.

Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: учебное пособие. Москва: ЭТС, 2001. 424 с.

Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учебник для институтов и факультетов иностранных языков. Москва: Высшая школа, 1990. 325 с.

Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ: Вища школа, 2003. 166 с.

Корольова Т. М., Олександрова О. В. Стилiзацiя соціолекту молоді в кiнодіалозі. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. Одеса: Астропринт, 2016. № 22. С. 75–84.

Кривонос Я. Особливості застосування стратегій очування та одомашнення у сучасному українському перекладі. *Українське мовознавство: міжвідомчий наук. збірник*. 2010. № 40/1. С. 316–318.

Левецкая Т. Р., Фитерман А. М. Компрессия в английском языке и ее передача при переводе. *Тетради переводчика*. Москва, 1979. № 16. С. 51–59.

Лукьянов А. Т. Г. Основы англо-українського кіноперекладу: навчальний посібник для студентів у 4 курсу освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» денної форми навчання факультету іноземних мов. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 104 с.

Сдобников В. В., Петрова О. В. Теория перевода. Москва: АСТ: Восток-Запад; Владимир: ВКТ, 2008. 448 с.

Федоров А. В. Основы общей теории перевода. Лингвистические проблемы. Санкт-Петербург: Филологический факультет Санкт-Петербургского государственного университета, 2002. 416 с.

Чередниченко О. І., Коваль Я. Г. Оказіональні відповідники і переклад на різних рівнях еквівалентності. *Теорія і практика перекладу*: Респ. міжвід. наук зб. Київ: Вища школа, 1981. Вип. 5. С. 72–77.

Catford J. Translation Shifts. *The Translation Studies Reader*. London: Routledge, 2000. P. 141–147.

Otero P. Topics in audiovisual translation. Amsterdam; Philadelphia, PA: John Benjamins Pub, 2004. 227 p.

O'Sullivan C. Translating Popular Film. Palgrave Macmillan, 2011. 243 p.

ЕКСПЛИКАЦІЯ І ІМПЛІКАЦІЯ ПРИ ДУБЛІРОВАННІ АНГЛОЯЗЫЧНИХ ХУДОЖЕСТВЕННИХ ФІЛЬМІВ НА УКРАЇНСЬКИЙ ЯЗЫК

Татьяна Королева

доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения

«Южноукраинский национальный педагогический университет

имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: kortami863@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-3441-196X>

Татьяна Норяк

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный

педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: tnoriak@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6100-2884>

АННОТАЦІЯ

Робота посвящена анализу особенностей процесса дублирования при переводе англоязычных художественных фильмов на украинский язык, в частности определению лексико-семантической специфики художественного перевода. Работа носит экспериментальный характер: общий объем материала исследования составляет 3000 минут.

Среди установленных факторов прагматической адаптации перевода в фильме к важнейшим условиям следует отнести отображение англоязычных социокультурных реалий в украинском языке. Адекватность и качество перевода должно произвести на украиноязычную аудиторию

такой коммуникативных эффект, который был ориентирован на англоязычного зрителя. При качественном переводе сохраняются речевое поведение, политические и экономические реалии.

Особое внимание уделяется использованию приемов экспликации и импликации в переводческой практике дублирования. В англо-украинских переводах присутствуют оба типа переводческих приемов. При этом экспликация семантики слова может быть структурной или контекстуальной. Под структурной экспликацией понимаем введение дополнительных словоформ, что обусловлено грамматическими и социокультурными факторами. В украинских переводах наблюдается тенденция широкого применения экспликации с целью адекватности отображения смысла коммуникативных единиц и сохранения прагматического воздействия на аудиторию.

Импликация употребляется редко, она обусловлена не только необходимостью синхронизировать липсинг оригинала и перевода, но и отсутствием определенных когнитивных явлений в национально-культурологическом сознании украинцев.

Безусловное преимущество в палитре украинского дубляжа коммуникативных средств связано с традициями украинской школы дублирования, для которой характерна наибольшая гибкость в соблюдении национальных стереотипов, максимальное одомашнивание чужих реалий. Украинский актер, изображая иностранца, накладывает серьезные ограничения на собственную манеру воспроизведения украинской коммуникативной системы.

Ключевые слова: экспликация, импликация, дублирование, художественные фильмы, перевод, переводческие операции.

EXPLICATION AND IMPLICATION WHEN DUBBING ENGLISH FILMS INTO UKRAINIAN

Tetiana Korolova

Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics of the State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000–3441–196X>

Tetiana Noriak

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: tnoriak@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000–0001–6100–2884>

SUMMARY

The work is devoted to the analysis of the features of the dubbing process of English films into Ukrainian; special attention is paid to peculiarities of lexical semantics in the translated variants. The work is of experimental character: the total time of the researched material is 3000 minutes.

Among the established factors of pragmatic adaptation in the process of the film translation the most important one is the capability to reflect socio-cultural realities of the English-speaking community in the Ukrainian language. The adequacy and quality of the translation must produce the same communicative effect on the Ukrainian-speaking audience, which is aimed at the English-speaking audience. An adequate translation preserves speech behavior, political and economic realities.

Special attention is paid to the use of explication and implication techniques in the translation practice of dubbing. Both types of translation techniques are used in English-Ukrainian patterns. The explication of a word's semantics can be structural or contextual. By structural explication we mean the introduction of additional word forms, caused by grammatical and sociocultural factors. In Ukrainian translations, there is a tendency for the widespread use of explication, in order to adequately reflect the meaning of communicative units and preserve a pragmatic impact on the audience.

The implication is rarely used in Ukrainian film-texts; it is caused not only by the need to synchronize the lip-sing of the original and the translation, but also by the absence of certain cognitive phenomena in the national culture consciousness of the Ukrainians.

The undoubted advantage in the palette of the Ukrainian dubbing of communicative means is associated with the traditions of the Ukrainian dubbing school,

which is characterized by the greatest flexibility in observing national stereotypes, the maximum domestication of other peoples' realities. The Ukrainian actor, when portraying a foreigner, imposes serious restrictions on his own manner of reproducing the Ukrainian communicative system.

Key words: explication, implication, dubbing, feature films, translation, translation operations.

REFERENCES

- Catford J. Translation Shifts *The Translation Studies Reader*. London: Routledge, 2000. P. 141–147.
- Cherednychenko O. I., Koval Ya. H. (1981). Okazionalni vidpovidnyky i pereklad na riznyh rivniakh ekvivalentnosti. [Occasional equivalents and translation at different levels of equivalence]. *Teoriia i praktyka perekladu: Respublikanskyi mizhvidomchyi naukovui zbirnyk* – Theory and practice of translation: Republican Interdepartmental Scientific Collection. Kyiv: Vyshcha shkola, 5, 72–77 p. [in Ukrainian].
- Fedorov A. V. (2002). Osnovy obshchey teorii perevoda. Lingvisticheskiye problemy. [Foundations of the general theory of translation. Linguistic problems]. Sankt–Peterburg: Filologicheskii fakultet Sankt–Peterburgskogo Gosudarstvennogo universiteta, 416 p. [in Russian].
- Komissarov V. N. (2001). Sovremennoe perevodovedeniye. Uchebnoye posobiye. [Modern translation studies. Tutorial]. Moskva: ETS, 424 p. [in Russian].
- Komissarov V. N. (1990). Teoriya perevoda (lingvisticheskiye aspekty): Uchebnik dlya institutov i fakultetov inostrannykh yazykov. [Translation theory (linguistic aspects): Textbook for institutes and faculties of foreign languages]. Moskva: Vysshaya shkola, 325 p. [in Russian].
- Koptilov V. V. (2003). Teoriia i praktyka pereklady. [Theory and Practice of translation]. Kyiv: Vystcha shkola, 166 p. [in Ukrainian].
- Korolova T. M., Oleksandrova O. V. (2016). Stylizatsiia sotsiolektu molodi v kino dialozi. [Stylization of youth sociolect in film dialogue.]. *Naukovyi Visnyk Pivdenoukraiynskoho Natsionalnoho Pedagogicheskoho Universytetu imeni K. D. Ushynskoho. Astroprint* – Scientific Research Issues of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky: Astroprint 22, 75–84 p. [in Ukrainian].
- Kovaleva K. I. (2001). Original i perevod: dva litsa odnovo. [Original and translation: two faces of one]. Moskva: Vserossiyskiy Tsentr perevodov, 98 p. [in Russian].
- Kryvonos Ya. (2010). Osoblyvosti zastosuvannya stratehii ochuzhennia ta odomashnennia u suchasnomu ukrainskomu pereklad. [Features of application of strategies of alienation and domestication in modern Ukrainian in translation]. *Ukrainske movoznavstvo. Mizhvidomchyi naukovyi zbirnyk* – Ukrainian linguistics. Interdepartmental scientific and technical collection, 40/1, 316–318 p. [in Ukrainian].
- Kyriak T. R., Ohui O. D., Naumenko A. M. (2006). Teoriia ta praktyka perekladu (nimetska mova). [Theory and practice of translation (German)]. Vinnytsia: Nova Knyha, 592 p. [in Ukrainian].
- Levitskaya T. R., Fiterman A. M. (1979). Kompresiya v angliyskom yazyke i yeyo perehadka pri perevode. [Compression in English and its transmission in translation]. *Tetradi perevodchika* – Translator's notebooks. Moskva, 16, 51–59 p. [in Russian].

Lukianova T. H. (2012). Osnovy anghlo–ukrainskoho kinoperekladu: navchalnyi posibnyk zadlia studentiv 4 kursu osvithno–kvalifikatsiynoho rivnia “Bakalavr” dennoi formy navchannia fakultetu inozemnykh mov. [Fundamentals of English-Ukrainian film translation: textbook and manual for students in the 4th year of educational qualification level “Bachelor” full-time study of the Faculty of Foreign Languages]. Harkiv: Harvivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina, 104 p. [in Ukrainian].

Orero P. Topics in audiovisual translation. Amsterdam, Philadelphia, PA: John Benjamins Pub, 2004. 227 p.

O’Sullivan C. Translating Popular Film. Palgrave Macmillan, 2011. 243 p.

Sdobnikov V. V., Petrova O. V. (2008). Teoriya perevoda. [Theory of Translation]. Moskva: AST: Vostok–Zapad. Vladimir: VKT, 448 p. [in Russian].

Vozna M. O. (2011). Do pytannia pro stratehiiu ta adekvatnist anghlo–ukrainskoho perekladu zaholovkiv hudozhnykh filmiv. [On the question of strategy and adequacy of translation of titles from English into Ukrainian in feature films]. *Fahovy ta hudozhnii pereklad: teoriia, metodolohiia, praktyka: materialy IV Mizhnarodnoi naukovy–praktychnoi konferentsii 1–2 kvitnia 2011 r.* – Professional and literary translation: theory, methodology, practice: materials of the IV International scientific-practical conference on April 1–2, 2011. Kyiv. 37–41 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.07.2020

УДК 81'25

ПЕРЕКЛАД СТИЛІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОВЛЕННЯ ВЕДУЧОГО ТЕЛЕВІЗІЙНОГО ІНТЕРВ'Ю

Олександра Попова

доктор педагогічних наук, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: alex-popova@ukr.net
ORCID: orcid.org/0000–0002–6244–5473

Олег Болгар

здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: 9939060@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000–0003–0029–9079>

Анастасія Томашевська

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: rittersmazicom@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000–0001–2696>

АНОТАЦІЯ

Робота присвячена вивченню прийомів відзеркалення стилістичних особливостей англomовної мовленнєвої поведінки телеведучого українською мовою. Для коректної передачі змісту мовного відрізка при перекладі мало володіти великим словниковим запасом, важливо вміти розпізнати в комунікації стилістичні особливості іноземної мови та способи їх перекладу на рідну мову. Переклад метафор, метонімії, порівнянь пред-

ставляє особливу складність для перекладача, однак саме вміння використовувати художні прийоми при перекладі допомагає перекладачеві адекватно донести зміст висловлювання до слухача.

Телевізійне інтерв'ю характеризується як самостійний публіцистичний жанр, що є різновидом телевізійної комунікації, цілеспрямованим індивідуально-соціальним мовленнєвим явищем, яке полягає в організованій взаємодії мовців і знаходить своє вираження у специфічній діалогічно побудованій формі.

Результати цього дослідження показують, що кожна стилістична одиниця перекладу характеризується набором типових для неї трансформацій. У більшості випадків ці трансформації зачіпають лексичні і синтаксичні стилістичні прийоми.

На рівні лексики мова телеведучого характеризується значною кількістю колокалізмів, розмовних кліше, фразеологізмів.

На рівні синтаксису типовими показниками розмовного стилю телеведучого є паралельні конструкції, перезапити, еліптичні речення, повтори, незавершені фрази, відсутність інверсії в питальних реченнях.

Отримання інформації, закладеної в конвергенції стилістичних прийомів як деякій сукупності компонентів, що беруть участь разом з іншими мовними одиницями у формуванні експресивності, емотивності і оцінки, є одним з важливих джерел прагматичної цілеспрямованості мови.

Ключові слова: переклад, стилістичні прийоми, телевізійне інтерв'ю, мовлення ведучого.

Вступ. Процес глобалізації сучасного етапу розвитку суспільства висуває як одну з нагальних проблем вдосконалення системи освіти і в цілому питання професійної підготовки перекладача. Перекладачеві сьогодні доводиться працювати з різними за стилем видами мовленнєвої діяльності. Для коректної передачі змісту мовного відрізка при перекладі мало володіти великим словниковим запасом, хоча цей момент грає важливу роль для адекватного і кваліфікованого перекладу. Важливо не тільки вміти розпізнати в перекладному тексті стилістичні особливості іноземної мови, а й способи їх перекладу на рідну мову.

При цьому важливо сказати, що перекладач іноді навмисно вдається до використання стилістичних прийомів для надання більшої виразності мовленню. Переклад метафор, метонімії, порівнянь представляє особливу складність для перекладача, однак саме вміння використовувати художні прийоми при перекладі допомагає перекладачеві адекватно донести зміст висловлювання до слухача.

Методологічну основу нашого дослідження становлять досягнення таких напрямків сучасної науки про мову, як теорія перекладу (Т. Кияк, Т. Корольова, І. Корунец, А. Науменко та ін.), нашого сти-

лістика тексту (К. Долінін, М. Riffaterre) та жанрові особливості мови телебачення (Г. Апалат, О. Ваганов, В. Гоян, Т. Єрофєєва, С. Єрмоленко, М. Назарова, О. Руденко, В. Сиченков).

Актуальність дослідження визначається сучасною перекладацькою дихотомією: автор / перекладач, підвищенням статусу тексту перекладу; необхідністю опису стилістичних прийомів в тексті-джерелі і їх відтворення в тексті-перекладі.

Об'єктом дослідження є англomовне мовлення ведучого телеінтерв'ю і варіант перекладу українською мовою.

Мета роботи полягає у визначенні та описі стилістичних особливостей мови телеведучого, в аналізі способів відтворення стилістичних прийомів при перекладі з англійської мови українською.

Мета дослідження і постановка проблеми визначили такий ряд завдань:

- визначити теоретичну базу дослідження;
- проаналізувати особливості стилістичної організації мови телеведучого;
- описати основні способи перекладу стилістичних прийомів американських телевізійних інтерв'ю українською мовою.

Наукова новизна роботи полягає у встановленні ролі стилістичних прийомів і способів їх відтворення при перекладі в прагматичній, культурологічній та емоційній складових тексту.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що вона являє собою опис особливостей стилістичних прийомів мови телеведучого (джерела) і способів її відтворення в тексті перекладу. Детальне вивчення проблеми дасть можливість намітити використання адекватної перекладацької стратегії при передачі інформації з однієї мови на іншу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані при написанні дипломних і курсових робіт зі стилістики, теорії і практики перекладу, порівняльного мовознавства.

Матеріали та методи дослідження. Методика дослідження включає такі методи аналізу як описовий, який використовується для опису особливостей телеінтерв'ю, і порівняльний для аналізу стилістичних прийомів в джерелі та перекладі.

Матеріал дослідження становить 60 хвилин звучання тексту телеведучого Ларрі Кінга в передачі «Леррі Кінг Лайф». Приклади сти-

лістичних прийомів у мовленні ведучого були виявлені в результаті суцільної вибірки.

Результати та дискусія. Масова комунікація визначається як сучасний текст масового вжитку, під час створення й розповсюдження якого використовуються новітні технологічні засоби і пристрої. Саме призначення текстів масової комунікації є їхньою дистинктивною ознакою, тобто — опрацювання фактичної інформації, отриманої з різних джерел, визначення важливості первинної інформації, що є найбільш корисною для суспільства, організація й подальша систематизація матеріалу, його змістовне й структурне оформлення відповідно до виконуваних функцій інформаційних жанрів, розповсюдження серед масової аудиторії (Рожественський, 1996).

Одними з окремо виділених видів масової комунікації є засоби масової інформації (ЗМІ), до яких відносять друковані періодичні видання (газети, журнали), електронні засоби інформації (радіо, телебачення, кіно), рекламу. Одними з типових рис мовлення ЗМІ й зокрема телевізійного мовлення є медійність. Такі тексти направлені на інформування аудиторії про найважливіші явища й процеси. Вони характеризуються стереотипністю, структурованістю, наявністю специфічних жанрових елементів і дотриманням параметрів медійності (Хомський, 1992).

Телевізійне мовлення належить до видів масової інформації, що здійснюється за допомогою засобів масової комунікації та характеризується такими особливостями: періодичність, масовість, інтерактивність, реальність, колективне авторство, адресне урахування інтересів реципієнтів, специфіка організації інформаційного процесу відповідного жанрового різновиду, вибір комунікативних стратегій, діалогізація мовлення ведучого як прагнення інтимізувати комунікативний процес, граматичні і лексико-стилістичні особливості.

Визначальним принципом телекомунікації є відкрита діалогічна форма, яка прагне відтворити структуру міжособистісного спілкування. Телебачення дає можливість побачити людину, яка говорить, і завдяки цьому передає усне мовлення у природному його прояві, воно набуває ефекту особистісного спілкування. Телебачення в очах своєї аудиторії ближче інших ЗМІ стоїть до спілкування прямого («ефект присутності»), особистісного («ефект довірливості») та двостороннього («ефект діалогічності») (Алексеева, 2001: С. 12). Зрозумі-

ло, що сприйняття повідомлення глядачем багато в чому залежить від того, як воно промовляється. Важливо не тільки те, що говориться, але і те, як говориться.

Жанр «інтерв'ю» з'явився задовго до появи друкованих та інших засобів масової інформації. Біля витоків жанру — інтерес суспільства до думок конкретної особистості, яка є авторитетною й має помітну політичну, наукову, фінансову тощо вагу.

При дослідженні жанру інтерв'ю можна застосовувати різні підходи аналізу: 1) структурні, семантичні й прагматичні особливості текстів-інтерв'ю (Апалат, 2003), жанрові особливості інтерв'ю (Сыченков, 2000); 2) невербальні елементи комунікації; 3) засіб передачі внутрішнього стану людини (Гоян, 1999); 3) складові комунікативної компетенції мовця в англомовному телеінтерв'ю (Кара-Мурза, 2002), прояви мовленнєвої інерції (Кіак), маркери кооперативності в телевізійному інтерв'ю (Руденко, 2006).

Інтерв'ю співвідноситься з поняттям «розмови» і поняттям «бесіди», а форма питань і відповідей наближає його до поняття «діалогу», саме тому його можна характеризувати як гетерогенне мовленнєве утворення, яке характеризується поліфункціональністю (Селіванова, 2006).

Під час дослідження телевізійного діалогічного мовлення інтерв'ю у роботі розмежовувались структурні та комунікативні параметри. Структурні параметри дозволяють виділити інваріантні одиниці та співвіднести їх з конкретними мовленнєвими сегментами на основі правил їхньої реалізації. Комунікативні параметри перебувають під впливом екстра- та інтралінгвістичних чинників.

Аналіз матеріалу дослідження надав можливість віднести до характерних ознак комунікативної семантики інтерв'ю в англійській та українській мовах його актуальність, цілеспрямованість, суспільне значення. Цілісність, композиційно-комунікативна єдність кожного інтерв'ю має в основі взаємодію статичних і динамічних властивостей його структури. Статична будова інтерв'ю виявляється у незмінності його зовнішнього каркасу (діалогічна форма). Динаміку структури визначає рухомість комунікативно-прагматичного контексту інтерв'ю, що має розвиток у послідовній сукупності мовленнєвих дій. Таким чином, композиційно-комунікативна єдність інтерв'ю визначається як послідовність комунікативно-мовленнєвих дій, співвід-

несених із комунікативно-прагматичним контекстом телевізійного інтерв'ю, та впорядкованістю його структури як діалогу.

Одним з найбільш цікавих аспектів теорії перекладу є проблема відтворення стилістичних прийомів у приймаючій мові (ПМ). Ця проблема давно привертає увагу вчених-лінгвістів, але є недостатньо розробленою в перекладознавстві. Важливість вивчення особливостей перекладу образних засобів обумовлена не тільки необхідністю адекватної передачі образної інформації на матеріалі художнього твору на ПМ, а й відтворення стилістичного ефекту при послідовному усному перекладі мовлення взагалі і мовлення телеведучого зокрема.

До засобів вираження експресії, які були зафіксовані в мові ведучого телевізійного інтерв'ю, належать: метафора, метонімія, порівняння. При перекладі ці стилістичні фігури відтворюють виразність як вихідного тексту, так і тексту перекладу. Стилiстичні засоби також служать яскравим способом вираження почуттів і переживань комунікантів.

Одним з найважливіших засобів вираження експресії при перекладі є **метафора**. Наприклад: *Argument is war* — *Суперечка* — *це війна*. Вкрай важливо мати на увазі, що ми не просто говоримо про суперечки в термінах війни. Ми можемо реально перемагати або програвати в суперечці. Особу, з якою ведеться суперечка, ми сприймаємо як противника. Ми атакуємо його позиції захисту власної думки, позиції, інтересу. Ми захоплюємо територію, просуваємось вперед, або втрачаємо територію, відступаючи. Ми плануємо наші дії і використовуємо певну стратегію. Переконавшись в тому, що позиція не захищена, ми можемо її залишити і прийняти новий план наступу. Багато що з того, що ми реально робимо в суперечках, частково осмислюється в понятійних термінах війни. У суперечці немає фізичного бою, зате відбувається словесна битва, і це відбувається в структурі спору: атака, захист, контратака і т. п. Саме в цьому сенсі метафора *Суперечка* — *це війна* належить до числа тих метафор, якими ми «живемо» в нашій культурі: вона впорядковує ті дії, які ми здійснюємо в суперечці. Метафора розпізнається тільки завдяки присутності в ній художнього начала. Вона обов'язково передбачає той чи інший ступінь артистизму.

Використання в мовленні ведучого і перекладача **порівнянь** допомагає зіставити особливості двох мов і встановити риси подібності

або відмінності в застосовуваних типах порівнянь. Необхідно відзначити, що порівняння ПМ, завдяки своїй семантичній структурі, практично завжди є результатом калькування і, отже, абсолютними мовними варіантами:

Annette Bening, it's like I smell, right pass. — Аннет Бенинг, я чую щось подібне до запаху вірного ходу.

Проаналізувавши порівняння в мові ведучого телевізійного інтерв'ю, слід сказати, що вони яскраві за своєю характеристикою і наближені до життєвих орієнтирів. Наприклад: *Patrick, Mel Brooks is a comedian. Charlie Chaplin did a great movie called "The Great Dictator" making fun of Hitler. He was doing satire. If Harry was doing this as satire, it did not come off. Patrick, do you buy the comparison? — Патрик, Мел Брукс — комік. Чарлі Чаплін сняв велику картину з назвою «Великий диктатор», у якій сміється над Гітлером. Це сатира. Якщо Гаррі робив би це як сатиру, не було б такого резонансу. Патрик, Ви почули порівняння?»*

Порівнюючи гру двох акторів, телеведучий абсолютно впевнений в тому, що невдала гра Патрика не має нічого спільного з тією сатирою, яку вивів на екрані великий Чарлі Чаплін. Таке ставлення комуніканта до двох персонажів, що зіставляються, має бути відображено в перекладі.

Особливу складність представляє собою переклад порівняння при роботі з ідіомами. Наприклад, *"as plain as the nose on your face"* перекладається «як двічі два», що відповідає нормі української мови.

Метонімія (від грец. Metonymia — перейменування) — троп або механізм мови, що полягає в регулярному або okazіональному перенесенні імені з одного класу об'єктів або одиничного об'єкта на інший клас або окремий предмет, асоційований з даним за залученість однієї ситуації.

Основою метонімії можуть служити просторові, подієві, понятійні, синтагматичні та логічні відносини між різними категоріями, які належать дійсності, та її відображення в людській свідомості, закріплені значеннями слів, — між предметами, особами, діями, процесами, явищами, соціальними інститутами і подіями, місцем, часом і т. п.

Переходячи безпосередньо до аналізу явища метонімії у мові оригіналу, важливо вказати на належність екстралінгвістичної інформації, необхідної для повного розуміння тексту. Наведемо приклади ме-

тонімії в мові ведучого: *How do you keep your faith when so many of your own perish? — Як можна зберегти віру, коли ти втрачаєш самого себе?*

Robert Lacey, would you bet that he'll grow from this? — Р. Л., ти б поклявся, що він зробить правильні висновки?

Таким чином, при перекладі метонімії як результату роботи механізму мови важливо враховувати її вживання в контексті, її екстралінгвістичне підґрунтя, якщо таке є, інакше метонімія піддається спотворенню, а разом з нею і твір втрачить свій початковий вигляд.

З точки зору вживання **лексичних одиниць** слід зазначити, що мова ведучого телеінтерв'ю відрізняється широким використанням розмовного стилю, звідси велика кількість:

слів-паразитів (*I'm, you know*);

коллокалізмів (*Boy, did that succeed. A couple of other quick things. Let's take the current president. We have Barney, right?*);

стійких сполучень (*Ned, how long do you think this is going to play out? Patrick, do you buy the comparison? Do you think it's going to blow over, Dickie? Dickie Arbiter, did somebody rat him out?*);

епітетів (*He was a top the political scene. He's Mo Rocca, TV personality. He was our roving correspondent as we said, former correspondent for «The Daily Show.» You have a long-time friend, right?.. her lovely daughter Melissa grace the front cover of «TV Guide.» That's the network that will present their famed red carpet show this Sunday night.*).

Часто в мові ведучого зустрічаються **граматичні конструкції**, типові для розмовного стилю:

відсутність інверсії в питальних реченнях (*He makes decisions? Things are well? So you like her? So if you do not like the dress, we're going to know it?*);

неповні речення (*Or else what is it all for? Hard to accept.*

R: I have a friend and. — KING: And others. Bad?);

повтори (*I mean, they're a nice couple. They're nice to — they're two great people — як показник труднощів у формулюванні думки*);

паралельні конструкції (*The obvious question is why? Why do you care? There's so much more to this book than the pets. Why do you care about the pets?*

How do you explain this, how do you accept a higher being? I'm lost, I'm so troubled), які одночасно підкреслюють ступінь наростання напруги;

небезпечності (*I agree with Chopra that this increases the faith and it shows...*

KING: Increases the faith?).

Слід також відмітити, що у процесі комунікації часто з'являються помилки, застереження (*Do you think someone must have went over to him and said what are you doing?*).

З наведених прикладів можна зробити висновок про те, що мова ведучого телеінтерв'ю характеризується всіма ознаками розмовного стилю, доступна телеглядачам, проста за своєю формою. Ведучий намагається підтримувати неформальний стиль бесіди, створити враження дружнього ставлення до співрозмовника.

Стилістичний аспект перекладу є одним з найбільш важливих для перекладача, тільки при правильному використанні стилістичних засобів переклад є адекватним і коректним. Саме стилістичний аспект мови не тільки відповідає за переклад з мови оригіналу на мову перекладу, а й відображає майстерність перекладача. Адже від того, яким способом перекладач відтворює сенс стилістичних одиниць і залежить відповідність перекладу оригіналу. При перекладі часто копіюється прийом оригіналу, або, якщо це неможливо, створюється в мові перекладу власний стилістичний засіб, що володіє аналогічним емоційним ефектом, тобто застосовується принцип стилістичної компенсації, про який К. І. Чуковський говорив, що не метафору треба передавати метафорою, порівняння порівнянням, а усмішку — усмішкою, сльозу — сльозою і т. д.

Для перекладача важлива не тільки форма, скільки функція стилістичного прийому в мові (тексті). Основною причиною ускладнень у перекладача є культурологічні особливості стилістичних систем різних мов.

Висновки. Телевізійне мовлення є складовою частиною масової комунікації, здійснюваної за допомогою ЗМІ. Вся система телевізійного мовлення становить цілісне утворення, що досліджується з позицій вивчення тексту, і як окремі види дискурсу з відповідним об'єктом та стилістичними і прагматичними особливостями, і як варіант діалогічного мовлення.

Телевізійне інтерв'ю характеризується як самостійний публіцистичний жанр, що є різновидом телевізійної комунікації, цілеспрямованим індивідуально-соціальним мовленнєвим явищем, яке полягає в організованій взаємодії мовців і знаходить своє вираження у специфічній діалогічно побудованій формі.

Результати цього дослідження показують, що багато стилістичних прийомів перекладу дозволяють підвищити міру адекватності відтво-

рення в перекладі комунікативних засобів у рамках збереження вихідних стилістичних концептуальних комплексів, що розгортаються стилістичними прийомами в тексті перекладу. Кожна одиниця перекладу характеризується набором типових для неї трансформацій. У більшості випадків ці трансформації зачіпають лексичні і синтаксичні стилістичні прийоми.

На рівні лексики мовлення телеведучого, що відрізняється розмовним стилем, характеризується значною кількістю колоквиалізмів, розмовних кліше, фразеологізмів.

На рівні синтаксису типовими показниками розмовного стилю телеведучого є паралельні конструкції, перезапиту, еліптичні речення, повтори, незавершені фрази, відсутність інверсії в питальних реченнях.

Отримання інформації, закладеної в конвергенції стилістичних прийомів як деякій сукупності компонентів, що беруть участь разом з іншими мовними одиницями у формуванні полів таких концептів як експресивність, емотивність і оцінка, оскільки вони виконують експресивну, емоційну і оцінну функції в мові телеведучого, є одним з важливих джерел для коректного перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

- Алексеева І. О. Семантика та прагматика англійських часток: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». К., 2001. 20 с.
- Апалат Г. П. Структура, семантика і прагматика текстів-інтерв'ю (на матеріалі сучасної англійської преси): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». К., 2003. 19 с.
- Баранник Д. Х. Стилістика усного мовлення. *Сучасна українська літературна мова* / за заг. ред. І. К. Білодіда. К.: Наук. думка, 1973. — Кн. 5: Стилістика. С. 503–551.
- Ваганов О. В. Роль засобів масової комунікації у процесі глобалізації: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / КНУ ім. Т. Шевченка. К., 2003. 14 с.
- Гоян В. В. Інформаційна телевізійна програма: типологічна характеристика, параметри діяльності журналіста: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.01.08 «Журналістика» / Київський ун-т ім. Т. Г. Шевченка. К., 1999. 19 с.
- Ерофеева Т. И. Лингвистические заметки о жанре свободного телеинтервью. *Принципы функционирования языка в его речевых разновидностях*: межвуз. сб. науч. трудов. Пермь, 1984. С. 73–81.
- Єрмоленко С. Я. Мова телебачення і радіо *Українська мова*: енцикл. К.: Вид-во «Укр. енцикл.» імені М. П. Бажана, 2000. С. 324.

- Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием. М.: Эксмо-Пресс, 2002. 833 с.
- Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Вінниця: Нова книга, 2006. 592 с.
- Назаров М. М. Массовая коммуникация в современном мире: методология анализа и практика исследований. М.: УРСС, 2000. 240 с.
- Рождественский Ю. В. Общая филология. М.: Фонд «Новое тысячелетие», 1996. 326 с.
- Руденко О. В. Інтонаційні особливості оформлення мелодичного компоненту мовлення ведучого телевізійного інтерв'ю. *Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки*. Одеса: Астропринт, 2007. Вип. 5. С. 57–66.
- Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
- Сыченков В. В. Интервью-портрет в системе современных публицистических жанров. *Вестник Московского ун-та*. Сер. 10: Журналистика, 2000. № 2. С. 108–115.
- Chomsky N. *Chronicles of dissent: interviews with David Barsamian*. Scotland: AK Press, Common Courage Press, 1992. 398 p.
- Hulden L. S. Significant and nonsignificant in intonation. *Proc. Of the IV Intern. Congress of Phon. Sci.* 1962. P. 658–661.
- Korunets I. V. *Contrastive Typology of the English and Ukrainian Languages*. Vinnytsa: Nova Khyga, 2003. 239 p.

ПЕРЕВОД СТИЛИСТИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ РЕЧИ ВЕДУЩЕГО ТЕЛЕВИЗИОННОГО ИНТЕРВЬЮ

Александра Попова

доктор педагогических наук, профессор кафедры перевода, теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: alex-popova@ukr.net
ORCID: orcid.org/0000-0002-6244-5473

Олег Болгар

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
e-mail: 9939060@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0029-9079>

Анастасия Томашевская

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
e-mail: rittersmazicom@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-2696>

АННОТАЦИЯ

Работа посвящена изучению приемов перевода стилистических особенностей англоязычной речевого поведения телеведущего на украинский язык. Для корректной передачи содержания речевого отрезка при переводе мало обладают большим словарным запасом, важно уметь распознать в коммуникации стилистические особенности иностранного языка и способы их перевода на родной язык. Перевод метафор, метонимии, сравнений представляет особую сложность для переводчика, однако именно умение использовать художественные приемы при переводе помогает переводчику адекватно донести смысл высказывания до слушателя.

Телевизионное интервью характеризуется как самостоятельный публицистический жанр, является разновидностью телевизионной коммуникации, целенаправленным индивидуально-социальным речевым явлением, которое заключается в организованном взаимодействии говорящих и находит свое выражение в специфической диалогической форме.

Результаты этого исследования показывают, что каждая стилистическая единица перевода характеризуется набором типичных для нее

трансформаций. В большинстве случаев эти трансформации затрагивают лексические и синтаксические стилистические приемы.

На уровне лексики речь телеведущего характеризуется значительным количеством коллоквиализмов, разговорных клише, фразеологизмов.

На уровне синтаксиса типичными показателями разговорного стиля телеведущего являются параллельные конструкции, переспросы, эллиптические предложения, повторы, незаконченные фразы, отсутствие инверсии в вопросительных предложениях.

Получение информации, заложенной в конвергенции стилистических приемов как некоторой совокупности компонентов, участвующих вместе с другими языковыми единицами в формировании экспрессивности, эмоциональности и оценки и является одним из важных источников прагматической целеустановки языка.

Ключевые слова: перевод, стилистические приемы, телевизионное интервью, речь ведущего.

TRANSLATION TECHNIQUES OF STYLISTIC PHENOMENA IN A TV INTERVIEWER'S SPEECH

Olexandra Popova

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics of the State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: alex-popova@ukr.net
ORCID: orcid.org/0000–0002–6244–5473

Oleg Bolgar

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: 9939060@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000–0003–0029–9079>

Tomashevska Anastasiia

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: rittersmazicom@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000–0001–2696>

SUMMARY

The work is devoted to the study of translation peculiarities of stylistic features of a TV interviewer's English speech into Ukrainian. The correct translation of the content of a speech segment requires good knowledge of vocabulary, and the capability to recognize the stylistic features of a foreign language in communication, and the techniques used to translate them into the native language. Translation of metaphors, metonymy, comparisons is of particular difficulty for the translator, however, it is the ability to use various techniques in translation that helps the translator to convey the meaning of the statement to the listener adequately.

The television interview is characterized as an independent journalistic genre, is a kind of television communication, a purposeful individual-social speech phenomenon, which consists of the organized interaction between the speakers and finds its expression in a specific dialogically constructed form.

The results of this study show that each translated stylistic unit is characterized by a set of transformations typical for it. In most cases, these transformations involve lexical and syntactic stylistic devices.

At the level of vocabulary, the speech of a TV interviewer is characterized by a significant number of colloquialisms, colloquial cliches, phraseological units.

At the level of syntax, the typical indicators of the conversational style of the TV interviewer are parallel constructions, repeated requests, elliptical sentences, repetitions, unfinished phrases, and the absence of inversion in interrogative sentences.

The information obtained as the result of convergence of stylistic devices as a set of components participating together with other linguistic units in the formation of expressiveness, emotiveness and evaluation is one of the important sources of the language pragmatic function.

Key words: translation, stylistic devices, television interview, interviewer's speech.

REFERENCES

- Alekseeva I. O. (2001). Semantyka ta prahmatyka anhliyskykh chastok: avtoreferat dysertatsii na здобuttia naukovoho stupennia kandydata filolohichnykh nauk: spetsialnist 10.02.04 "Hermanski movy". [Semantics and pragmatics of English particles: dissertation abstract for the degree of Candidate of Philological Sciences: specialty 10.02.04 "Germanic languages"]. K., 20 p. [in Ukrainian].
- Apalat G. P. (2003). Struktura, semantyka i prahmatyka tekstiv-intervyu (na materialy suchasnoi anhlo-movnoi presy): avtoreferat dysertatsii na здобuttia naukovoho stupennia kandydata filolohichnykh nauk: spetsialnist 10.02.04 "Hermanski movy". [Structure, semantics and pragmatics of interview texts (based on the material of the modern English-language press): dissertation abstract for the degree of Candidate of Philological Sciences: specialty 10.02.04 "Germanic languages"]. K., 19 p. [in Ukrainian].
- Barannyk D. H. (1973). Stylistyka usnoho movlennia. [Stylistics of oral speech]. *Suchasna ukrainska literaturna mova / Za zagalnoy redaktsiyeyu I. K. Bilodida*. [Modern Ukrainian literary language]. K.: Naukova Dumka. — Kn.5. Stylistyka, 503–551 p. [in Ukrainian].
- Chomsky N. Chronicales of dissent: interviews with David Barsamian. Scotland: AK Press, Common Courage Press, 1992. — 398 p.
- Hoian V. V. (1999). Informatsiina televiziina prohrama: typolohichna harakterystyka, parametry diialnosti zhurnalista: avtoreferat dysertatsii na здобuttia naukovoho stupennia kandydata filolohichnykh nauk: spetsialnist 10.01.08 "Zhurnalistyka". [Information television program: typological characteristics, parameters of the journalist's activity: dissertation abstract for the degree of Candidate of Philological Sciences: specialty 10.01.08 "Journalism"]. V. V. Hoian. — Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. K., 19 p. [in Ukrainian].
- Huldzen L. S. Significant and nonsignificant in intonation. *Proc. Of the IV Intern. Congress of Phon. Sci.*, 1962. P. 658–661.
- Kara-Murza S. G. (2002). Manipulatsyya soznaniem. [Manipulation of consciousness]. S. G. Kara-Murza. M.: EKMO-SO-Press, 833 p. [in Russian].
- Korunets I. V. Contrastive Typology of the English and Ukrainian Languages. Vinnytsia: Nova Khyga, 2003. 239 p.
- Kyiak T. R., Ohui O. D., Naumenko A. M. (2006). Teoriia ta praktyka perekladu (nimetska mova). [Theory and practice of translation (German)]. Vinnytsia: Nova Knyha, 592 p. [in Ukrainian].

Nazarov M. M. (2000). Massovaya kommunikatsyya v sovremennom mire: metodologiya analiza i praktika isledovaniy. [Mass communication in the modern world: methodology of analysis and research practice]. M. M. Nazarov. — M.: URSS, 240 p. [in Russian].

Rozhdestvensky Yu. V. (1996). Obschaya filologiya. [General philology]. M.: Fond "Novoye Tsyascheletye", 326 p. [in Russian].

Rudenko O. V. (2007). Intonatsiini osoblyvosti oformlennia melodychnoho komponentu movlennia veduchoho televiziinoho intervyyu. [Intonation features of the design of the melodic component of the speech of the leading TV interview]. *Naukovyi Visnyk Pivdennoukrainskoho Natsionalnoho Pedagogicheskoho Universytetu imeni K. D. Ushynskoho: Lihvistychni nauky. Astroprint — Scientific Research Issues of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky: Linguistic sciences*. Astroprint 5, 57–66 p. [in Ukrainian].

Selivanova O. O. (2006). Suchasna lihvistyka: terminolohichna entsyklopediia. [Modern linguistics: terminological cyclopedia]. Poltava: Dovkillia — K, 716 p. [in Ukrainian].

Sychenkov V. V. (2000). Intervyu-portret v sisteme sovremennykh publitsisticheskikh zhanrov. [Interview-portrait in the system of modern journalistic genres]. *Vestnik Moskovskogo universiteta, 10, Zhurnalizm*. — Bulletin of Moscow University. 10. Journalism, No 2. 108–115 p. [in Russian].

Vahanov O. V. (2003). Rol zasobiv masovoi komunikatsii u protsesi hlobalizatsii: avtoreferat dysertatsii na здобuttia naukovoho stupennia kandydata filolohichnykh nauk: spetsialnist 23.00.03 "Politychna kultura ta ideolohiia". [The role of mass media in the process of globalization: dissertation abstract for the degree of Candidate of Philological Sciences: specialty 23.00.03 "Political culture and ideology"]. Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. K., 14 p. [in Ukrainian].

Yermolenko S. Ya. (2000). Mova telebachennia i radio. [The language of television and radio]. S. Ya. Yermolenko // *Ukrainska mova. Entsyklopediia*. — K.: Vydavnytstvo "Ukrainska Entsyklopediia" imeni M. P. Bazhana, 324 p. [in Ukrainian].

Yerofeeva T. I. (1984). Lingvisticheskiye zametki o zhanre svobodnogo teleintervyyu. [Linguistic notes on the genre of free TV interview]. *Printsyipy fiksirovaniya yazyka v evo rechevykh raznovidnoatyah — Principles of language functioning in its speech varieties: Mezhdvuzovyy sbornik nauchnykh trudov*. Perm, 73–81 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 04.06.2020

УДК 81'255

ЗАПРОШЕННЯ ЯК РІЗНОВИД ДІЛОВОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Анастасія Руда

старший викладач кафедри філології Державного закладу

«Одеський національний морський університет»,

Одеса, Україна

e-mail: ansi2610@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7353-3914>

АНОТАЦІЯ

Актуальність обраної теми зумовлена стрімким розширенням міжнародних зв'язків України з іншими державами, тенденціями до інтеграції країни до освітнього та наукового європейського та світового простору. Цей факт призводить до збільшення обсягів ділової документації в зазначеній сфері та зумовлює пошук оптимального відтворення усіх змістовних та формальних параметрів україномовної ділової документації англійською мовою, мовою міжнародного спілкування.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей перекладу сучасної україномовної ділової документації англійською мовою.

Як свідчать результати дослідження, найчастотнішими є граматичні перекладацькі трансформації, які складають 90 % від усіх зафіксованих перекладацьких перетворень. Заміни частин мови є досить розповсюдженими в рамках аналізованого матеріалу дослідження та складають 35 %. Заміна частин мови спричиняє у більшості випадків інший тип заміни, а саме заміну членів речення — 30 % зафіксованих випадків (перебудова синтаксичної структури речення). Друге місце за ступенем вживання займає перестановка (10 %). Найменш частотними трансформаціями при перекладі текстів україномовних запитань англійською мовою є синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), об'єднання та членування речень (по 5 % кожне). Лексичні перекладацькі трансформації також складають незначну частину від загальної кількості зафіксованих трансформацій — 10 %.

Мовне оформлення перекладу досліджуваного типу тексту орієнтоване в першу чергу на мову перекладу, оскільки найважливішим є відтворення інформаційного змісту у звичній мовній формі.

Ключові слова: інформативний тип тексту, ділова документація, текст запрошення, мовне оформлення, трансформація.

Вступ. Розширення міжнародних контактів, інтернаціоналізація економічної активності, уніфікація систем діловодства сприяє зростанню обсягів ділового спілкування та появи якісно нових форм ділової комунікації. Збільшується значення ділового дискурсу, змінюється різноманіття мовних жанрів, комунікативних і власне мовних завдань, що стоять перед учасниками комунікативного акту.

Антропоцентрична орієнтація сучасних гуманітарних наук сприяє тому, що ділове спілкування як частина людської діяльності стає об'єктом численних досліджень. Успішність ділового спілкування залежить не тільки від знання предмета (професійні основи діяльності), але і від комунікативної компетенції, яка реалізується у здатності користуватися мовними засобами для встановлення мовленнєвого контакту, його підтримки згідно з правилами та конвенцій спілкування, впливу на адресата з метою досягнення комунікативних цілей та реалізації позамовних завдань (Богданов, 1989; Панфилова, 2007; Стернин, 2001), що пояснює зростаючу цінність наукових рекомендацій лінгвістів для здійснення ділової комунікації як соціально значущої діяльності.

Сучасне перекладознавство та практика перекладу в силу об'єктивних причин (глобалізація та входження України у світовий інформаційний простір) опиняються перед новими завданнями, вирішення яких можливо тільки за умови всебічного урахування мовної й позамовної ситуацій — наприклад, істотним виявляється урахування міжкультурного конфлікту, проблем міжкультурної комунікації.

XXI століття ставить нові завдання в інформаційному просторі людства. Завдяки масовій інформації роль перекладу в житті людства неухильно зростає. Сьогодні перекладацькі зв'язки охоплюють майже всі сфери людської діяльності. Рух інформаційних потоків не знає ні меж, ні часу, ні простору. Нескінченна різноманітність сучасного світу передається за допомогою засобів інформації у відчуттях та інтерпретаціях численних учасників міжнародного інформаційного процесу — журналістів, кореспондентів, коментаторів, телеоператорів. Тому постійно зростає значення перекладацької діяльності, і разом з цим виникають перекладацькі проблеми. Загострення мовних проблем диктує пошук нових рішень. Якщо раніше перекладацька діяльність розглядалася тільки у зв'язку з перекладом художньої літератури, то сьогодні усе більш важливе місце — і за обсягом, і за

соціальною значимістю — стали займати переклади текстів професійної комунікації, орієнтовані на публіцистичну, загальнонаукову й офіційно-ділову сфери.

Відомо, що якість і результат перекладу визначаються особливостями вихідного тексту, тому взаємозв'язок тексту та перекладу є однією з основних проблем теорії перекладу, до якої звертаються багато дослідників перекладу, що займаються спеціальними аспектами перекладу. У силу того, що основною одиницею перекладу є текст, саме на його характеристики базуються багато сучасних класифікацій видів і жанрів перекладу.

Усе більш важливе місце — і за обсягом, і за соціальною значущістю — стали займати переклади офісної документації — тексти інформаційного, економічного, технічного характеру. Спеціальні тексти, які можна охарактеризувати як інформативні або прагматичні, є більш-менш стандартними за формою і мовними засобами, і перекладачеві в першу чергу доводиться вирішувати чисто лінгвістичні проблеми, обумовлені відмінностями в семантичній структурі й особливостями вживання двох мов у процесі комунікації.

Інтерес до проблеми перекладу ділової документації з боку лінгвістів і їх всебічне вивчення є в курсі теорії і практики перекладу досить розповсюджені. Такі відомі лінгвісти як Швейцер А. Д., Рецкер Я. І., Бархударов Л. С., Федоров А. В., Басс Е. М. (Швейцер, 1998; Рецкер, 1974; Бархударов, 1975; Федоров, 1983; Басс, 1991) та інші присвятили дослідженню перекладу бізнес-кореспонденції свої численні статті та монографії. Проте проблема перекладу ділових листів продовжує залишатися актуальною.

З розвитком та посиленням інтеграційних процесів англійська мова стає найбільш поширеною в процесі міжмовної комунікації та ділової документації, використовується в якості робочої мови на міжнародному діловому рівні. Лист-запрошення на наукову конференцію є різновидом службового листа, в якому адресата запрошують взяти участь у певному офіційному заході. Запрошенню як різновиду організаційно-розпорядчої документації властиві загальні прагматичні та мовні особливості офіційно-ділового стилю мовлення, що потребує відтворення при перекладі. Переклад офіційно-ділових текстів повністю орієнтований на відтворення змісту, тобто носить інформативний характер.

Актуальність обраної теми зумовлена стрімким розширенням міжнародних зв'язків України з іншими державами, тенденціями до інтеграції країни до освітнього та наукового європейського та світового простору. Цей факт призводить до збільшення обсягів ділової документації в зазначеній сфері та зумовлює пошук оптимального відтворення усіх змістовних та формальних параметрів україномовної ділової документації англійською мовою, мовою міжнародного спілкування.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у виявленні особливостей перекладу сучасної україномовної ділової документації англійською мовою.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі **завдання:**

- встановити специфіку лексико-граматичного та стилістичного оформлення тексту листа-запрошення з метою встановлення мовних ознак, релевантних для перекладу;
- провести зіставний аналіз текстів оригіналу та перекладу листів-запрошень.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження стали оригінали офіційних листів-запрошень українською мовою на наукові конференції та їх переклади англійською мовою, які були обрані методом суцільної вибірки (частина запрошень була отримана з офіційних веб-сайтів вишів України та інших громадських установ). Загальний обсяг досліджуваного матеріалу становив 100 текстів україномовних запрошень та їх переклади англійською мовою.

У роботі використано комплексну методику, що включає в себе метод лінгвістичного спостереження, який передбачає лінгвістичний аналіз текстів оригіналу, зіставний аналіз, метод лінгвістичної інтерпретації одержаних даних. Зіставний аналіз передбачає зіставлення оригінальних текстів листів-запрошень українською мовою з текстами перекладу англійською мовою. Таке зіставлення дозволяє отримати дані про ступінь близькості на рівні змісту оригіналу та перекладу, визначити особливості перекладу запрошень. За допомогою методу лінгвістичної інтерпретації одержаних даних надано пояснення, опис та тлумачення лінгвістичного значення результатів дослідження, формулювання основних висновків роботи. Добір емпіричного матеріалу базується на методі суцільної вибірки.

Результати та дискусія. Лінгвістичний аналіз текстів україномовних запрошень на конференції, що передує експериментальній частині цього дослідження, спрямований на визначення мовних ознак, релевантних для перекладу.

Лінгвістичний аналіз стилістичних засобів лексичного рівня текстів листів-запрошень дозволяє констатувати таке: у текстах запрошень відсутні багатозначні слова, синоніми, розмовна та просторічна лексика, емоційно забарвлена лексика.

У текстах запрошень досить широко представлена офіційна лексика (у тому числі професійна термінологія) — у тексті значна кількість слів, що належать до офіційної лексики (назви установ, посад тощо): *Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Полтавська обласна державна адміністрація, Полтавська обласна рада, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського; голова, секретар, голова програмного комітету; геоінформатика, прикладна лінгвістика, нафтогазопошукові технології*. Крім того, досліджувані тексти містять значний обсяг власних імен: *Валентина Сергієнко, Володимир Нікіфоров, Тетяна Козловська*.

У текстах листів-запрошень ужиті такі абстрактні іменники: *пізнання, актуальність, концепція, перспектива, сукупність, формування*; конкретні іменники: *видання, стаття, комітет, учасник, реєстраційна форма, кафедра*.

Варто відзначити, що співвідношення частотності вживання абстрактних і конкретних іменників практично рівне.

Значне місце в досліджених текстах посідають іменники абстрактного рівня із суфіксами -ання, -ення, -іння, -ство, -цтво: *функціонування, формування, втілення, підвищення, товариство, співробітництво*, віддієслівні іменники на -ння, -ття: *спостереження, знання, посвідчення, прибуття*.

До стилістичних засобів морфологічного рівня можна віднести широке вживання форм родового відмінка (в деяких випадках ланцюг іменників в родовому відмінку в межах одного висловлення) в порівнянні з іншими формами непрямих відмінків: *заїзд учасників конференції, програма конференції, публікація тез доповідей та збірника матеріалів конференції, повний текст доповіді, формування умов для створення та впровадження наукових основ сталого розвитку*.

У текстах запрошень відсутні особисті займенники, оскільки їх використання в контексті (при наявності в ньому більше одного іменника того ж роду) може суперечити точності і ясності викладу. Натомість у текстах запрошень міститься значна кількість інфінітивів: *запрошуються, взяти участь, обговорюються, буде складатися, подавати, знати*.

З відмінюваних форм найчастіше вживаються форми теперішнього часу дієслів: *запрошують, сподіваємося, проводить, передбачає*.

Доволі поширені дієприкметникові та дієприслівні звороти: *враховуючи витрати на публікацію, скорочені навчальні курси, створення інтегрованих геологічних баз даних, можуть бути включені, буде наповнена, заплановані семінари, буде видано*.

До стилістично маркованих елементів листів-запрошень на морфологічному рівні можна віднести широке використання неозначених та безособових форм дієслова наказового способу дієслів: *необхідно надіслати, має містити, має бути представлений, не повинні перевищувати, не повинні порушувати встановлених вимог; сподіваємося, передбачається, запрошуємо, плануємо*.

Лінгвістичний аналіз стилістичних засобів синтаксичного рівня текстів листів-запрошень дозволяє констатувати таке: у текстах запрошень превалюють повні, розповсюджені речення, що пояснюється логічністю та аргументованістю ділового мовлення: *Програма конференції передбачає пленарне засідання, роботу секцій, засідання круглих столів*.

Стислість викладу інформації визначає специфіку синтаксису. Найчастіше надається перевага простим реченням. Якщо ж використовуються складні, то вони невеликі: одне-два підрядних речення чи дієприкметниковий або дієприслівниковий звороти: *ми сподіваємося, що майбутня конференція буде наповнена цікавими доповідями, зустрічами та дискусіями*.

У текстах запрошень відсутні окличні речення, пасивні конструкції, неповні речення, односкладні іменні речення, односкладні дієслівні узагальнено-особові речення, не відзначені випадки порушення об'єктивного порядку слів у реченні, не зафіксована перевага багаточленних підрядних конструкцій.

Проведений лінгвістичний аналіз текстів англomовних листів-запрошень визначив мовні ознаки досліджуваних текстів, релевантні

для перекладу на лексичному та граматичному рівнях. На лексичному рівні варто зазначити проблему перекладу офіційної лексики (назви установ, посад тощо), у тому числі професійної термінології, переклад власних імен. Варто виділити репрезентативну групу абстрактних віддієслівних іменників на -ння, -ття, заслуговує на вивчення відтворення ланцюгів іменників у родовому відмінку.

Серед специфіки україномовних текстів листів-запрошень на граматичному рівні варто виділити таке: відсутні в українському діловому мовленні особисті займенники повинні бути відтворені у тексті перекладу. Заслужують на увагу засоби відтворення в текстах перекладів дієприкметникових та дієприслівникових зворотів. Стислість викладу інформації визначає специфіку синтаксису обох мов досліджуваної мовної пари, в результаті чого найчастіше надається перевага простим реченням, але відтворення цієї особливості в тексті перекладу також потребує вивчення.

Специфіка жанру вихідного тексту та інформативний характеру перекладу ділової документації зумовлює характер перекладацьких трансформацій.

Зіставний аналіз текстів оригіналу та перекладу дозволяє констатувати таке. Професійна термінологія представлена однозначними термінами, які мають точні та чіткі семантичні межі, відтворюючи прагнення мови до максимально стислої та точної передачі інформації, тобто до такої точності, яка могла б виключати можливість її довільного та суб'єктивного тлумачення. Професійні терміни текстів листів-запрошень мають еквіваленти та перекладаються відповідними термінами мови перекладу: *експертні системи* — *expert systems*, *аналіз* — *analysis*, *синтез* — *synthesis*, *просодична структура* — *prosodic structure*, *масова комунікація* — *mass media*.

Тематика конференцій, назви секцій, що представлені словосполученнями, які містять терміни, перекладаються шляхом калькування, тобто дослівного перекладу назви по частинах з наступним складанням цих частин в одне ціле. При цьому в переважній кількості випадків (80 %) мають місце перестановки та граматичні заміни, зумовлені розходженнями правил морфології та синтаксису в українській та англійській мовах: *Мовленнєві технології в професійній, громадській та політичній діяльності* — *Speech technologies in professional, public and political activity*, *Мова і засоби масової комунікації* — *linguistic-*

аспект — *Language and mass media — linguistic aspect*, *Теоретичні й експериментально-фонетичні дослідження просодичної структури тексту* — *Theoretical and experimental-phonetic research of text prosodic structure*, *Лінгвістичне забезпечення моделей аналізу і синтезу мовлення* — *Linguistic aspects of modeling speech analysis and synthesis*.

Назви установ, власні імена транслітеруються виключно згідно з загальними правилами відтворення українських власних назв та імен англійськими графемами: *Валентина Сергієнко* — *Valentyna Sergienko*, *Олександр Ігнатенко* — *Olexander Ignatenko*, *Тамара Полясок* — *Tamara Poyasok*, *Ірина Солошич* — *Iryna Soloshich*, *Володимир Нукифоров* — *Volodymyr Nykyforov*, *Тетяна Алексєєва* — *Tetiana Alekseeva*; *Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України* — *Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine*, *Полтавська обласна державна адміністрація* — *Poltava Regional State Administration*, *Полтавська обласна рада* — *Poltava Regional Council*, *Південноукраїнський державний педагогічний університет* — *Southukrainian State Pedagogical University*, *кафедра прикладної лінгвістики* — *Department of Applied Linguistics*.

Ланцюги іменників у родовому відмінку в межах одного висловлення піддаються граматичним замінам, що пояснюється розходженнями у граматичній структурі досліджуваних мов: *лінгвістичне забезпечення моделей аналізу і синтезу мовлення* — *linguistic aspects of modeling speech analysis and synthesis*, *перспектива економіки регіону* — *potential of the regional economy*.

Іменники абстрактного рівня із суфіксами -ання, -ення, -іння, -ство, -цтво та віддієслівні іменники на -ння, -ття в переважній більшості випадків піддаються граматичній заміні (відтворюються в мові переклада герундієм): *формування* — *creating*, *втілення* — *implementing*, *підвищення* — *increasing*.

Відсутні в українських запрошеннях особисті займенники відтворюються у текстах перекладу, що відповідає граматичним нормам мови перекладу: *Запрошуємо Вас взяти участь у IX Міжнародній науковій конференції «Молодь та поступ біології»...* — *We invite you to take part in the IX International Conference...*, *Сподіваємось на активну співпрацю* — *We hope for fruitful cooperation*.

Стислість викладу інформації визначає специфіку синтаксису обох мов досліджуваної мовної пари, в результаті чого найчастіше на-

дається перевага простим реченням, що відповідним чином відтворюється у мові перекладу, в якій також превалюють прості речення.

Як свідчать результати дослідження, найчастотнішими є граматичні перекладацькі трансформації, які складають 90 % від усіх зафіксованих перекладацьких перетворень.

Правила синтаксису та граматичної сполучуваності в межах речення та словосполучення призводять до різних типів заміни. Саме заміна є найбільш розповсюдженою трансформацією в аналізованих текстах.

Заміни частин мови є досить розповсюдженими в рамках аналізованого матеріалу дослідження та складають 35 %. Заміна частин мови спричиняє у більшості випадків інший тип заміни, а саме заміну членів речення — 30 % зафіксованих випадків (перебудова синтаксичної структури речення): *Організатором конференції є біологічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка — The Conference is organized by the Ivan Franko National University of Lviv, Biology Faculty.*

Конференція проводиться з метою сприяння науковому спілкуванню обдарованої молоді, що працює на розвиток біологічної науки — The aim of the Conference is providing the scientific communication between the gifted youth that works for the biological science progress.

За матеріалами конференції буде видано збірку тез доповідей учасників — Materials of the Conference will be published as a Book of Abstracts.

Синхронного перекладу забезпечено не буде — No synchronous translation will be provided.

Передбачається публікація тез доповідей та збірника матеріалів конференції (видання ВАК України) — Thesis of the reports and scientific digest of the conference materials are planned to be published.

Для участі в конференції необхідно до 1 червня 2019 року надіслати заяву (реєстраційну форму учасника) та електронну версію тез поштою за адресою... — A participant's registration form and the thesis of the report in an electronic form are to be submitted by June the 1st, 2019 to the address...

Друге місце за ступенем вживання займає перестановка (10 %). Перестановка як вид перекладацької трансформації — це зміна розташування (порядку проходження) мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу. Елементами, що можуть зазнати перестановки, є звичайно слова, словосполучення, частини складного речення і самостійні речення у складі тексту. У багатьох випадках

ця граматична трансформація обумовлена відмінністю в актуальному членуванні української й англійської. В українській мові рема частіше розташовується наприкінці речення. В англійських реченнях, навпаки, рема виноситься звичайно на початок речення (цим почасти пояснюється широке використання пасивної конструкції, що дозволяє помістити об'єкт дії в початок речення).

Найбільш частий випадок у процесі перекладу — це зміна порядку слів і словосполучень у структурі речення. Відомо, що порядок слів в українській та англійській мовах неоднаковий, що пояснюється розбіжностями синтаксису:

До участі у конференції запрошуються студенти та аспіранти, що проводять дослідження в усіх галузях біології, біомедицини та екології — Students and PhD students that perform investigations in all fields of biology, biomedicine and ecology are invited for participation in the Conference.

У зв'язку з підвищеним інтересом до сланцевого газу як нового джерела енергетичних ресурсів на конференції буде виділена спеціальна тема, присвячена перспективам розвідки сланцевого газу в Україні — Topics due to the high interest in the prospects for shale gas exploration in Ukraine the conference will highlight the special topic “Unconventional Resources: the world and Ukraine perspectives”.

Найменш частотними трансформаціями при перекладі текстів україномовних запрошень англійською мовою є синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), об'єднання та членування речень (по 5 % кожне).

Лексичні перекладацькі трансформації також складають незначну частину від загальної кількості зафіксованих трансформацій — 10 %.

Висновки. Не викликає сумнівів, що метод перекладу повинен відповідати типу тексту. Природно, щоб класифікація тексту здійснювалася шляхом віднесення конкретного тексту до того або іншого типу, до якого можна застосувати той або інший метод перекладу. Головна мета при цьому — зберегти при перекладі найбільш істотне, те, що визначає тип тексту. Тільки спеціальна мета, якій переклад має служити в конкретному випадку, або специфіка кола читачів, для якого він призначений, можуть бути обґрунтуванням для відступу від цієї вимоги. Але такого роду відступи стосуються вже не перекладів «звичайного» типу, а інших форм перенесення змісту, викладеного вихідною мовою, у текст мовою перекладу.

Залежно від переваги тієї або іншої функції в конкретному тексті можна виділити три основні типи: за описовою функцією мови — тексти, орієнтовані на зміст; за виразною функцією мови — тексти, орієнтовані на форму; за функцією звертання — тексти, орієнтовані на звертання. При цьому під текстами, орієнтованими на зміст, розуміються такі, основне завдання яких полягає у відтворенні змісту, інформації.

У той час як тип тексту значною мірою визначає вибір методу та ступінь важливості того, що підлягає збереженню при перекладі, вид тексту визначає, які внутрішньомовні закономірності враховуються перекладачем. Виходячи з цього, до типу текстів, орієнтованих на зміст, можуть бути віднесені: повідомлення та коментарі преси, репортажі, комерційна кореспонденція, специфікації товарів, інструкції для експлуатації технічних приладів, патентні описи, грамоти, офіційні документи, навчальна та спеціальна література всіх видів, дослідження, звіти, трактати, спеціальні тексти гуманітарних, природничих і технічних наук.

Виділення типів текстів, орієнтованих на зміст і орієнтованих на форму, не означає, що тексти, орієнтовані на зміст, не мають форми. В текстах, орієнтованих на зміст, слід урахувати, що, оскільки форма та зміст нероздільно пов'язана одна з одною, спосіб вираження думки в мові є не менш важливим, ніж її предметний зміст.

У текстах, орієнтованих на зміст, важлива насамперед прийнятність форми для вираження даного змісту, її здатність справляти необхідний вплив, а для текстів, орієнтованих на форму, насамперед важлива форма, що враховує естетичні та художньо-творчі аспекти. Текст, орієнтований на зміст, аналізується в плані формальних відносин, що задаються семантикою, граматикою та стилістикою, і з урахуванням їх перекладається іншою мовою.

Щодо всіх видів текстів, орієнтованих на зміст, можна сказати, що тут важливо в першу чергу орієнтуватися на відтворення інформативного змісту.

При оцінці якості інформативного перекладу береться до уваги, чи повністю вдалося передати зміст й інформацію в тексті перекладу. Із цієї найважливішої вимоги випливає, що мовне оформлення перекладу повинне безперечно відповідати законам мови перекладу, іншими словами, мовне оформлення перекладу орієнтовано в першу чергу на мову перекладу, що спостерігається у проведеному дослідженні.

Домінуючою виступає мова перекладу, оскільки найважливішим є відтворення інформаційного змісту у звичній мовній формі.

До перспектив подальших розвідок відносимо долучення до матеріалів дослідження текстів інших жанрів ділового дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

- Бархударов Л. С. Язык и перевод. Москва : Международные отношения, 1975. 240 с.
- Басс А. М. Научная и деловая корреспонденция. Москва : Наука, 1991. 176 с.
- Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Москва : Международные отношения, 1974. 214 с.
- Богданов В. В. Классификация речевых актов. *Личностные аспекты речевого общения*. Калинин : КГУ, 1989. С. 25–37.
- Панфилова А. П. Теория и практика общения: учеб. пособие для студ. сред. учеб. заведений. Москва : Академия, 2007. 288 с.
- Стернин И. А. Введение в речевое воздействие. Воронеж : КО, 2001. 228 с.
- Федоров А. В. Основы общей теории перевода. Москва : Высшая школа, 1983. 115 с.
- Швейцер А. Д. Теория перевода. Москва : Наука, 1988. 256 с.

ПРИГЛАШЕНИЕ КАК РАЗНОВИДНОСТЬ ДЕЛОВОЙ ДОКУМЕНТАЦИИ: ПЕРЕВОДЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Анастасия Рудая

старший преподаватель кафедры филологии Государственного учреждения
«Одесский национальный морской университет»,
Одесса, Украина
e-mail: ansi2610@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7353-3914>

АННОТАЦИЯ

Актуальность выбранной темы обусловлена стремительным расширением международных связей Украины с другими государствами, тенденциями к интеграции страны в образовательное и научное европейское и мировое пространство. Этот факт приводит к увеличению объемов деловой документации в указанной сфере и обуславливает поиск оптимального воспроизведения всех содержательных и формальных параметров украиноязычной деловой документации на английском языке, языке международного общения.

Цель исследования заключается в выявлении особенностей перевода современной украиноязычной деловой документации на английский язык.

Как свидетельствуют результаты исследования, самыми частотными являются грамматические переводческие трансформации, которые составляют 90 % от всех зафиксированных переводческих преобразований. Достаточно распространены в рамках рассматриваемого материала исследования замены частей речи, которые составляют 35 %. Замена частей речи вызывает в большинстве случаев другой тип замены, а именно замену членов предложения — 30 % зафиксированных случаев (перестройка синтаксической структуры предложения). Второе место по степени употребления занимает перестановка (10 %). Наименее частотными трансформациями при переводе текстов украиноязычных приглашений на английский язык является синтаксическое уподобление (дословный перевод), объединение и членение предложений (по 5 % каждый). Лексические переводческие трансформации также составляют незначительную часть от общего количества зафиксированных трансформаций — 10 %.

Языковое оформление перевода исследуемого типа текста ориентировано в первую очередь на язык перевода, поскольку важным является передача информационного содержания в привычной языковой форме.

Ключевые слова: информативный тип текста, деловая документация, текст приглашения, языковое оформление, трансформация.

INVITATION AS A TYPE OF BUSINESS DOCUMENTATION: TRANSLATION ASPECT

Anastasiia Ruda

Senior Lecturer at the Department of Philology, State Institution
“Odesa National Maritime University”,
Odesa, Ukraine
e-mail: ansi2610@ukr.net
ORCID ID, <https://orcid.org/0000-0001-7353-3914>

SUMMARY

The relevance of the chosen topic can be explained by the rapid expansion of the international relations of Ukraine with other states, the trends towards the country's integration into educational and scientific European and world spaces. This fact leads to an increase in the volume of business documents in this area and determines the search for the optimal rendering all substantive and formal parameters of the Ukrainian business documents into English, the language of international communication.

The aim of the study is to identify the specifics of the translation of the modern Ukrainian business documents into English.

The results of the study prove grammatical translation transformations to be the most frequent ones, which make up 90 % of all stated translation techniques.

Replacements of the parts of speech are quite common within the framework of the material under study, which make up 35 %. Replacement of the parts of speech in most cases causes another type of replacement, namely, replacement of the parts of the sentence, which makes 30 % of the cases (syntactic restructuring). The second place is occupied by transposition (10 %). The least frequent transformations in the translation of the texts of the Ukrainian invitations into English are syntactic assimilation (literal translation), sentences merging and splitting (5 % each). Lexical translation transformations also make up an insignificant part (10 %) of the total number of the specified transformations.

The linguistic manifestation of the translation of the studied type of the text is focused primarily on the target language, since it is important to render the informative content in the regular language form.

Key words: informative text type, business documentation, invitation text, linguistic manifestation, transformation.

REFERENCES

- Barhudarov, L. S. (1975). *Yazyk i perevod* [Language and Translation]. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya [in Russian].
- Bass, A. M. (1991). *Nauchnaya i delovaya korespondenciya* [Scientific and Business Correspondence]. Moskva: Nauka [in Russian].
- Bogdanov, V. V. (1989). *Klassifikaciya rechevyh aktov // Lichnostnye aspekty rechevogo obshcheniya* [Classification of Speech Acts: Personal Aspects of Speech Communication]. Kalinin: KGU [in Russian].
- Fedorov, A. V. (1983). *Osnovy obshchej teorii perevoda* [Fundamentals of General Translation Theory]. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].
- Panfilova, A. P. (2007). *Teoriya i praktika obshcheniya: ucheb. posobie dlya stud. sred. ucheb. Zavedenij* [Theory and Practice of Communication: a textbook for students of secondary educational institutions]. Moskva: Akademiya [in Russian].
- Recker, Ya. I. (1974). *Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika* [Translation Theory and Practice]. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya [in Russian].
- Shvejcer, A. D. (1988). *Teoriya perevoda* [Theory of Translation]. Moskva: Nauka [in Russian].
- Sternin, I. A. (2001). *Vvedenie v rechevoe vozdejstvie* [Introduction to Speech Impact]. Voronezh: KO [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 30.06.2020

УДК 81'25:[791.43]=811.111=811.161.2

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕЛЕСЕРІАЛІВ МЕДИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Тетяна Савіч

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: savichtanya682@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3855-4995>

Анна Шаповал

кандидат філологічних наук, викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної
лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: skarlet77777@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9718-5002>

Олена Величенко

кандидат філологічних наук, викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної
лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: lepinapelina@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8349-5621>

АНОТАЦІЯ

Дослідження присвячене вивченню особливостей лінгвопрагматичного аспекту перекладу та представлено на прикладі англомовного телесеріалу медичної спрямованості під назвою «House, M. D.» та його перекладу, аналізу різних видів трансформацій, визначенню специфіки перекладу та її послідовності. Актуальність представленої теми ґрунтується на необхідності детального вивчення лексичних, граматичних, синтаксичних,

екстралінгвістичних, паралінгвістичних особливостей перекладу англомовних кінофільмів. Ця тема є важливою для перекладачів як українських, так і іноземних, адже необхідно знати головні тонкощі та непередбачувані ситуації у процесі перекладу, з метою подолання їх та досягнення якісного, адекватного результату. Доцільність зазначеної теми обумовлена необхідністю покращення рівня професійної діяльності як усних, так і письмових перекладачів.

Метою дослідження є вивчення специфіки використання допоміжних засобів перекладу і перекладацьких операцій для адекватного відтворення англомовних кінофільмів медичного спрямування.

Охарактеризовано досліджуваний вид тексту, виділено певні труднощі при перекладі, наголошено на дійсній різниці текстів англійської та української мов з граматичної точки зору, лексичній нерівноправності, зауважено різні способи виявлення емоційності та виразності як допоміжного інструменту людської комунікації. Визначено доцільність застосування перекладацьких трансформацій та кількісно представлено найбільш уживані з них.

Ключові слова: лінгвопрагматичний аспект перекладу, текст, перекладацькі трансформації, екстралінгвістичні та паралінгвістичні особливості перекладу, перекладацькі операції.

Вступ. У сучасному світі існує досить багато змістовних досліджень щодо перекладів текстів з різноманітних сфер, а також стилів, видів текстів, їх специфіки, та одним з найскладніших та досить поширених вважається медичний переклад. Він включає труднощі граматичного плану, структурні відмінності, неймовірну кількість різних еквівалентів лексичного напрямку, та все ж головною складовою медичного тексту є термінологія, яка є досить поширеною щодо вивчення науковцями, але робота з нею вимагає професійного підходу, уважності та обізнаності у цій сфері. Оскільки друкованих текстів та знятих кінофільмів медичного спрямування в наш час стає все більше, постає нагальна проблема у залученні професіоналів та знаних майстрів перекладу, які зможуть успішно подолати труднощі, що трапляються у текстах такого напрямку.

Актуальність. У сучасному світі наукових теорій вивченню особливостей відтворення текстів медичного спрямування приділено недостатньо уваги, також мало досліджень перекладу медичних фільмів, їх специфіки та відтворення мовою перекладу згідно з правилами цільової мови. Коректний, адекватний переклад є вагомим необхідністю на даному етапі розвитку науки. Існують докладні теорії, наукові фільми, дослідження вчених щодо процесу перекладу текстів саме

цього напрямку, проте навіть при таких значних досягненнях існують труднощі при перекладі саме медичних текстів в цілому. Тому необхідність вивчення й аналізу специфіки перекладу англомовних кінофільмів українською мовою є нагальною та обумовлює актуальність цієї теми.

Метою цього дослідження є вивчення та аналіз використання конкретних перекладацьких операцій задля адекватного відтворення англомовних кінофільмів медичного спрямування. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- визначити поняття і зміст лінгвістичної прагматики в мовознавстві;
- дослідити види перекладацьких трансформацій та їх застосування у процесі перекладу;
- проаналізувати перекладацькі операції, залучені до створення адекватного перекладу текстів медичного спрямування;
- виявити специфіку екстралінгвістичних та паралінгвістичних особливостей та мету їх застосування.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження було обрано американський телесеріал “House, M. D.”, 7 сезонів, 9 серій в оригіналі, англійською мовою та переклад українською мовою, загальним обсягом також 9 серій.

Для досягнення поставленої мети дослідження, розв'язанні конкретних її завдань вважаємо раціональним користуватися підходом, заснованим на тотальних засадах системного аналізу та перекладознавчих методів: *метод суцільної вибірки* для створення бази матеріалу дослідження; *трансформаційний аналіз* для представлення усіх імовірних трансформацій під час перекладу англомовного телесеріалу медичного спрямування; *порівняльний аналіз* перекладів, який полягає в порівнянні тексту оригіналу з текстом перекладу, а саме за формою, змістом та допомагає визначити певні особливості медичної специфіки, а також встановити операції перекладу українською мовою; елементи *методу кількісного обчислення* для підтвердження одержаних результатів.

Результати та дискусія. Мовознавство, як самостійна наука розпочало свій розвиток ще у середині XIX століття. Її вивчення впливало на дослідження багатьох суміжних культур, таких як література, кіноіндустрія, мистецтво, соціальні науки. Теорії науковців сприяли гли-

бокому зондуванню самої дисципліни, за допомогою якої зараз ми можемо проаналізувати лексичний, граматичний процеси, а також більш глибоко дослідити структуру свідомості людини під час спілкування, функціональні стилі мовлення, спілкування між слухачем та мовцем, мету мови та мовлення, а також їх результати.

Одним із досліджуваних розділів семіотики є лінгвістична прагматика. Наука як життєдіяльний процес є невід'ємною частиною людського буття та супроводжує індивіда на кожному етапі розвитку. Цей лінгвістичний напрямок є досить популярним у вивченні, адже сьогодні з'являється значна кількість статей, наукових журналів, знятих дослідницьких фільмів, видано достатньо багато різних книг, періодичних видань, навіть укладено словники термінів лінгвістичної прагматики. Всі ці роботи є підтвердженням того, що вивчення цієї дисципліни є необхідним, важливим, актуальним та популярним. На сучасному етапі лінгвістична прагматика тісно співпрацює з філософією мови, соціолінгвістикою, психолінгвістикою, теорією мовленнєвого акту, функціональним синтаксисом, лінгвістикою тексту, дискурсивним аналізом, конверсаційним аналізом, етнографією мовлення, когнітивною лінгвістикою, дослідженнями у сфері штучного інтелекту, комунікативною лінгвістикою та деякими іншими напрямками сучасної науки про мову (Бацевич, 2009). Але існують розвідки, які стверджують, що лінгвістична прагматика є ще не досить систематизованою та чіткою. Як зазначає мовознавець Л. П. Рижова, «прагматика ще не стала наукою справді впорядкованою і, тим більше, достатньо описаною. Ще не досягнуто взаєморозуміння між дослідниками стосовно її меж, гіпотез і навіть термінології. Ведуться дискусії про те, чи є прагматика наукою внутрішньо цілісною, єдиною, чи існує декілька прагматик, що являють собою різні наукові дисципліни з різними методами дослідження мовної дійсності» (Рижова, 2007). Лінгвістична прагматика пов'язана з більш стабільними розділами, такими як соціопрагматика, яка займається соціальною та культурною мовною сферою, її функціональністю та застосуванням на практиці, інтерпрагматика або інтермовна прагматика, яка вивчає становлення адекватності під час того, як здійснюється процес вивчення будь-якої іноземної мови, також міжкультурна прагматика, яка досліджує схожість, відмінність та вибірковість мовних значень та підбір їх використання,

що залежать від власної культури та сприйняття. Всі ці науки доповнюють одна одну і формують самостійну дисципліну, яка аналізує мовні сфери індивідуально.

Лінгвістична прагматика має зв'язок з теорією та практикою перекладу. Кожна наука має власні класифікації, пов'язані з процесом перекладу. Сама теорія, як незалежний термін, є сукупністю положень, розгляду, які стосуються перекладацької практики, видів та аспекту її здійснення та мають прямий або непрямий вплив на неї. У сучасній лінгвістиці проблеми дослідження тексту як і раніше залишаються доволі актуальними. Лінгвістика тексту сприяла розвитку теорії та практики перекладу, вона багато дала перекладачам стосовно обробки вихідного тексту в процесі перекладу і його оформлення на кінцевому етапі. Текст оригіналу і текст перекладу — це дві форми існування одного повідомлення, і результатом слугує те, що необхідно знайти між ними певну частину комунікативної рівноцінності. Майже всі перекладознавці звертають увагу на тип тексту, процес його перекладу, використання трансформацій задля адекватності тексту, критерії оцінки якості тексту, отриманого на мові перекладу. Важливим етапом перекладу є лінгвістичне оформлення, структура тексту також залежить від стилістичних і жанрових характеристик. Існує фактор, який дещо ускладнює діяльність перекладача, — це мовні та стилістичні норми оформлення тексту. Наприклад, стаття, доповідь або рекламна документація можуть відрізнятися як в перекладі, так і в оформленні текстів, які належать різним мовам.

Перекладачі-професіонали досить часто працюють з перекладом художніх, наукових, офіційно-ділових, публіцистичних стилів, загалом текстів, які люди можуть читати та візуально сприймати сенс після процесу читання, але існують й переклади фільмів, телесеріалів, що також є важливою частиною перекладацького процесу, адже тут існує вже дещо інше сприйняття. Окрім відчуття усного тексту, глядач сприймає візуальну картинку, емоції, стан акторів, а це додаткові завдання, які необхідно здійснити перекладачу, щоб досягти успішної та адекватної перцепції головної ідеї фільму для кіноглядачів.

Необхідно зауважити, що медіа мають дещо іншу специфіку перекладу, аніж надруковані тексти книг. Кінофільм — це вид кіноіндустрії, який транслюється на телевізійних екранах. Нині існують додаткові можливості перегляду будь-якого фільму або телесеріалу

за допомогою глобальної мережі — Інтернет. Це художня екранізація певної історії автора, режисера, виробника. Він включає в себе зображення (дії акторів, зображення навколишнього середовища, побутових речей), мовлення (розповідь про якісь події, виступ акторів у вигляді монологу, діалогу, звернення до глядачів, будь-якого опису, роздуму), а також музику, яка виступає допоміжним засобом фільму та впливає на емоційний стан глядача. Фільм складається з декількох епізодів, які поєднуються між собою творчою ідеєю та задумом авторів.

Лінгвістична система кінотексту як окремий предмет мистецтва кіно складається з:

- 1) титрів і надпису, які є вагомою частиною складових кіномистецтва;
- 2) усної складової (поділяється на вербальне мовлення акторів, закадровий текст, музику) (Матасов, 2009).

Існує певна послідовність дій перед основним процесом перекладу. Текст, перш за все, повинен бути прочитаний до кінця і неодмінно сприйнятий як єдине ціле, є конкретна та обов'язкова мета зрозуміти інтенцію тексту. Аналіз має безліч підходів та різних методик. Процес перекладу починається з об'єкта вивчення самого тексту, а саме його зовнішньої і внутрішньої структури, прагматичних і соціолінгвістичних аспектів, також визначає основні параметри, розподіл інформації та застосовує різні трансформації задля досягнення успішного перекладу. Всі ці основні функції беруть початок у розділах лінгвістичної прагматики та поєднують в собі повний процес діяльності професіонала, який досягає мети забезпечення ефективної комунікації у системі автор — перекладач — читач.

Існує основна вимога до перекладу тексту — якнайкраще, чітко та досконало виконати еквівалентний оригіналу переклад, це стосується структурної схожості та інтенцій, які здійснюються до адресата. Але перед перекладачем інколи постають справжні проблеми під час роботи, адже не завжди вдається перекласти паралельно з однієї мови на іншу. Повсякчас необхідно вдаватися не лише до пошуків іншого еквівалента або фразового пояснення, а й до пошуків інших способів передачі мови оригіналу мовою перекладу. Для цього існує значна кількість різних трансформацій, які є справжніми помічниками перекладача, а в майбутньому й читача.

Перекладацькі трансформації були досліджені як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Дослідники пропонують власну інтерпретацію поняття, але кожен з них наголошував на тому, що низка перекладацьких трансформацій є надзвичайно необхідною та важливою у здійсненні процесу перекладу. Наприклад, Р. К. Мін'яр-Белоручев стверджував, що «трансформація — основа більшості прийомів перекладу. Вона полягає у зміні формальних (лексичні та граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, що призначена для передавання» (Миньяр-Белоручев, 1996). Науковець Я. І. Рецкер підкреслював, що трансформації — це «прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення слова іноземної мови у контексті та знаходимо його відповідність у мові перекладу, що не збігається зі словниковою» (Рецкер, 1974). В. Н. Комісаров зазначає, що «відношення між відрізком оригіналу та відповідним відрізком перекладу можна представити як перетворення (трансформацію) першого у другий за певними правилами» (Комиссаров, 2002). О. Л. Семенов вважає, що трансформації — це «міжмовні перетворення з метою досягнення еквівалентності текстів оригіналу та перекладу (з метою збереження функціонального впливу повідомлення)» (Семенов, 2005). Ми розділяємо думку науковців про те, що трансформації є вагомим внеском у мовознавство та важливим досягненням у розумінні значення текстів у процесі їх перекладу з однієї мови на іншу.

Перекладацькі трансформації поділяються на різні види, в залежності від характеру дослідження одиниць мови. Існують лексичні, граматичні, синтаксичні, стилістичні, морфологічні та семантичні. Кожна з них досліджує та аналізує свої власні мовні особливості. Для прикладу, Л. С. Бархударов поділяє перекладацькі трансформації на 4 різні типи: 1) перестановка; 2) опущення; 3) додавання; 4) заміна. Теоретик наголошує, що всі ці поділи є умовними та приблизними, адже при перекладі з однієї мови на іншу можлива заміна сполучникового зв'язку, що може характеризуватися як заміна (наприклад, один вид синтаксичного зв'язку може замінятися на інший при перекладі), а також бути опущенням (адже при перекладі виконується опущення сполучника, який превалював у мові оригіналу) (Бархударов, 1975).

Мовознавець В. Н. Комісаров пропонує класифікацію перекладацьких трансформацій, які поділяються на: лексичні, граматичні та лексико-граматичні. До лексичних трансформацій він відносить транскрипцію/транслітерацію та калькування, до граматичних — конкретизацію, генералізацію та модуляцію, а до найпоширеніших граматичних трансформацій він включає дослівний переклад, членування речень, об'єднання речень та граматичні заміни. Також дослідник наголошує на найбільш вживаних лексико-граматичних трансформаціях — описовий переклад, прийом компенсації та антонімічний переклад (Комиссаров, 2002).

В. Г. Гак узагальнює типи перекладацьких трансформацій та поділяє на такі: переміщення, заміна, додавання, опущення (Гак, 2000).

Думки З. Д. Львовської щодо трансформацій перегукуються з класифікацією Л. С. Бархударова, але розрізняються щодо видів заміни. Вона виокремлює: 1) заміни загального типу; 2) заміни значення речення; 3) заміни, пов'язані зі зміною синтаксичних відносин і експлікацією глибинних зв'язків; 4) заміни одного речення двома або більше, а також об'єднання двох або більше речень в одне; 5) антонімічні заміни; 6) компенсація; 7) конкретизація; 8) генералізація (Львовская, 1985).

Досить цікаву та поширену класифікацію застосовує Я. І. Рецкер. Загалом він поділяє лише на лексичні та граматичні типи трансформацій, але кожна з них має свої підвиди. Лексичний тип включає в себе сім різновидів: 1) диференціація значень; 2) конкретизація значень; 3) генералізація значень; 4) смисловий розвиток; 5) антонімічний переклад; 6) цілісне перетворення; 7) компенсація втрат в перекладі (Рецкер, 2010). В свою чергу граматичні трансформації можуть бути повними та частковими. Цей вибір залежить від того, чи змінюється структура речення повністю, наприклад, замінюються головні члени речення, чи лише частково, тобто замінюються другорядні члени речення (Рецкер, 2010).

А. Д. Швейцер взагалі розділяє перекладацькі трансформації на семантичні та синтаксичні (граматичні). Семантичні трансформації він пояснює як види заміни смислової структури окремих слів і висловлювань, а синтаксичні — це перетворення граматичної структури фрази або висловлювання при постійному доповненні

лексики. Досить поширену класифікацію семантичних трансформацій науковець представив в одинадцяти видах, а саме: 1) векторна заміна; 2) додавання семантичних компонентів; 3) заміна семантичних категорій; 4) опущення семантичних компонентів; 5) переніс; 6) перерозподіл семантичних компонентів; 7) повтор семантичних компонентів; 8) розширення; 9) зміщення; 10) скорочення семантичних компонентів; 11) звуження. Що стосується синтаксичних трансформацій, в його дослідженні вони не деталізовані (Швейцер, 1973).

Вищезазначені трансформації проаналізуємо на конкретних прикладах. Нами було досліджено американський телесеріал «Доктор Хаус», а саме 7 сезон, 9 серій, а також його переклад українською мовою. За жанром — це медичний детектив з елементами драми. Загальний сюжет фільму — життя та робоча атмосфера лікаря, який, через свої особисті погляди, не є ввічливим та не став прикладом для колег та лікарем-фаворитом поміж пацієнтів. Це різкий та брутальний чоловік, який інколи працює не за медичними правилами, а за покликом інтуїції.

На нашу думку, переклад медичного спрямування є досить складним, адже містить велику кількість медичних термінів (інколи навіть латинських), включає різні аббревіатури та скорочення, при перекладі таких текстів майже не застосовується такий вид перекладу, як описовий, у ньому немає місця для двозначності, все повинно бути чітко та без додаткової інформації.

При розгляді способів перекладу термінів необхідно розпочати із лексичних трансформацій, а саме — транскодування. Транскодування — це вид перекладу, який полягає у тому, що звукова форма слова мови оригіналу передається за допомогою засобів алфавіту мови перекладу. З досліджуваного фільму було представлено такі приклади: англ. “Pulse” — укр. «Пульс», англ. “Ondansetron” — укр. «Ондансетрон», англ. “Prostaglandins” — укр. «Простагландинс», англ. “Promethazine” — укр. «Прометазин», англ. “Misanthrope” — укр. «Мізантроп». Основним завданням перекладача при використанні цієї трансформації є необхідність бути впевненим, що у мові перекладу відповідник цього слова дійсно відсутній.

Наступним видом перекладацької трансформації є калькування, дослівний або буквальний переклад. Він зазвичай застосовується при

перекладі складних слів або у фразі можливе застосування трансформації лише для одного слова. Нами було розглянуто такі приклади, як: англ. “intermittent heart arrhythmias” — укр. «серцева аритмія», англ. “congenital muscular dystrophy” — укр. «вроджена м’язова дистрофія», англ. “lipid deposition” — укр. «накопичення ліпідів», англ. “kidney biopsy” — укр. «біопсія нирок», англ. “broad-spectrum antibiotics” — укр. «антибіотики широкого спектру», англ. “hypoxic insult” — укр. «гіпоксичний інсульт».

В оригіналі було виявлено значну кількість аббревіатур. Аббревіатура — це слово, яке утворилося від певної фрази і записується або називається згідно з початковими буквами цих слів. У фільмі було знайдено такі приклади: англ. “DRN guy will be here in 20 minutes” — укр. «З Мін. здоров’я прийдуть за 20 хвилин»; англ. “and see who can take your stabilized ICU patients” — укр. «і домовляйтесь, щоб прийняли ваших стабільних пацієнтів з інтенсивної терапії»; англ. “ECG, echo and head CT are all spotless” — укр. «ЕКГ, еко і КТ — чисті». Варто наголосити, що аббревіатура у мові перекладу зазвичай представлена або скорочено, або частково.

Також були досліджені синтаксичні та граматичні трансформації. Почнемо із заміни порядку слів, це обумовлено тим, що в правилах англійської граматики на перше місце ставиться підмет, на друге — присудок, в українській мові порядок слів може бути довільним, але головним завданням є зберегти сенс та не втратити адекватності речення. Приклади заміни порядку слів: англ. “You do know we still have a sick patient here” — укр. «Але в нас досі тут є пацієнт, так»; англ. “There’s nothing on her neurological exam” — укр. «Неврологічний огляд теж у нормі»; англ. “Your daughter’s kidneys seem to be failing” — укр. «У вашої доньки відмовляють нирки»; англ. “They wouldn’t show in her parents’ history” — укр. «В анамнезі батьків цього не буде».

Була використана заміна структури речення. Однією з цілей цієї трансформації є перетворення речення на складносурядне, оскільки задля швидкого викладення змісту воно об’єднується в одне речення, що і спостерігається у прикладах українського перекладу: англ. “He’d have to be re-sterilized. The patient’s anesthesia would have to be adjusted” — укр. «Доведеться заново стерилізуватися, а пацієнту вдруге робити анестезію»; англ. “We can take marrow and half a lung from

your son. It would likely shorten his life significantly” — укр. «Ми можемо взяти кістковий мозок і половину легені у вашого сина, але це значно скоротить його життя».

У перекладі серіалу поширеною є заміна частин мови та членів речення. Загалом було виділено найбільш вживані заміни, такі як: заміна дієслова на іменник та заміна дієприкметника на дієслово + прислівник. Наприклад, англ. “You’re hallucinating, House” — укр. «У тебе галюцинації, Хаус»; англ. “If I’m right, the antidote is fast-acting” — укр. «Якщо я не помиляюсь, антидот подіє швидко»; англ. “Immunosuppressants and plasmapheresis to treat, kidney biopsy to confirm” — укр. «Імунодепресанти і плазмаферез для лікування, біопсію нирок для підтвердження».

Вилучення слів стало наступною досліджуваною нами трансформацією. Зазвичай вона виконується з метою уникнення нагромадження тексту та швидким мовленням актора, але на загальне розуміння та сприйняття тексту глядачем це не впливає. Прикладом слугували такі речення: англ. “I’ll mail you the urine sample” — укр. «Сечу я надішлю поштою.»; англ. “DPH guy will be here in 20 minutes” — укр. «3 Мін. Здоров’я прийдуть за 20 хвилин»; англ. “You do know we still have a sick patient here” — укр. «Але в нас досі тут є пацієнт, так»; англ. “I’m sorry that we met under such trying circumstances” — укр. «Вибачте, що ми зустрілись за таких обставин».

Було виявлено заміну типу речення, а саме особове речення у мові оригіналу перетворилося на безособове в українському перекладі. Прикладом є: англ. “DPH guy will be here in 20 minutes.” — укр. «3 Мін. здоров’я прийдуть за 20 хвилин» Це є причиною швидкого темпу мови у фільмі та задля зменшення навантаження тексту було використано зазначену трансформацію.

У перекладі наявні форми передачі заперечень. В оригіналі у нас спостерігається по одному запереченню у головній та підрядній частинах, а в українському перекладі згідно з правилами ми можемо відтворити декілька заперечень в одній з частин. Наприклад, англ. “Nobody else is sick, so it can’t be environmental.” — укр. «Більше ніхто не захворів, отже причина не в середовищі».

Частотність використання способів застосування перекладацьких трансформацій у дослідженні наведено у гістограмі (рисунок 1).

Рисунок 1. Частотність використання способів застосування перекладацьких трансформацій, %

У дослідженні розглянуто паралінгвістичні та екстралінгвістичні особливості перекладу, які є невід’ємними складовими людської комунікації. Екстралінгвістичні засоби включають у себе такі компоненти, як сміх, подих, кашель, пауза, плач. Вони урізноманітнюють мовлення людини та кожний по-різному впливає на комунікацію. У фільмах це особливо важлива частина, адже глядач сприймає не тільки текст, а й емоції, за якими спостерігає. Складові екстралінгвістичної особливості можуть викликати у глядача своє відображення побаченого. Позитивний сміх, наприклад, викликає усмішку та приємне відчуття, плач — співчуття та навіть сльози, пауза між реченнями допомагає подолати монотонність мови та дати глядачу можливість задуматись над сказаними словами актора або навіть виграти час на створення своєї картини бачення подальших дій. Людина, яка озвучує репліки мовою перекладу, повинна передати всі емоції, зображені актором мовою оригіналу, підібрати складову тону, аби картина дій була рівноцінна сюжету. Зрозуміло, що повної синхронності при озвучуванні тексту досягти неможливо через артикуляцію слів

різними мовами, але перекладач повинен озвучувати текст перекладу без аудіо- та відеозатримки. Демонстрація фільму не повинна перевищувати часові норми, адже тоді можлива втрата як адекватності розуміння, так і сенсу сприйняття самого фільму.

Паралінгвістичною особливістю перекладу є насамперед ритміка, яка сприяє зв'язному та цілісному сприйняттю тексту самим адресантом. Зазначеній складовій необхідно вчитися, аби професійно застосовувати на практиці задля успішного результату. Також досить важливими є вигук, інтонація та милозвучність. Вони існують для органічного адекватного сприйняття глядачами сказаного акторами та є невід'ємними компонентами кіномистецтва. Милозвучним мовлення вважається, якщо воно вдало поєднує короткі та довгі слова, має правильне наголошення слів. Інтонація в українській мові поділяється на різні типи: якщо людина не завершила мовлення, вона користується висхідною інтонацією, низхідна інтонація застосовується для вираження закінченої думки, а рівний тон може бути використаний як для завершеності, так і для незавершеності мови.

Висновки. Виконання завдань започаткованого дослідження з питань лінгвопрагматичного аспекту перекладу англomовних телесеріалів медичної спрямованості українською мовою дало змогу дійти таких висновків.

Поняття і зміст лінгвістичної прагматики в мовознавстві виступають надважливим чинником наук, пов'язаних з процесом перекладу в цілому та дослідження специфіки мовлення, видів комунікацій, їх застосування на практиці. Досить важливо знати, як саме виявляти граматичні, лексичні трансформації, вміти їх застосовувати на практиці та аналізувати їх використання. Також не менш вагомим є дослідження перекладу не лише текстів, а й кінофільмів, що відрізняється за специфікою роботи, адже має додаткові особливості кіномистецтва, такі як: часові норми, застосування критерію емоційних характеристик, милозвучності, інтонаційних чинників.

Наголошено на застосуванні низки перекладацьких трансформацій, які слугують для максимально точного та адекватного результату перекладу та чіткої передачі інформації. Кількісний аналіз перекладацьких трансформацій показав, що найбільш уживаною операцією є заміна порядку слів — 34 % випадків, вилучення слів — 29 % випадків, транскодування — 14 % випадків, заміна структури речення — 8 %

випадків, калькування — 7 % випадків, заміна частин мови — 5 % випадків, заміна типу речення — 2 % випадків.

Труднощі вивчення лінгвопрагматичного аспекту перекладу англomовних фільмів полягають у недостатній кількості досліджуваного матеріалу, а також у відсутності термінологічної точності та замалій кількості практичних розробок щодо способів перекладу текстів медичного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА

- Бархударов Л. С. Язык и перевод : Вопросы общей и частной теории перевода. Москва : Международные отношения, 1975. 240 с.
- Бацевич Ф. С. Лінгвістична прагматика : спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці. *Мовознавство*. Львів, 2009. Випуск 1. С. 29–30.
- Гак В. Г. Языковые преобразования. Москва : Языки русской культуры, 2000. 512 с.
- Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва : ЭТС, 2002. 424 с.
- Львовская З. Д. Теоретические проблемы перевода. Москва : Высшая школа, 1985. 183 с.
- Матасов Р. А. Методические аспекты преподавания кино/видеоперевода. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена*. Санкт-Петербург, 2009. Випуск 119. С. 155–166.
- Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. Москва : Московский лицей, 1996. 290 с.
- Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Москва : Международные отношения, 1974. 216 с.
- Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика : Очерки лингвистической теории перевода. Москва : Р. Валент, 2010. 244 с.
- Рыжова Л. П. Французская прагматика. Москва : КомКнига, 2007. 240 с.
- Семёнов А. Л. Основные положения общей теории перевода. Москва : Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2005. 99 с.
- Швейцер А. М. Перевод и лингвистика. Москва : Воениздат, 1973. 274 с.

ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПЕРЕВОДА АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ТЕЛЕСЕРИАЛОВ МЕДИЦИНСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Татьяна Савич

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности
035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный
педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: savichtanya682@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3855-4995>

Анна Шаповал

кандидат филологических наук, преподаватель кафедры перевода и теоретической
и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский
национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: skarlllet77777@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9718-5002>

Елена Величенко

кандидат филологических наук, преподаватель кафедры перевода и теоретической
и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский
национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: lepinapelina@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8349-5621>

АННОТАЦИЯ

Исследование посвящено изучению особенностей лингвопрагматического аспекта перевода и представлено на примере англоязычного телесериала медицинской направленности под названием «House, M. D.» и его перевода, анализа различных видов трансформаций, определению специфики перевода и ее последовательности. Актуальность представленной темы основывается на необходимости детального изучения лексических, грамматических, синтаксических, экстралингвистических, паралингвистических особенностей перевода англоязычных фильмов. Эта тема важна для переводчиков как украинских, так и иностранных, ведь необходимо знать основные тонкости и непредвиденные ситуации в процессе перевода, с целью их преодоления и достижения качественного и адекватного результата. Также актуальность этой темы обусловлена необходимостью улучшения уровня профессиональной деятельности как устных, так и письменных переводчиков.

Целью исследования является изучение специфики использования вспомогательных средств перевода и переводческих операций для адекватного воспроизведения англоязычных фильмов медицинского направления.

Охарактеризован исследуемый вид текста, выделены определенные трудности при переводе, отмечена разница текстов английского и украинского языков с грамматической точки зрения, лексического неравноправия, отмечены различные способы выявления эмоциональности и выразительности как вспомогательного инструмента человеческой коммуникации. Определена целесообразность применения переводческих трансформаций и количественно представлены наиболее употребляемые.

Ключевые слова: лингвопрагматический аспект перевода, текст, переводческие трансформации, экстралингвистические и паралингвистические особенности перевода, переводческие операции.

LINGUISTIC AND PRAGMATIC ASPECT OF TRANSLATION OF ENGLISH MEDICAL TV-SERIES INTO UKRAINIAN

Tetiana Savich

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: savichtanya682@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3855-4995>

Anna Shapoval

Candidate of Philology, Lecturer at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: skarlet77777@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9718-5002>

Olena Velychenko

Candidate of Philology, Lecturer at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: lepinapelina@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8349-5621>

SUMMARY

The research is devoted to the study of the peculiarities of the lingvo-pragmatic aspect of translation and is presented on the example of an English-language television series of medical focus called “House, M. D.” and its translation, analysis of various types of transformations, definition of the specifics of the translation and its sequence. The relevance of the topic presented is based on the need for a detailed study of the lexical, grammatical, syntactic, extralinguistic, paralinguistic features of the translation of English-language films. This topic is important for both Ukrainian and foreign translators, because it is necessary to know the basic subtleties and unforeseen situations in the translation process in order to overcome them as best as possible and achieve a high-quality and adequate result. Also, the relevance of this topic contributes to the improvement of the level of professional activity of both interpreters and translators.

The aim of the study is to evolve the specifics of the use of translation aids and translation operations for adequate reproduction of English-language medical films.

The studied type of the text is characterized, certain difficulties in translation are highlighted, the difference between the texts of the English and Ukrainian languages from a grammatical point of view, lexical inequality are noted, various ways of revealing emotionality and expressiveness as an auxiliary tool of human communication are noted. The expediency of using translation transformations has been determined and the most common of them are quantitatively presented.

Key words: linguistic-pragmatic aspect of translation, text, translation transformations, extralinguistic and paralinguistic features of translation, translation operations.

REFERENCES

- Barkhudarov, L. S. (1975). *Iazyk i perevod: Voprosy obshchei i chastnoi teorii perevoda* [Language and translation: Problems of general and particular theory of translation]. Moscow [in Russian].
- Batsevych, F. S. (2009). Linhvistychna prahmatyka: sproba obhruntuvannia problemnoho polia i doslidnytskoi odynitsi [Linguistic pragmatics: an attempt to substantiate the problem field and research unit]. *Movoznavstvo — Linguistics*, 1, 29–30 [in Ukrainian].
- Gak, V. G. (2000). *Iazykovye preobrazovaniia* [Language transformations]. Moscow: Iazyki russkoi kultury [in Russian].
- Komissarov, V. N. (2002). *Sovremennoe perevodovedenie* [Modern translation studies]. Moscow: Izdatelstvo “ETS” [in Russian].
- Lvovskaia, Z. D. (1985). *Teoreticheskie problemy perevoda* [Theoretical problems of translation]. Moscow: Visshaia shkola [in Russian].
- Matasov, R. A. (2009). Metodicheskie aspekty prepodavania kino/videoperevoda [Methodological aspects of teaching cinema/video translation]. *Izvestia Rossiiskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gertsena — Izvestia: Herzen University Journal of Humanities & Sciences*, 119, 155–166 [in Russian].
- Minyar-Beloruichev, R. K. (1996). *Teoria i metody perevoda* [Theory and methods of translation]. Moscow: Moskovskii litsei [in Russian].
- Retsker, Ia. I. (1974). *Teoria perevoda i perevodcheskaia praktika*. [Translation theory and practice]. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia [in Russian].
- Retsker, Ia. I. (2010). *Teoria perevoda i perevodcheskaia praktika: Ocherki lingvisticheskoi teorii perevoda* [Translation theory and practice: Essays on the linguistic theory of translation]. Moscow: R. Valent [in Russian].
- Ryzhova, L. P. (2007). *Frantsuzskaia pragmatika* [French pragmatics]. Moscow: KomKniga [in Russian].
- Semionov, A. L. (2005). *Osnovnye polozenia obshchei teorii perevoda* [Fundamentals of the General Theory of Translation]. Moscow: Izdatelstvo Rossiiskogo universiteta druzhby narodov [in Russian].
- Shveytser, A. M. (1973). *Perevod i lingvistika* [Translation and linguistics]. Moscow: Voenizdat [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 13.08.2020

УДК 81'25:811.111+ 811.161.2

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТУРИСТИЧНИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ

Євгенія Савченко

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна

e-mail: anneshirley2687@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7000-5155>

Альона Гурковська

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна

e-mail: raissvita@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9943-6119>

АНОТАЦІЯ

У статті розкривається поняття туристичного дискурсу, наводяться його основні параметри і характеристики, а також, шляхом порівняльного аналізу, проаналізовані приклади, що відображають особливості туристичних рекламних текстів англійською та українською мовами.

Існування сучасної людини важко уявити без поїздок, пов'язаних з професійною діяльністю, відпочинком, пошуком нових відчуттів і багатьма іншими аспектами людського буття. У жодній сфері так сильно не перетинаються різні культури, як у сфері туризму. У сфері туристичного бізнесу досить швидко і широко поширюється реклама, завдяки неослабному інтересу до туристичних послуг. Отже, повинна бути приділена величезна увага вивченню феномену рекламного тексту, а зокрема проблемам його перекладу.

Аналіз сучасної літератури показав, що можна говорити про існування так званої мови туризму, що є універсальною і не залежить від конкретної мови. Також деякими авторами розроблена концепція алго-

ритмізації перекладу туристичних текстів, яка включає в себе кілька послідовних етапів.

Результати дослідження показали, що туристичний дискурс є підвидом рекламного дискурсу, в якому міститься ряд універсальних характеристик, що притаманні текстам, написаним на таких різноструктурних мовах, як англійська та українська. Серед таких характеристик можна виділити: використання наказового способу, вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників, вибір емоційно забарвленої, позитивної лексики з метою впливу на потенційного споживача туристичної послуги. Отримані висновки можуть бути застосовані в перекладацькій практиці при роботі з текстами туристичного дискурсу, а також в подальших дослідженнях.

Ключові слова: туристичний дискурс, англійська мова, українська мова, переклад, порівняльний аналіз, рекламний дискурс, рекламний текст, характеристика рекламного тексту.

Вступ. У сучасному світі спостерігається стрімке розширення туристичної галузі, і вже протягом кількох десятиліть вона належить до одного з головних чинників економічного розвитку. Щорічно збільшується кількість іноземних туристів, що робить цю сферу привабливою для проведення різних наукових досліджень. Туристична галузь стала об'єктом економічних, соціологічних, політичних, а також лінгвокультурологічних і лінгвістичних робіт.

Теоретичну основу даної статті склали роботи таких авторів, як Дж. Данн, Н. А. Тюленева, Н. В. Філатова, А. О. Циремпілон і Д. Х. Циренжапова та інші.

Об'єктом дослідження є тексти туристичного дискурсу українською та англійською мовами.

Актуальність цього дослідження обумовлена зростаючою значимістю сфери туризму в економіці, планованим зростанням його вкладу в доходи країни, а також мовними особливостями текстів туристичного дискурсу.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні ключових особливостей текстів туристичного дискурсу, з опорою на дані попередніх досліджень в цій галузі на матеріалі англійської та української мови.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: розкрити зміст поняття «туристичний дискурс»; виявити всі ключові особливості текстів туристичного дискурсу, оцінити їх універсальність (незалежність від мови оригіналу і перекладу); знайти

і проаналізувати приклади, що ілюструють виявлені особливості туристичних текстів.

Матеріали та методи дослідження. Відповідно до об'єкта, предмета дослідження, мети та визначених завдань використано такі методи дослідження: метод теоретичного узагальнення; порівняльний метод для зіставлення текстів англійською і українською мовами, метод аналізу для характеристики туристичних текстів англійською та українською мовами.

Матеріалом дослідження слугували туристичні рекламні тексти з сайту подорожей Trip advisor.

Результати та дискусія. Реклама є надзвичайно багатогранним і багатоаспектним явищем. Тому не дивно, що є різноманітне розуміння даного поняття і визначень цього терміна.

Сьогодні виділяють дві провідні концепції реклами:

- культурологічна (або історико-культурологічна);
- маркетингова (чи конкретно-прагматична).

Найповнішим уявляється такий підхід, який дозволяє об'єднувати обидві концепції для того, щоб була можливість відображати і економічну, саме маркетингову природу реклами, і її культурологічні особливості.

Велика кількість дослідників підтримує таке визначення рекламного тексту. Рекламний текст — це насамперед форма неособистого просування та ідей, товару чи послуги, метою якого є вплив на поведінку клієнта в напрямку зміни або закріплення його ставлення до рекламованого об'єкта.

Реклама — не є простим оголошенням, повідомленням, ознайомленням, нагадуванням, але реклама це ще й засіб залучення уваги, створення найкращого іміджу і великої популярності.

Рекламний процес, в свою чергу, спрямований на формування і залишення у свідомості потенційного клієнта стійких стереотипів щодо способів життя, мислення, моралі і моральності, що є невід'ємною частиною формування суспільної свідомості (Новожилова, 2017: 141).

Як впливає із наведеного визначення, загальні комунікативні завдання та окремі прагматичні установки визначають функціонально-стилістичний статус рекламного тексту та специфіку його семантичної організації.

В основі рекламного тексту має лежати достовірна інформація про об'єкт реклами, її відмінність від ряду подібних, про економічні вигоди споживача. Однак, незважаючи на фактологізм, переконливість, зміст рекламного тексту повинен бути цікавим, а головне не суто агітаційним. Копірайтери повинні прагнути зробити його діловим, переконливим, зрозумілим.

Таким чином, семантична організація рекламного тексту характеризується синтезом двох принципів — логічного та емоційного.

У цьому сенсі можна говорити про певну схожість стратегії подання інформації в тексті художнього твору та реклами.

З одного боку, рекламний текст має такі риси, як логічність, чіткість, зрозумілість, засновані на інтелектуальній переконаності (аргументації), з іншого боку — образність, суб'єктивність, що виражає ставлення автора до пропонованого продукту і дозволяє, впливаючи на розум і емоції споживача, переконати його у необхідності придбання рекламованого товару або послуги.

Сучасні види реклами широко використовуються для просування товарів на ринок. Зі збільшенням ринку якості та оригінальності реклами покращується, реклама в Інтернеті розвивається.

Поняття туристичного дискурсу настільки міцно закріпилося в сучасних роботах, що розроблені спеціальні алгоритми перекладу туристичних текстів. Наприклад, А. О. Циремпілон і Д. Х. Циренжапова представляють свою концепцію алгоритмізації перекладу подібних текстів з англійської мови на українську. Вона включає шість етапів:

- збір зовнішніх даних;
- облік принципу інформативності;
- облік принципу доступності;
- облік принципу стимулювання;
- облік принципу експресивності;
- етап постперекладацького аналізу (Циремпілон, Циренжапова, 2019: 281).

Перший і останній етапи є обов'язковими при перекладі текстів будь-якого дискурсу, а такі властивості, як інформативність, доступність, стимулювання і експресивність особливо характерні для туристичних текстів, а значить, є невід'ємними компонентами поняття туристичного дискурсу.

Причому вони безпосередньо відображають ключові характеристики рекламних текстів, що підтверджує той факт, що туристичний дискурс — різновид або підвид рекламного дискурсу.

Необхідність володіння технікою (алгоритмами) перекладу подібних текстів підтверджується при аналізі перекладу окремих сайтів, цільовою аудиторією яких є туристи. Так, нещодавні дослідження перекладу сайтів готелів показали, що перекладачі часто вдаються до дослівного перекладу там, де його не слід застосовувати, створюючи тим самим кальки (Королькова, Новожилова, Шейко, 2017:13).

Якість текстів, проаналізованих авторами цих досліджень, є або наслідком непрофесіоналізму перекладача, або наслідком застосування машинного перекладу, який не завжди можна назвати адекватним (Королькова, Новожилова, Шейко, 2017: 13). Крім адекватності перекладу також зазначається відповідальність перекладача і в плані точності перекладу, адже туристична реклама відповідає і за достовірність інформації, що розміщується на будь-якій платформі (Никитина, 2015: 258).

Досягнення адекватного і точного перекладу часто є непростим завданням і в силу такої проблеми, як міжкультурна асиметрія, яка властива тою чи іншою мірою всім туристичним текстам, оскільки туризм має на увазі прямі контакти в різних сферах культури (Заюкова, 2016: 335–337).

Міжкультурна асиметрія часто виражається в наявності так званої безеквівалентної лексики, яка навіть піддається категоризації (Юдина, 2017: 209). У зв'язку з цим перекладач, що працює з подібними текстами, повинен добре володіти не тільки системами мови оригіналу і мови перекладу, а й володіти фоновими знаннями про описі фактів та явищ.

Щоб максимально уникнути помилок при перекладі текстів туристичного дискурсу, А. А. Новожилова пропонує такі стратегії перекладу, як орієнтація на потенційного адресата (споживача туристичних послуг), мінімізація втрат значущої інформації, підбір стилістично і лексично коректних еквівалентів (Новожилова, 2017: 141).

Всі ці стратегії застосовуються до перекладу тексту будь-якого дискурсу, проте прагматика і стилістика туристичних рекламних текстів є особливою.

А. О. Циремпілон і Т. В. Платицина, аналізуючи англomовні тексти туристичного дискурсу, звертають увагу на такі принципи конструю-

вання туристичних текстів, як стимулювання, доступність, персоналізація, інформативність і експресивність (Циремпілон, Платицина, 2019: 283).

Нерідко при перекладі на українську мову перекладачі виносять на перший план принцип інформативності, забуваючи про те, що рекламні тексти в першу чергу спрямовані на залучення цільової аудиторії.

Мові туризму присвячена робота Дж. Данна, який розглядає його універсальний код, якому властивий цілий ряд характеристик рекламного тексту (Dann G. M. S, 1996).

У цій книзі автор не звертається до поняття туристичного дискурсу, але аналізує туристичні тексти окремо від інших різновидів письмових текстів, а значить, як особливий вид дискурсу.

Незважаючи на те, що робота написана англійською мовою, Данн робить на цьому акцент, тому і вводить поняття «мови туризму». Використання цього універсального концепту дійсно може бути виправдано, якщо звернутися до основних характеристик туристичних текстів, які виділяються Даном і іншими дослідниками.

Серед подібних характеристик можна виділити такі:

- використання імперативу (форма наказового способу) з метою закликати потенційних клієнтів придбати туристичну путівку, «направити» на отримання послуги конкретної туристичної компанії або агентства, яке є ініціатором створення туристичного тексту;
- цільове вживання категорії часу: заперечення часу (подорож як нескінченність), зміна часу (контраст між багатим історичним минулим і сьогоденням, що привертає увагу найвибагливіших туристів), вказівка на майбутнє (можливі перспективи, привабливі послуги, доступні туристам, якщо вони найближчим часом придбають турпутівку) і т. д.;
- використання форм пасивного стану або вказівка на одержувача тексту, іншими словами, відсутність прямого зв'язку між відправником і отримувачем тексту або, як зазначає Данн, форма «монологу» (одержувач не знає, хто є адресатом повідомлення, тому що вся увага зміщується на опис самої послуги, її переваг і потенційного клієнта);
- тавтологія (лексичні повтори з метою впливу на підсвідомість майбутнього туриста і легке запам'ятовування позитивних властивостей пропонованого туру);
- дотримання особливого ритму і в окремих випадках рими, спрямованих на досягнення тих же цілей, що і тавтологія;

- вибір лексики з виключно позитивним забарвленням.

Зрозуміло, що все вищезгадане характерно для рекламних текстів, причому дійсно незалежно від мови.

Винятком (або, скоріше, обмеженням) можуть стати лише особливості граматичної будови окремих мов, що не дозволяють використовувати деякі прийоми (наприклад, відсутність такої граматичної категорії, як стан).

Однак наявні в разноструктурних мовах граматичні категорії мають одні і ті ж цілі. Наприклад, прагматика категорії стану, як правило, завжди спрямована на вираження відносин між суб'єктом і об'єктом дії.

До туристичного дискурсу можна віднести безліч типів текстів, різних за своєю тематикою, прагматикою і структурою.

Серед них особливо популярні путівники, туристичні брошури, рекламні проспекти і флаєри. Однак для зручності і наочності загальних особливостей туристичних текстів звернемося до Інтернет-сайту www.tripadvisor.co.uk.

Для аналізу було обрано уривок з тексту про круїзні подорожі.

Уже в першому абзаці англomовний текст дещо відрізняється від української версії і включає умовну пропозицію зі стійким словосполученням «bucket list» («список справ, які потрібно встигнути до кінця життя»), в той час як українська пропозиція просто характеризує круїз як «відмінний спосіб» втілити мрію в життя.

Друга частина англійської пропозиції також включає вказівку на майбутній час, натякаючи на реальність мрії. Ще одна відмінність спостерігається у третьому реченні: так, англійська пропозиція містить словосполучення «a tremendous value» («величезна цінність»), «all rolled into one» («все в одному / все разом», див. укр. текст: «на борту судна»), відсутні в українському реченні.

І, нарешті, в цьому абзаці використані підсилювальні прислівники «навіть», «тільки». Таким чином, в розглянутих пропозиціях спостерігаються деякі відмінності у виборі засобів впливу на цільову аудиторію.

Наступний абзац знову починається з пропозиції, що описує круїз у позитивному руслі («wonderful» — «чудовий»). Незважаючи на те, що обрані в українській та англійській мовах прикметники не є синонімами, їх об'єднує саме позитивне забарвлення.

Таблиця

Порівняння англomовних рекламних туристичних текстів з їх перекладом українською мовою

Англomовний варіант	Україномовний варіант
Why take a cruise holiday? (1) If you have a place on your bucket list, chances are, a cruise will get you there. (2) Cruises cover the world, taking millions of passengers each year to destinations like the Caribbean, the Bahamas, Alaska, Europe, the Mediterranean and even Antarctica. (3) Cruising offers a tremendous value, with trips that include your lodging, meals and entertainment, all rolled into one. (4) Some cruise lines even offer fully inclusive holidays, which cover drinks and tours ashore. (5) Cruising means seeing the world while unpacking only once.	Чому варто відправитися в круїз? (1) Круїз — відмінний спосіб дістатися до місця, в якому Ви мрієте побувати. (2) Круїзні лінії охоплюють весь світ, і щорічно мільйони пасажирів подорожують за такими напрямками, як Кариби, Багами, Аляска, Європа, Середземномор'я і навіть Антарктида. (3) У круїзному рейсі надаються проживання, харчування та розваги на борту судна. (4) Деякі круїзи пропонують відпочинок за системою «все включено», що охоплює в тому числі напої та екскурсії в місцях зупинок. (5) Відправитися в круїз — значить побачити світ, розпакувавши валізу тільки один раз.
(6) Cruises also provide a wonderful option for families, with many ships offering things like waterslides, mini-golf courses and fun clubs for kids and teens — all for free. (7) Planning is easy: Pick your destination and the right ship for you. (8) The cruise line makes it simple, offering packages to help you save on extras like alcohol, shore tours or even airfare.	(6) Круїзи — це чудовий варіант для сімейного відпочинку: на багатьох лайнерах є всілякі безкоштовні розваги для дітей і підлітків, від водних гірок і майданчиків для міні-гольфу до фан-клубів. (7) Запланувати круїз легко: достатньо вибрати пункт призначення і відповідне судно. (8) До того ж круїзні лінії пропонують клієнтам різноманітні пакети, що допомагають додатково економити на таких речах, як алкоголь, екскурсії в місцях зупинок або навіть авіаквитки.
What are Tips for Finding Cheap Cruises? (9) If you're a flexible traveller, you'll have a better chance of finding cheap cruises. (10) Take a cruise that doesn't sail over the summer or holidays, when prices are	Які рекомендації з пошуку дешевих круїзів? (9) Якщо Ви готові до компромісів, то у Вас набагато більше шансів знайти дешеві круїзи. (10) Наприклад, влітку або в святкові дні ціни найвищі, але Ви можете вибрати інший час для

Закінчення табл.

Англомовний варіант	Україномовний варіант
highest. (11) Book an inside cabin, or take your chances with a «guarantee cabin, «ideal for passengers who aren't picky about their cabins but really want the lowest price available. (12) Book cabins on lower decks, which often come with lower prices than those rooms on higher floors.	подорожі. (11) Забронюйте внутрішню каюту або виберіть «гарантовану каюту» без конкретного номера — ідеальний варіант для невибагливих пасажирів, яким важлива низька ціна. (12) Замовляйте каюти на нижніх палубах, які зазвичай дешевші, ніж такі ж каюти на верхніх палубах.
(13) If you want a real bargain, consider a transatlantic or repositioning cruise. (14) These cruises are one-way or open-jaw trips, that start in one port and finish at another. (15) You can score a deal sailing from Florida to Europe, for example, or even from New York to Florida. (16) Just be aware, you'll probably have to pay a bit more for airfare to return.	(13) Якщо Ви хочете відправитися в плавання за дуже вигідною ціною, подумайте про трансатлантичні або репозиційні круїзи (між сезонами). (14) Такі круїзи незамкнуті або пролягають в одному напрямку - маршрути їх починаються в одному порту і закінчуються в іншому. (15) Ви можете відправитися, наприклад, з Флориди в Європу або з Нью-Йорка до Флориди. (16) Тільки врахуйте: щоб повернутися, Вам, швидше за все, доведеться витратитися на авіаквитки.

Далі спостерігається ще одна помітна відмінність: в англійській версії тексту вираз «all for free» («все безкоштовно») винесено в кінець пропозиції для того, щоб зробити більший акцент на відсутності плати.

Наступна пропозиція в англійській містить думку, відсутню в українському: «the cruise line makes it simple» («круїзна лінія спрощує це» — планування круїзу). Ключовим словом в цій пропозиції є слово «simple», яке підсилює слово-синонім «easy», що зустрічається в попередньому реченні.

У третьому абзаці рекомендації представлені в англійській версії словом «tips» («підказки»), яке дозволяє відправнику тексту бути ближче до одержувача, радячи способи придбання дешевих турів.

Окремий ефект створює використання ступенів порівняння прикметників («більше шансів» — «better chance», «дешевше» — «lower prices», «найвищі» (про ціни) — «the highest»).

Найвищий ступінь прикметників в українських пропозиціях зустрічається все ж трохи рідше. Зрозуміле навмисне звернення відправника тексту до адресата за допомогою наказового способу, який спонукає до придбання круїзного туру (забронюйте, виберіть, бронюйте — «book», «choose»), яке також в українському варіанті тексту використовується рідше.

Нарешті, в останньому абзаці помітно використання стійкого словосполучення («a real bargain» — вигідна угода), яке максимально підкреслює позитивну фінансову складову круїзного туру. Сенс тієї ж пропозиції українською мовою абсолютно ідентичний, а емоційний ефект досягається за допомогою підсилювального прислівника «дуже» («за дуже вигідною ціною»).

Висновки. Як показало дослідження, туристичні тексти дійсно мають ряд ознак, характерних для текстів рекламного дискурсу, у зв'язку з чим слідом за сучасними дослідниками можна стверджувати, що туристичний дискурс є різновидом рекламного.

Отримані результати можуть бути використані в перекладацькій практиці при роботі з текстами туристичного дискурсу. Зокрема перекладачами можуть бути враховані виявлені мовні прийоми, які в досліджуваній парі мов виявилися ідентичними.

В результаті проведеного аналізу можна зробити висновок про те, що при перекладі текстів туристичного дискурсу, в нашому випадку туристичного сайту, перекладачеві слід в першу чергу орієнтуватися на потенційного адресата з огляду на його менталітет, національну приналежність, передбачувані потреби і лінгвокультурні особливості, а також прагнути до мінімізації втрат важливої інформації і вибору стилістично вивірених і коректних еквівалентів у мові перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

- Заюкова Е. В. К проблеме адекватного перевода туристического дискурса: сопоставительное исследование лингвокультурологических факторов перевода. *Мир науки, культуры, образования*. 2016. № 5 (60). С. 335–337.
- Королькова С. А., Новожилова А. А., Шейко А. М. Туристический дискурс: стратегия и проблемы перевода сайтов отелей. *Вестник ВолГУ. Языкознание*. 2017. № 3 (16). С. 80–89.
- Никитина Т. Г. Трудности перевода туристического текста. *Концепт*. 2015. № 4. С. 138–149.

Тюленева Н. А. Лингвокогнитивные стратегии позиционирования и продвижения туристических услуг в российской и англо-американской рекламе : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Омск., 2008.

Филатова Н. В. Жанровое пространство туристического дискурса. *Rhema. Рема*. 2016. № 2. С. 76–82.

Цыремпион А. О., Платицына Т. В. Принципы конструирования англоязычного туристического дискурса и переводческая практика. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2018. № 6 (64). С. 182–186.

Цыремпион А. О., Цыренжапова Д. Х. Алгоритмизация перевода текстов туристического дискурса на английский язык. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2019. № 12 (8). С. 279–282.

Чепак О. А., Данчинова С. К. К вопросу о безэквивалентной лексике и способах ее передачи при переводе (на примерах текстов туристического дискурса). *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2019. 3 (57). С. 207–210.

Dann G. M. S. The language of tourism: a sociolinguistic perspective. Wallingford, Oxon, UK : CAB International, 1996. 298 с.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ТУРИСТИЧЕСКИХ РЕКЛАМНЫХ ТЕКСТОВ

Евгения Савченко

кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: anneshirley2687@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7000-5155>

Алёна Гурковская

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: raissvita@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9943-6119>

АННОТАЦИЯ

В статье уточняется понятие туристического дискурса, указываются его основные параметры и характеристика, а также, при помощи сравнительного анализа, приводится анализ примеров, которые отражают особенности туристических рекламных текстов на английском и украинском языках. Жизнь современного человека невозможно предста-

вить без путешествий, связанных с бизнес-встречами, отдыхом, поиском новых приключений и многими другими факторами человеческой жизни. Ни в одной области не пересекаются различные культуры настолько сильно, как в сфере туризма. Стоит обратить внимание на то, что благодаря неисчерпанному интересу к туристическим услугам, в туристическом бизнесе довольно динамично и широко распространяется такое понятие, как реклама. В связи с этим, необходимо уделять изучению феномена рекламного текста, а также, что немаловажно, проблемам его перевода, особое внимание.

Анализ показал, что можно говорить, что существует так называемый язык туризма, он достаточно универсален и независим от конкретного языка. Также некоторыми авторами разработана концепция алгоритмизации перевода туристических текстов, она представляет собой серию этапов.

По результатам исследования доказано, что туристический дискурс является подвидом рекламного дискурса. Он сочетает в себе универсальные характеристики, которые присущи текстам, написанным на разнотипных языках, таких как английский и украинский. Среди вышеперечисленных характеристик можно выделить следующие: использование повелительного наклонения, сравнительная и превосходная степени сравнения прилагательных, использование позитивной, эмоционально окрашенной лексики с целью воздействия на потенциального покупателя туристической услуги. Полученные выводы могут быть полезными в общей переводческой практике при работе с рекламным и туристическим дискурсом, а также в дальнейших исследованиях.

Ключевые слова: туристический дискурс, английский язык, украинский язык, перевод, сравнительный анализ, рекламный дискурс, рекламный текст, характеристика рекламного текста.

FEATURES OF TRANSLATION OF TOURIST ADVERTISING TEXTS

Yevheniia Savchenko

Candidate of Philology, Assistant Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: anneshirley2687@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7000-5155>

Alona Hurkovska

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: raissvita@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9943-6119>

SUMMARY

The article reveals the concept of tourist discourse, provides its main parameters and characteristics, as well as, through comparative analysis, analyzes examples reflecting the features of tourist advertising texts in English and Ukrainian. It is difficult to imagine the existence of a modern person without travel related to professional activities, recreation, the search for new sensations and many other aspects of human existence. In one area, different cultures are not suppressed as much as in tourism. In the field of tourism business, advertising is spreading rather quickly and widely, thanks to the unrelenting interest in tourism services. So, great attention should be paid to the study of the phenomenon of advertising text, and in particular the problems of its translation.

Analysis of modern literature has shown that we can talk about the existence of the so-called language of tourism, is universal and does not depend on a specific language. Also, some authors have developed a concept of algorithmic translation of tourist texts, which includes several sequential stages.

The results of the study showed that tourism discourse is a subtype of advertising discourse, which contains a number of universal characteristics inherent in texts written in such diverse languages as English and Ukrainian. Among such characteristics are: the use of the imperative mood, comparative and superlative degrees of comparison of adjectives, the choice of emotionally colored, positive vocabulary in order to influence the potential consumer of travel services. The findings can be applied in translation practice when working with texts of tourism discourse, as well as in further research.

Key words: tourist discourse, English, Ukrainian, translation, comparative analysis, advertising discourse, advertising text, characteristics of advertising text.

REFERENCES

- Zayukova Y. E. V. (2016) *Do problemy adekvatnoho perekladu turystychnoho dyskursu: porivnyalne doslidzhennya linhvokulturolohichnoy faktoriv perekladu* [To the problem of adequate translation of tourist discourse: a comparative study of linguocultural factors of translation]. *Mir nauki, kulturyi, obrazovaniya*, № 5 (60). 335–337 [in Russian].
- Korolkova S. A., (2017) Novozhylova A. A., Sheyko A. M. *Turystychnyy dyskurs: stratehiyi i problemy perekladu saytiv hoteliv* [Tourist discourse: strategies and problems of translation of hotel sites]. *Vestnik VolGU. Yazykoznanie*, № 3 (16). 80–89 [in Russian].
- Nikitina T. H. (2015). *Trudnoshchi perekladu turystychnoho tekstu*. [Difficulties in translating a tourist text]. *Kontsept*, № 4. 138–149 [in Russian].
- Tyulyenyeva N. A. (2008) *Linhvokohntivnyy stratehiyi pozysionuvannya i prosuvannya turystychnykh posluh v rosiyskiy i anhlo-amerykanskoy reklami: avtoref*. [Linguocognitive strategies of positioning and promotion of tourist services in Russian and Anglo-American advertising: author's ref]. Omsk. [in Russian]
- Filatova N. V. (2016). *Zhanrova prostir turystychnoho dyskursu*. [Genre space of tourist discourse]. *Rhema. Rema*, № 2. 76–82 [in Russian].
- Tsyrempilon A. O., Platitsyna T. V. (2018). *Pryntsyipy konstruyuvannya anhlo-movnoho turystychnoho dyskursu i perekladatska praktyka*. [Principles of constructing English-language tourist discourse and translation practice]. *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki*, № 6 (64). 182–186 [in Russian].
- Tsyrenzhapova D. K. H. (2019). *Alhorytmizatsiya perekladu tekstiv turystychnoho dyskursu na anhliys'ku movu*. [Algorithmization of translation of tourist discourse texts into English]. *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki*, № 12 (8). 279–282 [In Russian].
- Chapk O. A., Danchilova S. K. (2019). *Turisticheskiy reklamnyy diskurs: funktsional'naya i rechevaya spetsifika*. *Agrarnyy vestnik*. [Tourism advertising discourse: functional and speech specificity]. *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki*, № 3 (57). 97–100 [In Russian].
- Dann, G. (1996). *The language of tourism: a sociolinguistic perspective*. Wallingford, Oxon, UK: CAB International [in English].

Стаття надійшла до редакції 04.08.2020

УДК 81–26(811.111+811.161.2)

ТАКТИКИ ТА ОПЕРАЦІЇ В АНГЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК

Євгенія Савченко

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: anneshirley2687@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7000-5155>

Олександра Косюга

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: akosyuga@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5633-4665>

АНОТАЦІЯ

У роботі досліджуються проблеми та труднощі, що виникають у процесі перекладу українських народних казок англійською мовою. Особлива увага приділена перекладу просторово-часових категорій, адже вони є невід'ємною частиною мовної картини світу кожного народу, що знаходять своє відображення у його фольклорі. Проблема трактування філософських категорій «простір» і «час» має багатовікову історію. Різні дослідники трактували їх по-різному, будуючи свої теорії в філософії, фізиці, математиці, мовознавстві. Ця проблема не вирішена і сьогодні в жодній з цих сфер знання, тому вона актуальна й потребує подальшого дослідження. До того ж передача національної самобутності тексту оригіналу є досі не простим, але цікавим завданням для перекладачів, адже питання про природу, типи реалій та способів їх перекладу залишається відкритим. Кожен викладач повинен вміти застосовувати увесь комплекс лінгвістичних та екстралінгвістичних знань, щоб перекладати національний колорит оригіналу під час перекладу.

Метою роботи є аналіз перекладацьких тактик та операцій під час перекладу українських народних казок англійською мовою.

Дослідження виконувалось на матеріалі українських народних казок «Чорт-змій і запродані діти», «Іванко, цар звірів», «Бідний чоловік та його сини», «Іван Голик і його брат», «Іван-Побиван», «Про сімох братів-гайворонів та їх сестру», «Казка про Івана-богатиря», «Іван — мужичий син» та їх перекладу Іриною Желізновою.

Кожну з досліджуваних казок було розділено на три частини (зادля спрощення аналізу текстів): ініціальну, медіальну й фінальну. В кожній з цих частин виокремлено топологічні й хронологічні формули, а потім, шляхом зіставного аналізу, визначено тактики й перекладацькі операції, що використовувала перекладачка під час перекладу англійською мовою.

Під час перекладу всіх досліджуваних казок перекладач використовував стратегію комунікативно-рівноцінного перекладу. Для цього перекладач використав тактики передачі релевантної інформації, прагматичної адаптації тексту, відтворення стилістичних характеристик тексту, коректного оформлення інформації і відтворення формально-структурних характеристик тексту.

Найчастіше під час перекладу перекладачка зверталася по допомогу до такої перекладацької операції, як пошук еквівалентного відповідника.

Ключові слова: казка, категорії, стратегії перекладу, тактики перекладу, операції перекладу, стратегія комунікативно рівноцінного перекладу.

Вступ. Сьогодні у світі нараховується безліч народностей та народів. Кожен з них має свої унікальні традиції, звичаї, обряди, які знаходять своє відображення в мові, а отже, і в усній народній творчості — у фольклорі. Його автором виступає народ, а не окрема людина. Його твори — результат колективної, а не індивідуальної творчості. Яскравим прикладом цієї творчості виступає казка. Її невід'ємними частинами є категорії простору й часу, що визначають період і місце, де відбуваються події. Загалом поняття простору й часу з давніх-давен використовуються у парі один з одним. Це пов'язано з тим, що кожне з них виражає впорядкованість, що трапляється в світі. Разом з тим вони дуже сильно відрізняються один від одного за змістом, адже зміст поняття часу пов'язаний з тим, що він приходить замість один одного (один час після іншого), а зміст поняття простору пов'язаний з упорядкованістю співіснування (один простір поряд з іншим).

Коли ми говоримо про простір і час у мовній картині світу, ми маємо на увазі мовний (лінгвістичний) простір і час. Лінгвістичний час і простір являє собою сукупність способів вираження сутності фізичного (реального) часу і простору за допомогою засобів мови.

Найчастіше категорія часу у мовознавстві аналогічно до теорії відносності Ейнштейна поєднується з категорією простору. Згідно з концепцією Г. Гійома час не може бути представлений сам по собі, але запозичує про уявлення себе у просторових засобів. Уявлення часу Г. Гійом називає хронотезою та хроногенезом (друге поняття є зрізом першого (Гійом, 1992)). Слідом за Г. Гійомом багато хто з лінгвістів розглядають час через призму простору. Так, Н. Д. Арутюнова вказує, що мовний час моделюється термінами простору (Арутюнова, 1978).

Так чи інакше, незалежно від трактування, простір і час — невід’ємні частини нашого буття, і в минулому, і в майбутньому. Вони — частини нашої картини світу, що знаходить своє відображення в мові.

Метою роботи є аналіз перекладацьких тактик та операцій під час перекладу українських народних казок англійською мовою.

Для реалізації поставленої мети необхідно було виконати такі **завдання**:

- дослідити перекладацькі тактики під час перекладу українських народних казок англійською мовою;
- дослідити перекладацькі операції під час перекладу українських народних казок англійською мовою.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження виконувалось на матеріалі українських народних казок «Чорт-змій і запродані діти», «Іванко, цар звірів», «Бідний чоловік та його сини», «Іван Голик і його брат», «Іван-Побиван», «Про сімох братів-гайворонів та їх сестру», «Казка про Івана-богатиря», «Іван — мужичий син» та їх перекладу Іриною Железною.

У роботі було використано такі **методи дослідження**: *метод теоретичного узагальнення* під час обробки вказаних джерел, *емпіричний метод* під час формування загальної вибірки для проведення лінгвістичного аналізу, *метод лінгвістичного аналізу*, *метод зіставного аналізу* для характеристики перекладу у порівнянні з оригіналом, *трансформаційний аналіз* (визначення використаних стратегій, тактик та операцій перекладу) та *методика інтерпретаційного аналізу*.

Результати та дискусія. Кожну з досліджуваних казок було розділено на три частини (задля спрощення аналізу текстів): ініціальну,

медіальну й фінальну (Рошияну, 1974). В кожній з цих частин виокремлено топологічні й хронологічні формули, а потім, шляхом зіставного аналізу, визначено тактики й перекладацькі операції, що використовувала перекладачка під час перекладу англійською мовою.

Під час перекладу всіх досліджуваних нами казок перекладач використовував стратегію комунікативно-рівноцінного перекладу. Для цього перекладач використав *тактики передачі релевантної інформації, прагматичної адаптації тексту, відтворення стилістичних характеристик тексту, коректного оформлення інформації і відтворення формально-структурних характеристик тексту*.

Найбільш характерними особливостями будь-яких казок є їх народність, загальний оптимізм розповіді, захопливість та стрімкість сюжету, образність. Джерелом для створення народних казок було життя народу: його вірування, марновірство (забобони), повсякденна діяльність, боротьба за щастя й навколишня природа. Образність — важлива особливість будь-яких казок, яка полегшує їх сприйняття. Національний характер кожного народу визначається його побутом, обрядами, умовами праці, традиціями. Усе це ускладнює завдання перекладача й тому під час перекладу перекладач повинен враховувати всі особливості, щоб втілити й максимально зберегти важливі національні, народні та мовні реалії. Також необхідне знання структури казки, її традиційних формул, знання культури, побуту народу вихідного тексту та перекладного тексту.

Значні труднощі викликає переклад власних імен, адже необхідно одночасно передати зміст та національний колорит; вони повинні зберегти і свій первинний звуковий образ, і зміст, що важливий для контексту та персонажа, що носить це ім’я.

Якщо розглядати відтворення англійською мовою назв обраних українських народних казок, перекладачка вдавалася до таких перекладацьких операцій:

- перестановка, наближений переклад, конкретизація:

«Чорт-змій і запродані діти» — “*The brother, the sister and the Devil Dragon*”;

- транскрипція:

«Іванко, цар звірів» — “*Ivanko, Tsar of the beasts*”;

- пошук еквівалентного відповідника:

«Бідний чоловік та його сини» — “The poor man and his sons”;
 — описовий переклад, транскрипція:
 «Іван Голик і його брат» — “Ivan-not-a-stitch-onandhisbrother”;
 — описовий переклад, експлікація значення:
 «Іван-Побиван» — “Ivan the dragonkiller”;
 — вилучення, наближений переклад, експлікація значення:
 «Про сімох братів-зайворонів та їх сестру» — “The seven brothers — seven ravens and the irsister”;
 — вилучення, транскрипція:
 «Казка про Івана-богатира» — “Ivan the bohatyr”;
 — наближений переклад, транскрипція:
 «Іван — мужичий син» — “Ivan the peasant’s son”.

Під час перекладу власне текстів казок з української мови англійською перекладачка використовувала такі тактики:

1) *Тактика передачі релевантної інформації.* В перекладі вона реалізується шляхом використання перекладацьких операцій:

а) *використання міжмовних і перекладацьких відповідностей.* Наприклад, такі еквівалентні відповідники *топографічних формул*, як

«на базар» — “to market”, «хата» — “hut”, “house”,
 «в ліс» — “to the forest” «в світ» — “into the world”,
 «далі» — “further”, «назад» — “back”,
 «через село» — “through the village”, «до колодязя» — “into the well”,
 «у ліс» — “to the forest”, «у порожній хаті» — “in an empty hut”,
 «в поле» — “to the fields”, «в хаті» — “in the hut”,
 «надворі» — “in the yard”, «у полі» — “in the field”,
 а також еквівалентні відповідники *хронологічних формул*, напри-

клад:

тепер — “now”, вночі — “at night”, «одного разу» — “one day”,
 «завжди» — “always”, «вранці» — “in the morning”, «сьогодні» — “today”,
 «колись» — “once”, «ніколи» — “never”, «аж одного разу» — “one day”,
 «вночі» — “in the night”, «вранці» — “on the following morning”,
 «дев’ять років» — “for nine years”, «раненько» — “early”,
 «завтра» — “tomorrow”, «за рік» — “in a year’s time”,
 «минув рік» — “a year passed”, «настав вечір» — “it was evening”,
 «тиждень, чи що» — “for a week or more”, «до вечора» — “till evening”.

б) *опущення комунікативно-нерелевантної інформації* ми можемо спостерігати в таких прикладах:

Жив з дітьми вдівцем дев’ять років. А на десятому знайшов господар служницю. Жила вона по сусідству, ходила до нього, розраджувала. — *For nine years he lived alone with his children, but then he took a servant into the house, a neighbor of theirs who had sometimes visited him in the past.*

Повернувся до отчого дому найстарший син, приніс з собою багато грошей. — *The first to return home was the oldest son, and he brought a large sum of money with him.*

2) *Тактика прагматичної адаптації тексту* (адаптації підлягали явища, що відрізняються національно-культурною специфікою і не знайомі одержувачам тексту перекладу). Цю тактику було реалізовано за допомогою таких перекладацьких операцій:

а) *контекстуальна заміна.* Якщо ми розглянемо *топографічні формули*, то знайдемо такі приклади:

«у якусь волость» — “a far — off village” (слово «волость» — за Академічним тлумачним словником української мови — позначає територію, що підпорядковувалась князю або монастирю за часів Київської Русі; тож, звісно, це слово відсутнє в англійській мові);

«у сінечках» — перекладачка використала два варіанти (у різних казках) перекладу: “in the hall” та “in the entrance way” (знову ж таки, слово «сіни» — це частина хати, що з’єднує житлове приміщення з ганком, притаманне слов’янській культурі);

«ненька» — “mother” («ненька» — пестливе слово, що вживається як звертання до матері);

«чорт» — “devil” («чорт» — персонаж слов’янської міфології);

«за 20 верст» — “for 20 miles”;

«на долівку посеред хати» — “to the floor” (слово «долівка» — за Академічним тлумачним словником української мови — позначає вирівняну, помазану глиною землю в приміщенні (в українській хаті)).

б) *транспозиція з поясненням тексту* у досліджуваному матеріалі була не дуже поширеною. У перекладі *топографічних формул*:

«просто підеш» — “go straight ahead”;

у перекладі *хронологічних формул*:

«сонце до обрію скотилося» — “the sun was beginning to set”,

«раненько діти встали» — “the children got up early”.

с) перекладацька операція *наближеного перекладу* у розглянутих нами англомовних перекладах українських народних казок зустрічається дуже часто. Наведемо декілька прикладів. Якщо розглядати *хронологічні формули*, то такими прикладами будуть виступати:

«що хвилька, то милька» — “so fast that not a minute went by but”,

«жив собі» — “once”,

«іще на світ не поблагословилося» — “before the day had dawned”,

«колись дуже давно» — “long, long ago”,

«зібралися на вечерю» — “it was getting late”,

«змолоду» — “when they were young”;

якщо розглядати *топографічні формули*, то ми можемо навести такі приклади:

«в хліви» — “intheshed”,

«широке поле» — “stepps”,

«в царські палати» — “to the palace”,

«на іншу землю» — “a land far removed from their own”,

«хата на одишбі» — “(house) on the edge of the village”,

«в тім краю, де Сонце гуляє» — “far away in a land, where the Sun was”,

«під горою» — “at the foot of the mountain”,

«по всій землі» — “to all the corners of his realm”,

«у холодну» — “in jail”.

д) *Описовий переклад* використовується через відсутність українських слів-реалій в англійській мові. Наприклад, у перекладі *обставин місця*:

«під причілком» — “in the floor at the back of the hut”,

«коло порога» — “on the floor at the back of the hut”,

«тут» — “in this out-of-the-way place”,

«в пустелі, в глибоких яругах» — “over the water less stepps, sand deserts”, «до батьківського городу» — “to his father’s vegetable garden”,

«до хижі» — “to the hut in the forest”,

«в хліви» — “in the palace shed”;

та у перекладі *обставин часу*:

«при старості» — “in their later years”,

«вночі» — “in the middle of the night”.

е) Операція *експлікації значення* була використана у *топографічних формулах*:

«у воротях» — “at the palace door”,

«під хатою» — “at the back of the hut”,

«до царського палацу» — “to the tsardom”,

«в царські палати» — “to the palace”,

«на покуті» — “on his threshing floor”,

«на рундуці» — “on the porch”,

«з хліву» — “out of the sty”;

хронологічні формули:

«не по днях, і не по часах, а по хвилинах» — “so fast that not a minute went by”,

«на ранок» — “on the next day”,

«до півночі» — “till well past midnight”,

«на другий день» — “on the following morning”,

«поки сідає обідати» — “till dawn”.

3) *Тактика відтворення стилістичних характеристик тексту* (включаючи відтворення індивідуального стилю автора) або *стилістична адаптація тексту* (відтворення або модифікація стилістичного забарвлення вихідного тексту відповідно до вимог стилю або мети перекладу). Цю тактику було відтворено за допомогою таких перекладацьких операцій:

а) в деяких випадках перекладачка зверталась до такої перекладацької операції, як *пошук міжмовного відповідника*, наприклад: «хлопці» — “sons”, «на перехрестя» — “to across roads”, «раненько» — “early”.

б) *Членування синтаксично складних речень* або *виокремлення* деяких елементів змісту в окремі речення також досить часто зустрічається під час перекладу досліджуваних казок. Ці операції мають за мету оптимально передати початкову (вихідну) інформацію у допустимих для мови перекладу та культурної традиції формах. Наприклад:

«Повечеряли брати та й полягали спочивати. І снилось одному, що начебто до них сестра прийшла в гостину. Як повставали брати вранці, то почали розповідати, кому що снилося вночі. Той і розповів їм свій сон. Зготувавши собі снідання й обід, та поснідавши, подалися вони на роботу. Дівчина вилзла зі своєї схованки, з’їла трохи страви з їх обіду, а потім знову сховалася, але вже під ліжко третього брата».

“The brothers ate and went to bed, and one of them dreamt that their sister had come to visit them, and when they got up in the morning he told them about it. This filled them with wonder, but there was work to be done, so they had their breakfast and left the house. And the girl crawled out from her hiding place, ate some of their food and then hid herself again, under the third brother’s bed this time”.

В даному випадку шість українських речень поєдналися у три англомовних речення.

«Одного разу поїхав батько у ліс по дрова, а мати лишилася вдома з хлопцями. Та за щось так розсердилася на них, що не знала, як і вилаяти, та з гніву сказала, щоб вони гайворонами поставали».

“One day the father went to the forest for firewoods, and the mother who stayed home with her sons, was so vexed with them that she cried angrily: “A plague on you and may you turn into ravens!”

В цьому прикладі два складних українських речення поєднуються в одне англомовне з додаванням прямої мови. Це відбулося через те, що зв'язок між сусідніми реченнями був дуже тісний і їх формальне об'єднання було доцільним. Пряма мова ж додала емоційності перекладу.

с) Перекладацька операція *компенсації* використовувалась у наступному прикладі:

«Приготуй, Іване, коня, зброю й поїдеш на південь і там, за двома горами, знайдеш великий замок. Навколо того замку — стіна, і проживає в ньому упир, котрого ти мусиш забити».

“You will ride south and after you have crossed two mountains you will come to a great castle with wall around it. The castle belongs to an ogre, and you must fight and slay him”.

4) Тактика відтворення формально-структурних характеристик тексту:

а) Відтворення порядку репрезентації інформації в межах речення або абзацу. Загалом формально-структурні характеристики усіх казок було відтворено у перекладі (зачин, основна частина та кінцівка), не було змінено черговість речень та абзаців. Але іноді перекладачка змінювала порядок репрезентації інформації у реченні, наприклад:

«Десь-не-десь, в тридесятому царстві, в іншій державі жив цар з царицею чи князь із княгинею, і було в них два сини».

“Not in this land of ours but in the trice-ten realm there lived a tsar and a tsarina or maybe it was a prince and a princess who had two sons”.

б) Перекладацька операція додавання або опущення окремих композиційних елементів тексту була також використана. Перекладацьку операцію додавання можна прослідити у наступних прикладах:

«до замку, обведеного стіною» — *to a great white castle surrounded by a high wall*, «у село» — *“to a certain village”*, «настав великий смуток» — *“there was much sorrowing and weeping in the palace”*.

Перекладацька трансформація *опущення* використовувалася перекладачем дуже часто. Наприклад, в казці «Чорт-змій та запродані діти» перекладачка не зробила переклад топографічних прислівників «у Корсуні» та «у чагарнець», а у казці «Бідний чоловік та його сини» — вилучила обставину місця — «в глибоких яругах» та обставину часу — «донині».

А у казці «Іван Голик і його брат» у фінальній частині останнє речення у процесі перекладу було вилучено загалом: «*Поїхали в ліс, вирубали ківш, то ще б казки було більш*» — це кінцівка казки, що характерна для слов'янської культури, а в англомовній — вона не знаходить своє відображення.

Дивляться у вікно: у хаті служниця сидить з батьком і про щось, вечеряючи, говорять.

They looked in through the window and saw their father and the woman to marry seated at the table.

Дівчина назбирала понід кущами хрону.

The girl did as he said, found nothing save some horseradish.

У дванадцять годин ночі земля колишеться — приходять розбійники.

All of sudden the earth began to quake and to tremble, and there were twelve robbers at the door.

Поїхав чоловік на базар, от як би й у нас у Корсуні, поторгував він, що йому було треба, купив собі рибу солону та й поїхав з базару додому.

One day the old man went to the market, sold whatever it was he had to sell, bought some salt fish and drove home.

Жінко моя люба, їхав я з ярмарку і захотів дуже пити.

As I was driving home I felt very thirsty.

Також авторка не перекладала деякі фрагменти конкретизації казок, наприклад, у двох казках — «Іван-Побиван» та «Про сімох братів-гайворонів та їх сестру» — вона опустила примітки «Українська народна казка Чернігівщини».

Під час перекладу найчастіше використовувався пошук *еквівалентних відповідників*, потім — пошук *варіативних відповідників*; дуже часто використовувався засіб додавання та конкретизації; наступними в рейтингу використання виступають перекладацькі трансформації *описового* перекладу та *опущення* (вилучення); далі йдуть *генералізація*, *контекстуальна заміна*, *граматична заміна*; завершують рейтинг популярності використання такі трансформації: *антонімічний переклад*, *транскодування* (транскрипція, калькування) та *перестановка*.

Висновки. Отже, мова — передавач, носій культури. Вона передає скарби національної культури із покоління в покоління. Переклад народної казки — це не просто переклад з однієї мови на іншу, це переклад з однієї культури на іншу. Історичний розвиток кожного народу, його трудова діяльність, суспільні відносини людей, своєрідні умови життя — все це впливає на специфіку традиційних образних засобів мови, що ускладнює завдання перекладача.

Під час перекладу всіх досліджуваних нами казок перекладач використовував стратегію комунікативно-рівноцінного перекладу. Для цього перекладач використав *тактики передачі релевантної інформації, прагматичної адаптації тексту, відтворення стилістичних характеристик тексту, коректного оформлення інформації і відтворення формально-структурних характеристик тексту.*

Найчастіше перекладалися *топографічні формули* за допомогою пошуку *еквівалентного відповідника*, наприклад: «там» — «there», «до моря» — «by the sea», «далі» — «away», «тут» — «here», «до лісу» — «in the forest / to the forest / from the forest / out of the forest», «в хаті» — «in the house», «біля» — «beside», «коло» — «nearby», «в середині» — «inside». *Хронологічні* ж формули також перекладалися за допомогою пошуку *еквівалентного відповідника*, наприклад: «зараз» — «now», «тоді» — «then», «ніс-ля того» — «after that», «іноді» — «sometimes», «ніколи» — «never», «одного разу» — «once», «рано» — «early», «знову» — «again», «довго» — «for a long time», «ніколи» — «ever after», «скоро» — «soon», «завжди» — «always», «завтра» — «tomorrow», «сьогодні» — «today», «наразі» — «at last», «колись, дуже давно» — «long, long ago», «цілий день» — «the whole day long», «назад» — «back», «ніде» — «nowhere», «одного разу» — «oneday», «вчора» — «yesterday».

ЛІТЕРАТУРА

- Арутюнова Н. Д. Время: модели и метафоры. *Логический анализ языка. Язык и время*. М., 1978. С. 51–61.
 Гийом Г. Принципы теоретической лингвистики. М.: Прогресс, 1992. 220 с.
 Рошияну Н. Традиционные формулы сказки. Москва: Наука, 1974. 216 с.
 Sinha C., Gärdenfors P. Time, space, and events in language and cognition: a comparative view. *Annals of the New York Academy of Sciences*. 2014. Vol. 1326, № 1. P. 72–81.

ТАКТИКИ И ОПЕРАЦИИ В АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ПЕРЕВОДАХ УКРАИНСКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК

Евгения Савченко

кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
 Одесса, Украина
 e-mail: anneshirley2687@gmail.com
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7000-5155>

Александра Косюга

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
 Одесса, Украина
 e-mail: akosyuga@gmail.com
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5633-4665>

АННОТАЦИЯ

В работе исследуются проблемы и трудности, возникающие в процессе перевода украинских народных сказок на английский язык. Особое внимание уделено переводу пространственно-временных категорий, ведь они являются неотъемлемой частью языковой картины мира каждого народа, находят свое отражение в его фольклоре.

Проблема трактовки философских категорий «пространство» и «время» имеет многовековую историю. Различные исследователи трактовали их по-разному, строя свои теории в философии, физике, математике, языкознании. Эта проблема не решена и сегодня ни в одной из этих сфер знания, поэтому она актуальна и требует дальнейшего исследования. К тому же передача национальной самобытности текста оригинала является до сих пор не простой, но интересной задачей для переводчиков, ведь вопрос о природе, типах реалий и способов их перевода остается открытым. Каждый переводчик должен уметь применять весь комплекс лингвистических и экстралингвистических знаний, чтобы передать национальный колорит оригинала во время перевода.

Целью работы является анализ переводческих тактик и операций при переводе украинских народных сказок на английский язык.

Исследование производилось на материале украинских народных сказок «Черт-змея и проданные дети», «Иван, царь зверей», «Бедный мужик и его сыновья», «Иван Голик и его брат», «Иван-Побиван», «Сказка о семи братьях-ворогах и их сестре», «Сказка об Иване-богатыре», «Иван — мужичий сын» и их перевода Ириной Железновой.

Каждую из выбранных сказок мы разделили на три части (с целью упрощения анализа текста): инициальную, медиальную и финальную. В каждой из этих частей были выделены топографические и хронологические формулы, а затем, путем сравнительного анализа, были определены тактики и переводческие операции, которые использовал переводчик при переводе на английский язык.

При переводе всех сказок на английский язык переводчик использовал стратегию коммуникативно-равноценного перевода. Для этого переводчик использовал тактики передачи релевантной информации, прагматической адаптации текста, воспроизведения стилистических характеристик текста, корректного оформления информации и воспроизведения формально-структурных характеристик текста.

Чаще всего при переводе переводчица обращалась за помощью к такой переводческой операции, как поиск эквивалентного соответствия.

Ключевые слова: сказка, категории, стратегии перевода, тактики перевода, операции перевода, стратегия коммуникативно-равноценного перевода.

TACTICS AND OPERATIONS IN ENGLISH TRANSLATIONS OF UKRAINIAN FOLK TALES

Yevheniia Savchenko

Candidate of Philology, Senior Lecturer at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: anneshirley2687@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7000-5155>

Oleksandra Kosiuha

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: akosyuga@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5633-4665>

SUMMARY

The article is devoted to the problems and difficulties that arise in the process of translating Ukrainian folk tales into English. Particular attention is paid to the translation of spatio-temporal categories, as they are an integral part of the linguistic picture of the world of each nation, which is reflected in their folklore.

The problem of interpretation of the philosophical categories “space” and “time” has a long history. Different researchers have interpreted them differently, building their theories in philosophy, physics, mathematics, linguistics. This problem is not solved today in any of these areas of knowledge, so it is relevant and needs further study. In addition, the transfer of national identity of the original text is still not a simple but interesting task for translators, because the question of the nature, types of realities and methods of their translation remain to be open. Every translator must be able to apply the full range of linguistic and extralinguistic knowledge to translate the national color of the original during translation.

The aim of the work is to analyze translation tactics and operations in English translations of Ukrainian folk tales.

The research was carried out on the material of Ukrainian folk tales “The brother, the sister and the Devil Dragon”, “Ivanko, Tsar of the beasts”, “The poor man and his sons”, “Ivan-not-a-stitch-on and his brother”, “Ivan the dragon killer”, “The seven brothers — seven ravens and their sister”, “Ivan the bohatyr”, “Ivan the peasant’s son”, and their translation by Irina Zheleznova.

We divided each of the selected fairy tales into three parts (in order to simplify the analysis of the text): initial, medial and final. In each of these parts, topographic and chronological formulas were identified. Then, by a comparative analysis, we determined the tactics and translation operations, which the translator used during her translation into English.

On translating the all fairy tales into English, the translator used the strategy of communicatively equivalent translation. For this, the translator used the tactics of transferring relevant information, the tactics of pragmatic adaptation of the text, the tactics of reproducing the stylistic textual characteristics, the tactics of correct information formatting and the tactics of reproducing the formal-structural textual characteristics.

More often, fairy tales were translated by using an equivalent match search.

Key words: fairytale, categories, translation strategies, translation tactics, translation operations, communicatively equivalent translation strategy.

REFERENCES

- Arutyunova N. E. (1997). Time: models and metaphors // Language and time. Logical analysis of the language. Moscow, 51–61 [in Russian].
Guillaume, G. (1992). *Printsipyi teoreticheskoy lingvistiki [The principles of the theoretical linguistics]*. Moscow : Progress [in Russian].
Roshiyanu, N. (1974). *Tradicionniye formuli skazki [The traditional formulas of fairy tales]*. Moscow : Nauka [in Russian].
Sinha C., Gärdenfors P. (2014) Time, space, and events in language and cognition: a comparative view. *Annals of the New York Academy of Sciences*. 1326/1. 72–81.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2020

УДК 81'23:[811.111 + 811.161.2]:81'25

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ІНТЕРОГАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Тетяна Стоянова

кандидат філологічних наук, асистент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: t.v.stoianova@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0424-6783>

Юлія Стоянова

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: stoianova97@icloud.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8534-7617>

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено проблемі, актуальній для загального мовознавства і перекладознавства. У дослідженні проаналізовано лінгвістичні засоби відтворення англійських інтерогативних конструкцій у перекладі українською мовою, досліджено провідні перекладацькі стратегії, тактики і прийоми. За результатами було доведено пріоритетність стратегії комунікативно-рівноцінного перекладу і розповсюдженість тактик передачі релевантної інформації, коректного оформлення та лінгвокультурної адаптації. Аналіз застосованих перекладацьких прийомів дозволив дійти висновку про кількісне переважання прийомів контекстуальної заміни, перестановки, заміни типу синтаксичного зв'язку, а серед комплексних трансформацій — частотне вживання прийому смислового розвитку та антонімічного перекладу. Дослідження має перспективу вивчення особливостей відтворення у перекладі різних комунікативних типів.

Ключові слова: перекладознавство, інтерогативні конструкції, перекладацькі стратегії, тактики, прийоми.

Вступ. Феномен «інтерогативність» має давню історію в наукових розвідках. Наукові праці видатних філософів Стародавньої Греції, Риму, Китаю мали вигляд полемічних диспутів, де пошук істини відбувався шляхом підбору влучних відповідей до поставлених питань.

Теоретичним підґрунтям для написання статті слугували розвідки перекладознавців про особливості інтерогативних конструкцій в англійській та українській мовах, зокрема Т. Вакуленка, С. Гедзя, О. Почепцова, Л. Рочикашвілі, Л. Чайки, І. Шевченка, Дж. Серля, К. Баха, Р. Харниша, Дж. Остін, Н. Хомського, У. Чейфа, Ч. Фрейза, Дж. Лайонза.

При дослідженні інтерогативів враховувались як комунікативна ситуація, контекст, так і власне прагматична спрямованість інтерогативної конструкції. Одиницею перекладу виступали як окремі слова, так і цілі речення (висловлювання). Саме цим було обумовлено складність перекладу таких англомовних конструкцій і варіативність їх відтворення засобами української мови.

Об'єктом дослідження слугували інтерогативні конструкції, відібрані з англійських художніх творів та їх перекладні відповідники українською мовою. Предметом дослідження стали засоби відтворення англійських інтерогативів у перекладі українською мовою.

Актуальність статті зумовлена потребою у підвищенні якості перекладу у різних сферах людської діяльності. Сучасні перекладознавчі дослідження спрямовані на всебічний аналіз результатів перекладу, проте прагматичний потенціал інтерогативних конструкцій ще й досі залишається поза увагою, зокрема ще недостатньо систематизовані і класифіковані засоби відтворення англійських інтерогативів засобами типологічно неблизько споріднених мов, зокрема української.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні засобів відтворення англійських інтерогативних конструкцій українською мовою, з урахуванням особливостей функціонування інтерогативів та їх прагматичного навантаження.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- дослідити інтерогативні конструкції з урахуванням їх прагматичного навантаження;
- визначити особливості функціонування інтерогативів та специфіку їх відтворення у перекладі українською мовою;

• проаналізувати засоби відтворення англійських інтерогативних конструкцій у перекладі українською мовою.

Матеріали та методи дослідження. Відповідно до об'єкта, предмета дослідження, мети та визначених завдань використано такі методи дослідження: метод теоретичного узагальнення для опису теоретичних джерел розвідки; порівняльний метод для зіставлення текстів вихідною мовою (англійською) і мовою перекладу (українською); метод аналізу для характеристики мовного матеріалу. Матеріалом дослідження слугували англійські інтерогативні конструкції, відібрані методом суцільної вибірки із роману Марка Твена “The Adventures of Tom Sawyer” та казки Льюїса Керола “Alice in Wonderland”.

Результати та дискусія. Увесь обсяг відібраного матеріалу було підібрано з метою ілюстрації особливостей уживання англійських інтерогативних конструкцій та визначення засобів їх відтворення у перекладі українською мовою роману Марка Твена “The Adventures of Tom Sawyer” та казки Льюїса Керола “Alice in Wonderland”.

У сучасному мовознавстві існують різні підходи до класифікації інтерогативного речення. Критеріями для них є структура (форма), семантика (значення) або прагматика (функція) даної одиниці. І в залежності від підходу в класифікаціях спостерігається змішання критеріїв, дослідники полемізують про вибір критеріїв щодо складання класифікації.

За класифікацією О. В. Угарової розрізняють такі типи інтерогативів за структурою (формою): 1) загальні питання (General Question, або Yes-No Question); 2) альтернативні питання (Alternative Question); 3) розділові питання (Disjunctive Question, або Tag-question, або Tail-question) і 4) спеціальні питання (Special Question, або Wh-question) (Угарова, 2011: 9). Такий поділ визначається структурою (формою) питального речення.

Класифікація І. Располової ґрунтується на протиставленні займенникових і незайменникових питальних речень, тобто основним критерієм поділу є наявність займенника (питальні займенники ‘who’, ‘where’, ‘why’, ‘what’, ‘how’, ‘which’) або його відсутність, у цьому випадку висловлення оформлюється як запитання виключно за рахунок зміни порядку слів із прямого на зворотний, використання допоміжних дієслів (у часових формах групи Indefinite) у поєднанні з інтонаційними засобами (мелодикою мовлення). За такого підходу залишається поза увагою семантика інтерогативів.

На перший погляд, більш досконалою убачається класифікація за характером запитання і передбачуваною відповіддю. За цією класифікацією усі питальні речення поділяються на загальнопитальні і частковопитальні. Найчастіше загальне питання виражається питальним реченням без займенникових слів, а часткове питання передається займенниковим питальним реченням. Недоліком такого підходу є той факт, що запитання не завжди семантично і структурно пов'язане із відповіддю.

У дослідженні за основу було взято класифікацію, яка враховує семантику та прагматику інтерогативних висловлень. Відповідно питальні речення класифікувались як альтернативні, розділові й декларативні запитання незайменникового та займенникового типів (Вакуленко, 1992: 104).

До типологічно спільних ознак інтерогативних конструкцій, за якими вони можуть бути протиставлені спонукальним і розповідним реченням, зараховують інверсію, наявність питального займенника або прислівника, знак питання та використання певної інтонаційної моделі (Гуйванюк, 2000: 5).

Адекватний, якісний переклад англійських інтерогативних конструкцій передбачає обов'язкове врахування прагматичної спрямованості висловлювання, контексту і комунікативної ситуації в цілому.

Одиницею перекладу в даному випадку може виступати як окреме слово, так і ціле речення (висловлювання). Усе зазначене вище спричиняє труднощі перекладу англійських інтерогативних конструкцій і варіативність їх відтворення засобами української мови.

Англійська та українська граматичні системи є відмінними за своєю побудовою, англійська є аналітичною, а українська — синтетичною, флективною. Граматичні парадигми української мовної системи, її синтаксичні зв'язки можуть реалізовуватися безприменниковим шляхом, тоді як для англійської мови характерне широке застосування применників, допоміжних дієслів, часток, артиклів тощо. Синтетичних граматичних форм в англійській мові, як і аналітичних в українській небагато. Отже, розбіжності у функціонуванні питальних речень зумовлені різною граматичною природою української та англійської мов.

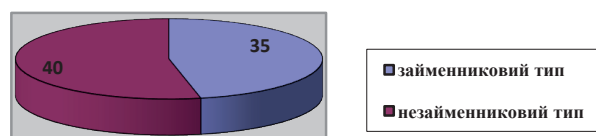
На попередньому етапі було сформовано загальну вибірку зі 100 питальних речень, відповідно по 50 речень із кожного з проаналізова-

них художніх творів. Потім було визначено кількісне співвідношення англійських питальних речень займенникового та незайменникового типів на різному ілюстративному матеріалі. Надалі засоби відтворення англійських питальних речень українською мовою досліджувались у кожній підгрупі окремо. У романі М. Твена співвідношення двох типів інтерогативів склало 65 % займенникових порівняно з 35 % незайменникових, у казці Л. Керолла — 70 % та 30 % відповідно.

Приклади проаналізованих англійських питальних речень займенникового типу в двох досліджуваних творах зведено у таблицю 1, відповідно приклади інтерогативів незайменникового типу — у таблицю 2. Діаграма 1 ілюструє кількісне співвідношення інтерогативів займенникового та незайменникового типу у романі М. Твена “Adventures of Tom Sawyer”, діаграма 2 у казці Л. Керолла “Alice in Wonderland”.

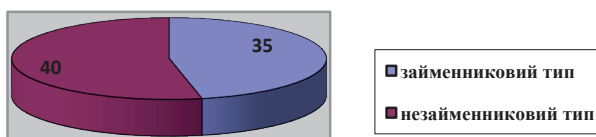
Діаграма 1

Співвідношення інтерогативів займенникового та незайменникового типу у романі М. Твена “Adventures of Tom Sawyer”, %

Діаграма 2

Співвідношення інтерогативів займенникового та незайменникового типу у казці Л. Керолла “Alice in Wonderland”, %

На наступному етапі дослідження було проаналізовано українські інтерогативи у перекладах роману М. Твена «Пригоди Тома Соєра» і казки Л. Керолла «Аліса у Дивосвіті» з метою визначення провідних стратегій, тактик і операцій відтворення англійських інтерогативів засобами української мови.

Таблиця 1

Ілюстративні приклади англійських інтерогативів займенникового типу із українським перекладом (на матеріалі роману М. Твена “Adventures of Tom Sawyer” та казки Л. Керолла “Alice in Wonderland”)

Англійські питальні речення займенникового типу з роману М. Твена “Adventures of Tom Sawyer”	Переклад українською	Англійські питальні речення займенникового типу з казки Л. Керолла “Alice in Wonderland”	Переклад українською
“What you been doing in there?”	“Що ти там робив?”	“and what is the use of a book, “without pictures or conversation?”	“Чого варта книжка без малюнків та розмов?”
“What do you call work?”	“Що ти звеш роботою?”	“How are you getting on now, my dear?”	“Ну, як ти, голубонько?”

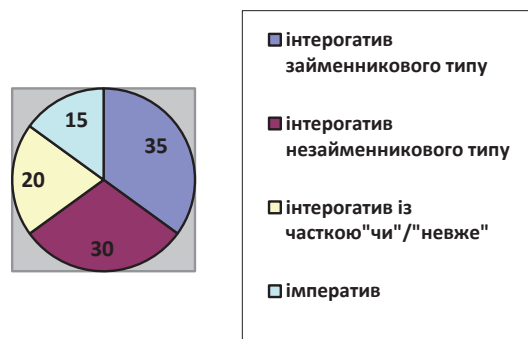
Таблиця 2

Ілюстративні приклади англійських інтерогативів незайменникового типу із українським перекладом (на матеріалі роману М. Твена “Adventures of Tom Sawyer” та казки Л. Керолла “Alice in Wonderland”)

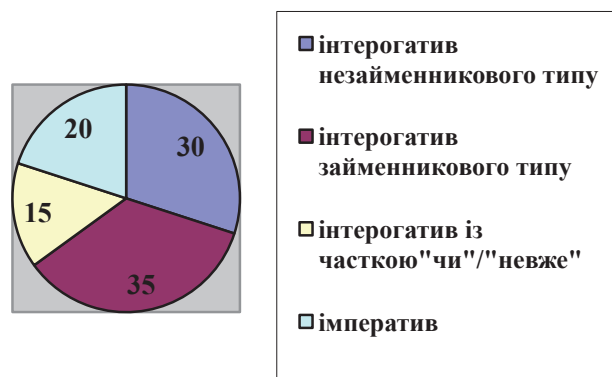
Англійські питальні речення незайменникового типу з роману М. Твена “Adventures of Tom Sawyer”	Переклад українською	Англійські питальні речення незайменникового типу з казки Л. Керолла “Alice in Wonderland”	Переклад українською
“Can’t I never learn anything?”	“Невже я ніколи нічого не навчусь?”	“Do you think you could manage it?”	“Тільки що вона про мене подумає?”
“...old chap, you got to work, hey?”	“Шо, голубе, змусили працювати?”	“But do cats eat bats, I wonder?”	“От лише... чи їдять коти кротів?”

Було констатовано, що при перекладі англійських інтерогативів займенникового та незайменникового типів засобами української мови було вжито стратегію комунікативно-рівноцінного перекладу. Вибір стратегії пояснюється передусім особливостями об’єкта перекладу — художніх текстів та збігом авторської інтенції авторів художніх творів і перекладачів.

Діаграма 3
Співвідношення різних засобів відтворення англійських інтерогативів займенниковою типу українською мовою, %

Діаграма 4
Співвідношення різних засобів відтворення англійських інтерогативів незайменниковою типу українською мовою, %

Серед перекладацьких тактик найбільш розповсюдженими у кількісному вираженні було визначено тактику передачі релевантної інформації, тактику коректного оформлення інформації та тактику лінгвокультурної адаптації, які було застосовано при відтворенні інформації, не зрозумілої для представників іншої культури або при корегуванні форми представлення інформації представникам іншої

мовленнєвої культури. Співвідношення тактик представлено в діаграмі 5.

Таблиця 3
Зведена таблиця результатів аналізу засобів відтворення англійських інтерогативів займенниковою типу українською мовою

Назва засобу	Кількість уживання, %	Приклад
інтерогатив займенникового типу	35	« <i>What you been doing in there?</i> » — « <i>Що ти там робив?</i> »
інтерогатив незайменникового типу	30	« <i>Which way?</i> » — « <i>Так чи інак?</i> »
інтерогатив із часткою «чи»/«невже»	20	« <i>Let me think: was I the same when I got up this morning?</i> » — « <i>А ну пригадаймо: коли я прокинулась — чи була я такою, як завжди?</i> »
імператив	15	« <i>Why don't you fall yourself?</i> » — « <i>Сам падай</i> »

Таблиця 4
Зведена таблиця результатів аналізу засобів відтворення англійських інтерогативів незайменниковою типу українською мовою

Назва засобу	Кількість уживання, %	Приклад
інтерогатив незайменникового типу	30	« <i>Lemme go with you?</i> » — « <i>Можна й мені з тобою?</i> »
інтерогатив займенникового типу	35	« <i>...old chap, you got to work, hey?</i> » — « <i>Що, голубе, змусили працювати?</i> »
інтерогатив із часткою «чи»/«невже»	15	« <i>Can't I never learn anything?</i> » — « <i>Невже я ніколи нічого не навчусь?</i> »
імператив	20	« <i>You won't tell anybody at all?</i> » — « <i>Не кажи нікому!</i> »

Серед перекладацьких прийомів найбільш поширеними виявились перекладацькі трансформації перестановки, заміни типу синтаксичного зв'язку, функціональної заміни, прийому смислового розвитку та антонімічного перекладу. Дані наведені в таблицях 5 і 6.

Висновки. Як засвідчив аналіз англійських інтерогативів, відібраних із художніх творів М. Твена і Л. Керолла та їх українськомовних пере-

кладів, спрямований на визначення провідних стратегій, тактик і прийомів відтворення засобами українською мовою питальних речень займенникового і незайменникового типів, провідною перекладацькою стратегією є стратегія комунікативно-рівноцінного перекладу. Щодо перекладацьких тактик, найбільшою частотністю відрізняються тактика передачі релевантної інформації, тактика коректного оформлення інформації і тактика лінгвокультурної адаптації.

Таблиця 5

Зведена таблиця результатів аналізу перекладацьких прийомів для відтворення англійських інтерогативів українською мовою

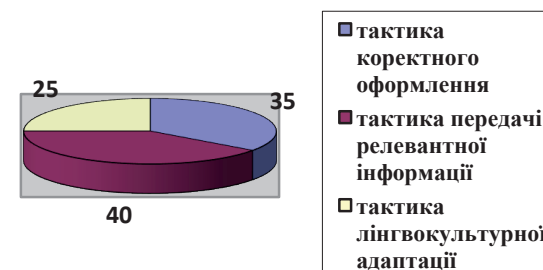
Назва перекладацького прийому	Частотність уживання, %	Приклад
контекстуальна заміна	30	« <i>What did you give?</i> » — «Скільки за- платив?»
перестановка	35	« <i>Who's accused you?</i> » — «Хто ж тебе обвинувачує?»
заміна типу синтаксичного зв'язку	15	« <i>What do you reckon'll come of this?</i> » — «Як ти думаєш, що з цього вийде?»
прийом смислового розвитку	10	« <i>What do you want to be so mean for?</i> » — «Нащо ти мене мучиш?»
антонімічний переклад	10	« <i>You sure you can keep him?</i> » — «Пев- ний, що не проговоришся?»

Щодо перекладацьких прийомів, найбільш поширеними виявились контекстуальна заміна (30 %), перестановка (35 %), заміна типу синтаксичного зв'язку (15 %), прийом смислового розвитку (10 %), антонімічний переклад (10 %).

Дослідження вбачається перспективним через можливість залучення до об'єкта вивчення засобів відтворення інших комунікативних типів у перекладі з англійської мови українською.

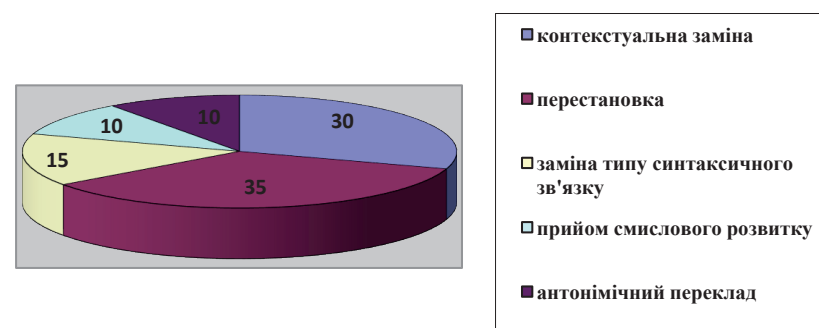
Діаграма 5

Співвідношення перекладацьких тактик для відтворення англійських інтерогативів засобами української мови, %

Діаграма 6

Співвідношення перекладацьких прийомів для відтворення англійських інтерогативів засобами української мови, %

ЛІТЕРАТУРА

- Вакуленко Т. А. Структурно-семантические и коммуникативно-прагматические особенности вопросительных предложений фразеологизированной структуры: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Киев, 1992. 204 с.
- Гуйванюк Н. В. Питальні речення в сучасній українській мові. Чернівці: Рута, 2000. 66 с.
- Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис. Донецьк: ДонНУ, 2001. 435 с.
- Сітко А. В. Англійське питальне речення в рамках теорії мовленнєвої діяльності. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*: зб. наук. праць факультету

ту лінгвістики Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. Київ, 2005. Вип. 10. С. 120–128.

Угарова Е. В. Вопросительные предложения английского языка: краткий справочник. Москва, 2011. 50 с.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕДАЧИ АНГЛИЙСКИХ ИНТЕРРОГАТИВНЫХ КОНСТРУКЦИЙ В ПЕРЕВОДЕ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Татьяна Стоянова

кандидат филологических наук, ассистент кафедры перевода, теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: t.v.stoianova@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0424-6783>

Юлия Стоянова

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: stoyanova97@icloud.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8534-7617>

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена проблеме, актуальной для общего языкознания и переводоведения. В исследовании были проанализированы лингвистические средства передачи английских интеррогативных конструкций в переводе на украинский язык, изучены основные переводческие стратегии, тактики и приемы. На основании результатов была доказана приоритетность стратегии коммуникативно-равноценного перевода и распространенность тактик передачи релевантной информации, корректного оформления и лингвокультурной адаптации. Анализ примененных переводческих приемов позволил сделать вывод о количественном преобладании приемов контекстуальной замены, перестановки, замены типа синтаксической связи, а среди комплексных трансформаций — частотное употребление приема смыслового развития и антонимического перевода. Перспективой исследования является изучение особенностей передачи в переводе разных коммуникативных типов.

Ключевые слова: переводоведение, интеррогативные конструкции, переводческие стратегии, тактики, приемы.

PECULIARITIES OF RENDERING ENGLISH INTERROGATIVE CONSTRUCTIONS IN UKRAINIAN TRANSLATION

Tetiana Stoianova

Candidate of Philology, Assistant of the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky»

Odessa, Ukraine

e-mail: t.v.stoianova@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-0424-6783>

Yuliia Stoianova

Master Student in Philology, State Institution South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

Odesa, Ukraine

e-mail: stoyanova97@icloud.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8534-7617>

SUMMARY

The article is dedicated to the problem urgent both for general linguistics and translation studies. In the focus of the analysis there are linguistic means of rendering English interrogative constructions in Ukrainian translation, as well as the study of the main translation strategies, tactics and devices. It has been concluded that the dominant one is the strategy of communicatively relevant translation, while the most widely occurred tactics are the tactic of rendering relevant information, the tactic of correct presentation and the tactic of linguistic and cultural adaptation. The analysis of the translation devices has revealed the predominance of such devices as contextual replacement, transposition, change of syntactic type, as for the complex devices — antonymous translation and the technique of semantic development. The perspective of the research is seen in the study of the peculiarities of rendering other communicative types in translation.

Key words: translation studies, interrogative constructions, translation strategies, tactics and devices.

REFERENCES

- Vakulenko, T. A. (1992). Strukturno-semanticeskije i kommunikativno-pragmaticeskije osobennosti voprositelnykh predlozhenij frazeologizirovannoj struktury: dis...kand. filol. nauk: 10.02.04. [Structural-semantic and communicative-pragmatic peculiarities of interrogatives of phraseologicalized structure: Phd thesis for Philology:10.02.04], Kyiv. [in Russian].
- Gujvanyuk, N. V. (2000). Pytalni rechennya v suchasnij ukrajinskij movi. [Interrogatives in contemporary Ukrainian]. Chernivci : Ruta. [in Ukrainian].

Zagnitko, A. P. (2001). Teoretychna gramatyka ukrayinskoyi movy: Syntaksys: Monografiya. [Theoretical grammar of Ukrainian: monography], Doneczk : DonNU. [in Ukrainian].

Sitko, A. V. (2005). Anglijske pytalne rechennya v ramkakh teoriiy movlennyevoyi diyalnosti [English interrogative in the framework of the speech activity theory]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh*: Zbirn. nauk. prats fakultetu lingvistyky Humanitarnoho instytutu Natsionalnoho aviacijnoho universytetu., Kyiv. [in Ukrainian].

Ugarova, E. V. (2011). Voprositelnyje predlozhenija anglijskogo jazyka: kratkij spravoch-nik. [Interrogatives in English: brief reference book], Moscow. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 12.07.2020

УДК 811.111'581:003.074

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОГО ГУМОРУ УКРАЇНСЬКОЮ

Тетяна Стоянова

кандидат філологічних наук, асистент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна

e-mail: t.v.stoianova@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0424-6783>

Ксенія Черненко

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна

e-mail: itspmoo@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8485-9490>

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню особливостей відтворення англійського гумору українською мовою. Актуальність роботи зумовлена нагальною потребою комплексного дослідження англomовного гумору як текстово-дискурсивного утворення та особливостей її перекладу. Метою дослідження є аналіз специфіки відтворення англomовного гумору. У результаті дослідження автори доходять висновку, що відтворення англійського гумористичного дискурсу повинно враховувати національні особливості народу, культуру та традиції. Переклад гумористичного дискурсу вимагає використання різного роду трансформацій: лексичних, граматичних (в тому числі синтаксичних та морфологічних), семантичних, стилістичних. Часто ці види трансформацій виступають у змішаному вигляді. Найбільш ефективними трансформаціями є: лексичні, граматичні та комплексні лексико-граматичні. Предметом дослідження є гумор — найбільш поширений сучасний різновид комічного. Поняття гумору визначається як всеосяжне явище, спосіб бачення, спосіб життя. Природа гумору залежить від лінгвокультур-

них особливостей країни, до якої він належить, а отже цей феномен відтворює національну картину світу. Згідно з цим, перекладачеві слід враховувати особливості етнічного світосприйняття для адекватного відтворення змісту дискурсивного гумористичного утворення. Також необхідно мати можливість знати хоча б щось про культури, що беруть участь у перекладі, щоб зрозуміти оригінал і мати можливість його відтворити. Під час аналізу ми визначили, що необхідно враховувати національний характер гумору, оскільки в різних суспільствах одне і те ж може викликати різні реакції, що призводить до неадекватних одиниць відтворення вихідної мови у цільовій мові. Виходячи з того, що відтворити повністю зміст та експресивно-емоційне забарвлення не завжди вдається, найкращим лексико-семантичним засобом передачі гумору мови-джерела мовою перекладу вважається компенсація. Необхідною умовою перекладу вважається підбір відповідних фонетичних, лексичних та фразеологічних засобів для передачі не лише семантики гумористичного утворення мови оригіналу, а також їх експресивних та функціональних особливостей.

Ключові слова: гумор, гумористичний дискурс, жарт, комічне, лінгвокультура, переклад.

Вступ. Поняття гумору саме по собі є невловимим. Хоча всі інтуїтивно розуміють, що таке гумор, і словники можуть визначити його просто як «якість розваги», важко визначити таким чином, що охоплює всі його аспекти. Це може викликати найменшу посмішку або вибуховий сміх; його можна передати словами, зображеннями чи діями, а також фотографіями, фільмами, сценками чи виставами; і це може приймати широкий спектр форм, від невинних жартів до в'їдливого сарказму.

Незважаючи на це, гумор належить до найважливіших концептів культури, до таких координат буття як офіційне і карнавальне ставлення до світу, і відповідно знаходить різноманітне вираження в мовній семантиці і прагматиці. Дослідження природи гумору відбувається в рамках різноманітних теорій комічного, що почали розроблятися дослідниками ще з античних часів.

Питання всебічного дослідження гумору набуває сьогодні особливої актуальності в аспекті того, що гумор розглядається як когнітивне утворення, результат комунікативної діяльності людини в рамках сміхової культури внаслідок взаємодії різноманітних механізмів і прийомів створення комічного ефекту. Дослідження гумору визначається антропоцентричною спрямованістю, що цілком відповідає сучасним тенденціям вітчизняного мовознавства.

Гумор у багатьох його проявах виглядає одним із найбільш значущих аспектів людства. Неодноразово робилися спроби визначити суть гумору з соціологічної та психологічної, а також з лінгвістичної точок зору. Хоча до гумору підходили з різних сторін, він рідко систематично вивчався як конкретна проблема перекладу. Гумор має різні рівні застосовності, частково універсальні, культурні та мовні або індивідуальні. Саме рівень застосовності часто є відчутною проблемою для перекладача. Однак з метою збереження зрозумілості, проблему потрібно вирішити тим чи іншим способом.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз специфіки відтворення англomовного гумору. Поставлена мета передбачає необхідність вирішення таких завдань: визначити поняття гумору у контексті художнього перекладу, проаналізувати особливості відтворення англійського гумору.

Матеріали та методи дослідження. Матеріал дослідження складають 200 сучасних англomовних жартів, які підібрані з автентичних джерел. У процесі дослідження використовувалися такі методи: *критичний аналіз наукових джерел* з метою висвітлити теоретико-методологічні засади дослідження комічного у текстах англomовного жарту; *описовий метод* з метою збору та систематизації інформації про загальну природу комічного як естетичної категорії; *метод суцільної вибірки* з метою сформулювати масив фактичних прикладів; *інтерпретаційний метод* використано при тлумаченні змісту аналізованих одиниць у повноті їхніх зв'язків та відносин.

Результати та дискусія. Переклад — одна з найдавніших праць людини. Розбіжність мов спонукала людей до цієї нелегкої, але такої необхідної праці, яка слугує цілям спілкування й обміну духовними цінностями між народами (Литвин, 2013: 5). При перекладі відбувається оригінальна творча переробка чужих досягнень відповідно до механізмів концепції діалогу культур. Від перекладача вимагається відновити початковий зміст і сформувати його мовне вираження, перекладачеві необхідно отримати певну функціональну еквівалентність тексту перекладу і оригіналу.

Західнонімецький філософ Х. Г. Гадамер так характеризує переклад оригінального тексту: «Будь-який переклад дійсно відповідає своєму завданню, чіткіше і простіше, ніж завдання до тексту оригіналу» (Гадамер, 1988: 450). Гадамер стверджує, що в процесі пере-

кладу текст втрачає частину споконвічно притаманних йому сенсів. Цей процес неминучий, а втрата оригінальних сенсів часто супроводжується набуттям нових оригінальних при перекладі іншою мовою. Однак перекладний твір, відокремившись від тексту-оригіналу в процесі його інтерпретації і трансформації, утворює собою новий виток у генезі тексту-оригіналу:

Дослідник Л. С. Бархударов виділяє такі критерії, на підставі яких можна вважати текст перекладу еквівалентним тексту оригіналу: при заміні тексту оригіналу іншою мовою необхідно зберігати певний інваріант, мірою збереження якого визначається міра еквівалентності тексту перекладу до тексту оригіналу (Бархударов, 1975: 8–9).

Перекладачеві в першу чергу необхідно враховувати особливості національної лінгвокультури, як в широкому, так і у вузькому сенсах, і відповідно їх інтерпретувати крізь призму власного «я». Важливо розмежовувати образ реального читача тексту-оригіналу і образ реального читача тексту-перекладу. У тих випадках, коли ця необхідність дотримується, а перекладний текст дійсно стає популярним і улюбленим читачами, можна говорити про успішну адаптацію тексту перекладу до національного українського ґрунту.

Розглянемо визначення Н. К. Гарбовського про основне уразливе місце сучасної науки про переклад: «Два аргументи, над якими слід замислитися, — відображення в мові народного, національного духу (заклики порівняльної культурології — перекладати не тексти, а культури) і неповторність художнього натхнення» (Гарбовський, 2004: 178).

Отже, якщо в тексті перекладу присутнє відображення національного духу, української національної ментальності, то варто задуматися, наскільки даний переклад адекватний оригіналу. Висновки професора Н. К. Гарбовського можна вважати підставою для виділення подібних перекладів (які являють собою, по суті, переклади не текстів, а культур) в окрему групу перекладів-переказів.

У перекладацькій діяльності існує поняття перекладацької трансформації, що є одним з вагомих аспектів теорії перекладу і перекладознавства. Значення перекладу в нашому повсякденному житті є багатограним. Незважаючи на те, що переклад сьогодні має широкі масштаби, вплив місцевої культури та мови залишається сильним, як

ніколи. Внаслідок того, що в процесі перекладу часто неможливо використовувати значення слів і виразів, які пропонуються в словнику, виникає потреба у відступі від системних еквівалентів, тобто в перекладацьких трансформаціях. В таких випадках звертаються до процесу трансформації перекладу.

Основна мета перекладу — досягнення адекватності. Збереження змісту тексту при його передачі іноземною мовою потребує в першу чергу правильного трактування вихідного тексту. У ході означеного процесу виникає ряд труднощів, наприклад, семантичні проблеми, тобто правильне тлумачення смислу вихідного тексту у порівнянні з інтенцією автора (Стоянова, 2019: 180). Основним завданням перекладача для досягнення адекватності є вміння проведення різних перекладних перетворень, щоб текст перекладу якомога точніше передавав всю інформацію, що міститься в оригінальному тексті, дотримуючись відповідних норм мови перекладу. Якість перекладу визначається його адекватністю або повнотою.

Адекватність означає відповідність цільового тексту вихідному тексту, включаючи виражальні засоби в перекладі. Щоб уникнути неадекватного дослівного перекладу (граматичне відображення), необхідно застосовувати перекладацькі граматичні перетворення. В результаті буквальный переклад адаптується до стандартів мови перекладу і стає адекватним. Під трансформацією граматики розуміють зміну граматичних характеристик слова, словосполучення або речення в перекладі.

Одним з основних завдань перекладача є здатність добре знати та використовувати різні перекладацькі трансформації з метою того, щоб текст перекладу був здатний більш точно передати всю інформацію. Деякі лексичні та граматичні елементи вихідного тексту можуть бути перекладені у різних варіантів, якщо ці варіанти підходять для створення тексту. Тому окремі фрази, речення та абзаци слід подавати у контексті джерела. Не лише деякі фрази визначають переклад цілого тексту, але й повне розуміння тексту визначає окремі фрази. Адекватний переклад створює специфічні труднощі для перекладача. Перекладач повинен співвідносити мову перекладу та розуміння вихідного тексту. Якщо ми вважаємо, що мислення у всіх людей однакове, незалежно від мови, переклад буде виконуватися одним способом. Переклад показує менталітет

мови-джерела завдяки зрозумілим методам цільової мови. Отже, вміння досягти адекватності — запорука вдалого розуміння перекладу.

Л. С. Бархударов стверджує, що про незмінність при перекладі можна говорити тільки у відносному сенсі, тому що при перекладі неминучі втрати, тобто має місце неповна передача значень, які висловлюються текстом оригіналу. Звідси вчений приходить до загальної висновку про те, що текст перекладу ніколи не здатний стати повним і абсолютним еквівалентом тексту оригіналу (Бархударов, 1975: 10).

У контексті нашого дослідження важлива думка Л. С. Бархударова, який вважає, що переклад слід вивчати як процес, і зазначає, що термін «трансформація» (або «перетворення») вживається в тому випадку, коли мається на увазі певне співвідношення між двома мовними одиницями, з яких одна є вихідною, а інша створюється на основі першої. На його думку, перекладацькі трансформації відрізняються граматичною структурою, лексичним наповненням, мають (практично) один сенс, а також здатні виконувати одну і ту ж комунікативну функцію в даному контексті (Бархударов, 1975: 6).

Такий термін як «перекладацька трансформація» широко використовують багато перекладознавців, але між ними відсутня згода щодо тлумачення даного поняття.

Як зазначає дослідник К. В. Кульомін, термін «трансформація» спочатку пов'язаний зі становленням трансформаційної граматики, яка розглядає правила породження синтаксичних структур, що характеризуються одним і тим же планом змісту, але відрізняються один від одного планом вираження. Питання про визначення перекладацьких трансформацій може бути вирішене відповідно до вихідних принципів конкретної теорії (Кулемина, 2017: 143). Таким чином, адекватний переклад часто вимагає застосування різного роду перекладацьких трансформацій, які є основою більшості прийомів перекладу.

У сучасному перекладознавстві однією з головних проблем є кваліфікація трансформацій і створення їх несуперечливої типології. Л. К. Латишев (Латишев, 2005: 78) запропонував свою класифікацію перекладацьких трансформацій, розділяючи їх відповідно до характеру відхилень від міжмовних відповідностей. Перекладацькі транс-

формації діляться на: морфологічні (заміна однієї категоріальної форми іншими); синтаксичні (зміни синтаксичної функції слів або словосполучень); стилістичні (сутність яких полягає в зміні стилістичного забарвлення відрізка тексту); семантичні — перетворення не тільки форми змісту, а ще й самого змісту; змішані (лексико-семантичні і синтактико-морфологічні перетворення).

Існує багато класифікацій цих перетворень, найбільш детальна з яких була запропонована В. Комісаровим, видатним мовознавцем і перекладачем, який суттєво сприяв розвитку теорії перекладу. Відповідно до цієї теорії ми розрізняємо лексичні, граматичні та лексико-граматичні трансформації.

Група лексичних перетворень стосується таких модифікацій: транслітерація (написання іноземного слова за алфавітом мови перекладу), транскрипція (вимова іноземного слова, представленого літерами), калька (нова одиниця слова).

Лексико-семантичні перетворення: конкретизація (детальний опис особливого явища / поняття); узагальнення (сполучення одиниць / слів, замінене більш загальним поняттям); модуляція (при передачі значення перекладеної одиниці робиться логічне припущення, таким чином можна вивести значення та зробити висновки щодо деяких тверджень).

Група граматичних перетворень включає такі модифікації: дослівний переклад (синтаксична структура речення); розбиття (внутрішнє розділення — перетворення простого речення у складне або складене); інтеграція (два чи більше речень, перекладені як одне речення); граматична заміна (заміна граматичних структур на конструкції) (Комісаров, 1990: 57).

У деяких випадках неможливо використовувати суто граматичні або лексичні трансформації, отже, щоб забезпечити еквівалентний переклад, перекладач повинен використовувати такі лексико-граматичні трансформації: 1) антонімічний переклад, 2) пояснювальний переклад та 3) компенсація.

Отже, як ми бачимо, вчені виділяють такі трансформації: лексичні, граматичні (в тому числі синтаксичні та морфологічні), семантичні, стилістичні. Часто ці види трансформацій виступають в змішаному вигляді. Найбільш ефективними трансформаціями є: лексичні, граматичні та комплексні лексико-граматичні. Більшість вчених, які

вивчали питання класифікації перекладацьких трансформацій, акцентували увагу саме на цих групах.

Комічне є однією з основних категорій естетики, що слугує для визначення та оцінки тих соціальних явищ, моралі, звичаїв, діяльності та поведінки людей, які повністю або частково не відповідають, суперечать об'єктивній закономірності суспільного розвитку, естетичному ідеалу прогресивних суспільних сил, а тому викликають за-судження в формі осміяння.

Найбільш поширеним сучасним різновидом комічного є гумор. Гумор — це не тільки сенс і значення, це — ефект, який виникає внаслідок його інтерпретації. Поняття гумору визначається як всеосяжне явище, спосіб бачення та спосіб життя. Поняття гумору є трансцендентним, а також «магічно невичерпним». (Красухин, 2007: 54).

Гумор — це все, що викликає сміх. Здатність висловлювати або сприймати те, що смішно, є одночасно джерелом розваг і засобом боротьби зі складними або незручними ситуаціями та стресовими подіями. Хоча це викликає сміх, гумор може бути серйозною справою. Від своїх найлегших форм до більш абсурдних — гумор може відігравати важливу роль у формуванні соціальних зв'язків, знятті напруги. В. Раскін пише: «Смішні ситуації, смішні історії, навіть смішні думки кожен день і фактично стосовно до кожного» (Раскін, 2003: 14). Тобто гумору більш властиве емоційне спілкування, і емоційний настрій, який є часто вирішальним для розуміння. Гумор означає сміятися один з одним, але не один над одним.

Основними типами гумору вважаються два: перший — це гумор солідарності, що виражає згоду і підтвердження сказаного іншими учасниками комунікативної ситуації (*supportive humour*). Цей тип гумору близький до позитивної ввічливості (Bruner, 1949) або ввічливості солідарності (Fairclough, 1989). Другий тип гумору — це гумор конкуренції та суперництва, що виражає незгоду і суперечку з попередніми репліками інших учасників ситуації спілкування (*contestive, competitive humour*) (Holmes, 1968). На думку Г. Г. Почепцова, гумор буває: лінгвальним (смішним є те, що говорять герої); ситуативним (смішною є ситуація, в яку потрапили герої) (Pochepcov, 1982: 11). Але дослідження, яке було проведено нами, довело, що гумор буває лінгвальним або лінгвально-ситуативним, який є найбільш поширеним в англomовній лінгвокультурі.

У гуморі відбувається *еволюція*: зміна культури суспільства тягне за собою і зміни в гуморі (пор. гумор епохи Вольтера, гумор часів Петра I, гумор сьогоднішнього дня). *Гумор має й вікові рамки*. Американські дослідники відзначають, що гумор сприймається з 6-річного віку і закінчується із життям людини.

Переклад гумору вимагає не тільки гарного знання мови, але також великого рівня ерудованості. Дослідження даної теми дозволяє показати зростання майстерності сучасної школи перекладу і визначити деякі загальні тенденції у сфері суто творчій, і разом з тим залежній від формальних елементів, мови оригіналу та перекладу. Перекладачу, який має справу з перекладом жартів слід враховувати національну специфіку мови оригіналу і одночасно обирати такі еквіваленти або відповідники, які будуть зрозумілими для читача чи слухача мови перекладу.

Часто при використанні жарту створюються комічні ситуації, зрозумілі далеко не всім, адже за допомогою гри слів передається тонка грань гумору. Гумор буває різний, а гумор з використанням гри слів можна віднести до розряду інтелектуального. У цьому і полягає складність при перекладі гри слів з англійської мови українською. Складнощі можуть виникнути в найнесподіваніших місцях, навіть під час перекладу найпростіших слів.

За словами О. П. Єрошина (Ерошин, 2013: 84), основним способом перекладу жартів вважається компенсація. Цей прийом широко використовується перекладачами при передачі гри слів з однієї мови іншою. Дослідниця Я. М. Яковенко зазначає (Яковенко, 2014: 33–34), що компенсація може бути паралельна (в тій самій частині тексту), суміжна (на незначній відстані від стилістичного прийому оригіналу), зміщена (на значній відстані) та узагальнена (текст перекладу містить прийоми, які адаптують гру слів для читача мови перекладу).

Найпоширенішим способом передачі жарту вважають пошук відповідного еквівалента в мові перекладу, тобто аналога, який має схоже значення, наприклад:

Grab your napkin, homey. You just got served! (Theory of big bang).

Візьми свій білий пранор, друже, я швидко з тобою впораюся!

У прикладі не йде мова про накриття стола, що говорить про камбур, побудований на багатозначності слова *serve*. В американ-

ському варіанті англійської мови одне зі значень цього слова — «перемогти», воно і використовується тут. Але крім цього, слово *serve* має ще безліч інших значень: «служити», «обслуговувати», «працювати» та ін. Для передачі комічної ситуації і змісту перекладачам довелося відійти від теми, пов'язаної з накриттям стола і створити свій відповідник. Вони вирішили побудувати гру слів на використанні фразеологічної одиниці «вивісити білий прапор» (Ерошин, 2013: 85).

Велику роль при формуванні жарту відіграють неологізми, які автор може сам вигадати для того, щоб новизною створити комічний ефект, наприклад:

— *You can't do that, look what you've created here, it's like nerdvana* (Theory of big bang).

— *Але ти не можеш цього зробити, подивись, на що ти перетворив це місце, справжнє ботаносховище.*

У цьому прикладі автор створив свій власний неологізм *nerdvana*, а перекладач, не знайшовши відповідника в українській мові, використав такий же метод, що і автор. Таким чином, думка, що багато каламбурів вважаються неперекладеними, не завжди є істинною. Н. Галь впевнена в тому, що якщо перекладач визнає гру слів неперекладною, він тим самим визнає своє власне безсилля (Галь, 2001: 136).

Гумор може перекладатися шляхом субституції — групи способів словотвору, при яких відбувається заміна частин слів. При цьому усікатися і додаватися може не тільки морфема, але й не морфемний сегмент:

The Nile Valley appears to have been unfit for human habitation during the Stone Ages (Theory of big bang).

Долина Нілу, мабуть, була непридатна для життя людини протягом усього кам'яного віку (в усі періоди кам'яного віку).

В українській мові термін «кам'яний вік» є історичним терміном і ніколи не вживається у множині.

Розглянемо детальніше способи відтворення каламбурів, як основних прийомів створення комічного. Враховуючи поділ каламбурів на чотири види, які часто зустрічаються в повсякденному житті, а саме: фонетичні, лексичні, морфологічні та фразеологічні, можна визначити такі способи перекладу каламбурів: калькування; калькування з перекладацьким коментарем; морфологічне калькування;

створення аналогічної гри слів у мові перекладу, або компенсація; опущення. Від вдалого перекладу залежить безпосереднє враження, яке він справляє на реципієнта, тому використовуючи гру слів, автор має бути впевнений у досягненні бажаного ефекту.

Перший тип каламбурів належить до фонетичних, таких, які будуються на повній або частковій омофонії, наприклад:

Death: Let's go sleigh them!

Albert: ...

Death: I don't know if you noticed Albert, but that was a pun, or play of words (Terry Pratchett's Hogfather)

У прикладі гра слів побудована на однаковому звучанні англійських слів *to sleigh* — кататися на санях та *to slay* — убивати. В українській мові перекладач використовує компенсацію, щоб передати значення гри слів:

Смерть: Ну що ж, давай-но навідаємся туди. Вони будуть вражені. До смерті. Хо-хо-хо.

Альберт: Гм...

Смерть: Це була гра слів, Альберт. Не знаю, чи ти помітив це (Санта — Хрякус).

Лексичні каламбури побудовані на багатозначності, але виникають і випадки використання термінів, неологізмів і навіть власних назв для створення комічного ефекту, наприклад, назва англійської комедії *"The Importance of Being Earnest"*, де гра слів будується за допомогою прикметника *earnest*, який означає серйозний, чесний співзвучний, з ім'ям головного героя, цим самим описуючи його характер, як спокійного та серйозного (Донченко, 2013: 77).

Висновки. Отже, враховуючи національні особливості кожного народу, культуру та традиції, відтворити повністю зміст та експресивно-емотивне забарвлення не завжди вдається, тому найкращим лексико-семантичним засобом передачі гумору мови-джерела мовою перекладу вважається компенсація, яка відбувається зі збереженням техніки створення каламбуру (заміна імені, заміна літери) та без збереження техніки створення каламбуру.

Необхідною умовою перекладу вважається підбір відповідних фонетичних, лексичних та фразеологічних засобів для передачі не лише семантики жартів мови оригіналу, а також їх експресивних та функціональних особливостей.

У ході дослідження особливостей перекладу англomовного дискурсу було виявлено, що відтворення гумору представляє собою певні складнощі для перекладача відповідно до того, що його особистість повинна бути заглибленою в англійську лінгвокультуру, що дозволить йому адекватно передавати зміст жартів з урахуванням особливостей англійського менталітету.

Проблема відтворення гумору цікава вже тим, що це — драма суперечностей. Тим самим це дослідження окреслює і перспективи для майбутніх досліджень, які можуть включати ширше висвітлення невичерпної проблеми меж перекладності, нові осяяння у вивченні мистецтва тлумачення літератури, гумористичної зокрема, пошук нових обріїв у взаємодії культур шляхом перекладу, належне суспільне поцінування перекладацької праці, насамперед з боку критики, глибше розуміння творчої природи перекладацького покликання і розкриття місії перекладача у сучасному світі.

ЛІТЕРАТУРА

- Бархударов Л. С. Язык и перевод. Москва : Междунар. отношения, 1975. 240 с.
- Воробйова І. А. Концепт “гумор” у британській лінгвокультурі. Сімферополь : Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2011. 196 с.
- Гадамер Х. Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики. Москва : Прогресс, 1988. 704 с.
- Галь Н. Слово живое и мертвое. Москва : Международные отношения, 2001. 608 с.
- Гарбовский Н. К. Теория перевода. Москва : Изд-во МГУ, 2004. 544 с.
- Донченко А. Ю. Проблема перевода каламбуров в художественных фильмах. *Современные наукоемкие технологии*. Москва, 2013. Вып. 7(1). С. 76–78.
- Ерошин А. П. Англоязычный каламбур как объект межязыковой передачи (на материале телесериала «теория большого взрыва»). *Вестник МГОУ*. Серия: Лингвистика. Москва, 2013. Вып. 3. С. 78–87.
- Кобякова І. К. Номінативно-комунікативний аспект гумору в текстах малого жанру. *Вісник Сумського державного університету*. 2002. № 4(37). С. 82–87.
- Комиссаров В. Н. Теория перевода (Лингвистические аспекты). Москва: Высшая школа, 1990. 253 с.
- Красухин К. Г. Заметки об истоках комического. *Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма*. Москва, 2007. С. 48–55.
- Кулемина К. В. Основные виды переводческих трансформаций. *Вестник АГТУ*, 2017. Вып. 5. С. 143–146.
- Кутоян А. К. Композиційно-мовленнєві засоби створення комічного в тексті англійської комедії : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2007. 19 с.
- Латышев Л. К. Технология перевода. Москва : Академия, 2005. 317 с.

- Литвин І. М. Перекладознавство. Черкаси : Ю. А. Чабаненко, 2013. 288 с.
- Пушка А. С. Структурно-композиційна класифікація текстотипів англomовного анекдоту. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2007. № 772. С. 122–125.
- Самохіна В. О. Сміхове сприйняття світу в англomовній лінгвокультурі. *Актуальні проблеми філології, мовознавства, перекладознавства та методики викладання філологічних дисциплін* : І міжвуз. наук.-практ. конф., 28–29 травня 2010 р. : тези доп. Маріуполь: ПДТУ, 2010(в). С. 26–30.
- Семенюк О. А. Мова епохи та мовна особистість у сатирико-гумористичному тексті : автореф. дис. ... доктора філол. наук : спец. 10.02.01 Українська мова ; 10.02.02. Російська мова. Київ, 2002. 33 с.
- Стоянова Т. В. Філософські основи перекладу англomовного тексту китайською мовою. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2019. № 28. С. 177–187.
- Теорія Великого вибуху (The big bang theory): серіал. URL: <https://ukrkino.net/77-teorija-velykogo-vybuhu.html>
- Чередниченко О. І. Складові професійної компетенції перекладача: рівень магістра. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Харків: Константа, 2007(б). № 772. С. 18–20.
- Швачко С. О. Квантитативні одиниці англійської мови: перекладацькі аспекти. Вінниця : Нова книга, 2008(а). 128 с.
- Шонь О. Б. Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сатири в американських коротких оповіданнях : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 Германські мови. Львів, 2003. 20 с.
- Яковенко Я. М. Особливості перекладу каламбурів у художньому тексті для дітей. *Студентський науковий вісник*. Кіровоград, 2014. Випуск 13. С. 579–591.
- Bruner J. On the perception of incongruity: a paradigm. *Journal of Personality*. 1949. № 18. P. 206–223.
- Fairclough N. L. Language and Power. London ; New York : Longman, 1989. 283 p.
- Holmes J. Having a laugh at work: how humor contributes to workplace culture. *Journal of Pragmatics*. 2002. 34. P. 168–171.
- Pochepstov G. G. Language and Humour. Kyiv: Higher school, 1982. 326 p.
- Terry Pratchett's Hogfather (Санта-Хрякус). Great Britain: The Mob Film Company, 2006. [Субтитри: українські].

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АНГЛИЙСКОГО ЮМОРА НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Татьяна Стоянова

кандидат филологических наук, ассистент кафедры перевода, теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: t.v.stoianova@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0424-6783>

Ксения Черненко

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: itspmoo@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8485-9490>

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию особенностей отображения английского юмора на украинском языке. Актуальность работы обусловлена насущной необходимостью комплексного исследования англоязычного юмора как текстово-дискурсивного образования и особенностей его перевода. Целью исследования является анализ специфики отображения англоязычного юмора. В результате исследования авторы приходят к выводу, что отображение английского юмористического дискурса должно учитывать национальные особенности народа, культуру и традиции. Перевод юмористического дискурса требует использования различного рода трансформаций: лексических, грамматических (в том числе синтаксических и морфологических), семантических, стилистических. Часто эти виды трансформаций выступают в смешанном виде. Наиболее эффективными трансформациями являются: лексические, грамматические и комплексные лексико-грамматические. Предметом исследования настоящей работы является юмор — наиболее распространенная современная разновидность комического. Понятие юмора определяется как всеобъемлющее явление, способ видения, образ жизни. Природа юмора зависит от лингвокультурных особенностей страны, к которой он относится, а значит, этот феномен воспроизводит национальную картину мира. Исходя из этого, переводчику следует учитывать особенности этнического мировосприятия для адекватного воспроизведения содержания дискурсивного юмористического образования. Также необходимо знать хоть что-то о культуре участвующих в переводе, чтобы понять оригинал и иметь возможность его воспроизвести. При анализе мы определили, что необходи-

мо учитывать национальный характер юмора, поскольку в разных обществах одно и то же может вызвать различные реакции, что приводит к неадекватным единицам воспроизведения исходного языка к целевому языку. Исходя из того, что воспроизвести полностью содержание и экспрессивно-эмотивную окраску не всегда удастся, лучшим лексико-семантическим средством передачи юмора языка-источника на языке перевода считается компенсация. Необходимым условием перевода считается подбор соответствующих фонетических, лексических и фразеологических средств для передачи не только семантики юмористического образования языка, а также их экспрессивных и функциональных особенностей.

Ключевые слова: юмор, юмористический дискурс, шутка, комическое, лингвокультура, перевод.

PECULIARITIES OF TRANSLATION OF ENGLISH HUMOR IN UKRAINIAN

Tetiana Stoianova

Candidate of Philology, Assistant of the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,

Odesa, Ukraine

e-mail: t.v.stoianova@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0424-6783>

Ksenia Chernenko

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,

Odesa, Ukraine

e-mail: itspmoo@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8485-9490>

SUMMARY

The article is devoted to the study of the features of reproducing English humor in the Ukrainian language. The relevance of the work is due to the urgent need for a comprehensive study of English-language humor as a text-discursive education and the features of its translation. The aim of the study is to analyze the specifics of reproducing English-language humor. As a result of the study, the author comes to the conclusion that the reproduction of English humorous discourse should take into account the national characteristics of the people, culture and traditions. Translation of humorous discourse requires the use of various transformations: lexical, grammatical (including syntactic and morphological),

semantic, and stylistic. Often these types of transformations appear in a mixed form. The most effective transformations are: lexical, grammatical, and complex lexical and grammatical ones. The subject of research of this work is humor — the most common modern type of comic. The concept of humor is defined as a comprehensive phenomenon, a way of seeing, a way of life. The nature of humor depends on the linguistic and cultural characteristics of the country to which it belongs, which means that this phenomenon reproduces the national picture of the world. According to this, the translator should take into account the peculiarities of ethnic worldview in order to reproduce the content of discursive humorous education adequately. It is also necessary to be able to know at least something about the cultures involved in the translation in order to understand the original and be able to reproduce it. During the analysis, we determined that it is necessary to take into account the national nature of humor, because in different societies the same thing can cause different reactions, which leads to inadequate units of reproduction of the source language to the target language. Based on the fact that it is not always possible to fully reproduce the content and expressive-emotional coloring, compensation is considered the best lexical and semantic means of transmitting humor in the source language in the translation language. A necessary condition for translation is the selection of appropriate phonetic, lexical and phraseological means for transmitting not only the semantics of the humorous formation of the original language, but also their expressive and functional features.

Key words: humor, humorous discourse, joke, comic, linguoculture, translation.

REFERENCES

- Barkhudarov L. S. (1975). *Yazyk i perevod* [Language and translation]. Moskva : Mezhdunar. otnosheniia. [in Russian].
- Vorobyova I. A. (2011). Kontsept “humor” u brytanskiy linhvokulturi [The concept of “humor” in British linguoculture]. Simferopol: Tavrychny natsionalny universytet im. V. I. Vernadsky. [in Ukrainian].
- Gadamer H. G. (1988). *Istina I metod: Osnovy filosofskoy germeneytyki* [Truth and Method: Fundamentals of Philosophical Hermeneutics]. Moskva : Progress. [in Russian].
- Gal N. (2001). Slovo zhivoye I mertvoye [The word of the living and the dead]. Moskva : Mezhdunarodnyye otnosheniya. [in Russian].
- Garbovskiy N. K. (2004). *Teoriya perevoda* [Theory of translation]. Moskva : Izd-vo MHU. [in Russian].
- Donchenko A. Yu. (2013). Problema perevoda kalamburov v hudozhestvennykh filmakh. [The problem of translating puns in feature films]. *Sovremennyye naukoymyhiye tekhnolohii*. Moskva. [in Russian].
- Yeroshin A. P. (2013). Anhloyazychnyy kalambur kak obyekt mezhyazykovoy peredachi [English-language pun as an object of interlanguage transmission]. *Vestnik MHOYU*. Moskva. [in Russian].

- Kobyakova I. K. (2002). Nominatyvno-komunikatyvny aspekt humoru v tekstakh maloho zhanru [Nominative and communicative aspect of humor in texts of the small genre]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu*. #4(37). [in Ukrainian].
- Komissarov V. N. (1990). *Teoriya perekladu (Linhvistychni aspekty)* [Theory of translation (Linguistic aspects)]. Moskva : Vyscha shkola. [in Russian].
- Krasukhin K. G. (2007). Zametki ob istokah komicheskoho [Notes on the origins of the comic]. *Lohicheskyi analiz yazyka. Yazykovyye mekhanizmy komizma*. Moskva. [in Russian].
- Kulemina K. V. (2017). Osnovnyye vidy perevodcheskikh transformatsyyi [Main types of translation transformations]. *Vestnik AHYYU. Vyp. #5*. [in Russian].
- Kutoyan A. K. (2007). Kompozitsiyno-movlenneyi zasoby stvorenniya komichnoho v teksti anhliyskoyi komediyi [Compositional and speech means of creating a comic in the text of an English comedy] : avtoref. Dys. Na zdobuttya nauk. Stupenya kand. Filol. Nauk : spets. 10.02.04 “Hermanski movy”. Kharkiv. [in Ukrainian].
- Latshev L. K. (2005). *Tekhnolohiya perevoda* [Technology of the translation]. Moskva : Akademiya. [in Russian].
- Litvin I. M. (2013). *Perekladoznavstvo* [Translation studies]. Cherkasy : Y. A. Chabanenko. [in Ukrainian].
- Putshka A. S. (2007). Strukturno-kompozitsiynaya klasyfikatsiya tekstotyvny anhlomovnoho anekdotu [Structural and compositional classification of textotypes of an English-language joke]. *Visnyk Kharkivskogo natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. [in Ukrainian].
- Samokhina V. A. (2010). Smihove spriynyattya svitu v anhlomovniy linhvokulturi. [Laughing perception of the world in English-language linguistics]. *Aktualni problemy filolohiyi, movoznavstva, perekladoznavstva ta metodyki vykladannya filolohichnykh distsyplin : I mizhvuz. nauk.-prakt. konf., 28–29 travnya 2010 r. : tezi dop.*. Mariupol : PDTYu. [in Ukrainian].
- Semenyuk O. A. (2002). Mova epohy ta movna osobystist u satyryko-humorystychnomu teksti [Language of the epoch and language personality in a satirical and humorous text] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya doktora filol. nauk : spets. 10.02.01 “Ukrayinska mova” ; 10.02.02. «Rosiyska mova». Kyiv. [in Ukrainian].
- Stoianova T. V. (2019). *Filosofski osnovy perekladu anhlomovnoho tekstu kytayskoyu movoyu* [Philosophical bases of translation of the English text into Chinese]. *Naukovy visnyk PNPU im. K. D. Ushynskoho*. #28. [in Ukrainian].
- Teoriya Velykoho vybukhu The Big bang theory: TV series. URL : <https://ukrkino.net/77-teoriya-velykogo-vybukhu.html>. [in English].
- Cherednychenko O. I. (2007) Skladovi profesynynoyi kompetentsiyi perekladacha: riven mahistra [Components of professional competence of a translator: master's level]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. Kharkiv: Konstanta. [in Ukrainian].
- Shvachko S. A. (2008) Kvantytatyvni odynytsi anhliyskoy movy: perekladatsky aspekty. [Quantitative units of the English language: translation aspects]. Vynnytsya : NOVA KNIGA. [in Ukrainian].
- Shon O. B. (2003) Movnostilistichni zasobi realizacii gumoru, ironii i satiri v amerikans'kih korotkikh opovidannjah [Linguostylistic means of implementing humor, irony and satire in American short stories] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk : spec. 10.02.04 «Hermanski movy». Lviv. [in Ukrainian].
- Yakovenko Y. M. (2014) Osoblyvosti perekladu kalamburiv u hudozhnyomu teksti dlya ditey [Features of translating puns in a literary text for children]. *Studentskyi naukovy visnyk*. Kirovohrad. *Vypusk 13*. [in Ukrainian].

Bruner J. (1949) On the perception of incongruity: a paradigm. *Journal of Personality*. [in English].

Fairclough N. L. (1989) *Language and Power*. London, New York : Longman. [in English].

Holmes J. (2002) Having a laugh at work: how humor contributes to workplace culture. *Journal of Pragmatics*. 34. 2002. [in English].

Pochepstov G. G. *Language and Humour*. Kyiv: Higher school. [in English].

Terry Pratchett's *Hogfather* (Санта-Хрякус). Great Britain: The Mob Film Company. [in English].

Стаття надійшла до редакції 01.08.2020

УДК 81'25+811.111+811.161

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНОМОВНОГО КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНОГО ТЕКСТУ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Тетяна Стоянова

кандидат філологічних наук, асистент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна

e-mail: t.v.stoianova@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0424-6783>

Анастасія Шевченко

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
e-mail: anastayshya@i.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3960-9051>

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто способи та методи передачі культурно-специфічної лексики у перекладі Марією Скрипник повісті Ольги Кобилянської «В неділю рано зілля копала» англійською мовою. Було продемонстровано, що для доречного відображення українського колориту в англомовній лінгвокультурі слід комбінувати різні засоби та прийоми перекладу. Актуальність обраної теми базується на стрімкому розвитку української культури, літератури та економіки на світовій арені. Метою роботи є дослідження особливостей перекладу культурних реалій україномовного тексту англійською мовою. Дослідження ґрунтується на перекладознавчо-зіставному методі, порівняльному методі, методі перекладацького аналізу, що дозволяють повно та детально розкрити обрану тему. Кожна мовна група має свої культурно-специфічні особливості, що являють собою труднощі при відтворенні іноземною мовою. Встановлено, що до культурно-специфічної лексики входять реалії, безеквівалентна лексика, вигук, власні імена, географічні назви. Для їх передачі при перекладі обраного твору були застосовані такі перекладацькі трансформації як

транскрипція, транслітерація, калькування, гіперонімія, описовий переклад, дослівний переклад та пояснення в коментарях. Усі зазначені перекладацькі трансформації направлені на вдалу передачу національно маркованої лексики та збереження національних барв певного народу при їх відтворенні для іноземного реципієнта. Попри те, що перекладу безеквівалентної лексики присвячено багато праць різних вчених, на сьогоднішній день у перекладачів все ще з'являються труднощі при передачі змісту слів-реалій та навіть їх розумінні. Точний переклад національної лексики є дуже важливим для розуміння тексту, особливо художньої літератури, адже це важливий спосіб міжкультурної комунікації. Відомо, що для вдалого відтворення національно маркованої лексики перекладач повинен мати необхідні знання про семантику та значення слів як у мові оригіналу, так й у мові перекладу. Оскільки мова динамічна і може досить швидко змінюватися, переклад культурно-специфічної лексики є невичерпною темою для дослідження.

Ключові слова: культурно-специфічна лексика, національно марковані слова, безеквівалентна лексика, реалія.

Вступ. Українська література — одна з найбільш багатих літератур у світі, її жанрове розмаїття вражає. Хоча й перекладачі вже майже два століття намагаються перекласти якомога більше українських художніх творів англійською мовою, але, на жаль, літературна спадщина України майже зовсім не відома англомовному читачеві.

В останні роки кількість перекладів українських творів англійською мовою невпинно зростає. Але перекладачі ще й досі стикаються з проблемами передачі культурно-специфічної лексики. Багато вчених обговорювали це питання.

Переклад художньої літератури є надзвичайно важливим у сучасному суспільстві.

Ми живемо у світі, в якому перекладачі розглядаються як посередники між культурами та відіграють вагомий роль у міжкультурній комунікації, а саме в обміні досвідом та знаннями різних культур та народів. При тому, що у світі стільки політичних та економічних розбіжностей і несправедливості, все, що може наблизити нас до розуміння інших культур, безумовно заслуговує на відзначення.

Переклад є складним явищем, оскільки він стосується не лише пари мов, а й культурних аспектів, з якими пов'язані мови. Один із цих аспектів складається із специфічних для культури предметів — матеріальних чи духовних концепцій, які є в одній культурі та відсутні в іншій.

Переклад понять, пов'язаних із культурою, здається є одним із найскладніших завдань, які повинен виконувати перекладач.

В перекладацькій справі вдале відображення реалій є однією з основних складових успіху. Адже якнайближча передача предметного змісту реалії означає якнайточніше відтворення характеру явища, поняття чи предмету, що тісно пов'язані з народом, країною чи краєм, з одного боку, та з історично-часовим проміжком, з іншого.

Переклад національної лексики надзвичайно важливий для розуміння художнього тексту, оскільки це єдиний спосіб передати особливості культури, національний менталітет, відмінності між навколишнім середовищем та культурою у різних країнах. Таким чином, зараз перекладачеві доводиться передавати усю багатогранність української культури. Звісно, неможливо абсолютно точно передати колорит звичаїв і традицій певного народу. Перекладачі часто стикаються з проблемами перекладу культурно-специфічної лексики: реалій, вигуків, безеквівалентної лексики, історизмів, архаїзмів, діалектизмів, власних і географічних назв, русизмів тощо.

Актуальність роботи зумовлена зростанням інтересу до української культури та зацікавленістю у способах її відтворення англійською мовою.

Мета та завдання дослідження. Мета роботи полягає у виявленні культурних реалій у повісті Ольги Кобилянської «В неділю рано зілля копала» та аналізі способів та засобів їхньої передачі у тексті-перекладі.

Для досягнення зазначеної мети передбачене виконання таких **завдань**: проаналізувати та класифікувати культурно-специфічну лексику; дослідити особливості, засоби та методи відтворення культурних реалій; встановити основні випадки невідповідності перекладу оригіналу, види та причини часткової чи повної втрати інформації.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугувала повість «В неділю рано зілля копала» української письменниці Ольги Кобилянської в оригіналі українською мовою (загальним обсягом 184 сторінки) та її англійський переклад (загальним обсягом 168 сторінок).

У якості методів дослідження використовувалися порівняльний метод для виявлення спільних і відмінних рис у мовах оригіналу та перекладу; метод перекладацького аналізу для знаходження лінгвисти-

лістичних особливостей тексту оригіналу, визначення використаних стратегій, тактик та операцій у перекладі; перекладознавчо-зіставний метод аналізу оригіналів і перекладів тексту, метод кількісного аналізу для репрезентації кількісних показників у результатах дослідження.

Результати та дискусія. В умовах швидкого розвитку суспільства, інтернаціоналізації, тісного контакту між різними країнами та їхніми культурами важливого змісту набуває робота перекладача та безпосередньо сам переклад. Вченими було запропоновано багато різних визначень перекладу, кожне відображає певну теоретичну модель, що лежить в основі. Наприклад, Л. С. Бархударов визначає переклад «як процес заміни тексту однієї мови текстом іншої мови, зберігаючи незмінний план дій» (Бархударов, 1975: 3).

В. Н. Комісаров говорить про переклад як «про відчуження створеного відрізка мовлення з відповідною частиною оригіналу», «про свідоме чи інтуїтивне співставлення двох мов» (Комісаров, 1990: 5).

Вважається, що з усіх типів перекладу художній переклад дозволяє послідовно брати участь у творчому процесі перекладу. За словами Буша, художній переклад — це «оригінальна суб'єктивна діяльність у центрі складної мережі соціальних та культурних практик» (Bush, 1998: 127).

Загальновідомим є той факт, що художній переклад є одним з найскладніших видів перекладу, що передбачає переклад творчої та драматичної прози та поезії на інші мови. Він включає переклад літератури з давніх мов та переклад сучасної художньої літератури та охоплює широку аудиторію та має величезне значення, оскільки багато в чому допомагає сформувати людське розуміння навколишнього світу. Переклад художньої літератури має значні відмінності у порівнянні з іншими формами перекладу. Саме розмір текстів, що беруть участь у художньому тексті, відрізняє його.

Однією з ключових проблем художнього перекладу є необхідність збалансувати збереження вірності оригінальному твору з необхідністю створити щось унікальне та своєрідне, що викликатиме ті самі почуття та відгуки, що й оригінал. Це може бути особливо складним завданням, коли мова йде про поезію (Brooks, 2017).

Перекладач художньої літератури повинен взаємодіяти з різними ритмами, образами та символами, які автор може використовувати на сотнях сторінок. Також важливим завданням є відтворення атмо-

сфери оригінального твору. Гумор, іронія та сюжетні лінії, що виявляються підтекстом, а не поясненням, робить завдання перекладу ще складнішим. Подальшим ускладненням є знання читача.

Існування такої великої кількості труднощів у процесі художнього перекладу передбачає наявність особливих навичок у перекладача. Переклад художньої літератури є більш творчим мистецтвом, ніж інші види перекладу. Для перекладу прози та поезії здібності до творчого письма так само важливі, як і лінгвістична майстерність. Здатність забезпечити безперервність викладу думок є дуже важливим завданням, особливо у великих за обсягом романах (Brooks, 2017).

Іноземний текст — це місце безлічі різних семантичних можливостей, які фіксуються лише тимчасово, у будь-якому перекладі, на основі різних культурних припущень та варіантів інтерпретації в конкретних соціальних умовах та протягом різних історичних періодів.

Особливу увагу слід звернути на те, що переклад здійснюється не лише з однієї мови на іншу, а також з культури на культуру.

Культурно-специфічна лексика — є важливою складовою кожного окремого народу.

Національно маркована лексика відображає національно-мовну картину світу певної нації, а також особливості економіки, географії, суспільного ладу, фольклору, літератури, усіх видів мистецтва, науки, побуту, звичаїв носіїв відповідної мови.

Проблеми реалій почали розглядати лише у 1950-х роках. Зокрема Л. М. Соболев (Соболев, 1955) у 1952 р. одним із перших ужив термін реалія у його сучасному розумінні. Чималий внесок в опрацювання проблеми реалій зробив відомий український лінгвіст В. В. Коптілов, який реаліями називає «слова, що позначають предмети та явища, які невідомі мові перекладу» (Коптілов, 1971: 65).

У мовознавстві існують різні класифікації лексики з національно-культурним компонентом. Учені виокремлюють основні лексичні групи, що містять культурний компонент значення: безеквівалентна лексика; конотативна лексика; фонові лексика (Акопян, 2003: 15).

Л. С. Бархударов вважає, що до складу безеквівалентної лексики входять: 1) власні імена, географічні назви, назви установ та організацій; 2) реалії; 3) випадкові лакуни (Бархударов, 1975: 94–95). Вчений розглядає реалії як окремий вид безеквівалентної лексики і вважає, що це слова, які позначають предмети, поняття й ситуації, які не іс-

нують у практичному досвіді людей, які говорять іншою мовою (Бархударов, 1975: 78).

С. І. Влахов та С. П. Флорін вважають, що до складу безеквівалентної лексики входять власне безеквівалентні слова, реалії. Під реаліями вчені розуміють «слова і словосполучення, які називають об'єкти, характерні для життя, побуту, культури, соціального й історичного розвитку одного народу і чужі іншому». Частково виходять за межі безеквівалентної лексики терміни, вигуки, звуконаслідувальні слова, екзотизми, аббревіатури, звертання, відступи від літературної норми; власні імена та фразеологізми (Влахов, 1980: 9–43).

Переклад є складним завданням, навіть коли він передбачає пошук слів, які відповідають змісту та ідеям у вихідному матеріалі. Та все стає ще складнішим із появою специфічного для культури терміну, який не має еквівалента в мові, на яку ми перекладаємо, і пояснення якого займає багато часу.

Мова і культура повинні розглядатися як тісно пов'язані між собою, і обидва аспекти необхідно враховувати для перекладу

Культурні вирази важко перекласти, тому що культурний контекст занадто розмитий, він відображає світогляд суспільства, його переконання, емоції та цінності. Таким чином, він включає деякі важливі фактори, які допомагають у формуванні інформації, необхідної для інтерпретації повідомлення; дати можливість перекладачу легко та ефектно перекладати. Ось чому будь-який термін, одне слово або вираз називають культурно-специфічними, коли вони позначають конкретні об'єкти або абстрактні аспекти, які можуть бути пов'язані з релігійними віруваннями, соціальними звичками, звичаями та традиціями, що є специфічними для даної культури. При перекладі культурних реалій лінгвістичний елемент має співвідноситися з культурним контекстом, якому він належить. Це означає, що мова розглядається як частина культури та ідентичності суспільства (Chahrouh, 2018).

Хоча деякі культурні концепції видаються універсальними, проте вони не тлумачаться однаково; кожна мова має своє тлумачення відповідно до способу мислення, стилю життя та навіть географічного розташування.

Основне занепокоєння традиційно стосується слів та фраз, які настільки міцно засвоєні в одній культурі, що їх майже неможливо перекласти іншими термінами. Довгі дебати ведуться щодо того, коли ви-

користувати найближчий еквівалент, коли вводити нове слово при буквальному перекладі, а коли транскрибувати. Усі ці «неперекладні» слова та фрази, пов'язані з культурою, продовжують захоплювати перекладачів та теоретиків перекладу (Chahrouh, 2018).

При перекладі перекладач користується різноманітними способами та засобами передачі культурно-специфічної лексики: транскрипцією, транслітерацією, калькуванням, гіперонімією, описовим перекладом, дослівним перекладом та поясненням в коментарях.

Для передачі змісту реалії перекладач може використовувати прийом гіперонімії — родове поняття для певного класу об'єктів та його мовне позначення (Селіванова, 2006: 85).

Існують випадки, коли термін є настільки культурно-специфічним, що найпростіше використати найближчий можливий культурний еквівалент — функціональний еквівалент.

Перекладачі можуть використовувати слово з аналогічним значенням — синонім, для передачі слова-реалії, якому немає точного еквівалента, чи користуватися прийомом генералізації, коли у мові перекладу зовсім не існує культурного еквівалента. Перекладачеві залишається лише знайти термін, який дасть загальне уявлення про складне поняття у мові оригіналу.

В ідеальній ситуації перекладач може висловити кожен концепцію з тексту оригіналу. Але іноді специфічний для культури термін може бути настільки складним для перекладу, як і непотрібним, тому найкращим рішенням буде залишити його поза увагою — такий прийом має назву опущення.

Існують випадки, коли неможливо обійти той факт, що термін, що стосується певної культури, потребує пояснення. У цьому випадку перекладач може зробити це у виносках або у дужках. Насправді, більшість прийомів є досить інстинктивними для перекладачів та, на жаль, дуже мало текстів української літератури було перекладено англійською мовою (Salzberg, 2018).

Вагомий внесок у переклад української літератури англійською мовою внесла канадська перекладачка Марія Скрипник (1915–2012) із середовища української імміграції, яка у 2001 році у Канаді опублікувала свій останній солідний переклад повісті Ольги Кобилянської «В неділю рано зілля копала». Глибокі знання української етнографії, національних традицій, духовної спадщини українського краю до-

помогли Марії Скрипник більш-менш повно відтворити специфіку першотвору. Далі пропонуємо до розгляду прийоми передачі культурно-специфічної лексики на прикладі цієї повісті.

Для перекладу власних та географічних назв були використані такі прийоми, як транслітерація та транскрипція, для збереження власне українських назв і імен: *Чабаниця* — *Chabanytsia*; *Іванухи Дубихи* — *Ivanykha Dub*, *Мавра* — *Mavra*, *Раду* — *Radu*, *Тетяна* — *Tetiana*, *Настка* — *Nastia*.

Для передачі реалії *обійстя* Марія Скрипник використовує перекладний відповідник реалії для більшого розуміння читачем даного поняття, а саме *the grounds of the house*.

Фразеологізм було передано словосполученням, схожим за значенням:

Мешканці, хоч і не полохливі з вдачі, затривожилися чимало тими чорними непрошеними гістьми.

The inhabitants, though not timid by nature, became considerably alarmed about this influx of uninvited, dark-skinned guests.

Не був переданий колорит української культури, слова *криївки* і *сховки* були замінені та опущені:

До того було всім звісно, що цигани мали в різних місцях гір свої тайні криївки і сховки, звідки нападали ночами на подорожніх, ограбували та бивали їх, збагачуючись так різним добром.

But everyone knew that the gypsies had secret hideouts in various places in the mountains, out of which they emerged to attack travellers — robbing, killing, and enriching themselves with their stolen booty.

Звісно, що таке опущення реалій зменшує експресивно-емоційне навантаження контексту і, можливо, навіть дещо змінює його інформацію.

Український народний музичний інструмент *цимбали* та словосполучення *чудотворне зілля* були перекладені англійськими відповідними аналогами:

Збираючи по горах чудотворне зілля, там — ворожачи, там — вигравали на скрипці або цимбалах за кусень хліба або яку стару одежину...

Gathering medicinal herbs in the mountains, telling fortunes, playing their violins and dulcimers for a piece of bread or some old clothing...

За допомогою функціонального доповнення було передано вираз *кидаючись вихром* — *throwing herself like a whirlwind*.

Українські довгі складнопідрядні речення в англійському перекладі часто були поділені на декілька простих речень та, на нашу думку, не зовсім вдалими є відтворення реалії *п'ястук*, за даними словника української мови, *п'ястук* — це кулак:

За роз'яреним батьком і проводирем, що кипів з обиди і жажди за помстою, погрожуючи заодно п'ястуком...

With the enraged father and chief, who was boiling from the insult and thirsted for revenge, threatening his wife with the whip...

Українське культурно-специфічне слово *чоло* було замінене іншим англійським словом:

Срібні великі монети, що були вплетені в її чорне волосся, зсунулися нараз самі по собі низько на чоло і надали її чорному, мов з бронзи темно-му лицю предивну чарівну окрасу...

The large silver coins plaited into her hair slid low over her brow and gave her dark, bronzed face an enchanting beauty.

Географічна назва *Семуград* за допомогою прийому гіперонімії була замінена на більш відому для іноземного читача назву *Transylvania*. Перекладач зробив уточнення з *нусту* — *from the Hungarian plain*:

— Ти, Раду, був один син у свого батька, старшини в Семуградї, а Мавра одна дитина в мене, славного музики Андронаті з нусту — і ви побралися.

“You, Radu, were the only son of your father, a chieftain in Transylvania, and Mavra is the only child of Andronati, the famous musician from the Hungarian plain. And you married...”

Знову ж таки складносурядне речення було поділене на декілька самостійних речень.

Відай, вона відійде навіки сама від нас, а золоті дукачі твої остануться тобі.

She may leave us forever by herself and your gold ducats will then remain with you.

Українське національно марковане слово *пугарик* було замінене англійським еквівалентом, що призводить до втрати українського колориту:

Він вихилив перший раз по раз горівки, поданої йому Андронаті з срібного малого пугарика...

He drank one whiskey after another, poured by Andronati into a small silver goblet...

Слово **горівка** було замінено більш відомим для англomовного читача словом **whiskey**.

У деяких випадках перекладач використовує транслітерацію для передачі реалії та подає пояснення у виносці внизу сторінки для того, щоб читачеві було легше зрозуміти зміст терміну:

Адронати грав дойну.

Adronati was playing a doina. У виносках міститься тлумачення: *A very moving type of Romanian gypsy music.*

Застаріле слово **туркиня** переклали двома різними способами:

Описовим перекладом:

Як сама **туркиня**...

Like **a Turkish lady**...

Також в іншому випадку було подано пояснення у виносці внизу сторінки:

Туркиня — Turkynia. У виносках міститься тлумачення: *A Turkish woman.*

З противної гори, відділеної від нього лиш невеликою долиною, обзивається голос трембіти.

The voice of a trembita sounds from the opposite mountain, separated from him by a small valley.

Суто український вислів був переданий за допомогою описового перекладу:

Ішов далі майже навромацки.

He walked on blindly, almost feeling his way by touch.

Застарілі слова замінені на сучасні еквіваленти:

Округ неї тишина і лиш широкий крилатий шум лісу гойдався живичним воздухом та десь-не-десь зачувався шелест вивірки, що дряпалася блискавкою по смереках.

Only the broad, winged murmur of the forest, swaying with resinous fragrance, and the rustle of a squirrel scampering like lightning through the branches some place or other could be heard.

Не зовсім доречним, на нашу думку, є переклад слова **меліналуся**, перекладач переклав його як **were adorned** (прикрашали):

Теліналуся в її малих ушках золоті обручки-ковтки, півмісяці...

Her ears were adorned with the golden half-moon earrings...

Слово **русалка** було перекладено більш доречним для українського колориту словом **нymph**:

Тетяна виростає, розвивається в прекрасну справдішню лісову русалку.

Tetiana is growing up and turning into a true forest nymph.

Архаїзм **чигають** було перекладено ідіомою **lie in wait**:

Її іноді лячно за долю тої дитини, над якою дружить, і на яку молоді люди чигають...

She is often frightened for her daughter's future, over which she worries, and for which young people lie in wait...

Українське свято **Івана Купала** було перекладено за допомогою калькування, а також було подано пояснення у виносці внизу сторінки:

В надвечір'я Івана Купала ворожити та про свою будучність у русалок довідуватися.

On St. John's Eve and try to find out from the water nymphs what the future holds in store for them. У виносках міститься тлумачення: *This day is known as "Ivana Kupala" in Ukrainian, Kupala being the pagan god of love.*

Українське слово-реалія **розстрілювати** було перекладено за допомогою гіперонімії:

Часом люблять русалки розстрілювати під водою свавільною рукою вінки...

Sometimes the water-nymphs like to scatter the wreaths about in the water...

Деяка кількість українських культурно-специфічних слів були зовсім випущені з тексту у зв'язку з неможливістю передачі їх англійською мовою:

— **так-то**;

— **в оцім-то**;

— **в цілому**;

— **се**;

— **буцім-то**;

— **сим**;

— **сього**;

— **на сім**;

— **попри і т. д.**

Вигуки **гай, гай; ет; овва** були випущені з тексту.

При художньому перекладі, як майже і при будь-якому перекладі, втрати деякої кількості інформації неминучі через декілька причин: розбіжності у структурі мов та втрата конотативної інформації перекладачем для пристосування тексту до адресата.

Висновки. При аналізі даного тексту була виявлена велика кількість культурно-специфічної лексики, а саме реалій, фразеологізмів, власних та географічних назв. Опрацювавши цей україномовний культурно-специфічний текст, ми виявили, що найчастіше перекладач користувалася такими трансформаціями як транслітерація та транскрипція (25 %), калькування (25 %) та описовий переклад (20 %). Найчастіше українські культурно-специфічні слова, а саме архаїзми, діалектизми, застарілі слова були замінені сучасними англійськими еквівалентами (30 %). Дослідження перекладу культурних реалій вказує на те, що існує проблема їх вдалого відтворення. При передачі культурно-специфічної лексики перекладач використовує ряд різних способів та засобів перекладу, тому що уживання одного прийому може призвести до непевного розуміння читачем культурних особливостей, перенасичення тексту іншомовними словами або втрати національного колориту чи зміни змісту. Аналіз перекладу повісті Ольги Кобилянської «В неділю рано зілля копала» свідчить про те, що перекладач Марія Скрипник в цілому вдало передала національно марковану лексику, перекладач використовувала тактику лінгво-культурної адаптації. Щодо засобів перекладу, то тут, як уже було сказано вище, є багато виправданих транслітерованих методів, але, з іншого боку, є і велика кількість вдалих гіперонімічних варіантів. Також були використані такі перекладацькі прийоми, як описовий переклад та пояснення в коментарях.

Звісно, при перекладі реалій та безеквівалентної лексики неможливо обійтися без втрати певного національного колориту та деякої когнітивної інформації. Адже під час перекладу відбувається адаптація тексту до нового одержувача. Також причиною часткової втрати інформації можуть слугувати розбіжності у структурах мов.

У наш час зростає необхідність у нових аналізах англomовних перекладів творів українських авторів та попит на переклади текстів української літератури, тому у подальших розвідках ми плануємо дослідити способи передачі реалій у перекладах творів інших українських письменників.

ЛІТЕРАТУРА

- Акопян Ю. А. Лексико-семантические особенности австралийского варианта английского языка (на материале австралийской поэзии) : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Москва, 2003. 141 с.
- Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории переводов. Москва: Международные отношения, 1975. 237 с.
- Влахов С. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 1980. 352с.
- Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва : Высш. шк., 1990. 253 с.
- Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. Київ : Вища школа, Вид-во при КДУ, 1971. 131 с.
- Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
- Соболев Л. Н. О переводе образа образом. *Вопросы художественного перевода*. Москва : Советский писатель, 1955. С. 270–290.
- Kobylanska O. On Sunday morning she gathered herbs. Edmonton ; Toronto : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 2001. 168 p.
- Brooks R. The Language blog. The Challenges of Translating Literature. URL: <https://k-international.com/blog/the-challenges-of-translating-literature/> (дата звернення: 12.10.2020).
- Chahrour O. Translation Journal. Cultural problems in translation. 2018. URL: <https://translationjournal.net/July-2018/cultural-problems-in-translation.html> (дата звернення: 29.08.2020).
- Salzberg A. Culture-specific translation's challenges and solutions. URL: <https://aia-connect.wordpress.com/2018/09/18/culture-specific-translations-challenges-and-solutions/> (дата звернення: 29.08.2020).
- Bush P. Literary Translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 1st edition. London : Routledge, 1998. P. 127–130.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА УКРАИНОЯЗЫЧНОГО КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФИЧЕСКОГО ТЕКСТА НА АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК

Татьяна Стоянова

кандидат филологических наук, ассистент кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

e-mail: t.v.stoianova@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0424-6783>

Анастасия Шевченко

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: anastayshya@i.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3960-9051>

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены способы и методы передачи культурно-специфической лексики в переводе Марией Скрипник повести Ольги Кобылянской «В воскресенье рано зелье копала». Было продемонстрировано, что для уместного отображения украинского колорита следует комбинировать различные средства и приемы перевода.

Актуальность работы базируется на стремительном развитии украинской культуры, литературы и экономики на мировой арене. Целью работы является исследование особенностей перевода культурных реалий украиноязычного текста. Исследование основывается на переводчико-сопоставимом методе, сравнительном методе и методе переводческого анализа. Каждая языковая группа имеет свои культурно-специфические особенности. Установлено, что в культурно-специфическую лексику входят реалии, безэквивалентная лексика, междометия, имена, географические названия. Для их передачи были применены такие переводческие трансформации: транскрипция, транслитерация, калькирование, гипонимия, описательный перевод, дословный перевод и объяснение в комментарии. Все эти переводческие трансформации направлены на удачную передачу национально маркированной лексики и сохранение национальных красок определенного народа. Несмотря на то, что переводу безэквивалентной лексики посвящено множество работ различных ученых, на сегодняшний день у переводчиков все еще возникают проблемы при передаче смысла слов-реалий и их понимании. Точный перевод национальной лексики является очень важным для понимания текста, особенно художественной литературы, ведь это важный способ межкультурной коммуникации. Известно, что

для удачного воспроизведения национально маркированной лексики переводчик должен иметь необходимые знания о семантике и значении слов, как в языке оригинала, так и в языке перевода. Поскольку язык динамичен и может достаточно быстро меняться, перевод культурно-специфической лексики является неисчерпаемой темой для исследования.

Ключевые слова: культурно-специфическая лексика, национально маркированные слова, безэквивалентная лексика, реалия.

PECULIARITIES OF TRANSLATION OF THE UKRAINIAN- LANGUAGE CULTURAL-SPECIFIC TEXT INTO ENGLISH

Stoianova Tetiana

Candidate of Philology, Teacher-trainee at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National University named after K. D. Ushynsky”,

Odesa, Ukraine

e-mail: t.v.stoianova@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0424-6783>

Anastasiia Shevchenko

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,

Odesa, Ukraine

e-mail: anastayshya@i.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3960-9051>

SUMMARY

The article deals with the ways and methods of cultural specific vocabulary in Mariia Skrypnyk's translation of the novel *On Sunday morning she gathered herbs* by Olha Kobylianska in English. It was shown that different methods and means of translation should be combined for successful rendering of national coloring. The relevance of this work is based on the rapid development of Ukrainian culture, literature and economy on the world stage. The aim of the work is to study the peculiarities of the translation of cultural realities of the Ukrainian text. The research is based on the translation-comparative method, the comparative method, the method of translation analysis. Each language group has its own cultural and specific feature. It is established that the cultural-specific vocabulary includes realities, non-equivalent vocabulary, exclamations, proper names, geographical names. The following translation transformations were used for their transmission: transcription, transliteration, tracing, descriptive translation and explanations in the commentary. All these translation transformations are aimed

at the successful transfer of nationally marked vocabulary and the preservation of the national colors of a certain nation. Despite the fact that many works by various scholars have been devoted to the translation of non-equivalent vocabulary, translators still have difficulty in conveying the meaning and understanding of realities. Accurate translation of national vocabulary is very important for understanding the text, especially fiction, because it is an important way of intercultural communication. For the successful reproduction of nationally marked vocabulary, the translator must have the necessary knowledge of the semantics and meaning of words in the original language. Because language is dynamic and can change quite rapidly, the translation of culturally specific vocabulary is an inexhaustible topic for research.

Key words: cultural-specific vocabulary, nationally marked words, non-equivalent vocabulary, reality.

REFERENCES

- Akopyan Yu. A. (2003). *Leksiko-semanticheskiye osobennosti avstraliyskogo varianta angliyskogo yazyka* [Lexical and semantical features of Australian English]. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Moskva. [In Russian].
- Barkhudarov L. S. (1975). *Yazyk i perevod. Voprosy obshchey i chastnoy teorii perevodov* [Language and Translation. Private and general issues Theory of Translation]. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya. [In Russian].
- Vlakhov S. (1980). *Neperevodimoe v perevode*. [Untranslatable in translation]. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya. [In Russian].
- Komissarov, V. N. (1990). *Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty)* [Theory of Translation]. Moskva : Vyssh. Shk. [In Russian].
- Koptilov V. V. (1971). *Aktualni pitannya ukrayinskogo hudozhnogo perekladu* [Current issues of Ukrainian literary translation] Kyiv : Visha shkola. [In Ukrainian].
- Selivanova O. O. (2006). *Suchasna linhvistyka* [Modern Linguistics]. Poltava : Dovkilya-K. [In Russian].
- Sobolev L. N. (1955). *O perevode obraza obrazom*. [About image translation]. Moskva : Sovetskij spisatel. [In Russian].
- Kobylianska Olha. (2001). *On Sunday morning she gathered herbs* Edmonton. [In English].
- Brooks Richard (2017). *The Language blog. The Challenges of Translating Literature*. URL: <https://k-international.com/blog/the-challenges-of-translating-literature/>. [In English].
- Chahrour O. (2018). *Translation Journal. Cultural problems in translation* URL: <https://translationjournal.net/July-2018/cultural-problems-in-translation.html>. [In English].
- Salzberg A. *Culture-specific translation's challenges and solutions*. URL: <https://aiacconnect.wordpress.com/2018/09/18/culture-specific-translations-challenges-and-solutions/>. [In English].
- Bush P. (1998) "Literary Translation." In: M. Baker, ed. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, London: Routledge. [In English].

Стаття надійшла до редакції 24.06.2020

УДК 81'25:821.111

ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ АНГЛОМОВНОГО РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Олена Величенко

кандидат філологічних наук, викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Одеса, Україна

e-mail: lepinapelina@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8349-5621>

Євгенія Шилова

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Одеса, Україна

e-mail: evgeniasilova707@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6534-200X>

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається проблема віддзеркалення картини світу англomовної гостросоціальної антиутопії та її морально-етичної компоненти в ідіостилі автора художнього твору, а також шляхи її відтворення у сучасному перекладі українською мовою. Актуальність окресленого питання продиктована динамічністю та мінливістю соціуму, процесами глобалізації та інтеграції держав і націй, необхідністю пошуку спільної мови у міжкультурній комунікації, вирішення загальнолюдських проблем, знаходження компромісів через адекватну крос-культурну комунікацію, взаємодію, співпрацю. У межах проведеного дослідження зроблено комплексний перекладознавчий аналіз, який дозволив окреслити поняття, до-точинні до концептуальної картини світу та морально-етичного дискурсу роману-антиутопії, зіставити й порівняти особливості авторської та перекладацької передачі концептуальної картини світу в морально-етич-

ному дискурсі антиутопії в оригіналі англійською мовою і в українському перекладі, а також схарактеризувати його тактико-стратегічне підґрунтя та інструментарій перекладацьких операцій.

Для відтворення культурологічно складних, але концептуально важливих компонентів картини світу в романі-антиутопії варто дотримуватися принципів «гнучкості» та «комбінаторності» під час добору перекладацьких операцій для адекватного відтворення цих компонентів. Установлено, що коректність та адекватність відтворення концептуальної картини світу роману-антиутопії можлива завдяки цілісно-ситуативному сприйняттю і перекладу оригінального тексту, широким предметним і багатим фоновим знанням перекладача, його творчій інтуїції, прагматичній адаптації вихідного тексту із застосуванням доречних перекладацьких операцій, головним чином, логіко-семантичного, крос-культурного, оказіонального характеру і дотриманням об'єктивного тактико-стратегічного підходу в перекладі.

Ключові слова: концептуальна картина світу, морально-етичний дискурс, роман-антиутопія, стратегії перекладу, тактики перекладу, операції перекладу.

Вступ. Бібліографія антиутопій багата на значущі та впливові для людства події, тому повсякчасно викликає глобальну зацікавленість багатьох фахівців із філософії, соціології, літературознавства, перекладознавства тощо. Не випадково романи-антиутопії демонструють розвиток людства не з найкращої сторони. Автори-антиутопісти, так би мовити, експериментують над кращим світом, хоча цей самий світ давно вже програв війну за краще життя. Проте певні соціальні явища, відтворені одночасно в багатьох культурах, мають безліч спільного та відмінного у морально-етичному контексті концептуальної картини світу представників кожної з культур, а отже й носіїв кожної з мов. Особливості віддзеркалення, передачі або певної трансформації концептуальної картини світу в художній літературі та під час відтворення її у перекладі постають важливим і нагальним питанням для літературознавців і перекладознавців уже понад половину століття (М. Букер, Л. Венуті, Г. Глодзь, М. Гнедовський, Ю. Жада-нов, М. Квапієн, К. Кумар, Ю. Найда, О. Ніколаєнко, Е. Ротштейн, Г. Сабат, Є. Шацький, М. Швонке тощо). Така неабияка **актуальність** зазначеної проблеми продиктована динамічністю та мінливістю соціуму, процесами глобалізації та інтеграції держав і націй, необхідністю пошуку спільної мови у міжкультурній комунікації, вирішення загальнолюдських проблем, знаходження компромісів через адекватну крос-культурну комунікацію, взаємодію, співпрацю. Не останню

роль у досягненні такої мети відіграє перекладацький інструментарій в інтерпретації, відтворенні, розумінні спільних і відмінних проблемних питань.

Мета та завдання дослідження. Мета проведеного дослідження полягає в комплексному перекладознавчому аналізі проблем віддзеркалення концептуальної картини світу, питань моралі й етики роману-антиутопії та шляхів їхнього вирішення в перекладі з англійської мови українською. Відповідно до поставленої мети дослідження передбачає виконання таких **завдань**:

— окреслити поняття, дотичні до концептуальної картини світу та морально-етичного дискурсу роману-антиутопії;

— зіставити й порівняти особливості авторської та перекладацької передачі концептуальної картини світу в морально-етичному дискурсі антиутопії в оригіналі англійською мовою і в українському перекладі;

— дослідити та проаналізувати специфіку перекладацького відтворення антиутопічної картини світу українською мовою, його тактико-стратегічне підґрунтя та інструментарій перекладацьких операцій.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугував текст англomовного роману-антиутопії М. Етвуд “The Handmaid’s Tale” та його український переклад «Оповідь служниці», виконаний О. Оксєнич. Методом суцільної вибірки було обрано й проаналізовано 30 сторінок оригінального тексту та 62 сторінки їхнього українського перекладу, загальним обсягом 120250 і 122636 знаків відповідно.

Комплексний аналіз, реалізований у межах цього дослідження, став можливим завдяки застосуванню низки загальнонаукових, літературознавчих, мовознавчих і перекладознавчих **методів**. По-перше, було застосовано *дефінітивний метод* для визначення фундаментальних підходів, категорій і понять, дотичних до проблематики дослідження, що уможливили його адекватне теоретичне підґрунтя. По-друге, було здійснено *порівняльний аналіз*, який дозволив окреслити культурологічні, соціально-психологічні, морально-етичні особливості концептуальної картини світу в романі-антиутопії, а також визначити операції, тактики і стратегію її відтворення в українському перекладі. По-третє, використано прийоми *лінгвостилістичного аналізу* для виявлення актуальної для комплексного перекладознавчого

аналізу низки лінгвостилістичних і жанрових характеристик твору. Основою й головною метою запровадженого дослідження виступає *перекладознавчий аналіз* твору, втілений, головним чином, для визначення ролі кожного з компонентів оригінального й перекладеного текстів у створенні й відображенні концептуальної картини світу в морально-етичному дискурсі антиутопії, а також перекладацьких труднощів і шляхів їхнього вирішення в англо-українському перекладі. За допомогою *описового методу* сформовано й обґрунтовано теоретико-методологічну канву дослідження, а також схарактеризовано його результати та висновки. *Методом суцільної вибірки* реалізовано добір оригінальних і перекладених текстових фрагментів для створення емпіричної бази дослідження.

Результати та дискусія. Поняття антиутопії вводилося поступово, починаючи з XIX ст., досягнувши своєї актуальності та популярності разом із романами Є. Замятіна «Ми», Дж. Орвелла «1984», Р. Бредбері «451 градус за Фаренгейтом», де вигаданий простір не здавався ймовірним, але критично віддзеркалював тогочасний світ.

Г. Сабат у своїх дослідженнях розглядає функції утопії та антиутопії, а також наголошує на їхніх відмінностях. Головною функцією утопії є вітіа майбутньому людства, тоді як антиутопії — застереження (Сабат, 2002).

У наявному світі антиутопій надзвичайно важливо розуміти епоху впливу та розмаїття соціальних питань. Митці-антиутопісти надзвичайно вдало і саркастично малюють диктаторів та їхніх приспівників, з якими зустрічається людство протягом історії свого існування. Фактично автори вбачають реальну і своєчасну картину світу, про яку не говорять уголос, тому що не мають на це права, але висловлюють свої думки в літературній алегорії, демонструючи морально-етичний дискурс гостросоціальної проблематики і викорінюючи проблеми людства шляхом використання вищого ступеню гротесковості, сатири, сарказму.

До 2-ї половини XX ст. превалювали соціальні антиутопії, які не поширювали фентезійні думки щодо альтернативних світів, а гостро гіперболізували соціальні проблеми. У цьому контексті літературознавець Ц. Тодоров схиляється до думки, що жанр — це первинна кодифікація, яка виступає історично вагомою величиною, хоча й залишається стійкою категорією (Тодоров, 2006).

У представленій роботі проблема концептуальної картини світу і морально-етичний дискурс антиутопії в перекладознавчому аспекті розглядається на матеріалі англomовного роману канадської письменниці Маргарет Етвуд «Оповідь служниці», виданого у 1985 році, та його українського перекладу, виданого у 2017 році.

Білий боннет та червоний плащ стають символом боротьби жінок за свої права. Роман одразу починає дивувати читача своїми посиленнями на консервативні зміни в американському суспільстві після перемоги Р. Рейгана у виборчій гонці. М. Етвуд дуже влучно передає вплив правих християн та лобістських організацій «Моральна більшість», «Християнський голос» та «Релігійний круглий стіл», які пропагували ідею про те, що культура гріхозна, а вірянам пропонували прислухатись до християнської віри, проте не уникати мирських задовольень. Спочатку це були організації, далекі від соціального та політичного впливу. Наприкінці 1970-х, через телевізання, ці організації перетворювалися на фундамент для потужної релігійної сили, що вже в той час мала право голосу. З часом цей процес перетворювався на політичну гру. І лише згодом це явище було визначене, як «Євангелічне пробудження».

Здебільшого «Оповідь служниці» несе феміністичне посилення та критику Книги Буття, проте й реалії, що змушують жінок робити речі, які їм огидні, до сьогодні не здаються такими неправдивими і нереалістичними. Актуальність теми підтримується і через 35 років, адже після інавгурації Д. Трампа з'являються значні зміни в соціально-політичному житті країни: оголошення воєнного стану, проголошення продовження роду головною місією людства, обмеження прав жінок.

Судячи з популярності цього роману-антиутопії, кількості його перекладів різними мовами, екранізацій і вистав, а також номінацій на премії, обрана авторкою тема не втрачає актуальності й до сьогодні. Для адекватної роботи перекладача і розуміння ним особливостей відтворення концептуальної картини світу, зображеної в «Оповіді служниці», фахівцеві необхідне попереднє занурення до історичних подій, які обумовили ідею твору, а також здобуття й осмислення предметної та фонові інформації, що лягли до основи роману.

Також важливим підґрунтям для професійного підходу перекладача до адекватного і творчого відтворення концептуальної картини

світу і морально-етичних особливостей антиутопії є розуміння фахівцем жанрової приналежності твору і його характеристик, а також соціально-політичних, культурних, психологічних, філософських патернів, з яких складається канва оповідання.

У зв'язку з цим важливо відмітити жанрову теорію М. Бахтіна, яка є універсальною завдяки тому, що дозволяє синтезувати корисну інформацію між двома протилежними підходами — змістовим і формальним. Тому, спираючись на цю теорію, перекладач, по-перше, встановлює діалектичний зв'язок між тематичною дійсністю та дійсністю читача. По-друге, користуючись цією теорією, перекладач формує три основні й традиційні елементи розуміння жанру, образу і картини світу:

- 1) те, що очікує отримати читач;
- 2) специфічна структура художнього тексту;
- 3) безпосередній образ і картина світу.

З огляду на цю концепцію можна стверджувати, що під тиском цих традицій вбачається поєднання канонічних аспектів твору з внутрішніми особливостями жанру (Бахтин, 1975).

Сучасні лінгвоперекладознавчі дослідження художньої літератури на предмет особливостей відтворення концептуальної картини світу в оригіналі та перекладі спираються на категорії жанру, ідіостилю та ідіолекту автора і перекладача, які, головним чином, зумовлюють так звану «домінанту» твору.

К. Чуковський одним із перших популяризував уживання поняття «домінанта», що в контексті літературо- та перекладознавчого обігу означає певну особливість стилю, жанру або напряму художнього твору (Макаренко, 1989). Жанрова домінанта — це ядро самого жанру, що визначається мовними та прагматичними характеристиками і допомагає перекладачу відтворити основний зміст тексту. Говорячи про жанрові домінанти низки романів-антиутопій (Дж. Орвелл «1984», О. Гакслі «Прекрасний новий світ», Е. Берджесс «Механічний апельсин» тощо), тут центральну позицію посідають «артланги» — штучні мови, що створюються та існують на основі реальних мов, такі як «Newspeak» в Орвелла і «Nadsat» у Берджесса (Сосніна, 2019). Роман М. Етвуд «Оповідь служниці» є представником сучаснішої антиутопічної літератури, якому також властиве використання артангу як одного з компонентів віддзеркалення концептуальної картини сві-

ту і морально-етичного дискурсу сучасного суспільства. І хоча в романі відсутня абсолютно нова, штучна, мова, в цій мові з'являються специфічна термінологія і побутова лексика, притаманна вигаданому світу. Утворення слів виконується на основі міксування лексем: *Birthmobile* — *Родомобілі*, *Compuchek* — *Компучроль*, а переклад цих лексем зазвичай реалізовується шляхом повного або часткового калькування із елементами фонетичних і морфолого-синтаксичних трансформацій, що викликані необхідністю дотримання правил милозвучності і граматики української мови.

Цікавим для відтворення концептуальної картини світу є також те, що в романах-антиутопіях зазвичай не розкривається повний образ лідера змалюваного режиму, а лише завдяки сакралізації висвітлюється певні його характеристики. У літературознавстві та перекладознавчій дослідженні художніх текстів термін «сакралізація» прийшов з філософії і «...відображає процес активного розширення функціонального впливу релігії, церкви на суспільство, залучення в сферу релігійного санкціонування свідомості, суспільних відносин та інститутів» (Бабій, 2002). Таким чином, явище сакралізації в романах-антиутопіях демонструє набуття певними предметами, речами, явищами священного змісту, а також має вплив на політичні та соціальні інститути.

Підсумувавши підходи вчених до визначення морально-етичного дискурсу у філософії, соціології, етиці, літературознавстві, мовознавстві, а також у багатьох міждисциплінарних дослідженнях, стало можливим стверджувати наступне. Морально-етичний дискурс — це регламентована певними соціокультурними кодами смислотворча і смисловідтворювальна діяльність, за допомогою якої люди створюють нормативно-ціннісні моделі і приводять у відповідність з ними особистість, спільноти та суспільства. Специфічною метою морально-етичного дискурсу є таке поліпшення світу, яке полягає в самоперетворенні суб'єкта і створенні аксіологічного світу, що об'єднує всіх учасників комунікації. Онтологію морально-етичного дискурсу складають норми і цінності, що конструюються самим дискурсом. Когнітивні особливості морально-етичного дискурсу визначаються тим, що моральне пізнання передбачає пізнання сенсу. Мова морально-етичного дискурсу містить концепти з незмінним ціннісним статусом і поняття, що історично змінюють свій моральний зміст. Тек-

сти морально-етичного дискурсу носять наративний, повчальний або діалогічний характер. Через глобальний характер морально-етичної регуляції будь-яке середовище або ситуація може стати контекстом функціонування морально-етичного дискурсу (Беляева, 2017). Жанр антиутопії, як жоден із інших літературних жанрів, демонструє всі характеристики морально-етичного дискурсу та виконує його функції.

Дослідження антиутопій у перекладацькому ракурсі тісно пов'язують між собою літературознавство та науку про переклад. Т. Новікова акцентує увагу на тому, що сучасні розвідки вбачають актуальним дослідження особливостей перекладу творів різних літературних жанрів не лише на лексико-семантичному, граматичному та стилістичному рівнях, а й значною мірою звертають увагу на культурологічні, морально-етичні, соціо-, психо- й етнолінгвістичні аспекти художнього перекладу. Тому в останні роки досить чітко прослідковується така тенденція: перекладознавці у своїх дослідженнях починають цікавитися порівнянням та обробкою вихідних та цільових текстів, а це, у свою чергу, призводить до пошуку нових перекладацьких закономірностей, способів передачі оригіналу, адекватного відтворення картини світу художнього твору та його автора (Новікова, 2014).

Говорячи про лексичний та прагматичний аспекти перекладу під час відтворення концептуальної картини світу та морально-етичного дискурсу антиутопічного твору, необхідно зазначити, що в цьому випадку має йтися про лексичні відповідники, які в першу чергу добираються за подібністю мовних ознак, а отже в перекладі обов'язково репрезентуються саме понятійними лексичними або фразеологічними одиницями. В. Виноградов виділяє такі лексичні відповідники:

- 1) за формою: еквівокабульні та нееквівокабульні;
- 2) за обсягом інформації: повні та часткові;
- 3) за характером функціонування в мові: константні та okazіональні;
- 4) за способом перекладу: прямі, синонімічні, гіпо-гіперонімічні, дескриптивні, функціональні та prestaційні.

В. Виноградов, у свою чергу, називає лексичні відповідники «міжмовними відносними синонімами» (Виноградов, 2001).

Із цією проблематикою та її аспектами мали справу такі перекладознавці: Я. Рецкер (прийоми логічного мислення), А. Швейцер

(перетворення і заміни у процесі перекладу однієї форми вираження іншою), Л. Латишев (міжмовні перефразування), В. Комісаров (способи перекладу за умов відсутності словникового відповідника або неможливості використання таких відповідників з огляду на контекстуальне оточення).

Для відтворення культурологічно складних, але концептуально важливих компонентів картини світу в романі-антиутопії варто дотримуватися принципів «гнучкості» та «комбінаторності» під час добору перекладацьких операцій для адекватного відтворення цих компонентів. Контекстуальне значення можливо якісно та творчо передавати за допомогою певних логіко-семантичних закономірностей. Узагальнено з цією метою можна виділити сім різновидів лексичних операцій (за І. Корунцем):

- 1) диференціація значення;
- 2) конкретизація значення;
- 3) генералізація значення;
- 4) смисловий розвиток;
- 5) антонімічний переклад;
- 6) цілісне перетворення;
- 7) компенсація втрат у процесі перекладу (Корунець, 2008).

Усі перекладацькі операції базуються на загальних положеннях, які адаптуються залежно від структури мови перекладу, а також відображають категорії логічного мислення як універсальний інструмент. Таких категорій нараховується п'ять:

- відношення;
- рівнозначності;
- підпорядкованості;
- контрадикторності;
- перехрещення.

На сьогодні не існує єдиної й універсальної системи класифікації трансформацій у художньому перекладі, тому неможливо стверджувати, що певний інструментарій перекладацьких прийомів може бути притаманний відтворенню романів-антиутопій і не притаманний перекладу художніх творів інших жанрів і родів. Проте варто зазначити, що у перекладі антиутопій майже однозначно реалізується стратегія комунікативно-рівноцінного перекладу разом із тактиками передачі релевантної інформації, прагматичної адаптації тексту, відтворення

стилістичних характеристик тексту і коректного оформлення інформації, що здійснюються за рахунок творчого й адекватного комбінування перекладацьких операцій. Перекладачі вдаються до різноманітних прийомів, які б якнайкраще передавали зміст оригіналу, ідіостиль автора, жанрову домінують твору, концептуальну картину світу та його морально-етичний дискурс.

Для виявлення й аналізу коректності й адекватності використання перекладацьких операцій для досягнення однієї з цілей дослідженого художнього перекладу, а саме відтворення концептуальної картини світу в морально-етичному дискурсі англословного роману-антиутопії українською мовою, було проведено співставлення на основі оригінального тексту роману-антиутопії М. Етвуд «Оповідь служниці» та його перекладу у виконанні О. Оксеніч.

Досить активно у перекладі роману використовується операція **компенсації**, зокрема:

Приклад 1: “*The sun is out, in the sky there are white fluffy clouds, the kind that look like headless sheep*”. — «Сонце вийшло, у небі пливуть білі пухнасті хмари, з тих, що схожі на безголових овець».

Приклад 2: “*You’re so trendy. It sounds like some kind of dessert. Date rape*”. — «Ти модна дівчина, суцільні побачення в тебе, навіть там, де звалтування».

Використання цього прийому виправдане лексичною структурою української мови, а також соціально-культурологічними особливостями тексту-джерела і менталітету реципієнта перекладу.

Здебільшого стиль Етвуд, цікавий своїми короткими реченнями, виглядає досить екзотично. Ця конфігурація коротких висловлювань паралельно віддзеркалює швидкість і чіткість, із якою навчилися думати та жити герої змальованого світу. Слід зауважити, що у романі спостерігаються риси епістолярного жанру, де головна героїня описує свої переживання; у рамках цієї історії спостерігається внутрішня еволюція героїні. В українському перекладі зберігається така сама тенденція із урахуванням проблематики перекладності/неперекладності: “*this is a story I’m telling*” — «...що розповідаю казку» (що виникає в результаті культурної неперекладності через відсутність ситуативної мовної одиниці); еквівалентності/безеквівалентності: “*Ofglen*” — «Гленова», “*Birthmobile*” — «Родомобілі» (потенційно високий ступінь спільності), а також лакуарності: “*Compuheck*” — «Компнупроль»

(термін, що виник у результаті міжкультурних контактів). Можливо зробити припущення, що лакуарна термінологіка в антиутопіях відіграє важливу роль, адже саме на принципах екзотичності, незрозумілої та незнайомої форми ґрунтується вагома кількість лексичних новоутворень.

Приклад 3: “*But even if I were to ask, even if I were to violate decorum to that extent, Rita would not allow it. She would be too afraid. The Marthas are not supposed to fraternize with us.*”

Fraternize means to behave like a brother. Luke told me that. He said there was no corresponding word that meant **to behave like a sister**. **Sororize**, it would have to be, he said. From the Latin. He liked knowing about such details. The derivations of words, curious usages. I used to tease him about being pedantic”. —

«Але навіть якби я могла попросити аж настільки порушити правила поведінки, Рита все одно не дозволила б. Їй було б надто страшно. Марфи не можуть з нами брататися.

Брататися означає **поводитися, як брати**. Люк якось про це говорив. Сказав, що відповідного слова для **поводитися, як сестри** немає. Мало б бути **сестратися**. Йому подобалися такі штуки — походження, створення слів, цікаві приклади вжитку. Я завжди дразнила його за педантичність».

Приклад 4: “*We pause, out of respect, while they go by. I wonder if Ofglen feels what I do, pain like a stab, in the belly. We put our hands over our hearts to show these stranger women that we feel with them in their loss. Beneath her veil the first one scowls at us. One of the others turns aside, spits on the sidewalk. The Econowives do not like us*”. —

«Із поваги, ми спинаємося, а вони проходять повз нас. Цікаво, чи відчуває Гленова те ж саме, що й я, — біль у животі, наче від удару ножем.

Ми складаємо руки на серці, показуючи цим чужим жінкам, що ми співчуваємо їхній втраті. Перша жінка супить на нас під серпанком. Інші відвертаються, плюють на тротуар. Еконожени нас не люблять».

Серед граматичних (морфолого-синтаксичних) операцій у дослідженому перекладі невід’ємними є перестановки, додавання, заміни, опущення. **Перестановки** виражаються в зміні розташування мовних елементів у порівнянні з текстом оригіналу: “*There’s time to spare*”. — «У мене є час подумати». Такий спосіб перекладу зумовлений природою українського синтаксису, а також національно-культурними

особливостями сприйняття тема-рематичної структури висловлювання реципієнтами перекладу. **Додавання** передбачає використання додаткових слів, що не мають відповідників в оригіналі. Розглянемо ще один приклад: “*I suppose you could say that*”. — «*Можливо, можна сказати і так*». Із перекладу видно, що українське речення має безособову структуру, проте в ньому яскраво виражене модальне значення. Такий прийом застосовано як лінгвокультурно зумовлений граматичний засіб передачі дієслів на позначення когнітивної діяльності людини.

Заміна — це прийом у перекладі, що включає категорійні заміни частин мови, роду, числа, стану, часу, членів речення, типів синтаксичного зв'язку, а також лексичні заміни: “*They said it was a period of rest and meditation*”. — «*Нам казали, що це час для відпочинку та роздумів*». Тут спостерігається заміна стану. В англословному варіанті речення побудоване в активному стані, проте українськомовний варіант перекладу застосовує пасивний стан. В українському тексті цей прийом створює ефект більшої контекстуальної динамічності, хоча й у самій заміні немає гострої необхідності.

Говорячи про **опущення**, зазначаємо, що така операція полягає у вилученні певних лексичних одиниць, що заважають гармонійній трансляції повідомлення з мови оригіналу мовою перекладу: “*It’s a juvenile display, the whole act, and pathetic; but it’s something I understand*”. — «*Учі його дії — юнацька показовість, жалюгідна. Але це я можу зрозуміти*». Окрім операції опущення у цьому фрагменті спостерігаються перестановка, а також членування речення на дві частини.

Перекладацький аналіз досліджуваного роману також звертається до характеристики **формальних трансформацій транскрипції і транслітерації**. Вони змінюють форму в перекладі, проте зберігають зміст оригіналу і його певну соціально-культурну забарвленість: “*Commander*” — «*Командор*», “*Martha*” — «*Марфа*», “*Hobby*, *schmobby*” — «*Хоббі-шмоббі*».

Прагматична спрямованість у тексті частіше за все виражається у фразеологізмах: “*I’ve paid my dues*” — «*Я виконала свої обов’язки*»; “*You’re still wet behind the ears*” — «*А в тебе досі молоко на губах не обсохло*». У першому прикладі відбувається нефразеологічна заміна, а в другому, навпаки, присутня повна адаптація фразеологічної одиниці. Такі операції використовуються для коректної прагматичної

адаптації тексту з урахуванням національних, соціально-культурних, морально-етичних особливостей читача-реципієнта перекладу (Де-мецька, 2019).

Висновки. Комплексне перекладознавче дослідження, реалізоване в межах вивчення проблематики відтворення концептуальної картини світу, а також морально-етичного підґрунтя в художній літературі антиутопічного жанру авторами оригінальних творів і фахівцями з перекладу, дало змогу дійти таких висновків.

Концептуальна картина світу та морально-етичний дискурс англословного роману-антиутопії демонструють нагальні проблеми людства загалом, певного суспільства, культури, часу, історичної події тощо задля їхнього подальшого викорінення й знищення, як «всесвітнього лиха», шляхом використання художньої літератури як інструменту для досягнення цієї мети.

Індивідуальний стиль автора й перекладача, а також їхній ідіолект і особливості світосприйняття стають канвою для розроблення тактико-стратегічного підходу до такої крос-культурної передачі глобальної соціо-, психо-, етнолінгвістичної проблематики, яка знаходить своє відображення у картині світу та морально-етичній стороні антиутопічного твору.

Встановлено, що для досягнення адекватності в українському перекладі зазначених фундаментальних концептів у романі-антиутопії М. Етвуд «Оповідь служниці» застосовується квінтесенція з перекладацьких операцій, максимально гнучка й оптимально комбінаторна, така, що дозволяє використовувати повний інструментарій трансформацій і відповідників для реалізації тактик передачі релевантної інформації, прагматичної адаптації тексту, відтворення стилістичних характеристик тексту і коректного оформлення інформації, що у свою чергу формують стратегію комунікативно-рівноцінного перекладу, яка є актуальною для відтворення зазначеного жанру та ідей художнього твору.

В умовах схожості й відмінності ментальних, національних, культурологічних, соціально-політичних, морально-етичних рис реципієнтів оригінального твору і реципієнтів українського перекладу можливо стверджувати, що коректність та адекватність відтворення концептуальної картини світу роману М. Етвуд «Оповідь служниці» можлива завдяки цілісно-ситуативному сприйняттю і перекладу ори-

гінального тексту, широким предметним і багатим фоновим знанням перекладача, його творчій інтуїції, прагматичній адаптації вихідного тексту із застосуванням доречних перекладацьких операцій, головним чином, логіко-семантичного, крос-культурного, okazіонального характеру.

Цікавими для подальшого наукового вивчення стануть проблеми перекладацького відтворення концептуальної картини світу й морально-етичної складової у романах вітчизняних антиутопістів різними близько- і далекоспорідненими іноземними мовами та особливості їхнього вирішення. Результати дослідження стануть у нагоді для науковців, фахівців із перекладу та міжкультурної комунікації, здобувачів вищої освіти з філології, філософії, культурології, перекладознавства тощо.

ЛІТЕРАТУРА

- Бабій М. Сакралізація. *Філософський енциклопедичний словник* / ред. В. І. Шинкарук. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 562.
- Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики : исследования разных лет. Москва : Художественная литература, 1975. 504 с.
- Беляева Е. В. Параметры морального дискурса. *Вісник Брєсцкага університета*. Сер. 1. 2017. № 1. С. 20–26.
- Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). Москва : Издательство Института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
- Демецька В. Адаптивна модель перекладу в психолінгвістичному вимірі. *Психолінгвістика*. 2019. 26(2). С. 70–90. DOI: <https://doi.org/10.31470/2309–1797–2019–26–2–70–90>.
- Корунець І. В. Вступ до перекладознавства. Вінниця : Нова книга, 2008. 512 с.
- Макаренко Е. И. Жанрово-стилистическая доминанта в переводе : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Одесса : Одес. ун-т им. И. И. Мечникова, 1989. 24 с.
- Новікова Т. В. Художній переклад і порівняльне літературознавство : точки дотику. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2014. Вип. 10(2). С. 150–153.
- Сабат Г. У лабіринтах утопії й антиутопії. Дрогобич : Коло, 2002. 160 с.
- Сосніна Т. В. Метамовні особливості англомовного роману-антиутопії та відтворення їх у перекладі : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.16. Одеса : Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2019. 261 с.
- Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе. Київ : Києво-Могилянська академія, 2006. 162 с.

ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ КОНЦЕПТУАЛЬНОЙ КАРТИНЫ МИРА В МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ АНГЛОЯЗЫЧНОГО РОМАНА-АНТИУТОПИИ В УКРАИНСКОМ ПЕРЕВОДЕ

Елена Величенко

кандидат филологических наук, преподаватель кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: lepinafelina@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000–0002–8349–5621>

Евгения Шилова

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: evgeniasilova707@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000–0001–6534–200X>

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается проблема отражения картины мира англоязычной остросоциальной антиутопии и ее морально-этической компонент в идее автора художественного произведения, а также пути ее передачи в современном украинском языке. Актуальность очерченного вопроса продиктована динамичностью и изменчивостью социума, процессами глобализации и интеграции государств и наций, необходимостью поиска общего языка в межкультурной коммуникации, решения общечеловеческих проблем, нахождения компромиссов через адекватную кросс-культурную коммуникацию, взаимодействие, сотрудничество. В рамках исследования произведен комплексный переводоведческий анализ, который позволил определить понятия, касающиеся концептуальной картины мира и морально-этического дискурса романа-антиутопии, сопоставить и сравнить особенности авторской и переводческой передачи концептуальной картины мира в морально-этическом дискурсе антиутопии в оригинале на английском языке и в украинском переводе, а также охарактеризовать его тактико-стратегические основы и инструментальный переводческих операций.

Для воспроизведения культурологически сложных, но концептуально важных компонентов картины мира в романе-антиутопии следует придерживаться принципов «гибкости» и «комбинаторности» при отборе переводческих операций для адекватного воспроизведения этих компонентов. Установлено, что корректность и адекватность воспроизведения концептуальной картины мира романа-антиутопии возможна благода-

ря целостно-ситуативному восприятию и переводу оригинального текста, широким предметным и богатым фоновым знаниям переводчика, его творческой интуиции, прагматической адаптации исходного текста с применением подходящих переводческих операций, главным образом, логико-семантического, кросс-культурного, окказионального характера и с соблюдением объективного тактико-стратегического подхода в переводе.

Ключевые слова: концептуальная картина мира, морально-этический дискурс, роман-антиутопия, стратегии перевода, тактики перевода, операции перевода.

RENDERING OF THE CONCEPTUAL PICTURE OF THE WORLD IN THE MORAL AND ETHICAL DISCOURSE OF THE ENGLISH DYSTOPIAN NOVEL IN UKRAINIAN TRANSLATION

Olena Velychenko

Candidate of Philology, Lecturer at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: lepinapelina@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8349-5621>

Yevheniia Shylova

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: evgeniasilova707@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6534-200X>

SUMMARY

The article considers the problem of reflecting the picture of the world of English social dystopia and its moral and ethical component in the author's idiosyncrasy, as well as ways of its reproduction in modern translation into Ukrainian. The urgency of this issue is dictated by the dynamism and variability of society, the processes of globalization and integration of states and nations, the need to find a common language in intercultural communication, solving common problems, finding compromises through faithful cross-cultural communication, interaction and cooperation. Within the framework of the research a comprehensive translation analysis was made, which allowed to outline the concepts related to the conceptual picture of the world and moral and ethical discourse of the dys-

topian novel, to find out and compare the features of authorial and translational transferring of the conceptual picture of the world in moral and ethical discourse in Ukrainian translation, as well as to characterize its tactical and strategic basis and translation operations.

To reproduce the culturologically complicated, but conceptually important components of the picture of the world in the dystopian novel, it is necessary to adhere to the principles of “flexibility” and “combinatoriality” in the selection of translation operations for faithful rendering of these components. It is established that the correctness and faithfulness of rendering of the conceptual picture of the world in the dystopian novel is possible due to the holistic-situational perception and translation of the original text, wide subject and rich background knowledge of the translator, his/her creative intuition, pragmatic adaptation of the source text using logical and semantic, cross-cultural and occasional ways of solving the problem and adherence to an objective tactical and strategic approach in translation.

Key words: conceptual picture of the world, moral and ethical discourse, dystopian novel, translation strategies, translation tactics, translation operations.

REFERENCES

- Babii, M. (2002). Sakralizatsiia [Sacralization]. *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk — Philosophical encyclopedic dictionary*, (pp. 562). Kyiv: Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy: Abrys [in Ukrainian].
- Bakhtin, M. (1975). *Voprosy literatury i estetiki issledovaniia raznykh let* [Issues of literature and aesthetics: studies of different years]. Moskva: Khudozhestvennaia literatura [in Russian].
- Beliaeva, E. (2017). Parametry moralnogo diskursa [Parameters of moral discourse]. *Vesnik Brestskago universiteta — Brest University Bulletin*, 1, 1, 20–26 [in Russian].
- Vinogradov, V. (2001). *Vvedenie v perevodovedenie (obshchie i leksicheskie voprosy)* [Introduction to translation studies (general and lexical issues)]. Moskva: Izdatelstvo instituta obshchego srednego obrazovaniia RAO [in Russian].
- Demetska, V. (2019). *Adaptyvna model perekladu v psikhoholnhvistychnomu vymiri* [Adaptive Model in Translation: Psycholinguistic Dimension]. *Psycholinguistics*. 26 (2). (pp. 70–90) [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-26-2-70-90>
- Korunets, I. (2008). *Vstup do perekladovedstva* [Introduction to translation studies]. Vinnytsia : Nova knyha [in Ukrainian].
- Makarenko, E. (1989). *Zhanrovo-stilisticheskaia dominanta v perevode* [Genre and stylistic dominant in translation]. Extended abstract of candidate's thesis. Odesa: Odes. un-t im. I. I. Mechnikova [in Russian].
- Novikova, T. (2014). *Khudozhnii pereklad i porivnialne literaturoznavstvo : tochky dotyku* [Artistic translation and practical literary knowledge: common points]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia — Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*, 10(2), 150–153 [in Ukrainian].
- Sabat, H. (2002). *U labiryntakh utopii y antyutopii* [In the labyrinths of utopia and dystopia]. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].

Sosnina, T. (2019). *Metamovni osoblyvosti anhlovnoho romanu-antyutopii ta vidtvorennya yikh u perekladi* [Metallanguage Specificities of the English Dystopian Novel and Their Rendering in Translation]. Candidate's thesis. Odesa: The State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" [in Ukrainian].

Todorov, Ts. (2006). *Poniattia literatury ta inshi ese* [The concepts of literature and other essays]. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.08.2020

УДК 378.14+372+378.4

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНТЕКСТУАЛЬНОГО МЕТОДУ ПРИ ВИВЧЕННІ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

Тетяна Яблонська

доктор педагогічних наук, професор кафедри західних і східних мов та методики їх навчання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна

e-mail: apple9@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6801-8704>

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано актуальність вивчення турецької мови з багатьох вагомих причин. По-перше, через її розповсюдженість в усьому світі. По-друге, завдяки великій кількості лексичних та стилістичних особливостей, таких як контекст, багатозначні слова, сленг, діалекти, розмовні слова, фразеологічні одиниці та їх різноманітність. По-третє, завдяки її морфологічним особливостям, а також завдяки ще одній приємній особливості турецької мови, тісно пов'язаній з її чіткістю та лаконічністю.

У статті визначено можливості використання контекстуального методу при вивченні лексикології турецької мови. Для досягнення поставленої мети було використано такі методи навчання, як описовий — для загальної характеристики контексту; контекстуально-інтерпретаційний — для виявлення функційно-семантичного значення слова, а також метод створення проблемної ситуації за допомогою контекстного завдання. Визначено сутність терміну «контекст» та розглянуто місце контексту в сучасній лінгвістиці. Приділено увагу проблемам загальної лексикології, які допускають застосування контекстологічного аналізу, та обґрунтовано першочергову роль контексту в різних його типах при з'ясуванні значень. Розглянуто класифікацію контексту, а саме вузький контекст (мікроконтекст) і широкий контекст (макроконтекст).

Обумовлено труднощі перекладу слів з турецької мови та навпаки через їх багатозначність. Доведено, що контекст надає змогу зрозуміти значення слова або фрази та є потужною зброєю, що проливає світло на значення незнайомих та багатозначних слів, а семантичні характеристики

ки слова описуються, простежуються, вивчаються та аналізуються на основі типового контексту і саме ця особливість притаманна не тільки будь-якій іноземній мові, а також і турецькій завдяки її емоційній забарвленості та індивідуальності.

Ключові слова: контекст, контекстуальний метод, турецька мова, лексикологія, багатозначність.

Вступ. Турецька мова є рідною майже для 75 мільйонів людей. Це робить його однією з 15 найбільш розповсюджених мов у світі. До речі, ще 15 мільйонів чудово володіють, хоча вони не є носіями. Окрім Туреччини, такі люди мешкають на Балканах, на Кавказі, у Західній Європі та в інших куточках світу. Найбільша імігрантська громада мешкає у Німеччині. Саме через це вивчення турецької мови дуже важливо для студентів, підприємців та осіб, що налагоджують контакти на міжнародному рівні. Турецька Республіка є країною геополітичного значення. Вона стратегічно пов'язана зі Східною Європою, Центральною Азією та Близьким Сходом. Це 16-та за розміром економіка у світі з інтенсивно зростаючим середнім класом. Оскільки економічний та політичний вплив країни інтенсивно набирає оберти, знання її офіційної мови дуже важливо для приватних компаній, неурядових організацій та інших структур. Звідси випливає, що знання турецької мови також може бути корисним не тільки для студентів археологічного, антропологічного та історичного факультетів. Студенти гуманітарних та лінгвістичних вузів також мають чудову нагоду ознайомитися з цією мовою, поринути у її світ та відчути на собі усі її «екзотичні» особливості, а саме контекст, багатозначні слова, діалекти та повне виключення граматичних правил. Саме через це ми і вважаємо доцільним приділити увагу питанню, тісно пов'язаному з контекстом та можливостями використання контекстуального методу при вивченні лексикології турецької мови.

«Іноземна мова — це єдина річ, яку треба знати, навіть погано» (Ломб, 2016). Аналізуючи наявну літературу, присвячену контекстному навчанню, можна прийти до висновку про відсутність чіткого формулювання цього поняття і багатоваріантності його тлумачення в сучасних дослідженнях. Дійсно, контекстом в широкому сенсі є практично все, що відбувається на уроці. Будь-який вид роботи — аналіз тексту, заповнення таблиці, опис ілюстрації — контекст. При такому широкому тлумаченні поняття контекстного навчання роз-

мивається і, в принципі, втрачається сенс говорити про нього як про якийсь специфічному методі навчання. Тому, якщо в широкому сенсі контекст — це середовище, сукупність фактів, обставин і відносин, в якій існує об'єкт, то у вузькому сенсі контекст — це соціально значущий сегмент середовища того, хто навчається. На наш погляд, набагато продуктивніше обмежитися контекстом повсякденного життя і особистого досвіду тих, хто навчається, оскільки для них особистий досвід відіграє значну, а для деяких і визначальну роль.

Серед проблем загальної лексикології, які допускають застосування контекстологічного аналізу, перш за все можна назвати зняття неоднозначності лексичних одиниць в тексті. В контексті міститься вся необхідна інформація для однозначного розуміння висловлювання, при цьому всі елементи контексту інформативні — і структура словосполучення, і граматична форма слова, і семантика поєднаних слів, і порядок проходження елементів.

Контекст (від лат. Contextus — з'єднання, зв'язок) — це фрагмент тексту, що включає обрану для аналізу одиницю, необхідний і достатній для розуміння значення цієї одиниці, що є несуперечливим по відношенню до спільного змісту даного тексту. Інакше кажучи, контекст є фрагмент тексту мінус визначена одиниця. Поняття «контекст» не рівнозначно поняттю «текст». Число контексту в тексті залежить від числа складових його одиниць, де кожній відповідає свій контекст (Лингвистический энциклопедический словарь, 2002).

Залежно від функцій виділяється кілька типів власне лінгвістичного контексту: той, що дозволяє, що підтримує, погашає, що компенсує, інтенсифікує.

У сучасній лінгвістиці поняття контексту значно розширилося. Словосполучення, що формують найближче оточення слова і навіть закінчену фразу, можуть бути недостатніми для осягнення значення слова, яке стає зрозумілим тільки в контексті всього абзацу або надфразової єдності, яка розкриває всю описувану ситуацію, або навіть в контексті всього твору.

Таким чином, стає очевидною першочергова роль контексту в різних його типах при з'ясуванні значень. Усвідомлення цієї ролі, однак, не повинно призводити до методологічно дуже важливого висновку про те, що слово взагалі не має власного значення, значення поза контекстом, що його семантика цілком і повністю впливає з

контексту, висновку, досить широко поширеного і по суті своїй невірному. Не заперечуючи і не применшуючи ролі контексту, слід все ж визнати той незаперечний факт, що у слів є більш-менш постійні значення. Розмежування лексичних значень слова, однак, значно ускладнюється їхньою дифузністю, невизначеністю і хиткістю їх меж, що детермінує як можливість помилкового трактування тих чи інших значень, так і труднощі розмежування самих значень, визначення статусу значення як окремого лексико-семантичного варіанта слова (Чупилина, 1988).

Контекст — це умови використання слова, що дозволяють уточнити його значення. Контекст у лінгвістиці — це будь-який фактор — лінгвістичний, фізичний, суспільний, що впливає на інтерпретацію лінгвістичних знаків. Це може бути мовне оточення, ситуація мовленнєвого спілкування або середовище, у якому існує об'єкт. Тобто контекст — це все, крім лінгвістичного знаку.

Під лінгвістичним контекстом розуміється мовне оточення, в якому вживається та чи інша одиниця мови в тексті. Контекстом слова є сукупність слів, граматичних форм і конструкцій, в оточенні яких використано дане слово. Розрізняють вузький контекст (мікроконтекст) і широкий контекст (макроконтекст). Вузький контекст передбачає контекст словосполучення чи речення, тобто мовні одиниці, складові оточення даної одиниці в межах речення. Під широким контекстом мається на увазі мовне оточення даної одиниці, що виходить за рамки речення; це — текстовий контекст, тобто сукупність мовних одиниць в суміжних реченнях. Точні рамки широкого контексту вказати не можна — це може бути контекст групи речень, абзацу, глави або навіть всього твору (наприклад, оповідання або роману) в цілому. Вузький контекст, в свою чергу, можна розділити на контекст синтаксичний і лексичний. Синтаксичний контекст — це та синтаксична конструкція, в якій вживається дане слово, словосполучення або підрядне речення. Лексичний контекст — це сукупність лексичних одиниць, слів і стійких словосполучень, в оточенні яких використовується дана одиниця.

Н. М. Амосова визначала контекст як з'єднання вказівного мінімуму з семантично реалізованим словом. В основі такого розуміння імпліцитно закладена модель полісемії та омонімії в мові, заснована на таких припущеннях:

1. Мовний знак асиметричний, полісемія та омонімія є мовними універсалами, але всю множину значень кожного мовного знака можна розділити на окремі дискретні елементи — лексико-семантичні варіанти, які можуть ідентифікуватися за лексичною, граматичною чи комбінованою сполучуваністю.

2. В мові слово актуалізується тільки в одному з можливих для нього варіантів.

3. Відправник та одержувач повідомлення однаково знайомі з умовами реалізації слів в даній мові, і тому слухач або читач, знаючи контекстуальні індикатори, в стані зрозуміти, в якому з можливих для нього значень зустрілося слово і відповідно зрозуміти зміст тексту.

4. Система мови залишається незмінною.

Неважко переконатися в тому, що ця модель досить огрублена і реальні умови комунікації є більш складними, про що буде сказано пізніше.

У роботах Н. М. Амосової контекст обмежується рамками речення. Розрізняють лексичний, синтаксичний, морфолого-синтаксичний, конструктивний і змішаний контексти, що залежить від того, на якому рівні відбувається індикація. Якщо лексичний контекстуальний індикатор, що забезпечує вказаний мінімум, знаходиться в безпосередньому синтаксичному зв'язку з реалізованим словом, такий лексичний контекст називається лексичним контекстом першого ступеня. Якщо ж зв'язок їх опосередкований, то говорять про лексичний контекст другого ступеня. Важливою перевагою підходу Амосової є те, що вона розглядає контекст як єдність реалізованого слова та індикатора, тобто враховує їх взаємодію. Багато інших дослідників вважають контекстом тільки оточення слова. Позамовні умови, що впливають на реалізацію значення, в теорії Амосової називаються ситуацією. Розрізняють позатекстову життєву ситуацію, в яку входять загальні життєві умови, такі, як прямий показ і деякі інші фактори, і текстову ситуацію — загальну тему тексту або текстовий опис ситуації (Амосова, 2013).

3 точки зору І. В. Арнольд, під лексичним значенням слова розуміється реалізація поняття засобами певної мовної системи, що супроводжується додатковою характеристикою, що відображає супутні уявлення про нього, а також емоційним та стилістичним забарвленням слова (Арнольд, 2012). В силу надзвичайної складності

відносин між значенням слова і поняттям таке визначення є лише приблизним. Для того щоб показати сутність цього співвідношення, необхідно послідовно зупинитися на всіх тих факторах, що характеризують значення слова як категорію лінгвістичну та національно-специфічну на відміну від поняття як категорії логічної та інтернаціональної.

Контекстне навчання спирається на теорію діяльності, відповідно до якої засвоєння соціального досвіду здійснюється в результаті активної, попередженої діяльності суб'єкта. Контекстне навчання слід відносити до освітніх технологій, головне завдання яких полягає в оптимізації викладання і навчання з опорою на творче, продуктивне мислення, поведінку, спілкування. Ось чому в контекстному підході особливу роль відіграють активні методи і форми навчання або навіть цілі технології, що забезпечують інтенсивний розвиток особистості. Психолого-педагогічні основи контекстного навчання розроблені відомим психологом А. О. Вербицьким і його послідовниками. Контекст, за визначенням А. О. Вербицького, «це система внутрішніх і зовнішніх умов життя і діяльності людини, яка впливає на сприйняття, розуміння і перетворення нею конкретної ситуації, надаючи сенс і значення цій ситуації, як цілого, так і її компонентів. Внутрішній контекст являє собою індивідуально-психологічні особливості, знання і досвід людини; зовнішній — предметні, соціокультурні, просторово-часові та інші характеристики ситуації, в яких вона діє» (Вербицкий, Калашников, 2015). Таким чином, «контекстне навчання — це навчання, в якому здійснюється перетворення навчально-пізнавальної діяльності в соціально-практичну». Цінність для здійснення якісного освітнього процесу має не засвоєння дидактичної одиниці як такої, а вміння учня застосувати отримане знання на практиці, виступаючи в тій чи іншій ролі.

Метод створення проблемної ситуації за допомогою контекстного завдання є одним з методів контекстного навчання. Суть його полягає в тому, що викладач створює на занятті з іноземної мови реальну або моделює уявну життєву ситуацію і пропонує студенту діяти в ній, спираючись на наявні у нього знання і досвід. До контекстних завдань належать завдання, які зустрічаються в тій чи іншій реальній ситуації. Їх контекст забезпечує умови для застосування і розвитку знань при вирішенні проблем, що виникають в реальному житті. Кожне кон-

текстне завдання — це плід творчої фантазії викладача, помноженої на знання предмета.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є визначення можливостей використання контекстуального методу при вивченні лексикології турецької мови.

Відповідно до мети сформульовано такі завдання дослідження:

- визначити сутність терміну «контекст»;
- розглянути місце контексту в сучасній лінгвістиці;
- визначити роль контексту в турецькій мові.

Матеріали та методи дослідження. Для мети нами застосовувалися такі методи: описовий — для загальної характеристики контексту; контекстуально-інтерпретаційний — для виявлення функційно-семантичного значення слова, а також метод створення проблемної ситуації за допомогою контекстного завдання.

Результати та дискусія. Турецька мова, як і інші мови (германські та романські), рясніє багатозначними словами. В свою чергу це може створити серйозні проблеми під час перекладу та розуміння речення або тексту (Shafigullina, Shemshurenko, 2016). Контекст надає змогу зрозуміти значення слова, якого ми потребуємо. Навіть фраза, вивчена з контексту, у будь-якій мові може звучати зовсім по-іншому. Таким чином, беручи усе це до уваги, можна з упевненістю сказати, контекст — це потужна зброя, що проливає світло на значення незнайомих та багатозначних слів. Ось, наприклад, що означає дієслово «Zalmak»?

В турецькій мові це дієслово має три різних значення та перекладається українською мовою у залежності від контексту як грати, дзвонити, красти.

1. Грати на музичному інструменті.
Ali gitar çalıyor. Алі грає на гітарі.
Pişano çalamam. Я не можу/ не вмію грати на піаніно.
Oğlum üç yıldır gitara çalar. Мій син грає на гітарі вже три роки.
2. Вкрасти що-небудь звідки-небудь.
Bu adam parayı çalamaz. Цей чоловік не може вкрасти гроші.
Kadın mağazadan elbise çalar. Ця жінка краде сукню у крамниці.
3. Для позначення телефонного або іншого дзвінка.
Telefon çalıyor. Телефон дзвонить.
Her sabah karpı çalar. Вона кожного ранку дзвонить у двері.

Ders zili şimdi çalabilir. Дзвоник на заняття може продзвеніти зараз.

Перекладати дослівно з турецької мови та навпаки дуже складно. Труднощі перекладу обумовлені наявністю сталих фраз та виразів, що потребують глибокого знання реалій країни. Своєрідність побуту та життя того чи іншого народу знаходить своє відображення у мовленнєвому етикеті. Наприклад, «Kolay gelsin» (дослівно нехай все йде легко) означає менше труднощів у роботі. «Geçmiş olsun» (дослівно нехай все залишається в минулому) означає побажання швидкого одужання.

Крім того, більшість слів у турецькій мові є багатозначними. Кожному такому слову відповідає декілька значень, що відрізняються одне від одного. Наприклад, найбільш багатозначним словом у турецькій мові є дієслово *çıkma*. У словнику надається 58 його значень.

Студентам на занятті було дано завдання перекласти різноманітні речення з дієсловом *çıkma* та пояснити його значення у тому чи іншому контексті. Студенти досить впевнено впорались з цим завданням і побачили, що це дієслово справді має дуже багато значень. Наприклад:

Hava kararmadan önce işi bitirmek için hepimiz dışarı **çıktık**. — Ми всі **вийшли**, щоб закінчити роботу до темряви.

Hava kötü ve maaş gününden önceki gün, bu yüzden bugün dışarı **çıkma**ya **sağım**. — Сьогодні погана погода, і завтра видадуть зарплатню, так що я не буду **виходити** на вулицю.

Olaydan aylar sonra öne **çıkıyorsunuz**, tam da Nicole vazgeçmişken? — Ви **з'являєтесь** через декілька місяців після скоєння злочину, відразу після того, як Ніколь відступається.

Ne sanıyorsun, parmağımı şıkatıyorum ve cevaplar sihir gibi **çıkıyor** mu yanı? — Ти гадаєш, я тут магією займаюсь — **отримую** відповіді на запитання помахом руки?

Bazı şanslı çiftlerde ise, ilişkilerinin temel ahengi ortaya **çıkıyor**. — У інших пар, щасливих, гармонія їх стосунків стає ще більш явною.

Перед тим, як перекладати слово, необхідно також з'ясувати декілька факторів (Shafigullina, Shemshurenko, 2016). По-перше, треба звернути увагу на його граматичну форму. По-друге, на афікси, що приєднані до нього через те, що деякі форми за написанням співпадають. Наприклад, слово *karın* можна перекласти так:

1. «живіт» (називний відміннок, однина);
 2. «снігу» (родовий відмінок, однина);
 3. «твоя дружина»;
 4. наказовий спосіб від дієслова *karın* (місити, змішувати).
- Ознайомтеся з активною лексикою на початку роботи з текстом:
- takep etmek* — стежити, переслідувати
fark etmek — помічати
dik dik — прямо, нерухомо
nihayet — нарешті
kuyruk — черга
rahatsız etmek — турбувати
benzemek — бути схожим на когось
el sallamak — махати рукою
mutluluk — щастя
sakin — спокійно
hesap ödemek — сплачувати рахунок.

Прочитайте, перекладіть текст і використайте подані лексичні одиниці у ситуаціях з тексту та складіть з ними власні речення.

Süpermarkette alışveriş yapan genç adam, kendisini takip eden bir hanım fark eder. Kadına bakıyor, kadın ise dik dik bakmaya devam eder. Nihayet kasa önünde kuyruğa gelirler.

Kadın adamın birkaç sıra önüne duruyor. Kadın der ki:

— Üzür dilerim. Böyle dikkatli bakmam sizi rahatsız etmiş olmalı. Üzgünüm ama geçenlerde ölen oğluma o kadar benziyorsunuz ki!

Adam şöyle cevap verir:

— Bunu duyduğuma çok üzüldüm. Sizin için yapabileceğim bir şey var mı?

— Evet, yavrum, az sonra eşyalarımı alıp çıkarken ne olur bana «güle güle anne» diye söyleyebilir misin?

— Tabiki! — der genç adam

Yaşlı kadın çıkarken genç adam ona el sallıyor ve «güle güle anne» diye söyler.

Adam birisini mutlu etmenin mutluluğu içinde gülümser ve ödeme sırası kendine gelince kasanın 150 dolar yazdığını görür.

Kasiyere sorar: — Bu nasıl olur? üç parça eşya aldım, — der.

Kasiyer sakın cevap verir: — Anneniz dedi ki, hesabını siz ödeyeceksiniz

Ознайомтеся з активною лексикою на початку роботи з текстом:

gümrük — митниця
 arasında — між
 kum — пісок
 geçmek — переходити через
 geçirmek — пронести через щось
 durum — положення
 kuşkulananmak — мати сумніви, підозрювати
 sokmak — засовувати
 karıştırmak — перемішувати
 karşılaşmak — зустрічатися
 ulan — звертання: друже, приятелю
 emekli — пенсіонер
 gerçekten — дійсно

-miş — афікс давнини, часу, час на -mış часто використовується в казках і анекдоті.

Прочитайте, перекладіть текст і використайте подані лексичні одиниці у ситуаціях з тексту та складіть з ними власні речення.

Trabzonla Rize arasında bir zamanlar gümrük varmış. Temel hergün bisikletle ve önünde bir kum torbasıyla gümrükten geçermiş. Bir gün Gümrük Memuru bu durumdan kuşkulamış. Temel'e:

— Dur. Ne geçiriyorsun gümrükten, demiş.

Temel:

— Kum, demiş.

Memur kum torbasına elini sokmuş karıştırmış gerçekten sadece kum varmış torbada. Bu olaydan sonra Temel yıllarca gümrükten bisikletle önünde kum torbası olduğu halde geçmiş. Yıllar sonra Trabzonda bir kahvede Temelle Gümrük Memuru karşılaşmış.

Gümrük Memuru :

— Ulan Temel artık emekli oldum sana birşey yapamam gerçekten ne geçiriyordun gümrükten?, demiş. Temel:

— Bisiklet, demiş.

Звідси випливає, що внаслідок своїх особливостей турецька мова є однією з тих мов, що зовсім не піддається машинному перекладу.

Як ми бачимо, вивчення турецької мови на сьогоднішній день справді дуже актуальне завдяки її розповсюдженості у світі. По-перше, вивчення іноземних мов або хоча б однієї відіграє дуже важливу роль у становленні професійної кар'єри майбутніх спеціалістів у будь-якій

галузі діяльності. По-друге, кожна іноземна мова здатна викликати щирий інтерес у суспільстві завдяки своїй мелодійності, індивідуальності та різноманітним лексичним і стилістичним особливостям. Також можна з упевненістю сказати, що оволодіння турецькою мовою важливо не тільки для студентів археологічного, антропологічного та історичного факультетів саме через те, що вони проводять багато часу на археологічних розкопках або цікавляться історією країни, мова якої вивчається. Студенти гуманітарних та лінгвістичних вузів (факультетів) також залюбки знайомляться з цією незвичайною мовою, поринають у світ лексичних та стилістичних особливостей, таких як контекст, багатозначні слова, сленг, діалекти, розмовні слова, фразеологічні одиниці та їх різноманітність у турецькій мові. Це ж стосується й турецької морфології завдяки її аглютинативності (приклеюванню), високого ступеня усталеності та майже повної відсутності винятків. Варто сказати декілька слів ще про одну дуже приємну особливість турецької мови. Це чіткість та лаконічність. Як правило, під час перекладу тексту з української мови на турецьку його обсяг зменшується на 20–25 %. Наприклад, фраза «Ви повинні не забувати» в турецькій мові стає єдиним словом unutmalısınız. Причому «unut» — це основа, «забувати», решта фрази будується завдяки декільком суфіксам, кожен з котрих має своє значення. Саме це робить турецькі слова схожими на буси. На перший погляд, все таке заплутане та незрозуміле. Але варто розподілити усе це на частини і все стає на свої місця. Більше того, після вивчення усіх основних суфіксів можна буде з легкістю утворювати нові слова. Не дивлячись на уявну простоту, турецька мова приваблює неймовірною красою та багатством, але оцінити цей фактор можливо лише при більш глибокому та детальному вивченні цієї чудової мови.

Висновки. У результаті дослідження було визначено сутність контексту, розглянуто його місце в сучасній лінгвістиці та визначено роль контексту в турецькій мові. Завдяки цьому можна з упевненістю стверджувати, що контекст сприяє розумінню значення багатьох слів взагалі і в турецькій мові зокрема. Як відомо, слово — це найменша одиниця мовлення, що може існувати окремо як повне висловлювання і мати конкретне значення. Також на синтагматичному рівні семантична структура слова аналізується у своєму лінійному зв'язку з сусідніми словами у зв'язному мовленні. Інакше, можна сказати,

що семантичні характеристики слова завжди простежуються, описуються, вивчаються та аналізуються на основі типового контексту. І це стосується не лише рідної мови та будь-якої іноземної мови, а й також турецької завдяки її емоційній забарвленості, багатозначності, індивідуальності, чіткості та лаконічності.

ЛІТЕРАТУРА

- Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. 3-е изд. М : Эдиториал УРСС, 2013. 216 с. ISBN 978–5–397–03557–6.
- Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка : учеб. пособие. 2-е изд., перераб. М : ФЛИНТА : Наука, 2012. 376 с.
- Вербицкий А. А., Калашников В. Г. Понятие «контекст» в категориальном строе психологической науки. *Педагогика и психология образования*. Москва, 2015. № 4. С. 90–99.
- Ломб К. Как я изучаю языки. Заметки полиглота. *Личное развитие*. М : Манн, Иванов и Фербер, 2016. 240 с.
- Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. 2-е изд. М : Большая российская энциклопедия, 2002. 709 с.
- Чупилина Е. И. Взаимообусловленность структурно-семантических признаков в терминологической лексике современного английского языка. *Современное описание лексики германских языков*. Л., 1988. № 2. С. 130–136.
- Sadykova A. G., Shafigullina L. Sh., Aleeva G. H. Cultural And Philosophical Aspects Of Using Phraseological Units In Teaching Process. *Modern Journal of Language Teaching Methods*. EBSCO Publishing. United States, 2018. Vol.8, Is.6. P. 208–214.
- Shafigullina L. S., Shemshurenko O. V. Lexical Features of the Modern Turkish Language: Instructional Techniques of Introducing Vocabulary at the Lessons of the Turkish language and Typical Mistakes in Students' Speech. Special Issue July 2016, Gafsa. Tunisia. *International Journal of Humanities and Cultural Studies*. ISSN 2356–5926. P. 629–636.

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КОНТЕКСТУАЛЬНОГО МЕТОДА ПРИ ИЗУЧЕНИИ ЛЕКСИКОЛОГИИ ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА

Татьяна Яблонская

доктор педагогических наук, профессор кафедры западных и восточных языков и методики их обучения Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
Одесса, Украина
e-mail: apple9@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000–0002–6801–8704>

АННОТАЦИЯ

В статье обоснована актуальность изучения турецкого языка по многим весомым причинам. Во-первых, из-за её распространённости во всём мире. Во-вторых, благодаря огромному количеству лексических и стилистических особенностей, таких, как контекст, многозначные слова, сленг, диалекты, разговорные слова фразеологические единицы и их многообразия. В-третьих, из-за её морфологических особенностей и также благодаря ещё одной приятной особенности турецкого языка, тесно связанной с его чёткостью и лаконичностью.

В статье определены возможности использования контекстуального метода при изучении турецкого языка. Для достижения поставленной цели были использованы такие методы обучения, как описательный — для общей характеристики контекста; контекстуально-интерпретационный — для выявления функционально-семантического значения слова, а также метод создания проблемной ситуации с помощью контекстного задания. Определена суть термина «контекст» и рассмотрено место контекста в современной лингвистике. Также акцент был сделан на проблемах общей лексикологии, которые допускают возможность использования контекстологического анализа, и обоснована первостепенная роль контекста в разных его типах при выявлении значений. Рассмотрена классификация контекста, а именно узкий контекст (микрконтекст) и широкий контекст (макрконтекст).

Обусловлены трудности перевода слов с турецкого языка и наоборот из-за их многозначности. Доказано, что контекст даёт возможность понять значение слова или выражения и является мощным оружием, которое проливает свет на значение незнакомых и многозначных слов, а семантические особенности слова описываются, прослеживаются, изучаются и анализируются на основе типового контекста и именно эта особенность свойственна не только любому иностранному языку, а также и турецкому благодаря его эмоциональной окраске и индивидуальности.

Ключевые слова: контекст, контекстуальный метод, лексикология, турецкий язык, многозначность.

POSSIBILITIES OF THE CONTEXTUAL METHOD USING IN THE TURKISH LEXICOLOGY

Tetyana Yablonska

Doctor of pedagogical sciences, professor of the Department of West and Oriental Languages
and Methods of their Teaching, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky”,

Odesa, Ukraine

e-mail: apple9@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6801-8704>

SUMMARY

The relevance of the Turkish Language learning is substantiated in the article for many reasons. First, because of its prevalence in the whole world. Secondly, due to the huge number of lexical and stylistic features, such as context, polysemantic words, slang, dialects, colloquial words, phraseological units and their diversity. Thirdly, because of its morphological features and also thanks to another pleasant feature of the Turkish language, which is closely related to its clarity and conciseness.

The article defines the possibilities of the contextual method using in the Turkish language Lexicology studying. Such teaching methods as descriptive (for a general description of the context); contextual-interpretive (to identify the functional and semantic meaning of a word), as well as a method of creating a problem situation using a contextual task were used for achieving the goal. The essence of the term “context” is determined and the place of context in modern linguistics is considered. The emphasis was also placed on the problems of general Lexicology, which allow the use of contextual analysis and substantiated the primary role of the context in its different types in identifying meanings. The classification of the context is considered, namely the narrow context (microcontext) and wide context (macrocontext).

The difficulties of translating words from Turkish and vice versa due to their ambiguity are stipulated. Context has been shown to understand the meaning of a word or phrase. It is a powerful weapon that sheds light on the meaning of unfamiliar and ambiguous words, and the semantic characteristics of the word are described, traced, studied and analyzed. They are based on a typical context. This feature is peculiar not only any foreign language, but to Turkish due to its emotional color and individuality.

Key words: context, contextual method, Lexicology, Turkish Language, polysemy.

REFERENCES

- Amosova, N. N. (2013) *Osnovy angliyskoy frazeologii*. 3-e izd. Moscow: URSS. (Foundations of the English Phraseology. 3^d Edition. Moscow: URSS) [in Russian].
- Arnold, I. V. (2012) *Leksikologiya sovremennogo angliyskogo yazyka: ucheb. posobiye*. 2-izd. pererab. FLINTA: Nauka (Modern English Lexicology: Teaching Manual. 2nd Edition. Revised. FLINTA: Science) [in Russian].
- Verbitskiy, A. A., Kalashnikov, V. G. (2015) *Ponyatie «kontekst» v kategorialnom stroe psichologicheskoy nauki. Pedagogy and Psychology of Education*. Moscow. № 4., 90–99. (The Notion «Context» in the Categorical System of Psychological Science) [in Russian].
- Kato Lomb (2016) *Kak ya izuchay yazyki. Zametki poliglota. Personal Development*. Izd-vo Mann, Ivanov i Feber (How I Study Languages. Edition Mann, Ivanov and Feber [in Russian]).
- Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar'* (2002) Gl. red. V. N. Yartseva, 2-e izd. Moscow. Bolshaya Rossiyskaya Entsiklopediya (Linguistic Encyclopedic Dictionary. The Main Editor V. N. Yartseva, 2nd Edition) [in Russian].
- Chupilina, E. I. (1988) *Vzaimoobuslovlennost' strukturno-semanticheskikh priznakov v terminologicheskoy leksike sovremennogo angliyskogo yazyka. Modern Description of German Languages Vocabulary*. L. № 2., 130–136. (The Interdependence of Structural and Semantic Features in Terminological Vocabulary of the Modern English Language) [in Russian].
- Sadykova, Aida G., Shafigullina, Liliya Sh., Aleeva, Gulnara H. *Cultural And Philosophical Aspects Of Using Phraseological Units In Teaching Process // MODERN JOURNAL OF LANGUAGE TEACHING METHODS*. EBSCO Publishing. United States. 2018. Vol.8, Is.6. P. 208–214.
- Shafigullina, L. S., Shemshurenko, O. V. *Lexical Features of the Modern Turkish Language: Instructional Techniques of Introducing Vocabulary at the Lessons of the Turkish language and Typical Mistakes in Students' Speech. Special Issue July 2016, Gafsa, Tunisia. INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMANITIES AND CULTURAL STUDIES*. ISSN 2356–5926., P. 629–636.

Стаття надійшла до редакції 05.06.2020

**Вимоги до оформлення наукових праць,
що друкуються в «Науковому віснику Південноукраїнського
національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки»**

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ:

Обсяг **основного тексту** статті (*без анотацій та літератури*) має становити **не менше 0,5 др. арк. (12 с.) 21600–22000 знаків з пробілами**. Загальний обсяг статті не повинен перевищувати **25 сторінок**.

Шрифт тексту — Times New Roman, розмір 14, через інтервал 1,5; поля з усіх сторін — 20 мм.

Якщо стаття містить таблиці і (або) рисунки, то вони повинні бути компактними, мати назву, шрифт тексту — Times New Roman, розмір 14.

Математичні формули мають бути ретельно перевірені та чітко надруковані. Кількість таблиць, формул та ілюстрацій має бути мінімальною та доречною.

СТРУКТУРА СТАТТІ:

1. Шифр УДК, без абзацного відступу, у верхньому лівому куті першої сторінки.

2. Наступний рядок — назва статті великими літерами напівжирним шрифтом, без абзацного відступу, вирівняно по центру. Назва має бути короткою (не більше 12 слів) і відображати зміст статті.

3. Наступний рядок — вирівняно по центру, без абзацного відступу інформація мовою, якою написана стаття (українська, російська, англійська) — ім'я та прізвище автора (авторів), інформація про автора (авторів) (науковий ступінь, учене звання, посада, назва організації, в якій працює автор, країна, e-mail, ORCID ID, Researcher ID або Scopus ID — якщо автор має).

4. Наступний рядок — анотація мовою статті (слово «**АНОТАЦІЯ**» з абзацним відступом, вирівняно по ширині тексту, великими літе-

рами, напівжирним шрифтом). Обсяг **1500–1800 знаків без пробілів з ключовими словами**. Анотація має бути написана зв'язним текстом і містити таку інформацію: актуальність дослідження, мету статті, зміст дослідження та його результати. Слід уникати в тексті анотації повного повторення назви статті. Текст анотації оформляється курсивом, інтервал між рядками одинарний, шрифт тексту — Times New Roman, розмір 12.

5. Наступний рядок — ключові слова (словосполучення «**Ключові слова**» напівжирним шрифтом, абзацний відступ, вирівняно по ширині тексту, інтервал між рядками одинарний, курсив). Ключові слова оформляються курсивом, шрифт тексту — Times New Roman, розмір 12.

6. Через рядок — основний текст статті.

Стаття **обов'язково** повинна містити такі елементи із **зазначенням у тексті окремими реченнями**: **Вступ** (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями, аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми); **Мета та завдання дослідження**; **Матеріали та методи дослідження**; **Результати та дискусія** (висвітлення процедури теоретико-методологічного та/або експериментального дослідження; виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів); **Висновки** (і перспективи подальших наукових розвідок); **ЛІТЕРАТУРА**.

7. Цитування та внутрішньотекстове посилання у тексті подавати **за стилем APA**, наприклад, (Петров, 2018); якщо зазначається сторінка джерела, то вона подається через двокрапку, наприклад, (Петров, 2018: 120).

8. Таблиці, схеми, рисунки, діаграми повинні бути авторськими, а не скопійованими з інших видань. Розміщуються без абзацу в центрі сторінки безпосередньо після посилення на них у тексті статті. Слово «Таблиця» та її номер пишуться курсивом зверху вирівняно справа, а рядком нижче вирівняно по центру — назва таблиці. Інші ілюстрації, теж нумеровані, підписуються знизу вирівняно по центру.

9. Формули подаються в окремому рядку без абзацного відступу вирівняно по центру, нумеруються арабськими цифрами в круглих дужках з правого боку сторінки.

10. Після основного тексту статті подається список *Літератури*. У ньому мають бути лише ті джерела, на які зроблено посилання у

тексті. Слово «**ЛІТЕРАТУРА**» пишеться великими літерами курсивом напівжирним шрифтом вирівняно по центру без абзацного відступу. Нижче подаються за алфавітом використані літературні джерела БЕЗ НУМЕРАЦІЇ. Література оформляється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Правила за посиланням <https://drive.google.com/file/d/1kzdm06bLZpdEozS3taZWVq-jtBENGsSaZ/view>.

11. **REFERENCES** оформляється згідно зі стандартом APA. Правила за посиланням <https://drive.google.com/file/d/1QifHOMhkTgUOsKampMLcnoqUTLjFfg8F/view>.

REFERENCES — це список літератури, перекладений англійською мовою та транслітерований і оформлений відповідно до міжнародного стилю оформлення наукових публікацій **APA (American Psychological Association) style**.

12. У тексті статті необхідно розрізняти тире, яке з двох сторін відділяється пробілом (—), від дефісу (-), який ставлять без пробілів. Також, будь-ласка, користуйтеся функцією **нерозривного тире і нерозривного пробілу** для того, щоб уникнути переносу тире і, наприклад, ініціалів людей на наступний рядок.

У тексті статті живаються такі знаки: лапки — («») для української, російської мов, лапки — (“”) для англійської, німецької, французької мов тощо, апостроф — ('). Двокрапка (:) ставиться без пробілу.

13. Після викладу матеріалу статті подається інформація **російською** (якщо стаття українською мовою) та **англійською** мовами **про авторів** (ім'я та прізвище автора (авторів), науковий ступінь, учене звання, посада, назва організації, в якій працює автор, країна, e-mail, ORCID ID, Researcher ID або Scopus ID — якщо автор має), назва статті, **авторське резюме (АННОТАЦІЯ, SUMMARY) обсягом 1500–1800 знаків без пробілів**, включаючи ключові слова.

14. У кінці сторінки вказується дата її надсилання до редакції журналу.

ЗМІСТ

Від редакційної колегії 5

Владислава Аккурт, Олександр Прокопенко, Римма Пастир

Особливості та проблеми перекладу англійської пісні українськими відеоблогерами 7

Вероніка Бялік, Ілона Дерік

Відтворення тропів у перекладі з англійської мови китайською поетичного твору Е. А. По “Dreams” 23

Наталія Гаврилюк

Метеорологічна лексика в українській і китайській мовах: системний переклад 36

Олена Глущенко

Конститутивні характеристики спортивного коментаря як жанру спортивного дискурсу 51

Дар'я Гнатенко, Юлія Венгер, Тетяна Дружина

Особливості перекладу англійських комп'ютерних мультимедійних відеоігор 66

Вероніка Горошко, Тетяна Корольова

Особливості передачі англійських промовистих та каламбурних імен у перекладі праць Т. Пратчетта 84

Svitlana Hrushko

Sprachlicher Code der Wahrnehmung des Wissenschaftlichen Textes im Kommunikationsakt des Autors und Empfängers 102

Гуцол Альона, Анастасія Юмрукуз

Особливості відтворення фольклорних елементів при перекладі українських народних казок 118

Ілона Дерік, Катерина Чебаненко

Засоби репрезентації невербальних елементів мовленнєвого етикету при перекладі ділового дискурсу 134

Наталія Жмасьва, Ярослав Петруненко

Стратегія переадресації у художньому перекладі 148

Юлія Волощук, Наталія ЖмасьваСпецифіка перекладу англомовних новинних текстів
українською мовою (на матеріалі новинних текстів ОБСЄ) 164**Микола Зимомря, Наталія Науменко**

Зближення літературних континентів 182

Александр ИлиадиЗабутий персонаж восточнославянської демонології:
*Кантысар (реконструкція форми мифонима і семантики
образа) 205**Вікторія Ковальчук, Владислава Аккурт**Репрезентація стратегії переконання під час перекладу
англомовних рекламних текстів б'юті-індустрії українською
мовою 218**Ксенія Кулі-Іванченко, Олена Величенко**До питання про особливості етнопсихолінгвістичних
стереотипів у перекладі 232**Анастасія Лагутік, Тетяна Корольова**

Авторський стиль Дж. Ролінг 247

Світлана Маслова

До питання перекладу есе 264

Христина МихайліченкоЛінгвостилістичні особливості перекладу політичного
дискурсу США (на матеріалі промов Б. Обама та Д. Трампа) 278**Тетяна Корольова, Тетяна Норяк**Експлікація та імплікація при дублюванні англомовних
художніх фільмів українською мовою 294**Олександра Попова, Олег Болгар, Анастасія Томашевська**Переклад стилістичних особливостей мовлення ведучого
телевізійного інтерв'ю 312**Анастасія Руда**Запрошення як різновид ділової документації:
перекладацький аспект 328**Тетяна Савіч, Анна Шаповал, Олена Величенко**Лінгвопрагматичний аспект перекладу англомовних
телесеріалів медичної спрямованості українською мовою 342**Євгенія Савченко, Альона Гурковська**

Особливості перекладу туристичних рекламних текстів 360

Євгенія Савченко, Олександра КосюгаТактики та операції в англомовних перекладах українських
народних казок 374**Тетяна Стоянова, Юлія Стоянова**Особливості відтворення англійських інтерогативних
конструкцій у перекладі українською мовою 388**Тетяна Стоянова, Ксенія Черненко**

Особливості перекладу англійського гумору українською 401

Тетяна Стоянова, Анастасія ШевченкоОсобливості перекладу україномовного культурно-
специфічного тексту англійською мовою. 419**Олена Величенко, Євгенія Шилова**Відтворення концептуальної картини світу в морально-
етичному дискурсі англомовного роману-антиутопії
в українському перекладі 435**Тетяна Яблонська**Можливості використання контекстуального методу
при вивченні лексикології турецької мови 453Вимоги до оформлення наукових праць, що друкуються
в «Науковому віснику Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського:
Лінгвістичні науки» 468

CONTENTS

On Behalf of the Editorial Board	5
Vladyslava Akkurt, Alexandru Procopenco, Rymma Pastyr Features and Problems of Translation of English-Language Songs by Ukrainian Video Bloggers	7
Veronika Bialik, Ilona Derik Reproduction of Tropes in the Poetical Work of E. A. Poe “Dreams” Translated from English into Chinese	23
Natalia Gavrilyuk Meteorological Vocabulary in Ukrainian and Chinese Languages: Systematic Translation	36
Olena Hlushchenko Constitutive Parameters of a Sports Commentary as a Genre of Sports Discourse	51
Daria Hnatenko, Yuliia Venher, Tetyana Druzhyna The Peculiarities of Translating English Computer Multimedia Video Games	66
Veronika Horoshko, Tetiana Korolova Peculiarities of Rendering of English Tell-Tale and Pun Names in Translations of T. Pratchett’s Books	84
Svitlana Hrushko Language Code of Perception of Scientific Text in the Communicative Act of the Author and Recipient	102
Alona Hutsol, Anastasiia Yumrukuz Features of the Reproduction of Folklore Elements in the Translation of Ukrainian Folktales	118
Ilona Derik, Kateryna Chebanenko Means of Representation of Non-Verbal Elements of Speech Etiquette in the Translation of Business Discourse	134

Natalya Zhmayeva, Iaroslav Petrunenko Readdressing Translation Strategy in Literary Translation	148
Yulia Voloshchuk, Natalya Zhmayeva Specifics of Translating English-Language News Texts into Ukrainian (Based on the OSCE News Texts)	164
Mykola Zymomrya, Nataliia Naumenko Convergence of Literary Continents	182
Alexander Iliadi A Forgotten Character of the East Slavic demonology: *Кантысар (Reconstruction of the Form and Semantics of the Image)	205
Victoria Kovalchuk, Vladyslava Akkurt Representation of the Strategy of Persuasion in the Translation of English Advertising Texts of the Beauty Industry into the Ukrainian Language	218
Kseniia Kuli-Ivanchenko, Olena Velychenko The Issue of the Peculiarities of Ethno-Psycholinguistic Stereotypes in Translation	232
Anastasiia Lahutik, Tetiana Korolova Author's Style of J. K. Rowling	247
Svitlana Maslova On the Issue of Translating an Essay	264
Khristina Mykhailichenko Lingvo Stylistic Features of Translation of Political Discourse in the United States (Based on Speeches by B. Obama and D. Trump)	278
Tetiana Korolova, Tetiana Noriak Explication and Implication when Dubbing English Films into Ukrainian	294
Olexandra Popova, Oleg Bolgar, Anastasiia Tomashevska Translation Techniques of Stylistic Phenomena in a TV Interviewer’s Speech	312

Anastasiia Ruda

Invitation as a Type of Business Documentation: Translation
Aspect 328

Tetiana Savich, Anna Shapoval, Olena Velychenko

Linguistic and Pragmatic Aspect of Translation of English Medical
TV-Series into Ukrainian 342

Yevheniia Savchenko, Alona Hurkovska

Features of Translation of Tourist Advertising Texts 360

Yevheniia Savchenko, Oleksandra Kosiuha

Tactics and Operations in English Translations of Ukrainian
Folk Tales 374

Tetiana Stoianova, Yuliia Stoianova

Peculiarities of Rendering English Interrogative Constructions
in Ukrainian Translation 388

Tetiana Stoianova, Ksenia Chernenko

Peculiarities of Translation of English Humor in Ukrainian 401

Stoianova Tetiana, Anastasiia Shevchenko

Peculiarities of Translation of the Ukrainian-Language Cultural-
Specific Text into English 419

Olena Velychenko, Yevheniia Shylova

Rendering of the Conceptual Picture of the World in the Moral
and Ethical Discourse of the English Dystopian Novel
in Ukrainian Translation 435

Tetyana Yablonska

Possibilities of the Contextual Method Using in the Turkish
Lexicology 453

Requirments to the content and structure of the articles published
in Scientific Research Issues of South Ukrainian National
Pedagogical University named after K. D. Ushynsky 468

Українською, російською, англійською та німецькою мовами

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 2 від 24.09.2020 р.

Затверджено як фахове видання (збірник наукових праць)
ВАК України 21.09.20 р. за № 1188

Збірник зареєстровано у Міністерстві юстиції України як друкований засіб
масової інформації
Свідоцтво серія КВ № 24048–13908 ПР від 31.07.2019 р.

Усі матеріали збірника представлені на сайті:
<https://www.lingstud.od.ua>

Відповідальний за випуск **Наталя Жмаєва**

тел.: 0674895108

e-mail: zhmaeva@gmail.com

Тираж 45 прим. Зам. № 752(98).

Адреса редакції:

65020, Одеса, вул. Старопортофранківська, 34, каб. 35

тел.: 0674895108

e-mail: zhmaeva@gmail.com

Видавництво і друкарня «Астропринт». 65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21

Тел.: (0482) 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855

e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua; www.stranichka.in.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.

ISSN 2616–5317. Наук. вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2020. № 31. 1–480

